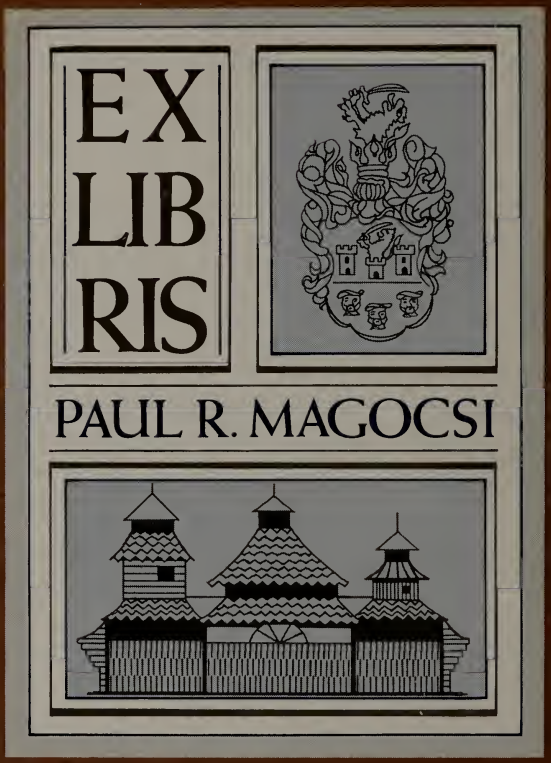
EX
LIB
RIS
PAUL R. MAGOCSI

MÁRAMAROS VÁRMEGYE

LEIRÁSA.

MÁRAMAROS VÁRMEGYE

EGYETEMES LEIRÁSA.

A

MAGYAR ORVOSOK

ÉS

TERMÉSZETVIZSGÁLÓK

H. 2044/74.
2032/74.

1876-BAN SZIGETEN TARTOTT

XIX-dik NAGYGYÜLÉSÉNEK

ALKALMÁBÓL.

A MUNKÁCSI ÁLL. FŐGYMNASIUM
Hb 1972 Nnyk
ÉVI B. ZERZÉS.
303.
TANÁRI-KÖNYVTÁRA

SZERKESZTÉ

SZILÁGYI ISTVÁN,

A SZIGETI H. HITV. LYCEUM IGAZGATÓJA, A MAGYAR TUD. AKAD. TAGJA, S A MAGYAR ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK XIX. NAGYGYÜLÉSÉNEK EGYIK TITKÁRA.

Munkácsi m. kir. áll. gimnázium tanári könyvtá
Szakcsoport: G Szám: 106
Beszereztetett: 1938 okt. Ára: 5
Ajándékozta:

BUDAPESTEN, 1876.

NYOMATOTT A MAGY. KIR. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

NAGYMÉLTÓSÁGU

TREFORT ÁGOSTON

URNAK,

MAGYARORSZÁG VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISTERÉNEK

HÁLÁS TISZTELETE JELÉÜL

AJÁNLJA

MÁRAMAROS VÁRMEGYE

ÉS

SZIGET KORONA-VÁROS.

ELŐSZÓ.

A magyar orvosok és természetvizsgálók előpataki, sorszerint XVIII. gyülése az 1876-ban megtartandó XIX. nagygyülés helyéül Szigetet tüzvén ki: a helyi teendők végrehajtására alakult megyei központi választmány 1875. évi szeptember 29. és deczember 12. napjain tartott üléseiben a többek között azt is elhatározta, hogy ez alkalomból Máramaros vármegye leirását elkészitteti, s e végből egy három tagu küldöttséget nevezett ki, mely tervet adjon ugy a műnek szerkezetéről, mint azon módokról, a mikép en az legczélszerübben lenne végrehajtható.

Az idő rövidsége egy ily nagy munka elkészitéséhez, tekintve főkép a részletek sokféleségét, arra inditotta a küldöttséget, hogy a természeti, statistikai és történelmi három főirányhoz képest, három bizottság kiküldését hozza javaslatba a külön-külön részek megirására, az ekképen elkészült részleteknek egy egészszé leendő egybeszerkesztésével pedig azután egy egyén bizassék meg.

A központi választmány elfogadta a javaslatot. A szakokat s az azokban működendő férfiak névsorát megállapitotta, elnököket nevezett ki, a kik a részletek elkészitéséről gondoskodjanak; a szerkesztéssel pedig engemet bizott meg.

A választmány nézete az volt, hogy a mű mintegy 20—25 ivnyi legyen. Ezt a határt nem lehetett megtar-

tani. Oly sokféle a tárgy, melyeket föl kelle venni a leirásba, s oly nagy fontosságuak és kiváló érdekűek, hogy a vázlatnak csupán (pedig a 20—25 ív keretén belül ennél több nem lehet) sem értelme, sem czélja nem lett volna.

Azt kelle akarnunk, hogy az olvasó teljes képét birja Máramaros megyének, s a mű kutfőbecsü legyen. Egy „incognita terra"-t kellett felmutatni előnyeiben és hátrányaiban oly módon, hogy egyiránt tájékozza magát felőle a psycholog, a történetiró, a nemzetgazda, természettudós, statistikus stb.

S én azt hiszem, hogy a munkálat e czélnak meg is felel.

A műnek ekképen lett megnagyobbodása tetemesen nagyobbitotta a kiállitási költségeket is. S e pontnál hálás köszönetemet fejezem ki a választmány nevében n. m. Trefort Ágoston vallás- és közoktatási minister urnak, a ki nemes áldozatkészsége által nagy tényező volt abban, hogy e mű napvilágot láthasson.

Sziget, 1876. julius hó 30-kán.

Szilágyi István.

MUNKÁCSI M. KIR. ÁLL. GIMNÁZIUM * TANÁRI KÖNYVTÁRA *

Első Rész.

Természeti viszonyok.

ELSŐ SZAKASZ.

Földrajzi ismertetés.

1. §. A megye földrajzi fekvése.

Máramaros megye Magyarország északkeleti részén a Kárpát vagy „Magyar-Erdőshegység"-nek nevezett magas hegylánczolat, az erdélyi északi határlánczolat és az Avas-Guttin hegység által határolt felföldön fekszik.

Földrajzi fekvését illetőleg a m. kir. háromszögméreti számító hivatal főnökétől, Hofmann úrtól, nyert adatok szerint, a Ferrotól számított hosszuság 40° 41′ — 42° 45′, és az északi szélesség 47° 31′ — 48° 46′ közt terül el.

Kiterjedése Ny-ról K-felé, vagyis hosszusága, 2° 4′, D-ről É-felé, vagyis szélessége 1° 15′; osztrák mértföldekben hosszusága 20.445 mfd. (154.191 kilométer), szélessége 18.95 mfd (143.864 kilométer).

A fokoknak és perczeknek ez átszámitása mértföldekre azon kulcs segélyével könnyen eszközölhető, a melyet a m. kir. háromszögméreti számító hivataltól nyertem.

E kulcs szerint egy hosszusági fok

a 47-ik fok szélesség-vonalán

1	hosszusági	fok	= 40098.8	bécsi öl,	vagyis	76046.8	méter
1	„	percz	= 668.31	„ „	„	1267.45	„
1	„	másodpercz	= 11.139	„ „	„	21.124	„

a 48-ik fok szélesség-vonalán

1	hosszusági	fok	= 39344.5	bécsi öl,	vagyis 74616.3	méter
1	„	percz	= 655.74	„ „ „	1243.61	„
1	„	másodpercz	= 10.929	„ „ „	20.727	„

a 49-ik fok szélesség-vonalán

1	hosszusági	fok	= 38570.2	bécsi öl,	vagyis 73162.9	méter
1	„	percz	= 642.97	„ „ „	1219.38	„
1	„	másodpercz	= 10.716	„ „ „	20.323	„

a 47. és 48. közti szélességi foknak

első másodpercze	= 16.281	bécsi öl,	vagyis	30.877	méter
„ percze	= 976.88	„ „ „		1852.64	„
az egész 2 (47—48) fok	= 58618.0	„ „ „		111168.2	„

a 48. és 49. közti szélességi foknak

első másodpercze	= 16.284	bécsi öl,	vagyis	30.883	méter
„ percze	= 977.05	„ „ „		1852.97	„
az egész (48—49) fok	= 58628.2	„ „ „		111187.5	„

E tételeknél a földgömb két átmérőjének Bessel által eszközölt kiszámitása vétetett alapul, a mely szerint
a nagy tengely félátmérője = 3,362.747.2 bécsi öl, vagyis 6,377.396.6 méter
a kis tengely félátmérője = 5,351.507.2 bécsi öl, vagyis 6,356.079.2 méter.

(A m. kir. háromszögméreti számító hivatal.)

Ha már a megye legszélső pontjainak fekvését e kulcs szerint átszámitjuk: a fenn kitett eredményre jutunk.

A megye legszélsőbb pontjai

északon a Javornik Malitól É.-Ny-ra eső határpont, az é. sz. 48° 46′, a k. h. 41° 2′;

keleten a Czibó torkolata, az é. sz. 47° 34′, a k. h. 42° 45′;

délen a Cziblestől KDK-re mintegy 400°-nyire eső határpont, az é. sz. 47° 31′, a k. h. 41° 56′;

nyugaton a Buzsorahegy az é. sz. 48° 26′, a k. h. 40° 41′.

Minthogy Máramarosmegye területe nem képez nyugatról keletre irányuló, szabályos négy oldalú lapot, hanem északnyugatról délkeletnek dőlt szabálytalan sokszöghöz hasonlit, melynek oldalain kiszögellések és bevágások fordulnak elő: azért a négy legvégső pontot összekötő határvonal nagysága sem egyezik meg a föntebb kimutatott hosszusággal. E határpontokat összekötő határvonalak nagysága mfdekben (illetőleg kilométerekben) a következő:

az északi ponttól a keleti pontig	35.28	mfd,	vagy	262.624	kilométer;
a keleti ponttól a déli pontig	10.84	„	„	82.2	„
a déli ponttól a nyugati pontig	22.59	„	„	171.321	„
a nyugati ponttól az északi pontig	8.94	„	„	67.836	„
a határvonal együtt	77.65	mfd,	vagy	583.981	kilométer.

A föntebb közlött adatok folytán hozzávetőleg kiszámithatjuk a megye közép délkörét, valamint közép párhuzamos körét is. Ha t. i. a hosszuság (40° 41′ — 42° 45′) szélső pontjainak távolát felezzük: kijő 41° 43′. E közép délkör a következő helyeken megy keresztül: Bertyánkai vízfogó, Turbát torkolata, Ceri-Apen-hegy, Tempa-hegy, Kicsera-hegy Kabola-Polyánától Ny-ra Bocskó és Lonka közt, Cziferája-hegy F. Róna mellett, Kálvária-hegy Rónaszéknél, Magura Mikola-pataktól K-re. A hasonló módon megtalált közép szélesség, mely 48° 8′ 30″, a következő helyeken vonul keresztül: Szeklencze-hegy, a szeklenczei, mihálkai, talaborfalvi határ, A.-Neresznicze és Gánya községek, Magura-hegy A.-Kálinfalvától KDK-re, a Szytny pataknak Tiszába szakadása, Turkul-hegy a galicziai határon. E két kör a kis Sopurkától Ny-ra mintegy 500°-nyire (948 méter) szeli egymást. E pont képezi tehát körülbelől a megye földrajzi fekvésének középpontját.

Máramaros megye közép dél- és párhuzamos körének ez iránya a kataszteri nagyobb mértékü (1″=2000°) térképen eszközölt meghatározások és számitások után adatik. A megye, valamint a községek, tanyák stb. földrajzi fekvésének meghatározására a m. kir. háromszögméreti számitó hivataltól nyervén pontos adatokat, azok alább táblázatba összeállitva közöltetnek. Ez adatokon kivül az öt korona-városnak, a Pop-Iván és Guttin hegynek földrajzi fekvését illető, s Hunfalvy Jánosnak nagy művében kitett adatokat is czélszerünek láttuk ide igtatni Bogdanich, Lipszky, Komnenovics és Klőden meghatározásai szerint.

A háromszögellési munkálatok alkalmával Máramaros megye területén a mérések alappontjaiul a következő helyek vétettek fel: *a)* a galicziai határon Csorna-Repa, Szevula, Csorna-Góra, Supanie; *b)* az erdélyi határon Inó vagy Ünőkő (Erdélyben), Mammaja, Czibles; *c)* a szatmári határon a Guttin-Fenyerhegy, Siroki hegy; *d)* az ugocsai határon Osztri-Verch; *e)* a beregi határon Buzsora, Sztohy; *f)* a megye belsejében Kuk, Kamjánka, Mencsul, Blisznicza, Pop-Iván, Sziget.

Az épitészeti igazgatóság által eszközölt földrajzi meghatározások közül Hunfalvy hármat közöl Máramarosmegyéből, u. m. a Guttinhegy fekvését fokokban, ismét a Guttin és a Fenyerhegy távolságát a budai dél- és párhuzamos körtől bécsi ölekben.

A m. kir. háromszögméreti számitó hivataltól is több helyre vonatkozólag nyertem meghatározásokat, melyek a budai dél- és szélességi körtől való távolságot mutatják bécsi ölekben.

I. Táblázat

Helynév		Keleti hosszuság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	°	′	″	°	′	″	
Apsa (Alsó) . . .	. . . . .	41	29	45	48	0	15	A különösen meg nem jelölt meghatározások a m. kir. háromszögméreti hivatal közlése után vannak beiktatva.
Apsa (Felső) . . .	. . . . .	41	37	10	48	0	15	
Apsicza	. . . . .	41	37	25	48	4	20	
Baranya	. . . . .	41	3	30	48	9	35	
Barczánfalva . . .	. . . . .	41	43	20	47	49	10	
Bártfalva	. . . . .	41	35	35	47	51	5	
Batiza	. . . . .	41	49	15	47	40	0	
Bedő	. . . . .	41	19	40	48	0	35	
Benecső	. . . . .	41	9	40	48	2	35	
Berézna	. . . . .	41	8	35	48	18	5	
Bereznik	. . . . .	40	53	5	48	30	50	
	Csónak	40	53	0	48	30	0	
Berlebás	. . . . .	41	51	55	48	0	5	
Bilin	. . . . .	41	55	30	48	7	0	
Bisztra	. . . . .	41	51	30	47	52	5	
Bisztra (Alsó) . .	. . . . .	41	11	50	48	21	40	
	Jaszina	41	9	35	48	23	45	
	Siroka	41	11	5	48	23	35	
Bisztra (Felső) . .	. . . . .	41	11	45	48	37	50	
Bocskó (Kis) . . .	. . . . .	41	39	35	47	58	30	
Bocskó (Kis) . . .	. . . . .	41	59	20	47	42	10	
Bocskó (Nagy) . .	. . . . .	41	41	15	47	58	0	
Bogdány	. . . . .	42	1	35	48	2	50	
	Luhi	42	6	0	48	3	45	
Borkut	. . . . .	41	56	40	48	8	55	
Borsa	. . . . .	42	10	25	47	39	30	
	Gura Czibenlui	42	44	30	47	34	55	
Borsabánya . . .	. . . . .	42	23	15	47	41	20	
Bréb	. . . . .	41	34	30	47	44	50	
Brusztura	. . . . .	41	37	45	48	22	5	
	Bisztrih	41	40	40	48	23	40	

Helynév		Keleti hosszuság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	°	′	″	°	′	″	
Budfalva	. . . . .	41	36	40	47	44	0	
Bukovecz	. . . . .	41	1	30	48	37	50	
	Pavlavecz . .	41	2	0	48	36	30	
	Patak	41	0	30	48	36	10	
Bustyaháza . . .	. . . . .	41	8	30	48	3	25	
Bustyaháza(Handal)	. . . . .	41	8	25	48	3	0	
Csománfalva . . .	. . . . .	41	13	0	48	11	45	
Darva	. . . . .	41	15	45	48	10	10	
Desze	. . . . .	41	31	20	47	46	25	
Disznópataka . .	. . . . .	41	39	15	47	52	35	
Dolha	. . . . .	40	56	30	48	22	15	
Dombó	. . . . .	41	33	15	48	10	10	
Dragomérfalva . .	. . . . .	41	57	50	47	40	35	
Dulfalva	. . . . .	41	15	5	48	8	25	
Farkasrév	. . . . .	41	36	15	47	53	20	
Fejéregyház. . . .	. . . . .	41	35	40	47	57	0	
Fejérfalva	. . . . .	41	37	25	47	50	5	
Fejérpatak	. . . . .	41	51	0	47	56	30	
Gánya	. . . . .	41	29	5	48	7	30	
Gernyés	. . . . .	41	8	30	48	12	55	
Glód	. . . . .	41	45	15	47	43	30	
Gyulafalva	. . . . .	41	36	5	47	49	5	
Hernécs	. . . . .	41	33	20	47	47	10	
Herincse	. . . . .	41	5	35	48	16	15	
	Herincse Monaster.	41	5	40	48	17	20	
Hidegpatak (Alsó)	. . . . .	41	1	20	48	41	40	
Hidegpatak (Felső)	. . . . .	41	1	30	48	42	15	
Holyatin (Ó) . .	. . . . .	41	5	50	48	38	50	
	Pohár	41	5	25	48	40	10	
Holyatin (Új) . .	. . . . .	41	8	10	48	41	35	
Horb-Ófalu	. . . . .	41	21	30	48	26	20	
Hosszumező. . . .	. . . . .	41	25	45	47	59	15	
„ „	. . . . .	41	25	30	47	57	30	Lipszky

Helynév		Keleti hosszuság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	°	′	″	°	′	″	
Hotinka	. . . . .	41	34	15	47	46	15	
Huszt	. . . . .	41	57	30	48	10	40	
„	. . . . .	40	57	58	48	10	10	Komnenovich
„	. . . . .	40	57	47	48	9	11	Lipszky
	Csebreny . . .	40	54	25	48	10	25	
Husztköz	. . . . .	41	4	25	48	11	45	
Irholcz	. . . . .	41	24	5	48	5	35	
Iszka	. . . . .	41	1	55	48	39	5	
	Matacsovo . .	40	59	50	48	38	50	
Iza	. . . . .	40	59	5	48	13	0	
Jód	. . . . .	41	54	15	47	40	50	
Kabolapatak . . .	. . . . .	41	29	40	47	55	50	
	Kabola-Csárda	41	30	35	47	56	15	
Kabola-Polyána .	. . . . .	41	44	20	48	4	5	
Kalocsa	. . . . .	41	21	10	48	26	40	
	Kalocsa-Imsád	41	18	30	48	27	30	
	Kalocsa-Láz .	41	22	25	48	25	40	
	Kalocsa-Nyegrovecz	41	19	45	48	27	20	
Karácsonfalva . .	. . . . .	41	39	50	47	57	35	
Kaszó-Polyána . .	. . . . .	41	47	5	48	0	20	
Kálinfalva (Alsó)	. . . . .	41	33	0	48	8	25	
Kálinfalva (Felső)	. . . . .	41	38	50	47	47	5	
Kelecsen	. . . . .	41	3	20	48	38	10	
	Oblyaszka . .	41	4	25	48	39	5	
Kereczke	. . . . .	40	53	15	48	28	50	
Kerekhegy	. . . . .	41	19	45	48	5	20	
Keselymező	. . . . .	40	59	40	48	14	30	
Királymező	. . . . .	41	36	5	48	19	30	
Kirva (Kis)	. . . . .	41	21	35	48	1	45	
Kirva (Nagy) . .	. . . . .	41	23	20	48	1	40	
Konyha	. . . . .	41	56	5	47	41	30	
Kökényes	. . . . .	41	24	30	48	4	50	
Kőrösmező	. . . . .	42	1	45	48	16	15	

Helynév		Keleti hosszuság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	°	′	″	°	′	″	
Körtvélyes	. . . . .	41	25	55	48	0	25	
Kövesliget	. . . . .	41	12	40	48	14	15	
Krasznisóra	. . . . .	41	36	10	48	13	30	
Krácsfalva	. . . . .	41	30	0	47	45	5	
Kricsfalva	. . . . .	41	14	20	48	11	40	
Kusnicza	. . . . .	40	55	15	48	26	40	
	Lőpor-malom	40	53	5	48	26	40	
	Szuha	40	58	0	48	26	20	
Leordina	. . . . .	41	55	10	47	47	20	
Lipcse	. . . . .	41	2	25	48	15	40	
Lipcse-Polyána . .	. . . . .	41	1	40	48	20	25	
Lonka	. . . . .	41	43	15	47	57	5	
Lopusnya	. . . . .	41	13	50	48	39	40	
Lozsánska	. . . . .	41	7	20	48	33	10	
Lyachovecz	. . . . .	41	5	30	48	42	20	
Majdánka	. . . . .	41	8	25	48	36	20	
	Devisze	41	9	30	48	36	20	
	Jurtminsky-verch	41	7	30	48	35	55	
	Lenyuj-verch .	41	7	20	48	35	25	
	Kolnyk	41	7	15	48	35	15	
Mihálka	. . . . .	41	6	20	48	7	0	
Mikolapatak . . .	. . . . .	41	41	15	47	47	5	
Mojszin	. . . . .	42	12	30	47	39	30	
	Izvor	42	12	15	47	38	35	
Mokra (Német) .	. . . . .	41	30	20	48	22	50	
Mokra (Orosz) . .	. . . . .	41	34	0	48	21	15	
Nánfalva	. . . . .	41	41	0	47	50	20	
Neresznicze (Alsó)	. . . . .	41	26	5	48	7	20	
Neresznicze (Felső)	. . . . .	41	25	15	48	9	30	
Nyágova	. . . . .	41	22	50	48	4	5	
Ökörmező	. . . . .	41	10	10	48	31	50	
	Szopki	41	7	5	48	32	25	
	Potocsina . . .	41	10	30	43	30	30	

Helynév		Keleti hosszúság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	°	′	″	°	′	″	
	Lesov	41	14	35	48	31	0	
	Szinevérvágás	41	15	30	48	31	35	
Ötvösfalva	. . . . .	41	10	0	48	11	30	
	Zaberezs . . .	41	12	10	48	11	50	
Petrova	. . . . .	41	53	15	47	49	40	
	Kraszna . . .	41	53	35	47	50	5	
Pilipecz	. . . . .	40	59	20	48	40	0	
Podobovecz	. . . . .	40	57	10	48	40	30	
Priszlop	. . . . .	41	10	50	48	42	25	
	Zabich	41	13	20	48	43	0	
Rahó (Akna) . . .	. . . . .	41	52	35	48	3	25	
	Czipczeri . . .	41	53	10	48	3	45	
Rahó (Bocskó) . .	. . . . .	41	52	5	48	3	30	
Rekita	. . . . .	41	4	45	48	41	15	
Remete	. . . . .	41	18	30	47	59	30	
Ricska	. . . . .	41	2	35	48	35	35	
Ripinye	. . . . .	41	6	40	48	35	5	
Rókamező	. . . . .	40	56	25	48	29	40	
	Lisziczko . . .	40	56	50	48	29	0	
Róna (Alsó) . . .	. . . . .	41	41	15	47	55	45	
Róna (Felső) . . .	. . . . .	41	41	55	47	54	25	
Rónaszék	. . . . .	41	41	45	47	52	45	
Rosztoka	. . . . .	40	58	0	48	42	20	
Roszuska	. . . . .	41	44	20	47	59	20	
Rozávlya	. . . . .	41	53	25	47	44	30	
Ruszkirva	. . . . .	42	4	0	47	50	10	
Ruszkova	. . . . .	41	57	5	47	47	40	
Ruszpolyána . . .	. . . . .	42	6	20	47	49	35	
Sajó	. . . . .	41	53	25	47	43	30	
Sajópolyána . . .	. . . . .	41	46	55	47	42	5	
Sándorfalva . . .	. . . . .	41	10	40	48	8	15	
Sófalva	. . . . .	41	7	15	48	8	40	
Somfalva	. . . . .	41	38	30	47	49	5	

Helynév		Keleti hosszúság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	°	′	″	°	′	″	
Sugatag (Akna) .	. . . . .	41	36	35	47	46	55	
Sugatag (Falu) . .	. . . . .	41	34	35	47	48	10	
Szacsal	. . . . .	42	6	0	47	38	20	
Szaploncza	. . . . .	41	21	40	47	58	30	
Szarvaszó	. . . . .	41	29	55	47	57	25	
Száldobos	. . . . .	41	5	20	48	5	25	
Szelistye (Alsó) .	. . . . .	41	6	30	48	12	5	
Szelistye (Felső) .	. . . . .	42	1	20	47	39	40	
Szerfalva	. . . . .	41	36	35	47	45	45	
Széles-Lonka . . .	. . . . .	41	24	35	48	13	5	
Sziget	. . . . .	41	33	30	47	55	45	
„	. . . . .	41	32	31	47	56	8	Lipszky
„	. . . . .	—	—	—	47	56	10	Bogdanich
„	. . . . .	41	33	—	47	56	—	Klöden
„ ref. templ. t.	. . . . .	41	33	12	47	55	47	Komnenovich
	Só-Kamara . .	41	34	40	47	56	30	
Szinevér	. . . . .	41	17	25	48	29	50	
	Tocska	41	17	15	48	31	15	
Szinevér-Polyána	. . . . .	41	21	35	48	35	15	
Szlatina (Falu) . .	. . . . .	41	32	15	47	56	50	
	Szlatina (Akna)	41	32	10	47	57	30	
Szlatinka	. . . . .	41	45	35	47	45	50	
Szolyma	. . . . .	41	8	20	48	34	10	
	Kusbej	41	10	25	48	35	10	
	Sztrihálnya .	41	14	30	48	34	25	
Szuha-Bronyka . .	. . . . .	40	56	30	48	24	30	
Szurdok	. . . . .	41	48	30	47	46	20	
Talaborfalva . . .	. . . . .	41	15	45	48	6	50	
Taraczköz	. . . . .	41	22	10	48	0	0	
Teresolpatak . . .	. . . . .	41	29	25	48	11	50	
	Flintics	41	30	20	48	10	35	
Técső	. . . . .	41	14	25	48	0	50	
„	. . . . .	41	14	0	47	59	12	Lipszky

Helynév		Keleti hosszúság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	°	′	″	°	′	″	
	Ferenczvölgy	41	12	10	47	59	40	
Toronya	. . . . .	41	14	10	48	40	10	
Tyuska	. . . . .	41	3	15	48	34	20	
	Szuha	41	4	55	48	35	20	
	Djil	41	5	35	48	34	20	
	Zsihány	41	3	30	48	34	55	
Trebusa	. . . . .	41	50	20	47	56	20	
Uglya	. . . . .	41	17	25	48	9	5	
Ujbárd	. . . . .	41	10	5	48	6	20	
Urmező	. . . . .	41	11	30	48	3	25	
Vajnág	. . . . .	41	11	20	48	4	20	
Váncsfalva	. . . . .	41	38	55	47	50	55	
Veresmart	. . . . .	41	37	20	47	56	50	
Visk	. . . . .	41	5	15	48	3	0	
„	. . . . .	41	5	16	48	1	17	Lipszky
	Várhegy (fürdő)	41	7	45	48	0	30	
	Józsefbánya .	41	4	30	48	1	0	
Visó (Alsó)	. . . . .	42	1	55	47	43	35	
Visó (Felső) . . .	. . . . .	42	5	55	47	42	40	
	Prihod	42	11	35	47	43	10	
	Jukuk	42	12	10	47	44	55	
	Lonkabalmas	42	12	15	47	44	40	
	Laturn	42	12	40	47	44	10	
	Subgrebenpolyána	42	14	10	47	43	50	
	Soimul	42	13	30	47	45	55	
	Kozi	42	14	55	47	46	40	
	Sniapin	42	16	35	47	47	20	
	Felső-Suligul .	42	21	10	47	48	40	
	Fajna	42	22	0	47	47	25	
	Makerlau . . .	42	25	5	47	46	25	
	Lostun	42	23	15	47	47	30	
Visó (Közép) . . .	. . . . .	42	4	10	47	43	5	
Vucskómező . . .	. . . . .	41	12	50	48	27	15	

Helynév		Keleti hosszúság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	°	′	″	°	′	″	
	Zapergyila v. Zaperdil	41	10	10	48	28	45	
Zádnya		40	53	30	48	20	35	
	Boczare (Kövesligetnél)	41	16	30	48	20	25	
	Borkút	41	14	40	48	16	40	
	Hlisna	41	15	40	48	19	50	
	Polyánszki . .	41	14	0	48	15	35	
	Trinkovacz . .	41	18	50	48	21	35	
	Vulsana	41	18	45	48	23	30	
	Zabrodi	41	14	40	48	18	15	
	Zsaraponybánya	41	37	50	47	40	55	
	Monaster . . .	41	35	40	47	48	15	
	Kraszoplesza .	41	50	30	48	2	10	
	Kruhle	41	51	10	47	57	40	
	Lázi	41	51	10	48	2	30	
	Lazeszcsina . .	42	5	50	48	16	10	
	Markovecz . .	42	0	15	48	18	45	
	Novoszelicza .	41	53	10	48	4	10	
	Sz.-Nikola . .	41	50	10	47	56	40	
	Polyána	41	49	40	47	54	40	
	Paraszkievi . .	41	50	50	47	56	20	
	Rónapolyána .	41	49	5	47	54	5	
	Vilchováty . .	41	50	10	48	1	10	
	Vóczi	41	59	25	48	3	0	
	Zimir	42	5	30	48	16	20	
Pop-Ivan hegy, a gula		41	59	51	47	55	30	Komnenovich
Guttin hegy „ „		41	32	36.28	47	47	49.13	M. épit. igazg.

A m. kir. épitészeti igazgatóságnak és a m. kir. háromszögméreti számitó hivatalnak fölebb emlitett adatai, a melyek a meghatározott helyeknek a budai dél- és szélességi körtől való távolságait bécsi ölekben fejezik ki, az alább következő táblázatban találhatók.

II. Táblázat.

Helység neve	Távolság a budai délkörtől keletre		Távolság a budai szélességi körtől É-ra	
	bécsi ölekben	méterekben	bécsi ölekben	méterekben
Apsa (Alsó) . . .	188.119.12	356.673.85	36.244.36	68.719.31
Barczánfalva . .	197.568.82	374.590.48	26.026.46	49.346.17
Bedő	181.291.51	343.728.70	35.946.28	68.154.15
Berezna	173.269.08	328.518.18	52.664.96	99.852.76
Bereznik	162.491.55	308.083.98	64.571.69	122.427.92
Borsa	222.042.36	420.992.31	18.140.98	34.395.30
Bréb	191.926.49	363.892.63	21.446.80	40.663.13
Bustyaháza . . .	173.830.14	329.581.85	38.204.10	72.424.97
Brusztura. . . .	192.042.83	364.113.21	57.714.58	109.426.84
Csománfalva . .	176.487.67	334.620.62	46.638.02	88.425.69
Darva	178.521.42	338.476.61	44.967.26	85.257.88
Desze	189.888.98	359.989.51	22.802.84	43.234.18
Dolha	165.334.63	313.474.46	56.150.29	106.460.95
Dragomérfalva .	207.439.57	393.305.42	18.010.35	34.147.62
Dúlfalva	178.040.95	337.565.64	43.871.90	83.181.12
Gernyés	173.450.43	328.862.02	47.648.13	90.340.85
Herincse	171.492.06	325.148.95	50.669.12	96.068.65
Holyatin (Ó) . .	170.320.44	322.927.55	72.638.43	137.722.46
Hosszumező . .	185.573.47	351.847.30	35.051.44	66.457.53
Huszt	166.428.34	315.548.13	44.942.43	85.210.85
Husztköz	171.104.44	324.414.02	46.382.81	87.941.81
Iszka	167.737.55	318.030.39	72.906.27	138.230.29
Iza	167.571.05	317.714.71	47.375.39	89.823.74
Kalocsa	180.888.48	342.964.56	61.338.28	116.297.38
Kereczke	162.656.59	308.396.89	62.550.60	118.595.94
Keselymező . . .	167.874.08	318.289.26	48.755.33	92.440.01

Helység neve	Távolság a budai délkörtől keletre		Távolság a budai szélességi körtől É-ra	
	bécsi ölekben	méterekben	bécsi ölekben	méterekben
Konyha	206.521.91	391.565.54	18.967.85	35.963.04
Kökényes	184.243.74	349.326.13	40.343.40	76.491.09
Kőrösmező . . .	207.559.90	393.533.57	52.901.88	100.301.96
Kricsfalva . . .	177.273.35	336.110.27	46.306.53	87.797.18
Lipcse-Polyána .	168.468.56	319.416.39	54.616.92	103.553.68
Majdánka	172.005.45	326.122.33	70.367.79	133.417.33
Mihálka	172.265.34	326.615.08	41.871.94	79.389.20
Mojszin	217.372.52	412.138.30	17.752.33	33.658.42
Nyágova	183.256.55	347.454.42	39.510.01	74.910.98
Ökörmező . . .	173.332.11	328.637.68	65.966.78	125.073.01
Ötvösfalva . . .	174.616.22	331.072.35	46.291.53	87.768.74
Rahó (Bocskó) .	195.573.50	370.807.36	34.304.16	65.030.69
Rókamező . . .	164.690.86	312.253.87	63.584.51	120.556.23
Rozávlya	204.678.91	388.071.21	21.469.32	40.705.83
Ruszpolyána . .	212.605.43	403.099.90	27.073.19	51.330.77
Sándorfalva . . .	175.043.54	331.882.55	43.161.06	81.833.37
Sófalva	172.882.04	327.784.35	43.462.03	82.404.01
Sugatag (Akna)	193.088.07	366.094.98	23.427.72	44.418.96
Szacsal	213.089.17	404.017.07	16.602.57	31.478.47
Száldobos	171.732.59	325.604.99	40.215.91	76.249.37
Szeklencze . . .	170.701.45	323.649.95	41.883.86	79.411.80
Szelistye (Alsó)	172.326.42	326.730.89	46.627.56	88.405.85
Széles-Lonka . .	184.138.31	349.126.24	48.383.12	91.734.40
Sziget	190.569.90	361.320.53	31.934.45	60.547.72
Szinevér	178.136.40	337.746.61	64.371.21	122.047.81
Szinevér-Polyána	180.451.66	342.136.35	69.760.37	132.265.65
Szuha-Bronyka .	164.802.97	312.466.43	58.444.40	110.810.58

Helység neve	Távolság a budai délkörtől keletre		Távolság a budai szélességi körtől É-ra	
	bécsi ölekben	méterekben	bécsi ölekben	méterekben
Szurdok	200.944.20	380.990.20	23.439.83	44.441.92
Talaborfalva . .	178.470.64	338.380.33	41.992.86	79.618.46
Técső	177.909.13	337.315.69	36.060.76	68.371.20
Uglya	179.560.15	340.446.04	44.385.48	84.154.87
Ujbárd	174.764.60	331.353.68	41.195.70	78.107.05
Urmező	176.415.40	334.483.60	38.267.93	53.596.00
Visk	171.821.72	325.773.98	37.799.11	71.667.11
Visó (Felső) . .	212.832.83	403.531.05	20.442.78	38.759.51
Visó (Közép) . .	211.769.69	401.515.33	20.857.49	39.445.80
Vucskómező . .	175.252.03	332.277.85	61.645.02	116.878.96
Zádnya	163.340.18	309.692.98	54.773.16	103.849.91
Guttin hegy, gula	190.429.66	361.054.64	18.130.04	34.374.56
Fenyér hegy, gula	178.040.25	337.564.31	32.469.75	*) 47.562.65

2. §. A megye határai, alakja, kiterjedése és felosztása.

Máramaros megyét É-ról és ÉK-ről Galiczia és Bukovina, D-ről Szatmár, DNy-ról szintén Szatmár, Ny-ról Ugocsa és Bereg megyék határolják.

É-on és ÉK-en a Kárpát vagy „Magyar erdős hegység“ gerincze, mint a Tisza és Pruth közti vizválasztó, K-en szintén a Kárpát gerincze és a Czibó patak, D-en az Aranyos-Besztercze folyó és az Erdélyi Északi Határlánczolat, DNy-on az Avas-Guttin hegység képeznek természetes határt; Ny-on azonban nincs a megyének mindenütt természetes határa.

Máramaros megye határvonalának kijelölésénél a számitások alapjául azon munkálat van véve, mely az 1859—1862-ik években

*) A két utolsó adat Hunfalvy János „A magyar birodalom természeti viszonyainak leirása“ czimü művéből vétetett.

folyt kataszteri mérések eredménye, s a m.-szigeti kincstári erdőrendezőségnél is megvan. E térképek szerint a határvonal a galicziai-bereg-máramarosi hármas határtól eleintén K. felé, majd DK-nek haladva, sok kanyarulattal a következő nevezetesebb pontokon huzódik át: Javornik mali, Csorna-Repa, Gorgan-Viskovszki, Popagya, Busztul, Krobok, Talpusirka, Bratovszka, Cserna-Kleva, Ploszka, Szumaren (ettől mintegy 500°-nyire DK-re van a kőrösmezői hágó), Kokul (vagy Kukul), Hoverla, Turkul, Csorna-Gora, Sztoh, Ladieskul, Budyovszka-Velka, Losztun, Supanie, Thnatyasza (vagy Chnetessa). A galiczia-bukovina-máramarosi hármas határ 129292.9 bécsi öl (245139.34 méter).

Innen a határvonal folyvást DK-nek halad (hossza mintegy 12 ezer öl, 22750 méter) csaknem egész hosszában a Czibó patak mentén annak az Aranyos-Beszterczébe szakadásáig, a hol a bukovinai, erdélyi és máramarosi határok összeszögellenek, s a megye a maga legkeletibb pontját eléri.

E hármas határtól a határvonal előbb DNy-nak, csakhamar azonban számos kanyarulattal Ny-nak huzódik, mintegy 14 ezer öl (26550 méter) hosszuságban, az Aranyos-Besztercze képezvén a határt a Girgileu, Buhajeszkul, Batrina, Muncsel, Stefanicza, Komoru, Czibles közelében. A Czibó torkolatától a Cziblesig terjedő határvonal hossza mintegy 43400 bécsi öl (82200 méter).

A Cziblestől gyakori hajlással ÉNy. felé vonul a határvonal Tomnatik, Szekul, Priszlop, Magura-Mare hegyeken keresztül az erdély-szatmár-máramarosi hármas határig, a mely a Guttin hegytől csak csekély távolságra van. E vonal hossza mintegy 21500 bécsi öl (40800 méter).

A Guttintól mintegy 4400 öl (8340 méter) hosszuságban a határvonal Ny-nak huzódik, azontúl ÉNy-nak, sőt csakhamar ÉNyÉ-nak tart, majd K-nek fordul a Pleskáig, ettől ismét ÉNy-nak vonul a Vervu-Rotundán, Fekete hegyen keresztül a szatmár-ugocsa-máramarosi határig mintegy 36800 bécsi öl (69770 méternyi) hosszuságban.

E hármas határtól előbb É-nak, majd a N. Kübléren keresztül ÉK-nek, tovább É-nak huzódik a Szeklencze hegy átellenében a Tiszáig, s mintegy 700 öl (1330 méter) hosszuságban a Tisza képezi a határt. Azontúl ismét Ny-nak tart a határvonal, s a Kobolán keresztül É-felé irányul; Csebren közelében átszeli a Tiszát és Ny-

felé fordul, a folyam mentét követve; azután északi irányt vesz, s a Sárhegy mellett nagy hajlással DK-nek, kevés távolságra K-nek huzódik néhány száz öl hosszuságban; azután ÉKÉ-felé vonul a Tolsty-Verch és Tupoy csúcsokon keresztül; ettől K-nek fordul s rövid kanyarodással eléri az ugocsa-bereg-máramarosi hármas határt. A megyének Ugocsával érintkező határvonala körülbelül 19000 bécsi öl (36000 méter) hosszu.

E hármas határtól északi, majd nyugati irányt vesz a határvonal s a Juricz hegyen áthaladva a Borsova völgyét szeli át, folyvást észak-nyugati irányban a Szinyák hegyre jut, s azontúl Ny-nak tart a Buzsora hegyig; ettől azután észak-keleti irányban vonul a Prohydna nevü völgyön át a Pohár, Magura, Ivola és Stohy nevü hegyeken.

Itt kezdődik egy nem természetes határ Bereg és Máramaros között. Bereg megye területe t. i. keskeny nyelv alakban benyúlik délkeleti irányban Máramaros megyébe egészen a Kruhle-Zakutie vagy Kruhly hegyig. E benyuló keskeny területnek közepe táján emelkedik a Zsid nevü hegy.

A Veliki-Verch tetejére visszatérvén a határvonal, ismét északkeletnek huzódik a Vicsa és Nagyág közötti vizválasztón, a volóczi benyergelésen keresztül a bereg-galicziai-máramarosi hármas határig. A Bereg megyét érintő határvonal hossza mintegy 46800 bécsi öl (87469 méter).

Máramaros megye határvonalának itt leirt iránya és hosszusága az állandó kataszter részletes felmérésének alapul szolgált háromszögméreti lapok (mérték: 1″=200°) adatai alapján, valamint Máramaros megye átnézeti térképén (mérték: 1″=2000°) tett mérések és számitások után állittattak össze.

Máramaros megye területének alakja egyátalában nem mutat szabályosságot. Minden oldalon számos ki- és beszögellések találhatók, a melyek a határvonalat rendkivül hosszuvá teszik. Ha a kisebb ki- és beszögelléseket nem tekintve, a nevezetesebb pontokat egyenes vonalak által összekötjük: egy rendkivül szabálytalan sokszöget nyerünk.

Máramaros megye nagyságát illetőleg sok adatot birunk, a melyek azonban egymástól igen eltérők. A mult század végén Novotny „Statistica Regni Hungariae“ czimü munkájában a megyék kiterjedését számokban tevé ki, a nélkül, hogy a forrást közölte volna, melyből meritette adatait. Németh László, a győri evang. gymn. igaz-

gatója, Görög térképei szerint számitá ki a megyék területének nagyságát. Novotny szerint Máramaros megye kiterjedése 290, Németh szerint pedig 112.59 □ mfd.*)

E század elején a táborkar megkezdvén működését, heldenfeldi Mayer mindjárt kezdetben kitűzé a felveendő háromszögek fő- és mellékvonalait. Egy ily fővonal Salzburgtól kezdve Bécsen át Máramaros és Bukovina felé Szucsaváig terjed. 1811-ben a Bécsből Máramarosba menő háromszögeket vevék föl. De a következő évben félbeszakadt a munka, s Magyarországon csak 1819—1831-ig, 1837—1847-ig s 1850-től fogva folytattatott.**)

A katonai földrajzi intézet 1874-ben eszközölte újból Máramarosban a háromszögméréseket; adatai azonban még közzétéve nincsenek.

A 40-es évek elején jelent meg Heckenast Gusztáv kiadásában „Földrajzi tanitás“ czimmel egy, három részből álló munka, mely Máramaros megye területét 178 □ mfdre teszi; a forrás azonban, a honnan állitását meriti, nincs megnevezve.

Fényes Elek „Magyarország leirása“ czimü művében Máramaros megye nagyságát 178.981 □ mfdre teszi.

Ficker az osztrák birodalom egyes részeinek kiterjedését a táborkari felmérések alapján földrajzi mértföldekben kiszámitván, ez alkalommal a Bessel által megállapitott kulcsot használta a földrajzi és osztrák mfdek kölcsönös átszámitásánál (Bessel szerint t. i. egy osztrák folyó mértföld 1.02232726 földrajzi folyó mfd, s egy osztrák □ mfd 1.04524577 földrajzi □ mfd.) Ficker számitása szerint Máramaros megye területe 188.0815 osztrák □ mfdet tesz.***)

A kassai m. kir. telekzeti térképtárnak 1871-ik évi febr. 8-án kelt s a Máramaros megyei levéltárban $\frac{296}{\text{I. a.}}$ alatt található kimutatása szerint Máramaros megye területe 1.689,906 (1600 □ öles) hold, vagy 972540.9030 hectár, 168.9906 □ mfd.

---

*) Hunfalvy: A magyar birodalom stb. I. 17. l.

**) Hunfalvy id. munk. I. 22., 23. l.

***) Hunfalvy id. munk. I. 106. l. Megjegyzendő még, hogy egy osztr. □ mfd 10000 hold (1600 □°); egy földrajzi □ mfd 9567.128 hold.

Máramaros megye közigazgatási tekintetben 10 járásra, vagy szolgabirói kerületre, és M.-Sziget rendezett tanácsu város területére oszlik. A járások e következők: ökörmezői, dolhai, huszti, taraczvizi, técsői, szigeti, kaszói, tiszavölgyi, izavölgyi és visói járás.

1) Az ökörmezői járás a megye észak-nyugati részét teszi. Határos É-ról Galicziával, K-ről a taraczvizi, D-ről a técsől és dolhai, DNy-ról a dolhai járással, Ny-ról Bereg megyével. A Nagyág és Talabor felső völgyét foglalja magában. A taraczvizi járástól a Talabor és Taracz közti vizválasztó választja el.

2) A dolhai járás az előbbitől DNy-ra, a megye nyugati részén terül el, a Borsova s részben a Nagyág folyó völgyén, ÉK-ről az ökörmezői, K-ről a técsői, D-ről a huszti járás, Ny-ról Ugocsa és Bereg megyék által határolva. Keleti határvonalát a Nagyág és Talabor közti vizválasztó képezi. D-ről a huszti járás, a herincsei határral messze benyulik a Csehovecz patak völgyén a dolhai járásba.

3) A huszti járás a dolhaitól D-re, a megye nyugati részén a Tisza, Nagyág folyó, Huszt és Lazuszki patak völgyeire terjed ki. É-ról a dolhai, K-ről a técsői járással, D-ről Szatmár, Ny-ról Ugocsa megyével határos.

4) A taraczvizi járás a Taracz folyó és mellékvizeinek völgyeit foglalja magában. Határos É-on Galicziával, K-en a tiszavölgyi, DK-en és D-en a szigeti, Ny-on a técsői és ökörmezői járásokkal. É-on a Kárpátok határlánczolata, K-en a Tisza és Taracz, Ny-on a Talabor és Taracz közti vizválasztó képez természetes határt..

5) A técsői járás a megye délnyugati határától nyulik föl hosszan É. felé a Talabor folyó völgyén, érintkezvén Ny-on a huszti és dolhai, É-on az ökörmezői, K-en a taraczvizi és szigeti járásokkal, D-en Szatmár megyével. Természetes határai K-en a Talabor és Taracz közti, Ny-on a Talabor és Nagyág közti vizválasztó, D-en az Avas-Guttin hegylánczolat.

6) A szigeti járás, a megye délnyugati részén, ÉNy-ról a técsői, É-ról a taraczvizi, ÉK-ről a tiszavölgyi, DK-ről a visói, D-ről az Izavölgyi járással, DNy-on Szatmár megyével határos. Leginkább a Tisza, Rónicsora és Apsicza völgyein terül el.*)

*) Sziget város területe ezen kerülethez befoglaltatott.

7) A tiszavölgyi járás egészben a Tisza folyó forrás- és felső folyamvidékét foglalja magában. Határos É-on és K-en Galicziával, D-en a visói és szigeti, Ny-on a szigeti és taraczvizi járásokkal. É-ról és K-ről a Tisza és Pruth, DK-ről a Tisza és Visó, Ny-ról a Tisza és Taracz közti vizválasztók képezik e járás természetes határait.

8) A kaszói járás a megye déli részén a Mára, Kaszó és Iza folyók völgyein terül el, és É-ról a szigeti, K-ről a visói és izavölgyi járásokkal, D-ről Belső-Szolnok és Szatmár, Ny-ról ugyancsak Szatmár megyével határos.

9) Az izavölgyi járás az előbbitől K-re a megye déli részén az Iza folyó és mellék vizeinek völgyeiben fekszik. Ny-ról a kaszói, É-ról és K-ről a visói járással, D-ről Naszód vidékével és Belső-Szolnok megyével érintkezik. Természetes határai: a Visó és Iza közti vizválasztó ÉK-en, az erdélyi Északi Határlanczolat D-en, az Iza és Kaszó közti vizválasztó Ny-on.

10. A visói járás a megye délkeleti részét foglalja el. K-en Galiczia és Bukovina, D-en Naszód vidéke, Ny-on a kaszói és szigeti, É-on a tiszavölgyi járás érinti. Természetes határai: É-ról a Tisza és Visó közti vizválasztó, K-ről a Kárpátok határlánczolata és a Czibó patak, D-ről az Aranyos-Besztercze patak és az erdélyi Északi Határlánczolat, Ny-ról a Visó és Iza közti vizválasztó.

E tiz járáson kivül M.-Sziget rendezett tanácscsal biró szabadalmazott korona város és területe, az 1871. XVIII. t. cz. rendelkezése szerint, külön közigazgatási területet képez. Határos Kabolapatak, Falu-Szlatina, Fejéregyháza, Veresmart, Alsó-Róna, Farkasrév, Bártfalva, Gyulafalva, Sugatag községekkel.

A megye kiterjedése az elősorolt járások közt a következőleg oszlik meg:

Járás	Terület a kataszteri kimutatás szerint		
	1600 □ öles hold	hektár	□ mfd.
Ökörmezői	199.900	115.042.4500	19.9900
Dolhai	135.869	78.192.6095	13.5869
Huszti	91.016	52.379.7080	9.1016
Taraczvizi	213.745	123.010.2475	21.3745
Técsői	106.505	61.293.6275	10.6505
Szigeti, Sziget város területével	142.216	81.845.3080	14.2216
Tiszavölgyi	298.386	171.721.1430	29.8386
Kaszói	99.680	57.365.8400	9.9680
Izavölgyi	105.274	60.585.1870	10.5274
Visói	297.315	171.104.7825	29.7315
Összesen . . .	1,689.906	972.540.9030	168.9906

Hetényi Kálmán.

MÁSODIK SZAKASZ.

Domborzati viszonyok ismertetése. (Hegyrajz) *)

3. §. Általános áttekintés.

Máramaros megye területe K-ről Ny-felé irányuló hatalmas völgyületet képez, a mely a Tisza forrás-vidékét, felső folyását, mellék vizeinek völgyeivel együtt, foglalja magában.

*) Ez a szakasz legnagyobb részt Hunfalvy János „A Magyarbirodalom természeti viszonyainak leirása“ czimü nagybecsü munkája után állittatott össze. Becses adatokat szolgáltattak még Roxer Vilmos ur a Borsova és Nagyág völgyéről, Kellner Valér ur a Taracz völgyéről, Forberger János ur a Tisza völgyéről, nemkülönben sok jegyzetet közölt velem Anderkó Elek g. k. főesperes ur Borsa vidékéről, Szabó Károly ur a Kaszó-Mára völgyéről, Herchenröthern Pál ur a Kőhátról, Vondrák F. ur az egész megyéről.

E medenczét a Kárpát-hegység lánczolatai köritik, még pedig ÉNy-on, É-on, ÉK-en és K-en az Északkeleti Határlánczolat, DK-en és D-en az Erdélyi Északi Határlánczolat, DNy-on és részben Ny-on a Vihorlát-Guttin hegylánczolat.

A Máramarost körítő hegységnek e három fő-ágazata részben folyamvölgyek, részben hágók által van egymástól elválasztva. Az Északkeleti Határlánczolatot az erdélyi Északi Határlánczolattól az Aranyos-Besztercze, a Visó és Iza felső völgyei, a Vihorlát-Guttin hegylánczolattól a bruszto-pataki vagy prohydnai völgy, a Dolhától DK-re nyúló horpadás (Dohajpatak völgye és lipcse-polyánai völgy), továbbá a Tisza, Iza, Mára alsó és a Kaszó völgyei különitik el; mig a két utóbbi lánczolatot a Guttin és Piatra-Lotosh hegyek között Kapnikbányáról Budfalvának a Kaszó felső völgyébe vezető Láposi Hágó választja el.

E hegylánczolatok által körített völgy legmélyebb a nyugati határon azon pontnál, a hol a Tisza a megyét elhagyva Ugocsába foly át (Vallandt H. „Vizszínmérési térkép"-e szerint 469′ [148.20 méter]). Ettől folyvást emelkedik és N.-Bocskónál, a hol a völgy összeszorul, már 956.4′ (302.22 méter), Kőrösmezőnél pedig Hauer szerint 1843′ (582.39 méter). A mellékvölgyek 950—2000′ (300—632 méterig) emelkednek.

A hegylánczok 2000—5000′ (632—1580 méter), a fő-csucsok pedig 4000—7000′ (1264—2212 méter) magasságig emelkednek, sőt a Pietrosz 7266′ (2295 méter) magas. A megye területe e szerint 469—7266′ (148—2295 méter) tengerszín feletti magasság közt fekszik s igy kiválólag magas hegység.

Az egész megye területe 168.9906 □ mfd. (972540.9030 hectár). E terület a földadó-telekkönyv szerint a következő müvelési ágazatokra oszlik:

Művelési ágazat	Terület		Az egész terület %-a
	holdakban	hectárokban	
Kertföld	4710	2710.6050	0.29
Szántóföld	174.492	100.420.1460	10.32
Kaszáló	319.869	184.084.6095	18.95
Legelő	157.190	90.462.8450	9.20
Erdőség	1,004.364	578.011.4820	59.40
Épületek	2436	1401.9180	0.14
Adómentes terület	26.845	15.449.2975	1.60
Összesen . . .	1,689.906	972.540.9030	100 %

A 100.44 □ mfdre (578.032.20 hectár) rugó erdőterületből a fenyvesekre 40 %, a lomberdőkre 60 % esik.

E számokból láthatni, hogy Máramaros területének igen nagy része erdőségekkel van fedezve, a melyek legnagyobb részben a hegységeket boritják. Ha tekintetbe veszszük azt, hogy a kaszálók, legelők stb. jelentékeny része a hegyeken terül el: kijő, hogy a megye területének körülbelöl $^9/_{10}$-ed része hegység.

A hegységek részletes leirásában a következő sorrendet fogjuk tartani: 1) Északkeleti határlánczolat; 2) Erdélyi Északi határlánczolat; 3) Vihorlat-Guttin hegylánczolat.

I.

4. §. Az Északkeleti Határlánczolat.

Az Északkeleti Határlánczolatot Kárpáti vagy Erdős Hegységnek, némelyek Beszkid hegységnek is nevezik. Kiterjedése Ny-ról Palocsától a Poprád szorosától Máramaros délkeleti sarkáig, a Czibó és az Aranyos-Besztercze egyesüléséig több, mint 50 mfd (380 kilométer); szélessége 6 és 12 vagy 14 mfd. (45.5 és 91, 106.2 kilométer) közt változik. Legnagyobb kifejlődését Máramarosban s délkeleti Galicziában éri el a Visó, Tisza és Dniszter völgyei körül.

A hegylánczolat a Poprád szorosának keleti oldalán csekély magasságu hegyekkel kezdődik; Sáros és Zemplén megyékben alig,

Ung és Bereg megyékben már jóval magasabbra emelkedik, míg Máramarosban a Tiszaforrás csermelyei körül a legnagyobb magasságra duzzad fel, havasi jelleget öltvén magára. Az ország határát a hegylánczolat főgerincze és vízválasztója képezi; az aránylag legmagasb csúcsok azonban a főgerincztől É-ra, vagy D-re, Máramaros keleti részén Ny-ra is esnek. A hegylánczolat főgerinczének közepes magassága Máramarosban már 4000—5000′ (1264—1580 méter) magasságra emelkedik. E gerinczen több hágó vagy nyereg visz Galicziába és Bukovinába, a melyeket tájnyelven Priszlop-nak neveznek. A nevezetesebb hágók: a Rosztokától Volócz és Vereczke felé Galicziába vezető; a F.-Hidegpatakon keresztül Galicziába vezető; Bruszturától a Bruszturanka vagy Tereszulka és Turbaczil patakok völgyein Galicziába, a Ricskapatak völgyébe vezető Panter-hágó; a kőrösmezei hágó (2941′ (929.36 méter) magas), a Fekete-Tisza és Bisztra, a borsai a Borsa, Visó és Szucsava völgyei közt.

Ezen hegylánczolatot általában bizonyos egyformaság jellemzi. A hegykúpok csaknem mindenütt egymáshoz hasonlók. A folyók medreit nagy hömpölyök boritják, s az erdőtlen hegyoldalokon számos vizmosás van. Regényes alakulatokat, szikla-csoportokat csak kevés helyen találunk, s csupán a mészkő-hegyek alakulnak itt-ott festői csoportokká.

A magasabb hegyeket, mivel erdőtlen gerinczeiken s kúpdad tetőiken gazdag havasi rétekkel és legelőkkel boritvák, havasoknak szokták nevezni. E havasi legelőkre junius elején felhajtják a marhákat és juhokat s a füvet lelegeltetik; néhol azonban kaszálnak is, és a gyüjtött szénát szeptember elejéig ott etetik meg. Csak kevés havas olyan meredek, hogy a barom meg nem mászhatja. Ilyen pl. a Pietrosz Borsától D-re és a Hoverla Kőrösmezőtől K-re. A kopár s csak vékony zuzmókkal bevont sziklák 5000′ (1580 méter) magasságon túl kezdődnek. Gazdag havasi legelők a felső Verchovinában a Szolymai és Kuk havas, Szmerek, Ozerna, Mencsul Felső-Bisztra felett és Mirsa; továbbá az Apsinyeczka, Ripta, Tatul, Vorocseska, Turbat, Szvidovecz, Pecsenyeska, Kracsunyeska, Gropa-Mala, Zanoya, Sumnyeska havasok.

E hegylánczolat területén a lombos erdő túlnyomó. Alantabb, leginkább a Tisza és Iza völgyeiben, tölgyesek, fölebb, mintegy 3500′ (1100 méter) magasságig bükkösök más lombos fákkal keverten, ezentúl fenyvesek 4300′ (1359 méter) magasságig, sőt ezen

felül is, de már uszafának nem alkalmas törzsekkel, találhatók. A fenyvesek a Priszlop határától (Csorna-Repatól D-re) DK-re a Czibó torkolatáig a határon 1—2, sőt 3—4 mfd (7.59—30.34 kilométer) széles övben terjednek el.

Azon nagyszámu folyóvizek, melyek e lánczolat déli oldalán erednek, mind a Tiszával, az északi oldalon eredők pedig részben a Visztulával, részben a Dnieszter, Pruth és Szereth folyókkal egyesülnek.

Az Északi Határlánczolat ágai közül Máramaros területét e következők boritják: a Borsova-hegység, a Latorcza és Nagyág között elterülő hegység keleti része és a Máramarosi Havasok csoportja.

A) Borsova-Hegység.

A vereczkei hágótól a hidegpataki átkelőig, Bereg, Máramaros és Galiczia határszélétől, a hol a vizválasztót képezi, egy közép magasságu hegygerincz huzódik DK felé, K-en a Nagyág, D-en a Brusztopatak vagy Prohydna völgye, Ny-on a Latorcza völgye által határolva. E hegygerincz É-ra tetemes, D-re azonban csak rövidebb oldalágakat bocsát ki.

Közvetve a határszéli hegységhez a Latorcza és Nagyág közt jelentékeny hegységek csatlakoznak. Ezek a Pinya-Mala (Kis-Pinye), Latorcza és Vicsa folyók völgyei közt elterülők.

A Vicsa völgyétől a Nagyág völgyén A.-Bisztra vidékéig DK-nek igen jelentékeny hegytömeg terjed el, mely legnagyobb részt már Máramaros megyében fekszik s ennek északnyugati részét borítja. Ezt a hegységet Borsova-Hegység-nek vagy Polonya-Havasok-nak nevezik. A főgerincz Volócz és Almamező vidékétől DK-re A.-Bisztráig huzódik, melynek nevezetesebb tetői Máramarosban e következők: Veliki-Verch (Nagy-Hegy) a megye határán Pilipecztől DNy-ra; Pidsa vagy Szidou-Magura; Mali és Veliki- (Kis és Nagy) Zsida beregi beszögellésben; Kruhle-Zakutie vagy Kruhli az előbbitől DK-re; Kicsera Tyuskától Ny-ra; Oblono-Lamovata az előbbitől DK-re; Kamin Ökörmezőtöl Ny-ra; Kuk Rókamezőtől K-re; ettől délkeleti irányban vannak a Voloszánka, Korotiszto, Plotiszto, Boikovana, ez utolsó A.-Bisztrától É-ra. E főgerincz hossza Almamezőtől A.-Bisztráig körülbelől 7 mfd (53 kilométer), és több oldalágat ereszt magából.

A Veliki-Verch-től DNy-ra tetemes mellékláncolat ágazik ki, és a Vicsa s a Veliki-Verch déli oldalán eredő Borsova folyó völgyei közt a Prohydna- vagy Brusztopatak völgyeig nyulik. Ez oldalágban emelkedik a Borsova hegység legmagasabb csúcsa, a Sztoj mely 5286' (1670.38 méter) magas. A Sztojtól D-re a hegység terjedelmes fensikot képez, a melyen a Kunskej hegy emelkedik. Ez oldalágban vannak még Ivola, Magura, Kusurka, Lisza, Kicsera, Pohár a Sztojtól D-re vagy DNy-ra. E hegység területe, melyet a Borsova felső völgye két részre oszt s alább D-re Ny. felől határol, elválasztván ezt a Szinyák hegységtől, igen zord és kietlen; ezért a Volócz-tól A.-Bisztráig, Szászokától Tyuskáig terjedő vidéken egyetlen falut sem találunk. A fő-láncolat, mely a Borsova és Nagyág völgyei közt huzódik, szinte lakatlan rengeteg erdőség; hegyei azonban alacsonyabbak a Sztoj és a többi északi hegyeknél. A főláncolatból kiágazó mellékláncok közt számos völgy van; u. m. a rókamezői vagy kusniczai völgy számos mellék-völgygyel; a szuchai és bronykai völgy (e két völgyben keskeny, de a legszebb kaszálók találhatók), s több mint 12 ezer hold (6806 hectár) szép bikkes erdő van a lejtőségeken és a számos mellék völgyön); a Monyka-patak völgye; a lipcsei és lipcse-polyánai völgy; a monostori és a bisztrai völgy. E völgyeket a főgerinczből Ny. és DNy. felé kiágazó mellékláncok választják el egymástól. Az oldalágak e következők: a Ripinszki patak jobb partján Ny. felé huzódó ág jelentékeny hegycsúcsokkal (Plaj, Leniova-Kicsera, Malenovecz). A Ripinszki patak bal partján a kusniczai völgytől D-re nyugoti irányban nyulik a Sztinni hegység, Dunszin, Csauszki és Kepkiny csucsokkal, Rókamezőtől ÉK-re; odább D-en Kusniczától ÉK-re a Jaszeni és Lublyana hegy a Szucha - völgy déli oldalán; a szuchai és bronykai völgy közt huzódó ág Jávor-Csolo csúcscsal, mely ág a régi bronykai várig terjed. A bronykai völgy déli oldalán ágazik ki Korotisztóból a Vodicze, Kicserana és Kicsera, mely utolsót a Monyka-patak völgye választja el a Szlopovo hegytől, a mely a Kicseranához csatlakozó ágból a lipcse-polyánai völgy nyugati oldalán emelkedik, mig e völgy keleti oldalán elterülő ágból a Medvesje hegy magaslik ki. A Medvesje-től D-re a lipcsei és monostori patak közt huzódik egy ág Voloszin csúcscsal. A Vodicze a Bisztra és monostori patak közt D-nek Berezna felé hosszu oldalágat bocsát, Fruial (Boikovanatól Ny-ra) és

Velki-Mathin (Bereznától É-ra) csúcsokkal. A K. felé kiágazó oldallánczok közül a Kuk hegyből kiinduló s Ökörmező felé a Nagyágig huzódó a leghosszabb (alig 1 mfd. hosszu), a Mencsul hegygyel. A többi oldalágak jóval rövidebbek, melyek közül csak a Kamin északi oldaláról É. felé nyuló ágat Sztoup csúcscsal emlitjük meg.

B) A máramarosi havasok különösen.

A hidegpataki átkelőtől és a Nagyágtól K-re a Czibó és az Aranyos-Besztercze egyesüléseig huzódó nagy terjedelmü hegytömeget, mely Máramarosban, Galicziában és Bukovinában a Visó, Tisza s a Pruth és Dniszter völgyei közt ágazik el, „Máramarosi havasok“ nevezet alá foglalja Hunfalvy. Ezek az Északkeleti Határlánczolatnak legterjedelmesebb és legmagasabb részét képezik. A lánczolat kiterjedését a következő számok mutatják. Máramaros határszéle a hidegpataki átkelőtől a Czibó és az Aranyos-Besztercze egyesüléséig mintegy 32 mfd. (240.75 kilométer) hosszú; az egyenes vonal A.-Bisztra és Bilin között 8 mfd. (60.69 km.); Bilin és Borsabánya közt, valamint Szigettől É-ra a határig ugyanannyi; Dragomértól É-ra a Ploszka hegyig 11 mfd. (83.44 km.); Técsőtől É-ra a határig 10.5 mfd (79.65 km.); Huszttól É-ra a határig 8.5 mfd (64.48 km.); Alsó-Visótól a Czibó torkolatáig 7.5 mfd. (56.89 km.).

Ez a rengeteg hegytömeg, mely széltében is, hosszában is, roppant kiterjedéssel bir, többnyire mélyen bevágott, keskeny, meredek, párhuzamos és keresztvölgyek által szeldelt magas földhát inkább, mint folytonos gerinczes lánczolat. Az ország határát kanyarogva követő fővizválasztó gyakran jóval alacsonyabb, mint a keresztvölgyek közt emelkedő hegylánczok. A hegységek csekély lejtéssel menedékesen emelkednek, és csak felül végződnek meredek kúpokban. A széles hegyhátak és kúpok többnyire dús havasi mezők és legelők, s csak a legmeredekebb tetők kopárak és sziklásak. A többnyire erdőkkel boritott hegyoldalak lejtszögei 15—40° közt váltakoznak, mely átlagos hajlástól csak a legmagasabb csúcsok lejtői térnek el.

A hegytömeg déli oldalán a fővölgyet a Fekete-Tisza völgye képezi. A Tiszának az az ága, mely Fekete-Tisza nevet visel, a Kőrösmezőtől ÉNy-ra eső (3890' [1229.25 méter] magas) Okola havasi rét oldalán ered s délkeleti irányban foly, számos patakot vevén fel

magába Körösmezőig. Innen a Visó torkolatáig D. felé fut sebes folyással, Rahón felül egyesülvén a Csorna-Gora alatt eredő, s Ny. felé folyásában több patak összefolyása által növekedő Fehér-Tiszával. A Visó torkolatától a Sopurka beszakadásáig ÉNy-ra, ettől az Iza torkolatáig DNy-ra, innen az Apsicza beömléséig ÉNy-ra, ettől Técsőn alulig Ny-ra, majd a Nagyág torkolatáig ÉNy-ra, innen a megye határáig Ny-ra foly. Felső völgye a Visó torkolatáig meredek, keskeny, sok helyen összeszoruló keresztvölgyet képez. Oly keskenyek a Tiszával majdnem párhuzamosan futó Sopurka, Taracz, Talabor, Ruszkova-Rika és Vasszer völgyei is.

Hunfalvy az egész nagy hegytömeget két főrészre osztja. Hidegpataktól s a Nagyág völgyétől K-re a Fekete-Tisza völgyéig elterülő hegytömeget a nyugati, a Tisza és Iza völgyei közt az Aranyos-Beszterczéig terjedő hegytömeget a keleti részhez sorozza.

a) A Nagyág és Tisza között elterülő hegycsoportok.

E hegycsoportok főgerincze a hidegpataki átkelőtől, számos hajlással É. és D. felé, DK-nek kanyarodik a kőrösmezői hágóig, s a Tisza és Dniszter között a fővizválasztót képezi. E főgerinczen, melynek déli oldalai 25—40°-nyi lejtősséggel birnak, kevés meredek gyalog, vagy lóval járható ösvény vezet át Galicziába. Ilyenek a hidegpataki átkelőn kivül a Bisztra völgyéből Toronyán át Viszkovba vezető, mely mintegy 3600' (1037.6 méter) magasságig emelkedik; a Turbaczil völgyéből Ury hegy alatt a Bisztricza völgyén Zelenov galiczi községbe vezető s 3672' (1160 méter) magasságig emelkedő Panter-nyereg, melyen át mérsékelt lejtősségénél fogva könnyen lehetne utat épiteni (ez iránt az 50-es években a galiczi hatóság és a máramarosi kincstári uradalom közt már a tárgyalások is megindultak, az északkeleti-vasut kiépitésével azonban megszakadtak); a plaiszkai usza-gáttól a Koniecz-Gorganov s Szevula közt Galiczíába vezető gyalog ösvény; végre a kőrösmezői hágó Kőrösmezőtől K-re, majd ÉK-re, mely Jablonicza visz, újabb időben épült állami országúttal, s mely az egyedüli csinált kocsiút az Északkeleti Határlánczolaton.

A határszéli hegysorban a következő nevezetesebb hegyek emelkednek: Bliscze vagy Blisniczky Lyachovecztől ÉK-re, Cserna-Repa (Csorna-Reppa) Priszloptól É-ra, Kalinoviecz (Ga-

licziában) Toronyától ÉK-re, Gorgan-Viskovszki Toronyától K-re, Popagya a Mokranka patak forrása felett, Daro, Busztul, odább DKD-re, Velika-Keputa (Nagy-Havas), Berty odább K-re, Koniecz-Keputa, Plitka, Krobok, Koniecz-Gorganov, Szevula (Bisztra) tovább ÉK-re, Talpusirka, Raguszky, Horotka (Durny), Bratovszka, Csorna-Havas s a hozzá tartozó Lenkovecz, Kis- és Nagy-Medves tovább DKD-re, Csorna-Kleva a Csornától K-re, Ploszka a Klevától É-ra, Dauha (Galiciában), Bukovinka a Markoveczczel, Oryzu, Szumaren a Ploszkától DK-re, melynek aljában visz az országut Jabloniczába.

A határszéli főgerinczhez számos hosszúra nyuló hegysor csatlakozik.

Főbb hegysorok húzódnak a Nagyág és Talabor, Talabor és Taracz, Taracz és Tisza folyók közt, a melyek e folyók mellékvizei közt számos mellék-lánczolatokkal vannak összeköttetésben.

A Nagyág és Talabor völgye között elterülő hegységet a Lopusnya és Bisztra patak két részre választja, a melyek ismét sok kisebb ágra oszolnak. A Rika és Lopusnyával egyesült Bisztra patak közt a Bliszniczkyhez és Csorna-Reppához csatlakozik két ág, a melyeket a Priszlop patak választ el. E patak jobb oldalán terül el a Szmerek Toronyától Ny-ra, délnyugati irányban számos kisebb ágra oszolva, nagy kiterjedésü havasi legelőkkel; bal oldalán is terül el jelentékeny hegység Gemba csúcscsal. A Gorgan-Viskovszky hegyhez sokkal nagyobb terjedelmü hegység csatlakozik, mely rövid oldalágakat bocsátva a Lopusnya, Bisztra, Nagyág és Talabor közt D-nek egész a Tiszáig huzódik. A Gorgan-Viskovszky déli oldalához csatlakozik az Ozirnia Szinevér-Polyánától ÉNy-ra. Ebből ágazik ki Ny. felé a Lopusnya és Bisztra patakok közt elterjedve a Mencsul. Az Ozirnia déli oldalától déli irányban a Talabor jobb oldalán húzódik a Kamionka hegység Cserny-Verch csúcscsal. Ehhez csatlakozik Ny. felől a Majdankáig és Ökörmezőig terjedő Hrabova. A Kamionka déli oldalán visz át Ökörmezőről Szinevérre a Priszlop nyereg. E benyergellésen túl a hegység ismét magasabbra emelkedik s ÉNy-ról Láz-Ófaluig DK-nek huzódó hegysort képez a Mirsa, Plaik (Tri-Hotari és Kantorovo csúcsokkal), Csiszty-Verch (Koszov-Verch) és Csopesz hegyekkel. A Csopeszből D-re, majd DNy-ra huzódik tovább e hosszú hegysor a Tiszáig, a Czevella, Csomal, Luk és Gusa hegyekkel. A Gusától D. felé, Herincsétől

K-re e lánczolat a Huszt patak völgye által két ágra osztatik. A nyugati a Nagyággal majdnem párhuzamosan DNy-nak vonul egészen Husztig, melyben a Ploska csúcs Gernyéstől Ny-ra a legmagasabb. A keleti ág a Huszt bal partján Kövesligetig déli irányt tart, ettől Ny-ra azonban a Lazuszky patak két partján két ágra oszlik. A nyugati ág előbb DNy-nak vonul Gernyés és A.-Szelistye határában, majd Husztköz és Baranya határában déli irányt vesz, s a Tisza jobb partján csatlakozik a huszti Várhegyhez, mely azonban, Hunfalvy szerint, már a Guttin hegy szakadéka. E láncz csúcsai a Gangurszky-Verch, Skeredey, Plana-Lepicsovszka. A Lazuszky patak bal oldalán a keleti ág huzódik D. felé több apró ágra válakozva Ujbárdig és Vajnágig, Bereh, Zadniuk, Korunecz, Rako-Cserticz, Krajnik, Popovo-Tistie csúcsokkal.

A Talabor és Taracz folyók s mellékvizeik völgyei közt, a Popagyához csatlakozva, még nagyobb hegysor vonul, számos ágra oszolva, D-nek Urmezőig és Bedőig, a Tisza völgyéhez. A Talabor és Ozeranka patak közt két hegyláncz huzódik. Az egyik a Talabor forrás-csermelyeinek déli oldalán K-ről Ny-nak Szinevér-Polyána felé, a Szekul hegygyel, a másik jóval hosszabb és tömegesebb ÉK-ről DNy-ra a Gancs (Popagya, Runy csúcsok) és Mencsul hegyekkel. Az Ozeranka és Mokranka patakok közt a Popagyától DNy-ra tetemes hegység vonul. A Popagya t. i. a Mokranka nyugati oldalán egy hegysort ereszt a Kraszna hegyig, mely Orosz-Mokrától Ny-ra a Luzainszka-Voda forrásai felett emelkedik. Ehhez a hegysorhoz tartozik a Zadnia (hátulsó), Szerednia (középső), Prednia (elölső), Sztremenuszi, Mateiszin, Topasz s az emlitett Kraszna hegy. A Predniától az Ozeranka és Szuhari patakok közt Ny-ra ágazik el egy lánczolat, a Plajek, Dodina, Nyegrovecz, Dorvajka, Bervinek, Vusky hegyekkel. E hegycsoport déli oldalán Kalocsa-Láztól a Bradulova patak völgyén a Topasz hegy északi oldalán levő nyergen keresztül gyalog s lóháton járható ösvény vezet Német-Mokrára a Mokranka völgyébe. A Topasz hegytől a Taracz nyugati oldalán Krasznisoráig DK-nek nagy hegytömeg vonul, melynek főbb részei a Gropa vagy Ropia, Rusa, Klimova hegyek és a Kraszna-Havas.

A Kraszna-hegyhez, mely a Topasz hegytől DNy-ra esik, a Luzainska-Voda nyugoti oldalán D-re vonuló hegyhát csatlakozik, mely a Mencsul vagy Muncsel hegyben 4716′ (1490.25 méter) magasságot

ér. Ez tovább D. felé a Talabor, Kis- és Nagy-Ugolka, Lonka-patak és Taracz közt több ágra oszlik. A Talabor és Kis-Ugolka közti ágban van a Vezsa, Djel; a Kis- és Nagy-Ugolka közt az Ugolszka-Plesa, Trmoksa; az Ugolka és Lonka-patak (Luzainszka) közt a Prehodisczie, Kicsera-Bereznikova, Urszova; odább D-re a Talabor és Taracz közt a Verch-Krniczi Talaborfalvától ÉK-re, Géza- és Kamenicz-Verch Talaborfalvától DK-re, Kicsera Kis-Kirvától É-ra. A Rusa hegytől a Lonka-patak és Kraszna-patak közt a Teresely-patak két oldalán egy-egy ág vonul D-re A.-Nereszniczéig és Gányáig. A nyugati alacsonyabb ághoz tartozik a Djel-Ivanov, Plajek, Michaila-Plai, Verch-Polainszky; a keletihez a Polonińka-Hora, Kobilla, Delucz Teresely-pataktól K-re, a Pleska Gányától É-ra. A Kraszna-patak és Taracz közt huzódik a Kraszna-Havas délkeleti ága Uhorszky hegygyel.

A Taracz forráspatakjai (Mokranka-Janovecz, Bertyánka-Plaiszka és Turbát egyesüléséből eredő Tereszulka vagy Brusturanka vagy Taraczka) és a Fekete-Tisza völgyei közt még magasabb és tömegesebb hegyek emelkednek, a melyek a főgerinczből emelkedő Daro, Busztul, Velika-Havas, Plitka, Szevula, Raguszky, Csorna-Havas hegyekhez csatlakoznak. A Mokranka és vele majdnem párhuzamosan futó Janovecz patakok közt a Daro és Busztul déli kiágazásai terülnek el a Babno, Orlova hegyekkel és a Német-Mokrai-Havassal. *)

A Janovecz és Bertyánka-Tereszulka patakok völgyei közt a Velika-Havas déli ágai terjednek el. Ez ágak közül a nyugati a leghosszabb, a melyhez a janoveczi usza-gáttól D-re eső Babonczi hegy Velika és Djel csúcsokkal, a keleti rövidebb ághoz pedig a Bobila hegy tartozik. A Plitka, Szevula és Raguszky hegyek

*) Erre a havasra a német-mokrai és királymezői erdőmunkások hajtják fel tavaszszal marháikat, a hol ólak, tágas tanyákkal és kamarákkal vannak épitve, s ott a salzburgiak módjára mai napig, azok nemzeti sajátságaival, rendes tehenészet üzetik. Igen kellemes hatást gyakorol a szemlélőre a tiszta és csinos berendezés ezeken a tanyákon, a hol a tej és vaj számára rendelt kamarákban a fehérre surolt faedények a tehenek gazdáinak bélyegével jelölvék, hogy a fiatal leányokból álló majorosnék minden tehénnek tej- és vajhozamát az illető tulajdonos edényébe gyüjtsék, s arról számolhassanak. Meglepő azon rend és kitartással párosult ügyesség, mely e tisztán fiatal leányoktól lakott tanyákon minden teendőkben észlelhető, jóllehet egy-egy leányra rendesen 12—16 tehén ellátása esik.

csak rövid oldalágakat bocsátanak a Bertyánka, Plaiszka, Turbaczil és Turbát patakok völgyei közé, a mely ágak közül a Raguszkyból a Plaiszka és Turbaczil völgyei közt nyugati irányban kiágazó Ury hegy a legmagasabb, t. i. 4570′ (1444 méter).

A Taracz forráspatakjainak Királymező felett egyesülésétől Kőrösmező felé a Tisza völgyéig egy magas hegysor, a Sztohy hegység, s ennek keleti folytatása a Turbáta és Tatulszky hegy huzódik Ny-ról K. felé, melynek északi oldalán a Turbát s a Tereszulkába szakadó Jablonicz, déli oldalán pedig a Tiszába ömlő Kis- és Nagy Sopurka (Kraina- és Szeredna-Rika) és Kaszó patakok erednek. A Jablonicz, Tereszulka s Taracz völgyei közt ÉNy-ról DK-re huzódó Sztohy hegység a Taracz balparti mellék-csermelyei közé számos rövid oldalágat ereszt. A főágban emelkednek Sztohy és Mencsul csúcsok Királymezőtől K-re. A Sztohy hegység nyugati részén, e hegységnek mintegy középpontját képezve, az 5163′ (1631.5 méter) magas Tempa hegy emelkedik. Ettől K-re a Turbát és Jablonicz patakok közt ÉNy-nak huzódó széles ág vonul Brusztura s a Tereszulka és Jablonicz egyesülése felé, a mely Szoloviszek nevet visel, Podpula, Czeri-Apen és Berliaszka csúcsokkal. A Szoloviszek egyik gerincze K-nek Brusztura-, másik Latundur csúcscsal É-nak a Turbát és Turbaczil egyesülése felé terjed. A Turbát völgyének keleti oldalán D-ről É-ra huzódó, s a Turbáta hegyet a határszélen emelkedő Lenkovecz hegygyel és Csorna-Havassal összekapcsoló hegyhát (Okola és Tatárka vagy Tataruka csúcsokkal) a Fekete-Tisza és Turbát között képez vizválasztót.

A Sztohy-Turbáta hegység D. felé a Taracz, Kis- és Nagy-Sopurka, Kaszó-patak és Tisza völgyei közé négy hosszú ágat ereszt. A nyugati hegysor a Taracz és Kis-Sopurka völgyei közt a Tempa hegytől ágazik ki, s több oldalágat bocsátva D-nek tart. Ezen hegysorhoz tartozik az Apeczka-Havas Dombótól KÉK-re. Az Apeczka tetejéről a legjobban szemlélhetjük a Máramarost boritó rengeteg hegységet. Az Apeczkától D-re a hegyláncz mindinkább szétágazik az Apsicza-patak két oldalán a Taracz és Kis-Sopurka között. A Tempa hegytől D. felé huzódó hegyláncz nyugati mellék ágaiban emelkednek a Koniecz Krasznisorától ÉK-re, a Jaszenovo Dombótól K-re, a Darola Gányától DK-re, a Hruska Kökényestől K-re, a Kicsera N. Kirvától ÉK-re, a Kelka és Na-Obibe Taraczköztől ÉK-re, a Rabos vagy Rabocz Körtvélyestől ÉK-re.

A főágban emelkedik a Tempa és Apeczka közt a Plesa vagy Pleska, az Apeczka-havas északnyugati részén a Na-Krasnei-Grun.

Az Apeczka-havasnak az Apsicza nyugati oldalán huzódó ágazatában találjuk a Magura, Kleva, Pre-Hud, Obcsina, Meresni, Apsa, a keleti ágban a Mezi-Djili, Kicsera, Stjoub, La-Csuhe hegyeket. A Kis- és Nagy-Sopurka völgyei közt huzódik D. felé a Sztohy hegység másik ága a Pleszka-Ungurska hegygyel, a Kurpen-Havassal, Oprisa vagy Opresza, Pleska hegyekkel. A Turbáta hegyhez csatlakozik a Sopurka és Kaszó-patak közt a N.-Bocskóig D-nek huzódó ág, mely a Fekete-Tisza és Turbát közt vízválasztót képező északi lánczolattal egy vonalt képez. Ennek nevezetesebb részei a Todiaska a Turbáta déli részén, a Mencsul-mali, a Mencsul-veliki, a Kadob, a Kobila a kabola-polyánai fürdő felett, a Djel-Bozeny Kaszó-Polyánától Ny-ra, a Holasin Lonkától E-ra.

A Turbáta és Tatulszky hegységhez csatlakozik a Kaszó-patak és Tisza közt D-nek huzódó negyedik hegysor, a mely Szvidovecz-havas nevet visel. A Turbáta és Tatulszky csatlakozásánál emelkedik a Tatulszka. A Szvidovecz egyik ága a Tatulszky gerinczével párhuzamosan, a Sztaniszló-patak déli oldalán, ÉK-nek Kőrösmező felé halad s Mencsul névvel jeleltetik. E keleti mellék-ág kiágazásánál emelkedik a Sztick vagy Stik hegycsúcs; ettől D-re a Szvidovecz-havas legmagasabb csúcsa, az 5904′ (1866.6 méter) magas Blisznicza (Blisnicza-Gropa). Ettől D-re emelkednek a Sztare, Policzi, Pohári Borkuttól Ny-ra, a Dauhy és Dumen Bilintől Ny-ra, a Klenka vagy Klivka Bocskó-Rahótól Ny-ra eső hegyek. A hegysor még Kaszó-Polyánától és Berlebástól D-re is elég magas, és Trebusa s Lonka közt tetemes meredekséggel ereszkedik a Tisza völgyébe. Ezen déli részben vannak a Muncsel hegy, Lisina és Tempa.

b) A Tisza és Visó között elterülő hegycsoportok.

A Máramarosi Havasok keleti hegytömegét azon hegycsoportok képezik, melyek a kőrösmezői hágó s az Aranyos-Besztercze völgye között ÉNy-ról DK-nek huzódó határlánczolatból kiágazva, a Fekete-Tisza és Visó völgyei közt terülnek el. E hegycsoport főgerincze a kőrösmezői hágótól DK-re folyvást emelkedik, ugy hogy csak ne-

hezen járható ösvények vezetnek rajta keresztül. Ilyen az, mely a Fehér-Tisza völgyéből Cserna-Gora hegy alatt a Fekete-Cseremosz völgyén Zabie galicziai községbe viszen.

E csoport hegylánczainak lejtői 4270′ (1350 méter) magasságig erdővel boritvák, legalsóbb részein azonban az erdőség már kiirtatott legelőknek. Szántóföldek, rétek és belső telkek csak a völgyekben találhatók. A lejtőkön számtalan forrás fakad 5600—6300′ (1800—2000 méter) magasságban még a havasokon is, a melyek később patakokká egyesülnek, s völgyeik a hegytömeget ágakra osztják. A hegység általában igen különböző alakzatokat mutat; majd hosszura nyuló éles gerinczek, melyeknek éle gyakran oly keskeny, hogy csak egy ember mehet el rajta, majd hátas lánczok.

A hegylejtők általában igen változatosak. Néhol, p. Kőrösmező körül, mérsékelten lejtősök (10—25°), Bogdány vidékén már meredekebbek (20—25°), mig Rahó és Trebusa körül oly meredekek, hogy sok részben már járhatatlanok (25—50°).

E hegycsoportban Kőrösmezőtől K-re és DK-re számos havasi legelő található. E havasi legelőkre a falvakból lóval járható ösvények vezetnek föl rendesen a gerinczeken.

A határszéli gerinczben nevezetesebb hegyek a Czipczina a kőrösmezői hágó déli oldalán, a Rehoruwka Kőrösmezőtől K-re, a Kokul vagy Kukul az előbbitől DK-re, a Ruszki vagy Hoverla Borkuttól K-re, a Dankosz és Turkul tovább DK-re (ennek északkeleti lejtőjén fakad a Pruth, s innen ágazik K. felé a Pruth és Fekete-Cseremosz közti vízválasztó); a Csorna-Gora. A Hoverla és Csorna-Gora végső csúcsait teszik azon meredek, havasi jelleggel biró hegységnek, mely Cserna-Hora havasnak neveztetik. A Csorna-Gorától DNy-ra emelkednek a Vaskul, Borkút, Wiwczina hegyek. A Wiwczinától a Rodul, Sztoh D-re; Radiesk, Furatek, Kropa, Stara-Staia, Ladeskul, Budieskul, Bugyeszka-Velka, Czewczyn, Suligul-Havas a Sztohtól DK-re; ettől K-re a Lozdumul, D-re a Popagya hegy; tovább DK-re a Pyrie és Stifiora; a Thnatyasza vagy Chnetessa, Supanie (a Csiszla patak forrásai felett), ettől D-re Bukada, Csarkan (Csarkano), Szeszul és Priszlop.

E határlánczolat nyugati vagy délnyugati lejtőiről ered a Fehér-Tisza, a mely számos mellék-patak felvétele után Rahótól ÉK-re a Fekete-Tiszával egyesül; továbbá a Ruszkova-Rika, mely

Leordinán felül, a Vasszer patak, mely F.-Visón alól, a Csiszla vagy Borsa-patak, mely Borsán alól szakad a Visóba. Ezen vizek völgyei között számos oldalágat eresztő öt tetemesebb lánczolat vonul részint K-ről Ny-nak, részint ÉK-ről DNy-nak a főgerincz csúcsaihoz csatlakozva.

A legészakibb hegysor a Cserna-Hora havas északnyugati részén emelkedő Hoverlához csatlakozik s a Lazescsina, Fekete- és Fehér-Tisza völgyei közt levő területet foglalja el. Az ÉNy-ra Kőrösmező felé vonuló főágban Mlaky, Pietrosz, Kicsera és Sesa havasok vannak s Borkuttól K-re és ÉK-re emelkednek. A Pietrosz a máramarosi havasok egyik legmagasabb, 6378′ (2015.45 méter) magas, csúcsa. A Pietroszhoz, DNy. felé vonulva egy terjedelmes hegyhát csatlakozik a Seszul hegygyel, a mely három ágat D. felé s egy kettős ágat Borkútnak ÉNy. és DNy. felé ereszt. Az északnyugati ágban emelkedik a Mencsul hegy Borkúttól ÉK-re. A déli ágak a Fekete-Tisza, Paulik és Bogdán-patak közt huzódnak a nyugati irányban kanyargó Fehér-Tisza völgyeig. A Fekete-Tisza és Paulik patak közt, a Sztebiora vagy Sztewiora, Paulik és Bogdán közt, a Szehlin vagy Szlen és az Umlak vagy Mlaky hegy emelkedik. A Bogdán-patak keleti oldalán a Mlaky-havas is ereszt egy ágat D-re, mely azután a Fehér-Tisza északi oldalán DNy-ra huzódik Bogdán felé. Ezen ághoz tartozik a Mencsul s a Luhytól ÉK-re emelkedő Luhé hegy.

A határszéli főgerincz egyes csúcsaihoz e tetemes hegysoron kivül több apró ág csatlakozik. Ilyenek a Lazescsina-patak keleti oldalán a Rehoruwka és Kukul hegyből északnyugati irányban kinyuló ág Czirne, Krehorivka, Sztojki, Verch-Dobri hegyekkel; a Fehér-Tisza forrás patakjai (Hoverla, Sztehovecz és Tiszcsora) közt a Dankosz és Turkul hegyekhez csatlakozók a Brebenicskul, Guttin-Tomnatek (alatta Ozero nevü tengerszemmel), Lemszkej, Polonya-Vertup, Balkatul hegyekkel.

A Fehér-Tisza és Ruszkova-patak (Rika) között a Tisza és Visó völgyéig még hatalmasabb hegységek vannak, a melyek a Sztoh vagy Sztoy és Radieszk hegyhez csatlakoznak. A Sztoh-hegyhez csatlakozó ág eleintén Ny. felé tart a Nenyecsku vagy Nenyeszky hegyig; azután két ágra szakad, s az egyik ág ÉNy-nak vonul Bogdán felé a Tiszcsora és Scsávul völgyei közt, Ohlán és Pere-Chresty hegyekkel; a másik ág Nenyesku hegyen túl is Ny. felé

tart a Grob vagy Grop hegyig. Ezen ágban vannak a Scsaul es Mezse-Potoki hegyek. A Grob-hegy azután két ágra oszlik. Egyik ágát a Scsávul és Kvaszna völgyei közt ÉNy-nak Bogdán felé ereszti, a másik DNy-nak a Kvaszna és Kirva völgyei közt a Pop-Iván hegy felé vonul. A Pop-Iván 6090′ (1924.44 méter) magas, hatalmas hegytömeg, mely a Kvaszna, Fejérpatak, Bisztra és Kvaszna forrásai közt s e patakok völgyei közé jelentékeny ágakat bocsát. Egyik oldalág a Kvaszna patak mellékvölgyei közé É-nak vonul, s ehhez tartozik a Bogdántól D-re emelkedő Pietrosz hegy. A másik ág Ny-nak fordul, s a Kvaszna, Berlebás és Fejérpatak völgyei közt számos ágra szétoszolva terjed el. A Kvaszna völgyének nyugati oldalán huzódó ágban emelkedik a Magura hegy, Akna-Rahó körül huzódó ágakban; továbbá a Hrovisce, Kriva, Szurupe, Mencsul, Szojmul hegyek; végre a Berlebás- és Fejérpatak völgyei közt a Berlebászka, Szczavora, Butin hegyek. A Pop-Iván egyik főbb ága Fejérpatak és Bisztra völgyei közt a Tiszáig és a Visó völgyéig huzódik, a melyhez a Serban (Csorban), Mencsul, Zoltej hegyek tartoznak. A Bisztra és Kvaszna völgyei közé nyulik be a Serban egyik mellékága D-nek majd DNy-nak, a Vervu-Dlouhy hegygyel. A Kvaszna, Kirva, Ruszkova völgyei közt nagyobb hegysor csatlakozik a Pop-Iván délkeleti ágához, a Tomnatik hegyhez, a melynek egyes részei a Zihylyu, Szkorodnei, Kevicsora, Jasinie és Vervuden hegyek.

A Pop-Ivántól K-re s a Grob-hegytől D-re a Kirva és Szokolov patakok közt a Ruszkováig emelkedik egy hatalmas hegytömeg, a Farkin, mely terjedelmes hegyhátat képez, s gerincze ÉNy-ról DK-nek huzódik. E hegytömeghez tartozó nevezetesebb hegyek a Farkin, a Mihajlik, a Vertup-Rugaso, az Arsecza.

A Szokola és Ruszkova-Rika felső völgye közt a Radieszkhez csatlakozó hegysor terjed el délnyugati irányban. Ehhez a hegysorhoz tartoznak a Kopilas, Repeya, Boukul vagy Balkul és a Plisku hegyek.

A Budieszkul és Czewczyn hegyekhez csatlakozik azon jelentékeny hegysor, mely a Ruszkova és Vasszer patakok völgyei közt előbb DNy., majd Ny. felé vonul, kisebb-nagyobb oldalágakat eresztve. A Budieszkul hegyhez csatlakoznak a Lutoza, Bugyeczka-Velika és Budiovszka-Mala hegyek. Ez utóbbitól DNy-ra esik e hegysor legmagasabb csúcsa, az 5845′ (1847 méter) magas

Pietrosz (Bardiev). A Pietrosztól NyÉNy-ra Pecsalo (Peczeleu), DNy-ra a Baicza vagy Banyicza hegy emelkedik. A Banyiczától a Bárgyij és Kvasznicza patakok völgyei közé a Muncsel hegyet magába foglaló ág huzódik be. Banyiczától a hegysor tovább DNy-nak huzódik, a Bony hegytől pedig nyugati irányban vonul s odább Ny-on Szkerisoara-Havas nevet nyer.

A Bony-hegy és Szkerisoara-Havas közt D-re ágazik ki egy lánczolat a Petronel hegygyel. A Szkerisoara-Havas hosszu gerincze a Roszusny hegyen tul F.-K.- és A.-Visó fölött ÉNy-ra, majd DNy-ra vonul tágívben s D. felé három ágat ereszt. Ez ágak a Vinuluj és Mare patakok völgyei által választvák el egymástól. A havas gerinczén Preluka-Dederi, Szkericzory és Maximov csúcsok emelkednek. A nyugati ághoz a Jelinka hegy Obcsina csúcscsal, a középső ághoz a Gruj-Pietri és Dialu-Roman hegyek tartoznak.

A Vasszer felső völgyének keleti oldalán a Suligulhavas, a Pyrie és Stifiora hegyek bocsátanak ki rövid ágakat, melyek közé számos szük és rövid völgy (Fajnavölgy, Suligulivölgy, hires savanyúvíz forrással, stb.) nyulik be.

E rövid ágak csúcsai közül fölemlitjük a Suligul-Playt, a Popagyát, Lostunt, Piatra-Orzát, a Picsory-Komanuluj.

A Supanie hegyhez, a mely a Fehér-Cseremosz, Czibó és Csiszla vagy Borsa patak forrásai felett emelkedik, a Vasszer és Csiszla völgyei között huzódó hatalmas hegysor csatlakozik. E hegysor a 6093′ (1925.39 méter) magas Torojaga-Havasig Ny. felé vonul; ettől azonban a főág a Visó völgyével párhuzamosan huzódik majdnem F.-Visóig. E főághoz tartoznak a Keszelu; a Megura-Keterame a Supanie-től Ny-ra, Torojogá-tól K-re; a Szekul Torojogá-tól D-re; a Vervu-Obcsina Borsától ÉNy-ra; a Laszuluj Mojszintól É-ra; az Alak F.-Visótól DK-re. A hegysor másik ága a Torojogától É. felé tart a Nieme-Poje hegyig. Itt három ágra szakad. Ezek egyike a Makkerlan-patak keleti oldalán É-nak tart; a másik a Makkerlan és Noveczen patakok közt ÉNy-nak, majd DNy-nak vonul, s „Facset-hegy“ nevet visel (ez ághoz tartoznak még Vervu-Csikandui vagy Cziganului, Sniapin és Nowy-Csor hegyek); a harmadik ág Noveczen és Novecz patakok közt a Greben hegygyel a Vasszer völgyre jön.

A Bukada-hegy Ny. felé a Csiszla forrás csermelyei közé csak

rövid oldalágat bocsát; DK. felől azonban jóval hosszabb és terjedelmesebb hegysor ágazik ki belőle, mely számos oldalágaival az Aranyos-Besztercze és Czibó völgyei között terül el. E hegysorhoz tartoznak a Czilhoju vagy Silhoju a Bukadától K-re; a Sala-Szimile Silhojutól D-re; a Zimpriszlava odább DK-re; a Bretilla Kirlibabától Ny-ra; a Piatra-Czibó Máramaros, Naszód vidék és Bukovina határainak egybeszögellésén. A Csarkan hegyhez csatlakozik az a nyugoti irányu hegysor, mely a Csiszla és Visó felső völgye közt húzódik Borsa felé, s a mely Magura hegységnek neveztetik, Vervu-Magura és Gyala intre Riure csúcsokkal; mig DK. felől a Szeszul, Picsori-Sessul, Kornedy és Preluka-Zsamen hegyek csatlakoznak a Csarkánhoz.

A Visó és a vele majdnem párhuzamosan futó Iza folyó völgyei közt csak alacsony erdős hegyhátak emelkednek, melyeket úgy északi, mint déli oldalaikon számos rövid keresztvölgy szeldel. Az északi völgyek csermelyei a Visóba, a déliek a Batrina havason eredő Izába szakadnak. Ezen az erdős hegyháton több hágó visz keresztül, a milyenek a Szacsal és Mojszin, Szelistye és K.- és A.-Visó köztiek; továbbá az, mely Dragomérfalváról s Konyháról Kis-Bocskón át A.-Visóra, Rozávlyáról Leordinára, Szurdokról és Barczánfalváról Petrovára visz. A magasabb tetők a Gyala-Berecze Szacsaltól ÉK-re, a Luj-Dan Szacsaltól É-ra, a Cseteszelyi Dragomérfalvától K-re, a Teuluj K.-Visótól DNy-ra, a Konyha és Bleszka Kis Bocskótól ÉNy-ra, a La-Leordin Leordinától DNy-ra, a Suliz Petrovától DNy-ra, a Petrova ÉNy-ra, az Arsicza Rónaszéktől K-re, a Magura-Visoka F.-Rónától K-re, a Cziferaja A.-Rónától ÉK-re, az Oszoi Disznópataktól DK-re, a Hurgon ugyanattól ÉNy-ra, a Hegyeshegy Szigettől K-re.

II.

5. §. Az Erdélyi Északi Határlánczolat.

A Kárpátok Északkeleti Határlánczolata, mint Hunfalvy irja (i. m. II. k. 5. l.) az Aranyos-Besztercze, Visó és Iza forrásvidékén Máramaros, Erdély és Bukovina határainak egybeszögellésénél megoszlik s nagyszerü hegyhálózattá terjeszkedik szét. Az é. sz. 47° 40′ alatt egy magas hegysor Ny-ra, más még nagyobb hegysor D-re és DK-re vonul. Az előbbi az Északkeleti Határlánczolatot D. felől sze-

gélyező trachit hegységhez csatlakozik, melylyel Kapnikbánya vidékén egybe olvad. Az utóbbi Erdély keleti határán huzódik D-nek és DK-nek.

A „Máramarosi Havasok“ délkeleti ágazataihoz csatlakozó s nyugati irányban huzódó hegylánczolat képezi az Erdélyi Északi Határlánczolatot, mely az Aranyos-Besztercze völgyétől a Nagy-Besztercze, Ilva, Kosna és Tihucza forrásainak vidékéről s a Borgói hágótól Ny-ra Erdély és Máramaros közt a kapnikbányai vagy „Láposi hágóig“ terjed, s ez által a Guttin hegységtől választatik el. Északi határát az Aranyos-Besztercze, Visó és Iza felső völgyei, déli határát a Nagy-Besztercze és N.-Szamos völgyei képezik. Máramarosban a Priszlop hegy nyugoti oldalán levő hágó az Aranyos-Besztercze, a Szacsal-Mojszini hágó a Visó és Iza völgyeit kapcsolják össze, s igy az Erdélyi Északi Határlánczolatot a Máramarosi Havasoktól választják el.

Az Erdélyi Északi Határlánczolat É. felé az Iza völgyébe, csak rövid oldalágakat eresztve, igen hirtelen ereszkedik; D. felé azonban hosszabb és terjedelmesebb ágakat bocsát. A lánczolat hossza mintegy 16 mfd. (121 kilométer), szélessége 2—9 mfd. (15—68 kilométer) közt változik; legszélesebb a Máramarosban fekvő Váncsfalva és a Szamos mellett eső Deés közt, a hol több, mint 9 mfd. (68 kilométer). A hegyláncz dereka az Aranyos-Besztercze és Tisza (Visó, Iza, Mára) folyamvidékét a Szamosétól választja el s kisebb nagyobb kanyarulatokkal Ny. felé huzódik. Közepes magassága 4000—6000′ (1264 — 1896 méter); a csúcsok mintegy 1000′-bal (316 méter) emelkednek a gerincz fölé. E hegyláncz legmagasabb tetője, a 7316′ (2311.86 méter) magas Pietrosz, a főgerincz északi oldalán emelkedik. Ettől Ny. felé ugy a lánczolat gerincze, mint csúcsai jóval alacsonyabbak. A Czibles hegynél a hegység főgerincze két ágra szakad; az egyik ÉNy-nak Máramaros déli határán huzódik el, a másik DNy-nak a Szamos völgye felé tart, s igy a láposi medenczét zárja körül.

A főgerinczen csak bajosan járható gyalog és lovas ösvények, úgynevezett „play“-ok, vezetnek át Erdélyből Máramarosba. A borgói hágótól a láposi hágóig nyuló főgerinczen két hágó vezet keresztül. Az egyik az Aranyos-Besztercze völgyéből Kirlibába bukovinai helységtől Uj-Rodnára, a N.-Szamos völgyébe, a másik Szacsal és Szelistye máramarosi községekből a Setra hegy nyugati oldalán a

Szalvai völgyben fekvő Romuli, Teles, Hordó, Szalva erdélyi helységeken keresztül Naszódra visz. Ez utóbbi ökrös szekérrel is járható.

Ezen hágók szerint az Erdélyi Északi Határlánczolatot három főtagra osztjuk, a melyek közül a „Rodnai-Havasok“ s a „Czibles-hegycsoport“ huzódik el Máramaros déli határán.

A) A rodnai havasok.

A rodnai szorostól a szacsal-szelistyei hágóig terjedő hatalmas hegycsoportot „Rodnai Havasok“ nevezet alá foglaljuk. Közép magasságuk 5000—6000′ (1580—1896 méter). E hegység főcsomózatát az Erdélyben emelkedő Ünőkő (Inó), a Máramaros határán felmagasló Sztyol vagy Galacz és Dsemini (Ikrek) hegyek alkotják. A Sztyol vagy Galacz a Visó egyik mellék csermelye, az Aranyos-Besztercze és a Szamosba szakadó Anyiesz-Mare patak forrásai felett emelkedik, s egy rövid ágat bocsát ÉK-re a Sztrimtura és Priszlopi nyereg felé, más nagyobbat DK-nek a rodnai hágó felé, mely az Aranyos-Besztercze és N.-Szamos közt képez vizválasztót. Az északkeleti ágban a Sztyol-tól K-re eső Magura-Borzubi, a délkeletiben a Girgileu, tovább Erdélyben az Ünőkő (Piatra Inyoului) hegyek emelkednek.

A Sztyol- vagy Galacztól Ny-ra a Dsemini, Mihályásza, Vervu-Puzdrelor, Vervu-Nyeguesze vagy Nyegujeszk, Vervu-Mare, Vervu-Kormaja, Obersia-Rebre, Picsoru-Talharuluj, Vervu-Repegye vagy Buhajeszkul, Mamája, Vervu- és Polyána-Batrina hegyek emelkednek. A főgerincz északi oldalán Mamájától É-ra ezen hegység s általában Máramaros hegységeinek legmagasabb csúcsa, a 7316′ (2311.86 méter) magas Pietrosz, tornyosul Borsától D-re. A Pietrosz északi előfokát a Brusztur képezi; ettől K-re esik a Facza-Mesilor a Csimpojes és Nyegujesz patakok közt. A Batrinától Ny. felé a Muncsel, Vervu-Fedzsetuluj, Kapu-Priszlopi és Kapu-Setreul vagy Setra hegyeket találjuk. A „Rodnai-Havasok“ É. felé csak rövid oldalágakat eresztenek a főgerincz északi oldalán fakadó csermelyek és patakok völgyei közé. E völgyek közül nevezetesebbek a Vályе-Repede (meredek völgy), melyben a Mamája keleti oldalán eredő Repede patak foly; a Batrinán eredő s a Visóba ömlő Drágos-patak völgye és a

Batrina oldalán levő tóból (Mucsed tava) eredő Iza völgye. E két utóbbi völgy közt É. felé vonuló oldalág Magura hegy nevet visel. A Muncseltől É-ra Preluka-Selki, ÉNy-ra Paletin hegy emelkedik.

B) A Czibles-hegycsoportok.

Ezek Máramaros déli határszélén húzódnak, s Belső-Szolnok megyében és Kővár vidékén terülnek el a szacsal-szelistyei hágótól a láposi hágóig, vagy a Setra hegytől a kapnikbányai völgyig, melynek nyugati oldalán a Guttin-hegység emelkedik. Mint emlittetett, a Czibles-nél a főgerincz két ágra oszlik, s az egyik ág ÉNy-nak, a másik DNy-nak a Szamos völgye felé húzódik. Az ÉNy. felé tartó ág szegélyezi Máramaros határát, s itt ép ezért csupán ennek az ágnak részei emlittetnek föl. Ez ÉNy. felé huzódó ágat Hunfalvy a „tulajdonképi Czibles hegységnek“ nevezi.

A Czibles hegység már jóval alacsonyabb a „Rodnai havasok“-nál. Gerinczének középmagassága csak mintegy 3000′ (948 méter), melyen a kúpok mintegy harang idomúlag emelkednek fölfelé. Ezek a kúpok jellemzik e hegységet, s úgy tüntetik azt fel, mint a Guttin hegylánczolat folytatványát.

A hegység főgerinczén a Setra hegytől Ny. felé a következő hegyeket találjuk: Facz-Rotund, Vurvu-Stefanicza vagy Polyána-Stefaniczi, Komoru, Obcsina-Krucsilor (Magura-Stefan, Erdélyben Vurvul-Komarnikuluj), Magura-Nyagra, Polyána-Cziblesului, Kapu-Czibles, Tomnatik, Muncsel-Mare, Gurgiel, Szekul vagy Gyalu-Szek, Veratiko, Származatiestie, Priszlop, Magura-Mare, Polyána-Rotunda (ezen visz át az országut Kapnikbányáról Sztrimbulyba) és Gyalu-Rotund. Ezek közt az 5760′ (1820 méter) magas Czibles messziről kitűnik szép kúpidoma miatt.

A Czibles hegység az Iza völgye felé meredeken ereszkedik alá, s csak rövid oldalágakat bocsát É. felé. A Stefanicza, Magura-Nyagra és Czibles hegyekhez csatlakozó északi ágak a szelistyei-hágó és a Baikul-patak forrás-csermelyeinek (Todisora, Kalmian) völgyei közt terjednek el, s Szelistye, Dragomérfalva és Jód községek felé huzódnak. Ezekhez tartoznak a Vervu-Pietri, a Baikul és Todisora közt, Gruin lui Sándor Dragomérfalvától D-re, Laszului-Verde

Stefaniczától É-ra, Ruska Sándortól K-re. A Kalmian és Jodisóra közt, Tomnatiktól ÉK-re, Jódtól D-re emelkedik a Magura, s ennek legészakibb része, a Polyana-Mare, Jód és Dragomérfalva közt. A Jodisóra és a batizai völgy közt huzódik, a Muncsel-Marehoz csatlakozva, egy ág ÉK-nek, a melyhez tartoznak a Fácza-Melenczie, az Arsicze, Skoricza, Botianul. A Batiza-völgytől Ny-ra a Kaszóvölgyig több hegyág terjed el. T. i. a Szarmatiestie-től huzódik É-nak egy ág a Mucsaray hegyig s ettől kezdve szétágazik; K-re van az Onanie Batizától É-ra; ÉK-re a Glódi hegy; a La-Korna-Dumbrevi Rozávlyától DNy-ra; a Megura; Szlatiora Szlatinkától ÉK-re; a Vervu-Kostye Budfalvától K-re; a Magura odább É-ra; a Runkuly Szlatinkától Ny-ra; a Piatra Lotos vagy Latotos Budfalvától D-re; a Vervu-Valjeny F.-Kálinfalvától ÉK-re; a Gruja la-Rad Somfalvától É-ra.

III.

6. §. A Vihorlát-Guttin hegység.

Az Északkeleti Határlánczolat főágát majdnem párhuzamos irányban kiséri ÉNy-ról DK. felé tartva egy trachit-hegyláncz, mely Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa megyéken áthaladva, Máramaros nyugati és délnyugati részén húzódik el s a Guttin hegyen tul a „Kapnikbányai“ vagy „Láposi hágónál“ a Czibles hegységgel jő össze. Ezt a hegylánczot „Vihorlát-Guttin“ hegylánczolatnak nevezzük. E trachit hegylánczolat főgerinczének középmagassága 3000—4000′ (948—1246 méter), s a legmagasabb kúpok mintegy 1000′-bal (316 méter) emelkednek ezen felül. A hol a szürke trachit tulnyomó — irja Hunfalvy — a hegység körvonalai általán véve gömbölydedek; de a hol a trachit más kőzetekből merül fel, vagy a gerinczet egyes csúcsok tetézik: ott gyakran a legnagyobb szabályossággal alkotott, letompitott széles kúpok mutatkoznak. A zöldkő-trachit rendesen harangforma széles kupolákká alakul. A völgyek és szurdokok mélyen bevágvák a trachittömegekbe, s oldalaik meredek sziklafalak.

A Vihorlát-Guttin hegység több részre oszlik, a melyek közül Máramaros megyében a Gyil (Djil)-hegycsoport keleti része, a Nagy-Szőllősi hegycsoport északkeleti része és az Avas-Guttin hegycsoportoknak a főgerincztől É-ra vagy ÉK-re eső ágazatai terülnek el.

A) A Gyil (Djil)-hegycsoport.

E hegycsoport főtömege Bereg megyében terjed szét. Máramaros megyéhez főgerinczének csak keleti része a Buzsora hegygyel, s az ettől DK-nek forduló főágnak folytatása, a Szinyák hegy, s a Brusztopataki vagy Prohydnai és a Borsova patak völgyéig K. felé ágazó mellékláncok tartoznak. A főlánczolat a Buzsora hegytől Zádnya felé huzódik. Máramarosban csak rövid keresztvölgyek szelik a főgerincz keleti oldalát, a mely keresztvölgyekben futó csermelyek a Borsovába sietnek. Átalában a Gyil hegységnek Máramaroshoz tartozó része zord, kietlen s azért lakatlan erdőség.

A határszélen DKD-nek huzódó főgerinczen emelkedik ki a Buzsora-hegy Kusniczától Ny-ra, és a Szinyák hegy Szuha-Bronykától Ny-ra. A Buzsorától a prohydni völgyig É. és ÉK. felé rövid oldalágak huzódnak a Prohydni és Bisztri-patakok közt. Ez ágakhoz tartoznak a Djakovi (Kántor), Butova, Kicsera hegyek. A Buzsorától DK-re emelkedik éles kősziklás hegygerinczczel a Medvezsi hegy; Szinyáktól DK-re a Gyulák és Na-Oblazi hegyek.

B) A nagyszőllősi hegycsoport.

A nagyszőllősi hegycsoportot É-ról és ÉNy-ról a Borsova, K-ről a lipcse-polyánai horpadás és Nagyág, D-ről a Tisza völgyei és Ny-ról az egresi mocsáros lapály határolják. Máramaros megyéhez csak az É. felé huzódó főhegysor s ennek keleti és északnyugati oldalágai tartoznak. A főhegysor Huszttól ÉNy-ra a Tisza jobb partján, a megye nyugati határán emelkedő Irasztó hegynél kezdődik, s É-nak Dolha felé huzódik. A fő hegysorban kiemelkednek az Irasztó, a Tosti-Verch (vastag hegy), az Osztri-verch (hegyes hegy), a Tupoj-verch (lapos hegy), a Stirbaku-Verch, a Hrabova Dolhától D-re. Ezen hegyekhez K-re, majd DK-re huzódó rövid oldalágak csatlakoznak. Ez oldalágak részei a Humova Osztri-Verchtől K-re, Keselymezőtől Ny-ra; a Pletna Hrabovától K-re; a Jurie ugyanattól Ny-ra.

A Nagy-Szőllősről Husztra vezető országut a Tisza jobb partján a Hark hegyen visz keresztül, a melyről igen szép kilátás nyilik Máramaros hegyeire és a Tisza völgyébe.

C) Az Avas-Guttin hegycsoportok.

E hegycsoportok Ugocsa, Szatmár és Máramaros megyékben É-ról a Tisza völgye, K-ről a Mára s Kaszó völgye és a kapnikbányai s Kaszó-völgyet összekötő, a Guttin és Piatra-Lotos hegyek közé vezető benyergelés, D-ről a Szamos és Szaszár völgye, Ny-ról a nagy magyar alföld közt terülnek el. Főgerinczök a Tisza balpartján Verécze környékéről délkeleti irányban kanyarog a Rozsály-Ignics hegyig, innen keleti irányt vesz a Guttin hegyig, s majd mindennütt a határvonalat képezi Máramaros és Ugocsa-Szatmár megyék között. ÉNy-on a nagyszőllősi hegycsoporttól a Tisza által választatnak el, DK-en pedig a Czibles hegységhez csatlakoznak, melytől a fölebb emlitett völgyek és benyergelések különitik el. A hegysor két külön tagra oszlik, u. m. az Avas- és Guttin hegységre.

Az Avas-hegység határát ÉNy-on, É-on és ÉK-en a Tisza völgye, DK-en az a nyereg, melyen az országut Avas-Ujfaluból Técsőre vezet, D-en a Tur folyó völgye, Ny-on a nagy magyar alföld képezi, s ÉNy-ról DK. felé huzódva legnagyobb részt Szatmár megyében terül el. Az egész hegység jobbára 1000—1200′ (316—380 méter) magas fensík, melyből kisebb-nagyobb kúpok magaslanak ki. A Tisza völgye fölé átlagosan mintegy 800′- (253 méter)-nyira emelkedik; egyes tetői néhány száz lábbal magasabbak. Mivel hirtelen emelkedik föl a környező lapályból : azért sokkal magasabbnak látszik, mint a minő valósággal. Ugy az egész hegység, mint egyes kúpjainak alkata festői, s azért mélyen bevágódott völgyeivel együtt a magyar trachit területek legbájosabb vidékeinek egyike. A hegység délkeleti részén a tetők magasabbak, ÉNy. felé azonban lassanként letörpülnek.

A hegység főgerinczének vonalát a következő hegyek jelölik: Kobolla Husztól DNyD-re; Sztraczin (Ugocsában) Velététől DNy-ra; Halmi (Ugocsában) az előbbitől D-re; Siroki hegy a határon az előbbitől DK-re; Fekete hegy Visktől D-re; Sugatag hegy Bikszádtól ÉKÉ-ra.

A hegység északkeleti oldala Máramaros megyében ereszkedik le a Tiszának itt már elég széles völgyébe, s csak rövid keresztvölgyek nyulnak az ez irányban huzódó oldalágak közé. Nevezetesebb hegyek ezen oldalon a Kruhlaki Ugocsában, közel a máramarosi határhoz;

a Huszti várhegy, melyet a Tisza szakasztott el e hegységtől, s az most elszigetelt szakadék, melynek a festői huszti vár romjaival koszorúzott tetejéről gyönyörű kilátás nyilik a Tisza és Nagyág völgyeire s az ezeket környező hegységekre. A Visk felé nyúló hosszabb oldalágakban nevezetesebb hegyek a Saján hegy Visktől Ny-ra; a Szőllőhegy Visktől D-re; a Visk-Várhegy Visktől DK-re kitünő vasas forrásokkal s igen szép fürdővel.

Az Avas-hegység derekán számos ut és ösvény visz át Ugocsából és Szatmárból Máramarosba, leginkább a viski határban Velétéről, Bikszádról Visk felé.

A Guttin-hegység sokkal tömegesebb s nagyobb kiterjedésü az előbbinél. Határai É-on a Tisza völgye, K-en a Mára-Kaszó völgye és a budfalvi nyereg, D-en a Szaszár és Szamos völgye, Ny-on a nagy síkság és az Avas-Ujfalutól Técső felé huzódó horpadás. A főgerincz előbb DK-nek, majd K-nek tart, s ehhez Máramarosban elébb K-nek, majd DK-nek huzódó jelentékeny ág csatlakozik. E két ág a Tisza és Mára völgyei felé számos hosszabb-rövidebb oldalágat bocsát. A hegységnek az a része, mely a Mára forrás vidéke s a budfalvi hágó közt terül el, képezi a szorosabb értelemben vett Guttin hegységet.

A Guttin-hegység főgerinczén a következő hegyek emelkednek: Fenyérhegy Técsőtől D-re; Tripszoru Remetétől D-re; Rosza odább DK-re; Vervu-Rotunda, Vervu-Braszló és Pleska Szaplonczától és Hosszumezőtől D-re; Breze Deszétől Ny-ra; Rozsály-Ignics (Szatmárban) a Mára forrásaitól D-re; a feltünő alakú, 4558.8′ (1440.58 méter) magas Guttin Brébtől DNy-ra.

A fölebb emlitett másik magas hegysor szintén a Fenyérhegyből indul ki, mely előbb K-nek, majd DK-nek tart. Ezt a hegysort Hunfalvy „Szaplonczai hegysornak“ nevezi, Máramarosban azonban közönségesen „Kőhát“ nevet visel, a melyet a Rosza-hegy északnyugati oldalán eredő s D-ről É. felé futó Szaploncza patak két részre oszt.

A szaplonczai hegysor vagy Kőhát tetői a Vervu-Pietri a Fenyérhegytől K-re; a Capo di Feczi odább DK-re; a Szaplonczai kő (Kamen) Hosszumezőtől DNy-ra; a Facsa a Szaploncza patak keleti oldalán; a Varatyik (Varaltye) Kabolapataktól DNy-ra; a Lepsin, Csikánka tovább DK-re; a Tiszakő Farkasrévtől

DNy-ra; a Kornu-Pietri, a La-Virvu Deszétől ÉNy-ra. A Kőhát a Tisza déli oldalán meredek és magas hegylánczot képez s a Mára völgyébe hirtelen ereszkedik le. Északi oldalágazataihoz tartozik a Kobilecz Szarvaszótól D-re; a Szalaván Szigettől D-re; a Kajtár és Plantis Bártfalvától ÉNy-ra.

A Fenyérhegyből e két ágon kivül É. felé is huzódik egy oldalág Ferenczvölgye keleti oldalán Técső és Remete felé. Ez ághoz tartozik a 2390.4′ (755.37 méter) magas Nereszen.

A szorosabb értelemben vett Guttin-hegysorhoz Máramarosban csak rövidebb oldalágak csatlakoznak. Leghosszabb az, mely a Mára forrás csermelye és Izvora között tág ivben kanyarodik É. felé. A Guttin hegytől É-ra emelkedik a brébi hegy, Krácsfalvától DNy-ra a Magura, ennek közelében a Preluku-Szlutuluj Krácsfalvától Ny-ra. A Mára mellékvölgyeiben emelkedik a Pogán Bréb től KDK-re; a Sugatag (Sagataj) és a Dumbrava Sugatag közelében.

A Rosza és Pleska közt a Vervu-Braszlóhoz csatlakozva indul ki a főgerinczből egy oldalág K. felé, s a Csikankához csatlakozik. Ez oldalág köti össze a főhegysor gerinczét a Kőháttal, s a Szaploncza patak és Mára folyóvidéke közt a vizválasztót képezi.

7. §. Magasságmérések *).

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
I. A Borsova-hegységben.			
1. Helységek.			
Bereznik	294.51	932	Hauer.
Kereczke	230.48	761	„
Szuha-Bronyka	182.02	576	„
Dolha	156.42	495	„
Dolha	172.92	547.02	Cs. kir. föld. int.
Lipcse-Polyána	359.01	1136.04	„ „
Lipcse-Polyána	253.43	802	Hauer.
Berezna	262.28	830	„
Kusnicza	209.19	662	„
2. Hegyek.			
Veliki-Verch, a Sztojtól ÉK-re	1591.69	5037	Cs. kir. föld. int.
Zsid, az előbbitől DK-re	1511 87	4784.04	„ „
Kruhli, tovább DK-re	1172.99	3712	„ „
Kuk, Rókamezőtől K-re	1358.29	4298.04	„ „
Kuk	1351.85	4278	△
Korotiszto, az előbbitől DK-re	1159.02	3667.08	Cs. kir. föld. int.
Plotiszto, Csapesztől Ny-ra	986.68	3122.04	„ „
Sztohy vagy Sztoj	1670.38	5286	△
Yvola, Sztojtól D-re	1383.89	4379.04	Cs. kir. föld. int.
Magura, a nyugáti kúp	1068.02	3379.08	„ „
Magura, a keleti kúp	747.21	2364.06	„ „
Lisza, az Yvolától D-re	1194.48	3780	△
Lisza hágója	958.61	3033.59	Kreil.
Kicsera, Dolhától ÉK-re	679.91	2151.06	Cs. kir. föld. int.
Jaszien, Rókamezőtől K-re	584.35	1849.02	„ „
Vodicze, odább ÉK-re	1019.29	3225.06	„ „
Szlopova, Dolhától K-re	622.84	1971	„ „
Mencsul, Ökörmezőtől DNy-ra	1244.91	3939.06	„ „
Sztoup, a Kruhlitól DK-re	1008.67	3192	„ „
Kobila, a Liszától KDK-re	664.36	2102.04	„ „

*) A trigonometriai meghatározások eredményei △-gel jelölvék.

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
Dubova, Rókamezőtől É-ra	522.73	1654.02	Cs. kir. föld. int.
Roszránszk, Kuktól Ny-ra	903.82	2860.02	„ „
Jaszenova, Kusniczától ÉK-re . . .	744.18	2355	„ „
Jasztreble, Lipcse-Polyánától ÉK-re	875.19	2769.06	„ „
Mihály (Michaila), A.-Bisztrától DNy-ra	1001.66	3169.08	„ „
Viszka, amattól D-re	594.21	1880.04	„ „
Pohár, Liszától DNy-ra	787.79	2493	„ „
Magaslat Dolha és Lipcse-Polyána közt	253.43	802	Hauer.
Jaszeni, a Szlopove-től ÉK-re . . .	877.66	2777.04	Cs. kir. föld. int.
Leluk, Bisztra mellett	882.02	2791.02	„ „
Rabácsin, Veliki-Verch-től ÉKÉ-ra	1005.26	3181.02	„ „
II. Nagyág és Talabor között.			
1. Helységek.			
Ökörmező	382.36	1210	Hauer.
Vucskómező	347.28	1099	„
Herincse	225.24	712.08	Cs. kir. föld. int.
Kövesliget	362.89	1148.04	„ „
Bustyaháza	202.68	641.04	„ „
Bustyaháza	183.91	582	*
Bustyaháza	161.79	512	Hauer.
Száldobos	146.62	464	„
Száldobos	191.31	605.04	Cs. kir. föld. int.
Száldobos	156.01	494	*
Mihálka	406.12	1285.02	Cs. kir. föld. int.
Szeklencze	141.57	448	Hauer.
Szeklencze	157.68	499	*
Szeklencze	173.08	550	Cs. kir. föld. int.
Ditkovecz	354.24	1121	Hauer.
Kápolna, Bustyaházától K-re . . .	287.81	910.08	Cs. kir. föld. int.
2. Hegyek.			
Javornik-Mali, F.-Hidegpataktól É-ra	930.94	2946	△
Bliszniczky	955.39	3023.04	Cs. kir. föld. int.
Csorna-Repa (Goma-Repa)	1276.01	4038	△
Csorna-Repa	1281.32	4054.08	Cs. kir. föld. int.

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
Kalinovicze	985.92	3120	△
Gorgan-Viszkovszki	1435.84	4543.03	Cs. kir. föld. int.
Szmerek, Toronyától Ny-ra	1372.89	4344.06	„ „
Szmerek, délkeleti kúpja	1417.45	4485.06	„ „
Gemba, Toronyától ÉK-re	943.07	2984.04	„ „
Ozirnya (Rozirna), Szinevér-Polyánától ÉNy-ra	1492.91	4724.04	„ „
Kamjonka, Ökörmezőtől ÉK-re	1571.04	4972.02	„ „
Hrabova, F.-Bisztrától DK-re	1248.09	3952.02	„ „
Mersza, Szinevértől Ny-ra	1271.46	4023.06	„ „
Mersza, északkeleti kúpja	1317.34	4168.08	„ „
Tri-Hotari, Vucskómezőtől ÉK-re	999.38	3162.06	„ „
Csapesz, Imsád-Kalocsától D-re	1323.22	4187.04	„ „
Luk, Leluktól DK-re	1132.48	3583.08	„ „
Gusza, odább DNy-ra	928.09	2937	„ „
Gangurszky-Berech, tovább DNy-ra	446.51	1413	„ „
Skredey, Ötvösfalva mellett	483.01	1528.08	„ „
Zadnyuk, Csománfalvától D-re	453.09	1436.04	„ „
Korunecz, Mihálkától ÉK-re	490.12	1551	„ „
Rako-Cserticz, Uglyától DNy-ra	495.05	1566.06	„ „
Poporo-Tiste, Ujbárdtól K-re	451.63	1429.02	„ „
Velika-Kicsera, Alsó-Hidegpataktól ÉNy-ra	913.87	2892	„ „
Rekilszka-Kicsera, A.-Hidegpataktól KDK-re	908.94	2876.04	„ „
Szplena, Csapova-Kicserától NyD-Ny-ra	920.59	2596.08	„ „
Csapova-Kicsera, Majdánkától ÉNy-ra	805.99	2550.06	„ „
Kliva, Szolymától D-re	796.32	2520	„ „
Csorny-Verch, Kamjankától DNy-ra	1484.19	4696.08	„ „
Berech, Kricsfalvától ÉNy-ra	354.55	1122	„ „
Pengő, Huszttól DK-re	167.42	529.08	„ „
Kicserna, Csorny-Verchtől DNy-ra	619.08	1961.04	„ „
III. A Talabor és Taracz völgyei közt.			
1. Helységek.			
Szinevér	410.48	1299	Hauer.
Tyuska	667.71	2113	„

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
Kalocsa	523.61	1657	Hauer
Lázi-Ófalu	538.46	1704	„
Imsád	558.37	1767	„
Negrovecz	538.46	1704	„
Kricsfalva	525.54	1030.02	Cs. kir. föld. int.
Uglya	302.79	958.02	„ „
Técső	185.18	586	Hauer
„	211.02	667.08	Cs. kir. föld. int.
„ a kamarai fogadó	213.68	676.02	*
Királymező	476.53	1508	Hauer
Krasznisóra	377.03	1194	„
Királyvölgye, beszakadt bánya	365.61	1157	„
Pudplesza	301.78	955	„
Alsó-Neresznicze, erdészház	297.99	943	„
Irholcz	541.69	1714.02	Cs. kir. föld. int.
Bedő	231.12	731.04	„ „
2. Hegyek.			
Popagya	1735.22	5491.02	Cs. kir. föld. int.
Szekul	1424.28	4507.02	„ „
Gáncs, Szinevér-Polyánától DK-re	1575.58	4986	„ „
Mencsul „ „ D-re	1314.12	4158.06	„ „
Predna, a Dodinától DK-re	1541.07	4876.08	„ „
Topasz	1545.24	4890	„ „
Dodina	1526.47	4830.06	„ „
Negrovecz	1704.05	5394	„ „
Derveika, Horb-Kalocsától ÉK-re	1498.79	4743	„ „
Vuszky, Imsád Kalocsától K-re	749.11	2370.06	„ „
Gropa, a Priszloptól D-re	1570.08	4968.06	„ „
Rusza, amattól DK-re	1491.01	4718.04	„ „
Klimova, Királymezőtől ÉNy-ra	1487.79	4708.02	„ „
Mencsul, a Gropától DNy-ra	1493.67	4726.08	„ „
„ déli kupja	1479.64	4682.04	„ „
„	1490.26	4716	△
Vezsa, Kövesligettől ÉK-re	930.38	2944.02	Cs. kir. föld. int.
Djel	1238.85	3920.04	„ „
Uglyai-Plesa (Ugalszka-Plesa)	1101.01	3484.02	„ „
Trmoksza	684.08	2164.08	„ „
Bereznikova (Kicsera)	856.23	2702.06	„ „

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
Urszova	759.92	2404.08	Cs. kir. föld. int.
Verch-Krniczi, Uglyától DK-re	459.78	1455	„ „
Kicsera, F.-Nereszniczétől D-re	579.42	1833.06	„ „
Djel-Ivanu, a Ruszától DNy-ra	1046.04	3311.04	„ „
Plajek, amattól D-re	820.02	2595	„ „
Verch-Polainszky, a PleskátólÉNy-ra	834.62	2641.02	„ „
Poloninka-Hora	1047.35	3314.04	„ „
Kobola (Kobila)	1175.14	3718.08	„ „
Delucz (Dalui), odább DNy-ra	885.62	2802.06	„ „
Pleszka	738.11	2335.08	„ „
Uhorszky	1291.18	4086	„ „
Priszlop (Nyereg) a Dauhától D-re	935.11	2959.02	„ „
Dauha, Horb-Kalocsától K-re	1716.07	5430.06	„ „
Verch-Kvaszni, Kalocsától DK-re	961.65	3043.02	„ „
Nyereg a Topasz hegyen a Mokranka és Talabor közt	879.11	2782	Hauer
Konyecz-Mencsul, Topásztól DNy-ra	1338.58	4236	Cs. kir. föld. int.
Nyereg Királyvölgye és Pudplesza között	391.84	1240	Hauer
IV. A Mokranka-Taracz és Fekete Tisza völgyei közt.			
1. Helységek.			
Német-Mokra	527.72	1670	Hauer
Orosz-Mokra	524.88	1661	„
Dombó	351.39	1112	„
Dombó, hid	367.49	1162	„
A.-Kálinfalva	331.48	1049	„
Gánya	318.84	1009	„
Kökényes	248.06	785	„
N.-Kirva, özönvizi fokozat	230.68	730	„
N.-Kirva, lapály	212.04	671	„
Taraczköz	203.05	644	„
Taraczköz	211.04	669	*
Kőrösmező, erdőmester háza	590.29	1868	Hauer
Kőrösmező, erdőmester háza	645.78	2043.06	Cs. kir. föld. int.
Borkút	481.58	1524	Hauer
Borkút, ásványos forrás	508.44	1609	„

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
Bilin	453.46	1435	Hauer
Bocskó-Rahó	299.76	948.06	Cs. kir. föld. int.
Trebusa	342.86	1085	Hauer
N.-Bocskó, a Tisza hidja	276.18	874	„
N.-Bocskó, a Tisza hidja	299.76	948.06	Cs. kir. föld. int.
Kabola-Polyána	368.14	1165	Hauer
Kabola-Polyána, a fürdőház	392.79	1243	„
Szlatina, falu	234.47	742	„
Szlatina, az akna száda	248.38	786	„
2. Hegyek.			
Busztul, a Popagyától D-re	1687.63	5340.06	Cs. kir. föld. int.
Velika havas, a Dauhától KDK-re	1543.15	4883.04	„ „
Csupcserin	1501.07	4750.02	„ „
Velika-Keputa	1607.81	5088	△
Berty, a Busztultól K-re	1662.98	5262.06	Cs. kir. föld. int.
Hrobok	1310.33	4146.06	„ „
Konyecz-Gorganov	1604.77	5078.04	„ „
Szevula (Bisztra), Popagyától K-re	1811.44	5732.04	„ „
Talpusirka, a Szevulától D-re	1453.28	4599	„ „
Durni	1701.47	5384.04	„ „
Bratkovszka, amattól DK-re	1785.08	5649	„ „
Cserna-Kleva, Pleszkától DNyD-re	1715.12	5427.06	„ „
Ploszka, az ország határán	1348.44	4267.02	„ „
Ploszka, az ország határán	1353.74	4284	△
Douha, odább DK-re	1367.08	4326.02	Cs. kir. föld. int.
Douha, odább DK-re	1351.85	4278	△
Szumaren	1036.36	3279.06	„ „
Ury	1444.18	4570.02	„ „
Tatulszka	1766.88	5591.04	„ „
Sztohy	1282.64	4059	„ „
Tempa hegy, a Podpulától DNy-ra	1631.07	5163.06	„ „
Podpula, a Bertiliszkától D-re	1626.02	5146.02	„ „
Cseri havas, a Latundurtól D-re	1524.51	4824.04	„ „
Bertiliszka, a Latundurtól DKD-re	1552.82	4914	„ „
Latundur, az Urytól DNy-ra	1439.44	4555.02	„ „
Tataruka	1702.61	4388	„ „
Apeczka havas	1504.01	4759.08	„ „
Konyecz, a Kobolától ÉK-re	1300.09	4114.02	„ „

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábakban	
Jaszenova, a Kobolától DK-re . . .	960.13	3038.04	Cs. kir. föld. int.
Darola, a Pleszkától D-re	750.63	2375.04	„ „
Hruska, Irholcztól DK-re	613.17	1940.04	„ „
Kicsera, Irholcztól ÉK-re	579.42	1833.06	„ „
Kelka, Hosszumezőtől ÉNyÉ-ra . .	455.23	1440.06	„ „
Na-Obile, odább DNy-ra	302.03	955.08	„ „
Pleska	738.11	2335.08	„ „
Na-Krasznie-Grun az Apeczkától ÉNy-ra	1373.46	4346.04	„ „
Magura	881.45	2789.04	„ „
Kleva, odább D-re	806.18	2551.02	„ „
Pre-Hud, az Obcsinától ÉK-re . . .	649	2053.08	„ „
Obcsina, K.-Apsától ÉK-re	590.06	1869.	„ „
Meresui	561.03	1775.04	„ „
Kicsera, Irholcztól DNyD-re	651.93	1746.06	„ „
Sztjoub, Bocskótól É-ra	723.13	2288.04	„ „
La-Csuhe, A.-Apsától K-re	506.92	1651.02	„ „
Kurpen havas, a Pleszkától K-re . .	1403.23	4440.06	„ „
Opresza (Oprisacz), amattól D-re . .	1476.79	4673.04	„ „
Pleszka, az Opreszától D-re	1208.51	3824.04	„ „
Kicsera, Közép-Apsától ÉNy-ra . .	651.93	1746.06	„ „
Todialszka, a Tatarukától DK-re . .	1757.02	5560.02	„ „
Kobila, Kabola-Polyanától D-re . .	1173.24	3712.08	„ „
Djel-Bozeny, a Kobilától D-re . . .	794.99	2515.08	„ „
Sztik, a Todialszkától DK-re	1699.76	5379	„ „
Blisznicza, a Szidovi hegységben a Kurpentől KÉK-re	1875.52	5935.02	„ „
Mencsul, Kőrösmezőtől NyDNy-ra .	1399.25	4428	„ „
Sztare	1475.09	4668	△
Pohari, Borkut mellett	1073.14	3396	Cs. kir. föld. int.
Dauhy, odább DNy-ra	873.49	2764.02	„ „
Klivka, a Kobilától ÉK-re	1145.94	3626.04	„ „
Liszina, a Szojmultól DNyD-re . . .	1405.44	4447.06	„ „
Tempa	1083.37	3428.04	„ „
Priboj, a Velikától Ny-ra	1543.15	4883.04	„ „
Holasin, Bocskótól ÉK-re	612.03	1936.08	„ „
Bili-Kreszte, Kőrösmezőtől É-ra . .	828.11	2620.06	„ „
Perechresztanecz	1268.61	4014.06	„ „

Hely megnevezése	Magasság méterekben.	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
V. A Tisza és Visó között.			
1. Helységek.			
Berlebás	369.04	1169	Hauer
Mojszin	528.04	1671	„
Borsabánya	686.98	2174	„
Borsa	603.24	1909	„
F.-Visó	460.01	1456	„
F.-Visó	485.57	1536.06	Cs. kir. föld. int.
K.-Visó	441.77	1398	Hauer
K.-Visó	457.13	1446.06	Cs. kir. föld. int.
A.-Visó	426.92	1351	Hauer
A.-Visó	471.54	1492.02	Cs. kir. föld. int.
2. Hegyek.			
Kukul	1536.71	4863	„ „
Haverla (Hoverla, Ruski)	2052.42	6495	„ „
Turkul, odább DK-re	1927.85	6100.08	„ „
Csorna-Gora	2016.02	6379.08	„ „
Csorna-Gora	2005.97	6348	△
Csorna-Gora	1983.22	6276	A.
Csorna-Gora	2022.04	6400	
Radul	1645.73	5208	△
Sztoh vagy Sztoy	1645.73	5208	△
Sztoh vagy Sztoy	1648	5215.02	
Ladeskul	1583.16	5010	
Budiovszka-Velka	1676.82	5306.04	Cs. kir. föld. int.
Thnatyasza	1760.25	5270.04	„ „
Pietrosz	2016.02	6379.08	„ „
Szesza, Kőrösmezőtől DKD-re	1556.24	4924.08	„ „
Seszul, a Pietrosztól DNy-ra	1713.23	5421.06	„ „
Mencsul, a Pietrosztól DK-re	1585.44	5017.02	„ „
Sztebiora, a Dumentől K-re	1238.09	3918	△
Szehlin, odább K-re, a Seszultól D-re	1432.43	4533	Cs. kir. föld. int.
Mlaky, amattól DNyD-re	1183.01	3744	„
Mencsul, a Pietrosztól Ny-ra	1308.43	4140.06	„
Luhé	824.19	2608.02	△
Verch-Dobri, Kőrösmezőtől K-re	1233.63	3903.09	Cs. kir. föld. int.
Guttin-Tomnatek	2012.22	6367.08	„

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	Bécsi lábakban	
Nenyeszku (Nenieku)	1691.18	5355	Cs. kir. föld. int.
Ohlán	1520.02	4810.02	„ „
Pere-Chreszt	1313.34	4156.02	„ „
Gróp	1812.02	5734.08	„ „
Szcsaul	1748.36	5532.06	„ „
Meze-Potoki	1708.61	5407.02	„ „
Pop-Iván	1934.11	6120.06	„ „
Pop-Iván	1924.44	6090	△
Pietrosz, a Pop-Ivántól ÉKK-ra . .	1776.55	5622	Cs. kir. föld. int.
Hroviszcze	814.14	2576.04	„ „
Krive, Bogdántól Ny-ra.	1165.28	3687.06	„ „
Mencsul, a Krivétől D-re, Szojmultól K-re	1381.43	4371.06	„ „
Szojmul, a Klivkától DK-re	1223.49	3871.08	„ „
Sczavora, a Pop-Ivántól ÉNy-ra . .	1458.97	4617	„ „
Butin	1039.01	3288	„ „
Serbán (Csorban), a Pop-Ivántól DNy-ra	1778.11	5658.06	„ „
Mencsul, amattól DNy-ra.	1360.76	4306.02	„ „
Zoltej	886.	2803 08	„ „
Vervu-Dlouhy	943.45	2985.06	„ „
Tomnatik	1613.69	5106.06	„ „
Szkorodnej	1182.35	3741.06	„ „
Farkin.	1952.05	6178.08	△
Mihajlik.	1913.63	6055.08	Cs. kir. föld. int.
Arsecza	956.34	3026.04	„ „
Kopilász, a Sztoytól DK-re	1592.26	5038.08	„ „
Repaga, amattól DN-ra.	1568.74	4964.04	„ „
Pleszka (Pliszki) a Repagától DNyD-re	1389.58	4397.04	„ „
Budiovszka-Mala	1670.38	5286	„ „
Pecsalo (Pecsula), Piszkától DKD-re	1721.57	5448	„ „
Pietrosz (Bardiev), odább DK-re . .	1847.08	5845.02	„ „
Baicza (Banyácza), a Pecsalotól D-re	1666.02	5272.02	„ „
Roszusny, Playtól É-ra	1336.49	4229.04	„ „
Szkericsory, Maximovtól KÉK-re. .	1117.88	3537.06	„ „
Maximov, az Obcsinától ÉK-e . . .	1215.72	3847.02	„ „
Obcsina, Gyálu-Romántól ÉNy-ra .	1034.27	3273	„ „
Gyálu-Román, Konyhától ÉK-re . .	975.87	3088.02	„ „

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
Suligul-Play, Pietrosztól K-re . . .	1475.85	4670.04	Cs. kir. föld. int.
Luston (Lutoza), amattól KÉK-re .	1638.52	5185.02	„ „
Piatra-Arza, a Lutozától D-re . . .	1427.12	4516.02	„ „
Picsori - Komanuluj, Chneszától ÉNy-ra	1515.28	4795.02	„ „
Torojaga (Trojaga), Vervu-Csikanuluitól DK-re	1925.39	6093	„ „
Torojaga Murgu csúcsa	1947.19	6162	Á.
Szekul, Torojagától DK-re	1800.25	5697	Cs. kir. föld. int.
Megura-Katarame, amattól ÉK-re .	1636.82	5179.08	„ „
Keszelu, a Szekultól K-re	1847.65	5847	„ „
Vervu-Obcsina, a Grebentől DK-re	1284.54	4065	„ „
Laszului, F. Vissótól DK-re	1176.08	3721.08	„ „
Vervu-Csikanului, Grebentől K-re .	1732.38	5482.02	„ „
Novy-Csory, Baiczától DK-re . . .	1451.02	4592.04	„ „
Czilhoju (Csalheu), La-Fontina-Sztankului-tól K-re	1575.96	4987.02	„ „
Zimpriszlava (Zimbriszalava), Pietruskától Ny-ra	1608.57	5090.04	„ „
Bretilla, Preloka-Zamentől DK-re .	1484.57	4698	„ „
Vervu-Magura, a Szekultól D-re . .	1596.62	5052.06	„ „
Gyalu-intre-Ruice, a Vervu-Obcsinától DK-re	949.33	3004.02	„ „
Picsori-Szeszul, a Csaleutól DNy-ra	1691.08	5353.08	„ „
Preloka-Zamen, amattól DK-re . .	1459.73	4619.04	„ „
La-Fontina-Sztankului, Szekultól D-re	1721.19	5446.08	„ „
Sztara-Obcsina, Csaleutól ÉK-re . .	1480.08	4683.08	„ „
Frunte-lui-Biri, Bruszturától K-re .	1135.51	3593.04	„ „
Futurika, Bretillától KÉK-re . . .	1341.99	4246.08	„ „
Nyereg a Kornedy hegyen az Aranyos-Besztercze völgyéből a Csiszla völgye hátulsó részébe	1711.77	5417	Hauer.
Ugyanazon nyereg s a törpe fenyő felső határa	1775.06	5619	Á.
Vizválasztó az Aranyos-Besztercze és Visó közt	1316.77	4167	„
Csarkanu Borsától K-re	1841.58	5827.08	Cs. kir. föld. int.

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
VI. A Visó és Iza között.			
1. Helységek.			
Leordina	374.78	1186	Hauer.
Petrova	357.71	1132	„
Szacsal	473.05	1497	„
F.-Szelistye	431.97	1367	„
Dragomérfalva	396.58	1255	„
Konyha	354.24	1121	„
Konyha	668.15	2114.04	Cs. kir. föld. int.
Rozávlya	362.89	1148.04	„ „
Szurdok	294.02	931	Hauer.
Szurdok	332.75	1053	Cs. kir. föld. int.
Barczánfalva	272.39	862	Hauer.
Barczánfalva	336.73	1065.06	Cs. kir. föld. int.
Rónaszék	350.76	1110	Hauer.
F.-Róna	310.63	983	„
A.-Róna	293.25	928	„
Lonka	281.87	892	„
Karácsonfalva	277.76	879	„
Veresmart	266.07	842	„
Sziget, a piaczi vendéglő	234.79	743	„
Sziget, a reform. kollegiumnak a főutcza ablaka alatt levő karó a bemeneti ajtónál jobbra	268.25	848.09	*
— — magassága az ablak talapzatnak	269.58	853.01	„
— — magassága a legalsó keresztvasnak	269.08	853.08	„
— — a kőajtó-küszöb a bemenetnél jobbra	268.69	850.03	„
— — a kőajtó-küszöb a bemenetnél jobbra	266.58	843.06	Cs. kir. föld. int.
2. Hegyek és nyergek.			
A Róna hidja Szigetnél	243.32	770	Hauer.
A Visó hidja Leordina mellett	388.36	1229	„
Gyálu-Berecze, a Paletintől ÉK-re	872.92	2762.04	Cs. kir. föld. int.
Teului, Konyhától K-re	793.86	2512.02	„ „

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
Szuliz, a petrovai hegytől D-re . .	780.58	2470.02	Cs. kir. föld. int.
Petrovai hegy, Vervu-Dlouhytól .	657.15	2079.06	„ „
Magura-Viszoka Barczánfalvától É-ra	853.01	2699.04	„ „
Arsicza, amattól DK-re	934.54	2957.04	„ „
Cziferaja, Bocskótól DK-re	670.43	2121.06	„ „
Hurgon, a Hegyeshegytől DK-re .	660.76	2091	„ „
Hegyeshegy, Magura-Viszokától Ny-ra, Szigettől K-re	641.42	2029.08	„ „
Vervu-Szurdok, Szuliztól ÉNy-ra .	703.04	2224.08	„ „
Raskó	853.02	2700	„ „
Magaslat Petrova és Róna közt . .	617.78	1955	Hauer.
Vizválasztó Szacsal és Mojszin, az Iza és Visó közt	632	2000	„

VII. A rodnai havasok.

1. Helységek.

Kirlibába	903.76	2860	Á.
Az Aranyos-Besztercze völgye a priszlopi ut beszakadásánál	1179.94	3734	Hauer.
A Szecsuli-völgy torkolata	1020.68	3230	„
Borsa	603.24	1909	„
Mojszin	528.04	1671	„
Szacsal	473.05	1497	„
F.-Szelistye	431.97	1367	„

2. Hegyek.

A Bukovinába vivő uj utnak a régi borsai utba szakadása	980.07	3101.48	Burghardt és Klopps.
Magura-Borzubi Tomnatektől ÉNy-ra	1928.01	6101.04	Cs. kir. föld. int.
Sztyol, odább DNy-ra	1605.72	5081.04	„ „
Gergeleu, az Ünőkőtől ÉNy-ra . .	2152.02	6811.08	„ „
Fácsa-Melerilor, a Sztoytól Ny-ra .	1655.21	5238	△
Pietrosz	2311.86	7316	Á.
Pietrosz	2249.06	7119	△
Pietrosz	2296.06	7266	△
Pietrosz, tócsa a Pietrosz oldalán .	1902.63	6021	A.
Nyereg a Pietrosz és Negujeszk között	1883.68	5961	A.

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
Brusztur	956.97	3028.04	Cs. kir. föld. int.
Brusztur	938.52	2970	„ „
Vervu Repegye a Batrinától ÉK-re, a Pietrosztól DNyD-re	2058.49	6514.02	„ „
Vervu-Puzdrelor, amattól KÉK-re, a Gergeleutől ÉNy-ra	1993.64	6309	Hauer.
Facsa-Meszilor, amattól ÉK-re, a Pietrosztól K-re	1658.24	5247.06	Cs. kir. föld. int.
Sztrimtura	725.54	2296	△
Muncsel, a Batrinától ÉNy-ra	1698.82	5376	△
Muncsel, a Batrinától ÉNy-ra	1784.14	5646	Cs. kir. föld. int.
Magura, az előbbitől ÉK-re, a Pietrosztól Ny-ra	1595.01	5047.08	△
Paletin, a Muncseltől ÉNy-ra	830.64	2628.06	Cs. kir. föld. int.
Funtinelle, Szacsaltól DNy-ra	1050.38	3324	A.
Ünőkő csúcsa	2282.39	7222.74	Cs. kir. föld. int.
Vurvu-Batrina	1701.28	5383.79	Hauer.
Batrina	1705.26	5396.04	*
VIII. A Czibles-hegycsoportok.			
1. Helységek.			
Farkasrév	243.95	772	Hauer.
Farkasrév	270.81	857	Cs. kir. föld. int.
Váncsfalva	275.89	873	„ „
Budfalva	860.22	2722.02	„ „
Bréb, a helység	493.91	1563	„ „
Akna-Sugatag	482.72	1527.06	„ „
2. Hegyek.			
Vurvu-Stefanicza, a Cziblestől ÉK-re	1168.88	3699	„ „
Laszului-Verdet, amattól É-ra	1051.33	3327	„ „
Rusko, odább ÉNy-ra	1032.94	3268.08	△ Binder.
Komoru, a Stefániczától DNy-ra	1086.98	3439.08	△Reissenberger
Capu-Czibles	1820.16	5760	Cs. kir. föld. int.
Capu-Czibles	1819	5756.33	A.
Capu-Czibles	1839.46	5821.08	Cs. kir. föld. int.
Capu-Czibles	1829.64	5790	„ „
Vervu-Pietri, amattól É-ra	1059.48	3352.08	„ „

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
Gruin-lui Sándor, Dragomértől D-re	1114.47	3526.08	Cs. kir. föld. int.
Magura, amattól DNy-ra	1200.17	3798	„ „
Magura	1186.09	3756	△
Muncsel-Mare, odább NyÉNy-ra	1070.07	3388.03	Cs. kir. föld. int.
Gurgijel, odább ÉNy-ra	1037.87	3284.04	„ „
Facza-Melentye, a Muncsel-Maretól É-ra	941.36	2979	„ „
Facza-Melentye	944.21	2988	△
Arsicza, odább ÉNy-ra	953.37	3017.04	Cs. kir. föld. int.
Szekul, a Gurgijeltől Ny-ra	1306.34	4134	„ „
Szarmatyestie, amattól ÉNy-ra, az Arsiczától Ny-ra	1301.22	4117.08	„ „
Veratiko, amattól É-ra	1168.69	3698.04	„ „
Priszlop, Búdfalvától DK-re	1329.29	4206.06	„ „
Magura-Mare, a Gutintól KDK-re	1256.86	3977.04	„ „
Polyána-Mare, Dragomértől Ny-ra	517.04	1636.02	„ „
Szkoricza, odább ÉNy-ra	723.13	2288.04	„ „
La-Korna-Dumbrevi, amattól É-ra, Szurdoktól DK-re	596.01	1886.04	„ „
Onanie, amattól DNy-ra	728.63	2305.08	„ „
Magura, Szurdoktól D-re	732.24	2317.02	„ „
Glódi hegy, amattól DNy-ra	712.33	2254.02	„ „
Glódi hegy	718.58	2274	—
Szlatiora, Szurdoktól Ny-ra	575.25	1820.04	Cs. kir. föld. int.
Magura, odább ÉNy-ra	546.05	1728	„ „
Vervu-Kostye, Búdfalvától ÉK-re	721.24	2282.04	„ „
Veru-Valyeny, odább É-ra, Sugatagtól K-re	487.27	1542	„ „
Grujalarad, odább ÉNy-ra, Barczánfalvától Ny-ra	509.39	1612.02	„ „

IX. A Gyil-hegycsoport.

1. Helységek.

Borsova völgye Zádnyánál	141.57	448	„ „

2. Hegyek.

Buzsora	1079.01	3414.06	„ „
Kicsera, odább ÉK-re	593.83	1879.02	„ „

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
Szinyákhegy	1032.56	3267.06	Cs. kir. föld. int.
Gyulák, amattól DKD-re	560.27	1773	„ „
Na-Oblázi, Dolhától DNy-ra	258.42	817.08	„ „
X. A nagy-szőllősi hegycsoport.			
1. Helységek.			
Iza	181.07	573	„ „
Lipcse	359.01	1136.04	„ „
Keselymező	189.41	599.04	„ „
2. Hegyek.			
Hrabova	778.31	2463	„ „
Pletna, amattól K-re	403.09	1275.06	„ „
Tupoj, Turicztól D-re	864.02	2734.08	„ „
Osztri-Verch, odább DNy-ra	833.29	2637	„ „
Tolszti-Verch, Huszttól ÉNy-ra	814.09	2578.08	„ „
XI. Az Avas-hegység.			
1. Helységek.			
Huszt	161.92	512.04	„ „
Huszt	130.19	412	Hauer.
Visk, a ref. templom kapujától jobbra	191.02	604.05	*
2. Hegyek.			
Kobola, Huszttól D-re	609.94	1930.02	Cs. kir. föld. int.
Sztracsin, Velététől DNy-ra	801.25	2535.06	„ „
Huszti várhegy	328.58	1039.08	„ „
Huszti várrom	283.14	896	Hauer.
Kruhlak, Velététől DNy-ra	512.68	1622.04	Cs. kir. föld. int.
Nyereg, a Forgó-hegy nyugati oldalán Avas-Ujfaluból Máramarosba	410.08	1300	R.
Feketehegy, Visktől D-re	913.03	2890.02	Cs. kir. föld. int.
Szőllőhegy, Visktől DNy-ra	268.28	849	„ „
Viskvár, Bustyaházától D-re	587.57	1859.04	„ „
Siroki hegy	802.77	2540.04	„ „
Siroki hegy	798.22	2526	△

Hely megnevezése	Magasság méterekben	Magasság bécsi lábakban	Meghatározó neve
XII. A Guttin-hegység.			
1. Helységek.			
Szarvaszó	221.52	701	Hauer.
Szarvaszó	242.12	766.02	—
Hosszumező	208.24	659	Hauer.
Hosszumező	211.04	669	*
Hosszumező	255.58	808.08	Cs. kir. föld. int.
Szaplonczа	227.02	719	Hauer.
Remete	210.77	667	„
Desze, a helység	472.86	1496.04	Cs. kir. föld. int.
2. Hegyek.			
Fenyérhegy	1467.69	4644.06	„ „
Vervu-Pietri, Bedőtől D-re	875.07	2771.02	„ „
Capo-di-Fecsi, Hosszumezőtől DNy-ra	689.39	2181.06	„ „
Vervu-Rotunda, odább D-re	1236.38	3912.06	„ „
Rozsály-Ignics, odább DK-re	1301.79	4119.06	„ „
Guttin	1440.58	4558.08	„ „
Brébi hegy, a Guttin mögött ÉK-re	794.08	2515.02	„ „
Pogán, a Priszloptól DK-re	657.72	2081.04	„ „
Dumbrava	358.15	1133.04	„ „
Magura, a Guttintól ÉNy-ra	844.48	2672.04	„ „
La-Virvu, odább ÉNy-ra	1050.19	3323.04	„ „
Pleska, odább Ny-ra	1286.63	4071.06	„ „
Vervu-Braszló, odább É-ra	1176.28	3722.04	„ „
Kornu-Pietri, a Guttintól É-ra	1053.08	3334.08	„ „
Tiszakő, Szigettől DNyD-re	1011.14	3199.08	„ „
Kajtár, amattól ÉK-re	506.42	1602.06	„ „
Csikanka, a Tiszakőtől ÉNy-ra	1217.23	3852	„ „
Szalaván, Szigettől DNyD-re	608.62	1926	„ „
Kobilecz, Szarvaszótól D-re	496.37	1570.08	„ „
Szaplonczai kő (Kamen), Hosszumezőtől D-re	929.08	2942.04	„ „
Szalvány, Hosszumezőtől DNy-ra	410.67	1299.06	„ „

Ez adatokhoz Gesell Sándor m.-szigeti kincstári bányageolog szivességéből még a következő magasság-méréseket csatoljuk.

A felmért pontok megnevezése	Magasság		Jegyzék
	méterekben	bécsi lábakban	
Mensulbánya (Istvántárna)	721.75	2283.62	A felmérések
Berlach kutatás	741.10	2344.84	a Neuhöfer-féle
Kruhlibánya	529.05	1673.91	fémbarometer-
Holovatics kutatás	713.94	2258.91	rel történtek, a
Dohazunyabánya (lemélyesztés) . .	441	1395.32	kiszámításhoz
Tukolo kutatás	549	1737.04	rendesen három
Szeretplaibánya	1269.88	4017.09	leolvasás állaga
Lihitrava kutatás	577.28	1826.51	szolgált.
Licsanka kutatás	586.78	1856.57	
Szolymabánya	872.84	2761.67	
Verbolit kutatás	971	3072.24	
Kamenipataki kutatás	585.90	1853.79	
Krasznopleszi kutatás	843.02	2667.32	
Spivakjubánya	696 08	2202.04	
Rahóbánya	971.42	3073.57	
Pithatics kutatás	634.58	2007.81	
Csertezoi kutatás	1220.76	3862.48	
Orbanovbánya	685.46	2168.08	
Gaszenovabánya	796.41	2519.84	
Bukovecz kutatás	574.55	1817.88	
Bukoveczi uj kutatás	850	2689.04	
Roszis kutatás	570	1803.48	
Luhybánya	398.07	1261.49	
Jalinka kutatás	850	2689.04	
Kuzi kutatás	452.06	1432.03	
Nagybánszky kutatás	670	2119.88	
Lonkapereszlop kutatás	700.03	2215.75	
Dupleske kutatás	723.04	2288.84	
Bánszkybánya	452.06	1432.03	
Rinovati kutatás	460.08	1457.97	
Bozseni kutatás	452.06	1432.03	
Holi kutatás	474.08	1511.76	
Bisztrai kutatás	616.97	1952.09	
Doharunyai alsó tárna	408	1290.91	
A Rosiczvölgy elágazásánál	452	1420.13	

A felmért pontok megnevezése	Magasság		Jegyzék
	méterekben	bécsi lábakban	
A noriczivölgy alsó homokkő- és mész-kibuvása	375	1186.05	
A noriczivölgy legmagasabb mész kibuvása	700	2214.08	
A visói hid Luhynál	310.04	982.11	
A brébi gyógyforrás	723.03	2288.52	
Negyeda az 565. sz. távirda huzaloszlopnál	1027.03	3250.38	
Budfalvi uj kutatás alsó pontja	970	3069.08	
Alsó-kapniki erdészlak	586.08	1856.64	
Huczky kutatás	815.06	2580.56	
Bereznik lázi kutatás	463.07	1467.15	
Rónaszéki erdészlak	364.04	1152.96	
Szigetváros főtere	269.03	852.07	
Polyánai fürdőkorcsma	418	1322.55	
Kab.-polyánai vasmű-hivatal előtti tér	419.04	1326.98	
Hid a handalban (Kab.-Polyána)	414	1309.09	
Borkuti felső forrás	497.01	1572.82	
A polunszky völgyben a brébi forrás	769.03	2434.07	
A polunszky uj kutatás	932.06	2950.75	
A Kuzi és Tiszavölgy közti vizválasztó	968	3062.75	
A visói út, Luhy melletti korcsma	375	1186.05	
Ivaneczi szénitési hely	419.04	1326.98	
Luhipataki kutatási tárna	408.04	1290.91	
Liscsanka tiszavölgyi folytatása	397.04	1257.37	
A kamenipataknak a Tiszába szakadása	430.05	1372.01	
A kamenipataki tömör mész	463.07	1467.15	
A Tisza- és Kaszóvölgy közti vizválasztó	968	3062.75	
Vörösös-fehér mész a szelv. irányában	609.04	1928.14	
Édes vizi forrás a szelv. irányában	486	1537.06	
A kaszó- és polyánai völgy közti vizválasztó	873.09	2765.02	
A bányai József-tárna	519.05	1643.07	
A Bregyeczelpatak eredete	723.03	2288.52	

A felmért pontok megnevezése	Magasság		Jegyzék
	méterekben	bécsi lábakban	
A Tisza- és Bredjeczvölgy közti vízválasztó	815.06	2580.56	
A liscsankai kvarcztelér	626.86	1983.39	
A trebusai Tiszahid	386	1221.03	
A liscsánkavölgyi ásványvizforrás	571.65	1808.07	
Polonenka havas	1650.83	5223.23	
Scserbán havas	1768.33	5595	
Mencsul havasi rét	1361.43	4307.76	
Zoltei havasi rét	886.42	2804.63	
Grecsulkai havasi rét	848.10	2683.39	
Kernyeskai havasi rét	1039.41	3288.07	
Tempahegy	1083.90	3429.46	

Hetényi Kálmán.

HARMADIK SZAKASZ.

Geologiai ismertetés, különös tekintettel a máramarosi magy. kir. bányaigazgatóság területén kiaknázás tárgyát képező vasércz- és kősó-előjövetelre.

I.

8. §. Általános földtani viszonyok.

Máramaros megyének legkiterjedtebb földtani képződése a kárpáti homokkő, mely az egész északi és észak-nyugati határhegylánczban előfordul s a legmélyebb völgyekig lenyulik.

A kárpáti homokkőből a jegeczes pala és őskőzetek Kabolapolyána mellett kiválván, ezzel együtt párhuzamosan a Kobila-, Pop-Iván-, Farkin és Torojága-hegyormok által jelzett nagy kiterjedésü vonalban Erdélynek és Bukovinának huzódnak.

A kárpáti homokkő déli széléhez a Nagyágvölgyben a Lipcse és Lipcsepolyána mellett kezdődő eocen homokkőzetek csatlakoznak, és mig egyfelől azt, valamint a Visó völgyében a csillámpalát,

Bukovinába kisérik, másfelől meglehetős terjedelemmel az Izavölgyön és a magas határ-gerincz szorosain keresztül, Erdélybe vágnak át.

E kőzetek területén a vulcani képlet, mint trachyt, kisebb-nagyobb feltöréseket képez, mely képlet a megye délnyugati részén nagy területet foglal el, és a Guttinhegytől kezdve a megye legnyugatibb pontjáig, a Buzsora hegyig, a fővölgymedenczék vizrakta eocen- és diluviál-képleteit kisérve, ezeknek délnyugati alapját képezi.

Alárendeltebben a megye testében még Werfenipalák, jura- és aptychai mészkövek, kvarcz- és mészconglomeratok (ez utóbbiak a régibb jegeczes palakőzetekkel való összeköttetésöknél fogva kesely- vagy szürke-wacke — Grauwacke — kőzeteknek jeleztetnek) s fiatalabb vulcani képeződmények is fordulnak elő.

A) Jegeczes ős- és palakőzetek.

A palaképződés főkép palás és réteges kőzetekből áll, melyek mellett a tömeges kőzetek igen alárendelten jőnek elő. Ide tartoznak a csillám-, kova, agyag-chlorit, talkpala, továbbá a gneisz, szarufénylepala, kvarcz, szemcsés mészkő és conglomerátok.

E képletnek legkiterjedtebb kőzetei a csillám- és chloritpalák, melyek a kvarcz, földpát és tünle nagyobb mennyiségü jelenléte folytán tömeges kőzetekké változván át, az átmeneti kőzeteknek nagy sorát tüntetik fel. A járulékosan előforduló ásványok közül különösen felemlitendők a titanit, mely a beszterczei völgyben a Bratila hegység tövén előforduló palákban, és a graphit, mely az ércztelepeknél gyakran mutatkozó fekete palákban és (talán még sok hasonnemü kőzetben) a mészkövek szomszédságában szokott találtatni.

A palahegységben sok ércztelep jön elő, melyek részint rendszeres bányamiveletek által vannak feltárva, részint pedig sok oldalu kutatások következtében lettek ismeretesekké, és különösen nagy terjedelmü rézkovand-, vagy arany-ezüstöt tartalmazó vaskovand-, valamint többé-kevésbbé terjedelmes barna, vörös, delejes vaskő és sphaerosiderit-tömcsökből és telepekből állanak.

A feltárt ércztelepek közé tartoznak a különféle vasércz-előjövetelek Fejérpatak és Kabolapolyána vidékén, a rusajai delejes vaskőtelep és a csiszlisórai, valamint a Borsabánya mellett levő borlói vaskovandtelep. A fejérpataki vasgyárhoz tartozó vaskőbányák és kutatások a megye észak-keleti részén a rahói kerületben

feküsznek. Azok főcsoportja környezi Szigettől három mértföldnyire a Tiszán fölfelé a kohó-telepet, elterjedve a Tisza jobb és bal mellékvölgyeiben Rahóig. Vannak még bányák és kutatások a Tiszával párhuzamos Kaszó és Sopurka mellékpatakok területén is, melyek elsője Lonkánál, a másodika Nagy-Bocskónál szakad a Tiszába; továbbá a Krajna és Szeredna-Rika patakok mentén, melyek a kabolapolyánai finomító vasgyárnál egyesülvén, képezik a Sopurka patakot; és végre Máramaros legdélibb részében a megye és Erdély közti határon Budfalva község területén.

A kutatások közül különösen emlitésre méltók a Diala buketri a Visó, és az Izvoru ursuluj a Czibó folyó eredeténél rézre; az Aranyos-Besztercze melleti Bersaba-kutatás rézre és sphaerosideritre; a Sztolhegységben levő Vatkanieszk-kutatás ólomfénylére és réz-kovandra; végre a Gergeleu és Galacz nevű havasokon az Aranyos-Besztercze eredeténél levő kutatás vascsillámpalára és delejes vaskőre.

A csillámpala kiséretében, többé-kevésbbé tisztán s némely helyeken tetemes sziklákat képezve, fehér kvarcz fordul elő, mely p. o. Lonka fölött, a ferenczvölgyi üveggyár számára külvájatilag termeltetik.

B) A kárpáti homokkő.

A kárpáti homokkő-képződmények földtani kora egész kiterjedésöket illetőleg adatok hiányában mostanáig még biztosan meg nem határoztatott: de nagyon valószinü, hogy a földtani felvételek folytatásával, a mint ezt azon vizsgálatok is tanusitják, melyek már eddig is a Visó és Iza folyók közötti hegységre nézve dr. Hoffmann Károly főgeolog által, a Tisza és Visó összefolyásánál pedig Luhi és Rónapolyána területén általam eszközöltettek, sok részlet, mely eddig neocom-homokkőnek neveztetik, az eocen-képletek közé lesz sorozandó.

Némely helyeken e képződmény határában jura- és neocom-mészkövek fordulnak elő, melyek közül egyes darabok a homokkőtömegben is előfordulnak. Kőzettani tekintetben a közönséges homokkövek és márgapalák, melyekben néhol vizmentes mészkő és sphaerosiderit-telepek mutatkoznak, a szarufényledús és milnopalláktól megkülönböztethetők; és különösen figyelemre méltó e kőzetekben a „máramarosi gyémántok“ nevezete alatt ismeretes kovajege-

czek, melyek a Nagyág jobb partján Ökörmező mellett, és a Tisza bal partján Bocskó fölött s több más helyeken is bőven jőnek elő.

A jegeczek hasonló körülmények között mindenütt sötétszinű vékony rétegzetü márgapalához vannak kötve, mely, apró szemü kékes és csillámdús homokkőrétegekkel váltakozva, számos és némelykor több hüvelyknyi vastag sötétszinü mészpát-erektől van áthatolva, a hol találtatnak többnyire a szép jegeczek is.

C) Eocen képződmények.

Némely magasabb kárpáti homokkő-hegységekben kvarczos conglomerátok és más hömpölyök mutatkoznak; a déli részen azonban, különösen a borsai völgyön, a homokkőzeteket és conglomerátokat meglehetős kiterjedésü mészkövek kisérik, melyekre nézve a jellemző kövületek, névszerint a Nummuliták, nyomán biztosan megállapithatni, hogy azok eocen-képleti lerakodmányok.

A homokkövekben mindenütt számos kőszénnyomok találhatók. A szilárdabb rétegek épületkövekül kitünően használhatók. E körülménynél fogva a vasut kiépitéséhez szükséges anyag majdnem kizárólag a Taracz, Talabor és Nagyág völgyeiből állittatott ki. A Taracz-völgyben levő alsó-nereszniczei és a Bisztra-völgy felső részeiben előforduló homokkövekből köszörükövek is készittetnek.

D) Fiatalabb harmadkori képződmények.

A megye-határ délnyugati hegyvonala ép ugy, mint a régibb képződményekben levő délkeleti áttörések, Hoffmann szerint, andesit-augit-trachytból áll, melyhez a fiatalabb kitörések által keresztülhatolt mediterran szint kőzetei csatlakoznak. Különösen gazdag a trachyt-hegység nemes érczekben, melyek, főkép a nagybányai kerületben egy nagy kiterjedésü bányamivelés tárgyát képezvén, Máramarosban is nem jelentéktelen bányák nyitására adtak alkalmat. A borsabányai ugynevezett „zöldkőtrachyt“-ban előforduló érctelérek többnyire aranyos-kovandot és kevés réz-kovandot tartalmaznak; az István-teléren ezenkivül ólomfényle és ezüstércz is fordul elő. Hasonló telérek mutatkoznak a határhegyvonalak egész hosszában (Visk vidékén ezüst-tartalmu ólomfényle), és a többi, részint szabadon álló, részint összefüggésben levő trachytkőzetekben. Különösen gazdagok telérekben a budfalvi és batizai hegységek. Jelenleg Piatra-Tótoson csak a rézkovandot és ólomfénylét termelő

Pálbánya, Zserapón pedig az aranyat, ezüstöt, és némi ólomfénylét mivelő Anna-Ilona és Ágoston bányamiveletek állanak fenn.

A „mediterran szint“ képződményei, melyek özönvizi agyaggal, kavicscsal és termő földdel vannak be takarva, s az eocen-homokkőben rakodtak le, Máramaros sóképződményének tekintendők, melyek kiegészitő részei, dr. Hoffmann részletes felvételei alapján, a kősó, a legrégibb trachyttufa és a gyakran ezek között fekvő homokkő s agyagrétegek. Ez utóbbiakhoz egészen hasonló agyag-, homokkő- és kavics-rétegek az augitból s andesynből álló magaslatokon is előfordulnak, és a talált kövületek alapján kétség kivül a „származati szint“-hez tartoznak.

F.-Szelistye és Dragomérfalva mellett a nagyon kovasavas trachytok és tufák kiséretében lávához hasonló képződmények, Dragomérfalvától keletnek pedig a szürkés agyag-, homok-, kő- és márgapalákban tetemes kőolaj források mutatkoznak, melyek sajátságos környezetöket tekintve, Richthofen szerint, egykori iszap-vulkánokra utalnak. Ezek, valamint az Izavölgyben létező batizai s váncsfalvi és a Tiszavölgyben levő kőrösmezei kőolaj-források már régi időktől fogva használtatnak. Nem régen Gácsországban és Ung megyében körutat tevén, az ez alkalommal szerzett tapasztalatok alapján állitom, hogy a dragomérfalva-szacsali vonalon a legdúsabb naphta- és ozokerit-előjövetelre van kilátás. A dragomérfalvi kutatásoknál ép oly viszonyok közt találják a kőolajt és gyantát, mint Borislavon (Gácsország leggazdagabb kőolajterülete). A kutatás közelében egy kénnel telitett forrás létezik; a nem messze eső Jód vidékén kősó mutatkozik; a homokkő és márgás palaagyag azonos a gácsországival. Egy szóval minden arra utal, hogy e vidéken a váltakozó homokkő és márgás palaagyag- s márgarétegekben dús naphta- és ozokerit-forrásnak kell lennie, mely csak feltárásra vár, hogy Máramaros dél-keleti részében egy életképes iparágnak a legbővebb mértékben szolgáltasson gazdag anyagot.

E) A kőszén.

Annak daczára, hogy barnaszén vagy inkább ásványfaszén mindenütt, a hol harmadkori képződmények rakodtak le, található, Máramarosban eddig egy mivelésre méltó kőszéntelep felkutatása sem sikerült.

Az egyetlen telep, mely 0·316—0.632 méter vastagsággal bir, Roxer Vilmos ottani vasgyárigazgató szerint, tárnaszerüen Dolhán miveltetik. A hotinkai, krácsfalvi, sajói, disznópataki, továbbá a kabolapataki, alsó-nereszniczei, velejtei, viski és ferenczvölgyi határokban a barnaszéntelepek 0.079—0·369 m. vastagságban buvnak elő; de minthogy bányaüzemre nem alkalmatosak, mig könnyen hozzáférhetők, csak kovácsok által aknáztatnak ki. A megyén kivül Kirva mellett, mely a nyugati határ közelében fekszik, mutatkoznak terjedelmesebb széntelepek, s ezek a bennök előforduló pátvas-telepeknél fogva a legnagyobb érdekkel birnak.

II.

9. §. Részletes geologiai felvételek.

Áttekintés.

A megye területén foganatositott részletes földtani és bányageologi felvételek eddigelé a következő határvonalok keretén belül eszközöltettek:

Északnak az apsiczai, kabola-polyánai és rahói vonalon;

Délnek a Guttinhegy-, budfalvi s dragomérfalvi vonalon;

Keletnek a dragomérfalvi Pop-Iván-hegy, akna-rahói vonalon, és

Nyugatnak az alsó-apsai, Kornu-Pietrihegy-, Guttinhegyi vonalon.

E terület földtani alkotásában következő képletek vesznek részt:

Alluvium és Diluvium	Harmadkori képletek.
Trachyt és trachittufa.	
Mandolakőforma kőzetek . . .	
Eocen homokkő és	
Nummulitmész	
Homokkövek és a sphaerosideritet tartalmazó mész	Krétakor.
Conglomerat, Kárpáti	
Liászmész és Werfenipalaféle kőzetek	Liász és Triász.
Keselykő és Keselypala	Jegeczes pala és őskőzetek.
Szemcsés mész, csillám-, chlorit- és agyagpalák	

A földtani képződmények lerakodási viszonyait a következő ny-keleti irányu eszményi szelvény tünteti elő:

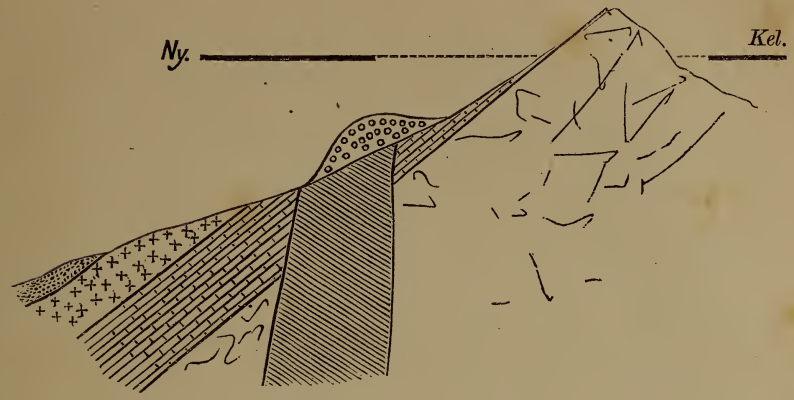

Alluv. és Diluvium Harmadkori képlet Krétakor.

Liász és Triász Jegeczes őskőzetek. Harmadkorbeli trachytfeltörések.

A)

10. §. Jegeczes palás őskőzetek.

a) Kiterjedés.

E kőzetek a fiatalabb képletek alapját képezvén, nagy kiterjedésben mutatkoznak a megye területének keleti részén. Különösen a félhold alaku Pietrosz, Pop-Iván, Scserban és Polonenka-hegylánczolat csillám- és chloritpalákból állván, ezek e négy hegycsucscsal a terület legmagasabb pontját képezik. E kőzetek nyugat felé huzódnak, és keselykövekkel váltakozva a Tempahegyen ismét előtűnnek.

Innen a Kaszó és Tisza közti vizválasztón mint csillám-, chlorit- és keselypalák északnak tartanak egész Kabolapolyánáig, a hol ismét nyugati irányt véve, a krétaképletek alatt eltünnek. Az ide tartozó vaskőbányák területén rendesen mész-csillámpala is jön elő, mely a vastartalmu mésznek a csillám- vagy chloritpalába való átmenetelét közvetiti. E kőzetek az ősmésznek is rendes kisérői.

Különösen a chloritpala foglal el nagy felületet, mely kiálló meredek szikláival vadregényes jelleget kölcsönöz a különben egyhangu tájnak.

A Pietrosz észak-nyugati folytatásán, a Maguri hegytől kezdve, tulnyomólag keselykő az uralkodó, többnyire chlorit- és csillámpalák kiséretében. E kőzetekből áll a Kaszó- és Sopurka-völgyek közti vízválasztó Rahótól fölfelé, a Fehér-Tiszának a Tiszába való szakadásaig. Keselykövek képezik e hegylánczolatnak Kobila nevü főpontját, a honnan a palákkal egyesülve nyugat felé huzódnak. A Fehér-Tiszán túl és az egész területnek nyugati részén mindenütt homokkövek fedik a palás őskőzeteket.

A terület déli részén fekvő Zoltei-hegytől nyugatra csillámdús keselykőszerü kőzet szeli át Trebusán alól a Tiszavölgyet, s ez a kőzet képezi a Tisza és Kuzivölgy közti hegylánczolat déli kinyulványait.

Az őskőzetek közé tömzsalakuan betelepülve fordul elő a szemcsés kékes mészkő, mely hozagmészképen a Fehérpatak jobb partján termeltetik; ugy szintén a tömött ősmész a Bániczi völgynek a Fehérpatakba való szakadásánál s kisebb kiterjedéssel a vaskövet tartalmazó mészkő-berakadásoknak kibuvásain.

A Tisza és Visó összefolyásán alul, a jobb parton, a keselykő fölött mészpát-erekkel áthatolt fekete mészpalák jönnek elő, ugy szintén a Kobila-hegylánczolat északi folytatásának keleti lejtőjén, a kabolapolyána-rahói uton, mely vonalon csekély kiterjedéssel még egy melaphyrszerü kőzet, vöröses-fehér jegeczes mész és diorit is szerepel.

A fejérpataki fővölgy Kisrosicz nevü mellékvölgyének baloldali elágazásában e csillámpalába telér-formán berakodva vaskovandtartalmu vaspátos mész, és dél-nyugati irányt követve a Zoltei-hegy ormán nagyobb felületen közvetlen a televényföldben vörös vaskődarabok találtattak, melyek kőzettanilag tökéletesen azonosak a mencsuli vörös vaskővel. Mészkő itt nagyobb mennyiségben mutatkozván, ugy látszik, egy nagyobb vörös vaskő-tömzs föltalálására lehetne kilátás. Képződési korszakára nézve az a mencsuli vörös vaskő előjövetellel tartható egykorunak, annak alkalmasint déli folytatását képezvén. Kvarczit a Tiszavölgynek Lonka előtti kitágulásán mutatkozik nagyobb mennyiségben, ugy szintén a Polunszky-völgyben a Csertisz nevü pont fölött, szomszédságában némi meszes kvarczitnek,

melybe kisebb-nagyobb ércz-fészek formán delejes vaskő van betelepedve, de nem ugy, mint rendesen szokott, t. i. valamely vállapon, hanem az anyakőzetet képező kurta, repedékes, elporhadó tulajdonságu kvarczitban.

A vaskő azonos lévén a Kuzi-kutatásnak fekete mészpala- és kvarczit közti rézkovandos telérében talált tömör vaskővel: e jelenség a két pont képződése eredetének összefüggésére mutat.

A felső-rónai Bereznik-lázi kutatásban talált vaskövet eredetére nézve szintén ide tartozónak vélem; és fölemlitem mellékesen a felső-rónai kutatások közelében alárendeltebben előforduló édesvizi meszet is, mely az épitéshez nagyon alkalmas anyag. A vaskő pusztán kovás televényföldbe van behelyezve, és kisebb-nagyobb darabokban mutatkozván, önként az a gondolat merül fel, vajon nincsen-e itt egy polunszky-féle vaskőképződés előttünk, azzal a különbséggel, hogy itt a vaskövet környező kőzet már tökéletesen el van mállva; a benne volt mész pedig a kutatási terület alsóbb részein édesvizi mészképen esetleg ujból lerakodott, szép példát adván az anyagok szünet nélküli folytonos vándorlásáról. Szórványosan mutatkoznak még a Fejérpatak balbartján, fél órányi távolságra a pataknak a Tiszába való szakadásától, a Malom-völgyben, valamint odább a patak mentén fölfelé egy pár ponton csillámpala-, és a mészben vaspátos kibuvások. Ezek, külvájatilag föltáratván, $1\frac{1}{2}$—3′ vastag vaskovandot és ólomfénylét tartalmazó kvarcz-teléreknek bizonyultak, melyek, nyugattól keletnek déli düléssel az őskőzetek központja felé vonulva, a fejérpataki völgy baloldali mellékvölgyeit szelik át.

Ezek a kaszói völgyben előforduló mangan-, kvarcz- és rézkovandtelérek keleti folytatását képezvén, földeritik némileg azon homályt, mely az urbanovi, jaszenovai, bukoveczi Prugberger-kutatás és a bisztrai völgyben levő bányamiveletek közt létező eredeti földtani összefüggés iránt mindeddig uralkodott. Nagyon valószinü azon föltevésem, mely szerint ezek a föltárási pontok nem egyebek, mint a Pop-Iván-hegylánczolat felé párhuzamosan huzódó vaspatos és réz-kovandos kvarcztelereknek vaskalap alaku kibuvásai, ki nem zárva azt az esetet sem, hogy e telérek mélyebb részeiben (különösen a kaszói völgyben Kuzi körül, és a kabolapolyánai területen) nemes fémek is volnának föltalálhatók. Ezen állitásnak megerősitésére szolgálnak:

1) a Sopurka-völgy bánszkybányai vaskőtelér-töredékben előforduló (beváltásra érdemes) ólomfénylék;

2) a kaszópolyánai völgyben, továbbá Lonka és Kuzi vidékén a szóhagyomány szerint *) volt aranynyomások; és

3) a Tiszavölgyben fentebb constatált ezüsttartalmu érczek jelenléte.

Nézetem szerint e terület fémkincseinek egykori emelése csak időkérdés lehet.

A mészcsillámpalában előforduló doharunyai és mencsuli vörös vaskő szintén ezen párhuzamos telércsoporthoz tartozik, és egy előbbrehaladt vaskőképződési fokozatnak tekintendő.

b) Kőzettani leirás.

Az e területen előforduló csillámpala kovából és csillámból áll, ugyhogy a rétegzésnek alkotója az utóbbi kőzet. Fris törésen igen jól észlelhetők a kova és csillám vékony rétegei. A kova többnyire szürke, fehér lapos rétegekké összeolvadt apró szemeket képez.

A csillám fehéres-sárga, de leginkább zöldes és sárgás-barna kálicsillám, melynek finom rétegeiben pikkelyszerű csillámhártyákat lehet észrevenni. A kőzet alkotó részei között az arány nagyon változó és a csillámtartalom határoz a kőzet alakulata fölött, melyben a finomtól a durva rétegességig minden átmenet feltalálható. A tulnyomó csillám finom, a tulnyomó kova durva rétegzést idéz elő. Az utóbbiak gyakran redőzöttek is. Kova- és csillámkőzet kiséri ezen kőzeteket és vaséleg hydrat, mely több helyen eredménytelen kutatások megnyitására adott alkalmat, a mennyiben siker csak mész közelében, vagy is az abban vaskőnyomon megindított mivelettől remélhető.

1. Chloritpala.

E területen tulnyomólag chloritpala a főszereplő számtalan átmeneti kőzeteivel; maga a tömeg inkább durva, mint finom rétegzésü chloritból áll.

Az egyes rétegeket képező chloritszemek majd soha sem jönnek elő összenőve, hanem pikkelyesen. A kőzet lágy, törékeny; szi-

*) 1730. s 1731-ben rendszeresen folytattatott. A kamarai levéltár adatai szerint két mosó egy év alatt 180 pisetumot szolgáltatott be. Szerk.

nezete tengerzöld és vasléget tartalmaz, mint a mely kisérője is. A chloritpala talk-, csillám-, és agyagpalákká való átmeneteket képez. A levegőnek sok ideig kitéve elmállik és vastartalmu agyagfölddé lesz, a mit gyakran van alkalmam észlelhetni.

A chloritpala közé betelepülve gyakran jön elé talk-pala, mely réteges talk-tömetből állván, chlorit-, agyag- és csillámpalába való átmeneteket mutat. A területen előforduló agyagpala a kova és csillámszemek szoros keveréke, és ha szabad volna a kifejezést használnom — „mikroskopicus csillámpalá"-nak volna mondható. Ebben hasonlókép vaslég mutatkozik, mint kisérő.

A szeret-plaii vaskő-előjövet, véleményem szerint nem egyéb, mint vasléget nagyobb mérvben tartalmazó agyagpala. Vascsillám az agyag-csillámpala és lemezes kova közé telepedve. Váltakozó rétegekben több ponton található, u. m. a Lihitrava-kutatáson és egy uj feltáráson a rosiczi völgy jobb partján.

A jegeczes palakőzetek közé települve a liscsánkai és berlebási völgyekben 2 öl széles kovand-teléreket találtam, melyek nagyon tiszta s az üveggyártásra alkalmas anyagot szolgálhatnának Máramaros jóminőségü kovában hiányt szenvedő üvegiparának.

A rosiczi völgy jobb partján graphit-tartalmu, nagyon réteges fedélpalát fedeztem fel, mely ponton, ha a kutatás tovább folytattatnék, esetleg graphit vagy fedélpala, jelenleg igen értékesithető két iparkőzet, nagyban is volna termelhető.

2. Keselykövek.

Az előbb leirt keselykő szemcsés, kerekded és szögletes apró kova-, agyag- és chloritszemekből áll, melyek kovasavas czement által egybekötve tömött és igen kemény kőzetekké válnak. Szinezetök tulnyomólag szürke, kék és füstszürke. Némely keselykő csillámpikkelyeket oly nagy mennyiségben tartalmaz, hogy az, a kőzet alkotása réteges lévén, keselypalává változik át. E pala azonban csak szórványosan mutatkozik a tömött keselykő és csillámpalák közötti átmeneti kőzetekben.

Rahó vidékén a réteges, csillámdus keselypalákban a régi Rahó-bánya mangantartalmu vasköve van betelepedve.

3. Kovatöredék.

Szolymától észak-nyugatnak a csillámos keselykőzetekben nagy kiterjedésü kovatöredék jön elő. Az apró kovatöredéket agyagos czement köti össze, mely a levegő és viz hatása következtében szétmállik és 2—3000′ tengerszin feletti fekvésben oly érdekes látványt nyujt, mintha a havasokra vezető gyalogutak kiszáradt hegyipatak-medenczék volnának, annyira hasonlit a kerekded kovatöredék a folyóviz befolyása által képződött pataki kovához.

4. Mészkő.

A terület hegylánczolatának gerinczein és ormain szórványosan tömött fehér, gyakran kékes szinezetü és jegeczes mész található az ős-kőzetek fölött. A vál-lapon, a mész és pala közé betelepedve, vörös és delejes vaskövek jönnek elő, a doharunyai vaskő-előjövet kivételével, a hol a vaskő 3′ széles, és a mellékkőzetbe lassan átmenő chlorittartalmu, igen tömör mészberakodásban mint szabálytalan vas-impregnatiok mutatkoznak. A vaskő ritkán látható a berakodásnak egész szélességében, hanem finoman, mint a hó-pehely, vascsillámba menvén át, végre a berakodást képező csillámos vaskővé változik át.

A fekete mészpalák vékony rétegzetüek és mészpát-erektől áthatolva, váltakozó mészpátrétegek kiséretében jönnek elő. A vaskő a csillám-, chloritpala és mész közt, továbbá a mészcsillámpalába szabálytalanul berakodva, lapos érczlencse, tömzs, fészek és mészbe történt impregnatio formán mutatkozik, mint barna és vörös vaskő, vasfényle, mangán és kovandtartalmu pátvaskő és delejes vaskő.

A jegeczes őskőzetekben a következő vaskőbányák és kutatások nyittattak meg eddigelé:

Mencsulbánya vörös vaskőre; Berlah-tárnák vörös vaskőre; Kruhli-tárna-míveletek chloritpalával vegyitett vörös vaskőre; Holovalics kutatási tárnák palás vörös vaskőre; Doharunya-bánya vörös vaskőre és vascsillámra; Tukáló-ujkutatás barnavaskőre; Szeret-plai-i külvágat mángántartalmu barna vaskőre; Lihatrava külvájat vasfénylére és vascsillámra; Liscsánka külvájat delejes vaskőre; Szolymabánya vörös vaskőre és vascsillámra; Láz- és Verbolit-külvájatok barna vaskőre; Kamenipatak-külvájat vas-impregnatiókra; Szpivakjubánya vörös és barna vaskőre; Rahóbánya és külvájat pát-vaskőre és sphaerosideritre; Pitháticsbánya barna vaskőre; Csertező-külvájat

delejes vaskőre; Urbanov- és Jaszenova-tárnamíveletek pátvaskőre; Bukovecz-külvájat delejes vaskőre; Prugberger-kutatás delejes vaskőre; Roszis-külvájat delejes vaskőre és vasfénylére; Kuzi-külvájat barnavaskőre és ockerre; Nagybánszky-bánya külvájat pátvaskőre; Dupleske-külvájat mángántartalmu pátvaskőre; Bánszky-bánya uj külvájat kovandtartalmu pátvaskőre; Bisztra-tárnamivelet vörös és pátvaskőre.

E vaskövek települési viszonyait tekintve: csak az őskőzetek közé betelepedett vörös vaskő-tömzsöket és fészkeket tartalmazó mészberakodás mutat fel némi szabályosságot, mely szerint benne két, többször félbeszakasztott, körülbelül párhuzamosan délkeletről északnyugatnak vezető csapásirány különböztethető meg; és ha Közép-Europa keleti részének vaskő-lerakodásait figyelemmel kisérjük: azt veszszük észre, hogy területünk vaskövei (különösen az őskőzetben előfordulók) a Dél-Oroszországban és Bukovinában létező párhuzamos vaskő-öszlet legnyugotibb részét képezik. Tekintve a bukovinai dús vaskő-előjövetnek területünkhöz való fekvését: annak részletesebb tanulmányozása e két vidéken levő vaskőképződés eredete s összefüggése szempontjából nagyon érdekes; és területünk őskőzetei közt nagyobb mennyiségü vaskő felfedezése érdekéből a bukovinai vasérczterületen alkalmasint igen nevezetes adatokat lehetne szerezni.

B)

11. §. Liász- és Triászképletek.

a) Kiterjedés.

Vöröses palakőzetek (Werfenerschiefer) fedik Rahón felül, a Tisza jobb partján keskeny szalagot képezve, a kesely-palákat, és átszelvén a Kaszó-völgyet, kisérik az ugyanez irányt követő trachyt-feltöréseket. Területünk alkotásában többé részt nem vesznek.

A Liász-képleteket márványszerü mész képviseli, mely a trachyt-feltöréseket födvén, a Szeredna-Rika patak bal lejtőin szép kibuvásokban mutatkozik.

b) Kőzettani leirás.

A werfenipala-féle kőzetek téglaszinü réteges tömbből állván, a most emlitett helyeken padokat képeznek a keselykő fölött. A mész-

kő tömör, szürkés-fehér, és főkép szénsavas meszet tartalmazván, építéshez igen alkalmas anyagot szolgáltathat.

C)

12. §. Krétakorszak.

a) Kiterjedés.

A krétakorszak képletei, jegeczes kőzetekre rakodva, területünk déli, északkeleti és nyugati részén fordulnak elő. Az ős-kőzetek Pop-Iván nevü központjának délnyugati hegy-nyulványától, a Mencsul-havastól a Tisza és Visó közti területig huzódnak, s átszelvén Rónapolyánál a Visót és a Jalinka hegy ormáig terjedvén, itt a harmadkori képlethez tartozó nummulit mész alatt tünnek el.

A kréta képviselői a durva szemcséjü homokkövek, a csillámdus fekete palaagyagok, a szürke mészkő, a durva mész és a homokkő-conglomeratok.

A mész padokban jön elő. Födüjén a luhii sphaerosiderit telepek mutatkoznak. A mészben a krétaképleteket jellemző három kövület jön elő, u. m. Ostrea vesicularis, Megalea lima, és a Rinchonellának egy uj faja.

A luhii sphaerosiderit telepszerüen jön elő kisebb nagyobb, egymással összefüggésben álló, lapos érczlencse formában. A feküt jelentékeny vastag mészpad képezi, a födüt pedig csillámos palaagyag. A vaskő előjövet csapása észak-keletről dél-nyugat felé 14—16 foknyi észak-nyugati dülésünek találtatott. A telepek vastagsága 2—4 láb közt változik; s a födüt képező palaagyag 3—9 s több láb vastag rétegekben jön elő.

Tekintve a helyzeti viszonyokat: ez a rétegcsoport a luhii vaskőbánya szintjében északnak tartva, mintegy széles szalag, a noriczi völgyig terjed, a hol nagyobbszerü széthelyezéseket mutatva, ugy látszik, hogy a vaskőtelepek alapját képező mészpadnak sokszorosan szétdarabolt északi határán vagyunk. *)

*) Ez alkalommal a Luhibánya bányageologi térképét is felemlitem. Ez a térkép bányamérnökileg 1 hüvelyk = 10 öl nagyságban van kiállitva, s rajta a tárnák mindkét oldalán észlelt kőzetek szinesen tüntetve fel; ezen kivül a kőzettanilag nevezetesebb pontok és vájvégek nagyobb mértékben vannak rajzolva. A bánya helyrajzi viszonyairól a t. fölött a szintén azon térképen levő 1″=200 öl nagyságu rónapolyánai ábra ad felvilágosi-

Rónapolyánkán és a Tisza s Visó összefolyásánál nagy kiterjedésben találni palaagyagot, mely a luhii telepeket fedő csillámos palaagyaggal tökéletesen azonos. A Luhibánya szintjéről tekintve, meglátszik, hogy a Visó által szelt tulsó oldalnak a krétakorszakban összefüggésben kellett lenni Luhival.

A luhii vaskő-előjövet nagy valószinüséggel a krétatenger part-képződményeihez tartozván, e rétegcsoport a partvonalak északi irányában követhető, a hol nagy kiterjedést nyervén, képezi a rónapolyánai mezőség alapját. A luhi-szelvény legjobban a Visó északi partján, a Luhi-bányával majdnem szemközt, szemlélhető, a hol kőfejtés és külső bányamiveletek által fel lévén tárva, e rétegcsoport földtanilag részletesen tanulmányozható. E szerint a következő kőzetek mutatkoznak benne:

	vastag
1) Kárpáti homokkő	
2) Csillámos palaagyag	2—7 láb
3) Vékony vaskőréteg	$1\frac{1}{2}$—3 küvelyk
4) Kékes fejér tömött mészkő	8′—több ölig
5) Csillámos fekete agyagpala	
6) Mész- és homokkő conglomerátok . . .	
7) Jegeczes ős-kőzetek	

A Luhi-bánya folytatásánál (a fent közlött szelvény hosszában) feltárt réteg-csoportban számos, a teknő közepe felé dülő, vető hézagok mutatkoznak, melyek a kőzet összefüggését 2—$2\frac{1}{2}$ lábnyi függélyes irányban félbeszakasztják. Ezek a vető szökések (Verwurfssprünge) a régi Luhi-bányában szintén előfordulnak; és szem előtt tartván, hogy a Visón tul eszközölt uj kutatásokban tapasztalt s átszelt kőzetek azonosak a Luhi-bányáéival: e két pont csekély távolságánál fogva nem igen képzelhető, hogy a vaskőképződés ily kis területen különböző lett volna, és hogy a luhii telepek folytatása itt föl nem volna található.

Tudomány és gyakorlat szerint a luhii sphaerosiderit folytatá-

---

tást, megjegyezvén, hogy ezután a bányakerület valamennyi részletes bányatérképei e modorban fognak kiállittatni, s minden ily részletes bányageologi térképhez egy, a mappán jelzett kőzetekből álló kőzet- és ásványgyüjtemény csatoltatik, mely a bányaigazgatóság földtani muzeumában van elhelyezve.

sának fölkutatása nagy valószinüséggel remélhető, de csak nagyobbszerü kutatás adhat ez iránt kellő és a vasgyárak jövőjére nézve — ki nem zárva a természet néha minden tudományt megczáfoló szeszélyét — döntő felvilágositást.

A luhii-bánya középső szintjén a legnyugatibb vájvégnek kutatási czélból eszközölt tovahajtásánál a fedő palaagyagban kőolaj- és földgyanta-fészkek tárattak fel. Ezen lelet a legnagyobb fontosságu, mivel ez által bebizonyittatik, hogy a petroleum-előjövet nem szoritkozik csupán az Izavölgyre, hanem hogy az az Iza és Visó közti hegylánczolat alatt a visói völgyig is kiterjed.

Tekintve a terület nagy kiterjedését: az az állitásom, hogy a dragomérfalvi területen a kőolaj, különböző élenyitési fokozatokkal, nagyobb mennyiségben létezik, mind valószinübb lesz. A petroleumrétegek aránylag zavartalan és lapos teknőforma fekvése az esetleg foganatositandó furatások eredményére, illetőleg a petroleum kitárására igen kedvező befolyással lenne; magától értetvén, hogy a szabályszerü kiaknázás ez által lényegesen elősegittetnék.

A jövendőbeli „Máramarosi kőolaj-ipar“, a gácsországival összehasonlitva, roppant előnynyel birand; mivel ott a nagyobb széthelyezések miatt a rétegek 70 foknyi dülésüek, sőt gyakran majdnem függélyes állásuak, minélfogva a fúrlyuk alig képes a rétegsorozatot kimeritően átszelni. A dolog természeténél fogva nagyon is világos, hogy széthelyezések által zavart területen és meredeken álló rétegekben a kőolajforrások kitárása iránt nem lehet nagy a bizonyosság, a mint ez a gácsországi furatásoknál tényleg tapasztaltatott is. A luhii rétegcsoport déltől északnak, a Jalinka hegytől a Zoltei hegyig terjed el; területünk észak-keleti és nyugati részén pedig az ország határáig krétaképletek képezik, mint kárpáti homokkő, a dus növényzet és kiterjedt erdőségek talaj-alapját.

b) Kőzettani leirás.

1. Homokkő.

Kovás anyag egyesiti a kovaszemeket homokkővé. A köt-anyag némelykor alig vehető észre, mig máskor tulnyomó levén, az igy alakult homokkő szilárd anyagot képez, mely rétegzésénél fogva épitéshez való igen jó követ szolgáltat. Szinezete fehéres sárga és szürkés-barna.

Alárendeltebben fordul elő a conglomerátok közt a meszes homokkő, melynek kötőszere vasélecscsel és talkfölddel vegyitett szénsavas mészből áll. Ez a többnyire szürke homokkő csekély szilárdsággal bir és gyakran csillám- és chloritdarabkákat is tartalmaz. A homokkövek alkotását illetőleg, közöttök durva, finom szemcséjü és tömött hasonfajták különböztethetők meg.

A palaagyag igen finom, homokkal szorosan vegyitett agyagtömbből áll, mely csillámpikkelyeket tartalmaz. Meglehetős kemény, a napon azonban elmálló kőzetet képez. Három lábtól több ölnyi vastagságban fedi hullámos rétegzéssel az alatta levő vaskőtelepeket tartalmazó mészpadot. Szinezete rendesen szürke, de zöldes és füstszürke válfajok is mutatkoznak. Mint kisérő rendesen vaskovand és homályos, meg nem határozható levéllenyomatok vannak benne. A Tisza- és fejérpataki völgy közti hegylánczolat délnyugati nyulványain, közvetlen a fejérpataki vasgyár fölött, vizhatlan agyagpala volna termelhető nagy mennyiségben; a piritott kőliszt t. i. vizzel vegyitve oly kedvező eredményt mutat fel, hogy ez a palaagyag a természetes czementek közé sorozandó.

2. Conglomerat.

Meszes, agyagos kötszer egyesiti a conglomerátok ökölnyitől egész fejnagyságig való meszes és kovás alkatrészeit. E conglomerátok vastag padokat képezvén Rónapolyánától majdnem Bisztráig, a kréta-korbeli homokkővel váltakozva, szép szelvényekben észlelhetők.

A kréta-képletekbeli vaskőbányákhoz tartoznak a már leirt Luhi-bánya és a salinkai kutatások. A vaskő kisebb területekre szoritkozó, egymással összefüggésben levő lapos sphaerosiderit-telepekben jön elő; és ez a területnek egyedüli telepforma-vaskőképződése lévén: a máramarosi vasipar jövőjére nézve épen ez a vaskő bir a legnagyobb fontossággal, mivel első sorban itt remélhető nagyobb kiterjedésü és tartósabb vaskőlerakodás.

D.

13. §. Harmadkori képletek.

a) Kiterjedés.

A homokkőből és agyagból, szórványosan pedig nummulitmészből és trachytból álló ezen képletek területünknek északi és dél-

nyugati részét képezik. Lonkától kezdve a Tiszavölgy szélén és az Izavölgynek majdnem egész hosszában találjuk a harmadkori tenger e partképződményeit. A Bisztrának a Visóba szakadásánál a kréta-képletek fölött nem nagy mennyiségben nummulitmészkövek rakodtak le. A terület észak-nyugati részébe a Kaszó és Tisza közti vízválasztót szelvén át e képlet s a Krajna és Szeredna-Rika patakig terjedvén, zöldkő-trachyt és trachittufa jön elő, melynek kisérője a 14 és 17% vasat tartalmazó Holi- és Bozseni-kutatásokban fejtett melaphyrszerü mandolakő.

Ugyan e kőzetek feltörései okozhatták a közellevő Bánszky-bánya pátvas-telérének oly nagy mértékben történt összezúzatását.

b) Kőzettani leirás.

Homokkő.

Az ide tartozó homokkő kötő anyagát vagy mész, vagy pedig agyagmárga képezi. Az utóbbi némelykor bötyökként (Knollen) mutatkozik a kőzetben.

A kötanyag gyakran annyira tulnyomó, hogy a finom homokszemek alig vehetők észre, a mely esetben a homokkő vékony réteges.

Ezen kőzetek rendesen nem nagyon szilárdak s többnyire szürkés-zöld és barnás-fehér szinezetüek, majd mindig csillámpikkelyeket tartalmazván. Az ide tartozó agyag vékony rétegekben, váltakozva homokkővel mutatkozik és rendesen homokkal, szénsavas mészszel s vaséleg-hydrattal van vegyitve. A nummulitmész vékonyan rétegezve jön elő, és fris törésen a nummulit-kövületeknek hossz- és keresztszelvényeit igen tisztán ki lehet venni.

A trachyt tömött finom szemcséjü, barnás-zöld szinezetü, a trachyttufa pedig, melyet az eocen-homokkövekhez lehet hasonlitani, szintén barnás-zöld anyagból áll. Szarufényle is mutatkozik tisztán kiképzett basalt alaku, oszlopszerü jegeczekben, de csak szórványosan, melyekben a jegeczek feketés-zöldes szinezetüek. Csillám igen alárendelten szerepel, és mint vaséleg pelyhes impregnatió csekély mennyiségben jön elő. Ide tartozik a Rinovati-kutatás.

A trachyt kisérője melaphyrszerü mandolakő, melybe tömött, vagy finom, földes, szürkés-zöld tömetben kisebb nagyobb mészgolyók vannak beszórva. A mészpát-szemek borsnagyságuak, de többnyire kisebbek és elkülönitett alkatrészt képeznek, melynek felületét gyak-

ran chlorit, ritkán vaséleg és vasélecsből álló kéreg boritja. Szinezetök vöröses-zöld és barnás.

A tömet és mészgolyók közti elegyülési arány igen változó. Rendesen felét teszik a kőzetnek; de a mészgolyók sokszor oly bőségesen mutatkoznak, hogy a kötanyagot alig lehet tőlök észrevenni. Gyakran chlorit-darabokat is találni benne, kisérőképen pedig vörös vaskőszerü impregnatio jön elő, mely a Holi- és Bozseni-kutatásokban mivelés tárgyát is képezte.

A budfalvi ide tartozó vasércz-területen delejes vas lévén az egész kőzetben szétoszolva, barna vaskő csak oly helyeken képződik, a hol a kénes fémek kilugzásához és a kőzet delejes vastartalmának töményitéséhez való feltételek megvannak.

E.

14. §. Alluvium és diluvium.

Jelentéktelen kiterjedésben, mint homokot és kavicsot, a Visó és Tisza, Tisza és Iza, s a Mára és Iza folyók összefolyásánál találni, a hol ezek, a Máramarosban csak szórványosan s kisebb felületre terjedő képletek, ennek a legkeletibb előjövetelét képezik.

Területünk földtani leirásában a vaskő-előjövet berakodási viszonyai bennfoglaltatván: az van még hátra, hogy a harmadkori képletekhez tartozó kősó-lerakodásnak adjam részletes földtani megismertetését, a mit a következőben teljesitek.

F.

15. §. A máramarosi kősó-képződmény kiterjedése, kora és települési viszonyai.

A máramarosi kősóképződmény az erdélyi határon Szelistye mellett kezdődvén, a hol vannak az első sósviz források is, az Iza-völgyön, a Mára és Róna mellék-völgyeiben, továbbá és különösen a Tisza-fővölgy jobb partján, a Taracz- és Talabor-völgyekbe való elágazásokkal, a megyének Husztnál végződő határáig terjed, a hol a Vihorlat-Guttin trachyt-hegyvonal által szakittatik félbe.

A kősó-lerakodás földtani korát illetőleg Reuss tanár, a sót tartalmazó rétegekben talált kövületek alapján, a mediterran szintbe sorozandónak mondja és egykorunak a vielicskai kősólerakodással, mely nézetet szaktársam, dr. Hoffmann Károly főgeolog ur, 1872-ik

évi felvételei nyomán szintén elfogadott, ugy nyilatkozván, hogy a most mívelésben levő sótelepek koránsem tartoznának egyféle réteg-csoporthoz, mert képződésök egymástól elkülönitett lerakodási medenczékben történt, melyek időkoronkint Máramaros nagy medenczéjével, és csak ez által állottak összefüggésben az alföldi nagy tengeri medenczével.

A máramarosi kősó- és pallag-előjövetelekben a következő kövületek találtattak.:

1) Kövületek: Dicotyledon levelek;
Pecten dentalis, R.
„ Bitynia, R. és vaskovanddá átváltozott különféle kőmagvak.

2) Foraminiferák: Glubiferina buloides, D'Orbingni,
„ triloba, Reusz,
Bulina Buchiana, D'Orb.
Glandulina laevigata, D'Orb.
Polystonella buloides, D'Orb.
Biloculina buloides, D'Orb.
„ truncata, R.
„ gracilis, R.
Nonionina Ronenua, D'Orb.

Mind e kövület azonos a Vielicskán talált alakokkal, azt bizonyitván, hogy a máramarosi kősólerakodás minden kétségen kivül a mediterran rétegeknek megállapitott kiterjedésü területén belül fekszik.

A nagyon elterjedt és a kősóval állandóan együttesen ugy Rónaszéken, mint Sugatagon és Szlatinán mutatkozó fehér-zöldes trachyttufa gyakran a mediterran öszlet-homokkő és agyag rétegei közt mint közben fekvők fordulnak elő, és Hoffmann szerint bennök némely jellemző mediterran kövületek is találtattak. A tufával összeköttetésben Rónaszék mellett a rónai völgy fölött, és a Mikolapataktól délnek fekvő Izvora-maguri-csulni mellékvölgyben nagy mennyiségü gipsz jön elő.

Máramaros megye kősótelepeinek általános csapása DK-től ÉNy-nak észleltetett, dülésökre nézve 30—81 fokig. A bányák legmélyebb pontja eddig még nem érte el a sótest feküjét és nem is egyhamar fogja elérni, mivel minden erre szükséges támpont hiányzik, s

földalatti vizek betörésétől félve, a bányában való furatás eddig még nem kiséreltetett meg.

A só közvetlen fedüjét egy szívos, fekete-kékes, itt „pallag“ név alatt ismeretes agyag képezi, mely néhány centimétertől kezdve 34.1—37.9 m. vastagságig megy és egész biztossággal a kősó kilugzási maradványának tekintendő. Némely helyeken a felszinig terjed, olykor azonban egészen hiányzik, mely esetekben a kősótufát márgarétegekkel felváltott homokkő vagy kavics boritja.

A máramarosi sótelepek feküjét csak eocen-homokkő képezheti, valósággal azonban sem ezt, sem pedig a gipsz-települést, melynek kell a só után következnie, a bányászat még el nem érte, ugy hogy a só-előjövetelnek mélységbeli terjedelme most még egészen ismeretlen. A felszinen a bányászat által történt feltárásokon kivül még számos sós vízforrások jelzik a kősó nagy kiterjedését Máramarosban (Preisig szerint 48). A három bányakerületben, u. m. Rónaszéken, Szlatinán és Sugatagon a só több, mint 113 méternyi, sőt a már felhagyott sándorfalvi József- és a kerekhegyi Felix-bányában, Preisig Ede volt bányamérnöknek a máramarosi sóbányászatot tárgyaló, nagyon érdekes és kiváló szorgalommal összeállitott leirása szerint, 156.6 m. mélységre is keresztülhatoltatott a nélkül, hogy a fekü elérettett és a só minőségében a legkisebb változás észleltetett volna, sőt az utóbb emlitett bányában épen a mélységben oly tiszta rétegek vájattak, a minők a többi, sokkal csekélyebb alsó-máramarosi miveletekben sehol sem fordultak elő.

A kősórétegek fölemelkedése és redőzöttsége, mely tünemény az átjegeczedés eredményének látszik lenni, az itteni sóbányákban gyönyörü szelvényekben látható, hasonlóan a fák fodrozottságaihoz, egészen ugy, a mint az az erdélyi kősóbányákban előforduló s Posepny által kimeritően tárgyalt réteg-tekeredéseknél tapasztalható.

16. §. A kősó tulajdonságai. Uj és idegen képződmények a sóban.

A máramarosi tiszta kősó rendesen fehér, vagy egészen világosszürke szinü, szemes vagy nagy jegeczes szerkezetü, s majdnem tökéletesen tiszta chlor-natriumból áll. Köblába e sónak átlagban 125 fontot (1 köbméter 221 kilogramm) nyom. Az alsó-máramarosi tisztasó, a mennyiben az a hivatalos jegyzetekből kivehető, csak kevés helyen fehér, többnyire szürke, kivételesen és ritkán világos ibolya szinü

(Huszt-Baranyán) is volt és 0·5 százaléknyi finom homok- és agyagrészecskéket tartalmazott, melyek nedves levegőnél a sónak mocskos szinezetet adnak.

Az ugynevezett „jegeczsó“ a szemcsés sóban, különösen a rónaszéki József-bányában, nagy kiterjedésben fordul elő, a hol az egy elkülönitett vájtérben miveltetik. Kisebb részletekben ezen sónem Sugatagon és Szlatinán is található, s többnyire fehér, átlátszó, gyakran a kis üregben bezárt vizzel és levegővel, néha pedig gipsz és agyag által tisztátalanitva. A szálsó sem tartozik a ritka előjövetek közé, még pedig többnyire a pallagban, rétegekben vagy csoportonkint. Az egyes szálcsoportok kiválóan a határtérre függélyes kifejlődéssel birnak. Ez a fehér, világos-szürke, vagy veres-sárga só-előjövetel különös szépségben és vastagságban Szlatinán a Józsefbányában azon sajátságos tüneménynyel fordul elő, hogy a szálsórétegnek sötét veressárga közepe a két határfal felé fehérbe megyen át. Mint különlegesség Huszt-Baranyán ég-kék szinü só is találtatott.

Mint a sóban mutatkozó idegen képződményeken, a már emlitett kövületeken és foraminiferákon kivül, különösen a növénymaradványokat, gyantát és homokkövet emlitem fel.

Az elsők minden sóbányában előjőnek; de a legóriásibb lelet e tekintetben Preisig bányamérnök szerint a talaborfalvi Nepomuk-János bányában találtatott, a hol egy 1·6 m. hosszu s tisztán kivehető fadarabra akadtak a jegecz-sóban.

Jelenleg ily maradványok leginkább Sugatagon fordulnak elő, a hol ezen kivül a jegecz- és szemcsés só közötti határlapon mutatkozó széndarabok mellett nagyon szórványosan finomul behintett vaskovand is találtatott.

Végre még a gyakori agyagmárga, homokkő és széntöredék emlitendők fel, melyek egy, többé-kevésbbé vastag sóréteg által elválasztva, különösen éles szögletü darabjaikban a hajdani együvétartozást és a már leülepedett sótömegek utólagos térfogati nagyobbodását (melylyel arányt nem tarthatván, szétszakadtak) a lehető legtisztábban tüntetik elő.

17. §. Zárszó.

Az eddig előadott tények alapján, legyen szabad Máramaros keleti és délkeleti részének „iparterületté“ való átváltoztatását illetőleg egy pár szót hozzáadnom az elmondottakhoz.

A sótermelés, mint biztos alapon fekvő iparág, az eddigi kiaknázás legnagyobb fokozása mellett is, megbizható adatok nyomán századokra biztositva van.

A vasgyártás a további kutatások sikeres végrehajtása esetében nagyobb lendületnek indulhat; sőt szem előtt tartván ezen telepitvények nemzetgazdasági fontosságát, tekintve t. i., hogy az erdőségek ez üzem által évenkint biztos jövedelmet eredményeznek; tekintve, hogy számos község fönállása egyedül csak a szén- és vasgyártás folytatása által biztositható: innen, ha a jelentékenyebb jövedelmet nem tekintjük is, a vaskohászat még a mostani kedvezőtlen viszonyok között is, jobb kilátás reményében, melyet a jelenlegi bányaigazgató Prugberger József miniszteri tanácsos, bánya- és jószágigazgató ur erélyes és előrelátó czélszerü intézkedéseivel, a szigoru takarékossági elvek leggondosabb alkalmazása mellett elérni törekszik, jövőre is fenntartandó lenne.

E két iparágon kivül még az üveg-gyártás, petroleumkiaknázás, az ennek feldolgozásából eredő világitó anyagok és festőszerek gyártása, továbbá a gipsz és czement értékesitése helyezhető kilátásba.

Az üveg-gyártáshoz megvannak minden előföltételek, u. m. bőségesen a nagyon tiszta kova és mész, az üveg tisztitásához szükséges mangan, a nagybányai fémkohóból ólomtajt, a szikső a bocskói sódagyárból, a kor szinvonalán álló közlekedési eszközök és elegendő mennyiségben a kellő fa.

E tényezők azok, melyek Magyarország ezen legkeletibb részén egy életképes, és a csehországihoz hasonló üveggyártás meghonositását kivánatossá teszik.

A földolaj értékesitése az uj bányatörvény életbeléptetésével, a gácsországi naphta-területeken tapasztaltakat alkalmazva, Máramaros Izavölgyén a legfényesebb jövővel kecsegtet. Az Északi- és Fekete-tenger egyik összekötő fővonala e vidéket érintendi (a sziget-

szucsavai vonal kiépitése csak időkérdés), és hivatva lesz a kelet és nyugat kiviteli anyagainak s czikkeinek kicserélését közvetiteni. E vasut kiépitésével a máramarosi épitési kövek és czement is értékesebb czikkekké válandnak. Az állam által eszközlendő mélységfuratások és részletes kutatások hivatvák Magyarország ezen legszélsőbb részén egy virágzó, a kereskedelem minden ágaiban élénk forgalmat előidéző, bányaiparnak a tért megnyitni.

Hogy a fenn jelzett iparágak fejlesztésével és a nyugati culturának ez által meghonositásával az itteni nép szellemi és anyagi jóléte emelkednék, mely a vidék adóképességét is tetemesen fokozná és a máramarosi fa-fogyasztásra is kedvező befolyást gyakorolna: az kétségbe nem vonható. *Gesell Sándor.*

NEGYEDIK SZAKASZ.

Vizrajzi ismertetés *).

18. §. Általános áttekintés.

Máramaros megye vizekben igen gazdag. A nagy kiterjedésü erdőségek és ugynevezett „havasok“ számos forrásnak, csermelynek, pataknak és folyónak nyujtanak bő táplálékot. E vizek az év különböző szakaiban különböző bőséggel és sebességgel birnak.

A folyók és patakok forrásai gyakran igen magasan, nem ritkán a havasokon fakadnak, azért esésök igen nagy; igy pl. a Tisza a megyében 23 mfd. (174.5 kilométer) folyása alatt 3450′ (1090 méter) vagyis $^1/_{160}$-adrész eséssel bir. A szabályozható mellékfolyók, u. m. a Visó, Taracz, Talabor, Nagyág esése ennél nagyobb levén, az erdei usza-patakoknál az $^1/_{40}$—$^1/_{25}$ részre növekedik és a királymezei erdőkerületben $^1/_{18}$ rész esésben éri el tetőpontját.

A folyók és mellékvizeik a nagy számu völgyeken rohannak alá, melyeknek medrei a nagy esés következtében hömpölyökkel,

*) E szakaszhoz Hunfalvy J. „A magyar birodalom természeti viszszonyainak leirása“ czimü becses művén kivül számos adatot nyertem még Forberger J. m. kir. erdőbecslő urtól a felső Tiszára, Kellner Valér urtól a Taraczra, Roxer Vilmos urtól a Nagyágra és Borsovára, Anderkó Elek g. k. esperes urtól a Visóra, Szabó Károly urtól a Mára völgyére vonatkozólag. *H. K.*

szikladarabokkal, kövekkel, a legmélyebb fekvésü völgyekben pedig fövenynyel vannak boritva. A völgyek feneke általában vizhordta föld, a melyet a folyók sebesen rohanó vize igen könnyen megszakgat, azért a mélyebb fekvésü völgyekben a meder gyakran változik, s a folyók gyakran elágaznak.

Tó és mocsár a megye területén igen kevés találtatik; ugynevezett tengerszemek azonban a havasoknak nevezett magas hegyeken nagy számmal fordulnak elő, de ezeknek területe általában igen kicsiny. Ezen, a természet által alkotott viztartókon kivül vannak még számos mesterséges viztartók, ugynevezett „usza-gátak“ vagy „vizzárdák“ (Klaus) is, melyek a viznek abból a czélból való felfogására szolgálnak, hogy a fausztatás alkalmával a kellő vizmennyiség rendelkezésre álljon. Jelenleg 22 ily usza-gát van, leginkább az állami erdők kerületeiben, egy-egy 1—12 millió köbláb (31.600—379.200 köbméter) viztartalommal, melyeknek összes köbtartalma 65.5 millió köblábat (2,069.800 köbméter) tesz. Ez uszagátak a lefolyás alkalmával perczenkint átlag 20.000 köbláb (632.000 liter) vagyis 11.167.45 akó vizet szolgáltatnak.

Ásványos vizekben a megye igen gazdag, s községeinek határában számos forrás található.

A megye összes folyóvizei a Duna folyam-rendszeréhez tartoznak, még pedig az Aranyos-Besztercze, Czibó és mellékcsermelyeik kivételével, mindnyájan a megyében eredő Tiszával egyesülnek, s legnagyobb részben a megye területén, a Borsova és mellékcsermelyei pedig a megyén kivül. Az Aranyos-Besztercze és a bele szakadó Czibó Moldvában a Szeret-be s evvel a Dunába ömlik.

I.

Folyóvizek.

A.

19. §. A Tisza.

A Tisza Máramaros megyének fő-folyója. A megye északkeleti részén eredve, a 169 □ mfd. (972.595 hectár) kiterjedésü magas hegyvidéket két egyenlőtlen részre osztja. Forráscsermelyei két folyócskában egyesülnek, melyeknek nevei: Fekete- és Fehér-Tisza. A Fekete-Tisza, melynek forrását kell a Tisza tulajdonképeni

kutfejének tekintenünk, Kőrösmezőtől ÉNy-ra mintegy 3 mfdnyi (22.76 kilométer) távolságban, a Csorna-Havasból D. felé huzódó hegyláncz délkeleti végén emelkedő, Okola nevü előhavason 3890′ (1229.25 méter) magasságban, az É. Sz. 48° 20′, s a K. H. 41° 50′ alatt ered.

Kőrösmezőtől Ny-ra a Szvidovecz-havas, ÉNy-ra a Csornahavas s az ehhez D. felől csatlakozó hegyláncz emelkednek. A Csornahavashoz K. felől a Lenkovecz, Medvesi, Ploszka, Dauha és Bukovinka hegyek csatlakoznak. A Szvidovecz keleti ágai a Tatulszki és Mencsul. Ezen hegységek egy, DK felé nyiló völgykatlant rekesztenek be, melynek északi oldaláról mintegy 9, déli oldaláról pedig 2 nagyobb csermely rohan le, s ezek alkotják e völgykatlanban egyesülve a Fekete-Tiszát.

A Tisza völgyének kezdete a Brusztura s az ettől ÉK-re eső Csacsalovecz hegy-gerinczek közt van, a hová D. felől a Brusztura és Kicsera között levő Okola-völgy, É. felől a Csacsalovecz és Lenkovecz között nyuló Lenkoveczi völgy nyilik be. Forrás-csermelyei közül az a legtávolabbi, a melynek eredete az Okola-nevü havasi réten van. E forrástól mintegy 530 bécsi öl (1000 méter) távolságon mint csermely, azután több oldalcsermely által táplálva mintegy 1320° (2500 méter) távolságon a Tiszcsora-vizzárdáig mint hegyi patak, azontul pedig mint tutajozható folyó suhog alá mintegy 8964 bécsi öl (17.000 méter) távolságon K-nek, a honnan D. felé kanyarodva, ez irányban kigyózik még mintegy 3.5 mfd. (26.550.72 méter) távolságon, a mikor a Fehér-Tiszával egyesül.

A Fekete-Tiszába a következő mellék-csermelyek és patakok szakadnak: 1) jobb felől, az Apsinyeczkán fakadó Apsinyecz és a Szvidovecz északkeleti oldalán fakadó Sztaniszló északkeleti iránynyal; továbbá a Mencsul és Szvidovecz-hegyek keleti oldalán eredő s K. felé rohanó Haurinicz, Szvidovecz, Gropinecz, Trosztyinecz, Bilin, Terentyin, Terencsinszky, Csihánszki patakok és csermelyek; 2) bal felől a Lenkovecz hegyről eredő Lenkovecz, a Medvesi hegyen fakadó Medvesi; a Csorna-Kleva alól lefutó Pleczki, Pohárszki; a Ploszka-hegyen eredő Bisztra és Duzsina; a Markoveczről lefutó Markovecz s a Bukovinkáról lerohanó Bahenszky patakok déli iránynyal; a Kőrösmezőtől DK-re a Pietrosz hegyen eredő Lazeszcsina folyócska, mely a Fekete-Tiszának első jelentékenyebb balparti mellékfolyója. Ez eleintén É. felé tart, majd

a Kőrösmezőtől K-re eső Lazeszcsina pusztán Ny. felé fordul, s a D. és É. felől beléje ömlő patakokkal növekedve, Kőrösmezőnél szakad a Tiszába. A Lazeszcsinának mellékvizei a Livir, Sztebna, Mlaksovecz, Foreszók jobb felől; a Sztudena, Pletovati és Lopusanka bal felől. A Lazeszcsinán alól a Fekete-Tiszába ömlenek még a Volovecz mali és veliki, a Kruczakovi, a Suraulik, a Kosuvczek, a Kevele, a Krasilenka, a Hluboki, a Szitny stb. patakok.

Akna-Rahón felül a „Szepesi-gyarmat"-nál a Fekete-Tiszával egyesül a K. felől folyó Fehér-Tisza. Ez Luhi helységtől DK-re, Farkin hegytől ÉK-re a Radul, Sztoh, Kojulasz és Nenyesku hegyek közt ered, körülbelől az É. Sz. 47° 58″ s a K. H. 42° 14′ alatt. A Luhé-hegy keleti lábáig ÉNy-nak, Bogdán faluig DNy-nak, torkolatáig NyÉNy-nak tart. Legdélkeletibb forráscsermelye a Tiszcsora, mely a Sztoh-hegy alatt mintegy 4000′ (1264 méter) magasságban ered. Mellékvizei, 1) jobbfelől a Cserna-gorán eredő s öt mellékcsermelyt felvevő Sztehovecz-patak; a Balczátul és Brebenicskul patakokkal egyesülő Hoverlapatak, mely a hasonnevü hegyen ered; a Pietrosz déli oldalán s a Mlaky, Mencsul és Seszul hegyekről lefutó csermelyekkel növekedő Bogdán-patak; a Seszul délnyugati oldalán fakadó Paulik; 2) balfelől az Ohlan-hegyen eredő Lehul; a Nenyesku- és Grop-hegyekről eredő Szcsaul vagy Szcsavul; a Pop-Iván északi oldaláról lefutó Kvaszni vagy Kvasznapatak s több apró csermely.

A két Tisza-ágnak fő- és mellékcsermelyei a fausztatásra (szálazásra) majd mind vizzárdákkal, uszagátakkal vannak berendezve, a melyek hetenkint kétszer-háromszor nyittatnak fel a tutajokká összefurt fenyőszálak vagy szabadon uszó törzsek lebocsátása végett.

Az egyesült Tisza Bocskó-Rahón keresztül Trebusán egész Trebusa aljáig Akna-Rahó és Berlebás közt erős nyugati elhajlással D. felé foly; azután Rónapolyánától Ny. felé fordul s körülbelül 1 kilométernyi távolságra a Visóval egyesül; majd némi déli kanyarulatokkal NyÉNy-ra foly, Bocskót, Veresmartot, Szigetet, Szlatinát, Szarvaszót, Hosszumezőt, Remetét, Técsőt, Visk határát érinti, s Huszt alatt elhaladva, a hegyek közül Ugocsába megy át a nagy sikságra.

Az egyesült Tiszába számos mellék-folyó, patak és csermely ömlik utjában. Ezek 1) jobbfelől a Vilszenszki, Szilszki,

Kameni-patak, Tarniczin, Lichi-patak, Bredeczel-csermelyek a hasonnevü keleti irányu völgyekben; a Kaszó Lonkánál; a Sopurka N.-Bocskón alól; az Apsicza Körtvélyestől DNy-ra; a Taracz Bedő és Remete közt; a Técső-patak Técsőn alul; a N.-Martos-patak tovább Ny-ra; a Talabor Bustyaházán alul; a Laruszki-patak Szeklenczétől Ny-ra; a Huszt-patak Huszt alatt; a Nagyág Huszttól Ny-ra, végre a Borsova, mely azonban a megye területén kivül előbb a Latorczával egyesül; 2) bal felől a Vilchovati, a Berlebás, a Liszczinka és Fehér-patak nyugati iránynyal; a Visó Rónapolyánától ÉNy-ra; az Iza Sziget és Kabola-Csárda közt; a Kabola-patak közel az Iza torkolatához; a Szaploncza-patak Szaplonczánál; a Zugó-patak Visktől É-ra; a Kolom-patak Szeklenczétől DNy-ra.

A Fekete-Tisza forrásától a Visó beömléséig mintegy 9.75 mfd. (74 kilométer) hosszu völgyön fut végig. E völgy sok helyen csak a folyó medrének szélességével bir, t. i., a hol sziklaszorosban mosta azt ki, s ily helyeken a folyó mellett vivő országut már a hegyoldalba van bevágva. Szélesebb helyeken áradványból és hozományból némi lapályok is képződtek, melyeknek szélessége 32—210 bécsi öl (60—400 méter) közt változik. Ily lapályok helyenkint 1000—1600 öl (2000—3000 méter) hosszuk, s a helységek rendesen ide vannak telepitve.

A Fehér-Tisza folyásának hossza körülbelül 4.5 mfd. (34 kilométer), és völgyének alja hasonló a Fekete-Tiszáéhoz. Szélessége 30—160° (50—300 méter) közt változik.

Lonkán alól a Tisza völgye már szélesedik, s Bocskótól kezdve a folyó elég széles völgyben kigyózik s ágazik egész Huszt alsó részeig, a hol ismét közelednek a hegyek a két parthoz. E szélesebb völgy a megyének legtermékenyebb, legnépesebb és legjobban megmüvelt részét képezi.

A Tisza folyásának hossza eredetétől a megyéből kilépéseig mintegy 23 mfd. (174.5 kilométer). Ezen folyása alatt igen nagy eséssel bir. Egészben a forrásától (Okola havasi réten 3890′ = 1229 méternyi magasságban) a Nagyág torkolatáig (437′ = 138 méternyi magasság) 3450 lábat (1090 méter) esik. Ez utjában esése igen különböző. Ennek feltüntetésére a következő adatok álljanak itt Hauer mérése szerint:

Tisza eredete		3890	bécsi láb	1229	méter.
Tisza tükre	Kőrösmezőnél	1843	„ „	582	„
„ „	Szvidovecznél	1771	„ „	560	„
„ „	Kosuvczek-patak torkolatánál	1733	„ „	548	„
„ „	Kevele torkolatánál	1658	„ „	524	„
„ „	Borkutnál	1489	„ „	470	„
„ „	Szytny patak torkolatánál	1460	„ „	461	„
„ „	Bilinnél	1412	„ „	446	„
„ „	a Fehér-Tisza torkolatánál	1370	„ „	433	„
„ „	Rahónál	1286	„ „	406	„
„ „	Vilchovatinál	1229	„ „	388	„
„ „	Berlebásnál	1132	„ „	358	„
„ „	Trebusánál	989	„ „	312	„
„ „	a Visó torkolatánál	945	„ „	299	„
„ „	Sziget és Szlatina között	782	„ „	247	„
„ „	Taraczköz és Szaploncza közt	616	„ „	195	„
„ „	Técsőnél	557	„ „	176	„
„ „	a Nagyág torkolatánál	437	„ „	138	„

A m. kir. háromszögméreti számitóhivatal adatai ezektől eltérnek, azért azokat is ide igtatom a következőkben:

Tisza eredete		3924.6	bécsi láb	1240.17	m.
Tisza tükre	a Sztaniszló patak torkolatánál	2326.2	„ „	735.08	„
„ „	Lazeszcsina patak torkolatánál	2071.8	„ „	654.69	„
„ „	Gropinecz patak torkolatán felül	1844.4	„ „	582.83	„
„ „	Borkuton felül	1674.6	„ „	529.27	„
„ „	a Fehér-Tisza torkolatánál	1443.6	„ „	456.18	„
„ „	Akna- és Bocskó-Rahó közt	1385.4	„ „	437.79	„
„ „	a Visó torkolatánál	1052.4	„ „	332.56	„
„ „	az Iza torkolatánál	834.0	„ „	263.54	„
„ „	a Taracz torkolatánál	706.8	„ „	223.35	„
„ „	a técsői hidnál	681.0	„ „	215.02	„
„ „	a Talabor torkolatánál	636.6	„ „	201.17	„

Walland Henrik „Magyarországi vízszinmérési térkép“-e szerint pedig az adatok ezek:

Tisza tükre az Iza torkolatánál	776	bécsi láb	245	méter
„ „ a Taracz torkolatánál	669	„ „	211	„
„ „ a Talabor torkolatán felül . .	636	„ „	201	„
„ „ a Nagyág torkolatánál	469	„ „	148	„

Ez adatokból látni, hogy a mintegy 23 mfd. (174.5 méter) hosszu folyás alatt a legnagyobb esése van Kőrösmezőig; ettől fogva a folyás a Visó torkolatáig lassubbá lesz, noha még mindig nagyon sebes; az Iza torkolatán alul pedig már eléggé megcsendesedik.

Ez utjában a Fehér-Tisza torkolatáig minden 100 ölre 9.5', (100 méterre 1.59 méter) esés jut; a Fehér-Tisza torkolatától a Visó torkolatáig 100 ölenkint 4.21 bécsi lábat (100 méterenkint 0.56 méter) esik; a Visó torkolatától a Nagyág torkolatáig esése 100 ölenkint már csak 0.94 bécsi láb (100 méterenkint 0.16 méter).

Ez eséshez képest a folyó sebessége is változik. Erre nézve csak Kőrösmező és Rónapolyána közt észlelt adatokat közölhetek Forberger János m.-szigeti kincstári erdőbecslő úr szivességéből. Ezek szerint a sebesség másodperczenkint

tavaszkor	1.97 méter,
nyárban	1.58 „
őszszel	1.32 „
télen	1.13 „

B.

20. §. A Tisza mellékfolyói a jobb parton.

1. A Kaszó. Kis folyócska, mely a Turbata és Tatulszki hegység déli oldalán ered s a Szvidovecz-havas nyugati oldalán fut alá déli irányban. Völgye a Szvidovecz-havas déli folytatása, s a Sztenisoara-havas és az ennek déli irányu folytatását képező Mencsulhegy között igen szűk. A Fekete-Tiszával s később a Tiszával majdnem egészen párhuzamos irányban D-nek foly Kaszó-Polyánáig, ettől Roszuska határában DNy-nak tart ettől D-re, azonban ismét D-nek fordul s Lonkánál a Tiszába ömlik. Mellékcsermelyei jobbára keleti oldalán szakadnak bele s mind igen csekélyek.

2. A Sopurka. A Kaszónál jóval nagyobb folyó, a mely két patakból, a Nagy- és Kis-Sopurkából (Szeredna és Kraina-Rika),

egyesül. A Nagy-Sopurka szintén a Turbáta hegység délnyugati oldalán ered, nem messze a Kaszótól, melytől a Sztenisoara-havas választja el. Iránya a Kaszóéval párhuzamos. A Kis-Sopurka a Sztohi és Turbáta-hegység érintkezésénél eredő s tovább Ny. felé a Tempa-hegyről lefutó csermelyek egyesüléséből támad. Iránya déli. Völgyét a Kurpen- és Oprisacz-havas, s ennek Kabola-Polyánáig nyuló kiágazása választja el a Nagy-Sopurka völgyétől, Ny. felől pedig a Tempa-hegy s az ehhez csatlakozó Apeczka, s ennek délkeleti kiágazása képez vizválasztót közte s a Taracz, D-re az Apsicza viz környéke közt. E két ág Kabola-Polyána alatt egyesül s DNyD-nek foly, mig Bocskónál a Tiszába ömlik. Völgye Máramaros legkiesebb völgyei közé tartozik. Mellékvize mindkét ágnak sok van, de ezek csak apró csermelyek.

3. Az Apsicza, a hasonnevü helységtől É-ra, az Apeczka havas déli oldalán ered. Három, egymással s a Sopurkával párhuzamosan D-nek futó ágból egyesül. Két felső ága Apsiczánál foly össze, mig a harmadik Felső-Apsánál szakad belé. Innen az egyesült folyó Közép-Apsáig DNy-nak, ettől Ny-nak, majd ÉNy-nak fordul; utjában mindkét oldalról több apró csermelyt, Alsó-Apsánál pedig egy nagyobbat (Beczken patak) vesz föl s végre Körtvélyesen alul az ott ÉNy-ra folyó Tiszába ömlik.

4. A Taracz, Máramaros egyik legjelentékenyebb folyója. Több ágból egyesülve az ország határán ered. Két főága van, u. m. a Tereszulka (Bruszturanka, vagy Taraczka) és a Mokranka.

A keleti ág eredetének a Bisztra vagy Szevula-havas déli lábánál fakadó Plaiszka patak forrása tekintetik, mely a Taracz torkolatától 14 mfd. (106 kilométer) távolságra van. Eleintén DNyD. felé kanyarog, mely utjában több hegyi patakkal egyesülvén fölveszi a Bobita és Ury hegyek közt levő völgyben a Nagy-Berty havas alján eredő s szintén több hegyi patak által növelt és D-nek folyó Bertyánka patakot. Odább DK-re a Turbát-patak egyesül vele. Ez a Turbáta-havas északi oldalán ered, nem messze a Fekete-Tisza forrásaitól; onnan a Szoloviszek és Csorna-Havas déli oldalához csatlakozó hegyláncz között ÉNy-nak siet számos hegyi csermelylyel növekedve; majd az Ury-hegy déli oldalán elfolyó s ÉK-ről jövő Turbaczil patakkal egyesülvén, Ny. felé fordúl s igy a Plaiszkába szakad. Ez egyesült patakok vize ezentúl Taraczka nevet visel s DNy-nak tart, majd útjában több apró csermelyt, köztök a Velika ha-

vasról délkeleti irányban lerohanó Procska-patakot fölvevén, Brusztura faluhoz ér. Ezen alul a Sztohy-hegység északi oldalán eredő s a Szlovicsek hegységhez csatlakozó ágból számos hegyi patakkal növekedő Jabloncz patakot magába vevén, Királymezőnek tart. Mielőtt e helységet elérné: egyesül vele az ÉNy-ról jövő Mokranka. A Taracz e második főága a határszélen emelkedő Popagya-havas déli oldalán ered. Előbb, számos patak által növekedve, DNyD-nek tart; azután a német-mokrai havas nyugati oldalán hirtelen DK-nek fordul s Német- és Orosz-Mokra községek mellett Királymezőnek tart. Orosz-Mokra felett fölveszi a Velika-havasról délnyugati irányban lerohanó Janovecz-patakot, s azután a Taraczkával egyesül. Ettől kezdve nevezik a két patakot Taraczfolyónak.

A Taracznak e forráspatakjai egymáshoz igen hasonlók. Medreik nagyobbára felette keskenyek, 7—19 méter közt változók. Sok helyütt sziklák által vannak összeszoritva; rendkivül nagy, méterenkint gyakran 6, átlagban 1.25—1.30 centiméternyi eséssel birnak; vizállásuk állandó, sebességök az évszakokhoz mérten másodperczenkint 2—2.5 méterre tehető. Tavaszszal hóolvadás idején s őszszel tartós esőzés alkalmával rendkivül megdagadnak s nagy rohanásuk által a szabályozási vagy part-védművekben évenkint tetemes kárt tesznek.

Mindegyik ágon vizfogó gátak (clausura) vannak épitve a fausztatás könnyitése végett. E vizfogó gátak különböző nagyságuak, névszerint:

a plaiszkai vizfogó	2	millió köbláb	63.200	köbméter.
a bertyánkai „	4	„ „	126.400	„
a turbáti „	6	„ „	189.600	„
a jabloniczi „	4.5	„ „	142.200	„
a mokrankai „	7	„ „	221.200	„
a janoveczi „	1.25	„ „	39.500	„
Együtt	24.75	millió köbláb	(782.100	köbm.) tartalommal.

A vizfogók megnyitásakor e patakok sebessége rendkivül nagy, 6—6.5 centiméternyi; ezért a tutajozás könnyitése végett a kősziklás helyeken ugynevezett „buktatók, surrantók“ (Dielwerk) vannak készitve fából.

A Taracz Királymezőtől a Sztohy-hegység és Apeczka havas nyugati oldalán déli irányban kanyarog; sok kisebb patakon kivül Krasznisora községnél fölveszi a Kraszna-havasról délkeleti irányban lerohanó Kraszna-patakot; azután Dombó, Gánya, A.-Kálinfalva, A.-Neresznicze községek mellett elhaladva, Gányánál a Kraszna havas délnyugati oldalán eredő s D-re, majd DK-re, s ismét D-re folyó Teresel-patakkal, alább A.-Nereszniczénél a Topasz déli és a Kraszna délkeleti oldaláról szintén déli irányban lefolyó Luzainszka-Voda vagy Lonka-patakkal egyesül. Ezentul völgye folyvást szélesedik, majd ágakra oszolva Irholcz, Kökényes, Nyagova, Kis- és Nagy-Kirva községek mellett foly tovább, majd Taraczköztől Ny-ra fordul s Remetén alul a Tiszába ömlik.

Esése igen változó. Felsőbb részein méterenkint 1.9—2.6 centiméterre tehető. Királymezőtől a Tiszáig legnagyobb esése méterenkint 2.6 centiméter, a legkisebb 0.3 centiméter. Sebessége ehhez képest, valamint az évszakok s vizállás szerint, igen változó. Legnagyobb sebessége van tavaszszal április hóban, a mikor magas a vizállás, másodperczenkint 2.2 méter, sőt áradások alkalmával a 2.5 métert is túlhaladja. Május, junius hónapokban tapasztalt középsebessége másodperczenkint 1.8—2 méter. A forró julius és augusztus hónapokban észlelt legkisebb sebesség 1.2—1.5 métert tesz.

Medrének szélessége Királymezőtől Dombóig 28--76 méter, mélysége 0.64—2 méter közt változik s Dombótól lefelé folyvást szélesedik. Ártere csupa mozgó, kisebb-nagyobb szemü kavicsból áll, a miért medre s elágazásai minden árvizkor változnak.

Hunfalvynál az esési mérésekre nézve a következő följegyzéseket találjuk: A Taracz folyó esése nagy. Hauer mérései szerint Királymezőtől torkolatáig 894 bécsi lábat (282.5 méter) tesz. A Tisza mérczéjének 1′ 3″ (40 centiméter) vizállása mellett a Taracz vizmennyisége 20.5 köbláb (0.64870 köbméter); középsebessége 16.38′ (5.18 méter) mélysége 2′ 1″ (65.85 centiméter).

5. A Técső-pataka. Széles-Lonkától DNy-ra, a Kicsera-Bereznikova déli oldalán eredő Luh s az Urszova déli oldalán fakadó Hnilje-patakok egyesüléséből támad s D-re, majd DNy-ra kanyarodván, Kerekhegy mellett halad el. Torkolata Técsőnél.

6. A Talabor Szinevér-Polyánától ÉK-re a Gorgan-Viskovszki délkeleti oldalán eredő Szloboda-patak és a Gancs hegy északi oldalán eredő Rosztoka-patak egyesüléséből származik. K-ről Ny-ra,

azután az Ozirnya és Kamjonka-hegység oldalán DNy-ra foly Szinevér-Polyánán keresztül. Alább a Popagya-havason eredő s a Gancs déli oldalán NyDNy-ra folyó Ozeranka vagy Csorna-Rika egyesül vele. Ezzel s a Nyegrovecz-Hersoveczczel és más kisebb patakokkal növekedvén, Szinevérig D-nek tart, azután Imsád, Nyegrovecz, Kalocsa-Horb helységeken át DK-nek kanyarodik Láz-Ófaluig, a hol a Prednya hegyről lerohanó s ÉK-ről jövő Szuhari-patakkal egyesül, melybe elébb a Topasz-hegy északi oldalán fakadó s DK-ről ÉNy-nak folyó Bradilova-patak szakad bele. Láz-Ófalutól Csománfalváig DNyD-re, azután Talabor falváig ismét DK-re, majd Vajnágnak tartva DNy-ra kanyarodik; ezen alul szétágazván, Bustyaházától D-re két fő-ággal a Tiszába szakad. Völgye már Kövesligetnél kiszélesedik, és Csománfalva, Kricsfalva, Darva, Dúlfalva, Talaborfalva szép lapályon fekszenek. Darván alul az É-ról jövő Adóró-patak, alább a Mencsul déli oldalán eredő s Uglya községnél egyesülő Kis- és Nagy-Ugolka szakadnak belé. A Talabor, jóllehet alsó folyásában igen elágazik, a tutajozásra igen alkalmas. Esése. Szinevér-Polyánától torkolatáig, Hauer szerint, 786 bécsi láb (248.38 méter). Egész esése mintegy 3450′ (1090.20 méter) s mfdkint 285 láb.

7. A Lazuszki-patak (Hunfalvy Balniski-pataknak nevezi) Csománfalvától ÉNy-ra ered. Ötvösfalva mellett és Sófalván keresztül DNy-nak, Szeklenczének tart, ott a Petrasovicz-patakkal egyesül, mely Csománfalvától D-re támad, s Ujbárdig D-nek, azután Ny-nak kanyarodik. Az egyesült patakok Szeklenczétől Ny-ra szakadnak a Tiszába.

8. A Huszt-pataka Kövesligettől ÉNy-ra a Gusa hegytől D-re támad. Gernyésig D-nek, ettől A.-Szelistyéig DNy-nak, azután Iza felé Ny-nak, majd ismét DNyD-nek tart, a mikor Husztnak Ny-ra kanyarodik a Tiszába. Torkolata előtt, a Kis-Baranya monostor és Baranya elhagyott sóakna felől DNyD-re, azután NyÉNy-ra kanyarodó Baranya-patak egyesül vele.

9. A Nagyág a Tiszának Máramarosban egyik legnagyobb mellékfolyója, a mely két fő ágból jön össze Szolymánál. Tulajdonképeni forrásának a Javornik déli oldalán eredő s F.- és A.-Hideg-patakon keresztül D-nek folyó patakot tartják, a mely itt még Sztudeni- (Hideg)- patak nevet visel, lejebb D-re a Zamok-hegyen eredő s Rosztokától jövő hasonnevü patakkal egyesül; azután

Iszkán, Kelecsenyen, Ripinyén át a Ricska- s néhány más patakot fölvevén, Kelecsinszki, majd Ripinszka név alatt DK-nek tart Szolymáig, a hol a keleti főággal egyesül.

E másik főág a Csorna-Reppa déli oldalán ered s Bisztra-pataknak neveztetik. Priszlopon át DK-nek tart Toronyáig, a hol DNy-nak fordul. Toronyán alul a K-ről jövő Lopusnya-patakkal, F.-Bisztránál az Ozirnya és Hrabova-hegységekről lefutó vizekből támadó Bisztrával, Majdánkánál a Bliscze-hegy keleti s nyugati oldalán eredő, Uj-Holyatinon és Lyachoveczen átfutó vizek összefolyásából támadó Holyatinszki-patakkal egyesül. Innen csekély nyugati kanyarodással Szolymáig, a Ripinszkával való egyesüléséig, D-nek tart. Ettől kezdve az egyesült két patak Nagyág nevet visel, s Ökörmezőn és Vucskómezőn át DKD-nek kanyarodik; azután DNy-ra fordul, s Alsó-Bisztrán átfolyván, a Bereznánál már tetemesen kitáguló völgylapályba ér, melyen elágazik. E széles völgyben találjuk Lipcse, Keselymező, Herincse, Iszka helységeket. Torkolata Huszttól Ny-ra esik. Iránya a Talaboréval jobbára párhuzamos. Az említett mellékvizeken kivül A.-Bisztráig számos apró mellék-csermely egyesül vele; alább jobb oldalról négy nagyobb patak szakad bele, u. m. A.-Bisztránál a Vodicze-ről Siroka telepen át DK-nek folyó Bisztra (sebes) patak; Herincsével szemben a Vodicze-ről déli irányban lefutó Csehovecz vagy Monostori patak; alább a Medvesie-ről lefolyó Lipcse-Polyánai viz, s a Dolhától DK-re eredő és Keselymezőn átfolyó Osova patak. Bal oldalán az Iza mellett elfolyó Csincsa szakad beléje. A Nagyág ép ugy, mint a Taracz és Talabor, tutajozásra alkalmas; csak a „Csiszna-szoroson“ (Ditkovecznél) jár veszélylyel a tutajozás a viz erős rohanása miatt.

Esése Ökörmezőtől Husztig, Hauer szerint, 825.6 láb (260.88 méter). Egész esése mintegy 2700′ (857.20 méter), mfdenkint 225 láb. Hossza 12 mfd (91 kilométer). Torkolatán felül 100 ölre (189.65 méter) a Tiszának 3′ 2″ 0‴ (1 méter) vizállása mellett vizmennyisége 121.14 köbláb (3.83 köbméter); középmélysége 2′ 6″ (79 centiméter), középsebessége 4.7 láb (1.48 méter).

10. A Borsova a Veliki-Verch déli s a Sztohy-hegység keleti oldalán ered. Berezniken át Kereczkéig D-nek, azontúl Kusnyicza, Szuha-Bronyka községeken át Dolháig a Nagyággal párhuzamosan DKD-nek foly; majd Dolhától DNy-nak fordulva Zádnyát érinti, a

honnan völgye már mindinkább kitágul, s Lukova Bereg megyei községtől É-ra elhagyja Máramaros megyét. Kusnyiczán felül jobbról is, balról is számos apró mellék-csermelylyel növekedik. Jobb felől nincs jelentékenyebb mellékvize. Balfelől a Rókamező felől jövő s a Sztinnihegység vizeit egyesitő kusnyiczai, alább a Voloszanka hegyről lefolyó s a szuhai-patakkal egyesülő bronykai, Dolhán alul a Szlopova- és Hrabova-hegyekről lefolyó s egyesülésök után Monyka-patak nevet viselő patakokat veszi fel.

C.

21. §. A Tisza mellékfolyói a bal parton.

1. A Visó. A Fekete- és Fehér-Tiszából egyesült Tiszának első jelentékenyebb balparti mellékfolyója a Visó, melynek forrásai a megye délkeleti szögletében, a Csarkano hegy alatt, nevezetesen a Preluka-Cerbului havas alján vannak. Foly a Koszta-Plajului, Gropsare Cziffa, Hesmár havasok alatt. Magába veszi a Hesmár- (Nagy és Kis) patakokat; onnan a Sztrimturán át a Tatárvölgybe jut, befogadván itt a Sztyol havason eredő s É-nak folyó Csimpojespatakot. Innen Ny-nak tart, s ez útjában egyesülnek vele jobbról a Csarkanóról jövő Csarkano-patak, bal felől a Negujeszk havasról É-nak futó Negujeszk-patak, a Pietrosz keleti oldalán, a Grohot és Gardina havasokról K-nek, majd É-nak rohanó Repedie-patak s közben több apróbb hegyi csermely, melyeknek vizével növekedve Borsához ér. Itt fölveszi a Borsabányától ÉK-re a Bukada és Supanie havasokról lerohanó csermelyekből egyesült Csiszla, vagy Borsapatakot. Borsától Mojszinon túlig majdnem egyenest Ny-nak tart; azután ÉK-nek kanyarodik, s F.-, K.- és A.-Visó, továbbá Leordina és Petrova községek mellett elfolyva, Rónapolyánán tul Trebusán alul a Tiszába ömlik. Mojszinon felül a Mamája- és Batrina-havasokon eredő Drágos-patakának vizével növekedik. F.-Visónál a tutajozásra szintén alkalmas Vasszer-patak szakad belé, mely a Csiszla forrásaitól É-ra a Bolovicze, Supanie és Torojaga havasokról lerohanó csermelyek egyesüléséből támad, s ÉNy-nak folyván, a kies Fajnavölgyet öntözi. A Vasszer mellékvizei jobbfelől a Steviora, Losztun, Suligul, Botizul, Pesti s több apró patak, balról a Makkerlan, Novicsor, Novecz stb. patakok. Alább a Szkerisoarahavasról lerohanó patakok, u. m. a Vinuluj (a kellemes Vale-

Vinuluj-völgyben), More s több jelentéktelen csermely, Leordina közelében pedig a Ruszkova-Rika szakadnak a Visóba. A Ruszkova is elbirja a tutajokat. Ez a Furatek- és Kropa hegyeken ered, s előbb D-re, Ruszpolyánáig DNy-ra foly, innen Ruszkirván alulig Ny-nak tart, majd ismét DNy-nak fordul s Ruszkován alul találkozik a Visóval; közben fölvevén a Sztoh és Nenyesku hegyekről déli irányban lerohanó Szokola-patakot, K. felől a Pecseleu hegyről jövő Bárgyij, Ruszpolyána mellett a Bányiczáról jövő Kvasznicza-patakot, Ruszkirvánál a Farkin és Gróp hegyekről előbb Ny-nak, majd D-nek lerohanó Kirva-patakot. A Visóba sietnek még a Pop-Iván déli oldalán eredő Kraszna és Bisztra-patakok s több apró csermely. A Visó és Fehér-Tisza folyamvidéke közt a Pop-Ivánhoz csatlakozó hegyek képezik a vizválasztót. Bal partján csak rövid és csekély vizü csermelyek szakadnak a Visóba. A Visó esése, Hauer mérései szerint, F.-Visótól a torkolatáig 491.2 (155.22 méter); felső részének, az ugynevezett Borsának, esése a Sztrimturától F.-Visóig 840′ (265.44 méter) Egész esete mintegy 3055′ (965.38 méter), mfdenkint 254.5 láb. Hossza 12 mfd. (91 kilométer).

2. Az Iza. Ered a rodnai havasok északi oldalán, nevezetesen a Mojszintől D-re emelkedő Batrina havas északi aljában a Mucsed tavából. Előbb ÉK-nek, majd a Visóval csaknem egészen párhuzamosan ÉNy-nak tart, és Szacsal, F.-Szelistye, Dragomérfalva, Konyha, Sajó, Rozávlya, Szurdok, Barczánfalva, Nánfalva, Váncsfalva és Farkasrév helységek mellett elhaladva, Szigeten alul Kabola-Csárdánál szakad a Tiszába. Eredetétől nem messzire csakhamar a föld alá buvik s mintegy 2 mfdnyire (15 kilométer) a föld alatt foly. Jobb oldalán csak csekély vizkörnyéke van, épen mint a Visónak bal oldalán, minthogy a két folyó völgye csak 1—2 mfdnyi (7.5—15 kilométernyi) távolságban huzódik egymástól. Emlithető mellék patakok jobb-felől a La-Leordin hegy alatt fakadó s ÉNy-nak, majd DNy-nak kanyargó Glód-patak Szurdokon alul; a petrovai hegy aljában eredő s DNy-ra Barczánfalvának folyó Petrova-patak; a Porkului- (disznó)- patak Disznópataka mellett; a Rónaszéktől D-re eredő s az Oszoi, Arsicza és Magura-Viszoka csermelyeit egyesitő Róna-patak, mely előbb É-nak, azután ÉNy-nak, végre DNy-ra foly s Szigettől DK-re egyesül az Izával. Bal felől az erdélyi „Északi Határlánczolat“ és a Guttin hegység északi oldaláról lefolyó vizek ömlenek belé. Ezek közül a következőket emlitjük meg: a Muncsel

hegy északi oldalán eredő Izvor-patak észak-nyugati irányunyal; a Setra-hegy alján eredő Karelor-patak, melynek völgyén vonul az ut a Setra-hegy nyergén keresztül a Szalva-völgybe és Naszódra; a Cziblesen eredő Kalmián vagy Baikului-patak, mely a Vervu-Pietri keleti oldalán eredő Todisorát magába vevén, több csermely vizével növekedve, Dragomérfalvánál szakad az Izába; az evvel párhuzamos irányban futó Jód-patak; a Mucsari hegyen eredő és Sajópolyánán keresztül ÉK-nek folyó Sajó-patak a Batiza csermelylyel, mely a Sarmatiestie és Szekul hegyek keleti oldalán eredő Szász és Rosza-patakok egyesüléséből támad; a Glódon és Szlatinkán át É-nak folyó Glódi vagy Szlatinkai viz; végre a Mára, mely az Iza mellékvizei közt a legnagyobb. A Mára (régi nevén Máramaros, melytől a megye nevét nyerte) a Vervu-Braszlótól D-re a Polyána-Stefanuluj nevü havasi rét nyugati oldalán s a Rozsaly-Ignics északkeleti oldalán eredő két patak egyesüléséből támad, ezt Rumavkának vagy Riu-Runkulujnak, amazt Riu-Brazilornak vagy Mare pataknak nevezik. Az egyesült két patak Krácsfalvának DK-re kanyarodik, magába vevén előbb az Izvor és Reusor egyesült patakokat. Onnan Falu-Sugatagig Desze és Hernécs községeken át ÉK-nek fordul, azontul Gyulafalva, Bárdfalva községek mellett É-ra foly s Farkasrévnél az Izába szakad. Ez útjában felveszi a Guttinról lefutó vizeket, melyek közt a brébi és budfalvi (Kaszó-) patakok a legjelentékenyebbek. A Kaszó a Priszlop és Rotunda hegyekről rohan le, Budfalvát, Szerfalvát, F.-Kálinfalvát, Somfalvát és Fejérfalvát locsolva egészen É-ra foly.

Az Iza esése Szacsaltól torkolatáig, Hauer szerint, 782.4′ (247.24 méter). Egész esete mintegy 3285′ (1038 méter), mfdenkint 298.6 láb. A Tiszának 2′ 1″ (66 centiméter) vizállása mellett az Iza közép sebessége 9.9′ (3.13 méter) perczenkint; vizmennyisége 87.6 köbláb (2.77 köbméter); mélysége 1′ (32 centiméter). Úgy az Iza, mint a Visó hosszvölgyekben foly, mig a Tisza csak Szigetnél jut ily hosszvölgybe.

3. A Szaploncza. Az Iza torkolatán alul csak apró patakok és csermelyek sietnek D. felől a Tiszába, melyek az Avas hegység északi oldaláról folynak le. E patakok közt legnagyobb a Szaploncza patak, mely a Vervu-Braszló, Rosza, Vervu-Rotunda és Fenyérhegy oldalain eredő négy főágból egyesül. Legkeletibb ága a Szaploncza-Kustorhát. Több mellék-csermelylyel növekedve

ÉNy-nak, majd Ny-nak foly s a Capodi-Fecitől D-re egyesül a D-ről jövő Közép-Szaplonczával. Igy egy darabon még az előbbi irányban foly, s találkozik a kevéssel előbb egyesült Tarnicza patakkal és Nyires-Szaplonczával. E találkozás után a négy patak vize közös mederben siet É-nak, s a Kőhát hegylánczon átvergődve Szaploncza községén suhog keresztül s eléri a Tisza völgyét, melybe a községtől É-ra szakad bele.

D.

22. §. Az Aranyos-Besztercze és mellékvizei.

Az Aranyos-Besztercze vizkörnyékéhez Máramaros megyéből csak mintegy 3 □ mfd. (1.73 miriár) tartozik. Forráspataka a beszterczei Izvor Erdély és Máramaros határán. A Sztyol-Galacz hegy keleti oldalán ered. Onnan némi északi és déli kanyarodásokkal K-nek tart, s az ÉNy-ról jövő, és Máramarost Bukovinától elválasztó Czibó patakot fölvévén, elhagyja a megyét, s Kirlibába bukovinai községtől DK-re kanyarodván, Moldvában Bákó városán alul a Szerethbe ömlik. Csak balparti mellékvizei tartoznak Máramaroshoz. Ezek az északi Birsaba, Valcanescu patak, Szeszul patak s több apró csermely, melyek Máramaros legdélkeletibb lakatlan hegyes vidékét szeldelik; végre a Czibó, mely a Bukada-hegy keleti oldalán ered. Ez elsőbben ÉK-re, azután DK-re foly s legfelsőbb bal oldali csermelyével együtt, mely a Supanie déli oldalán ered, Máramarost Bukovinától elválasztja s jobb oldalról fölveszi az Ursului, Szilhoju és Zimpriszlava patakokat.

II.

Tavak, mocsárok és tengerszemek.

23. §. Ezek helyei és száma.

Máramaros megyének magas hegyekkel boritott területén álló vizekkel ritkán találkozunk. A megye domborzati viszonyainál fogva ezek többnyire magasan, úgynevezett havasokon, vagy ezek oldalán feküsznek s általában csak csekély kiterjedéssel birnak. E hegyi tavakat közönségesen tengerszemeknek nevezik.

Ily tengerszemek leginkább a Taracz folyótól K-re, DK-re

elterülő hegységeken találhatók. A melyekről tudomásom van, azokat a következőkben emlitenem fel.

1) A Felső-Tiszavölgy környékén találtató tengerszemek 7—90 méter szélesek és 15—130 méter hosszuk; mélységök általában csekély. A főlánczhoz tartozó Csorna-Kleva havason van egy kisebb tengerszem; a Mencsul hegy Bolotin nevü előhavasán Trebusától ÉNyÉ-ra egy kisebb; a Sztik és Tatulszka csúcsok között levő Holicz havason három és a Zbir csúcson kettő; a Veliki-Virtup alatt egy nagyobb s egy kisebb; a Datlevistye és Tatárka közt emelkedő havason két kisebb s egy nagyobb; a Latundur és Pietrosz csúcsok közt levő Grobsora és Kruhla havason kilencz kisebb, egy nagyobb; a Radomer-völgy elején, a Guttin-Tomnatik csúcs alatt egy nagyobb, melynek neve Ozero; a Turkul csúcsa alatt egy kisebb s négy nagyobb; a Hoverla és Turkul közt huzódó gerincz mellett négy nagyobb. Összesen tehát a Fekete- és Fehér-Tisza vizkörnyékén harminczkét tengerszem.

2) A „Rodnai“ havasokhoz tartozó Pietrosz oldalán is van egy tócsa mintegy 6000′ (1900 méter) magasságban, és a Batrina oldalán levő Teon-Mucsed vagy Mucsed tava, a mely az Iza folyónak képezi eredetét.

3) A Guttin hegységben s magán a Guttin csúcsán is van néhány kis tengerszem. Igy a Guttin fensikján, a Krácsfalva felett emelkedő sziklacsúcson, és a Guttin hegység erdősége alatt mintegy 15—20 □ öl (53.95—71.93 □ méter) területtel.

4) A Kőháton vagy Szaplonczai hegysorban is van a Nyegru nevü kaszállón egy tengerszem.

Mocsár vagy vadvizes hely is található. Igy Kőrösmező felett a Csorna-Bochna nevü dülőben van egy körülbelől 250 méter hosszú és 160 méter széles vadvizes lapály. Egy ilyen van még a Lazescsina-völgyben a Mlaksovecz völgygyel szemben, melynek hossza mintegy 340, szélessége 170 méter. Van továbbá a hotinkai és brébi határ közt két tó, melyeknek hossza mintegy 190—227.5 méter, szélessége 28.45—37.93 méter; végre a hernécsi határban Jezer, a brébi határban Técsinosza nevezettel alig 5 □ öl (18 □ méter) területtel.

Hetényi Kálmán.

III.

Ásványviz-források.

24. §. Általános áttekintés.

Máramarosmegye 234 ismert s nagyobbrészt elemezett ásványviz-forrásai következően oszlanak fel:

Vasviz-forrás van 122; konyhasósviz-forrás van 41; égvényes viz-forrás 39, kénesviz-forrás 29; meszesviz-forrás 3. Ezek közül iblanyt is tartalmaz 46, büzenyt tartalmaz 20 forrás. A 234 ásványviz forrás 97 község határában buzog fel. Mindezek hideg ásványviz források, s a leghidegebb közöttök a borsai Sándor-forrás, melynek hévmérséke + 4° R., mikor a légnek + 20° R. hőfoka van.

Az igy elsorolt öt főosztályban a következő vizeket kapjuk közelebbi tulajdonságaik szerint meghatározva:

A. Vasvizek.

Tiszta vasviz 5; egyszerü vasas savanyu viz 14; égvényes konyha-sós vasas savanyu viz 45; égvényes vasas savanyu viz 14; tiszta földes vasviz 18; égvényes földes vasviz 22; égvényes konyhasós földes vasviz 10; kénsavas vasviz 1. Összesen 122.

B. Konyhasós vizek.

Egyszerü sósviz 10; erős sósviz 31. Összesen 41.

C. Égvényes vizek.

Egyszerü égvényes viz 8; égvényes savanyu viz 9; égvényes konyha-sós viz 14; égvényes konyhasós vas-viz 3. Összesen 39.

D. Meszes vizek.

Összesen 3 forrás.

E. Kénvizek.

Összesen 29 forrás.

A)

Vasvizek.

25. §. a) Tiszta vas-vizek.

1) Huszt szab. korona-város a huszti járásban a Nagyág vize mellett 6413 lakossal. E városban, a Csincsa folyócska mellett, a főutszakasztól nem messze fakad fel egy igen bővizü vasviz-forrás, mely mellé fürdőépületet is emeltek. Szine tiszta, szaga és ize nincs. Hőmérséke + 9.8° R., mikor a levegőé + 18° R. Tognio e forrás vizét 1845-ben elemezvén, a következő alkatrészeket találta benne :

Szénsavas szikéleget, „ keseréleget, „ mészéleget } nagyon keveset

vas- és cselélecset igen sokat

kovasav, hamhalvag } nyomait.

E forrás vize a huszt-baranyai és környékbeli lakosság által fürdőnek igen gyakran használtatik. Belsőleg a szabad szénsav hiánya miatt gyógyhatása nincs.

2) Keselymező 1673 lakost számláló orosz ajku község a dolhai járásban. A községtől mintegy $1^1/_2$ órányi távolságra buzog fel a tiszta, szintelen és szagtalan vizü forrás. Hőmérséke + 9° R., ha a lég melege + 17° R. Tognio tanár elemzése szerint sok szénsavas vaséleget, igen kevés szénsavas mészt és keser-éleget, szénsavas szikéleget, kovasavat tartalmaz. A kénsavas vasélecsnek csak nyomai vannak.

3) Urmező 1368 lakossal, a técsői járásban. Az itt találtató 3 forrás Técsőváros irányában, a községtől mintegy $^1/_4$ órányira, buzog fel. A három forrás egymástól alig néhány lépésnyire van, s igy a föld alatt valószinüleg egy kutfejök van.

A források vizei tiszták, kissé sárgásak, szagtalanok, érczes vasas izüek. Hévmérsékletök + 14° R., mikor a levegő melege + 19° R. Aránysúlya 1.039. Leginkább csuzos és köszvényes bántalmakban használtatik. Dr. Tognio szerint szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, szénsavas keseréleget, igen sok kénsavas vaséle-

cset és szénsavas cselélecset, kénsavas szikéleget, kevés kénsavas vasélecset és kénsavas timéleget tartalmaz. Haméleg és kovasav nyomai mutatkoznak. Van benne kőolaj is.

26. §. b) Egyszerü vasas savanyu vizek.

4) Kabola-Polyána 1261, nagyobbrészt orosz ajku földmüvelő, részben pedig német ajku kincstári munkások által lakott község a tiszavölgyi járásban. A falutól mintegy negyed órányira a Sopurka patak bal partján, a Berdó és Zsrebecz hegyek aljában van a négy forrás, de a melyek közül leginkább csak a Zsrebecz nevü hegy lejtőjén ültetett fenyves parkban levő két forrás használtatik. A források a magyar kincstár tulajdonát képezik, s rendszeres fürdőintézet van épitve melléjök. A használt két forrás igen bővizü. A viz tiszta, szintelen, csípős savanyu izü. Nyilt edényben piszkos sárgás barna csapadékot ad, zárt edényben azonban hosszu időn át el lehet tartani. A használt két forrásviz hévmérséklete, mikor a lég melege + 19° R, + 8, 8° R; a harmadik forrás vizeé + 19, 3° R; a negyediké + 10, 5° R. Aránysulyok 1.0039, 1.0033 és 1.0051. E forrásokról dr. Palatini József megyei főorvos emlékezik legelőször 1783-ban. Kitaibel Pál 1796-ban s 1815-ben vizsgálta meg. 1819-ben Adler gyógyszerész, 1830-ban Vozáry gyógyszerész, 1839-ben és 1841-ben Tognio, 1862-ben pedig dr. Szabó Alajos elemezték. Dr. Szabó Alajos talált egy polgári fontban

	2-ik forrásban	3-ik forrásban	4-ik forrásban
Szénsavas szikéleget .	0.038	0.016	0.108
„ mészéleget .	1.003	0.751	0.693
„ keserűléget.	0.170	0.358	0.056
„ vasélecset .	1.075	0.836	0.476
„ cselélecset	0.051	0.031	0.007
Szikhalvagot.	0.039	0.057	0.116
Kénsavas szikéleget . .	0.005	0.010	0.031
Kovasavat	0.250	0.098	0.359 szemert
Bitumen	nyomait	nyomait	nyomait
Szerves anyagok . . .	„	„	„
Szabad szénsavat	nagy mennyiségben	nagy menny.	nagy menny.
Összesen . .	1.631	2.157	1.846 szemert

A kabola-polyánai vasas viz tartalmu források leginkább a spaai gyógyvizekhez hasonlitanak. Valami különös gyógyerejök ugyan nincs; de azért évről évre sokan használják vérhiányban, általános gyöngeségnél és kimerültségben. rászt-, bú- és méhkórban, görcsökben stb., különösen a nők.

5. Visk, 3616 lakost számláló korona-város határában 8 kiválóbb ásványviz-forrást találunk. Ez osztálynál azonban csak három forrást emlithetünk fel, u. m. a „Nyulász“ nevü, s a Kovácsvölgyi alsó és felső forrásokat. E forrásokról már 1753-ban van emlékezet Bél Mátyásnál; Palatini, dr. Lenhossék Mihály, Müller Bernát és Tognio pedig ismertették is. A „Nyulász“ a várostól ¼ órányira fekszik a „Kraczalin“ nevü dombon. Csekély vize miatt nem igen használtatik. Vize kissé csipős, erősen savanyu izü s tiszta. Hévmérséke + 11° R., mikor a lég + 19 R. Aránysulya 1.020. Tognio igen kevés szénsavas szikéleget és szénsavas mészéleget, nagy mennyiségü szénsavas vasélecset, továbbá kovasavat, timföldet és nagy mennyiségü szabad szénsavat talált benne. Hatásra nézve körülbelül egy fokon áll a kabola-polyánai vasvizekkel. A Kovácsvölgyi két forrás Visktől mintegy egy órányira délkeletre, egymástól 20—30 lépésnyire van s eléggé bő vizüek. A források fölébe kutat épitettek, s a városi lakosság által nemcsak italul, hanem gödrökben fürdőképen is használtatnak. Vizök szagtalan s barna vasrozsdát rak le. Hévmérsékök + 9.2° R., ha a lég + 18° R. Aránysulyok 1,017. Tognio elemzése szerint igen kevés szénsavat, szikéleget és szénsavas mészéleget, némi keseréleget, nagy mennyiségü vasélecset, végül kovasavat és timföldet tartalmaznak.

27. §. c) Égvényes vasas savanyu vizek.

6. Visk város határában a Tisza mentén fölfelé a Máramarost Szatmártól elválasztó bérczen épitett fürdőépületek szomszédságában két oly kitünő égvényes vasas savanyu vizforrást találunk, melyeknek vize hatásra nézve bátran kiállja a versenyt a világhirü pyrawarthi vizzel. A Visk-várhegyi főforrás a fürdő épületektől fölfelé mintegy 10 percznyi távolságra esik. Vize tiszta, szintelen, kellemes és élénk savanyu izü. Hévmérséklete, mikor a lég melege + 15° R., + 9° R. Aránysulya 1.013. Bedugaszolt üvegekben sokáig megtartja izét. Az alsó forrás a fürdő épületek szomszédságában fekszik fedett, nyitott helyiség alatt. Vize a forrásban kissé szürkés, pohárba

töltve egészen tiszta s kissé sósabb izü, mint a fő-forrás vize. Ezt inkább is csak fürdőkre használják. A források a magyar kincstár tulajdonát képezik, a mely kényelmes fürdő intézetet épittetett is e helyre. E vizeket Tognio elemezte, azonban csak minőlegesen; ugyanazért jobbnak látjuk e helyen a dr. Szabó Alajos által 1863-ban eszközölt mennyileges elemezés eredményét közölni. E szerint egy polgári fontban találtatott

	a főforrásban	az alsó forrásban
Kénsavas szikéleg	0.27 szemer	0.31 szemer
Szénsavas szikéleg	4.91	7.53
„ keseréleg	1.36	0.65
„ mészéleg	1.51	2.09
„ vasélecs	2.07	0.84
Szikhalvag	1.18	1.53
Kovasav	0.50	0.07
Szikiblag	0.03	0.08
Összesen . . .	11.83 szemer	13.10 szemer.

E források vizeiben azonfelül 28, 81 □″-nyi szabad szénsav is találtatik. Különösen női betegségekben kitünő hatásu. Használtatnak görvély-, sáp-, rászt- és méhkórban, idült bőrbetegségekben, szélhűdésekben stb. Alkalmazásuk külsőleg és belsőleg egyaránt történik.

Visk város határában, a várhegy napnyugati oldalán, a várhegytől mintegy három negyed órányira, a nagy-técsői völgyben szintén találunk egy kitünő égvényes vasas savanyu vizet tartalmazó forrást. Ez a „Jörös-láz“-on buzog fel s dr. György József 1842-ben eszközölt vegyelemzése szerint tartalmára nézve megegyez a várhegyi fő-forrással. Hévmérséke + 9° R., mikor a lég + 15° R. A városi lakosság által nemcsak italul, hanem gödrökben gyógyfürdőül is használtatik. A „Jörös-forráson“ kivül Visk város határában még több olyan forrás van, a melyek tartalomra nézve teljesen egyenlők a várhegyi fő-forrással. Ezek a „Várhegyi felső-forrás“ a „Várhegyi középső forrás“ s a „Várhegy alatti forrás.“ E források a fő-forrás elágazásainak tekinthetők, de nem igen használtathatnak, mivel nagyon csekély vizüek, szárazságban pedig teljesen elapadnak.

7. Batiza 1011 lakost számláló, oláh ajku földmüvelőktől lakott község az izavölgyi járásban. A helységtől mintegy két órányira van a „Szekul“ nevü hegy szomszédságában a „szekuli viz“ néven ismert égvényes vasas savanyu vizforrás, melynek vize belső használatra (gyönge gyomruaknál savóval, tejjel vegyitve) a légutak s a takhártyák zsongtalan jellegü bántalmaiban, görvély-, sáp-, fövény- és hugykő-kórban, idült hurutban, fehér folyásban nagyon ajánlhatók. Bél Mátyás 1753-ban már megemlékezik e forrásról. Dr. Tognio és Szőllősy Sándor elemezték. A viz, mely a hirneves cudovai vizekhez nagyban hasonlit, szintelen, tiszta, szagtalan s nemcsak magában, de borral vegyitve is kellemes italul szolgál. Hévmérséke + 7.5° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulya 1.0028. Szőllősy 1867-ben eszközölt mennyileges vegyelemzése szerint, igen nagy mennyiségü szabad szénsavon kivül, egy polgári fontban a következő szilárd részek vannak:

Szénsavas szikéleg	11.053
„ keseréleg	1.705
„ mészéleg	2.005
„ vas és cselélecs . . .	0.973
Kénsavas szikéleg	0.140
Szikhalvag	1.058
Timföld	0.317
Kovasav	0.018
Összesen .	17.269 szemer.

8. Akna-Rahó orosz és német ajku község a tiszavölgyi járásban 4171 lakossal. A helységtől alig negyedórányira buzog fel azon égvényes savanyu vizforrás, a mely mellé a kincstár néhány szobából álló s többnyire kincstári tisztviselők által használt egészen házias jellegü fürdőintézetet emelt. A viz igen szép tiszta, gyöngyöző, szagtalan. Ize élénken csipős savanyu s borral vegyitve is kellemes. A forrás tisztántartására gond van forditva. Hévmérséke a lég melegének + 17° R.-a mellett + 8.2° R. Aránysulya 1.037. Görvélykórban, megrögzött bujasenyvben, csuzos és köszvényes bántalmakban, idült bőrbetegségekben, női bajokban kitünő hatásunak tapasztaltatott. E vizből néhány palaczkot Huliman kincstári volt fő-orvos küldött fel Tognionak megvizsgálás végett. Legutóbb

Szőllősy Sándor vegyelemezte, s nagy mennyiségü szabad szénsavon kivül egy polgári fontban a következő alkatrészeket találta:

Szénsavas szikéleget	17.617 szemert
„ keseréleget	2.307
„ mészéleget	1.039
„ vasélecset	1.032
„ cselélecset	0.308
Kénsavas szikéleget	0.064
Szikiblagot	0.161
Szikhalvagot	1.420
Kovasavat	0.281
Vilsavas timföldet	0.067
Összesen .	24.296 szemert.

E forrás vize nagy mennyiségü iblanyt is tartalmaz.

9. Felső-Visó, 4922 lakossal, a visói járásban. Közvetlen a község mellett fakad fel a forrás, a melyben, ha több szikhalvag találtatnék, az égvényes konyhasós vizek sorába kellene beosztanunk. E forrás mellé néhány fürdőszoba is van épitve, s gyomor- és légzési bajokban, sáp-, fövény- és hugykőkórban, havadzási rendetlenségben, aranyérben, sárgaságban stb. gyakran sikerrel használtatik. Hőmérséke + 7° R. (a lég melegeé + 18° R.). Arányusulya 1.0043. Ehhez hasonló forrás buzog még fel a községtől mintegy egy órányira a „Szeszura“ nevü hegy aljában.

10. Ökörmező, 1261 lakossal, a verchovinai járásban. Forrása a községtől egy órányira buzog fel. Vize tiszta, gyöngyöző, szagtalan, kellemes, élénk savanyu izü. A forrás tisztán van tartva s gödrökben fürdőkre is használtatik. Hatása majdnem egy a viski és batizai egyfaju vizekével. Hévmérséke (a lég + 17° R.) 6. 8° R. Arányusulya 1.028. Tognio 1839-ben elemezte s nagy mennyiségü szabad szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, szénsavas keseréleget, nagy mennyiségü vas- és cselélecset, kevés vilsavas timfödet, kovasavat és kénsavas szikéleg nyomait talált benne.

11. Hidegpatak, 1801 lakossal, a verchovinai járásban. A községtől mintegy 3 negyedórányira a mellette elvonuló hegy után következő völgy torkolatában van egy patakszerü fő-, s ettől 20—30 lépésnyire több tiszta, szin- és szagnélküli, erősen csipős savanyu

izü vizzel biró forrás. E források vizei inkább belső, mint külső használatra ajánlhatók oly bántalmakban, melyek ellen a többi égvényes vasas savanyu vizek sikerrel használtatnak. Tognio talált bennök nagy mennyiségü szénsavas szikéleget, igen kevés mész- és keseréleget, nagy mennyiségü szénsavas vaséleget, jelentékeny mennyiségü cselélecset, kénsavas szikéleget, szikhalvagot, kovasavat, timföldet és sok szabad szénsavat. Hévmérsékök (a lég + 18° R.) + 7° R. Aránysulyok + 1.0053.

12. Német-Mokra, 403 lakossal, a taraczvizi járásban. A falu közelében a Mokra pataktól 250—300 lépésnyire három forrás van. A források bő vizüek, tisztán tartvák s mind belsőleg, mind külsőleg használtatnak. E forrásokról már 1783-ban igen dicsérőleg emlékezett meg dr. Palatini főorvos. Tognio 1843-ban elemezte s nagy mennyiségü szabad szénsavon kivül kénsavas szikéleg és kénsavas mészéleg nyomait, igen kevés szikhalvagot, sok szénsavas szikéleget, mészéleget, keseréleget, vasélecset, kovasavat és szerves anyagokat talált benne. A viz kristálytiszta, szagtalan, összehuzó, élénk csipős, később tintás izü. Borral erősen pezseg. Hévmérséke, mikor a lég + 18° R., + 7.3° R. Aránysulya 1.037.

13. Desze, 957 lakossal, a kaszói járásban. A községtől mintegy ½ órányira kedves völgyecskében, egy hegy tövében folydogáló patak mentén, agyagos palaszerü talajból buzog fel a bő vizü, tiszta, kénes szagu, kellemes savanyu s csipős izü gyógyforrásviz. Hévmérséke + 8° R., mikor a lég melege + 19° R. Aránysulya 1.041.

Emésztési zavarokban, vérhiányos állapotokban, átalános gyöngeségben, giliszta-kórban stb. kitünő hatásunak bizonyult. Tognio 1839. és 1841-ben vizsgálta meg.

28. §. d) Égvényes konyhasós vasas savanyu vizek.

14. Borsa-bánya, 491 lakossal, a visói járásban. A „Gura Vinisora“ nevü völgyben a „Sándor“ nevü elhagyatott vasbánya torkolatából ömlik ki azon gazdag forrás, melynél bővebb vizüt hideg forrásoknál alig találni. E forrás mellé Papp Zsigmond több szobából álló kisebbszerü fürdőintézetet épittetett, a melyet leginkább a környékbeli izraelitaság vesz igénybe. E gyógyforrásról Bél Mátyás már 1753-ban, Cranz János 1777-ben s Palatini 1783-ban emlékeznek. Tognio legnagyobb elragadtatással emliti fel e gyógyforrást, s

fürdőalakban a köszvényes csomók, lerakodások, izmeredtségek, zsugorodások, csúzos bántalmak, belsőleg pedig gyomor- és bélcsatornabajok, idült hurut, rekedtség, fuladás, méh-, bú-, rásztkór, havadzási rendetlenség, fehér folyás stb. ellen kitünő hatásunak tapasztaltatott. A környékbeli lakosság ivó vizül is használja. Hévmérséke a legalacsonyabb minden eddig ismert ásvány- és gyógyviz hévmérsékénél, azaz + 4° R., mikor a légnek hőfoka + 20° R. Aránysulya 1.0045. A fehér ruhát sárgára festi s rozsdás üledéket rak le. Ez erősen iblanytartalmu gyógyviznél egy polgári fontban, a nagy mennyiségü szabad szénsavon kivül, a következő szilárd részek találtatnak:

Szénsavas szikéleg	17.167	szemer
„ mészéleg	2.057	„
„ keseréleg	1.328	„
„ vasélecs	3.407	„
„ cselélecs	0.293	„
Egyszerü vilsavas szikéleg . . .	0.213	„
Vilsavas szik-lavéleg	0.024	„
Szikhalvag	8.728	„
Szikiblany	1.056	„
Kénsavas szikéleg	0.003	„
„ haméleg	0.010	„
Kovasav	0.165	„
Vilsavas timföld	nyomai	
Büzeny	„	„
Folyany	„	„
Összesen	34.451	szemer

15. Glód, 758 lakossal, az izavölgyi járásban. Égvényes konyhasós vastartalmu gyógyforrás vizén kivül, a „Kereszt“-forrásból a marienbadi és franzensbadi gyógyforrásokéhoz hasonló viz buzog fel. E viz egyike a megyei leghatásosabb ásványvizeknek. Ize kellemesen csipős savanyu, tiszta, szintelen és szagtalan. Hévmérséke + 8, 3° R., mikor a lég melege + 18° R. Aránysulya 1.036.

16. Közép-Visó, 2545 lakossal, az izavölgyi járásban. A Szigettől Közép-Visóra vezető államuttól balra, a községtől mintegy $^3/_4$ órányira van a festői szépségü „Vale Vinuluj“ (Borvölgy), a melyben több gyógyforrás fakad fel. Az egyik forrás az üst-alaku völgy-

ről („La Kaldare“), a másik a közelében levő méhesről („Sztyubej“) neveztetett el. E források mellé tiz vendég- és négy fürdőszobából álló fürdőhelyiség is emeltetett, a mely jelenleg Olsavszky István megyei aljegyző tulajdona. Hasonló tartalmu forrás fakad még e fürdő-helyiségtől mintegy negyven ölnyire, a mely mellé Krafcsik Imre f.-visói lakos szintén épittetett egy kis fürdőt. A „Sztyubej“ forrás fölé egy kis pavillon van emelve. E források mind igen bővek s kellemes izü vizet tartalmaznak. Hévmérsékök + 7, 6° R., mikor a a lég + 18° R. Aránysulyok 1.0056. A „Sztyubej“ és „Kaldáre“ források vizeit dr. Szabó Alajos 1862. évben elemezvén, nagy menynyiségü szabad szénsavon és némi büzenyen kivül egy polgári fontban talált

	„Sztyubej“	„La Kaldáre“
Szénsavas szikéleget .	21.053 szemert	23.654 szemert
„ mészéleget .	0.875 „	1.693 „
„ keseréleget .	1.073 „	1.481 „
„ vasélecset .	0.863 „	0.427 „
„ cselélecset .	0.034 „	0.027 „
Szikhalvagot	9.351 „	7.634 „
Szikiblagot	0.305 „	0.021 „
Kénsavas szikéleget. .	0.007 „	0.109 „
Kovasavat	0.127 „	0.068 „
Összesen	33.688 szemert	35.114 szemert

E források vizei kitünő gyógyerejüek, s óhajtandó, hogy mennél szélesebb körben ismerjék őket. Azon esetben e hely, távolsága daczára is, minden bizonynyal igen látogatott lenne.

17. Luhi, kis telep a tiszavölgyi járásban. Határában, a Kraszna-völgyben, a Hoverla hegy alatt találunk két forrást, a melyeknek vize olyan, mintha a bilini vagy a faschingeni forrásokból eredt volna. Mindkét forrás vize igen sok álló részt tartalmaz s igy messze elszállitható. Izök kellemes, égvényes csípős. Szinök tiszta, szín- és szagtalan, s borral erősen pezseg. A források hévmérsékletei, midőn a levegő + 18° R., + 7, 5° R. és + 7° R. Aránysulyok 1.0052 és 1.0056.

18. Borkut, 154 lakossal, a tiszavölgyi járásban. Határában igen sok, ezen osztályba sorozható ásvány viz buzog fel. A 3 fürdő- és 3 lakszobából álló fürdőhelyiség mellett négy forrás van, u. m. az

alsó, a felső, a Vaszkul és Trosztinecz. Van még ezeken kivül két forrás a „Maszlokrut“-völgyben. Ez utóbbiak hévmérséklete + 6.5° R., mikor a lég + 15° R. Aránysulyok 1.042. E forrásokat Palatini már 1783-ban ismertette. Igen sok álló részt tartalmaznak. Rekedtség, lépdaganatok, köszvény, sápkór, havadzási rendetlenség stb. ellen kitünő hatásuak. Az előbb emlitett 4 forrás valószinüen egy érből ered. Hévmérséklete az alsó forrásnak + 9° R., mikor a lég + 17°, aránysulya 1.042; a felső forrásé + 9.2° R., mikor a lég + 18°, aránysulya 1.038; a „Vaszkul“ forrásé hasonló légmérséknél + 8.5° R.; a „Trosztinecz“-é + 8° R. Az előbbinek aránysulya 1.0056, az utóbbié 1.035.

19. Sajó-Polyána, 824 lakossal, az izavölgyi járásban. E község határában különféle irányban, a községtől 1/4—1/2 órai távolságra 3 forrás találtatik. E három forrás nevei: „Vale nuntrosa“ „Vale lupuluj“ és „Gura luj bordanului“. Mind a három forrás igen bő. Vizök szin- és szagtalan, kristálytiszta s élénk, égvényes csípős savanyu izü. Hévmérsékök + 17° R. légmérséknél a) + 7.5° R.; b) + 7° R.; c) + 8.7° R. Aránysulyok: a) 1.0053; b) 1.041; c) 1.0038. A második forrásban iblanynak is találták nyomait.

20. Visk (előbb már emlitett koronaváros) határában a „Saján“ nevü igen szép völgyben még a következő savanyu vizforrásokat találjuk:

a) A „külső forrás“ a várostól napnyugatra s mintegy 3/4 órányi távolságra, a völgynek csaknem kellő közepén. A forrás alakja kut-szerü, s vize borral igen kellemes izü. Hévmérséke + 13° R., mikor a lég + 19° R. Aránysulya 1020. E forrás vize nagyon hasonlit a visk-várhegyi főforrás vizéhez.

b) A „belső forrás“. Vize nem oly bő, mint az előbbié, de egymással teljesen megegyeznek. Hévmérséke + 11° R., mikor a lég + 18° R. E forrás Teodorovics János huszti lakos tulajdona, a ki a forrás mellé kis fürdő-épületet is emeltetett.

E város határában vannak még az „Első és hátulsó borkut“ s a „Szász borkut“, melyeknek külső- és belsőképeni használata végett a város lakossága nyáron e források mellé sátrakat épit s a fürdőknek gödröket váj.

21. Dolha, 1892 lakossal, a dolhavizi járásban. Határában több ásványviz-forrás buzog fel, melyek közül e helyen leginkább emlitésre méltók a „Jászok“ és az „U magure“ nevü források.

Az előbbi a várostól mintegy félóránnyira, egy szép lapályon, az „U magure“ egy közös érrel biró három forrás szintén egy félóránnyira egy szük völgyben fekszik. E vizek különösen köszvényes és csuzos bántalmakban használtatnak nagy sikerrel. Vizök szintelen, tiszta, később tentás, mindent barnás sárgára festenek. Az első forrás hévmérséke + 7.5° R., mikor a lég + 18° R. Arányusulya 1.023. Az „U magure“-források hévmérséke + 8.7° R., mikor a lég melege + 19° R. Arányusulyok 1.028.

Konyhasós égvényes vasas savanyu vizeket még igen sok forrásban találunk, azonban nem oly jelentékenyek, hogy bővebb ismertetésöket szükségesnek látnók. Ugyanazért csak a községek s esetleg a források neveit emlitjük fel.

22. Alsó-Bisztra, 1200 lakossal, a dolhavizi járrásban. A községtől mintegy egy óránnyira buzog fel egy forrás. Hévmérséke + 7° R., mikor a lég + 18° R. Arányusulya 1.0046.

23. Ökörmező, 1261 lakossal, az ökörmezői járásban, a „Mezse brodami na mocsari“, a „Pud klivamu“ és a „Ruffini“ nevü forrásokkal.

24. Felső-Bisztra, 627 lakossal, az ökörmezői járásban. Határában vannak a „Na Runyák“ és az „U csellenum oblazi“ nevü források.

25. Majdánka, 762 lakossal, az ökörmezői járásban. Itt találjuk a „Na Runyák“ és a „Key Petro“ nevü forrásokat.

26. Ó-Holyatin, 573 lakossal, az ökörmezői járásban a „Polyanka kvaszi“ és a Klivaj kvaszi nevü forrásokkal.

27. Ricska, 641 lakossal, az ökörmezői járásban egy forrással.

28. Kelecseny, 543 lakossal, az ökörmezői járásban 2 forrással.

29. Tyuska, 321 lakossal az ökörmezői járásban egy forrással.

30. Kalocsa-Láz, 1274 lakossal, az ökörmezői járásban. Határában egy forrás buzog fel. E forrás mellé Fankovics István gör. kath. lelkész kis fürdő-épületet emeltetett.

31. Kereczke, 1613 lakossal, a dolhai járásban. Határában van a „Prohudnya“ nevü ásványforrás.

32. Roszuska, 384 lakossal, a tiszavölgyi járásban egy for-

rással. Hévmérséke + 7° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.019.

33. K.-Lonka, 1553 lakossal, a tisza-völgyi járásban. Forrásvizének hévmérséke + 9.2° R., mikor a légé + 17°. Aránysulya 1.024.

34. Petrova, 2220 lakossal, a visói járásban. A viz hévmérséke + 6.5° R, mikor a légé + 15° R. Aránysulya 1.037.

35. Mojszin, 2273 lakossal a visói járásban. Forrásvizének hévmérséke + 7° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulya 1.0053.

29. §. e) Földes vasas savanyu vizek. 1. Tiszta földes vasas vizek.

36. Ruszpolyána, 3740 lakossal, a visói járásban. Határában négy, u. m. a „Kovnicza“, a „Laszky“, a „Bukovinka“ és a „Burdesztó“ nevü s tartalmokra nézve egymáshoz hasonló forrás buzog fel. Az utóbbi három forrás különösen szénsavas földekben és vasélecsben igen gazdag, mig könnyen olvadó sókban igen szegény. A négy forrás vize, Tognio és Wachtel szerint, igen sok szénsavas mészéleget és vaséleget, keseréleget, jelentékeny mennyiségü kénsavas mészéleget, vasélecs nyomait, kénsavat, vilsavas timföldet, szénsavas szikéleget és keserhalvag nyomait, végül nagy mennyiségü szabad szénsavat tartalmaz. Az első forrás hévmérséke + 7° R., mikor a lég + 18° R.; aránysulya 1.023. A másodiké + 7.5° R., mikor a lég + 18° R.; aránysulya 1.021. A harmadiké + 6.5° R., mikor a lég + 17; aránysulya 1.019. A negyediké + 7° R., mikor a lég + 17° R. Ez utóbbi forrás a várostól igen messze, mintegy 6 órányira fekszik.

37. Luhi, az 1916 lakossal biró Bogdán községnek telepe, a tiszavölgyi járásban, a „Balczatul“ és a „Kraszina Javorina“ nevü forrásokkal. E vizek nem nagy jelentőséggel birnak. Az első hévmérséke + 7. 2° R., mikor a lég + 17° R., aránysulya 1.027. A második forrás hévmérséke + 7° R., a lég + 17° R. melegénél; aránysulya 1.023 és 1,027 között váltakozik.

38. Akna-Rahó 2347 lakossal a tiszavölgyi járásban. Hét forrása közül egy a templom udvarán, a másik a Szász Mihály kertjében, a 3-dik a „Szulszki“ nevü patak mentében, az 5-dik a Gyidinecz Iván udvarán, a 6-ik Klempus Hricz belső telkén, a 7-dik a „Vilcho-

vati" nevü telepen buzog fel. E források vizei mésztartalmu lerakodásokat hagynak hátra. Hévmérsékök + 6° és + 7. 5° R. között váltakozik + 17° R. légmérséknél. Aránysulyok 1.024 és 1.0056 között van.

39. Borsa község határából a „Csiszla", a „Vinisor", „Szeszuri na tri maguri", a „Vallere" és a „Preluka nevü öt forrást emlitjük meg. A „Szeszuri" és a Preluka" források vizei nagy mennyiségü kőolajat is tartalmaznak. Nem nagy jelentőségü források, mivel nagyobbrészt sem étrendileg, sem orvosilag nem használhatók. A „Szeszuri na tri maguri" forrás vize sótalan, s a lakosság nem engedi marháját belőle inni, mivel tart attól, hogy azok elhullanak.

30. §. 2. Égvényes földes vasvizek.

40. Orosz-Mokra, 600 lakossal, a taraczvizi járásban. A községtől mintegy óra járásnyira, egy szük völgyben, a hegy aljában egymáshoz nagyon közel három forrás buzog fel. Vizök átlátszó, tiszta, szagtalan, fanyar s égvényes savanyu izü s összehuzó. Tognio nagy mennyiségü szabad szénsavon s kénsavas szikéleg és szikhalvag nyomán kivül, jelentékeny mennyiségü szénsavas szikéleget, igen sok mészéleget és vaséleget, keseréleget, kovasavat és timföldet talált bennök. Az alsó forrás vize az orvosi rendelvény szigoru megtartása mellett idült bőrkütegek, kőbetegségek, fövénykór, emésztési rendetlenségek, csúzos és köszvényes bántalmak ellen sikerrel használható. Hévmérsékök + 7° R., mikor a lég + 18°. Aránysulya az első forrásnak 1.023, a másodiknak 1.026, a harmadiknak 1.031.

41. Német-Mokra, 403 lakossal, a taraczvizi járásban. A Mokra-patak mentén, a községtől alig $^1/_2$ órányira van a kristálytiszta, szagtalan s élénk fanyar, égvényes izü vizzel biró forrás, mely folyvást tisztán van tartva s belülről deszkával kibéllelve. E forrás vize teljesen megegyez az orosz-mokrai 3 forrás vizeivel. A viz csapadékot hagy magya után. Hévmérséke + 7° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.039.

42. Teresel-patak, 585 lakossal, a taraczvizi járásban. „Sztenka" nevü forrása a községtől alig $^1/_4$ órányira, a királyvölgyi régi bánya közelében fakad. Hévmérséke + 7° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulya 4.025. Tartalomra és gyógyhatásra nézve Orosz- és Német-Mokra ásványvizeihez hasonlit.

43. Bocskó-Rahó (előbb már emlitett) község határában ez osztályba sorozható négy forrást találunk. A „Neki forecz“ bő forrás a községtől mintegy ½ órányira buzog fel. Hévmérséke + 7. 5° R.; aránysúlya + 1.041. Az ennél kisebb s a községtől ¼ órányira levő „Ivanecz“ nevü forrás vizének hévmérséke + 8° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulya 1.021. A „Topilnecz“ nevü s a Topil völgyben fakadó elég bő forrás vizének hévmérséke + 7. 8° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulya 1.021-től 1.023-ig. A „Buzsora“ nevü forrás vize teljesen megegyez az előbbiekkel s hévmérséke + 8. 2° R. mikor a lég + 17° R. Orvosilag inkább csak külsőleg használhatók oly betegségek ellen, a minőkben az oroszmokrai források hatásosak.

44. Felső-Visó (már előfordult) község határában a Suligulihoz vezető uton a községtől 6 órányira a „Fajna“, egy órányira „In szeszura“, 1¼ órányira „In dzsosz“, két órányira „In priszlopás“, 3 órányira „Pa gyálu boluj“ nevezetü égvényes földes vasviz-források buzognak fel. E források vizei igen sok szabad szénsavon kivül nagy mennyiségü szénsavas mészéleget és szénsavas vasélecset, jelentékeny mennyiségü szikéleget és keseréleget, kevés kénsavas mészéleget és keseréleget, kovasav és timföld nyomait tartalmaznak. Vegyelemzésöket Tognio, később Wachtel eszközölték. Gyógyhatásra nézve az ezen rovatban elősorolt gyógyvizekhez hasonlók.

45. Bilin, 574 lakossal, a tiszavölgyi járásban. A községtől mintegy ½ órányira, a „Czehányszki“ nevü völgyben, egymástól alig néhány lépésnyire két forrás van. A bennök levő viz szagtalan, tiszta, átlátszó, de tejszinüre könnyen megzavarodik. Tognio, majd Wachtel vizsgálták meg, és sok szabad szénsavon kivül nagy mennyiségü szénsavas mészéleget és szénsavas vaséleget, szénsavas keseréleget, kovasavat, timföldet, kevés kénsavas szikéleget és szikhalvagnak nyomait tartalmaznak. Gyógyhatásra nézve az előbbi vizekhez hasonlók, de azon a kivétellel, hogy e források vizei mind külsőleg, mind belsőleg használhatók. Hévmérsékök + 7. 3° R., mikor a lég + 18° R. A felsőnek aránysulya 1.022, az alsóé 1.021.

46. Lipcse, 1871 lakossal a dolhavizi járásban. Két forrása közül az „U hrabove“ nevüt egy bükkös erdő aljában a községtől mintegy két órányira találjuk. Nem bő vizü; tiszta, szagtalan, élénk fanyar s csipős égvényes izü. Hévmérséke + 7° R., mikor a lég +

18° R. Arányulya 1.023. A „Hlubok“ nevü forrás a hason nevü hegy aljában a községtől 4 órányira buzog fel. Bő vizü forrás erős lerakodással. Vize élénk fanyar izü, erősen égvényes, tiszta és szagtalan. Hévmérséke + 7. 5° R., mikor a lég + 17° R. Arányulya 1.020. Alkatrészeiket illetőleg sok szénsavas keserléget, nagy mennyiségü mészeleget és vasélecset, kevés szikhalvagot, kénsavas szik- és mészéleget, kovasavat s nagy mennyiségü szabad szénsavat tartalmaznak.

47. Técső, 2877 lakossal, a técsői járásban. „Benkő“, „Kiczeköz“, „Veres-Lőrincz lázi“ és „Patópatak“ nevü 4 forrása közül a három első szagtalan, az utóbbi kénes szagu. Nem nagy jelentőségü források. Hévmérsékök + 9 — + 11 között van + 20° R. légmérséknél. Arányulyok 1.021 és 1.024 között.

31. §. 3. Égvényes konyhasós földes vasas vizek.

48. Váncsfalva, 1055 lakossal, a kaszói járásban. A községtől mintegy félórányira kelet felé egy hegyoldalban levő forrásról már 1753-ban van emlékezet Bél Mátyásnál. A forrás nem nagyon bő; vize erős légbuborékokat eregetve fakad fel. A forrás keritéssel van körülvéve, s az egész környéknek kellemes italul szolgáló vize átlátszó, állás után kissé zavaros, szagtalan s élénk égvényes csipős savanyu izü. Hévmérséke + 9° R., mikor a lég + 19° R. Arányulya 1.025. Tognio vegyelemzése szerint nagy mennyiségü szabad szénsavon kivül találtatik egy polgári fontban

Szénsavas szikéleg	7.51	szemer
„ mészéleg . . .	13.07	„
„ keseréleg . . .	5.38	„
„ vasélecs	0.84	„
Kénsavas szikéleg	2.39	„
Szikhalvag	6.17	„
Kovasav	0.14	„
Vilsavas timföld	0.03	„
Életmüves anyagok . . .	nyomai	
Összesen	35.53	szemer.

49. Batiza (már fentebb emlitett) község határában a fürészmalom mellett van egy forrás, melynek vizét Tognio elemezvén,

benne sok szénsavas szikéleget és szénsavas keseréleget, igen nagy mennyiségü szénsavas mészéleget és vaséleget, kevés cselélecset, kénsavas szikéleget, kénsavas vasélecs nyomait, jelentékeny mennyiségü szikhalvagot, kovasavat, timföldet és nagy mennyiségü szabad szénsavat talált. Hatása szerfelett izgató, s a viz a gyomrot nagyon könnyen megterheli. Hévmérséke + 8° R., mikor a lég + 19° R. Aránysulya 1.026. Borral vegyitve igen kellemes italul szolgál.

50. Közép-Visó község határában már emlitettünk néhány forrást. Ez osztályban a „Vale vinisór“ és a „Vale pestyilor“ s a batizai most emlitett forráshoz hasonló forrásokat emlitjük fel. Mindkettő a hasonló nevü völgyektől kapta nevét. Az utóbbi forrás nem oly bő, mint az első. Vizök szép tiszta, szagtalan, átlátszó, élénk csipős, égvényes savanyu izü. Hőmérséke az elsőnek + 9° R., mikor a lég + 19° R., s arányusulya 1.027. A másodiknak hőmérséke + 8.5° R., mikor a lég + 19° R., s arányusulya 1.023. Vigyázva mind étrendileg, mind orvosilag külsőleg és belsőleg is használhatók. Hatások erősitő és oszlató. Tognio megvizsgálván, igen sok szénsavas szikéleget és szénsavas keseréleget, nagy mennyiségü szikhalvagot, igen nagy mennyiségü szénsavat, mészéleget és vasélecset, kénsavas szikéleget, kénsavas vasélecs nyomait, kovasavat, timföldet és igen nagy mennyiségü szabad szénsavat talált bennök.

51. Borsabánya, 491 lakossal, a visói járásban. A községtől 2 órányira fekvő „Gura“-völgyben, egymástól alig néhány lépésnyire, öt igen bő, mészlerakodást hátrahagyó, tiszta, szagtalan s csipős savanyu izü vizzel biró forrás van, a melyeknek használata inkább étrendileg, mint orvosilag ajánltatik. Hévmérsékök + 7° R., mikor a lég + 18° R. Arányusulya 1.029. Igen sok szénsavas szikéleget, szénsavas keseréleget, szénsavas mészéleget és szénsavas vasélecset, sok szikhalvagot, kénsavas szikéleget, kovasavat, timföldet s nagy mennyiségü szabad szénsavat tartalmaznak.

52. Kusnyicza, 1049 lakossal, a dolhavizi járásban. A községtől ½ órányira egy völgy torkolatánál van a valóban figyelmet érdemlő forrás, mely szakemberek között már évtizedekkel ezelőtt nagy feltünést okozott. E forrás vize t. i. nagyban hasonlit a korytniczai és Lombardiában a recoarói hirneves források vizeihez. E tiszta, szagtalan, élénk fanyar, csipős, összehuzó izü, égvényes „keserü“ viz, ha üvegben áll, kissé zavarossá lesz s az edény fenekére rozsdás sárga csapadékot rak le. Nagy mennyiségü keserü sót

tartalmaz, s oldozó, zsongitó és erősitő hatásánál fogva sápkórban, a gyomor- és bélcsatorna tétlensége által előidézett emésztési zavarokban, a hasüregi zsigerek szabálytalan működésén alapuló bajokban, idült bőrkütegek és fekélyek ellen stb. sikerrel használtattak. E forrásnak mélyebbre való ásatását inditványozta Tognio, mivel ott igen jeles keserü sós vizre vélt találni. Hasonló gyógyviz a Kárpátokban nem található. Tognio e vizet vegyelemezvén, kevés kénsavas szikéleget, nagy mennyiségü kénsavas mészéleget és kénsavas keseréleget, igen sok szénsavas mészéleget, szénsavas keseréleget, szénsavas vasélecset, szikhalvagot, kovasavat, vilsavas timföldet, végül nagy mennyiségü szabad szénsavat talált bennök.

32. §. f) Kénsavas vas-viz.

53. E csoportba csak a Felső-Visó község határában, a „Szkragye"-völgyben fakadó forrást oszthatjuk be. A viz eléggé bő, tiszta, de nem egészen átlátszó szinü; szagtalan, kellemetlen, összehuzó fanyar s később tentás izü. Felmelegitve barnás szinüvé válik, s ugyanilyen szinü üledéket rak le. Kénsavas-vasélecs-tartalomra nézve hazánk minden ez osztályba sorozható gyógyvizeit felülmulja, a mellett vetekedik a hirneves „Sandrocks" és „Ronneby" világhirü gyógyforrások vizeivel. Köszvényes és csúzos bántalmak ellen, a női ivarszervek többféle bajaiban, sömör, izzagos kütegek, görvély-, angolkór, ficzamodások és csonttörések után, vérhiányos állapotokban stb. sikerrel használtatik. Hévmérséke + 8° R., mikor a lég + 19° R. Aránysulya 1.0154. Tognio elemzése szerint egy polgári fontban találtatik

Kénsavas haméleg . . .	0.021	szemer.
„ mészéleg . . .	0.207	„
„ keseréleg . . .	0.058	„
„ timéleg . . .	13.506	„
„ vasélecs . . .	7.391	„
Szikhalvag	0.853	„
Kovasav	0.271	„
Összesen	22.307	szemer.

B.

Konyhasós vizek.

33. §. a) Egyszerü sós vizek.

54. Királymező, 549 lakossal, a taraczvizi járásban. Forrása a községtől mintegy száz lépésnyire a Brusztura-patak partján van. Ez iblany-tartalmu forrást dr. Palatini emliti fel először, s utána e században nemcsak belföldi, hanem külföldi szakmunkák is kiváló dicsérettel szólanak felőle. Különösen dr. Tognio az emberiségre valóságos áldásnak tartja, ha e forrás mellé, föltevén, hogy elegendő vizet szolgáltat, fürdőintézet emeltetnék. Vize pohárral meritve kristály tiszta, szin- és szagtalan, élénk sós és csipős izü. Zsongitva oldozó hatásánál fogva különösen a görvélyes, sömörös bántalmak, bujasenyvi maradványok s a takhártyák fájdalmai ellen kitünő gyógyhatásu. Hévmérséke + 9° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.043. A kincstári tisztviselők és munkások részére a kincstári igazgatóság egy fürdőszobát épittetett a forrás mellé. Vizének vegyelemzése után egy polgári fontban találtatott

Szénsavas mészéleg . . .	2.71	szemer
„ szikéleg	3.54	„
„ keseréleg . . .	1.38	„
„ vasélecs	1.67	„
„ cselélecs	0.39	„
Szikhalvag	183.75	„
Mészhalvag	27.06	„
Keserhalvag	34.57	„
Szikiblag	1.25	„
Szikbüzeg	0.74	„
Szerves anyagok	0.53	„
Összesen	257.59	szemer.

55. Felső-Neresznicze, 1235 lakossal, a taraczviczi járásban. A „Szoloncs“ nevü völgyben, egymástól alig száz lépésnyire, eléggé bővizü s elkeritett két forrás buzog fel. A két forrás vizének hatása versenyez az Ischl, Hall, Reichenhall, Canstatt stb. hirneves

gyógyfürdők forrásaiéval. Vizök tiszta szin- és szagtalan; erősen sós s később tintás izü. Hévmérsékök + 8.5° R., mikor a lég + 17° R. Dr. Tognio elemzése szerint egy polgári fontban találtatott

Kénsavas szikéleg	5.23	szemer
„ mészéleg	3.54	„
„ keseréleg	1.19	„
Szénsavas mészéleg . . .	0.79	„
„ keseréleg . . .	0.54	„
Szikhalvag	379.06	„
Mészhalvag	13.84	„
Keserhalvag	6.39	„
Szénsavas vasélecs	1.34	„
„ cselélecs . . .	0.43	„
Kovasav	nyomai	
Összesen	412.35	szemer.

56. Karácsonfalva, 1483 lakossal, a szigeti járásban. A község azon lapályos helyén, a hol hajdan a Tisza folyt, találunk egy egészen elhanyagolt, egy láb mélységü, majdnem pocsolyává változott forrást, melynek elhanyagolása valóban nagy kár, mert egy augusztusi napon hévmérséke egyenlő volt a lég hőmérsékével (+ 17° R.). Aránysulya 1.038. Azért ajánlja dr. Tognio e helyen az ásatást, mivel itt hőforrást vél lappangani; a mit megkisérleni azért is érdekes lenne, mivel Máramarosban s a szomszédos törvényhatóságok területén eddigelé még egyetlen hő forrást sem sikerült fölfedezni. Vize zavaros, iblanytartalmu, kissé kénes szagu. Tartalmaz igen nagy mennyiségü szikhalvagot, kénsavas szikéleget, kevés kénsavas mészéleget és szénsavas mészéleget, jelentékeny mennyiségü szikiblagot és büzenyt, végül kovasavnak nyomait.

57. Gyulafalva, 1257 lakossal, a kaszói járásban. Forrása a községtől ½ órányira van s bő vizü. Hatása zsongitva oldozó. A viz hévmérséke + 9. 5° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.035.

58. Alsó-Róna, 1224 lakossal, a szigeti járásban. A község közvetlen szomszédságában van két tiszta vizü forrás. Hőmersékök + 9. 5° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulyok 1.042. Szénsavas mészéleget, szénsavas keseréleget, igen nagy mennyiségü szikhalvagot, mészhalvagot és keserhalvagot tartalmaznak.

59. Felső-Apsa, 2972 lakossal, a szigeti járásban, kevés jelentőségü sós forrását Tognio és Wachtel ismertették. Használata külsőleg történik. Hévmérséke + 9. 7° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.041. — Apsicza nevü telepen szintén több sós forrás találtatik.

34. §. b) Erős sós vizek

60. Akna-Szlatina, a szigeti járásban. Közvetlen szomszédságában levén a só-aknák, határában nagyon sok sós forrás találtatik, s ezek egyike mellé a kincstári handalban több szobából álló fürdő épittetett. Csúzos, köszvényes bántalmakban, idült hurutban, angol-kórban stb. sikerrel használtatnak. Ennek hévmérséke + 12° R., mikor a lég + 19° R. Aránysulya 1.047. Sokkal nagyobb jelentőségü azonban a b. Sztojka-család tulajdonát tevő s a handaltól mintegy ½ órányira egy gyöngyörü, kies helyen felfakadó lázi sós forrás, mely mellé szintén épittetett a tulajdonos család néhány szobából álló fürdőépületet. E viznek hatása felette olvasztó; szép tiszta szinü, élénk sós izü s a torkot égeti. Hévmérséke + 11. 5° R., + 18° R. hévmérséknél. Aránysulya 1.054. Wachtel talált benne nagy mennyiségü szikhalvagot, mészhalvagot, kevés keserhalvagot, kénsavas szikéleget, kénsavas keseréleget, kénsavas timéleget, kovasavat, végül iblany és büzeny nyomait. Hatása fürdő formában közvetlenebb.

61. Szlatinka, 620 lakossal, az izavölgyi járásban. Forrása igen bő vizü s hasonlit az akna-szlatinai sós forráshoz. Hévmérséke + 9. 50° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.051. Tognio elemezvén, kevés kénsavas szikéleget és kénsavas timéleget, keseréleg nyomait, de igen nagy mennyiségü szikhalvagot, mészhalvagot, keserhalvagot és kovasavat talált benne.

62. Felső-Szelistye, 2184 lakossal, az izavölgyi járásban. E község határában négy konyhasós viz-forrás van. Vizök tiszta s élénk sós izü. Hévmérsékök + 10° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulyok 1.043 — 1.047. E források vizeit Tognio vizsgálta meg.

63. Sándorfalva, 863 lakossal, a huszti járásban. Régente itt sóbányák voltak. Több bő forrása van, melyeknek vizét leginkább csak házi szükségletre használják. Hévmérsékök + 9° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulyok 1.048.

64. Talaborfalva, 1778 lakossal, a técsői járásban. Határában több, a sándorfalviakhoz hasonló, sós forrás van.

65. Kerekhegy, 320 lakossal, a técsői járásban. Határában az előbbiekhez hasonló hat sós forrás van.

66. Akna-Sugatag, 1874 lakossal, a sugatagi járásban. Két sós forrásának vize, töménységöknél fogva leginkább külsőleg használható. Igen nagy mennyiségü szikhalvagot, kevés mész- és keserhalvagot, kénsavas mészéleget, kénsavas timéleget, kénsavas keseréleg nyomait és kovasavat tartalmaznak.

67. Konyha, 1324 lakossal, az izavölgyi járásban. Három sós forrása erős szikhalvag tartalmu. Ezen kivül kevés szénsavas szikéleget és keseréleget, szénsavas mészéleget, kénsavas szikéleg és kénsavas keseréleg nyomait, kevés mészhalvagot és keserhalvagot, végül kovasavat tartalmaznak. Gyógyitásra külsőleg alkalmasak. Hévmérsékök + 10° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulyok 1.045—1.053.

68. Rónaszék, 1532 lakossal, a szigeti járásban. Sós forrása a kincstári handalban fakad fel, mely mellé néhány szobából álló fürdőház is épittetett az igazgatóság által. A viz tiszta, különösen csúzos és köszvényes bántalmakban s bujasenyves csont- és bőrbántalmakban kitünő hatásu. Hőmérséke + 8. 5° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.056 Nagy mennyiségü szikhalvagot, szénsavas keseréleget, szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, kevés szikiblagot, kovasavat, végül kénsavas szik- és mészéleg nyomait tartalmaz.

35. §. c) Glauber-sós vizek.

Kizárólag glauber-sós vizek Máramarosban nincsenek ugyan; mindazáltal nem tartjuk érdektelennek elősorolni azon ásványvizeket, a melyek mégis jelentékeny mennyiségü glauber-sót tartalmaznak. Ezek között leggazdagabb ily sóban a felső-nereszniczei konyhasós viz. Utána következnek 1) a huszti, („Várhegyi“ és „Csebreny“), mihálkai, kabolapataki, szaplonczai, vucskómezei, („Na Pausztonak“), f.-bisztrai, („Kosinszky“), majdánkai (Rudavecz“) glódi („Hölgyek vize“), batizai („Pokur“), lipcsepolyánai („U Uzora“) égvényes, 2) a deszei, luhi-i („Hoverla“), lonkai, lipcsei („U hrabove“ és „U hlubok“), váncsfalvi, kusnyiczai vas, 3) az akna-szlatinai (és a b. Sztojka-féle), apsiczai konyhasós, 4) a felső-rónai s dolhai földes (meszes) vizforrások.

36. §. d) Keserü vizek.

Ez osztályba szintén nem sorolhatunk Máramarosban kizárólag egyetlen forrást sem. Kénsavas keseréleg (keserü-só) részint glauber-sóval, részint a nélkül több forrás vizében találtatik, mint például a rókamezői („U peregyil") égvényes, a bocskói-rahói felső-visói („Fajna"), a kusniczai vasas és a felső-nereszniczei, gyulafalvi, szlatinai, apsiczai és szlatinkai konyhasós vizekben.

37. §. e) Földes (meszes) vizek.

69. Felső-Róna, 1709 lakossal, a szigeti járásban. A földből 3 nyiláson, a községtől mintegy ½ órányira, fakad fel a ludtojás nagyságu buborékokat hányó forrás, melynek vizén nyilt edényben a levegőn fehéres kékellő hártyácska képződik. A viz a forrás fenekére sárgás-barna, mészszerü csapadékot rak le. Különben tiszta, átlátszó, szintelen, kissé kénszagu. Hévmérséke + 9° R., a lég + 18° R. mérsékénél. Aránysulya 1.027. Hasonlit a szklenói, luccai, pisai, leuki és weissenburgi vizekhez, s altesti zsigerekben, csúzos, köszvényes, ficzamodási bántalmakban, rekedtség, idült hurut, magtalanság ellen stb. igen kitünő hatásu. Egy polgári fontban, nagy mennyiségü szabad szénsavon kivül, alkatrészei ezek:

Kénsavas szikéleg	0.79	szemer
Kénsavas mészéleg	13.54	„
Kénsavas keseréleg	2.71	„
Szénsavas keseréleg	1.35	„
„ mészéleg	3.69	„
„ vasélecs	0.47	„
Mész- és keserhalvag . . .	nyomai	
Szikiblag	0.05	„
Kovasav	0.38	„
Összesen	22.98	szemer.

70. A Felső-Visó község határában emlitett „Borkutvölgy"-ben van egy 3 láb mélységü s 1½ láb átmérőjü meszes viz, mely a belé lökött tárgyakat vastag mészlavaggal vonja be. Hatása zsongitva oldozó s száritó. A forrás nagyon el van hanyagolva. Ize

undoritó, kissé édeses, szagtalan. Hőmérséke + 18° R. légmérséknél + 10° R. Aránysulya 1.033. Tartalmaz szabad szénsavat, igen sok kénsavas mészéleget, kevés kénsavas szikéleget, szénsavat, némi mészéleget, némi szénsavas vasélecset, kevés mész- és szikhalvagot, kovaföldet és vonat-anyagot.

71. Dolha város határában is van egy órányi távolságban tőle a mészhegy tulsó oldalán, egy szép tisztás közepén, barnás-sárga mészszerü lerakodást hátrahagyó vizü forrás, melynek tetején sárgabarnás hártya képződik. Forrásában a viz tiszta, átlátszó, de edényben tejszinü lesz. Ize kissé csípős, sós, fanyar, szénsav szagu. Hévmérséke + 10.5° R., mikor a lég + 19° R. Aránysulya 1.029. Gyógyhatása zsongitva oldozó s takhártyákat száritó. Igen sok szénsavas mészéleget, kevés szénsavas szikéleget, szénsavas vasélecset, nagy mennyiségü kénsavas mészéleget, mészhalvagot, szikhalvagot, kovaföldet, timföldet és szabad szénsavat tartalmaz.

38. §. f) Kénvizek.

71. Bréb, 973 lakossal, a kaszói járásban. Határában több kénviz-tartalmu forrás buzog fel. A falutól mintegy ½ órányira s a Guttin havas tövében fekvő, negyven szobából álló fürdőintézet mellett 3 forrás van, melyeknek vize bátran kiállja a versenyt a világhirü aacheni, weilbachi, neudorfi és a parádi („Csevicze“) kénes vizekkel. A források a fürdő-udvar közepén egymástól alig pár ölnyi távolságra vannak. A főforrás egy 5 láb mély és 2¾ láb széles kivájolt fa-kutban fakad fel, nagy mennyiségü szeszfejlődéssel, és erős légbuborékokat eresztgetve. A kissé feljebb fekvő 2-ik forrás vize kellemetlen izénél fogva csak fürdésre használtatik. A harmadik s legfentebb fekvő forrás is igen bő vizü, de belsőleg ennek vizét sem használják. A viz mind a három forrásban tiszta, átlátszó, de csak a főforrás vize kellemes, csípős, kissé sós izü, s ezt borral is gyakran vegyitik. Kitünő gyógyhatásuak az angolkór, idegkór, szélhüdés, csúzos és köszvényes bántalmak, mindenféle bélférgek, másodlagos bujasenyv, a női ivarszervi bántalmak, hasüregi vérbőség stb. ellen. Hévmérséke az első forrásnak + 11° R., mikor a lég + 17° R.; aránysulya 1.063. A másodiké + 10.5° R., mikor a lég + 17° R.; aránysulya 1.057. A harmadiké + 11° R., mikor a lég + 17° R.; aránysulya 1.073. A főforrás vize egy polgári fontban a következő alkatrészekből áll:

Kénsavas szikéleg	2.038	szemer
„ mészéleg	0.517	„
„ keseréleg	1.293	„
Szikhalvag	1.957	„
Szénsavas szikéleg	7.021	„
„ mészéleg . . .	3.517	„
„ keseréleg . . .	3.059	„
„ vasélecs	nyomai	
„ lavanyélecs . . .	0.014	„
Szikiblag	0.217	„
Kovasav	0.038	„
Vilsavas timföld	0.103	„
Összesen	19.774	szemer.

A községtől egy órányira, egy jól körülkeritett helyen buzog fel még egy kénvizes forrás a „Pokura“, melynek vize nagy légbuborékokat ereget. Szép, tiszta, átlátszó szinü, edényben gyöngyöző s csípős savanyu, égvényes sós izü. Erős kénköneg szagu. Hévmérséke + 10° R., mikor a lég + 17° R. Arányusulya 1.075. Hatása zsongitva oldozó és oszlató. Tartalmaz kénsavas szikéleget, kénsavas mészéleget, jelentékeny mennyiségü szikhalvagot, sok szénsavas szikéleget, szénsavas keseréleget, sok szénsavas mészéleget, jelentékeny mennyiségü vaséleget, kovasavat, timföldet, szabad és félig lekötött szénsavat és igen sok szabad könkéneget.

73. Felső-Kálinfalva, 1437 lakossal, a kaszói járásban. Forrása a községtől mintegy ½ órányira, földolajtól kevéssé áthatott, homokköves földből buzog fel, melynek tisztán tartására a lakosság nagy gondot fordít. Vize erős kénköneg szagu, átlátszó, tiszta s élénk csipős, égvényes izü. Hévmérséke + 10.2° R., mikor a lég + 17° R. Arányusulya 1.049. Gyógyhatása különösen csúzos és köszvényes bántalmak ellen kitünő. A viz tartalmát kevés kénsavas szikéleg, kénsavas mészéleg, szikhalvag, sok szénsavas szikéleg, szénsavas mészéleg, kevés keseréleg, kovasav és vilsavas timéleg nyomai, szabad szénsav és igen sok könkéneg teszik.

74. Nánfalva, 570 lakossal, a kaszói járásban. A községtől ¼ órányira van a négy nagy, igen bő vizü forrás, mely perczenkint légbuborékokat eresztgetve fakad fel. Vize átlátszó, erős könkéneg

szagu, gyöngyöző s kissé csipős égvényes izü. Mind belsőleg, mind külsőleg használtatik oly betegségek ellen, mint a minőkben a brébi vizek sikeres hatásuak. Hévmérséke + 9.5° R., mikor a lég + 17° R. Arányulya 1.047. Alkatrészeit sok szénsavas szikéleg, szénsavas mészéleg, kevés szénsavas keseréleg, kevés szénsavas vasélecs, szikhalvag, kovasav, timföld, kénsavas szik- és mészéleg nyomai, szabad szénsav és könkéneg teszik.

75. Barczánfalva, 2471 lakossal, a kaszói járásban. Kénviztartalmu s külsőleg és belsőleg különösen csúzos és köszvényes bajokban sikerrel használható forrása a községtől ½ órányira van. Vize szép tiszta, edényben pezseg, könkéneg szagu, csipős, égvényes izü s a levegő hatásánál fogva tejesedő. Hévmérséke + 8.5° R., mikor a lég + 17° R. Arányulya 1.033. Kénsavas szikéleget, sok kénsavas mészéleget, kénsavas vasélecs nyomait, szikhalvagot, sok szénsavas szikéleget, sok szénsavas mészéleget, timéleget, kovasavat, könkéneget és szabad szénsavat tartalmaz.

76. Iza, 1767 lakossal, a huszti járásban. A községtől egy órányira a „Horodilova"-völgyben buzog fel nagy légbuborékokat eresztgető s csak külsőleg használható földes, kénes viz-forrása, melynek vize tiszta, könkéneg szagu s égvényes, émelygős izü. Hévmérséke + 10° R., mikor a lég + 18° R. Arányulya 1.031. Sok szénsavas szikélegen kivül tartalmaz még szénsavas mészéleget, szikhalvagot, mészhalvagot, kevés kénsavas mészéleget, kovasavat, vonat-anyagot, és elég könkéneget.

77. Kricsfalva, 1129 lakossal, a técsői járásban. Az „U lázu" nevü völgyben, a községtől mintegy másfél órányira találni egy meglehetős nagyságu s elég bő vizü forrást, melynek tartalmából a szabad szénsav hiányozván, belsőleg nem, csupán külsőleg használható. Vize többnyire tiszta, könkéneg szagu s édeses-émelygő izü. A forrás aljában sok barnás-sárgás kénes szagu iszap található. Hévmérséke + 10.5° R., mikor a lég + 18° R. Arányulya 1.076. Tartalmát kénsavas szikéleg, kénsavas mészéleg, szikhalvag, szénsavas szikéleg, szénsavas mészéleg, szénsavas keseréleg, kovasav, timföld, könkéneg és kevés félig kötött és szabad szénsav teszik.

78. Szolyma (már emlitett) község határában a Nagy-Ág folyó partján van egy szerfelett oldozó, oszlató és zsongitó hatásu, kénes viz tartalmu, nem nagyon bő forrás. A viz kristály tiszta, átlátszó, pohárban gyöngyöző, kellemes izü, kissé könkéneg szagu. Ize élénk

csipős s kissé összehuzó. Hőmérséke + 9° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulya 1.041. Kevés könkénegen s nagy mennyiségü szabad szénsavon kivül egy polgári fontban a következő alkatrészek vannak:

Szénsavas szikéleg	11.57	szemer
„ mészéleg . . .	7.51	„
„ keseréleg . . .	1.73	„
„ vasélecs	0.63	„
Szikhalvag	9.09	„
Mészhalvag	4.38	„
Kénsavas szikéleg	2.54	„
„ mészéleg	5.71	„
Kovasav	0.51	„
Szikiblag	0.17	„
Összesen	43.85	szemer.

79. Kaszó-Polyána, 1237 lakossal, a tiszavölgyi járásban. A községtől mintegy 8 órányira, a Pelicza-havas aljában, a Kobila-hegyen egy igen bő vizü s nagy lefolyásu forrás találtatik, mely azonban távol fekvése miatt nem igen használtatik. Vize szép tiszta, a pohárban gyöngyözik, erős könkéneg szagu, élénk csipős, összehuzó izü. Hőmérséke + 7, 5° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulya 1.031. Csúzos és köszvényes bántalmak ellen sikerrel használható. Tartalmát sok szénsavas szikéleg, szénsavas mészéleg, kevés keseréleg, sok vasélecs, szik- és mészhalvag, kevés kénsavas szikéleg, kevés kovasav, timföld, sok szabad szénsav és könkéneg teszik.

80. Mikolapatak, 844 lakossal, a kaszói járásban. Forrása a községtől ¼ órányira van. A viz szép tiszta, átlátszó. Hőmérséke + 8° R., mikor a lég + 18° R. Hatása zsongitva föloldó, köszvényes és csúzos bántalmakban.

81. Sziget, korona-város, 8833 lakossal. A „Hosszuliget“ nevü völgyben, a várostól D-re körülbelül egy órányira, van a most kevéssé használt bő vizü forrás. Vize kevéssé piszkos szinü, könkéneg szagu s émelygős édeses izü. Hőmérséke + 11° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1,031. Tartalmaz szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, sok szénsavas vasélecset, kevés szikhalvagot, kovaföldet, könkéneget és kevés légenyt. Régebben fürdésre használták köszvényes bajokban.

82. Hosszumező, 1716 lakossal, a szigeti járásban. Igen jeles kénes viz-forrása a várostól mintegy negyedórányira van. A viz kissé piszkos s kellemetlen ize miatt belsőleg nem is használtatik, de külsőleg az altesti vérbőség által okozott bajokban, csuz, köszvény, görvély és angolkór, idült bőrbetegségek stb. ellen kitünő hatásu. Hőmérséke + 10° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.062. Kevés kénsavas szikéleget, jelentékeny mennyiségü szikhalvagot, szénsavas szikéleget, szénsavas keseréleget, szénsavas mészéleget, igen nagy mennyiségü vasélecset, kovasavat s nagy mennyiségü könkéneget tartalmaz.

83. Jód, 2127 lakossal, az izavölgyi járásban. A községtől mintegy negyedórányira a „Vale mocsie“ nevü völgyben, egymástól alig néhány lépésnyire, két konyhasós kénes gyógyviz-forrás buzog fel. A forrás alján a viz szürkés szinü, könkéneg szagu üledéket rak le s a ruhát szürkére festi. A vizek hévmérséke + 10° R., mikor a lég + 17° R. Arányulyok 1.076. Gyógyhatások oldozó, s ha nagyobb mértékben használtatik, hashajtó Csak külsőleg használtatnak. Egy polgári fontban alkatrészeik a következők:

Kénsavas szikéleg	6.254	szemer
„ keseréleg . . .	3.761	„
„ mészéleg . . .	3.118	„
Szikhalvag	13.349	„
Mészhalvag	7.567	„
Szénsavas keseréleg . . .	nyomai	„
„ mészéleg . . .	nyomai	„
Kovasav	0.302	„
Összesen	34.351	szemer.

84. Dulfalva, 739 lakossal, a técsői járásban. A határában a községtől mintegy ¼ órányira találtató, nem nagy jelentőségü forrás vize szép, kristály tiszta s légbuborékokat vetve buzog fel. Élénk könkéneg szagu s kellemetlen sós izü. Hatása feloldó. Hőmérséke + 10° R., mikor a lég 17° R. Arányulya 1.053. Tartalmaz kevés szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, sok szikhalvagot, mészhalvagot, kovasavat, könkéneget s kénsavas mész nyomait.

85. Krácsfalva, 821 lakossal, a kaszói járásban. A forrásban szürkés üledéket lerakó vize a községtől ½ órányira a „Pokura“

nevü hegy oldalán buzog fel. Vize tiszta, erős könkéneg szagu s égvényes erős konyhasós undoritó izü. A forrás nem bő. A viz hőmérséke + 10. 5° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.045. Tartalmaz kevés szénsavas szikéleget, igen sok mészéleget, sok vasélecset, kevés kénsavas szikéleget, igen sok kénsavas mészéleget, kénsavas keseréléget, sok szikhalvagot, mészhalvagot, kovasavat és sok könkéneget.

86. Huszt (már fentebb emlitett) koronaváros „Baranya“ nevü telepitvénye területén is van egy bő vizü forrás, mely mellé a Sz.-Bazilról nevezett szerzetesek két szobából álló fürdő-épületet épittettek. A viz szép tiszta, könkéneg szagu s undoritó sós izü. Hőmérséke + 9° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.039. Külsőleg használják, s föloldó, oszlató hatásu. Szénsavas szikéleget, szénsavas mészeleget, kevés szénsavas keseréleget, igen sok szikhalvagot, mészhalvagot, kovaföldet és könkéneget tartalmaz.

87. Disznópatak, 433 lakossal, a kaszói járásban. Forrása a községtől mintegy negyed órányira van. A viz szénsavas vasélecs tartalma miatt feketéllő s ugyanily szinü üledéket rak le. A fehér ruhát szürkére festi. Erős könkéneg szagu s kellemetlen izü. Hévmérséke + 10° R., mikor a lég + 20° R. Aránysulya 1.078. Egy polgári fontban a következő vegyrészek találtattak:

Kénsavas szikéleg	. .	2.075 szemer
„ mészéleg	. . .	3.190 „
„ keseréleg	. . .	0.027 „
Szikhalvag	. . . . .	19.534 „
Szénsavas szikéleg	. . .	4.472 „
„ keseréleg	. . .	1.078 „
„ mészéleg	. . .	2.490 „
Szénsavas vasélecs	. . .	0.251 „
Szikiblag	. . . . .	0.703 „
Kovasav	. . . . .	0.064 „
Büzeny	. . . . .	nyomai
	Összesen	33.884 szemer

88. Sófalva, 557 lakossal, a huszti járásban. Egyik forrása a paplak udvarán, a másik a községtől $^1/_4$ órányira a „Beilova“ nevü helyen buzog fel. Mindkét forrás vize barnás üledéket rak le;

erősen könkéneg szagu s undoritó sós izü. Az első forrás vizének hévmérséke + 10° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.049. A másodiknak hévmérséke + 10. 5°R., mikor a lég + 20° R. Aránysulya 1.052. A második forrás mellett kisebbszerü fürdőhelység is van, melynek vize különösen csúzos és köszvényes bántalmakban, valamint a női ivarszervek többféle bajaiban kitünő hatásu. Az első forrásban kevesebb a szikhalvag, de több a szénsavas vasélecs. Tartalmokat kevés kénsavas szikéleg és kénsavas keseréleg, igen sok szikhalvag, szénsavas szikéleg, kevés szénsavas mészéleg, szénsavas keseréleg, kevés szénsavas vaséleg, kovasav, igen nagy mennyiségü könkéneg s az iblany némi nyomai teszik.

89. Ruszkirva, 1247 lakossal, a visói járásban. A „Runya-Sztraczora“ nevü forrás a községtől mintegy 3 órányira, a „Szkorodna“ nevü pedig 2½ órányira fekszik. Az első forrás igen bő vizü s meglehetős nagyságu. Vize kristály tiszta, könkéneg szagu s égvényes sós, csipős izü. A forrás fenekén szürkés csapadékot rak le. Hőmérséke + 8. 2° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulya 1.027. A második (konyhasós-, glauber-sós) gyógyviz-forrás szintén bő s nagy lefolyásu. Vize tiszta, szintelen, átlátszó, erős könkéneg szagu. Élénk sós, undoritó izü és sötétbarnás szinü csapadékot rak le. Hőmérséke + 9. 5° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.034. Gyógyhatása oldozó, átható, izgató. A második forrás vize inkább belső, mint külső használatra való.

90. Dragomérfalva, 1437 lakossal, az izavölgyi járásban. A községtől ½ órányira a „Czibles“ hegy alatt a „Rite Pokura“ nevü dombon s homokkőből álló és földolajtól áthatott talajon több sekély s nem bő vizü forrás buzog fel, melyeknek vize külsőleg csúzos és köszvényes bántalmak, hasüregi zsigerek, hideg izdagok, görcsök, aranyér, szélhüdés, méhkór stb. ellen kitünő hatásunak tapasztaltatott. Hévmérsékök + 14° R., mikor a lég 18° R. Aránysulyok 1.087. E források vize tiszta, szintelen, erős kénmáj és kőolaj szagu sundoritó izü. Tartalmokat kevés kénsavas szikéleg, nagy mennyiségü kénsavas mészéleg, kevés kénsavas keseréleg, igen kevés kénsavas vasélecs, sok szikhalvag, mészhalvag, kevés szénsavas szikés mészéleg, sok kovasav, kőolaj s az iblanynak némi nyomai teszik.

C.

Égvényes ásvány- s gyógyvizek.

39. §. a) Egyszerü égvényes vizek.

91. Huszt (már emlitett) korona-város határában még két forrás fakad. Az első a várromokhoz vezető út legalsó lapályán van, vad rózsabokroktól körülvéve. A forrás igen bő. Vize kissé szürkés szinü, tiszta, egykevéssé fanyar izü. Edényben ha áll, pelyhet rak le. Alkatrészeit szénsavas szikéleg, kénsavas szikéleg, szikhalvag, kevés keserhalvag, mészhalvag, szénsavas mészéleg s vasélecs teszik. Legmagasabb hőmérséke + 14° R. Aránysulya 1.206. A másik forrás a Tisza baloldalán Kirva község közelében fekszik s a lakosoktól „Csebreny“ néven neveztetik. Ezen forrás vize az előbbiénél erősebb, s egy polgári fontban a következő alkatrészei vannak:

Szénsavas szikéleg . . .	5.2069	szemer
Kénsavas szikéleg. . . .	2.0028	„
Szikhalvag	0.5152	„
Mészhalvag	0.0385	„
Vasélecs	nyomai	„
Kovasav	0.1087	„
Összesen	7.8721	szemer.

92. Mihálka, 521 lakossal, a huszti járásban. Forrása a községben a gör. kath. templom mellett buzog fel. A viz bő, szin- és szagtalan s kevéssé lug-izü. Hőmérséke + 11° R. Aránysulya 1.005. Lobos és tompa jellegü görvély, idült bőrkütegek, sápkóros hószámi rekedés, tompa jellegü köszvény s aranyér ellen stb. kitünő hatásunak tapasztaltatott. Egy polgári fontban a következő vegyrészek vannak:

Szénsavas szikéleg . . .	7.1539	szemer
Kénsavas szikéleg . . .	7.0327	„
Szikhalvag	0.4018	„
Mészhalvag	nyomai	„
Vasélecs	0.6341	„
Kovasav	kevés	„
Összesen	9.2225	szemer.

93. Gernyes, 941 lakossal, a huszti járásban. Határában két, kevés jelentőségü forrás van, szénsavas szikéleg, szénsavas mészéleg, kevés kénsavas szikéleg, szikhalvag, igen csekély vasélecs és timföld tartalommal. Hőmérsékök + 12° R., ha a lég + 18° R.

94. Kabola-patak, 1376 lakossal, a szigeti járásban. Határában két, sok szénsavas szikéleget tartalmazó forrás van. Ezeknek vize tiszta, kissé könkéneg szagu s undoritó lugos izü. Csak külsőleg használtatnak sápkór, görvélykór, hasüregi vérbőség, csúz, köszvény, szélhüdés stb, ellen. Az első forrás hőmérséke + 9. 5° R., ha a lég melege + 18° R. Aránysulya 1.005. A második forrás hőmérséke + 9° R., ha a lég melege + 17° R. Aránysulya 1.003. Kevés könkénegen kivül egy polgári fontban még a következő alkatrészek vannak:

	Alsó forrás	Felső forrás
Kénsavas szikéleg . .	1.0571	2.1026 szemer
Szikhalvag	0.0385	1.0025 „
Mészhalvag	0.0818	0.0090 „
Szénsavas szikéleg . .	8.0339	7.4005 „
„ mészéleg .	0.1520	0.0218 „
Timföld	0.0120	nyomai „
Szénsavas vasélecs . .	nyomai	1.0521 „
Összesen	9.3753	11.5905 szemer.

40. §. b) Égvényes savanyu vizek.

95. Szaploncza, 2030 lakossal, a szigeti járásban. A községtől dél felé mintegy órajárásnyira, az erdőben egy nagy szikla tövében egymástól alig néhány ölnyi távolságra két forrás buzog fel, melyeknek vizéről Tognio oly elragadtatással emlékezett meg, hogy bűnnek tartja, ha e források mellé fürdőintézet nem fog emeltetni. A viz eléggé tiszta, égvényes sós izü. Kár, hogy tisztán tartására nem sok gond fordittatik, pedig e savanyu vizből magában Máramarosban elfogy évenkint mintegy százezer üveg. A lakosság külsőleg gödrökben, tüzes kövek által felmelegitve használja a légző szervek takhártyái betegségeiben, fejérfolyás, hószámrekedés, terméketlenség, étvágyhiány, gyomorégés, gyakori hányás, aranyeres vérzés, görvély, angolkór, átalános gyengeség, csúz, köszvény stb. ellen. Az alsó forrás hőmérséklete, ha a lég + 18° R., + 9° R. Aránysulya 1.020.

A felső forrás vizének hőmérséke + 8. 5° R., ha a lég + 18° R. Aránysulya 1.019. A két forrásban nagy mennyiségü szabad szénsavon kivül ez alkatrészek vannak:

	Alsó forrás	Felső forrás	
Kénsavas szikéleg	0.1563	0.0247	szemer
„ haméleg	0.0697	0.0264	„
Szikhalvag	2.6489	0.3087	„
Szénsavas szikéleg. . . .	73.7512	58.1064	„
Szénsavas mészéleg . . .	5.3250	3.0912	„
„ keseréleg . . .	2.6034	1.9057	„
„ vasélecs . . .	0.0524	0.8309	„
Vilsavas timföld	0.0371	0.0754	„
Kovasav	0.5891	0.3958	„
Szikiblag	0.7905	0.3011	„
Szikbüzeg	0.2801	0.0107	„
Légenysavas szikéleg . . .	nyomai	nyomai	
Lavéleg	nyomai	nyomai	
Kőolaj	1.8071	0.0729	„
Szerves anyagok	nyomai	nyomai	
Félig szabad szénsav . . .	2.4813	1.3902	„
Összesen	89.9921	66.5401	szemer.

96. Vucskómező, 406 lakossal, az ökörmezői járásban. A gör. kath. templom szomszédságában van a „Na Paustenak“ nevü, s ezenkivül kissé távolabb két jelentéktelenebb forrás. Az elől emlitett forrás meglehetősen bő. Vize a forrásban fehér üledéket ad, s a viz kissé fehéresnek látszik. Pohárban szépen gyöngyözik s kellemes égvényes, kissé sós izü. A gyomrot meglehetősen terheli. Hőmérséke + 8° R., mikor a levegő + 17° R. Aránysulya 1.004. Gyógyhatásra nézve a szaplonczai égvényes vizekhez hasonlit. Egy polgári fontban a következő alkatrészei vannak:

Kénsavas szikéleg . . .	1.04	szemer.
Szikhalvag	0.75	„
Szénsavas szikéleg. . .	7.02	„
„ mészéleg . .	0.39	„
Timföld	0.50	„
Kovasav	0.17	„
Összesen	9.87	szemer

97. Szolyma, 260 lakossal, a verchovinai járásban. A község alsó részében három forrás fakad fel, melyeknek egyike, kövesitő erejénél fogva, egy kis halmocskát alkotott. E vizek fornak medrökben s tojásnyi buborékokat hánynak. A főforrás fél lábnyi mély s két lábnyi átmérőjü. Hőmérséke + 8.7° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1·0078. A vizek a forrásokban fehéreknek látszanak, de edényben szép tiszták. Izök kellemes, s ezért belsőleg is használtatnak, különösen csúzos s köszvényes bántalmakban. Tartalmokat nagy mennyiségü szikéleg, kevés szénsavas mészéleg, igen kevés szénsavas keseréleg, szikhalvag, vilsavas timföld, kovasav, iblany és büzeny nyomai teszik.

98. Majdánka, 762 lakossal, a verchovinai járásban. Forrásai közül a „Pud Klevov“ nevü érdemel említést, mely a községtől alig 300 lépésnyire levő két forrásból ered. A viz csipős savanyu, égvényes sós, edényben kissé zavaros. Hőmérséke + 7.5° R., mikor a lég + 16° R. Aránysulya 1.0020. Gyógyhatásra nézve a vucskómezői égvényes savanyu vizekhez hasonlit.

99. Felső-Bisztra, 627 lakossal, a verchovinai járásban. Égvényes savanyu viz forrása a községben Kosinszky István földbirtokos udvarán fakad fel, a ki e forrás fölé kis fürdőházat épittetett. A viz nagy légbuborékokat hányva fakad fel; a forrásban fehéres szürke, de edénybe meritve tiszta. A forrást bekeritő fát fehér kéreggel vonja be s az edényt, kevés állás után, fehérre festi. Hőmérséke + 9.5° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.0031. Gyógyhatásra nézve versenyez a Tognio által oly annyira dicsért szaplonczai égvényes vizekkel. Kevés könkénegen és sok szabad szénsavon kivül egy polgári fontban következő alkatrészek találtatnak:

Kénsavas szikéleg . .	2.307	szemer
Szikhalvag	1.005	„
Szénsavas szikéleg . .	27.062	„
„ keseréleg .	1.928	„
„ mészéleg. .	3.793	„
Vasélecs	0.107	„
Összesen	33.202	szemer.

100. Toronya, 615 lakossal, a verchovinai járásban. A helységtől mintegy 1/4 órányira, a „Priszlop“ nevü völgyben Bedek Mi-

hály földmives rétjén van egy nem nagy jelentőségü forrás, mely sok szénsavas mészéleg tartalmánál fogva inkább földes, mint égvényes savanyu viz. Hőmérséke + 7.2° R., mikor a lég + 15° R.

41. §. c) Égvényes konyhasós savanyu vizek.

101. Ferenczvölgy, 316 lakossal, a técsői járásban. Savanyu vize bátran vetélkedik a világhirü selters-i, gleichenbergi, bikszádi, czigelkai stb. vizekkel. Tognio az üveghutától mintegy negyedórányira egy festői szépségü helyen felfakadó forrásról egész elragadtatással szól. A viz a forrásnál kissé zavarosnak látszik, pohárban azonban szintelenebb. Szagtalan, alig sós, égvényes savanyu izü. Ha felzavarjuk s kevés savat öntünk hozzá, erősen pezseg. A forrás szépen körül van keritve s vize belsőleg a légzési szervek bántalmai, a hasüregi zsigerek betegségei, a nyirkedény-rendszer zavarai, a hudszervek számos bajai, rendetlen havadzás, hószámrekedés, méh- és petefészek-daganatok stb. esetében, külsőleg pedig méhkór, komorkór, görcsök, idült bőrkütegek, csúzos és köszvényes bántalmak stb. ellen használtatik sikerrel. Mennyileges vegyelemzésének eredménye, egy polgári fontot vevén fel, a következő:

Szénsavas mészéleg . .	2.56 szemer.
„ keseréleg . .	1.17 „
„ szikéleg . .	47.08 „
Szikhalvag	18.75 „
Kénsavas szikéleg . .	0.13 „
Kovasav	0.36 „
Timföld	0.07 „
Szikiblag	nyomai
Büzeny	„
Szénsavas vasélecs . .	„
Összesen	70.12 szemer.

102. Vucskómező (már emlitett) község határában még két forrást találunk. Az egyik benn a községben Kriván György földmüves kertjében, a másik a községtől mintegy két órányira a „Na Vulychovum“ nevü erdő-részben buzog fel. Mindkét forrás vizét használja a lakosság görvély, emésztési rendetlenség, csúzos és kösz-

vényes bántalmak, valamint a légzési szervek bajai esetében. Vizök kissé fehérlő, szagtalan s élénk savanyu, égvényes konyhasós izü. Hőmérsékök + 8.7° R., mikor a lég + 17° R. Az elsőnek aránysulya 1.034, a másodiké 1.042.

103. Szolyma (már szintén emlitett) község határában az Ökörmezőre vezető országut mellett, a Nagyág-folyam partján, van egy körülkeritett forrás, mely egyike a legritkább égvényes vizeknek, mivel semmi vasélecset nem tartalmaz. A forrás bő, s vize légbuborékokat eregetve fakad. Szine a forrásban fehéres, a pohárban tiszta s gyöngyöző. Borral vegyitve jól pezseg s kellemes italul szolgál. Sós égvényes, csípős izü. Hőmérséke + 9° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulya 1.0038. Különösen kezdődő gümőkórban sikerrel használtatik.

104. Majdánka (már előfordult) község határában szintén van két égvényes konyhasós savanyu viz-forrás. Az egyik a községben Maldár Vaszil földmüves kertjében, a másik a községhez tartozó „Rudavecz“ nevü telepen, Ficsora Vaszil, Buncsa Hricz, Gagara Vaszil földmüvelők kertjeiben fakad fel. Mindkét forrás tisztán tartatik, s gyógyhatásuk a ferenczvölgyi égvényes vizekéhez hasonló. Az első forrás hőmérséke + 8,2° R., mikor a lég + 17° R.; a másodiké + 9° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulyok 1.041.

105. Kövesliget, 2492 lakossal, a técsői járásban. E község határában a „Monasztír“-völgyben egy kis patak mentén, egymástól alig 5 lépésnyire, egy közös érből három, a helységtől félórányira a „Lejkum“, s 1¾ órányira a „Moncsul“ nevü források fakadnak. A források meglehetősen bővek s tiszták. Vizök szagtalan, savanyu, kissé sós, élénk égvényes izü. Hőmérsékök + 7.9° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulyok 1.00363. Kénsavas szikéleget, kénsavas mészéleget, nagy mennyiségü szénsavas szikéleget, szénsavas keseréleget, szénsavas mészéleget, szénsavas vasélecs nyomait, kevés timföldet és kovasavat, végül nagy mennyiségü szikhalvagot és szabad szénsavat tartalmaznak.

106. Kalocsa-Horb, 476 lakossal, a verchovinai járásban. A Huszt felé vezető országut mellett a Talabor folyó bal partján egy nagy kő alól nagy robajjal tör elő, légbuborékokat erősen hányva, egy kellemes izü savanyu viz-forrás, mely néhány lépésnyire patakká alakulván a Talabor folyó hullámai közé vegyül. Az e nemü ásványvizek között e megyében ez a viz tartalmaz legtöbb szabad szénsavat.

A viz kristálytiszta s a forrásban fehér üledéket rak le. Edényben gyöngyözik, szagtalan s élénk savanyu, égvényes sós izü. Hőmérséke + 7.5° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.045. Egy polgári fontban a következő alkatrészek találtattak:

Kénsavas szikéleg	0.37	szemer
„ mészéleg	0.06	„
Szikhalvag	11.09	„
Szénsavas szikéleg	34.73	„
„ keseréleg	0.43	„
„ mészéleg	2.41	„
Vilsavas timéleg	0.02	„
Kovasav	0.20	„
Összesen	49.31	szemer.

107. Szinevér, 1825 lakossal, az ökörmezői járásban. A községtől 2½ órányira a „Csorna Rika“, 3 órányira pedig a „Lurekum Zored“ nevü források buzognak fel. Egyik sem nagy jelentőségü. Hőmérsékök + 7.2° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulyok 1.036.

108. F.-Szlatina (a sós vizek rovatában emlitett) község határában még van a községtől ¼ órányira egy égvényes konyhasós savanyu viz-forrás, mely nagy légbuborékokat eresztve fakad fel. Vize szép tiszta, átlátszó, pohárban gyöngyöző, szagtalan, élénk égvényes sós, csípős izü. Hévmérséke + 7.5° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.041. Hatása szerfelett oszlató s oldozó. Nagy mennyiségü szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, szénsavas keseréleget, igen sok szikhalvagot, kovasavat, timföldet, kénsavas szikéleg nyomait, kénsavas mészéleg nyomait és nagy mennyiségü szabad szénsavat tartalmaz.

42. §. d) Égvényes konyhasós vastartalmu savanyu vizek.

109. Felső-Visó község határában már emlitettünk néhány forrást. Most a világhirü „Suliguli“ s még három más: a „Deák Ferencz“-, a „Miholy“- és a „Losztun“ nevü forrásokról emlékezünk meg.

A „Suliguli“-forrás F.-Visótól mintegy 5 órányira a gyönyörü fenyves erdőktől körülvett Suliguli völgyben buzog ki, egy

pavillon alatt, melytől néhány ölnyire néhány szobából álló fürdőházat is épittetett a kincstári igazgatóság. A „Suliguli viz“ nagy morajjal s pezsgéssel buzog fel, fehér habokat hány, kristály tiszta, átlátszó, szin- és szagtalan s kellemes savanyu izü. A forrásnál e viz oly erős, hogy közvetlen egymás után két pohárral nem tanácsos belőle inni. Hőmérséke + 10° R., mikor a lég + 14° R. Aránysulya 1.00362. Távol fekvésénél fogva itt nagyobbszerü fürdőintézet soha sem lesz, de vize a kereskedésekben keresett fog lenni mindig. Vizében, egy polgári fontban, a következő alkatrészek találtattak :

Szikhalvag	6.13 szemer.
Kénsavas szikéleg	0.35 „
„ mészéleg	0.07 „
Szénsavas szikéleg	12.82 „
„ keseréleg . . .	5.08 „
„ mészéleg	8.91 „
„ vas- és cseléleg .	0.41 „
Timföld	0.01 „
Kovasav	1.27 „
Iblany s büzeny	nyomai
Összesen	35.05 szemer.

A Suliguli-forrástól néhány lépésnyire van a „Deák Ferencz“ forrás.

Gyógyhatások ugyanaz, a mi az égvényes konyhasós savanyu vizeké.

A „Miholy“- és a „Losztun“-források a hasonló nevü helyeken buzognak fel s nagyban hasonlitanak a Suligulihoz. Tognio csak annyiban tett köztök különbséget, hogy a „Miholy“-forrás vizében több a kénsavas szikéleg, a szénsavas vasélecs s az iblany, de kevesebb a szénsavas föld, a szén, sósav, szikéleg s a szabad szénsav.

110. Glód (már emlitett) község határában két kitünő gyógyhatásu, vastartalmu, égvényes konyhasós vizforrás („Hölgyek vize“, „Keresztkut“) buzog fel. A „Hölgyek vize“ a községtől fél óránylra van. Vize tiszta, szin- és szagtalan s az edény fenekére rozsdás csapadékot rak le. Hőmérséke + 9.2° R., mikor a lég hőmérséke + 17° R. Aránysulya 1.0052. Gyógyhatása zsongitva oldozó.

111. Batiza község határában már emlitettünk két forrást. E rovat alatt is megemlithetjük „Pokura“ nevü forrását, melynek vize teljesen megegyez a glódi „Hölgyek vizé“-vel. Hőmérséke + 8.9° R., mikor a lég + 16° R. Aránysulya 1.0039.

112. Lipcsepolyána, 1084 lakossal, a verchovinai járásban. „U Ozura“ nevü forrása a községtől 1/4 órányira buzog fel. A hasontartalmu forrásvizek között ez a leggyengébb. Hőmérséke + 8° R., mikor a lég + 17° R.

113. Rókamező, 1107 lakossal, a dolhai járásban. A községtől 2 órányira levő „U Peregyil“ nevü forrás-vize elég bő; szép tiszta, habszerüen forr; edényben gyöngyözik, szagtalan, élénk kellemes égvényes sós izü. Hőmérséke + 7.5° R., mikor a lég + 18° R. Aránysulya 1.032.

114. Bukovecz, 515 lakossal, a verchovinai járásban. Forrása a községtől 1/2 órányira buzog fel erősen és bőven, nagy légbuborékokat hányva. Vize kristálytiszta, átlátszó, szagtalan, s csak az orrban csipked szénsav-tartalma. A forrás körül vasrozsdát rak le. Kellemes csípős, később fanyar, tintás összehuzó izü. Borral vegyitve jól pezseg s kellemes italt nyujt. Hőmérséke + 7° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulya 1.017. Gyógyhatása olyan, mint a többi égvényes konyhasós vastartalmu savanyu vizeké.

43. §. Táblás egybeállitása a megye összes ásvány- és gyógyvizeinek betü-sorban.

Sorszám	A helység és gyógyviz neve	Forrásszám
1	**Apsicza**	2
2	**Apsa** (Felső)	1
3	**Batiza** 1) Pokura	1
	2) Szekul	1
	3) Fürész	1
4	**Barczánfalva**	1
5	**Bilin** Czehanyszki	2
6	**Bisztra** (Alsó)	1
7	**Bisztra** (Felső) 1) Kosińszky	1
	2) Na Runyák	1
	3) U Csellenum oblazi	1
8	**Borkut** 1) Alsó forrás	1
	2) Felső forrás	1
	3) Vaszkul	1
	4) Trosztinecz	1
	5) Preszerehirka	1
	6) Maszlokrut	2
9	**Borsa** 1) Sándor-forrás	—
	2) Csiszla	1
	3) Vinisor	1
	4) Szeszuri na tri maguri	1
	5) Vallere	1
	6) Preluka	1
10	**Borsabánya** Gura	5
11	**Bréb** 1) a fürdő vizei	3
	2) Pokura	1
12	**Bukovecz**	1
13	**Desze**	1
14	**Disznópatak**	1
15	**Dolha** 1) Jászol	1
	2) U magure	3
	3) Meszesviz	1
16	**Dragomérfalva** Rite pakura	2
17	**Dulfalva**	1
18	**Ferenczvölgy**	1
19	**Gernyes**	2
20	**Glód** 1) Hölgyek vize	1
	2) Keresztviz	1
21	**Gyulafalva**	1
22	**Hidegpatak**	1
23	**Hosszumező**	2
24	**Huszt** 1) Várhegy oldalán	1
	2) Csebreny	1
	3) Nyires	1
	4) A városban levő	1
25	**Huszt-Baranya**	2
26	**Iza** Hrodilova	1
27	**Jód** Vale mocsej	2
28	**Kabolapatak**	2
29	**Kabola-polyána** Fürdő vize	4
30	**Kálinfalva**	1
31	**Kalocsa-Horb**	1
32	**Kalocsa-Láz**	1
33	**Karácsonfalva**	1
34	**Kaszópolyána** „Kobila“	1
35	**Kelecseny**	2
36	**Kereczke**	1
37	**Kerekhegy**	6
38	**Keselymező**	1
39	**Királymező**	1
40	**Királyvölgy**	2
41	**Konyha**	3
42	**Kövesliget** 1) Monastir	3
	2) Lejkum	1
	3) Moncsul	1
43	**Krácsfalva** Pokura	1
44	**Kricsfalva** U lázu	1
45	**Kusnyicza**	1
46	**Lipcse** 1) U hrabove	1
	2) U Hlubok	1
47	**Lipcsepolyána** U Ozura	1
48	**Kis-Lonka**	1
49	**Luhi** 1) Hoverla	2
	2) Balczatul	1
	3) Kraszina Javorina	1
50	**Majdánka** 1) Pud klevov	2
	2) Molde Vaszily	1
	3) Na Runyák	1
	4) Key Petró	1
51	**Mihályka**	1
52	**Mikolapatak**	1
53	**Mojszin**	1
54	**Mokra** (Német) 1) Mokrától 100 l.	3
	2) a Mokrapatak mellett	1
55	**Mokra** (Orosz)	3
56	**Nánfalva**	1
57	**Neresznicze** (Felső) Szoloncs	2
58	**Oblyaszka** 1) $^3/_4$ órányira	1
	2) a templom mellett	1
59	**Ó-Holyatin** 1) Polyánka kuatri	1
	2) Klivaj kvaszi“	1

Sorszám	A helység és gyógyviz neve	Forrásszám
60	**Ökörmező** 1) Mezse brodami	1
	2) Pud klivamu	1
61	**Peregyil** (Ökörmező telepe) Ruffini	1
62	**Petrova**	1
63	**Prohudnya** (Ökörmező telepe)	1
64	**Rahó** (Akna) 1) Toloka	1
	2) Szász Mihály	1
	3) Sulszki patak	1
	4) Iván Gyidinecz	1
	5) Hricz Klempus	1
	6) Cholerás temetőnél	1
65	**Rahó** (Bocskó) 1) égvényes	1
	2) Neko Ferencz	1
	3) Ivanecz	1
	4) Topilnecz	1
	5) Buzsora	1
66	**Rókamező** U peregyil	1
67	**Ricska**	1
68	**Róna** (Alsó)	2
69	**Róna** (Felső)	1
70	**Rónaszék**	1
71	**Roszuska**	1
72	**Podobecz** (Majdánka telepe)	1
73	**Ruszkirva** 1) Runya Sztrazsore	1
	2) Szkorodna	1
74	**Ruszpolyána** 1) Kvasznicza	1
	2) Laszki	1
	2) Bukovinka	1
	4) Budeszto	1
75	**Sajópolyána** 1) Vale nuntrusa	1
	2) Vale Lupuluj	1
	3) Gura l. bordanului	1
76	**Sándorfalva**	2
77	**Sófalva** 1) a pap kertjében	1
	2) Beilova	2
78	**Sugatag** (Akna)	2
79	**Szaploncza**	2
80	**F.-Szelistye**	4
81	**Szenes** (Sófalva része)	1
82	**Sziget,** Hosszuliget	1
83	**Szinevér** 1) Lurekum zored	1
	2) Csorna rika	1
84	**Szlatina** (Akna) 1) Ludovica mellett	2
	2) B.-Sztojka-láz	1
	3) Égvényes viz	1
	4) a határban elszórva	1
85	**Szlatinka**	1
86	**Szolyma** II. számu forrás	1
	I. számu forrás	1
	III. számu forrás	1
87	**Talaborfalva**	5
88	**Técső** 1) Benkő-forrás	1
	2) Kincze-kő	1
	3) VeresLőrincz lázi	1
	4) Pató-pataki	1
89	**Tereselpatak,** Sztenka	1
90	**Toronya** Bedek Mihály rétjén	1
91	**Tyuska**	1
92	**Urmező**	3
93	**Váncsfalva**	1
94	**Vilchovati** (Ak.-Rahó telepe)	1
95	**Visk** 1) Nyulász	1
	2) Kovácsvölgyi	2
	3) Visk-várhegyi fürdő	2
	4) Jőrös-forrás	1
	5) Sajáni külső forrás	1
	6) Sajáni belső fürdő	1
	7) Első hátulsó borkut	2
	8) Szász-borkut	1
96	**Visó** (Felső) 1) Suliguli	1
	2) Miholy	1
	3) Losztun	1
	4) a falu melletti	1
	5) in Seszura	1
	6) Fajna	1
	7) in dzsosz	1
	8) in priszlopász	1
	9) Pagyel boluj	1
	10) Szkrágyi völgyi	1
97	**Visó** (Közép) 1) Styubei	1
	2) Lá Kaldáre	1
	3) Vále vinisor	1
	4) Vále pestyilor	1
	5) Vále vinuluj	1
98	**Vucskómező** 1) Na Panstenaklo	1
	2) Gyuri Kriványkut	1
	3) Na Vulychovum	1
	Összesen	234

Szőllősy Sándor monographiájából kivonta **Szabó Sándor.**

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Éghajlati viszonyok ismertetése *).

44. §. Általános megjegyzések.

Máramaros éghajlati viszonyait illetőleg igen kevés adat állván rendelkezésünkre, csak hozzávetőleges leirást nyujthatunk.

A megye területén rendszeres észleletek a legközelebbi évekig nem eszközöltettek. Csak 1872-ik év márciusában állittatott meteorologiai észlelde Akna-Szlatinán a sóbányai hivatalnál a magyar kir. kincstár által. Az észlelés ugyanazon év és hó 10-én kezdetett meg, azonban eleintén igen hiányosan, s csak később vezettetett az pontosan Preysig Ede akkori aknanagy által. Ő azonban az 1873-ik év nyarán eltávozott Szlatináról. Észlelések azóta is történtek ugyan; de mivel, a légsulymérő elromlása miatt a száraz és nedvesitett hőmérő reggeli és délutáni állásain kivül semmi jegyzés nem történt: azok biztos adatokul nem szolgálhatnak.

Az 1872-ik évi junius hó 1-étől 1873-ik évi május hó 31-ig eszközölt jegyzetek szolgáltatnak eszerint csak adatokat a légsuly- és hőmérő állásaira, továbbá a száraz és nedvesitett hőmérő változásaira, valamint a felhőzet, csapadékok mennyiségére és alakjára.

Egy év adatai, még ha a szokott időjárással közel egyeznének is, nem lehetnek teljesen irányadók valamely hely éghajlati viszonyainak meghatározásánál, annál kevésbbé szolgálhatnak ilyenekül az emlitett évről szólók, mert köztudomás szerint az 1872-iki nyár nagyon esős, az $187^2/_3$-ik évi tél pedig oly annyira enyhe volt, hogy 1872-ik évi deczember elején a közel erdőkből második termésü érett szamóczát kapott közlő, s az észlelt legnagyobb hideg 1873. február 15-én 7 h.—11. 6 C. fok volt. Rendes időjárás mellett a hévmérő a téli hónapokban, különösen januárban, C. szerint 20—24 fokot szokott mutatni a fagyponton alul, sőt 1870. január elején —26 C. fokra szállott a higany.

Bár e szerint az emlitett följegyzésekből a megye légmérsékletére és éghajlati viszonyaira biztos következtetéseket vonni egyáltalán lehetetlen: mindazáltal jónak látjuk az emlitett évi rendkivüli időjárást feltüntető adatokat, Gesell Sándor szigeti bányageolog ur számitásai szerint, az alább következő táblázatokban közölni.

---

*) Adatokat nyujtottak Hunfalvy J. „A magy. birod. term. viszonyainak leirása“ cz. munkája; továbbá Vandrák F. ur és végre Gesell Sándor ur a szlatinai észlelde följegyzéseiből meritett számitásokkal.

45. §. Részletes számadatok.

I. A légnyomás havi ingadozása és havi közép légnyomás.

Hónap	Közvetlen leolvasás								O fokra visszavitt légnyomat Mm. 700 +			
	Thermometer	Barometer	Thermometer	Barometer	Thermometer	Barometer	Thermometer	Barometer				
	7 h.		2 h.		9 h.		közép		7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. junius	18.29	35.12	19.14	34.63	17.47	35.00	18.30	34.92	32.88	32.28	32.82	32.66
julius	19.38	36.35	20.77	35.71	18.94	36.01	19.79	36.02	34.05	33.26	33.77	33.69
augusztus . .	19.42	36.08	20.86	35.83	19.19	36.03	19.82	35.97	33.78	33.37	33.76	33.63
szeptember .	17.83	38.12	18.62	37.48	16.97	37.59	17.81	37.73	36.02	35.15	35.57	35.63
október . . .	13.98	38.92	14.85	38.37	14.31	38.77	14.38	38.69	37.26	36.52	37.14	36.97
november . .	10.37	38.25	10.96	37.80	10.43	58.02	10.59	38.02	37.35	36.55	37.12	37.01
deczember .	8.79	37.27	9.19	36.94	8.81	37.15	8.93	37.12	36.23	36.17	36.33	36.24
1873. január	6.04	38.85	6.59	38.45	6.21	38.42	6.28	38.57	38.14	37.73	37.90	37.93
február . . .	5.99	38.10	6.88	37.83	6.21	38.01	6.36	37.98	—	—	—	—
márczius . .	9.34	35.55	10.71	34.90	9.91	35.50	9.99	35.32	—	—	—	—
április	12.67	33.35	13.62	32.75	12.41	33.04	12.90	33.05	—	—	—	—
május	13.85	33.60	14.65	33.21	13.39	33.26	13.96	33.33	—	—	—	—

II. Évszaki közép légnyomás $187^{2}/_{3}$.

Évszak	Közvetlen leolvasás								O fokra visszavitt légnyomat Mm. 700 +			
	Thermometer	Barometer	Thermometer	Barometer	Thermometer	Barometer	Thermometer	Barometer				
	7 h.		2 h.		9 h.		közép		7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. nyári .	19.03	35.85	20.26	35.39	18.87	35.68	19.30	35.64	33.57	32.97	33.45	33.33
őszi	14.06	38.43	14.81	37.88	13.90	38.13	14.26	38.15	36.88	36.02	36.61	36.50
$187^{2}/_{3}$ téli . .	6.94	38.07	7.55	37.74	7.07	37.86	7.19	37.89	—	—	—	—
1873. tavaszi	11.99	34.13	12.99	33.62	11.90	33.93	12.28	33.89	—	—	—	—
Évi	13.01	36.62	13.90	36.16	12.94	36.40	13.26	36.39	—	—	—	—

III. A száraz és nedvesitett hőmérő havi ingadozása és közép állása $187^{2}/_{3}$-ik évben.

Hónap	Száraz hőmérő Celsius szerint				Nedvesitett hőmérő Celsius szerint			
	7 h.	2 h.	9 h.	közép	7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. junius . . .	15.20	19.60	14.50	16 43	15.08	19.30	14.28	16.22
julius	15.91	23.30	16.69	18.63	14.66	18.44	15.35	16.15
augusztus	15.80	22.36	16.54	18.23	14.87	18.94	15.57	16.46
szeptember	12.36	20.81	14.23	15.80	11.49	16.74	13.21	13.81
október	8.39	17.44	10.74	12.19	7.46	13.28	9.28	10.01
november	4.75	11.17	6.71	7.54	3.88	8.60	5.50	5.99
deczember	2.12	6.04	2.90	3.69	1.61	3.37	2.01	2.33
1873. januar . .	-0.15	3.08	0.53	1.15	-0.48	1.95	-0.13	0.45
februar	-1.64	4.03	0.40	0.93	-1.72	1.85	-0.51	-0.13
márczius	3.97	12.35	6·57	7.63	2.97	8.33	4.74	5.35
április	6.35	13.95	8.84	9.71	5.36	9.50	6.37	7.08
május	11.01	16.68	11.13	12.94	10.19	13.02	9.54	10.92

IV. A száraz és nedvesitett hőmérő évszaki ingadozása és évi közép-állása $187^{2}/_{3}$-ik évben.

Évszak	Száraz hőmérő Celsius szerint				Nedvesitett hőmérő Celsius szerint			
	7 h.	2 h.	9 h.	közép	7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. nyári . . .	15.64	21.75	15.91	17.76	14.87	18.89	15.09	16.28
őszi	8.50	16.47	10.56	11.84	7.61	12.87	9.33	9.94
$187^{2}/_{3}$ téli	0.11	4.38	1.28	1.92	-0.19	2.39	0.46	0.89
1873. tavaszi . .	7.11	14.33	8.25	10.09	6.17	10.28	6.88	7.78
Évi	7.84	14.28	9.15	10.40	7.11	11.11	7.94	8.72

V. Felhőzet az $187^{2}/_{3}$-ik évben az egyes hónapok szerint.

Hónap	Felhőzet. Derült = 0; borult = 10			
	7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. junius	7.0	8.1	6.3	7.13
julius	4.9	6.4	4.8	5.37
augusztus	5.45	6.29	5.19	5.64
szeptember	5.5	6.0	4.9	5.47
október	4.2	5.3	3.3	4.27
november	6.2	6.2	5.1	5.83
deczember	6.7	5.9	5.4	6.0
1873. januar	8.8	7.9	7.8	8.17
februar	6.49	6.77	6.07	6.44
márczius	5.9	5.9	4.42	5.41
április	6.2	6.8	5.8	6.27
május	6.45	6.74	5.68	6.29

VI. Felhőzet az $187^{2}/_{3}$-ik évben az évszakok szerint és az évi átlag.

Évszak	Felhőzet. Derült = 0; borult = 10			
	7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. nyári	5.78	6.93	5.43	6.05
őszi	5.30	5.83	4.43	5.19
$187^{2}/_{3}$. téli	7.33	6.86	6.42	6.87
1873. tavaszi	6.18	6.48	5.30	5.99
Évi	6.15	6.52	5.39	6.02

VII. A csapadék havi mennyisége millimeterekben; azok alakja és a csapadékos napok száma az 187²/₃-ik évben.

Hónap	A csapadék					
	magassága mm-ekben	alakja s a csapadékos napok száma				
		eső	jégeső	havas eső	hó	köd
1872. junius	157.75	26	—	—	—	—
julius	122.06	15	—	—	—	12
augusztus	157.33	14	—	—	—	—
szeptember	71.00	13	—	—	—	8
október	67.24	11	—	—	—	1
november	13.59	11	—	—	—	—
deczember	38.65	12	—	1	4	—
1873. januar	28.30	3	—	2	6	12
februar	38.95	5	—	1	7	2
márczius	51.85	12	—	—	—	—
április	63.05	13	—	—	1	1
május	108.04	32	1	—	1	—

VIII. A csapadék évszaki s évi mennyisége, alakja és a csapadékos napok száma 187²/₃-ik évben.

Évszak	A csapadék					
	magassága mm-ekben	alakja s a csapadékos napok száma				
		eső	jégeső	havas eső	hó	köd
1872. nyári	437.14	55	—	—	—	12
őszi	151.83	35	—	—	—	9
187²/₃ téli	105.90	20	—	4	17	14
1873. tavaszi	222.94	47	1	—	2	1
Évi	917.81	157	1	4	19	36

46. §. Következtetések.

Általában tekintve, a megye éghajlata a magas fekvés következtében inkább zordnak mondható. Különösen érzékeny a hőmérséknek gyakori és nagy ingadozása, mely évenkint 45—55 C. fokra tehető. E gyakran és hirtelen bekövetkező nagy ingadozásnak okait a megye domborzati viszonyaiban, nagy terjedelmü erdőségeiben és vizbőségében találjuk. Az időjárási viszonyok majdnem azonosak a központi Kárpátokéival.

	max.	min.	közép
A Tiszavölgyben és a hegységek aljában	+ 32°	— 22°	+ 5.5° C.
a magasabb előhegyeken	+ 30°	— 25°	+ 4° „
a magas erdős vidéken	+ 28°	— 27°	+ 2° „

A csapadék magassága megközelitőleg

az alsó vidéken . .	790— 820 mm.
a felső „ . .	1000—1300 „

Az esős napok száma átlagban mintegy 140,

a havas „ „ „ „	30,
az égiháborus „ „ „ „	25.

Az uralkodó szelek Ny-ról, ÉNy-ról és É-ról fújnak, s minthogy néha viharos természetüek, a fenyő-erdőségekben nagy károkat okoznak. Általában a légáramlások nagy ingadozásnak vannak alávetve. A nyugati szelek mindig esővel, nyáron égiháborus zivatarral járnak. A villanyos feszültség ezen a vidéken gyakori és erős. A zivatarok leginkább junius és julius hónapokban fordulnak elő, úgy hogy e hónapok alatt ritkán mulik el nap a nélkül, hogy a hegységekben zivatar ne lett volna. Jégeső ritkán, felhőszakadás azonban, kivált az erdőktől megfosztott vidékeken, gyakran fordul elő.

47. §. Földrengés.

A Máramaros megye területén észlelt földrengéseknek központját, Hunfalvy szerint, azon vidék képezi, mely N.-Károly, Szatmár és Szilágy-Somlyó közt terül el. E vidékről indulnak ki azon nagy földrengések, melyek a földkéregre s az ennek fölszinén levő tárgyakra erőszakos befolyást gyakorolnak, s melyeknek rengési hullámkörei mfdnyi területeken nagy sebességgel rohannak végig.

N.-Károly vidékéről különösen a XIX-ik században terjedt el néhány jelentős földrengés. Ezek közül legnagyobb kiterjedésü az volt, mely 1834. okt. 15-én állott be s reggeli 7½ óra tájban egész Felső-Magyarországon tetemes erővel nyilatkozott. Ugyanazon központból 1829. jul. 2, 4, 7, 27. és aug. 4-én, továbbá 1859. jan. 27-én indultak ki földrengések.

Máramarost illető e kiindulási főponton kivül jelentéktelenebb és csekélyebb kiterjedésü földrengések indultak ki Huszt, Rónaszék és Sugatag vidékéről is.

Az emlitett földrengéseken kivül följegyeztettek még a következők: 1763-ik évben Rónaszéken nagymérvü rázkódások észleltettek, melyek által a régibb sóaknák oly tetemes sérüléseket szenvedtek, hogy az akkori kincstári igazgató szükségesnek vélte uj aknák nyitását ajánlani. A jelen század folytán a rónaszéki, sugatagi és szlatinai sóaknáknál észleltek még az 1813, 1814, 1817, 1818, 1823, 1829, 1834, 1838, 1839, 1844, 1846, 1859 és 1870-ik években földrengéseket, melyek közül az erősebbek és tartósabbak lenn az aknákban is érezhetők voltak, a nélkül azonban, hogy itt vagy a földszinén károkat okoztak volna. Csak az 1846-ik évi földrengés képez e tekintetben kivételt, a mikor 17, különösen erős rázkódás volt, s ezek következtében a rónaszéki bányatelep déli részén fekvő kincstári épületek nagy sérüléseket szenvedtek. Az 1876. évi febr. hó 5-én reggeli 5½ órakor is érezhető volt két kisebb rázkódás, a melyek azonban semmi kárt nem okoztak.

Hetényi Kálmán.

HATODIK SZAKASZ.

A megye növényzetének ismertetése.

48. §. Előrebocsátott figyelmeztetés.

Máramaros megyének földrajzi viszonyai felette kedvezők arra nézve, hogy e vidék dus és kitünő növényzetnek legyen hazája, s e czikk irója saját tapasztalatai után bátran elmondhatja, hogy e Flórának párját lehet ugyan találni e haza egyik vagy másik megyéjében, de szebbet nála bizonynyal nem.

Nem állitom, hogy a megye virányát teljesen kikutathattam volna; mert 37 éven keresztül a füvészet terén szerzett tapasztalataim arról győztek meg, hogy számtalan izben meglátogatott, tehát teljesen ismerni hitt havasokon a későbbi években még mindig akadtam oly növényekre, melyek Máramaros megye Flórájára nézve előttem egészen ujak voltak, és megforditva, az előbbi években egyikmásik havason talált növények később onnan máshova vándoroltak át, ugy hogy az előbbi helyeken többé nem voltak találhatók. Sőt a klimatikus viszonyok folytán az is megtörténhetik, hogy egy valamely repraesentans növény teljesen eltünik, s helyette egy másik lép elő kettőztetett gazdagsággal.

A növények elsorolásában nem tartottam magamat sem a Linné mesterséges, sem más nagynevü irók természetes rendszeréhez. A betürendes sorozatot már csak azért is czélosabbnak véltem, mert ugy a tourista, mint az összehasonlitó füvészettel foglalkozó tudós könnyebben érhet czélt, s kevesebb fáradságába kerül, hogy a növényzet gazdagságát vagy szegénységét két vagy több táj között meghatározhassa.

49. §. Betüsoros növénymutató.

Abutilon Avicennae, Gärtn. Mivelt téreken, kertekben Huszton található.

Acer campestre, L. Verőfényes oldalokon, erdők szélén közönséges.
— platanoides, L. Magasan fekvő erdőkben. Virágzása májusban.
— Pseudoplatanus, L. Mint az előbbi. Májusban.
— tataricum, L. A huszti vár oldalán. Juniusban.

Achillea lingulata, W. K. A Guttinon Bréb mellett, Rahón a Terentin havason bőven, más havasokon szórványosan. Juliusban.

— Pharmica, L. Huszt vizenyős kaszálóin és Bustyaházán bőven. Augusztusban.

— millefolium, L. Kaszálókon, szántók között igen közönséges. Juliusban.

— magna, L. Szigeten a Kőhát alatti kaszálókon. Juliusban.

— setacea, W. K. A borsai Pietrószon és más havasokon. Juliusban.

— tanacetifolia, All. Mint az előbbi. Található a szigeti határon is. Julius—augusztusban.

Aconitum Anthora, L. A kőrösmezei Hoverla alatt. Juliusban.

— napellus, L. A borsai Pietrószon. Juliusban.

— septemtrionale, Baumg. A huszti vároldalban, Rahótól Kőrösmezőig az út melletti hegyoldalokon bőven. Junius—augusztusban.

— paniculatum, Lam. A szigeti „Dobonyos“ cseprentései közt, a huszti és rahói erdőkben. Junius—juliusban.

Actaea spicata, L. Az erdőkön szórványosan. Május—juliusban.

Adenophora lilifolia, Bess. A bustyaházi cserén. Junius—juliusban.

Adenostyles alpina, Wahl. Magàsabb erdős hegyeken Rahón, Kőrösmezőn, Luhiban és másutt gyéren. Juliusban.

Adonis aestivalis, L. Mint dísznövény kertekben gyakran látható. Juliusban.

— flammea, Jacq. Kertekben mivelt disznövény. Juliusban.

Adoxa moschatellina, L. A szigeti Kőhát sziklája alatt. Juniusban.

Aegopodium podagraria, L. Házi kertekben mint gaz gyakori. Juliusban.

Aesculus hippocastanum, L. Mint díszfa mivelve. Juniusban.

Aethusa cynapium, L. Házi kertekben mint gyom. Juniusban.

— cynapioides, M. B. Szántóföldeken Técsőn és Bustyaházán. Juniusban.

Agrimonia Eupatoria, L. Száraz sovány kaszálókon közönséges. Juliusban.

Agrostemma Githago, L. A vetés közt bőven. Juniusban.

— coronaria, L. Kertekben miveltetik. Juniusban.

Agrostis canina, L. Vizenyős kaszálókon szórványosan Rahó környékén. Juliusban.

Agrostis stolonifera, L. Rahón a Sztinka alatti mocsáros réteken a „Szepesi"-telepitvény közelében. Juniusban.

— vulgaris, With. Vizenyős és száraz gyepeken közönséges. Junius—juliusban.

Aira caespitosa, L. Alhavasi réteken bőven, például a Terentinen és Magurán Rahó közelében. Junius—juliusban.

— flexuosa, L. Rahón, Trebusán és más helyeken közönséges. Juliusban.

Ailanthus glandulosa, Desf. Huszton a hajdani pénztárnoki laknál ültetve.

Ajuga genevensis, L. Sovány réteken igen közönséges. Juniusban.

— pyramidalis, L. kövér hegyi réteken bőven, különösen Szaplonczán és Felső-Visón. Junius—juliusban.

— reptans, L. Nedves árnyékos kaszálókon Bocskón és Rahón a házi füveseken gyümölcsösök közt. Juniusban.

Alchemilla arvensis, L. Sziget, Bustyaháza és Técső környékén a szántóföldeken és azok közelében.

— pubescens, M. B. A kőrösmezei Bliznicza- és más havasokon igen nagy mennyiségben. Juliusban.

— vulgaris, L. Bocskón és Rahón, s másutt is házikertek árnyékos füveseiben, de havasokon is. Juliusban.

Alisma plantago. Mocsárokban, árkokban, különösen hidak mellett, az egész megyében. Juliusban.

— lanceolatum, With. Mint az előbbi, de csak Huszt táján észleltem. Juliusban.

Allium ascalonicum, L.
— cepa, L.
— fistulosum, L.
— porrum, L.
— sativum, L.
} Konyha-kertekben miveltetnek.

— sibiricum, Wild. A Csorna-Hora havason ingoványos helyeken. Juliusban.

— ursinum, L. Torojága havason. Augusztusban.

— Schoenoprasum, L. Konyhai szükségletre miveltetik.

Alnus glutinosa, L. Nedves, mocsáros lapályokon Huszt, Bocskó, Sziget és más helységek környékén, bőven. Aprilisban.

— incana, D. C. Kabolapolyánán, Rahón, mindenütt patakok partjain tekintélyes fává nő. Aprilisban.

Alnus viridis, D. C. A megye minden havasán. Májusban.

Alopecurus geniculatus, L. Mocsáros kaszálókon Visken, Huszton. Juniusban.

— pratensis, L. Kaszálókon közönséges. Május végén.

Althaea officinalis, L. Nedves helyeken Bustyaháza és Huszt rónáin ritkán. Juliusban.

Alyssum calycinum, L. A huszti várdombon, továbbá a Husztról Száldobosig vezető uton. Junius—juliusban.

Amaranthus Blitum, L. Kertekben alkalmatlan gyom. Közönséges. Junius—juliusban.

— retroflexus, L. Mint az előbbi.

Amberboa moschata, D. C. Kerti diszvirág. Juliusban.

Ampelopis hederacea, Mich. Niv. Kerti kapaszkodó növény. Juliusban.

Anagallis arvensis, L. Szántóföldeken és ugarok mellett közönséges. Május—juliusban.

— coerulea, Schreb. Mezőkön a vetés közt az előbbivel gyakori. Juniusban.

Anchusa officinalis, L. A melegebb rónákon bőven. Junius—augusztusban.

Andromeda polifolia, L. A szigeti határon a Kusztur ingoványosain és a Rozsály alatt hasonló helyeken. Májusban.

Andropogon Ischaemum, L. A huszti vár déli oldalán, száraz sovány talajon. Juniusban.

— Sorghum L. Seprőkészitésre miveltetik.

Anemagrostis Spica venti, L. A vetések között közönséges. Junius—juliusban.

Anemone alpina, L. A fejérpataki Pop-Iván havason. Juniusban.

— narcissiflora, L. A Csorna-Hora és Pop-Iván havasokon. Junius—juliusban.

— nemorosa, L. A rónaságokon az alhavasi tájig. Aprilis—májusban.

— ranunculoides, L. Mint az előbbi.

Anethum graveolens, L. Konyhai használatra miveltetik. Julius—augusztusban.

Angelica sylvestris, L. Rónaság melletti erdőkben, sovány partokon, vizek közelében. Julius—augusztusban.

Anoda Dilleniana, Cav. Kertekben mint diszvirág miveltetik. Julius—augusztusban.

Anthemis alpina, L. A borsai Pietrosz havason. Julius—augusztusban.

— arvensis, L. A rónaságokon igen közönséges. Julius—augusztusban.

— carpatica, W. Kit. A fejérpataki Pop-Iván havason. Junius—juliusban.

— tinctoria, L. A huszti határon a téglavető hely környékén. Juliusban.

— nobilis, L. Orvosi használatra kertben miveltetik. Juniusban.

Anthericum ramosum, L. Száraz, bozótos kaszálókon a bustyaházi cserén és Huszt hasonló helyein. Juliusban.

Anthoxantum odoratum, L. A sóványabb lapályokon és hegységek kaszálóin. Juniusban.

Anthriscus sylvestris, Hoffm. Igen közönséges a házikertek gyümölcsösei között a gyepeken. Juniusban.

— cerefolium, Hoffm. Konyhai használatra miveltetik. Juniusban.

Anthyllis vulneraria, L. A kőrösmezei Bliznicza havason. Juliusban.

Antirrhinum majus, L. Kertekben mint disznövény miveltetik. Junius—juliusban.

Apium petroselinum, L.
— graveolens, L. } Konyhai szükségletre miveltetik.

Aquilegia vulgaris, L. Kertekben miveltetik; vadon nem fordul elő.

Arabis alpina, L. A borsai Pietrosz havason. Május—augusztusban.

— Halleri, L. Vizenyős réteken.

— arenosa, Scop. Huszttól minden oldalra az alhavasi tájig, gyéren. Juniusban.

— hirsuta, Scop. Rahón a „Szepesi"-telepitvény közelében kavicsos talajon, Tisza-hagyásokon, az Usztiriktől Bilinig vonuló völgyecskében. Május-juliusban.

Arenaria serpillifolia, L. Huszt környékén száraz, homokos s kavicsos talajon, ugy szintén a szigeti határ lapályosabb részén. Julius—szeptemberben.

— ciliata, L. A Luhi helység határán levő Csorna-Horán. Juliusban.

Aristolochia clematitis, L. A bustyaházi Cserén. Julius—augusztusban.

Arniça montana, L. A szigeti határon a Czigány-Sztrunga alatti, s Rahón és Bilinben minden magosabban fekvő kaszálókon bőven. Julius-augusztusban.

Aronicum Clusii, Koch. A borsai Pietrosz havason és a Hoverlán. Juliusban.

Arrhenatherum avenareum, Beauv. Takarmánynak vettetik; található azonban Huszton vadon is. Juliusban.

Artemisia absinthium, L. Igen közönséges. Julius—augusztusban.

— abrotanum, L. Konyhai célokra kertekben miveltetik. Juliusban.

— pontica, L. Szőlőtulajdonosok kertben mivelik. Julius—augusztusban.

— dracunculus, L. Konyhai használatra miveltetik.

— vulgaris, L. Közönséges az egész megye lapályosabb vidékén. Julius—szeptemberben.

Arum maculatum, L. A viski határon a fürdő táján szórványosan, épen ugy Szigeten s a Krajna-Rika völgyben Kabolapolyánán. Májusban.

Asarum europaeum, L. Bozótokban, mogyorósokban Sziget és más helységek határain. Junius—augusztusban.

Asparagus officinalis, L. Kertekben miveltetik. Augusztusban.

Asperula cynanchica, L. A szigeti Dobonyos verőfényes bozótos oldalán és Szlatina meg Fejéregyháza határán. Junius—juliusban.

— odorata, L. Árnyas erdőkben bőven. Április—májusban.

Aspidium filix mas, Sw. Kabolapolyána, Rahó szükebb völgyeiben.

— lonchitis, Sw. Magasabb erdőtájakon Fejérpatakon, Rahón, Berlebáson és több helyeken.

— filix femina, Sw. Mint az előbbi.

Asplenium Trichomanes, L. Árnyékos kősziklás helyeken Bocskón, s másutt.

— Adianthum nigrum. Poll. A borsabányai Megura sziklái között igen gyéren. Augusztusban.

— viride, Huds. A kőrösmezei Hoverla alatt nagy szikla-darabokon szórványosan. Juliusban.

— septemtrionale, Hoffm. A szőllősi szőlők feletti erdők szikláin bőven. Juliusban.

Asplenium Ruta muraria, L. A huszti vár romjain. Junius—juliusban.

Aster alpinus, L. A Guttin és más havasakon. Junius—juliusban.

Astragalus Cicer, L. Huszt környékén a Tisza szigetein, bozótos helyeken. Juniusban.

— glyciphyllos, L. Erdők szélén Szigettől Husztig, Rahó felé napnak fekvő ritkás erdőkben. Julius—augusztusban.

Astrantia major, L. Hegyi patakok mentén, árnyas helyeken. Junius—juliusban.

Atragene alpina, L. A szigeti Kőhát sziklái között. Rahóról Kőrösmezőig az ut melletti sziklás hegyoldalokon. Julius—augusztusban.

Atriplex hortensis, L.
— rosea, L. } Kertekben konyhai használatra.

— nitens, Rebent. Folyók partjain és falvakban közönséges. Juliusban.

— patula, L. Ut melletti árkokból kihányt földön, házi kertekben. Augusztusban.

Atropa belladonna, L. Erdővágásban melegebb tájakon. Sziget-, Körtvélyestől Husztig. Julius—augusztusban.

Avena orientalis, Schreb. Miveltetik. Junius—juliusban.

— sativa, L. Nagyban vettetik. Junius—juliusban.

— planiculmis, Schrad. Nedves hegyi gyepeken, például, a brébi fürdő környékén és más erdei kaszálókon. Junius—juliusban.

— pratensis, L. Lapályokon a kaszálókban Huszton és Bustyaházán, bővebben Visk határán. Junius—juliusban.

— versicolor, Will. Majd minden havason; Rahón a Terentin havason. Juliusban.

Azalea prorumpens, L. A Csorna-Hora, Lengyelországgal határos havason. Juliusban.

Ballota nigra, L. Kertek rekeszei mellett, pallagokon. Junius—augusztusban.

Barbarea vulgaris, R. Br. Mivelt és nem mivelt talajon a megye fő és mellék völgyeiben. Junius—juliusban.

Bartsia alpina, L. Bliznicza kőrösmezei havason. Julius.

Bellis perennis, L. Bilintől Kőrösmezőig az utmelletti réteken, helyenkint. Tavasztól—őszig.

Berberis vulgaris, L. Kertekben miveltetik. Május—juniusban.

Beta vulgaris, L. Konyhai használatra miveltetik.

Berteroa incana, D. F. A Szigetről Bocskóra vezető ut mellett, legbővebben Veresmart irányában ; Bustyaházán Benecsőtől Huszt felé a hídig nagy mennyiségben. Május—juliusban.

Betonica officinalis, L. Hegyi kaszálókon. Junius—augusztus.

Betula alba, L. Az erdőkben. Májusban.

— pubescens, Ehr. A bustyaházi cserén és Ujbárdon. Májusban.

Bidens tripartita, L. Különösen burgonya-vetéseken. Augusztus—szeptemberben.

— cernua, L. Vizes helyeken, utak melletti árkokban. Julius—oktoberben.

Bignonia Catalpa, L. Mint díszfa miveltetik itt-ott kertekben. Julius—augusztusban.

Blechnum spicant., Roth. A trebusai Pop-Iván havasnak nyuló fenyvesekben. Juliusban.

Blitum capitatum, L.
— virgatum, L. } Mint dísznövény miveltetik. Junius—julius.

Borago officinalis, L. Kertekben miveltetik, elvadulva kerten kivül is. Május—juliusban.

Botrychium lunaria, Schw. A szigeti Kőhát alatt, mérsékelt nedves, gyepes, világos erdőterületeken. Május—juniusban.

— matricariae folium, R. Br. A szigeti Kőhát alatti kaszálókon. Igen ritka növény. Május—juniusban.

Brachypodium pinnatum, Beauv. A lapályosabb vidékek erdei rétein, Huszt környékén a Dubrova szélén. Junius—juliusban.

— sylvaticum, Beauv. Erdőkben és erdők közt levő kaszálókon Rahó területén. Juliusban.

Brassica napus, L. Miveltetik ; a hegyi népnek kedves eledele.

— oleracea, L. Miveltetik konyhai használatra.

— Rapa, L. Mint az előbbiek.

Briza media, L. A hegyi és lapályos vidéken. Junius—juliusban.

— maxima, L. Huszt és Száldobos között az országut közelében valószinüleg elvadultan. Csak egyszer találtatott. Juliusban.

Bromus tectorum, L. A huszti vár romjain. Május—juniusban.

— mollis L. A rahói „Levada“ nevü kaszálón. Juliusban.

Bryonia alba, L. Gyepükben, palánkok mellett, kertekben Huszton és Szigeten, de másutt is bőven. Junius—juliusban.

Bunias orientalis, L. Huszt környékén csak a várban; Szigettől a hegyes s völgyes vidékekcn Kőrösmezőig bőven. Junius—juliusban.

Bupleurum falcatum, L. A viskvárhegyi fürdő feletti hegycsúcson. Juliusban.

Buxus sempervirens, L. Kertekben miveltetik.

Calamintha Acinos, Clairv. Köves dombokon, homoki verőfényes szántókon Huszton. Juliusban.

— alpina, Lam. Kavics-omlásokon a Kripka havason. Juliusban.

Calendula arvensis, L. Kertekben díszes virág, miveltetik. Julius—augusztusban.

— officinalis, L. Szintén diszvirágnak kertben miveltetik. Julius—szeptemberben.

Calla palustris, L. A técsői Dubrova melletti mocsáron, a „Kápolna"-domb alatti lassan folyó patak téresebb helyein. Julius—augusztusban.

Callitriche hamulata, Kütz. Bilin és Borkut közt az álló vizekben. Juniusban.

— intermedia, Roch. Huszt mellett a lápokon. Juniusban.

Caltha palustris, L. Mocsáros és nedves lapályokon, különösen nagy mennyiségben a hegyes-völgyes vidéken. Aprilis—májusban.

Campanula alpina, L. Minden magasabb havason, pl. Pop-Iván, Pietrosz, Csorna-Hora. Juliusban.

— abietina, Gr. et Sch. A berlebasi Megura havason és másutt, fenyves erdők ritkásaiban, mohos talajon. Juliusban.

— carpatica, L. A fejérpataki völgyben kavics-omláson, Trebusától Rahóig, az ut melletti sziklákon és falazatok réseiben. Junius—juliusban.

— cervicaria, L. Kaszálókon a rónaságtól a havasi tájakig.

— glomerata, L. Inkább lapályosabb állomásokon tenyészik. Junius—augusztusban.

— latifolia, L. A rahói Uszti-Rikától Bilinig, nagy mennyiségben az Anger-féle réten levő savanyuviz forrás közelében az erdőszéleken. Juliusban.

— patula, L. Kaszálókon közönséges.

— persicifolia, L. Erdők szélén, bozótokban. Juliusban.

Campanula rapunculoides, L. Erdős, bokros helyeken az alhavasokig. Julius—augusztusban.

— rotundifolia, L. Nákládovátiban Lonkán felül, a Pietroszon Borsa mellett, a Guttin alatt Brében felül. Juliusban.

— Trachelium, L.
— urticaefolia, Wallr. } Bokros, erdős helyeken az alhavasig. Jul.

Cannabis sativa, L. Nagyban miveltetik. Julius—augusztusban.

Capsella bursa-pastoris, L. Virit tavasztól őszig, lapályon az alhavasokig.

Capsicum annuum, L. Miveltetik, mint asztali fűszer. Augusztusban.

Cardamine amara, L. Magasabb hegyeken kisebb patakokon és forrásos helyeken, pl. a Kőháton Sziget mellett, a rahói Magurán. Juliusban.

— hirsuta, L. Alhavasi tájakon. Bogdán és Luhi völgyeiben. Májusban.

— impatiens, L. Erdős hegyek vizenyős helyein. Május—juliusban.

Cardamine pratensis, L. Közönséges, minden nedves réten. Április—májusban.

Carduus defloratus, L. A berlebási Megurán és más hegyi réteken. Juliusban.

— nutans, L. Elhanyagolt földeken, utak mellett. Bustyaházán. Augusztusban.

— personata, Jacq. Alhavasi világos erdők patakain. Rahón a Terentinre vezető ut mellett. Julius—augusztusban.

— acanthoides, L. Hanyag gazdák földjein közönséges. Julius—augusztusban.

— marianus, L. Sok házi kertben található, mivelt talajon. Juliusban.

— benedictus, L. Hathatós keserűfű ; miveltetik. Julius—augusztusban.

Carex acuta, L. Mocsáros helyeken Rahón, Bustyaházán és Huszton. Május—juniusban.

— atrata, L. A Csorna-Horán és annak szomszéd havasain. Junius—juliusban.

— aterrima, Hoppe. Az előbbinek társaságában a nevezett havason.

Carex bicolor, Allion. A Csorna-Hora közelében Dankosz-havason. Juliusban.

— caespitosa, Fries. Mocsáros kaszálókon Kőrösmezőn és Rahón. Juniusban.

— canescens, L. Mocsáros réteken Luhiban, Rahón és Borkuton. Juliusban.

— capillaris, L. A Csorna-Horával szomszédos Dankosz havason. Juliusban.

— curvata, Knaf. Vizenyős réteken Kőrösmezőn. Juliusban.

— digitata, L. Lonka környékén, Rahón minden völgy erdeiben. Májusban.

— distans, L. Borkuton, a fürdőhely átellenében a mocsáros réten. Juniusban.

— ferruginea, Scop. Terentin havason Rahó mellett. Juniusban.

— flava, L. A Szepesi-telep mellett vizes réteken ; Rahó mellett. Juliusban.

— fuliginosa, Schk. Terentin és más havasokon, Rahón és Luhiban. Juniusban.

— hirta, L. A „Szepesi-telep“ melletti mocsáros kaszálókon és a „Leváda“ vizenyős réten Rahón. Juniusban.

— leporina, L. Nedves, de szárazabb réteken is, a havasokon Rahón, Kőrösmezőn s másutt is. Juniusban.

— Oederi, Ehr. Havas alatti kaszálókon Rahón. Juniusban.

— pallescens, L. Rahó határa csekély lapályaitól a havasokig. Juniusban.

— montana, L. A hegyek pázsitos oldalain Bogdánban. Május—juniusban.

— paludosa, God. Bustyaháza és Huszt állandó mocsáraiban. Májusban.

— panicea, L. Posványos kaszálókon Borkuton s Kőrösmezőn. Juniusban.

— paniculata, L. A Borkut és Kőrösmező közt szétágazott réteket mosogató patakokon. Juniusban.

— pilulifera, L. Száraz bokros helyeken Vajnág és Ujbárd területén igen szórványosan. Találtam 1859-ben junius elején; 1872-ben ugyanazon helyeken már többé nem leltem.

— praecox, Jacq. Közönséges. Huszton és Rahón. Márczius—májusban.

Carex pediformis, Meyer. Erdős tájakon Rahó határán. Májusban.
— remota, L. Hegyek közt patakcsák partjain Rahón és másutt. Juniusban.
— stellulata, Good. Kaszálókon Huszton, vizenyős réteken Borkut mellett és Szemercsokon Kőrösmező alatt. Juniusban.
— sempervirens, Will. A Csorna-Hora és Terentin havasokon. Junius—juliusban.
— sylvatica, Huds. A megye minden erdeiben található. Rahón Juniusban.
— vesicaria, L. Mocsáros helyeken, lapályon és hegyek közt egyiránt. Juniusban.
— vulgaris, Fries. Közönséges. Junius—juliusban.

Carlina acaulis, L. Délnek fekvő száraz sovány talajon. Szigeten, Szlatinán, Rahón. Julius—augusztusban.
— simplex, W. K. Árnyasabb kaszálókon Kabolapolyánán, Rahón. Julius—augusztusban.
— vulgaris, L. Lapályosabb vidékeken bőven tenyész. Julius—augusztusban.

Carpinus Betulus, L. Az erdőkben közönséges fa. Aprilban.

Carthamus tinctorius, L. Festéknek miveltetik. Julius—augusztusban.

Carum Carvi, L. Hegyes vidéken kaszálókon bőven, Rahótól Kőrösmezőig. Juliusban.

Castanea vesca, Gaert. Kertekben miveltetik, de termést nem hoz.

Centaurea Kotschyana, Heuff. A luhii Mencsul havason. Junius—juliusban.
— phrygia, L. Bustyaháza környékén. Julius—augusztusban.
— montana, L. A Borkutról Kőrösmezőre vezető ut melletti sziklás oldalokon. Julius—augusztusban.
— Cyanus, L. A rónásabb vidékeken, vetések között. Junius—juliusban.
— Jacea, L. Közönséges. Julius—augusztusban.

Cephalanthera ensifolia, Rich. A szigeti lázakon és cseprentés helyeken, a Sugón, Hosszuligeten. Május—juniusban.
— pallens, Rich. A kabolapolyánai fürdőkert felső részében eső lombfák közt. Május—juniusban.

Cerasophora dulcis, Fl. Wett. Kertben miveltetik. Vadon is látható erdőkben. Májusban.

Cerasophora acida, Fl. Wett. Kertekben. Vadon a huszti várhegy déli oldalán.

Cerastium brachypetalum, Desp. A huszti várba vezető uton a temetőig, száraz kavicsos talajon. Májusban.

— alpinum, L. A Bliznicza, Csorna-Hora havásokon. Junius—juliusban.

— sylvaticum, W. K. Árnyas lomberdők nedves helyein, a huszti vároldalon bőven. Junius—juliusban.

— triviale, Link. A huszti várhegy oldalán. Junius—szeptemberben.

Ceratocephalum demersum, L. Csak Huszton a Kőrösös patak mélyebb s igen csendesen folyó vizében elmerülten. Junius—juliusban.

Cerinthe minor, L. Szántóföldeken nem ritka Bustyaházán és Szálldobos környékén. Junius—juliusban.

— major, L. Egyszer találtam Szaploncza mellett. 1857 óta nem észleltem ottan, minélfogva kerti szökevénynek tarthatni.

Chaerophyllum bulbosum, L. Kövér szántókon, kertek rekesztései alatt, utak mellett, különösen Bocskón. Juniusban.

— hirsutum, L. Erdős részeken, patakok mentén. Juniusban.

— aromaticum, L. Hasonló helyeken. Házikertek keritései mellett is található. Junius—juliusban.

Chaiturus Marrubiastrum, Rchb. Huszton, Bustyaházán kőépületek közelében homokos talajon. Julius—augusztusban.

Chelidonium majus, L. Házi kertek keritései alatt, romok közt, Szigeten, Huszton és más helységekben. Május—augusztusban.

Chenopodium album, L. Mivelt és romtalajon közönséges. Juliusban.

— Bothrys, L. Huszt mellett a Tisza kavicsai közt. A köznép kertben miveli. Junius—augusztusban.

— ambrosioides, L. Huszton, Técsőn és Szigeten árkokban és trágyás földeken nagy mennyiségben. Junius—augusztusban.

— Bonus Henricus, L. Szemét-dombokon, trágyás helyeken. Junius—juliusban.

— glaucum, L. Nedves helyeken még a hegyi falvakban is. Junius—juliusban.

— polyspermum, L. Kerti veteményekközt gyakrau alkalmatlan növény.

— hybridum, L. Mint az előbbi. Junius—augusztusban.

Chrysanthemum alpinum, L. A Pietrosz havason Borsa mellett. Juliusban.

— inodorum, L. Szigeten árkokban és szántóföldek mellett. Junius—juliusban.

— Parthenium, P. Házikertekben gyakori. Junius—augusztusban.

— Leucanthemum, L. Kaszálókon bőven. Juniusban.

— rotundifolium, W. Kit. A havasokon nem ritka. Juliusban.

Crysosplenium alternifolium, L. A hó fogytával árnyas helyeken azonnal bőven található az erdős részekben patakok mellett. Juliusig.

— oppositifolium, L. A borsai Pietroszon és más havasokon. Juliusban.

Cicer arietinum, L. Huszton a köznép irtás-földön miveli. Juniusban.

Cichorium Endivia, L. Kertekben konyhai használatra miveltetik.

— Intybus, L. Kaszálókon és mivelt talajon gyakori. Julius—augusztusban.

Cineraria pratensis, Hoppe. A bustyaházi cserén bőven. Május—juniusban.

— palustris, L. A bustyaházi Csere mocsáros helyein. Május—juliusban.

— auratiaca, Hop. A szigeti Kőháton és a havasokon. Julius—augusztusban.

Circaea alpina, L. Magasabb erdőtájakon fekvő rothadt mohos fákon és egyéb helyeken. Juliusban.

— lutetiana, L. Erdőkön, füzeseken. Juliusban.

Cirsium arvense, Scop. Mivelt földeken és parlag talajon mindenütt; a hegyes vidéken is.

— Erisitales, Scop. Magasabb erdős kaszálókon Szigeten, Rahón pedig az ut melletti hegyek oldalain található. Julius—augusztusban.

— oleraceum, Scop. A Rahóról Kőrösmezőre vezető ut mellett a nedves hegyek oldalain bőven. Juliusban.

— palustre, Scop. Mocsáros helyeken a hegyek közt. Julius—augusztusban.

— carniolicum, Scop. Kőrösmezőn a Tisza eredeténél bőven. Juliusban.

Cirsium lanceolatum, Scop. Közönséges az utak mellett a hegyek közt is.

Clematis recta, L. A bustyaházi Cserén a bozótok közt. Május—juniusban.

— vitalba, L. Gyepükben, bokrokra futva. Junius—augusztusban.

Clinopodium vulgare, L. Száraz talajon a hegység közt is. Juliusban.

Cnicus pauciflorus, W. Kit. A havasokon. Julius—augusztusban.

Cochlearia officinalis, L. A Torojága havason.

— armoracia, L. Mivelt talajon. Juniusban.

Colchicum autumnale, L. Hegyiréteken Bocskóig, a szigeti Sugókon, vizenyős kaszálókon bőven. Az alhavasi tájakon nincs. Augusztus—szeptemberben.

Colutea arborescens, L. Kertekben, mint díszcserje miveltetik.

Comarum palustre, L. Bustyaháza és Huszt mocsárain. Junius—juliusban.

Conium maculatum, L. Utak melletti árkokban, vetések szélén elszórva. Junius—juliusban.

Convallaria majalis, L. Feltünő mennyiségben a bustyaházi cserén. A rónaszéki erdőkben kevesebb. Májusban.

Convolvulus arvensis, L. Mivelt talajon Szigettől Husztig; a hegység közt nem fordul elő, vagy csak igen szórványosan. Május—juliusban.

— sepium, L. Mint az előbbi, de csak bozótok közt és rekeszekre felfutva. Julius—szeptemberben.

Corallorhira innata, R. Br. A kőrösmezei Pietrosz havasra a kath. temetőtől felmenet a havas alatti lapályos, vizenyős, fenyves erdőkben. Junius—juliusban.

Coriandrum sativum, L. Konyhai használatra mivelve.

Cornus mas, L. Felső-Rónán bozótos hegyoldalokon; mivelve kertekben. Aprilban.

— sangvinea, L. A rónás helyeken, hegyoldalokban. Junius—juliusban.

Coronilla varia, L. Bocskótól Husztig kavicsos helyeken gyakori. Julius—augusztusban.

Cortusa Matthioli, L. Csak 1875-ben lehettem szerencsés e díszes növényt találni a Megura havaska alatt a „Kis-Szilszki“ völgy patakán Rahón. Junius elején.

Corydalis cava, Schw. A szigeti Kőhát alatt és más helyeken. April—májusban.

— solida, Sm. A huszti várdomb alatt, a bustyaházi lapály-határon és más helyeken, még házi kertek füveseiben is Szigeten. April—májusban.

— digitata, Pers. Az előbbinek tenyészhelyein szomszédoskodik.

Corylus Avellana, L. Minden vidéken ismert és előforduló fa. Márcziusban.

— tubulosa, Wild. Csak mivelve fordul elő. Márczius.

Crataegus oxyacantha, L. A melegebb vidékeken bőven, az alhavasi tájakig igen szórványosan. Májusban.

— torminalis, L. Csak a körtvélyesi erdőkben találtam. Juniusban.

Crepis alpestris, Tausch. Minden havason. Junius—augusztus.

— grandiflora, Tausch. Mint az előbbi.

— biennis, L. Szántók szélein és más mivelt talajon. Junius—juliusban.

— paludosa, Mönch. Mocsáros helyeken, lapályon és hegyek közt. Junius—juliusban.

— praemorsa, Tausch. Szeklencze környékén, a huszti határon a szenesi-puszta táján és a főut melletti kaszálókon. Május—juliusban.

— tectorum, L. Huszton és Bustyaházán a Tisza folyam melletti poronddal meghányt földeken. Junius—juliusban.

Crocus vernus, L. Sziget és Bocskó környékén. Márczius—aprilban.

— banaticus, Heuff. Huszt és Bustyaháza határán. Márczius—aprilban.

— iridiflorus, Heuff. Az izai Dubrovában Huszt mellett és Bustyaházán a Cserén. Szeptember—oktoberben.

— sativus, All. Kisérletképen miveltetik virágos kertekben.

Crupina vulgaris, P. A Tisza, Iza és Taraczvizek felhordott, megállapodott kavicsain honos, valamint a Nagyág hasonló helyein. Juliusban.

Cucubalus bacciferus, L. Lázakon és bokros helyeken. Juliusban.

Cucumis Melo, L. Mint ritkaság nagy gonddal miveltetik.

— sativus, L. Kertekben konyhai használatra miveltetik az egész megyében. Julius—augusztusban.

Cucurbita lagenaria, L. Sokan mivelik.

Cucurbita Melopepo, L. Gazdasági tekintetből miveltetik.

— Pepo, L. Gazdasági czélra nagyban miveltetik.

Cuscuta Epilinum, Weihe. Lenvetéseken Visken.

— Epithymum, L. Lóheréseken élősködik.

— europaea, L. Füzeseken bőven látható.

} Julius—auguszt.

Cydonia vulgaris, P. Kertekben mivelik. Május—juniusban.

Cynoglossum officinale, L. Az alhavasokig terjed; legbővebben tenyészik azonban a rónaságon. Julius—augusztusban.

Cynosurus cristatus, L. Kaszálókon leginkább a rónás téreken Huszt és Bustyaháza környékén. Sziget határán is található. Junius—juliusban.

Cyperus flavescens, L. Vizállotta helyeken Huszt környékén. Junius—augusztusban.

— fuscus, L. Szintén vizjárta helyeken a Tisza mentén Huszt és Száldobos határán. Junius—augusztusban.

Cypripedium calceolus, L. A kaboła-polyáni fürdőnél a kertben, a két legfelsőbb savanyuvizforrás közti terület jobb oldalán az erdőben. Május elején

Cystopteris fragilis, Döll. Köves árnyékos helyeken, Rahón az erdőkön és havasokon. Május—juliusban.

— montana, Lk. Magasabb hegyeken. Juliusban.

— sudetica, A. Br. A Kis-Szilszki-völgy patakán Rahón. Juniusban.

Cytisus elongatus, W. Kit. A szigeti régi téglavetőn felül a tölgyes erdők szélein, a Dobonyos bozótosai között, Huszton a Kőrösösnek rugó tölgyes erdők szélén. Május—juniusban.

— Laburnum, L. kertekben mint diszcserje miveltetik. Juniusban.

— nigricans, L. Erdők szélén dombos helyeken Huszt határán. Juniusban.

— supinus, L. A huszti Kőrösös bozótosai közt. April végén.

Dactylis glomerata, L. Róna és hegyi réteken közönséges. Junius—juliusban.

Danthonia decumbens, D. C. A brébi fürdő környékén, a rahói Terentin havason és másutt. Junius—juliusban.

Daphne mezereum, L. Hegyi erdőkben a havasokig mindenütt található. A hó fogytával rögtön virit. Márczius—aprilisban.

Datura stramonium, L. Folyók partjain, mivelt talajon, szemétdombokon; még a hegyek közé is felhatol. Junius—juliusban.

Daucus Carota, L. Kaszálókon, szántók szélén, száraz dombokon, utak árkai mellett, a vadabb vidékek kivételével Junius—juliusban.

Delphinium consolida, L. Vetések között Szigettől Husztig mindenütt. Juniusban.

— elatum, L. A borsai Pietrosz havason. Julius—augusztusban.

Dentaria bulbifera, L. Lombos erdőkben a megye egész területén. Májusban.

— glandulosa, W. Kit. A Kőhát alatt Ssigeten. Május—juniusban.

Dianthus Caryophillus, L. Mint kerti virág miveltetik.

— Carthusianorum, L. Hegyi és rónai réteteken egyiránt bőven fordul elő. Julius—augusztusban.

— Armeria, L. Az előbbivel, csak nem magasabb hegyeken Juliusban.

— compactus, Kit. A borsai Pietrószon, a Csorna-Horán és a rahói Terentinen s több havasokon. Julius—augusztusban.

— Segujerii, Vill. A kőrösösi réteken Huszt mellett. Junius—juliusban.

Digitalis ferruginea, L. Kertben mint diszvirág miveltetik.

— purpurea, L. mint az előbbi.

— grandiflora, Lam. Meredek sziklás hegyeken és partokon. Junius—juliusban.

— media, Roth. A viski fürdő és Huszt környékén gyakori. Juliusban.

Dioscorea sativa, L. Kisérletképen miveltetett. Gumói a veszendőfélben volt burgonyát pótolták volna. Julius—augusztusban.

Dipsacus laciniatus, L. Lonkától a Tisza mellett Kőrösmezőig. Julius—augusztusban.

— pilosus, L. Erdőkön, patakok mellett. A Szigetről Bocskóra vezető út árkai mellett igen gyakori. Julius—augusztusban.

— sylvestris, Mill. Utak mellett közönséges az alhavasi tájig. Julius—augusztusban.

— fullonum, L. Technikai használatra miveltetik. Julius—augusztusban.

Doronicum austriacum, Jacq. Erdőkben, vágásokban gyakori. Szigeten a Kőhát alatt nagy mennyiségben. Május—juliusban.

Doronicum caucasicum, M.B. } A kőrösmezei Pietrószon, a fejérpataki
— cordifolium, Sternb. } Pop-Iványon és a borsai Pietrószon Juliusban.

— hungaricum, Reichb. A szőllősi szőlők feletti erdőben. Juliusban.

Draba verna, L. Sovány száraz talajon. Igen korán virit. Marczius—májusban.

Dracocephalum Moldavica, L. A méhészet előmozditása okáért miveltetik.

Drosera rotundifolia, L. A szigeti közös erdőben levő ingoványos mocsáron, a Runkon, a Guttin alatti tengerszem körül, a kőrösmezői Szmerecsokon s még több más helyeken. Juniusban.

Echinops sphaerocephalus, L. Erdők szélen bozótos helyeken, szórványosan. Juliusban.

Echinospermum lapulla, Lehm. Száraz kavicsos talajon az út mellett Rahón.

Echium vulgare. L. Száraz kavicsos helyeken a rónásabb vidéken; található azonban Kőrösmezőig is szórványosan. Junius—juliusban.

Eleagus angustifolia, L. Miveltetik.

Empetrum nigrum, L. Sziklák közt majd minden havason. Junius—juliusban.

Epilobium angustifolium, L. A rónaságon is, a hegyek közt is nő. Julius—augusztusban.

— Dodonaei, Vill. Sziget környékén az Iza és Tisza, Huszton a Nagyág folyók kavicsain és partjain bőven. Julius—augusztusban.

— hirsutum, L. Szigettől Husztig mocsáros helyeken, út melletti árkokban is néhol. Julius—augusztusban.

— parviflorum, Schr. Leginkább a Tisza folyam szigetein a füzes közt és kavicsán. Található néha sovány kertekben is. Julius—augusztusban.

— palustre, L. Patakok által okozott mocsárokon, különösen hegyes vidéken. Julius—augusztusban.

— montanum, L. Lonkától Kőrösmezőig a hegyi erdőkben. Julius—augusztusban.

— alpinum, L. Havasok sziklái közt, sokszor alhavasi tájon is. Juliusban.

Epilobium montanum, L. Különösen a hegyi erdőtájakat kedveli, pl. Bocskótól Visó felé és Kőrösmezőnek menve. Junius—juliusban.

— tetragonum, L. } Hegyi patakok mentén, különösen havasi
— trigonum, Schr. } vizforrásokból eredő patakokon Julius—augusztusban.

— organifolium, Lam. A borsai Pietrosz, a Fejérpatak melletti Pop-Iván, a kőrösmezei Bliznicza és Hoverla havasokon. Julius—augusztusban.

Epipactis latifolia, All. Huszttól Szigetig és még más melegebb vidékek erdeiben, pl. Bocskón, Visón és Kabolapolyánán. Junius—juliusban.

— palustris, Crntz. Rahón a „Szepesi-telepitvény" melletti mocsáros réten és a borkuti kincst. korcsma átellenében eső hegyi patakon. Julius—augusztusban.

Equisetum arvense, L. Nedves szántóföldeken közönséges. Marczius—májusban.

— Telmatija, Ehr. A bustyaházi állandó forrásos tavon Benecső mellett.

— sylvaticum, L. A szigeti Kőhát alatti erdőkben; a hegyesebb vidékek erdeiben még bővebben. Juniusban.

Erigeron acris, L. Soványos száraz és kavicsos földeken a rónásabb tájakon, pl. Técsőn, Bustyaházán és Huszton igen bőven; másutt szórványosabban, a hegyes vidéken ritkábban.

— alpinus, L. A borsai havasokon, a Pietroszon és Torojágán. Junius—juliusban.

— canadensis, L. Szigeten és Huszton mint kertivirág miveltetik. Juliusban.

Eriophorum Scheichzeri, Hoppe. A borsai Pietroszon; más havasokon nem található. Juliusban.

— vaginatum, L. A szigeti Kőhát alatti mocsáros helyen közel a Cineraria Sibirica mellett. Junius—juliusban.

— latifolium, Hoppe. Mocsáros helyeken Huszton, Bustyaházán és Borkuton. Juniusban.

— angustifolium, Roth. Rahón a Mencsul alatt. Juniusban.

Erodium cicutarium, L. Herit. Szemét-dombokon, mivelt kopár talajon, Bocskón, Sziget és Rahón. Egész nyáron át.

Ervum Lens, L. Főzeléknek miveltetik. Junius—Juliusban.

Eryngium planum, L. A rónás vidéken, kavicsos talajon Szigettől Husztig bőven. Hegyek közt nincs. Juliusban—augusztusban.

Erysimum Alliaria, L. Keritések alatt kertekben és udvarokon, utczákon (Bustyaházán, Huszton, Bocskón). April—juniusban.

— cheiranthoides, L. A Tisza-parton végig Rahón. Juliusban.

Erythraea centaurium, Pers. Mindenütt. Junius—augusztusban.

— pulchella, Fries. Vizjárta mocsáros helyeken Huszton. Julius—augusztusban.

Erythronium Denscanis, L. Erdők szélén, bozótos, árnyas helyeken még a házi gyümölcsösökben is. Marczius—aprilisban.

Eupatorium cannabinum, L. Hegyek lejtőin, a Tiszamentén Bocskótól Husztig és minden más völgyben hasonló helyeken. Julius—septemberben.

Euphorbia amygdaloides, L. Minden erdőben a lapálytól a havasitájig közöns. Junius—augusztusban.

— Cyparissias, L. Mindenütt a rónaságtól majdcsak nem a havasokig. April—juniusban.

— Esula, L. Mivelt talajon a rónákon a felső erdőtájig. Majus—juliusban.

— helioscopia, L. A szigeti külsőbb utczákon, mivelt talajon, sok falukon. A felsőbb vidékeken, ugy Rahón is ritka. Julius—oktoberben.

— platyphylla, L. Ugy mint az előbbi, de Rahón is bőven. Julius—augusztusban.

— carniolica, Jacq. A kabolapolyánai fürdőnél a sétakert felsőrészén, a savanyu forrástól jobbra eső erdőrészben; sok magasabb erdőtájakon Kőrösmezőn. Majus—juliusban.

— Lathyris, L. Visken a kertben orvosi szernek miveltetik. Vadon nem nő. Junius—juliusban.

— dulcis, L. A rónákon Szigeten és Técsőn ritkán; a völgyekben még szórványosabban. Május-juliusban.

Euphrasia officinalis, L. Kaszálókon, lapályosokon és hegyeken. Junius—juliusban.

— Salisburgensis, Funk. Havasokon és alhavasokon, igen sovány talaju tölgyes erdőkben Bocskón. Julius—augusztusban.

Evonymus europaeus, L. Minden melegebb vidéken szórványosan lakik Bocskón, Szigeten, Técsőn, Huszton. Május—juniusban.

Fagus sylvatica, L. A megye erdeit alkalmasint ez a fanem tölti be nagyobb részben. Májusban.

Ferula sylvatica, Bess. Csak a bustyaházi Cserén találtatott eddig, más helyen nem. Junius—juliusban.

Festuca ovina, L. Száraz dombokon és havasokon. Sziget és Huszt környékén is a réteken található. Junius—juliusban.

— rubra, L. Róna helyeken, de lázakon is nő. Junius—juliusban.

— pratensis, L. Mint az előbbi.

— pumila. Vill. A borsai Pietrosz és a luhii Csorna-Hora sziklái közt. Juliusban.

Ficus Carica, L. B. Sztojka kertében miveltetik.

Filago arvensis, L. Közönséges Sziget és Bustyaháza parlag talajain.

— germanica, L. Kavicsos, porondos és vizhagyásos helyeken Szigeten, Bustyaházán. Julius—augusztusban.

Foeniculum offic., L. Miveltetik. Junius—augusztusban,

Fragaria vesca, L. Egész megyében az alhavasi tájig, dombokon és erdők szélein. Május—oktoberben.

— elatior, Ehr. Kertekben miveltetik, de már elvadult állapotban is található. Májusban.

Fraxinus excelsior, L. Magasabb erdőtájakon szórványosan. Egész zárt erdőket nem képez. Májusban.

Fritillaria imperialis, L. Miveltetik. Szép kerti virág.

Fumaria officinalis, L. Szántóföldeken Sziget határán. Juniusban.

Gagea lutea, Schult. A huszti vároldalban, Rahón a házi kertek gyümölcsöseiben. April.

— minima, Schult. A csebrenyi erdőszélén a Tiszaviz járta homokos gyepes földeken. April—májusban.

Galanthus nivalis, L. Magasabban fekvő erdőkön Szigeten; Bustyaházán a benecsői lapályon bozótok közt. Marcziusban—aprilisban.

Galega officinalis, L. A szigeti kincst. téglaszin területén a Róna hidján túl a „Kerekbükk“ alatt. Junius—juliusban.

Galeobdolon luteum, Huds. Erdőkben és bozótokban Szigeten és Huszton. Juniusban.

Galeopsis versicolor, Curt.
— Ladanum, L.
— pubescens, Bess.
— Tetrahit, L.

Szántókon, árnyas házi kertekben, bozótok között mindenütt tenyészik. Julius—augusztusban.

Galeopsis ochroleuka, Lam. Sziget és Huszt környékén a vetések között, különösen a bustyaházi kavicsos szántókon aratás után. Juliusban.

Galium Aparine, L. Házi kertekben keritéseken, szemétdombokon és szántókon közönséges a magasabb erdőtájig. Junius—augusztusban.

— cruciatum, L. Szántókon, mivelt kerti földön és rekeszek alatt egyiránt bőven terem. Május—juniusban.

— Mollugo, L. Szántóföldeken, erdőkben és bozótokban. Junius—augusztusban.

— sylvaticum, L. Házkerti gyümölcsösökben Huszton; erdők szélén. Junius—augusztusban.

— palustre, L. Mocsáros helyeken Huszton és Bustyaházán, Május—juniusban.

— pusillum, Baumg. A Bliznicza havas kőszikláin. Julius—augusztusban.

— vernum, Scop. Fűtermő helyeken igen közönséges. Kikelettől juliusig.

— verum, L. A legroszabb talajjal is megelégszik. Dombokon, erdők szélén közönséges. Junius—augusztusban.

Genista germanica, L. Szigeten a tölgyes erdőkben, különösen az azokkal határos sovány kaszálókon. Május—juniusban.

— tinctoria, L. Közönséges a hegyi száraz és nedves réteken. Az alhavasi tájakon nincs. Junius—szeptemberben.

Gentiana amarella, L. Erdei kaszálókon, lapályos réteken is. Julius—szeptemberben.

— ciliata, L. A szigeti várhegyi réteken. Szeptemberben.

— acaulis, L. A havasokon. Junius—juliusban.

— excisa, Presl. A trebusai Pop-Iván havason. Juliusban.

— asclepiadea, L. Hegyes vidéken mindenütt az erdők szélén. Julius—augusztusban.

— Pneumonanthe, L. Vizenyős réteken a lapályokon. Julius—oktoberben.

— pyrenaica. A kőrösmezei Bliznicza havason. Juliusban. A rahói Terentin havason már májusban virit.

— cruciata, L. Huszton az erdőközti kaszálókon gyéren, a kőrösösi réteken bővebben. Julius—szeptemberben.

Gentiana lutea, L. A borsai Torojágán és a Fejérpataki Pop-Iván havason szórványosan. Juliusban.

— punctata, L. A máramarosi havasokról 1846-ik évtől fogva majdcsaknem teljesen kipusztittatott. Szórványosan még található a Hoverla és Csornahora havason. Juliusban.

Geranium columbinum, L. Szántókon, köves helyeken, a szigeti kamarán s Bustyaházán. Junius—augusztusban.

— dissectum, L. Vetések közt Szigeten, Huszton kerti talajon és mezőkön. Május—augusztusban.

— macrorrhizum, L. A köznép mint virágot miveli. Május—juliusban.

— palustre, L. Huszt környékén a hegyi patakokban és mocsárokban a Kőrösösön. Julius—szeptemberben.

— pratense, L. Hegyi és rónai réteken szórványosan. Junius—juliusban.

— sangvineum, L. Száraz bozótos helyeken gyakori, Huszton, Bustyaházán a Cserén. Rahón már nincs. Junius—augusztusban.

— sylvaticum, L. Leginkább havasokon a Csorna-Horán, Kripkán található. Juliusban.

— pheum, L. Lapályos erdők árnyában, havasi tájakon. Május—juliusban.

— pusillum, L. Mivelt és kopár talajon, Huszton és egyebütt. Május—juliusban.

— Robertianum, L. Nyirkos kavics közt a huszti vároldalban, hegyi patakokon és kőomlások közt mindenütt a havasokig, különösen árnyékos helyeken. April—szeptemberben.

— molle, L. Mivelt talajon, a szigeti kamara felé a kavicsos földeken, gyepeken is. Május—augusztusban.

Geum montanum, L. A Bliznicza, Pop-Iván, Hoverla s más havasokon. Junius—juliusban.

Geum rivale, L. A borsai Pietrosza patakán, Kőrösmezőn a mocsáros réteken. Május—juniusban.

— urbanum, L. Házi kertek gyümölcsösei közt és keritések mellett. Huszton, Szigeten, Rahón és több helyeken. Május—juliusban.

Gladiolus imbricatus, L. A bustyaházi mocsáros réteken, a Kőrösmezőre vezető ut melletti kaszálókon Rahótól kezdve szórványosan. Május—juliusban.

Gladiolus psittacinus, Hook. Mint virág miveltetik.

Glechoma hederacea, L. Minden erdőben, még a házi kertekben is.

— hirsuta, W. Kit. A szigeti Kőháton s más sziklás helyeken is. Májusban.

Glyceria fluitans, R. Br. A huszti mocsáros helyeken Julius—augusztusban.

— spectabilis, M. K. Mocsárokon Rakasz határában. Julius—augusztusban.

Gnaphalium uliginosum, L. Folyóktól öntött helyeken mindenütt közönséges. Juliusban.

— dioicum, L. Száraz sovány hegyi talajon a havasokig. Május—juliusban.

— norvegicum, Gunn. A szigeti Kőháton a nedves helyeken s havas alatti kaszálók bozótosaiban. Junius—augusztusban.

— sylvaticum, L. A rónaságok és hegységek erdeiben egyiránt közönséges növény. Julius—augusztusban.

— supinum, L. A Pop-Iván és Csorna-Hora havasokon. Juliusban.

Gratiola officinalis, L. A megye minden folyója árterein és mocsáros helyein, a magasabb hegyek köztiek kivételével. Junius—szeptemberben,

Gymnadenia conopsea, R. Br. A Guttin havason, Pop-Iványon. Junius—juliusban.

— albida, Rich. A Pop-Iván, Tomnatik, Terentin havasokon. Junius—juliusban.

Gypsophila muralis, L. A vetések szélén, házi sovány kertekben és más sovány talajon. Hegyek közt ritkább. Julius—oktoberben.

Hedera Helix, L. Erdős vidékek kőszikláin (Lonkán, a Kuzi-völgyben, Derenovati és Voronovati erdőkben). Szeptember—októberben.

Heleocharis palustris, R. Br. Patakokon és mocsáros helyeken, rónákon és hegyes vidéken. Május—augusztusban.

— acicularis, R. B. A Huszt és Veresmart közti mocsáros helyeken. Juliusban.

Helianthemum vulgare, L. Száraz dombokon, sovány kaszálókon és szántóföldek szélein, lapályon és hegyek közt. Május—juliusban.

Helianthus annuus, L. Miveltetik gazdasági czélokra, Visken olajnak. Juliusban.

Helianthus tuberosus, L. Szintén gazdasági czélból miveltetik. Csucsorai nyersen is ehetők. Oktoberben.

Helleborus purpurascens, W. K. Dombokon, hegyeken, erdőkben, völgyekben mindenütt. Márczius—májusban.

Hemerocallis flava, L. Kertekben miveltetik. Üres telkek elhagyott részein s füvekben diszlik. Huszton és másutt is. Junius—juliusban.

— fulva, L. Mint az előbbi.

Hepatica triloba, D. C. Lomberdőkben, rónákon, valamint hegyes vidéken. Márczius—aprilisban.

Heracleum spondylium, L. Lapályokon, magas hegyek lázain és völgyekben egyiránt közönséges.

— palmatum, Baumg. Sürün zárt fenyves erdőkben, legkivált ormok élein, szórványosan (a Pop-Ivánnak nyuló hegysorokon és másutt). Juliusban.

Herminium monorchis, R. Br. A szigeti határon a Birlán felé, különösen a bártfalvi határra dülő, bozótos erdők közti kaszálókon, melyeket pozsártűz szokott égetni. April—májusban.

Herniaria glabra, L. A Tiszapartokon, a huszti vár-dombon a kápolnához vezető ut melletti sovány talajon bőven.

Hesperis matronalis, L. Kertekben mivelt állapotban, elvadultan némely kertek gyümölcsöseiben ritkán. Május—juniusban.

— tristis, L. Mint kerti virág miveltetik. Juniusban.

Hibiscus Trionum, L. Kerti szökevény. Elvadult állapotban a hosszumezei Vaskapu táján a sánczok hányásain; Barczánfalván és Nánfalván a kukoricza-vetések szélein. Junius—augusztusban.

Hieracium pilosella, L. Réteken, verőfényes gyepes helyeken mindenütt közönséges. Május—juliusban.

— auricula, L. Kaszálókon, gyepes dombokon és egyéb nyilt helyeken igen közönséges. Május—juniusban.

— praealtum, Koch. Verőfényes homokos, köves, száraz talajon nagy mennyiségben a rónás vidékeken. Junius—juliusban.

— aurantiacum, L. Magasan fekvő erdei réteken, havasokon bőven található. Julius—augusztusban.

— alpinum, L. Minden havas magasabb ormán. Junius—augusztusban.

— pratense, Tausch. Rónás vidéki kaszálókon Bustyaháza és Huszt mellett. Juliusban.

Hieracium glanduliferum, Hoppe. Minden magasabb havas ormán. Junius—augusztusban.

— pleiophyllum, Schur. A borsai Pietrószon, a Pop-Iván, Cserna-Hora és Hoverla havasokon. Junius—juliusban.

— prenanthoides, Vill. Alhavasi erdők szélein, mint a luhii Csorna-Horára felmenet több helyen. Juliusban.

— Sabaudum, L. A róna vidékek erdeiben s onnan az alhavasi erdők határáig igen változatos képletekben. Julius—szeptemberben.

— umbellatum, L. Közönséges a száraz, bozótos partokon Sziget, Szlatina, Bustyaháza, Huszt vidékén. Augusztus—októberben.

Hippuris vulgaris, L. Huszton a Kőrösösben, a sánczolatokban, melyek egész nyáron át rothadó vizzel telvék. Junius—juliusban.

Holcus lanatus, L. A Guttin alatti kaszálókon Bréb mellett. Junius—juliusban.

— mollis, L. Lapályosabb vidékeken, bozótok közt, Száldoboson, Husztnak Pengő nevü száraz természetü rétein. Juliusban.

Hordeum vulgare, L. Nagyban miveltetik.

Hottonia palustris L. Állandó mocsárokon a bustyaházi Cserén és a Kőrösösben Huszt mellett. Május—juniusban.

Humulus Lupulus, L. A rónákon és hegyek közt Rahón. Augusztusban.

Hyosciamus niger, L. A rónákon és hegyek közt a szemét-dombokon, romtalajon, még Kőrösmezőn is. Május—szeptemberben.

Hypericum quadrangulum, L. Egész megyében közönséges a sovány talajon.

— tetrapterum, F. Nedves réteken, Szigeten a „Kerekbükkön“, patakok mentén Bustyaházán. Julius—augusztusban.

— perforatum, L. Száraz kavicsos földeken közönséges. Julius—augusztusban.

— humifusum, L. Bustyaháza mellett a nedves réteken. Junius—juliusban.

— Richeri, Vill. Minden magasabb havas kövesebb részein, a fejérpataki Pop-Iványon, a borsai és kőrösmezei Pietrószon, a Csorna-Horán Luhi mellett. Junius-juliusban.

— montanum, L. Felettébb ritka. Csak Urmező és Vajnág határán lelhető. Juliusban.

Hypericum hirsutum, L. A viski Várhegy-fürdő környékén. Rahó határán is, de igen szórványosan a hegység közt. Junius—juliusban.

Hypochaeris radicata, L. Réteken, felhányt sánczolatokon, rónákon, sőt a hegyek közt is. Junius—augusztusban.

— maculata, L. Hegyi nedves gyepeken, a bustyaházi Cserén. Junius—juliusban.

— uniflora, Vill. A havasokon (Pop-Iván, Menesul, Torojága, Terentin és Hoverla). Junius—juliusban.

Hyoseris foetida, L. Lapályok és hegyek erdeiben. Május—juniusban.

Impatiens nolitangere, L. Nedves helyeken, árnyékos erdőkben és patakok mellett. Julius—augusztusban.

Inula britannica, L. Homoki nedves réteken és patak-partokon közönséges. Junius—augusztusban.

— pulicaria, L. Vizöntötte helyeken, mocsárokban közönséges, Julius—augusztusban.

— Helenium, L. Miveltetik a kertekben. Szeptember—októberben.

— ensifolia, L. Száraz, kavicsos s bozótos helyeken Bustyaházán. Julius—augusztusban.

— salicina, L. Mint az előbbi Huszton és Bustyaházán. Junius—augusztusban.

— hirta, L. Mint az előbbi az urmezei „Kápolna-dombon“ és kavicsos, száraz környéken. Julius—augusztusban.

Iris germanica, L. Kertekben miveltetik. Május—juniusban.

— Pseudoacorus, L. Mocsáros helyeken; közönséges a hegyek közt is. Május—juniusban.

— sibirica, L. Mocsáros helyeken, bozótok közt a bustyaházi Cserén és Huszt mellett. Junius—juliusban.

— graminea, L. Mocsáros réteken a szigeti hegyek közt és Bréb mellett. Májusban.

Ipomopsis elegans, Lindley. Kerti virágnak miveltetik.

Isatis tinctoria, L. Kisérletképen, mint festőfű, miveltetik.

Isopyrum thalictroides, L. Lomberdőkben, Szigeten házi kertek keritése mellett. Májusban.

Jasione montana, L. Dombos, száraz, partos helyeken. Junius—juliusban.

Juglans regia, L. Miveltetik téresebb, kevésbbé hegyes vidékeken. Májusban.

Juncus glaucus, Ehr. Vizenyős helyeken, utak melletti árkokban. Junius—augusztusban.

— effusus, L. Vizálló helyeken közönséges. Junius—augusztusban.

— bufonius, L. Homokos, nedves talajon, vizkiöntéseken a hegyek közt is.

— trifidus, L. A havasok tetőin (Pop-Iván, Hoverla, Csorna-Hora). Julius—augusztusban.

— compressus, Jacq. Mocsáros helyeken Huszt mellett. Junius—augusztusban.

— lamprocarpus, Ehr. Huszt, Sziget környékén és a hegyek közt sovány vizenyős helyeken közönséges. Julius—augusztusban.

Juniperus communis, L. A Guttinon, Bréb mellett. Juniusban.

— nana, Willd. A magasabb havasokon, nevezetesen a Pop-Ivánon, Csorna-Horán, Hoverlán és Tomnatikon. Juliusban.

Knautia arvensis, Court. A szigeti és huszti kaszálókon, szántók szélén. Juniusban.

— longifolia, Koch. Hegyesebb vidékek kaszálóin, Rahón, Bilinen. Juliusban.

— sylvatica, Dub. A Guttin alján és a kőháti erdőkben. Juliusban.

Kochia scoparia, Schrad. Kertekben terem és seprünek használtatik. Miveltetik is. Julius—augusztusban.

Lactuca muralis, Gaert. Lapályosabb vidéken erdőkben, hegyes vidéken patakok mellett nem ritka. Junius—augusztusban.

— scariola, L. A szlatinai sóaknák körül és a sófalvi kopárokon bőven. Junius—juliusban.

— sativa, L. Kertekben miveltetik. Juliusban.

Lamium amplexicaule, L. Szántókon a vetés szélén Szigeten és másutt. A hegyek közt nincs. Juniusban.

— album, L. Igen közönséges a hegyek közt is. Juniusban.

— maculatum, L. Bozótok közt, keritések mellett. Közönséges minden kertben, mint burján. Május—juliusban.

— purpureum, L. Utmelletti sánczokon, kertekben. Aprilis—májusban.

Lappa major, Gärtn. Gyümölcsösökben, bozótok és keritések mellett. Julius—szeptemberben.

— minor, D. Cand. Utak mellett közönséges. Julius—szeptemberben.

— tomentosa, Allion. Utféleken, folyók partjain, inkább lapályosabb vidéken. Julius—augusztusban.

Lapsana communis, L. Keritések mellett és mívelt talajon. Junius—juliusban.

Laserpitium alpinum, W. Kit. A havasról havasra vezető utak mellett, a fenyves s lombos erdőkben; Rahón a Terentin havason. Juliusban.

— latifolium, L. A Kőrösösön Huszt mellett, bozótok közt. Juliusban.

— pruthenicum, L. Száraz bokros partokon Bustyaházán és Huszton a Kőrösösben. Juliusban.

Lathraea squammaria, L. Lombfás erdőkben igen gyakori. Május—juniusban.

Lathyrus pratensis, L. Házi kertek füveseiben, bozótok közt. Julius—augusztusban.

— sylvestris, L. Erdők szélén, füzesekben. Junius—juliusban.

— tuberosus, L. Porondos kaszálókon és füzesekben. Sziget, Huszt.

— sativus, L. Miveltetik. Julius—augusztusban.

Lavandula vera, D. C. Kertekben miveltetik.

Lavathera thuringiaca, L. Csak a rónás vidéken, száraz partokon, bozótok közt. Julius—szeptemberben.

Ledum palustre, L. Sziget határán a Cziple-domb melletti posványon és onnan a Tiszáig terjedő mocsáros helyeken 1837-ik év táján bőven előfordult. Jelenben sem ott, sem egyebütt a megyében szemem elé nem került.

Lemna minor, L. Mocsárokon közönséges. Május—juniusban.

— gibba, L. Utak melletti posványokon, vizzel telt árkokban. Május—juniusban.

— polyrrhiza, L. Huszt mellett az állandó mocsárokban, nevezetesen a város és Tisza közti téren lévőkön. Május—juliusban.

Leontodon autumnalis, L. Kaszálókon közönséges. Julius—szeptemberben.

— hastilis, L. A huszti vároldalban. Julius—augusztusban.

Leontodon pyrenaeus, Gouan. Réteken a hegyes s völgyes vidéken. Juniusban.

Leonurus cardiaca, L. Bozótokban, árkok mellett s romtalajon közönséges. Julius—szeptemberben.

Lepidium Draba, L. Száraz partokon, dombokon, utak árkai mellett. Juniusban.

— ruderale, L. Az utak mellett Huszttól Bustyaházáig; szántóföldek sánczain. Május—juniusban.

— campestre, R. Br. Szántókon a vetés közt, parlagokon. Junius—juliusban.

— sativum, L. Konyha-kertekben miveltetik. Junius—juliusban.

Leucoium vernum, L. Mocsáros réteken nagy mennyiségben. Márczius—aprilisban.

Levisticum officinale, Koch. Kertekben miveltetik. Juliusban.

Ligularia sibirica, Cass. A szigeti Kőhát alatti forrásos helyeken, a Guttin alatt Bréb és Krácsfalva határán. Junius—juliusban.

Ligustrum vulgare, L. A huszti vár oldalain. Jun.

Lilium bulbiferum, L. Rahón a régi kath. temető mellett a tisztviselők rétein bőven elvadulva. Miveltetik is. Juniusban.

— Martagon, L. Hegyi réteken, erdők szélén. Junius—juliusban.

Limosella aquatica, L. Nedves porondokon, patakok szélén, Huszt környékén. Julius—szeptemberben.

Linaria elatine, Mil. Szántóföldeken a Róna-hid környékén a szigeti határon. Junius—juliusban.

— vulgaris, Mil. Mindenütt a szántókon és utak sánczain. Junius Szeptemberben.

Lindernia pyxidaria, All. Vizállta helyeken Bustyaháza és Huszt környékén. Junius—juliusban.

Linum catharcticum, L. Hegyi és rónai réteken egyiránt. Julius—augusztusban.

— hirsutum, L. Szeklencze és Száldobos táján az ut melletti partokon. Junius—juliusban.

— alpinum, L. A havasok gerinczein, u. m. a borsai és kőrösmezei Pietrószon, a Hoverlán és másokon. Julius—augusztusban.

— usitatissimum, L. Közönségesen miveltetik. Juliusban.

Listera cordata, R. Br. Kőrösmezőn a Szvidoveczről a Bliznicza havasra menet a fenyves erdőkben szórványosan. Juliusban.

Listera ovata, R. Br. Hegyi réteken ; lapályosabb vidéken is gyakori. Junius—juliusban.

Lithospermum officinale, L. Parlag és mívelt kavicsos talajon a bustyaházi Insul-Portuson. Juniusban.

— purpureo-coeruleum, L. Az erdőben Sziget határán. Májusban.

— arvense, L. A bustyaházi és huszti határon a Tisza közelében lévő kavicsos szántóföldek melletti parlagokon. Juniusban.

Lolium perenne, L. Kertekben, vizenyős helyeken, szántóföldek mellett. Junius—juliusban.

— temulentum, L. Mivelt talajon, szántóföldeken. Ritka. Juliusban.

Lonicera caprifolium, L. Kertekben mint diszvirág miveltetik. Május—juniusban.

— nigra, L. A szigeti Kőhát tövében sziklás, bozótos helyeken. Az ut mellett Kőrösmezőre menet. Május—juniusban.

— Xylosteum, L. Bozótos helyeken, erdők szélén a lapályos vidéken, de hegyes vidékeken is. Május—juniusban.

Loranthus europaeus, L. Élődi növény a tölgyfákon nagy gömbded csomókban. A técsői tölgyesekben. Májusban.

Lotus corniculatus, L. Kopasz hegyoldalokban, kaszálókon, kavicsos sovány talajon; gyümölcsösökben. Május—szeptemberben.

Lunaria rediviva, L. Hegyes völgyes vidékek árnyékos erdeiben, Kabolapolyánán a fürdőnél lévő erdőkert felső végén, a huszti Csebrenyben, a Tiszához hajló erdőrészekben. Majus—juniusban.

Luzula albida, D. C. Erdőkben, azok szélén, magasabb hegyi kaszálókon. Junius—juliusban.

— campestris, D. C. Dombos helyeken, homokos réteken, erdők szélein. Junius—juliusban.

— pilosa, L. Erdőkben, réteken közönséges. Aprilisban.

— maxima, D. C. Havasok alatti és melletti erdőkben. Junius—juliusban.

— spadicea, D. C. A fejérpataki Pop-Iván havas tetején s más több havas gerinczein. Julius—augusztusban.

Lychnis coronaria, L. Kertekben mint diszvirág miveltetik.

— viscaria, L. A huszti határon kaszálókon közönséges.

— diurna, Sibth. Erdők melletti kaszálókon nem ritka. Május—juniusban.

— nivalis, Kit. A borsai Pietrószán. Julius—augusztusban.

Lychnis flos-cuculli, L. Hegyes vidékek kaszálóin, a rónaságon is közönséges. Junius—augusztusban.

— vespertina, Sibth. Gyümölcsösökben, erdők szélén, réteken, szántóföldek szélein. Junius—augusztusban.

Lycium barbarum, L. Nem annyira sövénynek, mint inkább dísznövénynek kertekben miveltetik. Junius—augusztusban.

Lycopersicum esculentum, Mill. Konyhai használatra miveltetik. Juliusban.

Lycopodium complanatum, L. A kabolapolyánai hegyek erdeiben.

— selago, L. A Guttin havason, a szaplonczai savanyuviz-forrás feletti sziklákon, a kőrösmezei Pietrószán.

— annotinum, L. Alhavasi tájakon közönséges.

— clavatum, L. Bustyaháza és Huszt környékén sovány kaszálókon, erdők mellett.

Lycopus europaeus, L. Nedves mocsáros réteken, füzesekben. Julius—szeptemberben.

— exaltatus, L. Mint az előbbi, mocsáros helyeken Bustyaházán. Juliusban.

Lysimachia nemorum, L. Magasabb hegyek erdeiben Szigeten a Kőhát alatt. Juliusban.

— nummularia, L. Árnyékos nedves réteken, keritések mellett. Junius—augusztusban.

— punctata, L. Mocsáros erdős, inkább rónás helyeken. Junius—augusztusban.

— vulgaris, L. Bokros, de mocsáros helyeken; rónákon patakok mellett, mint Sziget és Huszt vidékén. Julius—augusztusban.

Lythrum hyssopifolium, L. Mocsáros kaszálókon Veresmart és Huszt mellett. Augusztus—septemberben.

— salicaria, L. Vizenyős helyeken, füzesekben közönséges. Junius—szeptemberben.

— virgatum, L. Mocsáros helyeken, csak Huszt környékén s ott is igen szórványosan. Julius—szeptemberben.

Majanthemum bifolium, Dl. Lombfa-erdőkben nem ritka. Május—juniusban.

Malachium aquaticum, Fr. Árnyékos nedves réteken s partokon. Junius—szeptemberben.

Malaxis paludosa, L. Kőrösmezőn, forrásos, mohos hegyoldalokban, patakoktól elöntött árnyékos réteken, Szvidoveczen. Juliusban.

Malva crispa, L. Házi kertekben mint disznóvény miveltetik. Juliusban.

— sylvestris, L. Jobb minőségü talajon szántókon és házi kertekben. Julius—szeptemberben.

— rotundifolia, Fr. Leggyakoribb a melegebb völgyekben mivelt talajon.

— vulgaris, Fr. Mint az előbbi, közönséges. Junius—szeptemberben.

Matricaria Chamomilla, L. Gyepes házi udvarokon, házi kertekben, néha még mezőkön is előfordul. Juliusban.

Medicago falcata, L. Vizmosásos kopasz helyeken a huszti várhegyen és egyebütt. Julius—szeptemberben.

— sativa, L. Gazdasági czélból nagyban miveltetik. Junius—augusztusban.

— lupulina, L. Uton-utfelen, réteken és dombokon. Május—juliusban.

— orbicularis, All. Vadon nem fordul elő.

— scutellata, All. Csak mivelve. Juliusban.

Melampyrum arvense, L. Szántókon, réteken Huszt környékén. Juliusban.

— cristatum, L. A bustyaházi nagylázon csak egyszer találtam nagy mennyiségben; azontul sem azon a helyen, sem másutt szem elé nem került. Juliusban.

— nemorosum, L. Kaszálók árnyékosabb helyein. Julius—augusztusban.

— pratense, L. Huszt és Bustyaháza rétjein bőven. Julius—augusztusban.

— saxosum, Baumg. A Guttinon és más havasokon. Julius—augusztusban.

— sylvaticum, L. A Borkut és Kőrösmező közti hegyoldalokban és a havasokon. Julius—augusztusban.

Melica nutans, L. Árnyékos erdőkben az alhavasokig. Május—juniusban.

Melilotus alba, Lam. Folyók összehordott kavicsain Huszt mellett. Julius—augusztusban.

— officinalis, Desr. A Tisza mentén minden porondoson. Julius—augusztusban.

Melissa officinalis, L. Orvosi használatra kertekben miveltetik.

Melittis Melissophyllum, L. Lomberdők árnyában diszlik. Május—juniusban.

Menyanthes trifoliata, L. Mocsárokban Bustyaháza és Huszt környékén bőven; hegyek közt igen szórványosan. Aprilis—májusban.

Mentha aquatica, L. Mocsáros helyeken, a Tisza és más folyók mentén.

— arvensis, L. Szántóföldeken, ritkás vetések közt. Julius—szeptemberben.

— crispa, L. Miveltetik orvosi használatra.

— sylvestris, L. Erdei patakok és folyók partjain bőven. Augusztus—szeptemberben.

Mercurialis perennis, L. Árnyékos erdőkben nagy mennyiségben. Aprilis—májusban.

Meum Mutillina, Gaert. A Leszecsin nevü havason. Juliusban.

Milium effusum, L. Erdők árnyékában, a huszti vároldalon. A hegyek között is előfordul. Május—juniusban.

Moehringia muscosa, L. Köves, nedves helyeken, mint Rahóról Bilinbe menet az Usztirikon. Juliusban.

— trinervia, Clairv. Nedves helyeken, erdők melletti bozótos forrásos helyeken. A viski várhegyen, a Csebrenyben, a huszti várdombon s Rahó környékén. Május—juniusban.

Molinia coerulea, Mönch. Különösen bozótos helyeken, mint a kőrösösi réteken Huszt mellett, Rahón az erdei kaszálókon. Juliusban.

Monotropa Hypopitis, L. A szigeti Kőhát alatti lomberdőben. Rahón, Luhi határán a fenyvesekben. Ritka növény. Juliusban.

Morus alba, L. Miveltetik. Májusban.

— nigra, L. Miveltetik. Közönséges. Májusban.

Mulgedium alpinum, L. Magasabban fekvő erdőkön, mint Kabolapolyánán a Kobila alatt, Rahón a Megurán és más helyeken. Juniusban.

Muscari comosum, Mill. Száraz kopárokon és szántóföldeken. Bustyaháza és Urmező mellett bőven. Májusban.

— bothryoides, Mill. A bustyaházi „Cserén“ bozótok között porondos helyeken. Aprilis—májusban.

Myosotis intermedia, Link. A vetések közt gyakori. Május—juniusban.

— hispida, Schlecht. Mint az előbbi. A hegyek közé is felvonul.

Myosotis palustris, Roth. Mocsáros helyeken, rónás vidéken, Huszt és Bustyaháza, ugy Bocskó környékén is. Junius—augusztusban.

— sylvatica, Hoffm. Magasabb erdőtájak patakain. Nem közönséges. Junius—juliusban.

— sparsiflora, Mikan. A szigeti kertekben kövér földek szélein, keritések árnyában, de másutt is. Rahón nincs. Hegyek között nem igen gyakori. Május—juniusban.

— versicolor, Sclechtd. Leginkább Sziget, Huszt, Visk rónás árnyékos nedves térein lelhető. Május—juniusban.

Myosurus minimus, L. Vizállott helyeken, mivelt talajon, a szigeti határon a Tisza és város közötti téren. Májusban.

Narcissus poeticus, L. Kertekben miveltetik. Májusban.

— radiiflorus, Salisb. Bustyaháza és Petrova mellett a nedves kaszálókon. Májusban.

— Pseudonarcissus, L. Kerti virágnak miveltetik. Májusban.

Nardus stricta, L. Sovány talajon a brébi fürdő környékén, Rahó határán a Terentin havason és egyebütt. Junius—juliusban.

Nasturtium officinale, L. Forrásos helyeken s hegyi patakok mentén; a szigeti Kőhát és más havasok alatti patakokban. Junius—augusztusban.

— sylvestre, R. Br. A huszti folyók melletti partokon, mocsáros helyeken; a hegységek közt Rahón is. Május—augusztusban.

Neottia nidus-avis, Rich. Lombfás erdőkben a szigeti határon és másutt. Juniusban.

Nepeta Cataria, L. Házi kertekben magától vetődik, szemét-dombokon, puszta udvarokon; a hegyek közt is hasonló helyeken. Junius—juliusban.

— nuda, L. Lázakon, köves kopár bozótos oldalokon. Junius—juliusban.

Nicandra physaloides, Gärtn. Házi kertekben mint virág miveltetik, onnan azonban trágyásabb szántóföldekre is kikerül. Junius—juliusban.

Nicotiana latissima, Mill. Kicsinyben kertekben miveltetik. Julius—augusztusban.

— Tabacum, L. Mint az előbbi.

— rustica, L. mint az előbbi, de a hegyek közt a vágásokban, kalibák körül magától vetődik a miveletlen földben. Juliusban.

Nigella damascena, L. Mint kerti virág miveltetik.

— sativa, L. A zsidóság kertben miveli, magvát fűszerül használja. Julius—augusztusban.

Nuphar luteum, Sm. Mocsárokban, a szenesi patakon Huszt mellett, a téglavetőhely közelében. Juliusban.

Nycterinia selaginoides, Benth. Külföldi növény. Kertekben mint virág miveltetik. Julius—augusztusban.

Ocymum bullatum, Lam. Kertekben mint disznövény miveltetik. Juliusban.

— Basilicum, L.
— minimum, L. } Mint az előbbi. Juliusban.

Oenanthe Phellandrium, Lam. Mocsáros helyeken közönséges, mint a bustyaházi és huszti határokon. Julius—augusztusban.

— silicifolia, M. B. A szenesi praedium mocsáros kaszáló rétein, ataljában a huszti vizenyős réteken közönséges. Juliusban.

Oenothera biennis, L. Folyók partjain, füzesek közt. Julius—augusztusban.

Ononis hircina, Jacq. Hegyi réteken. Julius—augusztusban.

Ophioglossum vulgatum, L. Hegyi réteken Sziget és Rahó környékén. Juliusban.

Orchis maculata, L. Kaszáló réteken Bustyaháza mellett. Május—juniusban.

— latifolia, L. Kőrösmezőn és Borkuton a mocsáros réteken. Május—juniusban.

— militaris, L. Lázakon a szigeti határon; a Terentin havason Rahó mellett. Juniusban.

— sambucina, L. Hegyi rétekben Szigeten és egyébütt. Juniusban.

— ustulata, L. Hegyi réteken a szigeti határon. Juniusban.

— coriophora, L. A hegyek alatti kaszálókon Rahón. Juniusban.

— globosa, L. Alhavasi réteken, Kőrösmezőn, Rahón és másutt. Juliusban.

— Morio, L. A bustyaházi Cserén, Szigeten igen bőven. Márcziusban.

— mascula, L. Réteken, a havasok táján is. Márczius—juniusban.

Origanum majorana, L. Kertekben miveltetik. Julius—augusztusban.

Origanum vulgare, L. Száraz talajon és erdők szélein mindenütt. Julius—augusztusban.

Ornithogalum umbellatum, L. A szigeti szántókon. Kertekben is miveltetik, mint korai díszvirág. Májusban.

Orobanche Epithymum, D. E. A Borkutról Kőrösmezőre menet eső kopaszabb hegypartokon a Thymus serpyllum között élősködik. Juniusban.

— scabiosa, Koch. Mint az előbbi. Juniusban.

— ramosa, L. Szigeten és Huszton a kenderföldeken. Juliusban.

Orobus laevigatus, W. Kit. Lázakon a szigeti és huszti határon nem nagy bőségben. Junius—juliusban.

— niger, L. A szigeti határon erdőkben és lázakon. Junius—juliusban.

— vernus, L. Erdőkben igen közönséges. Májusban.

Osmunda lunaria, L. A Szénhely erdő alatti vápás kaszálókon Szigeten. Május—juniusban.

Oxalis acetosella, L. Árnyékos helyeken erdőkben. April—juniusban.

Oxyrica digyna, Campd. A borsai Pietroszon. Julius—augusztusban.

Padus vulgaris, Host. Bustyaházán a malomviz árka partjain; Huszton a vár oldalán bőven; Szigeten mint díszfa kertekben. Májusban.

Paeonia offic., L. Kertekben mint díszvirág miveltetik. Májusban.

Panicum sangvinale, L. Házi kertekben igen terhes gyom. Julius—augusztusban.

— Crus galli, L. Utak melletti mocsárokban, mivelt talajon. Julius—szeptemberben.

— miliacum, L. Visken nagyban miveltetik. Julius—augusztusban.

Papaver Rhoeas, L. Mivelt talajon, vetések közt Szigeten. Juniusban.

— somniferum, L. Kertekben konyhai használatra miveltetik. Julius—augusztusban.

Paris quadrifolia, L. Lombfa erdőkben szórványosan. Juniusban.

Parnassia palustris, L. Vizenyős réteken közönséges. Julius—szeptemberben.

Pastinaca sativa, L. Utak mellett sánczokon, kaszálókon, vetések szélén, vadon. Kertekben miveltetik. Juliusban.

Pedicularis Hacquetii, Graf. A Blizniczán, a kőrösmezei Pietrószon és más havasokon szórványosan. Julius—augusztusban.

— campestris, Griseb. A szigeti határon a Hegyeshegy alján a Sziget és Róna határát képező éleken tenyésző növénynek lenni látszik. Bővebb vizsgálatot igényel. Junius—juliusban.

— verticillata, L. Minden havason. Juliusban.

Peplis portula, L. Folyók mellett vizjárta helyeken, lapályokon, valamint hegyek közt, Kőrösmezőn a kaszálók árkaiban. Juliusban.

Peristylus viridis, Lind. Kőrösmezőn a Tisza eredete fölötti réteken. Juliusban.

Persica vulgaris, Mill. Kertekben mivelve. Májusban.

Petasites officinalis, Mönch. Hegyek közt patakok mentén, posványos réteken. April—májusban.

— albus, Gärtn. Rahón a „Szepesi-telepitvény“ mellett a „Sztinka“ hegyoldal nedves helyein. Aprilban.

Petunia violacea, Lindley. Kertekben díszlik. Juliusban.

Peucedanum Chabraei, Reich. Kaszálókon Huszt környékén. Juliusban.

— Oreoselinum, Mönch. Száraz kavicsos réteken Huszton, Bustyaházán és a szigeti határon is. Julius—augusztusban.

Phacelia congesta, Hooker. Kerti virág. Juliusban.

Phalaris arundinacea, L. Kaszálókon, erdők mellett. Hegyi lakosok házi kertökben fejér-zöld levelü változatát mivelik. Juliusban.

Phaseolus multiflorus, Lamk. Kertekben miveltetik. Julius—szeptemberben.

— vulgaris, L. Gazdasági használatra nagyban miveltetik. Junius—szeptemberben.

Philadelphus coronarius, L. A huszti vároldalon vadon nő. Kertekben is mint díszbokor miveltetik. Juniusban.

Phleum alpinum, L. A havasokon bőven tenyészik. Junius—juliusban.

— pratense, L. Hegyes vidékek és rónaságok kaszálóin közönséges. Junius—juliusban.

Phragmites communis, Frin. Mocsárokban, Técső és Szeklencze közt; a huszti határon is. Augusztus—szeptemberben.

Phlox Drummondi, Hook. Kerti virágul miveltetik. Junius—juliusban.

Physalis Alkekengi, L. Kerítések alatt, bozótok közt. Junius—augusztusban.

Phyteuma orbiculare, L. A fejérpataki Pop-Iványon, a borsai Pietrószon és más havasokon. Juliusban.

— spicatum, L. A lapályosabb erdőkben és erdők szélén Huszt mellett. Julius—augusztusban.

— nigrum, Schmidt. Alhavasi tájakon, hegyi réteken a berlebási határon. Juliusban.

— Vagneri, A. Kerner. A kőrösmezei Bliznicza, a rahói Terentin havasokon. Junius—juliusban.

Pimpinella magna, L. A „Szepesi-telepitvény“ melletti Sztinka oldalán Rahón. Juniusban.

— saxifraga, L. A lapályosabb s köves helyeken; Szigeten is. Junius—juliusban.

Pinguicula alpina, L. A borsai Pietrószán, sziklás helyeken. Juliusban.

Pinus abies, L. A fenyvesekben a havasokig. Juniusban.

— Larix, L. A kabolapolyánai s rahói erdőkertben mivelve. Májusban.

— Cembra, L. A kabolapolyánai erdőkertben mivelve.

— mughus, Scop. A borsai Pietrószán, a luhi-i Hoverlán és a Csorna-Horán. Májusban.

— picea, L. A megye fenyveseit ez képezi. Május—juniusban.

— sylvestris, L. A kabolapolyánai erdőkertben mivelve. Május—juniusban.

Pisum sativum, L. Konyhai használatra miveltetik. Juniusban.

Plantago major, L. Utak mellett, házi kertekben. Junius—augusztusban.

— lanceolata, L. Kaszálókon, utfeleken közönséges. Május—augusztusban.

— media, L. Mint az előbbiek. Junius—juliusban.

Platanthera bifolia, Rich. Kaszálókon, erdők szélén szórványosan. Május—juniusban.

Pleurospermum austriacum, Hoffm. A kőrösmezei Pietrósza és Hoverla közti lombfa-bozótok közt. Juliusban.

Poa pratensis, L. A rónaság kaszálóin és a hegyek közt bőven.

— alpina, L. Majd minden havason. Juliusban.

— annua, L. Gyepeken, kertekben. April—szeptemberben.

Poa trivialis, L. Réteken, nedves helyeken, leginkább helységek közelében. Junius—juliusban.

— Sudetica, Haenke. A kőrösmezei Hoverla és Csorna-Hora havasokon. Juliusban.

— nemoralis, L. Bozótok közt és erdőkben Huszt környékén. Juliusban.

Polemonium coeruleum, L. Kertekben mint virág. Junius—augusztusban.

Polycnemum arvense, L. Magas száraz partokon Huszt és Veresmart közt. Julius—augusztusban.

Polygala amara, L. Hegyi réteken, alhavasi kaszálókon bőven. Julius—augusztusban.

— major, L. A bustyaházi emelkedett partokon csak egyszer találtatott, azontul e megyében többé nem láttam. Juliusban.

— vulgaris, L. Kaszálókon mindenütt bőven. Junius—juliusban.

Polygonatum latifolium, Jacq. A bustyaházi Cserén bokrok között. Juniusban.

— multiflorum, All. Ritkás erdőkben, azoknak szélén. Május—juniusban.

— verticillatum, All. Erdők és rétek közti irtásokon bőven. Májusban.

Polygonum amphibium, L. Száraz helyeken, de tavakon is Huszt mellett. Juliusban.

— aviculare, L. Uton-utfelen, kertekben mint gaz. Junius—szeptemberben.

— bistorta, L. Nedves réteken Bustyaháza és Huszt mellett. Junius—juliusban.

— persicaria, L. Vizpartokon, nedves szántók szélén. Julius—augusztusban.

— viviparum, L. A Pop-Iványon és más havasokon. Junius—augusztusban.

— convolvulus, L. Mivelt talajok melletti bozótok közt, mindenütt bőven. Julius—augusztusban.

— dumetorum, L. Hasonló helyeken közönséges.

— fagopyrum, L. Miveltetik. Jnliusban.

Polypodium dryopteris, L. A rahói erdőkben bőven. Juliusban.

— phegopteris, L. A huszti lomberdőkben közönséges. Juliusban.

Polypodium vulgare, L. Mohos sziklákon. Junius—juliusban.

Populus alba, L. Veresmart határán és Fejéregyházán egyes fák találtatnak. April—májusban.

— nigra, L. Bustyaházán, Huszton a Tisza mentén egyes fák láthatók. April—májusban.

— pyramidalis, Roz. Házak előtt szokott ültettetni. Aprilban.

— tremula, L. Bükkes erdőkben szórványosan. April—májusban.

Portulaca oleracea, L. A bustyaházi sókamrák körül bőven. Julius—augusztusban.

Potamogeton crispus, L. A szigeti határon a Rónavizében, Huszton a Kőrösös vizén. Julius—augusztusban.

— lucens, L. A Huszt és Veresmart közti álló-vizeken lebeg. Juliusban.

— gramineus, L. Csendesen folyó patakokon bemerülten nő Körtvélyes és Remete határán. Junius—juliusban.

Potentilla alba, L. A bustyaházi Cserén bőven; de található a kabolai hegyi réteken is szórványosan. April—májusban.

— anserina, L. Patakok partjain bőven. Május—juniusban.

— argentea, L. Szántók mellett, száraz partokon közönséges. Junius—augusztusban.

— aurea, L. Minden határon bőven. Julius—augusztusban.

— recta, L. Bustyaháza és Huszt határán. Julius augusztusban.

— reptans, L. Kaszálókon szórványosan mindenütt. Julius—szeptemberben.

— Tormentilla, Scop. Nedves mocsáros réteken a lapályos, valamint hegyek közti vidékeken egyiránt bőven. Junius—augusztusban.

Praenanthes purpurea, L. Bokros helyeken, hegyes vidékek erdeiben. Junius—juliusban.

Primula acaulis, Jacq. Erdők szélén, réteken közönséges. April—májusban.

— elatior, Jacq. Rahó környékén kaszálókon, a havasokon is szórványosan. Május—juliusban.

— longiflora, All. A kőrösmezei Pietrosz és Hoverla havasok közti területeken. Junius—juliusban.

— minima, L. A trebusai Pop-Iván kősziklás helyein. Junius—juliusban.

Primula auricula, L. Kertekben miveltetik. Májusban.

— chinensis, Lindl. Mint az előbbi. Május—októberben.

Prunella alba, Pall. A huszti vároldalban, a kavics közt bőven. Junius—juliusban.

— grandiflora, Jacq. A bustyaházi és huszti határon a kaszálókon. Juliusban.

— vulgaris, L. Mindenütt, lapályon ugy, mint hegyes vidéken. Junius—juliusban.

Prunus domestica, L. Miveltetik. Májusban.

— insititia, L. Mint az előbbi.

— spinosa, L. A megyének csak szelidebb vidékein. Kőrösmezőn és Királymezőn a vidék vadságánál fogva nem tenyészik.

Pteris aquilina, L. Sovány talaju réteken bőven. Juliusban.

Pulegium vulgare, Mill. Vizállotta és mocsáros helyeken. Julius—szeptemberben.

Pulmonaria angustifolia, L. Lomberdőkben hegyek között. April—májusban.

— officinalis, L. Erdős, bokros helyeken az alhavasi tájig, réteken is közönséges. April—májusban.

Pyrola uniflora, L. A havasokra vezető utak melletti fenyves erdőkben. Junius—juliusban.

— minor, L. A szigeti Kőhát alatti mohos kaszálókon. Junius—juliusban.

— rotundifolia, L. Ugyanott. Junius—juliusban.

— secunda, L. Árnyékos mohos helyeken a Sztebna-völgyben Kőrösmezőn, a Preboja-völgyben Bogdán mellett, Borsabányán a Sándor-savanyuvizforrás melletti erdőben. Juliusban.

Pyrus communis, L. Vadon erdőkön terem. A finom fajokban miveltetik. Májusban.

— Malus, L. Mint az előbbi.

Quercus sessiliflora, Sm. A fővölgyekben nagyobb erdőtesteket képez. Ilyenek a huszti, körtvélyesi és rónaszéki.

— pedanculata, Ehr. Mint az előbbi.

— Cerris, L. Rónaszéken az erdőkben szórványosan. Májusban.

Ranunculus aconitifolius, L. A Guttin alatti erdőkben Bréb mellett, a Megura alatti erdőkben Rahó mellett szórványosan. Junius—juliusban.

Ranunculus acris, L. Réteken, különösen nedves kaszálókon bőven. Májusban.

— arvensis, L. Szántóföldeken a szigeti határon. Juniusban.

— auricomus, L. A szigeti és huszti erdőkben és erdők szélén. Májusban.

— aquatilis, L. Álló vizekben, mocsárokban. Juliusban.

— carinthiacus, Hoppe. A Bliznicza havason Kőrösmezőn, a Terentin havason Rahó mellett, de más havasokon is. Juniusban.

— carpaticus, Herb. A Kőhát alatti erdőkben Sziget határán, de más havasok alatti erdőkben is. Május—juniusban.

— crenatus, W. Kit. A borsai Pietroszon az örökös hóhalmok szélén. Juliusban.

— Ficaria, L. Házi kertek sövényei mellett s nedves réteken. Májusban.

— Flammula, L. Nedves réteken Huszt mellett. Junius—augusztusban.

— fluitans, Lam. Csendesen folyóvizekben elmerülve. Junius—juliusban.

— lanuginosus, L. Erdők szélein az alhavasokig elhatol. Május—juniusban.

— montanus, L. A magasabb erdőtájakon. Május—juliusban.

— polyanthemos, L. A huszti erdők melletti kaszálókon. Juniusban.

— repens, L. Folyók és patakok szélén, nedves réteken. Május—augusztusban.

— sceleratus, L. Posványokban a szigeti határon és másutt. Május—szeptemberben.

Raphanus sativus, L. Kertekben miveltetik. Junius—juliusban.

Reseda lutea, L. Kertekben mint virág miveltetik. Junius—szeptemberben.

— odorata, L. Kertekben, mint az előbbi. Junius—oktoberben.

— luteola, L. Kavicsos partokon és szántóföldeken Szlatina mellett és Bustyaházán. Julius—szeptemberben.

Rhamnus Frangula, L. Erdőszéleken az alhavasi tájig. Május—juniusban.

Rhinanthus major, Ehr. Kaszálókon bőven. Juliusban a szántókon is.

Rhinanthus minor, Ehr. Nedves réteken, a Szénhelyben a szigeti határon. Junius—juliusban.

— alpinus, Baumg. Minden havason, melyet kaszálni szoktak. Juliusban.

Rhodiola rosea, L. A Bliznicza, Hoverla, Csorna-Hora havasok sziklás helyein, de nem nagy mennyiségben. Julius—augusztusban.

Rhododendron myrtifolium, Schott et Kotschy. A Pop-Iván, Hoverla, Csorna-Hora és más havasokon. Junius—juliusban.

Rhus Cotinus, L. Kertekben díszfának miveltetik. Juniusban.

— typhinum, L. Mint az előbbi. Junius—juliusban.

Ribes alpinum, L. A Kőhát sziklái közt a szigeti határon. Májusban.

— Grossularia, L. Ugyancsak a Kőhát alatti erdőkben Szigeten. Májusban.

— nigrum, L. Kertekben mivelve. Májusban.

— rubrum, L. Kertekben miveltetik. Májusban.

Robinia pseudacacia, L. Kertekben mint díszfa miveltetik. Május—juniusban.

— hispida, L. Mint az előbbi. Május—juniusban.

Ricinus communis, L. Kertekben mint dísznövény miveltetik. Augusztus - szeptemberben.

Rosa alpina, L. A havasok alján, a völgyek sziklás helyein. Május—juliusban.

— arvensis, Huds. A téresebb helyeken, száraz kavicsos réteken Bustyaháza és Técső határán. Junius—juliusban.

— cinnamomea, L.
— gallica, L. } Kertekben miveltetik. Junius—juliusban.

— canina, L. Utak mellett, partos helyeken. Juniusban.

Rubus Idaeus, L. Favágásokon és letarolt erdőkben. Május—juniusban.

— fruticosus, L. Mint az előbbi. Junius—juliusban.

— caesius. L. Mint az előbbiek, de a rónákon is a szántók mellett, s bozótokban. Junius—juliusban.

— tomentosus, Borkh. A Hegyeshegy oldalában a szigeti határon. Juniusban.

Rudbekia laciniata, L. Kertben miveltetik. Juliusban.

Rumex acetosa, L. Kaszálókon bőven ; miveltetik is. Junius—juliusban.

— acetosella, L. Kavicsos sovány téreken. Junius—juliusban.

Rumex alpinus, L. Havasi és alhavasi tájakon, tanyák mellett. Juliusban.

— aquaticus, L. Mocsáros helyeken Bustyaháza környékén. Juniusban.

— arifolius, All. Havasok árnyékos helyein, gyalog-fenyők közt. Juliusban.

— crispus, L. Réteken szórványosan mindenütt. Juniusban.

— patientia, L. Kertekben konyhai használatra miveltetik. Juniusban.

— scutatus, L. Állitólag a havasokon, de én nem találtam; miveltetik kertekben konyhai használatra. Juliusban.

Ruta graveolens, L. Gyógyszerül kicsinyben itt-ott miveltetik. Juliusban.

Sagina procumbens, L. Kopár, kavicsos helyeken, lapályos és hegyes vidékeken egyaránt. Május—szeptemberben.

Sagittaria sagittaefolia, L. Állandó mocsárokban. Julius—augusztusban.

Salix aurita, L. Mocsáros helyeken Bustyaháza és Huszt környékén, de a hegyek közt is szórványosan. Májusban.

— alba, L. A Tisza mentén szórványosan. Aprilban.

— caprea, L. Erdőkben szórványosan. April—májusban.

— fragilis, L. Folyók melletti partokon. April—májusban.

— herbacea, L. A Csorna-Hora havason Luhi mellett. Juliusban.

— purpurea, L. A Tisza szigetein és folyók mellett. Aprilban.

— retusa, L. A kőrösmezei Pietroszon. Junius—juliusban.

— silesiaca, Willd. Mint az előbbi. Juniusban.

— viminalis, L. A Tisza és más folyók partjain. Aprilban.

Salvia glutinosa, L. Erdők szélén, hegyoldalokban, utak mellett. Juliusban.

— pratensis, L. A bustyaházi mezőkön. Juniusban.

— officinalis, L. Kertekben miveltetik. Juliusban.

— verticillata, L. Hegyi réteken, hegyoldalokban. Junius—juliusban.

— Sclarea, L. A huszti várhegy-oldalban. Valószinüleg virágkertekből került oda. 1868. évben láttam, azóta többé nem.

Sambucus Ebulus, L. Utak mellett, hegy-oldalokban Szigeten és Rahón. Májusban.

Sambucus nigra, L. Hegyoldalokban, kertek keritésében. Májusban.

— racemosa, L. A Kőhát alatt Szigeten, Kőrösmező felé a hegyoldalokban a havasokig. Május—juniusban.

Sanguisorba officinalis, L. Nedves mocsáros kaszálókon Bustyaháza és Huszt mellett bőven. Juliusban.

Sanicula europaea, L. Erdőkben nedves rétek szélein. Juliusban.

Saponaria officinalis, L. Folyók partjain, kavicsos helyeken mindenütt közönséges. A hegyek közé nem terjed. Juliusban.

Satureia hortensis, L. Konyhai használatra miveltetik. Junius—augusztusban.

Saxifraga adscendens, L. A borsai Pietroszon. Junius—juliusban.

— Aizoon, L. A szigeti Kőhát szikláin. Juliusban.

— aizoides, L. A borsai Pietrosza forrásos helyein. Juliusban.

— cymosa, W. Kit. A szigeti Kőhát szikláin, a kabolapolyánai Kobila hegy sziklafalaiban és másutt hasonló helyeken szórv.

— androsacea, L. A borsai Pietroszon. Juliusban.

— muscoides, Wulf. Mint az előbbi. Juliusban.

— carpatica, Reichb. A kőrösmezei és borsai Pietroszon. Juliusban.

— hieracifolia, W. Kit. A borsai Pietroszon. Juliusban.

— stellaris, L. Minden havas forrásos helyein. Juliusban.

— tridactilites, L. A szigeti határon a Malomkert felé eső szántóföldeken; tehát nem sziklán. Májusban.

Scabiosa lucida, Vill. Havasokon és Kőrösmezőre menet Borkuton tul a hegyoldalokon bőven. Junius—juliusban.

— ochroleuca, L. Sziget és Huszt környékén kaszálókon. Junius—juliusban.

Scilla bifolia, L. Lombos erdők szélein mindenütt közönséges. Aprilban.

— praecox, Schott. Hegy- és donboldalok csuszamlásaiban a szigeti Pomona kertben és helyenkint Huszt határán. Aprilban.

Scirpus compressus, Pers. Nedves réteken Rahón és Borkuton. Juniusban.

— sylvaticus, L. Hegyek közt a mocsáros helyeken igen közönséges. Juliusban.

— lacustris, L. Állandó mocsárokban, s Huszt és Bustyaháza mellett a Tisza elágazásaiban gyakori. Juliusban.

Scleranthus annuus, L. Mivelt talajon, kopár száraz helyeken Sziget és Huszt környékén, de a hegyek közt is. Junius—juliusban.

Scolopendrium officinarum, Sw. Sziklás erdőkben; a Kőhát alatt a szigeti határon; a hegyek közt is szórványosan. Junius—juliusban.

Scopolina carniolica, Jacq. A kabolapolyánai fürdő feletti völgyben, a Csebreny erdőben Huszt mellett; a Rahó- és Kőrösmezőre vezető országutaktól balra eső sziklák közt. April—májusban.

Scorzonera purpurea, L. A rahói Terentin havason és havasokon. Juniusban.

— rosea, W. Kit. A Guttin havason Bréb mellett. Juniusban.

Scrophularia aquatica, L. Nedves helyeken a hegyek közt is. Junius—augusztusban.

— nodosa, L. Fák árnyékában nedves helyeken; rónás vidékeken szórványosan. Julius—augusztusban.

— Scopolii, Hoppe. Bustyaházán, Huszton, de a hegyek közt is Rahón és Kőrösmezőn szép példányokban nő. Junius—juliusban.

Scutellaria galericulata, L. Mocsáros helyeken, füzesekben mindenütt a Tisza mellett. Junius—szeptemberben.

Secale cereale, L. Nagyban miveltetik. Juniusban.

Sedium maximum, Sut. Sziklás száraz partokon a Csebrenyben Huszt mellett. Augusztusban.

— Fabaria, Koch. Erdők sziklái közt bőven a havasok aljáig. Juliusban.

— atratum, L. A kőrösmezei Hoverla havason. Juliusban.

— annuum, L. A borsai Pietrószon. Julius—augusztusban.

— acre, L. Száraz porondos téreken Sziget, Huszt mellett. Junius—juliusban.

— hispanicum, L. Csebrenyben Huszt mellett, a Tisza melletti sziklákon, Trebusán pedig a sziklás hegyek oldalában. Junius—juliusban.

— sexangulare, L. Száraz kavicsos talajon a huszti várba vezető uton. Junius—juliusban.

Selinum carvifolia, L. Técső határában a „Pap-Asztag“ alatti kaszálókon, Rahón pedig Kis-Szilszki völgy kaszálóin. Julius—augusztusban.

Sempervivum montanum, L. A borsai Pietrószon a sziklákon. Juliusban.

Senecio diformis, Roch. Forrásos helyeken a szigeti Kőhát alatt s más hasonló helyeken. Juliusban.

— Fuchsii, Gm. A Kőhát alatti erdőkben a szigeti határon, Huszton a vár romjai között. Junius—juliusban.

— paludosus, L. A bustyaházi mocsárokon. Juniusban.

— abrotanifolius, L. A borsai Pietrószon és a luhii Csorna-Horán. Junius—juliusban.

— Jacobaea, L. Huszt és Sziget környékén a kaszálókon. Juniusban

— sylvaticus, L. A Tisza-partokon Rahó mellett. Junius—juliusban.

— vulgaris, L. Mivelt talajon Sziget és Huszt körül. Junius—novemberben.

Serratula tinctoria, L. Szigettől Husztig a nedves réteken bőven. Julius—augusztusban.

Seseli coloratum, Ehr. Száraz oldalokban, kavicsos talaju kaszálókon Huszt környékén. Augusztusban.

Sesleria coerulea, Arduin. Száraz oldalokban Huszton és Bustyaházán. April—májusban.

— disticha, P. A Terentin havason Rahó határán s a luhii Csorna-Horán. Junius—juliusban.

Setaria glauca, P. B. Vetés közt, mivelt talajon. Julius—augusztusban.

Sicyos angulatus, L. Házi kertek keritései mellett Szigettől Husztig minden faluban közönséges. Junius—augusztusban.

Silene inflata, Sm. Erdős hegyek közti réteken, mint Rahón, Bocskón, Huszt és Técső környékén. Juniusban.

— Otites, L. A szigeti kaszálókon. Junius—juliusban.

— quadrifida, L. Minden havas forrásos helyein, a Kőrösmezőre vezető ut melletti oldalokon szép példányokban. Juliusban.

— gallica, L. Huszt határán a vetések közt, és a Tisza-patakon kavicscsal vegyitett porondosokon. Junius—juliusban.

— Armeria, L. Kertekben mint virág miveltetik. Juliusban.

— rupestris, L. Borsabányáról a Torojága havasra vezető út mellett a felső erdőtájig. Juliusban.

— noctiflora, L. A huszti várhegy oldalán a vár romjai közt. Julius—augusztusban.

Silene nutans, L. Kaszáló-réteken Huszt környékén; a hegyek közt pedig Kőrösmezőre menet a sziklák polczain és repedéseiben. Junius—juliusban.

Sinapis arvensis, L. Mivelt talajon, Rahó mellett. Juniusban.

Sisymbrium officinale, Scop. Mivelt talajon, udvarokon, Huszton. Május—augusztusban.

— Sophia, L. Telekes helyeken, útfeleken a szigeti téglaszin körül.

Solanum dulcamara, L. Erdők szélén, nedves helyeken, folyók mellett lapályokon, a hegyek közt szórványosan. Junius—augusztusban.

— nigrum, L. Mivelt talajon kertekben, útfeleken, földfelhányásokon és erdők szélén bőven. Julius—októberben.

— tuberosum, L. Miveltetik. Junius—juliusban.

Soldanella alpina, L. Minden havason található. Junius—juliusban.

— montana, Wild. A szigeti Kőhát feletti közös erdőben forrásos helyek mellett. Májusban.

— pusilla, Baumg. A luhii Csorna-Horán, a borsai Pietrosz tetején a humussal telt sziklák üregeiben. Juliusban.

Solidago alpestris, W. Kit. Minden havas kősziklás és nedves helyein. Julius—augusztusban.

— canadensis, L. Kertekben mint virág miveltetik Junius—augusztusban.

— Virga-aurea, L. Homokos szántóföldek körül a lapályokon közönséges. Julius—augusztusban.

Sonchus arvensis, L. Mivelt talajon vetések közt Huszt környékén. Junius—augusztusban.

— oleraceus, L. Házi kertekben mivelt talajon. Május—szeptemberben.

Sorbus aucuparia, L. A hegyi erdőkben vadon nő. Házak elébe mint diszfa ültettetik. Május—augusztusban.

Sparganium ramosum, Huds. Mocsáros helyeken a szigeti és szlatinai határokon, de másutt is. Julius—augusztusban.

Spergula arvensis, L. Mivelt talajon, vetések közt lapályon és hegyek között egyiránt bőven. Junius—szeptemberben.

Spinacia inermis, Mönch.
— spinosa, Mönch. } Konyhai használatra miveltetik.

Spiraea Aruncus, L. Kabolapolyánán a fürdő feletti erdőkertben. Juniusban.

Spiraea denudata, Hayn. Mocsáros réteken Huszt mellett. Juniusban.

— glauca, Schultz. A hosszuligeti vizenyős réteken Sziget határán. Juliusban.

— filipendula, L. Kaszálókon a szigeti határon. Juniusban.

— salicifolia, Scop. A bustyaházi Cserén tökéletesen vad állapotban nagy mocsáros területen nő. Junius—juliusban.

— ulmifolia, Scop. A szigeti Kőhát alatti sziklás helyeken. Májusban.

Spiranthes autumnalis, Rich. Nedves hegyi réteken a Dobonyos táján és Kerekbükkön keresztülmenet a tölgyesek közti kaszálókon szórványosan, Sziget határán. Augusztus—oktoberben.

Stachis alpina. L. A Kőhát alatti erdőkben a szigeti határon, de másutt is.

— sylvatica, L. mint az előbbi. Junius—augusztusban.

— germanica, L. Száraz mivelt talajon a szigeti és más határokon.

— palustris, L. Nedves szántóföldeken a szigeti és más határokon. Juniusban.

— annua, L. A Tiszaparton Rahó mellett. Juniusban.

— recta, L. Porondos mivelt talajon Huszt környékén. Juliusban.

Stellaria graminea, L. Kaszáló réteken közönséges. Junius—juliusban.

— glauca, With. Mocsáros réteken közönséges. Junius—Juliusban.

— media, L. Házi kertekben mint gyom. Aprilis—oktoberben.

— Holostea, L. Erdőkön, a várhegy oldalában Huszton. Aprilis—májusban.

— nemorum, L. Havasok alatti erdőkben Trebusán, Rahón. Junius—juliusban.

— uliginosa, Mur. A csebrenyi forrásos erdőkben Huszt mellett. Juliusban.

Streptopus amplexifolius, D. C. Letarolt erdőkben, irtásokon Rahó mellett. Juniusban.

Succisa pratensis, Mönch. Mocsáros réteken, hegyi kaszálókon Huszt és Rahón. Julius—augusztusban.

— australis, Wulf. Mocsáros réteken Huszt és Száldobos mellett bőven. Juliusban.

Swertia perennis, L. A borsai Pietrószon patakok mentén. Juliusban.

Symphytum cordatum, W. Kit. Magasabb erdőtájakon a szigeti, kabolapolyánai, rahói és más vidékek völgyeiben. Májusban.

— officinale, L. Nedves mocsáros réteken igen közönséges. Aprilis—májusban.

— tuberosum, L. A szigeti tilalmas erdőn és más helységek erdeiben szórványosan. Május—juniusban.

Syringa vulgaris, L. Mint diszfa kertekben miveltetik. Májusban.

Tamarix germanica, L. A megye minden völgyében, a folyók partjain és szigetein bőven. Május—juniusban.

Tanacetum vulgare, L. Bokros sovány helyeken, árkok mellett a lapályosabb vidékeken. Julius—szeptemberben.

— balsamita, L. A köznép által kertekben szagos füve miatt miveltetik. Szeptember—októberben.

Taraxacum officinale, Wigg. Házi kertek füveseiben, réteken, gyümölcsösökben bőven. Aprilis—novemberben.

Taxus baccata L. Berlebás, Luhi és Bogdán határán a fenyvesekben szórványosan; épen igy másutt is. Marczius—aprilisban.

Telekia speciosa, Baumg. A megye minden völgyében árnyasabb helyeken. Rétek és erdők szélén. Julius—augusztusban.

Thalictrum angustifolium, L. Nedves réteken Sziget, Huszt és Bustyaháza határán. Junius—juliusban.

— aquilegifolium, L. Erdőkben, bozótos és árnyékos helyeken. A bustyaházi Cserén, Rahón a Megura hegyen. Május—juniusban.

Thesium alpinum, L. A Guttinon Bréb mellett, a trebusai Pop-Iványon, a rahói Terentin havason s más havasokon is. Juliusban.

Thlaspi arvense, L. Mivelt talajon lapályokon és a hegyek közt Rahón a Tiszapartra kihányt szemeten. Juniusban.

Thymus acicularis, W. K. Kavicsos s porondos helyeken Bustyaháza mellett. Juniusban.

— comosus, Heuff. A Guttin havason Bréb mellett, a Terentin havason Rahó mellett. Juniusban.

— Chamaedrys, Pr. Száraz oldalokban, sziklák polczain, Borkutról Kőrösmezőre menet az ut mellett. Junius—juliusban.

Thysselinum palustre, Hoff. Bustyaházán a Csere mocsáros helyein, Huszton a Kőrösös mocsárjain. Julius—augusztusban.

Thunbergia alata, Hook. Kertekben miveltetik.

Tilia parvifolia, Ehr. Az erdőkön szórványosan. Juniusban.

Torilis Anthriscus, Gmd. Erdők szélén, bozótos helyeken Huszttól Rahóig szórványosan. Julius—augusztusban.

Tozzia alpina, L. A borsai Pietrósz patakjain és a luhii Csorna-Hora nedves helyein a forrásos kősziklák közt. Juliusban.

Tragopogon pratensis, L. Kaszáló réteken, különös bőven a hegyek közt. Juniusban.

Trientalis europaea, L. Csak egyszer találtam a trebusai Pop-Iván előhavasán bozótos nedves helyen néhány példányt. Juniusban.

Trifolium agrarium, L. Mezőkön, kaszálókon mindenütt bőven. Junius—juliusban.

— arvense, L. Mezőkön, száraz kavicsos helyeken. Julius—augusztusban.

— fragiferum, L. A szigeti határon csak a téglaszin melletti kaszálókon találtam. Junius—juliusban.

— ochroleucum, L. Lázakon, bozótos réteken közönséges. Julius—augusztusban.

— montanum, L. A szigeti Kőhát alatti réteken, a Kőrösösben Huszton, de másutt is. Junius—szeptemberben.

— medium, L. A huszti és bustyaházi bozótos kaszálókon. Juliusban.

— pannonicum, Jacq. A szigeti kaszálókon, különösen az erdők közti bozótos réteken. Junius—augusztusban.

— pratense, L. Minden jobb talaju réten közönséges. Junius—szeptemberben.

— procumbens, L. Kopár, fövényes helyeken közönséges. Juliusban.

— repens, L. Kaszálókon közönséges. Junius—juliusban.

— hybridum, L. Nedves réteken Huszt környékén. Juliusban.

Triglochin palustre, L. Hegyi mocsáros réteken Mojszin mellett, a borkuti lisztelő malomnál, de másutt is bőven.

Triticum vulgare, Vill. Nagyban miveltetik. Juniusban.

— glaucum, Desp. Száraz réteken s partokon. Junius—juliusban.

— repens, L. Szántókon, utak mellett, kertekben igen alkalmatlan gyom. Juliusban.

Trollius europaeus, L. Erdei kaszálókon Huszton, Rahón s Kőrösmezőn. Május—juliusban.

Tropeolum majus, L. Kertekben virágnak miveltetik. Julius—augusztusban.

Tuckermannia speciosa, Andr. Kerti virág. Oktoberben.

Turritis glabra, L. Szántókon, hegyoldalokban, száraz porondos kaszálókon egész Rahóig terjed. Junius—juliusban.

Tussilago alpina, L. A szigeti Kőháton a Runk nevü helyen, Rahón a Terentin havason. Május—juliusban.

— Farfara, L. Hegyoldali csuszamlásokon, nedves agyagtalajon, partokon, folyók mellett. Huszttól Kőrösmezőig. Aprilis—májusban.

Typha latifolia, L. Mocsárokon, állandó vizöntéseken Huszt, Sziget és Kabolapolyána mellett, de másutt is. Junius—juliusban.

Ulmus campestris, L. A szigeti határon erdőkben, Kabolapolyánán az út mellett, Lonka és Trebusa közt a hegyoldalokban. Aprilisban.

— effusa, Willd. Lonka és Trebusa közt az ut melletti partokon és hegyoldalokon. Az urmezei határon egyes fák. Aprilisban.

— glabra, Mill. Mint az előbbi.

Urtica urens, L. Kertek keritései mellett, szemét-helyeken, mívelt kövér talajon. Junius—szeptemberben.

— dioicia, L. Mindenütt a sánczok mellett, különös nagy menynyiségben a bustyaházi sókamarák körül. Julius—augusztusban.

Vaccinium Myrtillus. L. Magasabban fekvő erdők sziklás helyein közönséges. Májusban.

— Oxycoccos, L. A szigeti határon a Kőháton túl a Runk mocsárjában, Kőrösmezőn pedig a „Szmerecsok“ zsombékos mocsáron. Juniusban.

— uliginosum, L. Mocsáros helyeken a havasokon, mint a Csorna-Horán Luhi mellett. Junius—juliusban.

— vitis-idaea L. A Terentin havason Rahón, a Guttin környékén Bréb mellett bőven. Május—juniusban.

Valeriana officinalis, L. Nedves réteken; bozótok közt a bustyaházi Cserén. Május—juniusban.

— sambucifolia, Mik. Keritések mellett Bustyaházán a kertek végén. Juniusban.

— dioicia, L. A bustyaházi Cserén nedves kaszálókon. Május—juniusban.

Valeriana Tripteris, L. A szigeti Kőháton, Rahón a völgyek hegyoldalaiban. Májusban.

Valerianella olitoria, Moench. Mivelt talajon, a várba vezető ut kavicsai közt Huszton. Május—juniusban.

Venidium calendulaceum, Lees. Virágul kertben miveltetik.

Veratrum album, L. Erdős mocsáros réteken Huszt és Bustyaháza mellett. Junius—juliusban.

— Lobelianum, Bernh. Magasabb hegyeken a havasokig. Julius—augusztusban.

Verbena officinalis, L. Romtalajon, útfeleken, utczákon a házak alatt még hegyes vidékeken is bőven. Julius—szeptemberben.

Verbascum Blattaria, L. Csak igen szórványosan fordul elő. Juniusban.

— nigrum, L. Kaszálók szélein, utak mellett, dombokon, sőt a hegyek között is nő. Junius—juliusban.

— orientale, M. B. Szántók körül, dombok oldalain Huszt mellet. Juliusban.

— phoeniceum, L. Mivelt talajon Bustyaháza és Huszt határán. Visken és Szigeten is, de igen szórványosan. Május—juniusban.

— Thapsus, L. Ugarokon, útfeleken, szántókon. A lapály vidékekről a hegységek közé is elterjedt. Julius—augusztusban.

Veronica agrestis, L. Szántókon, útfeleken, kertekben bőven. Aprilis—szeptemberben.

— alpina, L. A borsai Pietrósz-havason. Juliusban.

— Anagallis, L. Vizenyős helyeken, sánczokban mindenütt bőven. Juniusban.

— arvensis, L. Legelőkön, réteken, szántóföldeken bőven. Április-juniusban.

— Baumgarteni, R. et Sch. A Csorna-Horán Luhi mellett, a Bliznicza-havason Kőrösmező mellett a sziklákon nő. Juliusban.

— Beccabunga, L. Vizes, forrásos helyeken és mocsárokban, az alhavasokig. Junius—juliusban.

— bellidioides, L. A borsai Pietroszon. Juliusban.

— Buxbaumii, Ten. Kertekben mint gaz s szántóföldeken mindenütt közönséges. Május—augusztusban.

— Chamaedrys, L. Keritések mellett, szántókon, réteken, gyümölcsösökben bőven, hegyek közt gyéren. Május—juliusban.

Veronica hederifolia, L. Szántóföldeken a szigeti malomkert környékén, és másutt kopár helyeken. Májusban.

— latifolia, L. Kaszálókon, vágásokban, gyepükben. Májusban.

— longifolia, L. Vizenyős réteken a lapályon Huszton és Bustyaházán. Junius—augusztusban.

— montana, L. A magasabb erdőtájakban, a szigeti bükkes erdőkben a Czigány-Szrunga alatt. Május—juniusban.

— officinalis, L. Hegyes árnyékdús helyeken, a szigeti határon is bőven. Junius—juliusban.

— prostrata, L. Verőfénynek kitett dombokon, száraz réteken Bustyaháza, Ujbárd és Urmező határain. Május—juniusban.

— saxatilis, Jacq. A vocsii havason a Pietrosz-gruny és Lécsén nevü helyeken a sziklákon. Juliusban.

— scutellata, L. Mocsáros helyeken Bustyaháza és Huszt mellett. Juliusban.

— serpillifolia, L. Nedves réteken mindenütt bőven a havasig. Május—augusztusban.

— spicata, L. Minden kaszálón, száraz réteken s dombokon. Julius—augusztusban.

— urticifolia, Jacq. Hegyes vidékek patakjain, kősziklák körül, sziklák hasadékaiban. Május—juliusban.

Viburnum Lantana, L. Felső-Róna domb-oldalaiban, Lonka bozótos térein szórványosan. Május—juniusban.

— Opulus, L. Nedves helyeken erdők szélein, mindenütt szórványosan. Van a hegyek közt is. Juniusban.

Vicia Cracca, L. Vetések, bozótok közt, gyepükben a hegyesebb vidékeken is. Juliusban.

— dumetorum, L. Bozótos helyeken, erdőszéleken, Sziget, Fejéregyháza mellett. Juliusban.

— Faba, L. A hegyi népnek eledelül szolgál; nagyban mivelteti k a hegyek közt. Julius—augusztusban.

— pannonica, Cr. Réteken, Sziget környékén szórványosan a vetések közt. Juniusban.

— sativa, L. A vetések közt; de nagyban is mivelteti k takarmánynak. Junius—augusztusban.

— sepium, L. Kaszálókon, gyepük mellett, bozótokban; még a hegyek közé is felhatol. Május—szeptemberben.

Vicia sylvatica, L. Az erdők szélén, dombos helyeken. Junius—augusztusban.

— sordida, W. Kit. Porondos javitott réteken szórványosan a szigeti határon a Tisza és Iza folyók mellett. Junius—juliusban.

— tetrasperma, Koch. Kertekben, mezei vetések közt szórványosan Sziget és Hosszumező körül. Junius—juliusban.

— villosa, Roth. Vetések közt Huszt, Urmező és Técső határain Junius—juliusban.

Vinca minor, L. Lombos erdőkben, mint a huszti Dumbravában és a várdomb keleti oldalán bőven. Aprilis—májusban.

Vincetoxicum laxum, Bart. Bozótok közt száraz kavicsos helyeken, mint Huszton a Nagyág melletti hegyoldalokban, a szigeti határon a Hegyeshegy oldalán. Junius—juliusban.

— vulgare, Schult. Az előbbivel majd csaknem vegyesen ugyanazon vagy hasonló helyeken. Junius—juliusban.

Viola arvensis, Mur. Szántóföldeken, vetések közt Szigeten, Rahón házi kertekben mint gyom. Május—oktoberben.

— biflora, L. Havasi patakoknál a Guttinon és más havasokon szórványosan. Juniusban.

— canina, L. Hegyi és siki erdőkben egyiránt gyakori. Május—juniusban.

— declinata, W. Kit. A Guttin havason Bréb mellett, a Terentin havason Rahó mellett és más havasokon szórványosan. Junius—juliusban.

— hirta, L. Száraz dombokon, legelőkön Sziget és Huszt határán. A hegyek közt nincs. Márczius—aprilisban.

— lutea, Smith. Kavicsos ritkás füvü kaszálókon. Sziget határán; a szlatinai, bustyaházi szántókon is gyakori. Junius—juliusban.

— odorata, L. Gyümölcsösökben, erdőkben igen gyakori. Kertekben a teljes virágzatu miveltetik. April—májusban.

— palustris, L. Huszt és Bustyaháza zsombékos mocsáros térein. April—juniusban.

— persicifolia, Roth. Dombos réteken, erdős kaszálókon mindenütt bőven. April—májusban.

— sylvestris, L. Oly helyeken tenyészik, mint a V. canina.

— tricolor, L. Szántóföldeken, vetésekben, még a hegyek közt is gyakori. Május—octóberben.

Viscum album, L. Huszt, Técső és Körtvélyes erdeiben vén almafákon élősködik. Márczius—aprilisban.

Vitis vinifera, L. Hajdan az 1832-ik év előtti időtájban a magyar kincstár a huszti vár déli oldalában, valamint Kabolapolyánán is a fürdőnél a patakon tul eső oldalon kisérletképen szölőmivelést kezdeményezett, a siker hiánya miatt azonban azt csakhamar megszüntette. E kisérletnek nyomai mind a két helyen jelenben is láthatók lévén, bizton állitható, hogy Máramarosban szőlő létezik, különösen Huszton, a hol a tőkék maradványain termő szőlő némely kedvezőbb években élvezhetővé is érik. Termesztetik még Szigeten is.

Xanthium Strumarium, L. Szemétdombokon, kertekben, útfeleken mindenütt bőven, még a hegyek közt is. Julius—szeptemberben.

— spinosum, L. Útfeleken a legkövérebb földeket foglalja el; de megelégszik kavicsos talajjal is a hegyek közt. Julius—augusztusban.

E disztelen tövises növény Máramarosban általam csak 1855. évben észleltetett először Huszton, a hol ez akkor még csak néhány példányban fordult elő. E vendégnek én mint botanikus örvendtem, mert gyüjteményemet vele szaporithatám. Ma már azonban a gazdák kárára annyira el van szaporodva, hogy még Kőrösmezőn sem tekintetik ritkaságnak, és félelemmel várható, hogy annak káros volta még a méhtenyésztésnél is be fog bizonyulni.

Xeranthemum annuum, L. Kertekben miveltetik. Juniusban.

Zea Mays, L. Még a hegyek közt is miveltetik, de a hegyi termés csakugyan igen gyenge marad.

Wagner Lajos.

HETEDIK SZAKASZ.

A megye állatrajzi ismertetése.

50. §. Előleges megjegyzések.

Ámbár Máramaros megye állatvilágának tanulmányozása s az akár vándorló, akár állandó minőségben előforduló fajok kutatása czéljából oly rendszeres vizsgálódások eddigelé nem tétettek, a melyek alapján a megye egész állatvilágát, minden abban létezhető fajt beleértve, felmutatni lehetne, s ennek folytán, a mi kiválóan érdekes lenne, a megye specialis állatfajait sem lehet mind feltüntetni: mindazáltal, tekintve némely ide vonatkozó adatokat, s tekintve a megye változatos klimatikus, földrajzi, domborzati, növényzeti és egyéb természeti viszonyait, bátran lehet a priori állitani, hogy Máramaros állatvilága, ha egyénekben nem annyira is, de fajokban mindenesetre gazdag.

A megye faunájának kutatói között első helyen émlitendő Hanák János, kegyesrendi tanár, a ki az 1840—1844. években Szigeten lakta alatt e tekintetben eddigelé legtöbbet fáradozott, sőt egy uj bogárfajnak Máramarosban fölfedezése által mig egy részről az egyetemes entomologiát gazdagitá, nevét is halhatatlanná tevé, a mennyiben e faj Frivaldszky Imre által ő róla neveztetett el Hanák Sergéjének (Omias Hanákii, Frivald). Sajnos, hogy a később bekövetkezett forradalom árjai által elsodortatván, közhasznu és sok reményre méltán jogositó működése teréről végkép kizökkentetett.

Hanák után Lugossy József szigeti ref. lyceumi tanár buzgólkodott e téren. Működése eredményeül mintegy 300 darabra menő bogárgyüjteményt hagyott hátra a lyceum muzeumában, de a mely gyüjtemény később a betolakodott kártékony rovarok által a használhatlanságig megcsonkittatott, s ekképen az ő ezt tárgyazó működésének csak emlékezete maradt fenn.

Később, 1845—1847., Gáspár György, a szigeti ref. lyceumban elemi tanár, terjesztette ki figyelmét különösen a megyebeli hüllők gyüjtésére, s ma is vannak tőle a lyceum muzeumában egy „beri paizsócz“ és több „siklófaj.“ Irásban — tudtommal — nem maradt hátra semmi tőle.

A megyét állattani kutatások czéljából fölkeresett szakértő utazók közül Frivaldszky Jánost, a magyar nemzeti muzeum őrét kell kiemelnem, a ki Pável János, Xántus János és Emich Gusztáv urakkal 1871. julius 7-én Máramarost meglátogatván, az itt ugyancsak e hó 28-ig tartott időzése alatt a megye különböző pontjaira tett kirándulásai alkalmával, különösen a megye rovarvilágát illetőleg, nemcsak igen szép eredménynyel működött s ez által honunk rovarfaunáját is tetemesen gyarapitotta, hanem két uj faj fölfedezése által a rovarvilág-rajzot is gazdagitotta. E két uj faj a Meligethes subalpinus és Otiorhynchus confinis. Máramarosra nézve e két uj fajon kivül, tulajdon fajokul a következőket állapitotta meg: Patrobus quadricollis, Trechus plicatulus, Anophthalmus pilosellus, Omias Hanákii, Leptura sanguinosa, Chrysomela globipennis, Otiorhynchus Schaumii, O. Asplenii, Nebria rivosa, N. Fussii, Amara misella; melyek közül a két utolsó az Otiorhynchus Asplenii fajjal együtt a szomszéd radnai havasokkal is közös.

Frivaldszky Jánosnak ez állattani kirándulásáról készitett jelentését a magyar tudományos akadémiának benyujtván, az „Adatok Máramaros vármegye faunájához“ czim alatt meg is jelent, s e mű a jelen állattani összeállitásnál, kivált a rovarvilágot illetőleg, főforrásul szolgált.

51. §.

Rendszeres névsora

az eddigelé ismeretes máramarosi állatoknak.

ELSŐ OSZTÁLY.

Emlősök *(Mammalia, Säugethiere.)*

A) Kézszárnyuak (Cheiroptera.)

1. közönséges *Denevér* (Vespertilio myotis, L.)
2. nagy *Fülnyes* (Plecotus auritus, L.) Sziget és Bustyaháza vidékén találtatott.

B) Ragadozók (Rapacia.)

I. Rovarevők (Insectivora.)

3. közönséges *Sün* (Erinaceus europaeus, L.)
4. közönséges *Cziczkány* (Sorex araneus, L.)
5. vizi Cz. (S. fodiens, Pall.)
6. közönséges *Vakond* (Talpa europaea, L.)

II. Husevők (Carnivora.)

7. erdei *Medve* (Ursus arctos, L.)
8. közönséges *Borz* (Meles vulgaris, Desmar.), a Tisza, Visó és Iza folyók mellékein.
9. szelid *Eb* (Canis familiaris, L.), házi, szelindek, komondor, agár,

kopó, vizsla, uszkár, borz, öleb (pincs), bulldog fajtáival.
10. róka E. (C. vulpes, L.)
11. farkas E. (C. lupus, L.)
12. házi *Macska* (Felis domestica, Briss.)
13. vad M. (F. catus, L.) Elég gyakori. Kivált hosszu s kitartó télen a helységek közelébe vonul s itt a házi szárnyasokra vadász. A legközelebb mult (1875) télen, febr. 3-án éjjel Szigeten, a Latɔr Bálint tanár udvarában fogtak meg egyet ilyen rablókalandja közben a házi kutyák. (Meg is van a lyc. muzeumban.)
14. hiuz M. (F. lynx, L.) A királymezei s visói havasalji rengetegekben és a Verchovinán szórványosan. 1866-ban egy igen szép hiuzbőrt a Verchovináról láttam Várady Gábor orsz. képviselő birtokában.
15. nyuszt *Menyét* (Mustela Martes, L.). Bérczi rengetegekben.
16. nyest M. (M. Foina Erxl.) Csaknem közönséges.
17. Fehér *Nyest* (Martes foina, Briss. var. alba.) A Verhovinán.
18. Görény *Menyét* (Mustela Putorius, L.)
19. közönséges M. (M. vulgaris, Erxl.)
20. vidra M. (M. Lutreola, L.) Sugatag vidékén.
21. közönséges *Vidra* (Lutra vulgaris, Erxl.) A kricsfalvi kincstári erdős hegységben, a Sugó patak mentén, sőt ez évben Sziget közelében az Iza folyóban is találtak.

C) Őrlők (Rosores.)

22. parlagi *Evet* (Sciurus vulgaris, L.)
23. szürke *Pele* (Glis vulgaris, Kl.)
24. havasi *Morga* (Arctomys Marmota, L.) A Hoverla alhavason.
25. házi *Egér* (Mus musculus, L.)
26. erdei E. (M. sylvaticus, L.)
27. patkány E. (M. rattus, L.)
28. vándor E. (M. decumanus, Pall.)
29. mezei *Poczok* (Hypudaeus arvalis, Pall.)
30. mezei *Nyul* (Lepus timidus, L.)
31. tengeri Ny. (L. cuniculus, L.) házaknál tartva.

D) Többcsülkűek (Multungula.)

E rend őslényei közül, mint maradvány, egy Mammuth alsó állkapczája két épen maradt zápfoggal, van a szigeti ref. lyceum muzeumában, mely Lápos vidékéről (Kővárvidék) az ottani folyam mocsarából került még a 30-as években.

Ezen kivül csak egy természetes állapotbeli faj által van e rend megyénkben képviselves s ez a
32. vad *Disznó* (Sus scrofa, L.)
33. szelid *Sertés* (Sus scrofa domesticus, L.) többféle válfajaival.

E) Patások (Solidungula.)

34. közönséges *Ló* (Equus caballus, L.), mint háziállat. Válfajai közül a *Mokány*, vagy az itt divó köznyelven, *mócz*, van leginkább elterjedve, mint hegymászásra legalkalmasabb. Gyakran lehet látni 10—20 ilyen lóból álló sorokat farkaik- s fék-száraiknál fogva összefüzve, a mint megterhelten a széditő hágókon lassu, de biztos, léptekkel átvonulnak.
35. szamár L. (E. asinus, L.) és szórványosan a szamár *öszvér*.

F) Kétcsülkűek (Bisulca.)

I. Agancsosak (Plenicornia.)

36. közönséges *Gim* (Cervus Elaphus, L.) A királymezei, visói és petrovai rengetegekben.
37. őz G. (C. capreolus, L.) Igen sok helyen.

II. Odusszarvuak (Cavicornia.)

38. kőszáli *Zerge* (Capella rupicapra, Erxl.) legbiztosabban a borsai Pietrószán.
39. közönséges *Tulok* (Bos taurus, L.) Mint háziállat mindenütt.
40. bivaly T. (B. bubalus, L.) Mint háziállat közönséges, bár az előbbinél ritkább.

Hogy a megye területén, sőt Sziget határában is *bölény* fordult elő: azt már maga a város czimere is bizonyitja, mely egy bölényfejet ábrázol.

41. szelid *Kecske* (Capra Hircus, L.)
42. szelid *Juh* (Ovis Aries, L.)

E két faj mindenütt közönséges és a köznépnek főélelmi- és ruházati szükségleteit fedezi, bár az előbbi faj, mely pedig olcsóbb kitarthatása miatt ez utóbbinál sok vidéken jobban elterjedt, a fiatal fák, sőt sokszor erdőültetvények lekoppasztása által az egész megyében tömérdek kárt teszen. Mint nevezetesség emlitendő itt az a két kosfej (egyik 4, a másik 6 szarvval), melyeket Pellionisz József Husztról a szigeti ref. lyceum muzeuma számára 1870. évben adományozott.

MÁSODIK OSZTÁLY.

Madarak *(Aves, Vögel.)*

A) Ragadozók (Rapaces.)

I. Nappaliak (Diurna.)

1. fakó *Keselyü* (Vultur fulvus, Briss.)
2. feketeröpü *Kórács* (V. percnopterus, L.)
3. közönséges *Ölyv* (Buteo vulgaris, Bechst.)
4. gatyás Ö. (Archibuteo lagopus, Gmel.)
5. parlagi *Sas* (Aquila chrysaëtos, L.)
6. lármás S. (A. naevia, Gmel.)
7. csonttörő *Harács* (Halyaëtos albicilla, L.)
8. verebély *Karvaly* (Accipiter nisus, L.)
9. közönséges *Héja* (Astur palumbarius, Bechst.)
10. vércse *Sólyom* (Falco tinnunculus, L.)
11. közönséges *Kánya* (Milvus regalis, Bechst.)
12. kékes *Örvöly* (Circus cyaneus, Bechst.)

II. Éjjeliek (Nocturna.)

13. nagy *Suholy* (Strix bubo, L.)
14. közönséges *Fülbő* (Str. Otus, L.)
15. közönséges *Bagoly* (Str. Aluco, L.)
16. láng B. (Str. flammea, L.)
17. közönséges *Csuvik* (Surnia passerina, L.)
18. hosszufarku Cs. (Strix uralensis, L.)

B) Kuszók (Scansores.)

19. fekete *Harkály* (Picus martius, L.)
20. zöld H. (P. viridis, L.)
21. nagyobb H. (P. major, L.)
22. szürke *Zsolna* (Gecinus canus, L.)
23. hangos *Kakuk* (Cuculus canorus, L.)
24. közönséges *Nyaktekercs* (Jynx torquilla, L.)

C) Éneklők (Oscines.)

I. Rikácsolók (Clamatores.)

25. búbos *Banka* (Upopa Epops, L.)
26. közönséges *Jegér* (Alcedo ispida, L.)
27. csacsogó *Karics* (Coracias garrula, L.)

II. Fogcsőrüek (Dentirostres.)

28. őr *Gébics* (Lanius excubitor, L.)
29. kis G. (L. minor, L.)

30. tövisszuró *Fojtár* (Enneoctonus collurio, L.)

III. Árcsőrüek (Subulirostres.)

31. selyemfarku *Locska* (Bombycilla garrula, Briss.) a Fajnavölgyben.
32. havasi *Hangics* (Accentor alpinus Gmel.), A Csorna-Hora alhavasain.
33. fehér *Billegény* (Motacilla alba, L.)
34. sárga B. (M. flava, L.)
35. hosszufarku *Remicz* (Mecistura caudata, L.)
36. fekete *Rigó* (Turdus moerula, L.)
37. lép R. (T. viscivorus, L.)
38. fenyő R. (T. pilaris, L.)
39. örvös R. (T. torquatus, L.)
40. sziklai R. (T. saxatilis, L.)
41. vizi *Buka* (Hydrobata Cinclus, L.)
42. sárga *Aranybegy* (Oriolus galbula, L.)
43. fai *Pipiske* (Anthus arboreus, L.)
44. bájdalu *Zenér* (Sylvia luscinia, L.)
45. magyar Z. (S. philomela, Bechst.)
46. vörösbegyü Z. (S. rubecula, L.)
47. kerti Z. (S. hortensis, Lath.)
48. füstfarku Z. (S. phoenicurus, L.)
49. barátka Z. (S. atricapilla, L.)
50. közönséges *Csuk* (Troglodytes punctatus, L.)
51. királyka *Ökörszem* (Regulus flavicapillus, Naum.)
52. tüzfejü Ö. (R. ignicapillus, Brehm.)

IV. Kúpcsőrüek (Conirostres.)

53. szén *Czinke* (Parus major, L.)
54. kék C. (P. coeruleus, L.)
55. hosszufarku C. (P. caudatus, L.)
56. búbos C. (P. cristatus, L.)
57. függő C. (P. pendulinus, L.)
58. mezei *Pacsirta* (Alauda arvensis, L.
59. erdei P. (A. arborea, L.)
60. búbos P. (A. cristata, L.
61. czitrom *Sármány* (Emberiza citrinella, L.)
62. nádi S. (F. Schoeniclus, L.)
63. erdei *Pinty* (Fringilla coelebs, L.)
64. hó P. (Fr. nivalis, L.) A borsai Pietrósz tóvölgyében.
65. tengelicz P. (Carduelis elegans, Steph.)
66. veréb P. (Fringilla domestica, L.)
67. parlagi P. (Fringilla montana, L.)
68. csiz P. (Fr. spinus, L.)
69. kanári P. (Fr. canaria, L.) Házaknál tartva.
70. zöldike P. (Fr. chloris, L.)
71. kenderike P. (Fr. cannabina, L.)
72. vasorru P. (Fr. coccothraustes, L.)
73. süvöltő *Pirok* (Pyrrhula vulgaris, L.)
74. közönséges *Keresztcsőr* (Loxia curvirostra, L.) A fenyvesekben.

V. Vékonycsőrüek (Tenuirostres.)

75. közönséges *Poncz* (Sitta europaea, L.)
76. rendes *Fakusz* (Certhia familiaris, L.)

VI. Hollófélék (Corvinae.)

77. közönséges *Seregély* (Sturnus vulgaris, L.)
78. holló *Varju* (Corvus corax, L.)
79. fekete V. (C. coronae, L.)
80. vetési V. (C. frugilegus, L.)
81. hamvas V. (C. cornix, L.)
82. csóka V. (C. monedula, L.)
83. csergő *Szarka* (Pica caudata, Ray.)
84. rendes *Csonttör* (Nucifraga caryocatactes, L.)
85. cser *Szajkó* (Garrulus glandarius, L.)

VII. Hasadtcsőrüek (Fissirostres.)

86. füstös *Fecske* (Hirundo rustica, L.)
87. házi F. (H. urbica L.)

88. parti F. (H. riparia, L.)
89. kőfali *Fölleng* (Cybelus murarius, L.)
90. európai *Lappantyu* (Caprimulgus europaeus, L.)

D) Galambok (Columbinae.)

91. örvös *Galamb* (Columba palumbus, L.)
92. vad G. (C. oenas, L.)
93. törzsök G. (C. livia, L.) Megszeliditve számos válfajával.
94. gerle G. (C. turtur auritus, L.)
95. kaczagó *Gerle* (C. turtur risorius, L.)
96. búbos G. (C. turtur cristatus, L.) E két utóbbit házaknál tartják.

Megemlitendő itt az ezt és a következő rendet összekötő *forradtujju Kalandócz* Friv. (Syrrhaptes paradoxus, Illig.), melyből 1864. évben Szlatina határában két példány lövetett s küldetett be a ref. lyceum múzeumába. Ugyanazon év nyarán később, Kabolapatakon, a Szőlőssy Lajos barátom vendégszerető házánál létemkor, hoztak oda oláh vadászok öt példányt, melyeket Szaploncza határában lőttek, de ezeket vadászkutyáik annyira összetépték, hogy lehetetlen volt tovább megtartani.

E) Tyúkfélék (Gallinaceae.)

I. Erdei Tyúkok (Tetraonida.)

97. erdősz *Fajd* (Tetrao urogallus, L.)
98. nyir F. (T. tetrix, L.)
99. császár F. (Bonasia sylvestris, Brehm.)

II. Mezei Tyúkok (Perdicida.)

100. szürke *Fogoly* (Perdix cinerea, Briss.)
101. közönséges *Fürj* (Coturnix dactylisonans, Mey.)

III. Valódi Tyukok (Phasianida.)

102. házi *Tyúk* (Gallus domesticus, L.) Számos változatban mint házi szárnyas közönséges. Egy négylábu csirke Szigetről 1874. van a lyceum múzeumában.
103. búbos *Páva* (Pavo cristatus, L.) Egyes házaknál, mint diszmadár.
104. közönséges *Pulyka* (Meleagris gallopavo, L.)
105. közönséges *Gyöngytyúk* (Numida meleagris L.) E két utóbbi mint házi szárnyas.

F) Gázlók (Grallatores.)

I. Gémek (Ardeida.)

106. szürke *Gém* (Ardea cinerea, L.)
107. dobos G. (A. stellaris, L.)
108. éji G. (A. nycticorax, L.)
109. apró G. (A. minuta, L.) E három utólsó mint átvándorló.
110. bibor G. (A. purpurea, L.) Szigeten és Kőrösmezőn találtatott.
111. fehér *Gólya* (Ciconia alba, Briss.) Mint átvándorló, de ritkán.
112. fekete G. (C. nigra Bechst.) Bustyaháza környékéről.

II. Lilefélék (Charadrida.)

113. fehérhomloku *Lile* (Charadrius albifrons, Mey.)
114. búbos *Bibicz* (Vanellus cristatus, L.)

III. Szalonkafélék (Scolopacida.)

115. erdei *Szalonka* (Scolopax rusticola, L.)
116. mocsári Sz. (Sc. major, L.)
117. közönséges Sz. (Sc. gallinago, L.)

IV. Vizi Tyukok (Macrodactyli.)

118. közönséges *Haris* (Crex pratensis, Bechst.)
119. fekete *Szárcsa* (Fulica atra, L.)

120. zöldlábu *Hóda* (Gallinula chloropus, L.)
121. közönséges *Daru* (Grus cinerea, Pall.) Mint átvándorló.
122. vizi *Guvat* (Ralus aquaticus, L.)

G) Uszók (Natatores.)

I. Kacsafélék (Anatida.)

123. énekes *Hattyu* (Cygnus musicus, Bechst.) Petrova vidékéről.
124. szürke *Lud* (Anser cinereus, Mey.) és ennek szeliditett válfajai, mint házi szárnyasok.
125. vetési L. (A. segetum, Gm.) Mindkét faj mint átvándorló.
126. pézsmás *Rucza* (Anas moschata, L.) Házaknál tartatik.
127. rendes R. (A. boschas, L.) és ennek szeliditett válfajai, mint házi szárnyasok.
128. csörgő R. (A. strepera, L.)
129. telelő *Kercze* (Pterocyanea querquedula, L.) F.-Visó vidékén.)
130. kontyos *Gimár* (Fuligula cristata, Ray.) ugyanott.
131. közönséges *Buvár* (Mergus merganser, L.) A szigeti határban.

II. Bukdárok (Colymbida.)

132. búbos *Vöcsök* (Podiceps cristatus, L.) Szlatinán.
133. jeges *Bukdár* (Colymbus glacialis, L.) Farkasréven.

III. Sirályok (Larida.)

134. kaczagó *Sirály* (Larus ridibundus, L.)
135. rendes *Halászka* (Sterna hirundo, L.) Mindkettő a Tiszamentén.

IV. Evezőlábuak (Pelicanida.)

136. rendes *Gődény* (Pelicanus onocrotalus L.) Mint átvándorló, Petrova és Bustyaháza környékén.

HARMADIK OSZTÁLY.

Hüllők *(Amphibia, Amphibien.)*

A) Pikkelyesek (Squammata.)

I. Tajkosak (Chelonii.)

1. európai *Teknőcz* (Emys europaea, Schweig.) A vörösmarti lápban.

II. Gyikok (Saurii.)

2. zöld *Gyik* (Lacerta viridis, L.)
3. fürge Gy. (L. agilis, L.)
4. fali Gy. (L. muralis, L.)
5. törékeny *Kuszma* (Anguis fragilis, L.)

III. Kigyók (Ophidii.)

6. uszó *Sikló* (Coluber natrix, L.)
7. sima S. (C. laevis L.)
8. közönséges (beri) *Pajzsócz* (Pelias berus, Merr.) Sziget határában a Kőháton s más sziklás helyeken. 1864-ben fogott egyet b. Sztojka Béla szlatinai lázában, melyet a ref. lyceum múzeumának ajándékozott.
9. köz. *Pajzsócz* fekete válfaja (P. berus var. prester, L.) A Fajna völgyben.

B) Meztelenek (Nuda.)

I. Farkatlanok (Ecaudata.)

10. zöld *Lombász* (Hyla arborea, L.)
11. kecske *Béka* (Rana esculenta, L.)
12. gyepi B. (R. temporaria, L.)
13. tüzi *Unka* (Bombinator igneus, Merr.)
14. közönséges *Varangy* (Bufo cinereus, Laur.)

II. Farkkal birók (Caudata.)

15. foltos *Tüzöl* (Salamandra maculata, Merr.) A Sziget körüli hegyeken.
16. vizi *Gőte* (Triton palustris, Merr.)
17. havasi G. (Tr. alpestris, Wurf.) A Fajna-völgyben és a megye felső vidékén.

NEGYEDIK OSZTÁLY.

Halak *(Pisces, Fische.)*

A) Csontosak (Ostacanthi.)

1. fejes *Kolty*, kisszáju válfaj (Cottus gobio, L. var. microstomus Heck.) A Visó folyóban.
2. Sima *Ökle* (Phoxinus laevis, Ag.) Ugyanott.
3. bajszos *Tergély* (Cobitis barbatula, L.)
4. kövi T. (C. taenia, L.) E kettő legközelebb a Sziget melletti Nádastóban s másutt.
5. közönséges *Menyhal* (Lota vulgaris, Cuv.)
6. közönséges *Ponty* (Cyprinus carpio, L.)
7. czompó P. (Cyprinus Tinca, L.)
8. kárász P. (C. Carassius, L.)
9. folyami *Görgöcse* (Gobio fluviatilis. Cuv.) A Visó folyóban s más több folyóban.
10. folyami *Márna* (Barbus fluviatilis, Ag.)
11. Petényi M. (B. Petényi, Heckl.) Az Iza folyóban.
12. közönséges *Dobáncs* (Squalius cephalus, L.) Ugyanott.
13. porczszáju *Paducz* (Chondrostoma nasus, Ag.) Ugyanott.
14. zászlós *Timalkó* (Thymalus vexillifer, Ag.) A Fajnavölgy patakjaiban.
15. galócza *Szemling* (Salmo trutta, L.) A Tisza, Talabor, Taracz, Nagyág folyókban.
16. pisztráng Sz. (S. Fario, L.) A Vasszer, Visó, Szaploncza vizeiben s másutt.
17. közönséges *Harcsa* (Silurus glanis, L.) A Tisza csendesebb s mélyebb partöbleiben szórványosan.
18. közönséges *Csuka* (Esox Lucius, L.)

B) Porczosak (Chondracanthi.)

19. kecsege *Tok* (Accipenser ruthenus, L.) 1861. évben a Tiszában Szlatina mellett fogtak; de hogy azelőtt vagy azóta valahol Máramarosban fogtak volna: arról nincs tudomásom.
20. folyami *Orsa* (Petromyzon fluviatilis, L.) A Visó és Sopurka folyókban.

ÖTÖDIK OSZTÁLY.

Rovarok *(Insecta, Insekten.)*

A) Téhelyröpüek (Coleoptera.)

I. Futonczfélék (Carabidae.)

1. *Amara* acuminata, Payk. (Sürönց.)
2. „ apricaria, Payk.
3. „ aulica, Panz.
4. „ communis, Panz.
5. „ erratica, Duft.
6. „ fulva, Degeer.
7. „ misella, Mill.
8. „ montivaga, St.
9. „ nitida, St.
10. „ ovata, F.
11. „ plebeja, Gyll.
12. „ vulgaris, Panz.
13. *Anchomenus* albipes, F. (Fojtoncz.)
14. „ angusticollis, F.
15. „ gracilipes, Duft.
16. „ livens, Gyll.
17. „ parumpunctatus, F.
18. „ scitulus, Dej.
19. „ sexpunctatus, F.
20. „ viduus, Panz., var. moestus, St.
21. *Anisodactylus* binotatus, F.
22. „ binotatus var. spurcaticornis, Dej.
23. „ nemorivagus, Duft.
24. *Anophthalmus* pilosellus, Mill.
25. *Badister* humeralis, Bonn.
26. *Bembidium* basale, Mill.
27. „ bipunctatum, L.

28. *Bembidium* decorum, Panz.
29. „ distingvendum, Duv.
30. „ fasciolatum, Duft.
31. „ femoratum, St.
32. „ flavipes, L.
33. „ foraminosum, St.
34. „ lampros, Hbst.
35. „ lampros var. velox, Er.
36. „ littorale, Ol.
37. „ nitidulum, Marsh.
38. „ obsoletum, Dej.
39. „ punctulatum, Drap.
40. „ pygmaeum, F., var. bilunulatum, Bielz,
41. „ pyrenaeum, Dej., var. glaciale, Heer.
42. „ quadriguttatum, F.
43. „ Schueppelii, Dej.
44. „ Sturmii, Panz.
45. „ tenellum, Er.
46. „ tibiale, Duft.
47. „ tricolor, F.
48. „ ustulatum, L.
49. *Brachinus* crepitans, L. (Pattogány.)
50. „ explodens, Duft.
51. *Bradycellus* collaris, Payk.
52. *Broscus* cephalotes, L.
53. *Calathus* cisteloides, Ill. (Kalát.)
54. „ fulvipes, Gyll.
55. „ melanocephalus, L.
56. „ metallicus, Dej.
57. „ micropterus, Duft.
58. *Callistus* lunatus, F.
59. *Calosoma* inquisitor, F. (Ékény.)
60. „ sycophantha, F.
61. *Carabus* arvensis, F. (Futoncz.)
62. „ auronitens, F., var. Escheri, Palli.
63. „ cancellatus, F., var. graniger, Palli.
64. „ gemmatus, F.
65. „ glabratus, Payk.
66. „ granulatus, F.
67. „ Hampei, Küst.
68. „ irregularis, F.
69. *Carabus* Linnei, Panz.
70. „ morbillosus, F.
71. „ nodulosus, Creutz,
72. „ obsoletus, Sturm.
73. „ Sacheri, Zav.
74. „ Scheidleri, F., var. Zavadszkyi, Friv.
75. „ sylvestris, F., var. Hoppei Heer. (glacialis Mill.)
76. „ violaceus, L.
77. *Cephalotes* vulgaris, Bon. (Fejend.)
78. *Chlaenius* Schrankii, Duft.
79. *Cicindela* biguttatus, F. (Czingolány.)
80. „ campestris, L.
81. „ Germanica, L.
82. „ hybrida, L.
83. „ Motiophilus aquaticus, L.
84. „ palustris, Duft.
85. „ rufipes, Curt.
86. „ sylvicola, Meg.
87. *Clivina* collaris, Hbst.
88. *Cychrus* rostratus, L. (Lapátnok.)
89. *Cymindis* cingulata, Dej.
90. „ humeralis, F.
91. *Diachromus* germanus, F.
92. *Dyschirius* globosus, Hbst.
93. „ nitidus, Dej.
94. *Elaphrus* cupreus. Meg. (Könynyedőcz.)
95. „ Ulrichii, Redt.
96. *Feronia* anthracina, Ill.
97. „ carinata, Duft.
98. „ cuprea, Dej.
99. „ diligens, St.
100. „ fossulata, Schh.
101. „ foveolata, Duft., var. interruptestriata, Bielz.
102. „ interstincta, St.
103. „ Jurinei, Panz., var. Heydenii, Heer.
104. „ Koyi, Germ.
105. „ lepida, F.
106. „ melas, Creutz.
107. „ nigra, Schall.

108. *Feronia* nigrita, F.
109. „ oblongopunctata, F.
110. „ paralella, Duft.
111. „ rufitarsis, Dej.
112. „ Strenua, Panz.
113. „ striola, F.
114. „ subsinuata, Dej.
115. „ terricola, F.
116. „ vernalis, Panz.
117. „ vulgaris, L.
118. *Harpalus* aeneus, F. (Barang.)
119. „ anxius, Duft.
120. „ ignarus, Duft.
121. „ laevicollis, Duft.
122. „ latus, L.
123. „ punctulatus, Duft.
124. „ quadripunctatus, Dej.
125. „ ruficornis, F.
126. „ rupicola, St.
127. *Leistus* piceus, Fröhl.
128. „ rufescens, F.
129. *Licinus* depressus, Payk.
130. *Metabletus* obscuroguttatus, Duft.
131. „ truncatellus, L.
132. *Nebria* Fussii, Bielz.
133. „ Gyllenhalii, Schh.
134. „ Jokischii, Sturm., var. Höpfneri, Heer.
135. „ rivosa, Mill.
136. „ Transylvanica, Germ.
137. *Patrobus* quadricollis, Mill.
138. *Procustes* coriaceus, Bon. (Döfök.)
139. *Pterostichus* fossulatus, Schönh. (Röpér.)
140. *Stenolophus* dorsalis, F.
141. „ vaporariorum, F.
142. *Stomis* pumicatus, Panz.
143. *Tachys* bistriatus, Duft.
144. „ nanus, Gyll.
145. „ quadrisignatus, Duft.
146. *Taphria* nivalis, Panz.
147. *Trechus* laevipennis, Heer.
148. „ latus, Putz.
149. „ minutus, F.
150. „ palpalis, Dej.
151. „ plicatulus, Mill.
152. *Trechus* procerus, Putz.
153. „ pulchellus, Dej.
154. „ rubens, F.
155. „ striatulus, Putz.
156. *Zabrus* gibbus, F.

II. Merülyfélék (Dytiscidae.)

157. *Acilius* sulcatus, L.
158. *Agabus* serricornis, Payk.
159. *Colymbetes* Grapii, Gyll. (Bukza.)
160. *Dytiscus* latissimus, L. (Merüly.)
161. „ marginalis, L.
162. *Gyrinus* natator, F. (Keringőcz.)
163. *Hydroporus* geminus, F.
164. *Ilybius* uliginosus, L.
165. *Noterus* crassicornis, F.

III. Csiborfélék (Hydrophilidae.)

166. *Berosus* spinosus, Stev.
167. *Cercyon* minutum, Gyll.
168. „ quisquilium, L.
169. *Chaetarthria* seminulum, Payk.
170. *Helophorus* aquaticus, L. (Pocsor.)
171. „ glacialis, Villa.
172. „ glacialis var. nivalis, Gir.
173. *Hydrophilus* piceus, L. (Csibor.)
174. *Megasternum* obscurum, Marsh.
175. *Sphaeridium* bipustulatum, F.
176. „ scarabaeoides, L.

IV. Holyvafélék (Staphylinidae.)

177. *Aleochara* bipunctata, Grav.
178. „ moesta, Grav.
179. „ nitida, Grav.
180. *Anthobium* florale, Panz.
181. „ longipenne, Er.
182. „ longiusculum, G. et H.
183. „ minutum, F.
184. *Anthophagus* alpinus, F.
185. „ armiger, Grav.
186. „ Austriacus, Er.
187. „ nigrita, Müll.
188. „ omalinus, Zett.
189. „ testaceus, Grav.

190. *Bolitobius* analis, Payk. var. merdarius, Gyll.
191. „ inclinans, Grav.
192. *Conosoma* pubescens, Grav.
193. *Falagria* sulcata, Payk.
194. *Haploderus* caesus, Er.
195. *Homalota* angustula, Gyll.
196. „ nitidula, Kraatz.
197. „ occulta, Er.
198. „ tibialis, Heer.
199. *Lathrobium* angusticolle, Lac.
200. „ elongatum, L.
201. „ fulvipenne, Grav.
202. *Lesteva* bicolor, Payk.
203. *Lithocharis* fuscula, Mannh.
204. *Mycetoporus* nanus, Grav.
205. *Myrmedonia*, canaliculata, F.
206. „ cognata, Maerk.
207. *Ocypus* ater, Grav. (Gyorsa.)
208. „ fuscatus, Grav.
209. „ micropterus, Redt.
210. „ morio, Grav.
211. „ picipennis, F.
212. „ similis, F.
213. *Olophrum* alpestre, Er.
214. *Omalium* fossulatum, Er.
215. *Othius* brevipennis, Kraatz.
216. „ myrmecophilus, Kiesw.
217. *Oxypoda* opaca, Grav.
218. *Oxytelus* rugosus, F.
219. *Paederus* gemellus, Kraatz. (Pedér.)
220. „ riparius, L.
221. „ ruficornis, F. var. longicornis, Aubé.
222. *Philonthus* atratus, Grav. (Ganász.)
223. „ bipustulatus, Er.
224. „ decorus, Grav.
225. „ ebeninus, Grav.
226. „ fulvipes, F.
227. „ montivagus, Heer.
228. „ nigritulus, Grav.
229. „ politus, F.
230. „ procerulus, Grav.
231. „ pullus, Nordm.
232. *Philonthus* scutatus, Er.
233. „ tenuis, F.
234. „ varius, Gyll.
235. *Platystethus* morsitans, Payk.
236. *Quedius* alpestris, Herr.
237. „ attenuatus, Gyll.
238. „ collaris, Er.
239. „ monticola, Er.
240. „ ochropterus, Er.
241. „ punctatellus, Heer.
242. „ umbrinus, Er.
243. *Staphylinus* erythropterus, L. (Holyva.)
244. „ maxillosus, L.
245. „ pubescens, Deg.
246. *Stenus* circularis, Grav.
247. „ humilis, Er.
248. „ pallipes, Grav.
249. „ plantaris, Er.
250. „ providus, Er.
251. *Tachinus* collaris, Grav.
252. „ fimetarius, F.
253. „ proximus, Kraatz.
254. *Tachyporus* chrysomelinus, L.
255. „ obtusus, L.
256. *Tachyusa* coarctata, Er.
257. *Xantholinus* linearis, Ol.
258 „ punctulatus, Payk.

V. Tapárfélék (Pselaphidae.)

259. *Bythinus* Erichsonii, Kiesw.
260. „ femoratus, Aubé.

VI. Bunkóczafélék (Clavigeridae.)

261. *Claviger* longicornis, Müll.

VII. Peszérfélék (Silphidae.)

262. *Anisotoma* ovale, Schmidt.
263. *Catops* morio, F.
264. „ nigrita, Er.
265. *Necrophorus* germanicus, L. (Dögész.)
266. „ humator, F.
267. „ mortuorum, F.
268. „ ruspator, Er.
269. „ vespillo, L.

270. *Silpha* atrata, L. (Peszér.)
271. „ carinata, Ill.
272. „ oblonga, Küst.
273. „ obscura, L.
274. „ rugosa, L.
275. „ sinuata, F.
276. „ thoracica, L.

VIII. Sajakfélék (Scaphidiidae.)

277. *Scaphidium* quadrimaculatum, Oliv. (Sajak.)

IX. Kurtályfélék (Histeridae.)

278. *Hister* cadaverinus, Ent. Heft. (Kurtály.)
279. „ purpurascens, Hbst.
280. „ unicolor, L.
281. *Saprinus* aeneus, F.

X. Himafélék (Phalacridae.)

282. *Phalacrus* corruscus, Payk, (Hima.)

XI. Simányfélék (Nitidulariae.)

283. *Epuraea* aestiva, L., var. bisignata, St.
284. „ immunda, Er.
285. „ obsoleta, F.
286. „ pusilla, Ill.
287. *Ips* ferrugineus, F.
288. *Meligethes* discoideus, Er.
289. „ aeneus, F.
290. „ subalpinus, Friv.
291. *Nitidula* rufipes, L. (Simány.)
292. *Omosita* colon, L.
293. *Pocadius* ferrugineus, F.
294. *Rhizophagus* bipustulatus, F. (Gyökrág.)
295. *Soronia* grisea, L.
296. *Temnochila* coerulea, F.

XII. Ternyefélék (Trogositidae.)

297. *Peltis* ferruginea, L.
298. „ oblonga, L.

XIII. Figerészfélék (Colydiidae.)

299. *Cerylon* angustatum, Er.
300. „ histeroides, F.
301. *Corticus* tuberculatus, Germ.
302. *Ditoma* crenata, Hbst.

XIV. Rejkefélék (Cryptophagidae.)

303. *Antherophagus* nigricornis, F.
304. *Atomaria* fuscata, Sch.
305. *Paramecosoma* pilosulum, Fr.

XV. Gombászfélék (Mycetophagidae.)

306. *Mycetophagus* multipunctatus, Hellw. (Gombász.)

XVI. Porvafélék (Dermestidae.)

307. *Anthrenus* museorum, L. (Virmász.)
308. *Attagenus* pellio, L. (Porva.)
309. *Byturus* tomentosus, F.
310. *Dermestes* lardarius, L. (Porva.)
311. *Megatoma* undata, L.

XVII. Tekélyfélék (Byrrhidae.)

312. *Byrrhus* fasciatus, F. (Tekély.)
313. „ ornatus, Panz.
314. „ pilula, L.
315. „ regalis, Steff.
316. *Cytilus* varius, F.
317. *Morychus* Transsylvanicus, Suffr.
318. *Simplocaria* semistriata, Ill.

XVIII. Dányafélék (Parnidae.)

319. *Parnus* auriculatus, Ill. (Dánya.)
320. „ striatopunctatus, Heer.
321. „ Viennensis, Heer.

XIX. Agancsárfélék (Lucanidae.)

322. *Dorcus* parallelopipedus, L. (Zergely.)
323. *Lucanus* cervus, L. (Agancsár.)
324. *Platycerus* caraboides, L.

XX. Csalyvafélék. (Scarabaeidae.)

325. *Ammoecius* brevis, Er.
326. *Anomala* vitis, F. (Döbör.)
327. *Aphodius* alpinus, Scop. (Ganajócz.)
328. „ depressus, Kug., var. atramentarius, Er.
329. „ discus, Sm.
330. „ erraticus, L.
331. „ granarius, L.
332. „ merdarius, F.
333. „ porcatus, F.
334. *Cetonia* aurata, L. (Diszély.)
335. „ hirtella, L.
336. „ marmorata, F.
337. „ metallica, F.
338. *Copris* lunaris, L. (Saroly.)
339. *Geotrupes* stercorarius, L., var. putridarius, Er. (Turony.)
340. „ sylvaticus, Panz.
341. *Gymnopleurus* Mopsus, Pall. (Galacsár.)
342. *Homaloplia* ruricola, F.
343. *Lethrus* cephalotes, F. (Csajkó.)
344. *Melolontha* vulgaris, F. (Cserebüly.)
345. *Onthophagus* coenobita, Hbst. (Trágoncz.)
346. „ lemur, F.
347. „ nuchicornis, L.
348. „ nutans, F.
349. „ Schreberi, L.
350. „ vacca, L.
351. *Oryctes* nasicornis, L. (Tülköncz.)
352. *Osmoderma* eremita, Scop.
353. *Oxythyrea* stictica, L.
354. *Phyllopertha* horticola, L.
355. *Polyphylla* fullo, L. (Cserebüly.)
356. *Psammodius* caesus, Panz.
357. *Rhizotrogus* assimilis, Hbst. (Csalyva.)
358. „ solstitialis, L.
359. *Trichius* fasciatus, L. (Csajág.)
360. *Valgus* hemipterus, L.

XXI. Pompályfélék (Buprestidae.)

361. *Agrilus* angustulus, Ill. (Mezőr.)
362. „ Hyperici, Kreutz.
363. „ Sinuatus, Oliv,
364. *Anthaxia* candens, Panz.
365. „ quadripunctata, L.
366. *Trachys* minutus, L.
367. „ nanus, Hbst.

XXII. Szökcsérfélék (Elateridae.)

368. *Agriotes* obscurus, L. (Szilajd.)
369. „ pilosus, F.
370. „ segetis, Bjerkander.
371. „ sputator, L.
372. *Ampedus* ephippium, F.
373. *Athous* circumscriptus, Cand.
374. „ haemorrhoidalis, F.
375. „ longicollis, Oliv.
376. „ niger, L.
377. „ niger var. scrutator, Hbst.
378. „ subfuscus, Müll.
379. *Campylus* linearis, L.
380. „ rubens, Pill. et Mitt.
381. *Cardiophorus* ruficollis, L. (Szüvért.)
382. „ rufipes, F.
383. „ thoracicus, F.
384. *Corymbites* affinis, Payk.
385. „ aulicus, Panz.
386. „ cupreus, F., var. aeruginosus, F.
387. „ guttatus, Germ.
388. „ haemapterus, Ill.
389. „ tessellatus, L., var. affinis, Gyll.
390. *Cryptohypnus* frigidus, Kiesw.
391. „ tetragraphus, Germ.
392. *Ectinus* aterrimus, L.
393. *Elater* aethiops, Lac. (Szökcsér.)
394. „ nigrinus, Hbst.
395. *Lacon* murinus, L.
396. *Limonius* Bructeri, F. (Rétész.)
397. „ parvulus, Panz.
398. *Ludius* ferrugineus, L. (Ámka.)
399. *Melanotus* castanipes, Payk.
400. *Sericosomus* marginatus, L.

XXIII. Csutajfélék (Dascillidae.)

401. *Cyphon* coarctatus, Payk.
402. *Dascillus* cervinus, L. (Csutaj.)
403. *Helodes* minuta, L.

XXIV. Lágyröptüek (Malacodermata.)

404. *Anthocomus* equestris, F.
405. *Axinotarsus* pulicarius, F.
406. *Cantharis* alpina, Payk. (Izgoncz.)
407. „ denticollis.
408. „ fulvicollis, F.
409. „ fusca, L,
410. „ morio, Kiesw.
411. „ nigricans, Müll.
412. „ pellucida, F.
413. „ pilosa, Payk.
414. „ prolixa, Maerk.
415. „ violacea, Payk.
416. *Dasytes* niger, L. (Szőreg.)
417. *Ebaeus* pedicularius, Schr.
418. *Homalisus* suturalis, F.
419. *Lampyris* noctiluca, L. (Mecsér.)
420. *Lytta* vesicatoria, L.
421. *Malachius* aeneus, L. (Hólyagány.)
422. „ bipustulatus, L.
423. *Malthinus* biguttatus, L.
424. *Malthodes* dispar, Germ.
425. „ guttifer, Kiesw.
426. „ maurus, Redt.
427. „ mysticus, Kiesw.
428. *Meloë* proscarabaeus, L. (Nünüke.)
429. *Rhagonycha* atra, L.
430. „ *denticollis* Schumm.
431. „ morio, Kiesw.
432. „ nigripes, Redt.
433. „ rufescens, Letzn.
434. „ testacea, L.
435. *Silis* nitidula, F.

XXV. Táltékfélék (Cleridae.)

436. *Clerus* formicarius, L. (Táltek.)
437. „ rufipes, Brahm.
438. *Corynetes* rufipes, F.
439. *Tillus* elongatus, L.
440. „ unifasciatus, F.
441. *Trichodes* apiarius, L. (Szörkély.)

XXVI. Furdancsfélék (Ptinidae.)

442. *Anobium* pertinax, L. (Makancs.)
443. *Cis* Boleti, Scop.
444. *Lyctus* canaliculatus, F.
445. *Ptilinus* pectinicornis, L.
446. *Ptinus* fur, L. (Furdancs.)
447. *Rhopalodontus* fronticornis, Panz.
448. *Xestobium* tessellatum, F.
449. *Xyletinus* ornatus, Germ.

XXVII. Rejtényfélék (Tenebrionidae.)

450. *Eledona* agaricola, Hbst.
451. *Laena* Viennensis, St.
452. *Opatrum* pusillum, F. (Csorva.)
453. „ sabulosum, L.
454. *Pedinus* femoralis, L. (Mezőny.)
455. *Scaphidema* aeneum, Payk.
456. *Tenebrio* molitor, L. (Rejtény.)
457. „ obscurus, F.

XXVIII. Derencsfélék (Cistelidae.)

458. *Cistela* fusca, Ill. (Derencs.)
459. „ murina, L.

XXIX. Zögényfélék (Melandrydae.)

460. *Abdera* flexuosa, Payk.
461. *Conopalpus* testaceus, Ol.
462. *Hypulus* bifasciatus, F.

XXX. Ernyészfélék (Anthicidae.)

463. *Anthicus* antherinus, L. (Ernyész.)

XXXI. Pölyhérfélék (Lagriariae.)

464. *Lagria* hirta, L. (Pölyhér.)

XXXII. Marókafélék (Mordellonae.)

465. *Anaspis* frontalis, L.
466. „ rufilabris, Gyll.

XXXIII. Vörnyefélék (Pyrochroidae.)

467. *Pyrochroa* coccinea, L. (Vörnye.)
468. „ pectinicornis, F.
469. „ rubens, F.

XXXIV. Czomborfélék (Oedemeridae.)

470. *Anoncodes* rufiventris, Scop.
471. *Oedemera* lurida, Marsh. (Czombor.)
472. „ Podagrariae, L.
473. „ virescens, L.

XXXV. Ormányosak (Curculiones.)

474. *Anthonomus* varians, Payk.
475. *Apion* flavipes, F. (Hüvelyész.)
476. „ pomonae, F.
477. *Balaninus* Brassicae, F. (Makkony.)
478. „ nucum, L.
479. *Baris* Lepidii, Germ.
480. „ T. album, L.
481. *Calandra* granaria, F. (Zsuzsok.)
482. *Ceutorrhynchus* assimilis, Payk. (Sarla.)
483. „ cyanipennis, Germ.
484. „ Erysimi, F.
485. „ pubicollis, Gyll.
486. *Chlorophanus* viridis, L.
487. *Cionus* Blattariae, E.
488. „ Scrophulariae, L.
489. „ Verbasci, F.
490. *Cleonus* albidus, F. (Dicser.)
491. „ sulcirostris, L.
492. *Coeliodes* Epilobii, Payk.
493. „ Geranii, Payk.
494. „ gustula, F.
495. „ quadrimaculatus, L.
496. *Cryptorhynchus* Lapathi, L. (Csörrej.)
497. *Erirhinus* nebulosus, Gyll.
498. „ taeniatus, F.
499. „ Tortrix, L.
500. „ tremulae, Payk.
501. *Gymnetron* Antirrhini, Germ.
502. „ campanulae, L.
503. „ teter, F.
504. *Hylesinus* piniperda, Duft. (Törny.)
505. *Hylobius* abietis, L.
506. „ pineti, F.
507. *Hypera* comata, Boh.
508. „ oxalidis, Hbst.
509. „ punctata, F.
510. „ variabilis, Hbst.
511. „ Viciae, Gyll.
512. *Larinus* obtusus, Gyll. (Vastang.)
513. „ planus, F.
514. *Lepyrus* colon, L. (Kérgész.)
515. *Liophloeus* cinerascens, Koll.
516. „ Herbstii, Sch.
517. „ nubilus, F.
518. *Magdalinus* Pruni, L.
519. *Mecinus* pyraster Hbst.
520. *Molytes* carinaerostris, Gyll. (Munkász.)
521. „ germanus, L.
522. *Omias* Hanákii, Friv. (Serge.)
523. *Orchestes* Fagi, L. (Ugrász.)
524. „ scutellaris, F.
525. „ stigma, Germ.
526. *Otiorrhynchus* aerifer, Germ. (Fogor.)
527. „ alpigradus, Mill.
528. „ Asplenii, Mill.
529. „ confinis, Friv.
530. „ denigrator, Boh.
531. „ egregius var. Mill.
532. „ fuscipes, Oliv.
533. „ Hungaricus, Germ.
534. „ irritans, Germ.
535. „ Kollári, Germ.
536. „ Kratteri, Boh.
537. „ lepidopterus, F.
538. „ maurus, Gyll.
539. „ monticola, Germ.
540. „ niger, F.
541. „ obsidianus, Sch.
542. „ opulentus, Germ.
543. „ pauxillus, Rosh.

544. *Otiorrhynchus* picipes, F.
545. „ proximus, Stierl.
546. „ pulverulentus, Germ.
547. „ Schaumii, Stierl.
548. „ septentrionis, Hrbst.
549. „ villosopunctatus, var. Gyll.
550. *Phyllobius* alneti, F. (Levelény.)
551. „ calcaratus, F.
552. „ oblongus, L.
553. „ Pyri, L.
554. *Phytobius* quadrituberculatus, F.
555. *Phytoecia* affinis, Harrer.
556. „ cylindrica, L.
557. *Phytonomus*, punctatus, F.
558. *Pissodes* notatus, F. (Szurkocs.)
559. „ Pini, L.
560. *Plinthus* Megerlei, Panz.
561. „ Sturmii, Germ.
562. „ Tischeri, Germ.
563. *Polydrusus* amoenus, Germ.
564. „ intermedius, Zett.
565. „ Picus, F.
566. „ undatus, F.
567. *Rhynchites* Bachus, L. (Eszelény.)
568. „ Betulae, L.
569. „ betuleti, L.
570. „ cupreus, L.
571. „ Populi, L.
572. *Rhyncolus* chloropus, F.
573. *Sciaphilus* micans, F.
574. „ muricatus, F.
575. *Scythropus* mustela, Hbst.
576. *Sibynia* fugax, Germ.
577. *Sitones* lineatus, L. (Aka.)
578. „ flavescens, Marsh.
579. *Stomodes* gyrosicollis, Boh.
580. *Strophosomus* Coryli, F.
581. *Tanymecus* vittiger, Germ.
582. *Tropiphorus* mercurialis, F.

XXXVI. Bozsonfélék Scolytidae.)

583. *Bostrychus* chalcographus, L. (Szú.)
584. „ Laricis, F.
585. „ stenographus, Duft.
586. *Bostrychus* typographus, L.
587. *Dryocetes* autographus, Ratz.
588. *Hylastes* cunicularius, Er.
589. „ decumanus, Er.
590. „ palliatus, Gyll.
591. *Xyleborus* monographus, F.
592. *Xyloterus* lineatus, Er.

XXXVII. Korcsérfélék (Attelabidae.)

593. *Apoderes* Coryli, L.

XXXVIII. Ajakóczfélék (Anthribidae.)

594. *Brachytarsus* varius, F.

XXXIX. Czinczérfélék (Cerambycidae.)

595. *Acanthoderes* varius, F.
596. *Agapanthia* angusticollis, Gyll.
597. *Anisarthron* barbipes, Charp.
598. *Anoplodera* lurida, F.
599. *Aromia* moschata, L. (Illár.)
600. *Astynomus* aedilis, L.
601. „ atomarius, F.
602. „ griseus, F.
603. *Callidium* Alni, L. (Bájlár.)
604. „ femoratum, L.
605. „ rufipes, F.
606. „ violaceum, L.
607. *Cerambyx* Scopolii, Laich (cerdo, Scop.) (Czinczér.)
608. *Clytus* Capra, Germ. (Torgomb.)
609. „ mysticus, L.
610. „ ornatus, F.
611. „ semipunctatus, F.
612. „ trifasciatus, F.
613. „ Verbasci, F.
614. *Criocephalus* rusticus, L.
615. *Ergates* faber, F.
616. *Exocentrus* balteatus, F.
617. *Grammoptera* praeusta, F.
618. „ ruficornis, F.
619. *Hammaticherus* heros, F.
620. *Hylotrupes* bajulus, L.

621. *Lamia* textor, L. (Veszke.)
622. *Leptura* livida, F. (Karcsa.)
623. „ rubro-testacea, Ill.
624. „ sangvinosa, Gyll.
625. „ virens, L.
626. *Mesosa* curculionides, L.
627. *Monohammus* sutor, L.
628. *Necydalis* umbellatarum, L.
629. *Oberea* oculata, L.
630. *Obryum* brunneum, F.
631. *Pachyta* cerambyciformis, Schrk.
632. „ clathrata F.
633. „ collaris, L.
634. „ quadrimaculata,
635. „ virginea, L.
636. *Prionus* coriarius, L.
637. *Purpuricenus* Koehleri, F. (Biborék.)
638. *Rhagium* indagator, L. (Nyakar.)
639. „ inquisitor, L.
640. „ mordax, F.
641. *Rhamnusium* Salicis, Gmel.
642. *Rosalia* alpina, L.
643. *Saperda* carcharias, L. (Nyikor.)
644. „ populnea, L.
645. *Strangalia* annularis, F.
646. „ atra, F.
647. „ attenuata, L.
648. „ melanura, L.
649. „ nigra, L.
650. „ quadrifasciata, L.
651. *Tetropium* luridum, L.
652. *Tetrops* praeusta, L.
653. *Toxotus* cursor, L.

XL. Zsizsikfélék (Bruchidae.)

654. *Bruchus* affinis, Froehl. (Zsizsik.)
655. „ nubilus, Boh.
656. „ pisi, L.

XLI. Büzgefélék (Blapidae.)

657. *Blaps* mortisaga, L. (Büzge.)
658. *Gnaptor* spinimanus, Pall. (Kalló́z.)

XLII. Zománytélék (Chrysomelidae.)

659. *Adimonia* Capreae, L. (Nyáma.)
660. „ rustica, F.
661. *Agelastica* Alni, L.
662. *Cassida* austriaca, F. (Pajzsda.)
663. „ equestris, F.
664. „ ferruginea, F.
665. „ nobilis, L.
666. „ obsoleta, Ill.
667. „ thoracica, Kug.
668. „ vibex, L.
669. *Chrysomela* fastuosa, L. (Zomány.)
670. „ fucata, F.
671. „ globipennis, Suffr.
672. „ Goettingensis, L.
673. „ intricata, Germ.
674. „ limbata, L.
675. „ luctuosa, Duft., var. rugulosa, Suffr.
676. „ marcasitica, Germ.
677. „ Menthastri, Suffr.
678. „ plagiata, Suffr.
679. „ polita, L.
680. „ sangvinolenta, L.
681. „ speciosa, L. var. punctatissima, Suffr.
682. „ speciosissima. Scop. var.
683. „ staphylea, L.
684. „ tristis, F. var. Senecionis, Schum.
685. „ varians, F.
686. „ violacea, F.
687. *Clythra* cyanea, F. (Lapagy.)
688. „ humeralis, Schneid.
689. „ laeviuscula, Ratzeb.
690. *Cryptocephalus* aureolus, Suffr. (Ferej.)
691. „ bipunctatus, L. var. lineola, F.
692. „ flavipes, F.
693. „ Hybneri, F.
694. „ Hypochoeridis, L.

695. *Cryptocephalus* Moraei, L.
696. „ quadriguttatus, Germ.
697. „ sericeus, L.
698. „ variabilis, Schneid.
699. „ violaceus, F.
700. „ vittatus, F.
701. *Cyaniris* aurita, L.
702. *Diaperis* Boleti, L.
703. *Donacia* discolor, Hoppe. (Bada.)
704. „ sagittariae, F.
705. *Gastrophysa* Raphani, F. (Hasholyga.)
706. *Gonioctena* affinis, Sch., var. Triandrae, Suff. (Szegfése.)
707. „ pallida, L.
708. „ pallidá var. nigra.
709. „ sexpunctata, Panz.
710. „ viminalis, L.
711. *Haltica* arcuata, Mill. (Szököncz.)
712. „ cyanescens, Duft.
713. „ Euphorbiae, F.
714. „ ferruginea, Scop.
715. „ fuscicornis, L.
716. „ mercurialis, F.
717. „ oleracea, L.
718. „ Rubi, Payk.
719. „ Transylvanica, Mill.
720. „ versicolor, Kutsch.
721. *Hypnophila* obesa, Waltl.
722. *Lema* brunnea, F. (Hengenye.)
723. „ cyanella, L.
724. „ puncticollis, Curt.
725. „ merdigera, L.
726. *Lina* aenea, L. (Lenke.)
727. „ Populi, L.
728. „ Tremulae, Gmel.
729. „ vigintipunctata, Scop.
730. *Longitarsus* castaneus, Foudr.
731. *Orsodacna* Cerasi, F.
732. „ nigriceps, Latr., var. lineola, F.
733. *Phaedon* pyritosum, Oliv.
734. *Phratora* Vitellinae, L.
735. *Psylliodes* chrysocephalus, L.
736. *Sphaeroderma* Cardui, Gyll.
737. *Timarcha* coriaria, F. (Vezeng.)
738. „ metallica, F.

XLIII. Bedöcsfélék (Erotylidae.)

739. *Engis* humeralis, F.

XLIV. Belencsfélék (Endomychidae.)

740. *Mycetina* cruciata, Schall.

XLV. Bödefélék (Coccinellidae.)

741. *Alexia* globosa, St.
742. *Coccinella* bipunctata, L. (Böde.)
743. „ quatuordecimpustulata, L.
744. „ quinquepunctata, L.
745. „ septempunctata, L.
746. „ variabilis, Ill.
747. *Epilachna* globosa, Schn.
748. *Halyzia* bisseptemguttata, Schall.
749. „ conglobata, L.
750. „ ocellata, L.
751. „ vigintiduopunctata, L.
752. *Hyperaspis* reppensis, Payk.
753. *Platynaspis* pubescens, Küst.
754. *Rhizobius* litura, F.
755. *Scymnus* analis, F. (Zsonga.)

B) Hártyaröpüek (Hymenoptera.)

756. *Allanthus* nothus, Kl. (Hagymász.)
757. *Alomya* ovator, Grav.
758. *Apis* mellifica, L. (Méh).
759. *Athalia* spinarum, F.
760. *Bombus* lapidarius, Latr. (Pöször.)
761. „ terrestris, Latr.
762. *Camponotus* herculeanus, L.
763. „ ligniperdus, Latr.
764. *Cynips* corticis, Westw. (Guboncz.)
765. „ quercusfolii, Westw.
766. *Formica* flava, L. (Hangya.)
767. „ fusca, L.
768. „ pratensis, Deg.
769. „ rufa, L.
770. *Hylotoma* atrata, Kl. (Erdenyész.)

771. *Ichneumon* extensorius, Grav. (Fürkész.)
772. „ luctatorius, Grav.
773. *Lasius* niger, L.
774. *Mutilla* europaea, L. (Csonkány.)
775. *Myrmica* laevinodis, Nyll. (Hengye.)
776. „ rubida, Latr.
777. *Psithyrus* vestalis, Fourer.
778. *Rhodites* rosae, L.
779. *Sirex* gigas, L. (Tőrözs.)
780. *Stilbum* calens, L. (Fényér.)
781. *Tenthredo* atra, L. (Zöhér.)
782. „ bicincta, L.
783. „ Coryli, Panz.
784. „ flavicornis, F.
785. „ histrio, L.
786. „ viridis, L.
787. *Xylocapa* violacea, Latr. (Dandár.)
788. *Vespa* Crabro, L. (Darázs.)
789. „ vulgaris, L.

C) Pikkelyröpüek (Lepidoptera.)

I. Buzogánycsápuak (Rhopalocera.)

790. *Apatura* ilia, F. (Szinék.)
791. „ Iris, L.
792. *Argynnis* Adippe, L. (Csiller.)
793. „ Aglaja, L.
794. „ dia, L.
795. „ Euphrosine, L.
796. „ Latonia, L.
797. „ Paphia, L.
798. „ Selene, F.
799. *Colias* hyale, L. (Surán.)
800. *Doritis* Apollo, (Vörpety.)
801. *Erebia* Aethiops, Esp. (Medea Hb.)
802. „ Euryale, Esp.
803. „ Ligea, L.
804. „ Manto, Esp.
805. *Hipparchia* Dejanira, L. (Szemőcz.)
806. „ Egeria, L.
807. „ Galathea, L.
808. „ hyperanthus, L.
809. *Hipparchia* Janira, L.
810. „ maera, L.
811. „ Megaera,
812. „ Phaedra, L.
813. „ Stygne, O.
814. *Leucophasia* Sinapis, L.
815. *Limenitis* Aceris, F. (Enyhész.)
816. „ Camilla, F.
817. *Lycaena* acis, W. V. (Boglárka.)
818. „ Adonis, F.
819. „ argiolus, L.
820. „ Argus, L.
821. „ Arion, L.
822. „ Damon, F.
823. „ erebus, F.
824. *Melitaea* Athalia, Bkh. (Tarkály.)
825. „ cinxia, L.
826. *Neptis* Lucilla, F.
827. *Papilio* Machaon, L. (Pillangó.)
828. „ podalirius, L.
829. *Pieris* Napi, L. ab. Bryoniae, O.
830. *Polyommatus* Hippothoë, L. (Tündök.)
831. „ phleas, L.
832. „ Virgaureae, L.
833. *Pontia* belia, F. (Özöndék.)
834. „ Brassicae, L.
835. „ Cardamines, L.
836. „ Crataegi, L.
837. „ Rapae, L.
838. *Rhodocera* Rhamni, L.
839. *Thais*, Polyxena, W. V., mint vendég.
840. *Thecla* Acaciae, F.
841. „ Betulae, L.
842. „ Pruni, L.
843. „ Rubi, L.
844. *Vanessa* Antiopa, F. (Szöglencz.)
845. „ Atalanta, F.
846. „ c. album, F.
847. „ Cardui, F.
848. „ Jo, L.
849. „ polychloros, F.
850. „ prorsa, F.
851. „ Urticae, F.

II. Különféle csápuak (Heterocera)

a) Szenderek (Sphinges.)

852. *Acherontia* Atropos, O. (Boszor.)
853. *Atychia* appendiculata, M.
854. *Cossus* Aesculi, L. (Farág.), vendégfaj.
855. „ ligniperda, F.
856. *Deilephila* elpenor, O. (Alkonyász.)
857. „ Euphorbiae, O.
858. „ Galii, F.
859. „ porcellus, O.
860. *Ino* Statices, L.
861. *Macroglossa* bombyliformis, O. (Pödörnye.)
862. „ fuciformis, O.
863. „ Oenotherae, E.
864. „ Stellaturum, L.
865. *Psyche* hirsutella, Dup. (Lélme.)
866. *Sesia* apiformis, L. (Szitkár.)
867. „ tenthrediniformis, W. V.
868. *Smerinthus* ocellatus, O. (Szürkülény.)
869. „ Populi, L.
870. „ Tremulae, Ztst.
871. *Sphynx* Convolvuli, L. (Szender,)
872. „ Ligustri, L.
873. „ Nerii, L. mint vendég.
874. „ pinastri, L.
875. *Zygaena* Achilleae, E. (Igász.)
876. „ Filipendulae, L.
877. „ Meliloti, E.
878 „ Minos, W. V.

b) Szövönczök (Bombyces.)

879. *Aglia* tau (ι), O. (Foltár.)
880. *Euprepia* caja, L. (Szindisz.)
881. „ dominula, L.
882. „ fuliginosa, L.
883. „ hera, L.
884. „ lubricipeda, F.
885. „ menthastri, F.
886. *Gastropacha* neustria, L. (Pohók.)
887. „ processionea, L.
888. „ quercifolia, L.
889. *Gastropacha* Quercus, L.
890. „ Rubi, L.
891. „ Trifolii, W. V.
892. *Harpia* vinula, L. (Villafark.)
893. *Hepialus* Humuli, L.
894. *Liparis* auriflua, F. (Gyaponcz.)
895. „ chrysorrhoea, L.
896. „ dispar, L.
897. „ monacha, L.
898. „ Salicis, L.
899. *Lithosia* aurita, E. (Keve.)
900. „ quadra, L.
901. *Notodonta* camelina, L. (Hátafog.)
902. „ ziczac, L.
903. *Onygia* pudibunda, L. (Nyútag.)
904. *Platypterix* lacertula, H.
905. *Pygaera* bucephala, L. (Farál.)
906. *Saturnia* Carpini, W. V. (Pávaszem.)
907. „ Pyri. W. V.
908. „ Spini, W. V.
909. *Thyatira* Batis, L.

c) Éjenczek (Noctuae.)

910. *Acronycta* tridens, W. V. (Éjfélész.)
911. *Agrotis* exclamationis, L. (Mezőny.)
912. „ festiva, Hb.
913. „ fimbria, L.
914. „ flammata, F.
915. *Amphypyra* pyramidaea, L. (Edelény.)
916. *Calpe* libatrix, F.
917. *Caradrina* Alsines, Brahm.
918. *Catocala* Fraxini, L. (Csallang.)
919. „ nupta, L.
920. „ sponsa, L.
921. *Cerastis* cerasina, Fr. (Szelme.)
922. *Cleophana* petrorrhiza, Bkh.
923. *Episema* coeruleocephala, L.
924. *Euclidia* glyphica, L. (Bájszinér.)
925. „ mi (μ), L.
926. *Hadena* Atriplicis, L. (Bacza.)
927. *Herminia* crinalis, Tr.
928. „ derivalis, Hb.

929. *Herminia* tentacularia, L.
930. *Mammestra* Brassicae, L. (Vetemér.)
931. „ dentina, Hb.
932. „ Oleracea, L.
933. „ Persicariae, L.
934. „ Pisi, L.
935. *Mania*, maura, L.
936. *Miselia* aprilina, (Tündöcz.)
937. „ oxiacanthae, L.
938. *Naenia* typica, L.
939. *Noctua* C nigrum, L. (Éjencz.)
940. *Ophiusa* leucomelas, W. V.
941. *Phlogophora* meticulosa, L. (Loboncs.)
942. *Plusia* bractea, F. (Éjdisz.)
943. „ gamma (γ), L.
944. *Trachea* piniperda, E. (Gurdacs.)
945. *Triphaena* pronuba, L. (Vilagy.)
946. *Xylina* rurea, F. (Kérgecs.)

d) Araszkák (Geometrae.)

947. *Abraxas* sylvata, Sc.
948. *Acaena* Sambucaria, L.
949. *Acidalia* blandiaria, W. V. (Törköny.)
950. „ brumaria, L.
951. „ immorata, L.
952. „ perochraria, F. R.
953. „ straminaria, Tr.
954. *Amphidasis* Betularia, L. (Pohoska.)
955. *Boarmia* Abietaria, Hb. (Bincs.)
956. „ repandata, L.
957. *Cidaria* adaequata, Bkh. (Csalmász.)
958. „ albulata, Schiff.
959. „ alchemillata, L.
960. „ appendicularia, Boisd.
961. „ molluginata, L.
962. *Ennomos* Alniaria, L. (Agócza.)
963. „ Prunaria, L.
964. „ Syringaria, L.
965. *Eupithecia*, pusillata, F.
966. „ Valerianata, Hb.
967. „ Veratraria, Hs.
968. *Fidonia* atomaria, L. (Fosztócz.)
969. „ defoliaria, L.
970. „ Piniaria, L.
971. *Geometra* Papilionaria, L. (Áraszka.)
972. *Gnophos* dilucidaria, Hb. (Homálgy.)
973. „ serotinaria, Tr.
974. *Halia* brunneata, Thub.
975. *Idaea*, commutaria, Tr. (Föngy.)
976. *Macaria* signaria, Hb.
977. *Odezia* atrata, L.
978. „ dotata, L.
979. „ ferrugata, Cl.
980. *Ortholitha* limitata, Scop.
981. *Psodos* alpinata, Scop.
982. „ quadrifaria, Sulz.
983. *Thalera* fimbrialis, Scop.
984. *Zenere* Grossularia, L. (Zerény.)

e) Tüzikék (Pyralidina.)

985. *Botys* alpinalis, Schiff. (Bojtor.)
986. „ crocealis, Hb.
987. „ hyalinalis, Hb.
988. „ purpuralis, L.
989. *Crambus* dumetellus, Hb.
990. „ pascuellus, L.
991. „ pauperellus, Tr.
992. „ perlellus, Sc.
993. „ pratellus, L.
994. *Pyralis* albofascialis, H. (Tüzike.)
995. „ clathralis, H.
996. „ fimbrialis, H.
997. „ guttalis, H.

f) Ilonczák (Tortricina.)

998. *Cochylis* straminea, Hw.
999. *Dichrorampha* Petiverella, L.
1000. „ plumbana, Sc.
1001. *Grapholitha* Hohenwartiana, Tr.
1002. „ Hypericana, Hb.
1003. „ tedella, Cl.
1004. *Penthina* Charpentierana, Hb.
1004. „ lacunana, Dup.
1006. „ rivulana, Sc.

1007. *Penthina* siderana, Tr.
1008. *Sciaphila* argentana, Cl.
1009. „ pasivana, Hb.
1010. *Steganoptycha* corticana, Hb.
1011. *Teras* Holmiana, L.
1012. *Tortrix* diversana, H. (Iloncza.)
1013. „ pomonana, W. V.
1014. „ sauciana, H.

g.) Molyfélék. (Tineina.)

1015. *Adela* violella, Tr.
1016. *Anacampsis* ligulella, L.
1017. *Argyresthia* nitidella, F.
1018. *Blabophanes* rusticella, Hb.
1019. *Gelechia* sororculella. Hb.
1020. *Incurvaria* rupella, Schiff.
1021. *Nemophora* pilulella, Hb.
1022. *Nemotois* cupriacellus, Hb.
1023. „ fasciellus, F.
1024. *Plutella* Xylostella, L.
1025. *Simaethis*, Oxyacanthella, L.
1026. *Tinea* anthracinella, Dup. (Moly.)
1027. „ cerella, F.
1028. „ comptella, H.
1029. „ conchella, W. V.
1030. „ cribrumella, H.
1031. „ crinella, Tr.
1032. „ granella, L.
1033. „ parella, Zell.
1034. „ pascuella, L.
1035. „ pellionella, L.
1036. „ sarcitella, L.
1037. „ tapezella, L.

h) Tollanczok (Pterophorina.)

1038. *Leioptilus*, tephradactylus, Hb.
1039. *Oxyptilus*, didactylus, L.
1040. *Pterophorus*, galactodactylus, H. (Tollancz.)
1041. „ pentadactylus, L.

D) Egyenesröpüek (Orthoptera.)

I. Valódiak (Orthoptera genuina.)

1042. *Acridium* coerulescens, Latr. (Sáska.)
1043. *Acridium* stridulum, Latr.
1044. *Blatta* livida, F. (Csótán.)
1045. „ orientalis, L.
1046. *Forficula* auricularis, L. (Olla.)
1047. *Gryllotalpa* vulgaris, Latr. (Áska.)
1048. *Gryllus* campestris, L. (Tücsök.)
1049. „ domesticus, L.
1050. *Locusta* viridissima, L. (Szöcske.)
1051. *Stenobothrus* pratorum, Fieb.

II. Álreczésröpüek (Pseudoneuroptera.)

1052. *Agrion* puella, L. (Leke.)
1053. „ splendens, Fabr.
1054 „ Virgo, L.
1055. *Ephemera* vulgata, L. (Kérész.)
1056. *Lestes* barbara, F.
1057. *Libellula*, depressa, Burm. (Acsa.)
1058. „ dubia, Vandl.
1059. „ flaveola, L.
1060. „ meridionalis, Selys.
1061. „ quadrimaculata, Burm.
1062. *Nemura* lateralis?, Pict.
1063. *Perla* marginata, Pict. (Gyöngye.)

E) Reczésröpüek (Neuroptera.)

1064. *Anabolia* pantherina, Kol.
1065. *Hemerobius*, Humuli, L. (Fátyolka.)
1066. „ perla, L.
1067. *Limnophilus* decipiens, Kol. (Mocsga.)
1068. „ flavicornis, F.
1069. „ griseus, L.
1070. *Panorpa* communis, L. (Bököncz.)
1071. *Philopotamus* variegatus, Pict.
1072. *Phryganea* grandis, L. (Tegzér.)

F) Kétröpüek (Diptera.)

1073. *Asilus* crabroniformis, L. (Kapzsár.)
1074. „ germanicus, F.
1075. *Bibio* hortulanus, L. (Cseszlc.)

1076. *Cheilosia* albitarsis, Meig.
1077. „ variabilis, Panz.
1078. *Chrysotoxum* vernale, Loew.
1079. *Culex* pipiens, L. (Szunyog.)
1080. *Haematopota* pluvialis, L. (Esér.)
1081. *Helophilus* trivittatus, F. (Naplán.)
1082. *Hippobosca* equina Latr. (Csimbe.)
1083. *Laphria* flava, L.
1084. *Leptis* notata, Meig.
1085. *Mesembrina* meridiana, L.
1086. *Microdon* devius, L.
1087. *Musca* Caesar, L. (Légy.)
1088. „ domestica, L.
1089. „ vomitoria, L.
1090. *Musillus* cellarius, L. (Borsza.)
1091. *Oestrus* bovis, L. (Bögöly.)
1092. „ ovis, L.
1093. *Ptiolina* crassicornis, Panz.
1094. *Pulex* irritans, L. (Balha.)
1095. *Sarcophaga* carniaria, Meig. (Husoncz.)
1096. *Scatophaga* stercoraria, L. (Sarág.)
1097. *Sicus* ferrugineus, L.
1098. *Spilomya* vespiformis, L.
1099. *Sylvius* vituli, F.
1100. *Syrphus* cinctellus, Zett. (Lebér.)
1101. „ glaucius, L.
1102. „ lunulatus, Meig.
1103. „ Pyrastri, L.
1104. „ umbellatarum, F.
1105. *Tabanus* bovinus, L. (Pöcsök.)
1106. „ tropicus, L.
1107. *Tipula* gigantea, L. (Tipoly.)
1108. *Xanthogramma* ornata, Meig.
1109. *Xylota* pigra, F. (Facsor.)

G) Félröpüek (Hemiptera.)

1110. *Acanthia* lectularia, L. (Poloska.)
1111. *Aphis* Rosae, L. (Levelész) számos fajtársával.
1112. *Aphrophora* Alni, Fall. (Kabócza.)
1113. „ spumaria, Germ.
1114. *Calocoris* saticornis, F., var. tibialis, W.
1115. *Cixius* cunicularius, L.
1116. „ nervosus, L.
1117. *Corisa* Geoffroyi, Leach. (Csinár.)
1118. „ limitata, Fieb.
1119. „ parallela, Fieb.
1120. *Eurygaster* maurus, L. var. pictus, F.
1121. *Homodemus* marginellus, F.
1122. *Hoplomachus* Thunbergi, Fall.
1123. *Leptopterna* dolobrata, L.
1124. „ ferrugata, F.
1125. *Lygus* pratensis, F.
1126. *Nepa* cinerea, Burm. (Bukály.)
1127. *Notonecta* glauca, L. (Hátuszka.)
1128. *Odontoplatys* bidentulus, H.
1129. *Pentatoma* baccarum, Latr. (Palaczka.)
1130. „ prasinum, Latr.
1131. *Pyrrhocoris* apterus, L.
1132. *Rhopalus* crassicornis, L.
1133. *Salda* saltatoria, L.
1134. *Stiphrosoma* leucocephala, L.
1135. *Tettigonia* viridis, L.

HATODIK OSZTÁLY.

Héjanczok *(Crustacea, Krustenthiere.)*

A) Vértesek (Thoracostraca.)

1. *Astacus* fluviatilis, F. (Rák.)

B) Gyürüsök (Arthrostraca.)

2. *Asellus* aquaticus, Geoffr. (Repecs.)
3. *Julus* terrestris, L. (Henge.)
4. *Oniscus* asellus, L. (Ászka.)
5. „ scaaber, L.
6. *Scolopendra* forficata, F. (Rinya.)

HETEDIK OSZTÁLY.

Pankányok *(Arachnidae, Spinnenthiere.)*

A) Bökölök (Arthrogastra.)

1. *Chelifer* cancroides, Geoffr. (Ollór.)

B) Pókok (Araneida.)

I. Valódiak (Sedentaria.)

2. *Epeira* diadema, Walck. (Gyalmár.)
3. *Salticus* scenicus, Latr. (Lejtike.)
4. *Segestria* senoculata (Zugár.)
5. *Tegenaria* domestica, Walck. (Pók.)
6. *Thomisus* viaticus (Kötér.)

II. Álpókok (Opilionina.)

7. *Phallangium* Opilio, L. (Szövér.)

C) Atkák (Acarina.)

8. *Acarus* Siro, L. (Atka.)
9. *Dermanyssus* avium, Latr. (Csipdér.)
10. *Gamasus* coleopteratorum, Latr.
11. *Ixodes* marginatus, L. (Kollancs.)
12. *Sarcoptes* scabiei, Latr. (Rühész.)
13. *Trembidium* holosericeum, Latr. (Jeszke.)

NYOLCZADIK OSZTÁLY.

Gyürünyök *(Annulata, Würmer.)*

A) Sörtések (Chaetopoda.)

1. Lumbricus terrestris, L. (Giliszta.)

B) Lábatlanok (Apoda.)

2. *Haemopis* nigrescens, Sav. (Nadály.)
3. *Hirudo* medicinalis, L.
4. „ officinalis, L.

KILENCZEDIK OSZTÁLY.

Bellények *(Entozoa, Eingeweidewürmer.)*

A) Fonalférgek (Nematoidea.)

1. *Ascaris* lumbricoides, L. (Orsonya.)
2. „ vermicularis, L.

B) Szivók (Tremadota.)

3. *Distoma* hepaticum, L. (Métely.)

C) Szalagférgek (Cestoidea.)

4. *Botriocephalus* latus, Bremser (Gödrény.)
5. *Taenia* solium, Rud. (Galandócz.)

D) Hólyagférgek (Cystica.)

6. *Coenurus* cerebralis, L. (Kerge.)
7. *Cysticercus* cellulosae, L. (Borsóka.)

TIZEDIK OSZTÁLY.

Puhányok *(Mollusca, Weichthiere.)*

A) Haslábuak (Gasteropoda.)

I. Tüdősek (Pulmonata.)

1. *Bulimus* radiatus, Br. (Falha.)
2. *Clausilia* bidens, Drap. (Zárász.)
3. „ critica, Bielz.
4. „ elata, Zgl.
5. „ latestriata, Schm.
6. „ orthostoma, Muke.
7. „ plicata, Drap.
8. „ stabilis, Pfr.
9. „ tumida, Zgl.
10. „ turgida, Zgl.
11. *Helix* arbustorum, L. (Biga.)
12. „ bidens, Chem., var. dibothrion, Friv.

13. *Helix* hortensis, Müll.
14. „ nemoralis, L.
15. „ pomatia, L.
16. „ vicina, Rossm.
17. *Limax* agrestis, L. (Héjincs.)
18. „ cinereo-niger, Wolff.
19. „ hortensis, L.
20. „ maximus, L.
21. *Limnaeus* stagnalis, Drap. (Hanyász.)
22. *Planorbis* corneus, Drap. (Tángyér.)
23. *Pupa* frumentum, Drap. (Babár.)
24. „ muscorum, Nils.
25. „ tridens, Drap.

II. Fésüskopoltyusok (Ctenobranchia.)

26. *Paludina* vivipara, Fér. (Mocsga.)

B) Kagylók Conchifera.)

27. *Anodonta* Anatina, Dr. (Fogincs.)
28. „ Cygnea, Dr.

Kardos Károly.

Második Rész.

Társadalmi viszonyok.

ELSŐ SZAKASZ.

A megye közigazgatási szervezetének ismertetése.

52. §. Közigazgatási tisztikar. Bizottmány. Választmányok. Székhely.

A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény megalkotása után Máramaros megye közigazgatási szervezete az 1872-ik évben állapittatott meg.

Máramaros megye törvényhatósági jogait a fennálló törvények szerint a megyei bizottság gyakorolja. E bizottság áll 442 tagból. Ezekből 46 választó kerület s alkerület választ 221 tagot; a másik felét a megye legtöbb egyenes adót fizető lakosai, a virilisek, képezik. A legnagyobb összeg, mely évi egyenes adó fejében a virilisség alapjául vétetett, tett az 1875. évben 711 ftot 80 krajczárt, a legkisebb összeg 46 ftot 36 krt.

A megye-hatóság élén a főispán áll. A tisztikart alkotják az alispán, főjegyző, tiszti ügyész, főpénztárnok, főorvos, főmérnök, levéltárnok, főszámvevő, alszámvevő, almérnök, két aljegyző, 10 szolgabiró és 10 járási orvos.

A segéd- és kezelő személyzet áll egy kiadóból, a ki irodaigazgató is, igtatóból, irattárnokból, 5 irnokból, 2 dijnokból, 10 szolgabirósági irnokból, 2 állatorvosból és 10 szülésznőből.

Az árvaszék személyzetét képezik az elnök, közgyám, jegyző, 9 ülnök s 2 irnok.

A közbiztossági közegeket képezik 11 csendbiztos és 44 pandur.

A szolgaszemélyzet áll 2 hivatal-szolgából, 3 lovaslegényből, 2 hajduból és 13 tiszti legényből.

Az utrendészeti személyzetet alkotják: a 12 utmester és 36 utkaparó.

A megyeház közvetlen felügyeletét a várnagy gyakorolja.

A központi és kültisztviselőknek évenkinti fizetési összege 41,430 ft, úti átalánya 5,300 ft. Az árvaszék tagjainak évi fizetésösszege 7,100 ft. A közbiztossági közegek évi fizetésösszege 12,900 ft, uti átalánya 2,720 ft, ruházata 2,260 ft. A szolgaszemélyzet évi fizetése 4,000 ft, átalánya 8,380 ft, ruházata 1,030 ft. E szerint a házi pénztárból fedezendő évenkint a fentebbi czimek alatt 77,100 ft.

Az uti személyzet fizetése 9,504 ft. Ez összeg a közmunkaváltsági pénz-alapból, mely az 1875. évben 14,715 ft 60 krt tett, fedeztetik.

1875. évben felállittatott a mérték-hitelesitő hivatal egy hitelesitővel s egy szolgával. Költségeit bevételeiből fedezi.

A megyetörvényhatóság évi szükséglete az 1875. évben 89,651 ft 19 krt, 1876-ban 89,580 ft 89 krt tett.

E költségek egyrésze a megye ingatlanainak jövedelmeiből fedeztetik. Az ingatlanokat képezik Szigeten 4, Rozávlyán 1, Huszton 1, összesen 6 ház és 2 telek Visken.

A közgyülések számát és idejét megállapitó szabályrendelet szerint a megyei köztörvényhatóság évenkint 4 rendes közgyülést tart, még pedig február, május, augusztus és november hónapok első napjain.

A közgyüléseken tárgyalandó ügyeket az állandó választmány és ennek szakosztályai szokták előkésziteni.

Az állandó választmánynak van 60 rendes és több póttagja. Van 6 szakosztálya, melyek közül az

I-ső a szabályrendeletek alkotása, a közigazgatási és választókerületek alakitása körüli előkészitéssel foglalkozik;

a II-ik szakosztály a törvényhatósági közlekedési vonalok, közművek, épitkezések s a közmunka felett intézkedik;

a III-dik a kölcsönvételek, törzsvagyonszerzés vagy elidegenités iránti ügyeket készíti elő;

a IV-dik a költségvetési előirányzat megállapitása, a zárszámadások megvizsgálása, továbbá a tisztviselők, a segéd- s kezelő személyzet és szolgák fizetésének szabályozása, fölemelése vagy leszállitása, uj hivatalok és állomások felállitása vagy a régiek megszüntetése iránti ügyeket készíti elő;

az V-ik szakosztály a törvényhatóság kezelése vagy felügyelete alatt álló pénztárak megvizsgálásával s erre vonatkozó jelentésekkel, továbbá a népvevelés ügyével, a községi adó kivetésével, megállapitásával, a községi vagyon elidegenitése s a 6 éven tulterjedő haszonbérletek megkötése tekintetében intézkedik; végre

a VI-ik előkészíti a községektől a községi törvény értelmében felterjesztett vagy felebbezett ügyeket.

A megyetörvényhatósághoz beérkező ügydarabok ahhoz képest, a mint azok az 1870-ik évi XLII. törvényczikk alapján vagy a bizottsági közgyülésnek vannak fenntartva, vagy az alispán által intézendők el, részint közgyülési tárgyalás és eldöntés alá jutnak, részint a jegyzői kar segélyével az alispáni hivatal által láttatnak el.

Az ügyforgalom az 1875. évben 6806 számot tett.

A megye közigazgatási székhelye Sziget, sz. koronai s rendezett tanácsu város.

53. §. Szolgabirói járások. Községek száma.

Máramaros megye területén, Sziget városán kivül, van 6 nagy és 156 kis község.

A megye területe az 1872. évben történt uj szervezés előtt 20 szolgabirói kerületre volt fölosztva; az 1872. év, vagyis az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól lett elválasztása óta azonban 10 szolgabirói járást képez. Ezek a következők:

I. Visói járás. Székhelye F.-Visó. Van 1 nagy és 10 kis községe, melyek 26.310 lelket számlálnak.*) A járásban levő körjegyzőségek száma 6.

II. Izavölgyi járás. Székhelye Dragomérfalva. Van benne 13 kis község 18.326 lélekkel. Körjegyzőségeinek száma 4.

*) A legutóbbi népszámlálás szerint.

III. Kaszói járás. Székhelye A.-Sugatag. Van benne 20 kis község 20.379 lélekkel. Körjegyzősége van 6.

IV. Tiszavölgyi járás. Székhelye Nagy-Bocskó. Van 1 nagy és 11 kis községe 22.460 lélekkel. Körjegyzősége 5.

V. Szigeti járás. Székhelye Sziget. Van benne 1 nagy és 15 kis község 25.839 lélekkel. Körjegyzősége 8.

VI. Taraczvizi járás. Székhelye Taraczköz. Áll 20 kis községből 18.537 lélekkel. Körjegyzősége van 5.

VII. Técsői járás. Székhelye Técső. Van 1 nagy és 15 kis községe 19.570 lélekkel. Körjegyzősége 5.

VIII. Huszti járás. Székhelye Huszt. Van 2 nagy és 11 kis községe 23.319 lélekkel. Körjegyzősége 5.

IX. Dolhai járás. Székhelye Dolha. Van 12 kis községe 16.554 lélekkel. Körjegyzősége 3.

X. Ökörmezői járás. Székhelye Ökörmező. Van benne 29 kis község 20.389 lélekkel. Körjegyzősége van 6.

A községek az egyes járásokba inkább népesség, mint területi arány szerint osztvák be; mig pl. a huszti járás területe csak 91.016 katasztrális hold, addig a visói 297.315-t, az ökörmezői 199.900-t tesz.

Csendbiztos van minden járásban egy, ezenkivül a központban is egy, összesen 11. Alájok van helyezve 6 lovas és 38 gyalog pandur, összesen 44.

A megye székházában a központi tisztviselőknek csak egy része van elhelyezve azon okból, mert ugyanott vannak részben a kir. törvényszéki hivatalok is.

54. §. Képviselő-választási kerületek.

Az országgyülési követeknek népképviselet alapján leendő választásáról szóló 184⁷/₈-ik évi V. törvényczikk hatban állapitván meg Máramaros megye képviselőinek számát: ehhezképest az 1848-ik évi megyei közgyülés pünköst hó 9-én, az országgyülési ügyeket tárgyaló állandó központi választmány javaslatának elfogadásával, a következő 6 választó-kerületet alakitotta:

I. Visóit, II. Sugatagit, III. Szigetit, IV. Técsőit, V. Husztit és VI. Ökörmezőit.

A választó-kerületek választási székhelyei, valamint az egyes községek, a népesség számára, illetőleg a lakások helyén kivül

szavazó választókra való tekintettel, ugyanazon közgyülésben következőkép osztattak be az egyes választó-kerületekbe, s e beosztás változatlanul maradt mind e mai napig:

1. A visói v.-kerület, melynek Felső-Visó a választási székhelye, Felső-, Közép-, Alsó-Visó, Rozávlya, Sajó, Jód, Konyha, Dragomérfalva, Felső-Szelistye, Szacsal, Kis-Bocskó, Borsa, Borsabánya, Mojszin, Petrova, Leordina, Ruszkova, Ruszkirva és Ruszpolyána községekből áll.

2. A sugatagi v.-kerülethez, melynek Akna-Sugatag a választási székhelye, Falu- és Akna-Sugatag, Batiza, Sajópolyána, Glód, Szlatinka, Szurdok, Krácsfalva, Desze, Hernécs, Gyulafalva, Hotinka, Bréb, Farkasrév, Felső- és Alsó-Róna, Rónaszék, Lonka, Disznópatak, Nánfalva, Felső-Kálinfalva, Szerfalva, Budfalva, Váncsfalva, Bártfalva, Fejérfalva, Somfalva, Barczánfalva és Mikolapatak községek tartoznak.

3. A szigeti v.-kerület, melynek Sziget a választási székhelye, Sziget, Kőrösmező, Bogdán, Luhi, Akna- és Bocskó-Rahó, Berlebás, Bilin, Trebusa, Fejérpatak, Roszuska, Kaszó- és Kabolapolyána, Nagy-Bocskó, Karácsonfalva, Veresmart, Felső-, Közép- és Alsó-Apsa, Falu- és Akna-Szlatina, Fejéregyháza, Kabolapatak és Szarvaszó községekből áll.

4. A técsői v.-kerülethez, melynek Técső a választási székhelye, Técső, Hosszumező, Szaploncza, Remete, Bedő, Kis- és Nagy-Kirva, Nyágova, Irholcz, Alsó- és Felső-Neresznicze, Széles-Lonka, Tereselpatak, Gánya, Pudplesa, Alsó-Kálinfalva, Dombó, Krasznisóra, Királymező, Orosz- és Német-Mokra, Brusztura, Kökényes, Taraczköz, Körtvélyes, Vajnág, Urmező, Talaborfalva, Újbárd, Kerekhegy, Dulfalva és Uglya községek tartoznak.

5. A huszti v.-kerület, melynek Huszt a választási székhelye, Huszt, Baranya, Bustyaháza, Száldobos, Szeklencze, Sófalva, Mihálka, Ötvösfalva, Kövesliget, Kricsfalva, Darva, Csománfalva, Gernyés, Alsó-Szelistye, Husztköz, Visk, Herincse, Berezna, Alsó-Bisztra, Keselymező, Lipcse, Sándorfalva és Iza községekből áll.

6. Az ökörmezői v.-kerülethez, melynek Ökörmező a választási székhelye, Ökörmező, Lozánszka, Vucskómező, Kalocsa-Láz, Kalocsa-Horb-Imsád és Nyegrovecz, Szinevér, Szinevérpolyána, Prisztop, Toronya, Bisztra, Lopusnya, Majdánka, Ó-Holyatin, Új-Holyatin, Lyachovecz, Rekita, Alsó- és Felső-Hidegpatak, Podobovecz, Roszto-

ka, Pilipecz, Iszka, Kelecseny, Bukovecz, Ricska, Tyuska, Ripinye, Szolyma, Rókamező, Kusnicza, Kereczke, Bereznik, Szuha-Bronyka, Dolha, Lipcsepolyána és Zádnya községek tartoznak.

A legutóbbi népszámlálás szerint a lélekszám

a) a visói v.-kerületben 39,076;

b) a sugatagi v.-kerületben 31,957;

c) a szigeti v.-kerületben 46,120;

d) a técsői v.-kerületben 36,311;

e) a huszti v.-kerületben 36,392;

f) az ökörmezői v.-kerületben 30,560.

A választók száma az 1874. évi XXXII. törvényczik alapján az 1875. évi összeirás szerint volt:

1) a visói v.-kerületben 1885; az 1872-ik évi összeirás szerint, vagyis az $184^{7}/_{8}$. évi V-ik törvényczikk alapján, 2433;

2) a sugatagi v.-kerületben 2185, 1872-ben 2379;

3) a szigeti v.-kerületben 2053, 1872-ben 3070;

4) a técsői v.-kerületben 1372, 1872-ben 2510;

5) a huszti v.-kerületben 2258, 1872-ben 2872;

6) az ökörmezői v.-kerületben 2621, az 1872-iki összeirás alkalmával 1939.

E szerint a megye összes választóinak száma 1875. évben 12,374, 1872-ben 15,203 volt. A választók száma az uj törvény folytán 5 választókerületben 2611-el apadt, s csupán az ökörmezői v.-kerületben szaporodott 682-vel.

Az 1875-ik évi általános választások költsége 550 ftot s 8 krt tett.

55. §. Katonállitási beosztás.

Katonaállitási tekintetben a megye az 1872. év végeig öt sorozójárásra volt felosztva, u. m. a visóira, kaszóira, szigetire, husztira és verchovinaira. 1873. év óta azonban annyi a sorozó-, a hány a szolgabirói járás. Ezenkivül Sziget város külön sorozójárást képez.

Hadkiegészitési tekintetben a sorozójárások a Szatmáron székelő „II. Lajos bajor király“ nevét viselő 5-dik számu, s a Munkácson levő „Lajos-Viktor főherczeg“ nevét viselő 65-ik számu gyalogezred hadkiegészitési kerületi parancsnokságaihoz tartoznak.

Honvédelmi tekintetben a megye a szigeti 33-ik s a Munkácson székelő 34-ik számu m. kir. honvédzászlóalj parancsnokságához tartozik. Még pedig

a) az 5-dik számu gyalogezredhez s a 33-ik számu kir. honvédzászlóaljhoz soroznak a visói, izavölgyi, kaszói, szigeti, tiszavölgyi s taraczközi járások és Sziget város;

b) a 65-ik számu gyalogezredhez s a 34-ik számu m. kir. honvédzászlóaljhoz a técsői, huszti, dolhai és ökörmezői járások.

A megyére kiterjedő illetékes katonai felülvizsgáló bizottság székhelye Szatmár.

A megye ujoncz-jutaléka, az 1873, 1874, 1875. évi átlagot véve, 436 volt, póttartaléki jutaléka 10%.

Az 1876. évre azonban, tekintve a mult évi hadképességi magas százalékokat s az I-ső korosztályban összeirt (2601) védkötelesek nagy számát, 543 ujoncz és 54 póttartalékos vettetett ki a megyére, tehát az 1875. évbeli jutalékokhoz képest százzal több. Az egyes járások nemcsak hogy kiadták az ujoncz- és póttartaléki jutalékot, hanem felül ezen még 54 honvédet is adtak.

56. §. Adóhivatalok. Kataszteri járások.

Máramaros megyében van négy adóhivatal, melyek a szatmári m. kir. pénzügyigazgatóság alá helyezvék.

Az adóhivatali kerületekbe a szolgabirói hivatalok következőképen vannak beosztva:

1. A visói adóhivatalhoz tartoznak a visói és izavölgyi,

2. a szigeti adóhivatalhoz a szigeti, tiszavölgyi, kaszói szolgabirói járások és Sziget város.

3. A técsői*) adóhivatalhoz tartoznak a técsői és taraczvizi,

4. a huszti adóhivatalhoz a huszti, dolhai és ökörmezői szolgabirói járások.

Az 1876. évi XV. t. cz. alapján a megye területére egy „kir. adófelügyelő“ neveztetett ki, egy helyettessel és megfelelő számu irodai személyzettel. Székhelye Sziget.

Kataszteri tekintetben a megye a szatmári m. kir. kataszteri igazgatósághoz tartozik, illetőleg ez alá vannak helyezve a becslőbiztosok.

*) Ez legközelebb feloszlattatott. Szerk.

Járási kataszteri becslőbiztosi állomás hat van a megye részére rendszeresitve. Ezek közül

1. a visói járási becslőbiztos a visói és izavölgyi,

2. a rahói becslőbiztos a tiszavölgyi,

3. a szigeti becslőbiztos a szigeti, kaszói szolgabirói járások s Sziget város,

4. a técsői becslőbiztos a técsői és taraczvizi,

5. a huszti becslőbiztos a huszti s részben a dolhai,

6. az ökörmezői becslőbiztos az ökörmezői s részben a dolhai szolgabirói járások területén működik. *Kutka Kálmán.*

MÁSODIK SZAKASZ.

A megye néprajzi ismertetése.

A)

57. A népesség számviszonyai a különböző kategoriák szerint.

Máramaros megye összes lakossága az 1870. évi hivatalos népszámlálás adatai szerint 220.506 lélekből áll.

E lakosság a különböző kategoriák szerint ekkép oszlik meg:

1)

	Általában	Nőtlen vagy hajadon %	Férjes vagy nős %	Özvegy %	Elvált %
Férfi . . .	111.740	29.63	19.38	1.55	0.06
Nő	108.766	26.37	19.29	3.49	0.17

2) Vallásfelekezet szerint voltak róm. katholikusok 17,093; gör. katholikusok 170,208; örmények (?) 6.; ágostai hitvallásuak 272; helvét hitvallásuak 6625; unitariusok 7.; Mózes vallásuak 26,295. Egyéb felekezetüek nincsenek.

E felekezeti számokat százalékra vivén, a számarány igy áll: róm. kath. 7.76; gör. kath. 77.19; ágostai h. 0.13; helv. hitv. 3.00; Mózes vallásu 11.92.

3. Nemzetiségek szerint ez összes számban magyar 22.003, orosz 112.960, román 57.245, német 2000, zsidó 26.295.

Ez egyes számok százalékokban a következő arányokat adják: magyarok 9.98, oroszok 51.23, románok 25.96, németek 0.91, zsidók 11.92.

Kénytelenek voltunk a zsidókat is feltüntetni a nemzetiségi osztályozásnál, bár külön nemzetiséghez szorosan véve nem tartoznak, nem is számithatók, miután e megyében a zsidóság rosz németségü elrontott saját nyelvén kivül, kevés kivétellel azon nemzetiség nyelvén beszél, s mondhatni, azzal olvad össze, a melynek kebelében lakik; sőt ugy az ugynevezett orosz-zsidó, mint az oláh-zsidó többnyire jobban beszél ezeken a nyelveken, mint saját nyelvén. Azonban e külön kimutatás azért volt szükséges, sőt kikerülhetlen, mert az 1870-diki hivatalos népszámlálás nemzetiségek szerint nem tüntetvén elő a megye népességét, azt itt föltett nemzetiségi számarányokat az egyházi schematizmusokból és más hivatalos adatokból meritettük; ezek nyomán pedig külön ki kellett tennünk a zsidókat, mint a kik sem az egyik, sem másik nemzetiséghez nem soroztattak.

Az örményeket nemzetiségökre nézve nem választottuk külön, részint mert csekély számban vannak, részint pedig, mert, dicséretökre legyen mondva, magyaroknak vallják magukat.

Czigányok is laknak a megyében. Majd minden községben van egy-kettő, sőt némely helyütt, mint pl. Fehéregyházán, Farkasréven, számosabban is laknak; de egy részök már elfelejtette anyanyelvét, s mindannyian beleolvadtak abba a nemzetiségbe, a melytől környezetten laknak, s ennek nyelvét beszélik. Nincsenek is nemzetiségi aspiratióik; s ezért, de főleg azért is, mert egészen biztos adatokkal nem rendelkezünk, számukat nem tettük ki.

4. A katonai kötelezettséget teljesitők száma az 1870-ki hivatalos népszámlálás szerint következően állott:

a) A közös hadseregben tényleges szolgálatban volt 744, szabadságolva 2149, tartalékban 261.

b) A honvédségnél szolgált 418.

Az eddig emlitett részletek miképen voltak megoszolva az egyes szbirói járásokban: azt a következő táblázatok terjesztik elő.*)

*) A népszámlálás idejekor a megye még 5 főjárásra levén felosztva: a táblázatok is e szerint vannak itt előterjesztve. Ide jegyeztetik azonban, hogy a régi Sziget-járás a mai szigeti taraczvizi és tiszavölgyi, a Kaszó-járás a mai kaszói, a Felső-járás a mai visói és izavölgyi, az Alsó-járás a mai técsői, dolhai és huszti, a Verchovinai járás a mai ökörmezői járásokat foglalták magukban.

I. Tábla. A)

A népesség nem és családi állapot szerint járásonkint kimutatva.

A járás neve	Népesség főösszege	Nem szerint		Családi állapot szerint							
				férfi				nő			
		férfi	nő	nőtlen	nős	özvegy	elvált	hajadon	férjes	özvegy	elvált
Szigeti járás . .	73.709	37.268	36.441	21.969	14.187	1029	83	19.615	14.144	2546	136
Kaszói járás . .	24.844	12.460	12.384	7.278	4.753	307	32	6.695	4.751	867	71
Felső járás . . .	44.636	22.382	22.254	12.965	8.593	798	26	12.170	8.544	1505	35
Alsó járás . . .	53.345	27.368	25.977	16.127	10.394	796	78	13.682	10.357	1856	82
Verchovinai járás	23.972	12.262	11.710	6.995	4.791	434	42	5.979	4.743	943	45
Főösszeg .	220.506	111.740	108.766	65.334	42.718	3427	261	58.141	42.539	7717	369

I. Tábla. B)

A népesség nem és állapot szerint % (százalékokban) kimutatva.

A jelenlevő népesség összes száma	Az összes népesség közül családi állapot szerint									
	férfi					nő				
	nőtlen	nős	özvegy	elvált	Összesen	hajadon	férjes	özvegy	elvált	Összesen
	% (százalékokban)					% (százalékokban)				
220.506	29.63	19.38	1.55	0.12	111.740	26.37	19.29	3.49	0.17	108.766

I. Tábla. C)

A népesség születési és korév szerint kimutatva.

1869		1868		1867		1866		1865		1864		1863		1862		1861		1860	
évben született, tehát																			
1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
éves																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
4823	4789	3306	3233	3018	2974	2965	3068	2929	3053	3417	3261	3022	3091	3140	3138	2428	2481	3100	3229

1859		1858		1857		1856		1855		1854		1853		1852		1851		1850	
évben született, tehát																			
11		12		13		14		15		16		17		18		19		20	
éves																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
2355	2189	2895	2877	2824	2809	2515	2538	2384	2412	2153	2312	1683	1845	1773	2340	1216	1430	1851	2902

1849		1848		1847		1846		1845		1844		1843		1842		1841		1840	
évben született, tehát																			
21		22		23		24		25		26		27		28		29		30	
éves																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
1662	1401	1487	1745	1262	1226	1481	1536	1744	2437	1893	1795	1518	1150	1956	1862	1031	915	3006	4153

1839		1838		1837		1836		1835		1834		1833		1832		1831		1830	
évben született, tehát																			
31		32		33		34		35		36		37		38		39		40	
éves																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
1255	1533	1354	1301	1052	956	1191	1077	2170	2374	1513	1483	924	806	1493	1253	838	686	3563	3596

1829		1828		1827		1826		1825		1824		1823		1822		1821		1820	
évben született, tehát																			
41		42		43		44		45		46		47		48		49		50	
éves																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
1216	1019	1086	804	777	622	768	732	2065	1742	1151	832	671	440	1012	736	643	464	2922	2687

1819		1818		1817		1816		1815		1814		1813		1812		1811		1810	
évben született, tehát																			
51		52		53		54		55		56		57		58		59		60	
éves																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
885	668	599	459	513	305	507	411	1037	829	609	431	312	241	493	379	249	229	1746	1613

1809		1808		1807		1806		1805		1804		1803		1802		1801		1800	
évben született, tehát																			
61		62		63		64		65		66		67		68		69		70	
éves																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
569	457	371	184	295	181	271	180	647	413	316	204	243	118	256	174	184	124	1243	915

1799		1798		1797		1796		1795		1794		1793		1792		1791		1790	
évben született, tehát																			
71		72		73		74		75		76		77		78		79		80	
éves																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
158	83	138	72	109	51	86	58	270	131	90	36	55	31	72	49	63	23	382	188

1789		1788		1787		1786		1785		1784		1783		1782		1781		1780	
évben született, tehát																			
81		82		83		84		85		86		87		88		89		90	
éves																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
54	31	27	12	27	10	26	15	72	27	20	9	16	3	12	7	6	6	79	36

1779		1778		1777		1776		1775		1774		1773		1772		1771		1770		1769-ben és előbb született, tehát 100 éven felüli	
évben született, tehát																					
91		92		93		94		95		96		97		98		99		100			
éves																					
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
7	3	8	5	2	2	2	3	9	5	4	4	3	1	3	1	3	1	11	10	10	4

II. Tábla. A)

A népesség vallásfelekezet szerint járásonkint kimutatva.

Járás neve	Vallásfelekezet szerint								
	római	görög	örmény	görög	örmény	ágostai	helvét	unitárius	Mózes vallású
	katholikus			keleti		evangelikus			
Szigeti járás . . .	8.912	52.839	—	—	—	117	2.331	6	9.504
Kaszói járás . . .	2.569	20.117	2	—	—	4	38	—	2.114
Felső járás	2.411	34.963	4	—	—	91	59	—	7.108
Alsó járás	3.040	40.994	—	—	—	54	4.175	1	5.081
Verchovinai járás	161	21.295	—	—	—	6	22	—	2.488
Főösszeg .	17.093	170.208	6	—	—	272	6.625	7	26.295

II. Tábla. B)

A népesség vallásfelekezetenkint % (százalékokban) kimutatva.

A jelenlevő népesség összes száma	Az összes népesség közül hitfelekezetek szerint								
	római	görög	örmény	görög	örmény	ágostai hitvallásu	helvét hitvallásu	unitárius	Mózes vallásu
	katholikus			keleti		evangelikus			
	% (százalékokban)								
220.506	7.76	77.19	0.00	—	—	0.13	3.00	0.00	11.92

III. Tábla. A)

A népesség a müveltség foka szerint járásonkint kimutatva.

Járás neve	A népesség főösszege	Müveltségi fok szerint								
		olvasni, irni tud			csak olvasni tud			sem irni, sem olvasni nem tud		
		férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
Szigeti járás . . .	73.709	5.170	2.718	7.888	760	716	1.476	31.338	33.007	64.345
Kaszói járás . . .	24.844	1.385	614	1.999	63	155	218	11.012	11.615	22.627
Felső járás	44.636	1.757	323	2.080	290	389	679	20.335	21.542	41.877
Alsó járás	53.345	3.455	2.050	5.505	1.004	451	1.455	22.909	23.476	46.385
Verchovinai járás	23.972	522	96	618	349	58	407	11.391	11.556	22.947
Főösszeg .	220.506	12,289	5.801	18.090	2.466	1.769	4.235	96.985	101.196	198.181

III. Tábla. B)

A népesség müveltség foka % (százalékban) kimutatva.

a)

A jelenlevő népesség főösszege	Az 1—6 éves korban lévő népesség			Levonva az 1—6 éveseket az összes népességből, marad		
	fiu	leány	összesen gyermek	férfi	nő	összesen
220.506	20.458	20.378	40.836	91.282	88.388	179.670

b)

A 6 éves koron felüli népesség közül																	
olvasni és irni tud						csak olvasni tud						sem olvasni, sem irni nem tud					
férfi		nő		összesen		férfi		nő		összesen		férfi		nő		összesen	
számszerint	%	számszerint	%	számszerint	%	számszerint	%	számszerint	%	számszerint	%	számszerint	%	számszerint	%	számszerint	%
12.289	13.47	5801	6.57	18.090	10.07	2466	2.70	1769	2.00	4235	2.35	76.527	83.83	80.818	91.43	157.345	87.58

A népesség a foglalkozási nem

A járás neve	Népesség főösszege	Papok, lelkészek	Közhivatalnokok			Tanitók	Tanulók	Irók	Müvészek	Ügyvédek	Egészségügyi személyek				
			állami	megyei, kerületi, vidéki	városi, községi						orvosok	sebészek	bábák	gyógyszerészek	mások
Szigeti járás . .	73.709	69	118	86	72	198	558	2	23	16	7	6	23	6	18
Kaszói járás . .	24.844	22	—	6	12	29	17	—	—	—	1	1	3	1	—
Felső járás . . .	44.636	31	9	14	22	47	21	—	6		3	2	6	1	2
Alsó járás . . .	53.345	51	89	39	50	85	62	—	10	15	6	3	21	6	11
Verchovinai járás	23.972	20	1	8	19	48	86	—	1	2	1	—	3	1	—
Főösszeg .	220.506	193	217	153	175	407	744	2	40	33	18	12	56	15	31

IV. Tábla. A)

szerint járásonkint kimutatva.

I. Értelmességi kereset összesen	Föld- és erdőmüvelésnél					Vadászat és halászat	Bányászat- és kohászatnál				II. Őstermeléssel összesen		
	birtokosok	haszonbérlők	gazdatisztek	éves szolgák	napszámosok		birtokosok	bérlők	hivatalnokok	munkások	birtokos és bérlő	tiszt és munkás	együtt
1202	7.103	160	72	2.506	11.782	2	2	2	19	739	7267	15120	22.387
92	4.854	41	2	1.788	2.017	—	—	—	30	783	4895	4620	9.515
164	9.389	53	22	3.400	5.259	—	—	—	6	109	9442	8796	18.238
448	8.752	102	21	3.712	5.385	4	—	—	9	148	8854	9279	18.133
190	5.362	28	18	2.620	1.436	5	—	—	—	—	5390	4079	9.469
2096	35.460	384	135	14.026	25.879	11	2	2	64	1779	35848	41894	77.742

IV. Tábla. B)

A népesség foglalkozási nemek szerint járásonkint kimutatva.

A járás neve	I p a r																	III. Ipar- és kézmü összesen		
	építészeti és müvészeti iparnál			fém-, kő- és faiparnál			vegyészeti, élelmezési és dohányczikkek termesztésénél			szövőiparnál			bőr- és papirgyártásnál, és egyéb iparágaknál			nem közvetlenül termelő foglalkozásoknál					
	önálló vállalkozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállalkozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállalkozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállalkozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállalkozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállalkozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállalkozók	hivatalnokok és munkások	együtt
Szigeti járás . .	52	9	126	217	3	324	70	16	98	155	2	140	263	2	249	192	5	207	949	1181	2130
Kaszói járás . .	10	1	11	39	2	31	4	—	4	7	—	—	18	—	5	96	1	33	174	88	262
Felső járás . . .	66	—	56	79	3	87	24	3	41	32	—	22	60	1	34	23	9	24	284	280	564
Alsó járás . . .	38	17	36	145	16	91	116	3	100	38	4	26	123	11	59	129	1	46	589	410	999
Verchovinai járás	8	—	14	16	1	10	9	—	17	3	—	—	4	—	1	16	—	—	56	43	99
Főösszeg .	174	27	243	469	25	543	223	22	260	235	6	188	468	14	348	456	16	310	2052	2002	4052

IV. Tábla. C)

A népesség foglalkozási nemek szerint járásonkint kimutatva.

A járás neve	Kereskedelemnél			Szállitási vállalatoknál			Pénz- és hitelintézeteknél	IV. Kereskedelemnél összesen			Járadéktulajdonosok	Háztulajdonosok	V. Birtok összesen	VI. Személyes szolgálatot teljesitők	VII. Bizonyos foglalkozás nélküli egyének						összesen
															14 éven felül			14 éven alul			
	önálló vállalkozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállalkozók	hivatalnokok	munkások	tisztviselők, szolgák, munkások	vállalkozó	hivatalnok és munkás	együtt					férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	
Szigeti járás .	435	12	275	78	17	485	5	513	794	1307	30	251	281	3647	2460	13146	15606	13451	13698	27149	42755
Kaszói járás .	166	—	29	—	1	2	4	166	36	202	2	130	132	2547	339	2472	2811	4595	4688	9283	12094
Felső járás . .	757	4	89	21	2	77	5	778	177	955	—	102	102	4673	801	2791	3592	8091	8257	16348	19940
Alsó járás . .	177	25	51	19	7	10	1	196	94	290	3	50	53	4585	1271	6987	8258	10332	10247	20579	28837
Verchovinai jár.	91	1	12	27	1	3	5	118	22	140	—	6	6	760	661	4005	4666	4300	4342	8642	13308
Főösszeg .	1626	42	456	145	28	577	20	1771	1123	2894	35	539	547	16212	5532	29401	34933	40769	41232	82001	116934

V. Tábla.

A katonai és honvédkötelemben levő vagy volt népesség járásonkint kimutatva.

Járás neve	A rendes katonaságnál			A honvédek	A hadseregnél szolgálatban volt		
	tettleges szolgálatban távollevők	szabadságosok	tartalékosok		tisztek	altisztek	közlegények
	s z á m a						
Szigeti járás	238	761	209	153	3	66	1.000
Kaszói járás	104	123	133	33	3	34	291
Felső járás	142	448	199	98	3	35	434
Alsó járás	180	513	145	89	2	38	520
Verchovinai járás . .	80	304	75	45	1	7	301
Főösszeg .	744	2.149	761	418	12	180	2.546

VI. Tábla.

Természeti hibában szenvedők.

A népesség főösszege	Vak			Siketnéma			Elmebeteg			Hülye		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
	számszerint											
220.506	136	116	252	141	189	430	109	78	187	244	196	440

Várady Gábor.

B.

A megyét lakó egyes nemzetiségek jellemrajza.

58. §. A magyarok.

1. „Máramarosban a magyarok voltak mindig a nemesebb kultura képviselői és eszközlői, s egyik legérdekesebb feladat, figyelemmel kisérni azon utat-módot, mely szerint a magyar elem a szláv és román népelemekkel itt érintkezésbe jövén, oly szellemi felsőbbséget tanusitott, mely az egész vidékre jóltevő befolyást gyakorolt. Miután a máramarosi városoknak eredetileg részben szász népessége egészen megmagyarosodott, csak a legujabb időben telepedtek ide ismét német lakosok. A nemes birtokosok nagyobbrésze és a városok lakosai is, tehát az intelligentia képviselői, mióta Máramaros a haza történetében jelentékenynyé vált, magyarok voltak“ . . . . Ezt és igy irja Wenzel Gusztáv Máramaros megyéről 1857-ben, s áll ez és igy áll ma is.

A máramarosi magyarságot jellemezni sokkal nehezebb, mint akármelyik más itt lakó nemzetiséget. A magyarok közül azt a részt, mely az intelligentiát képviseli, el kell választanunk attól a résztől, mely itt a tősgyökeres magyar lakosságot alkotja. Az intelligentia is, kevés kivétellel, más vidékekről való, s a legtöbbet régebben vagy ujabban beházasodás, vagy hivatali állás hozta ide és telepitette meg. Egész másképen áll a dolog a földmivelő magyar néppel.

Sajátságos, hogy a városokat kivéve, a vidéki községekben vagy épen nincsenek, vagy csak szórványosan vannak magyarok; s ha régen számosabban voltak is (a mint a nevekből következtetni lehet), mind beleolvadtak abba a fajba, a mely között letelepedtek. S ez Máramarosban megforditva is áll; mert ott meg, a hol magyarok laknak nagy tömegben, a más nemzetiségüek olvadtak ezekbe.

Mikor tehát a magyar nép jellegéről szólunk: mindig csak a viski, técsői, hosszumezei, huszti és szigeti népre gondolunk. Ezeknek életmódja, ruházata, lakhelye, gazdasági viszonyai olyanok, a melyek kétségkivül magukon hordanak valami olyan sajátosságot, a minőt másutt nem igen talál a népélet buvárlója.

2. A máramarosi magyarság életmódja igen egészséges és igen jó. Ha megtekinti az ember a nagy asztalszéket, melyet az

étkezéskor középre tesznek a házban, vagy nyáron át az udvaron : a legizletesebb étkeket fogja azokon láthatni. A téli időben a sertéshusnak mindenféle nemei és az ebből készült ételek minden faja járja, el nem maradhatván a pompás csemege, a főtt málé. Ezt a magyar nép (kivált Visken) hajatlanul és mézelve igen jóizüen tudja késziteni. Átalában a málé igen sokfélekép használtatik. Kenyere a földmivelő népnek majdnem kizárólag ebből van; aztán tokányt, tejes pogácsát (Técsőn „édeské"-nek hivják), palacsintát s más efféléket mind kitünően állitanak elő belőle. Sokan a málékenyér evésének tulajdonitják azt is, hogy a máramarosi magyaroknak többnyire igen szép fejér foguk van.

Az ételek közt nem utolsó helyen állnak a tejes ételek. Sok tejelő marhát tartván a nép, hasznát is tudja venni a tejnek. Azon étkeken felül, melyek a tejből átalában s a művelt Europa minden részén készülnek, e népnek még sajátos eledelei is vannak. Visken például, igen kedves és elterjedt eledel a „borcs". Aludttejből és málélisztből készitik, s olyan forma, mint a pép; közönségesen el van azután terjedve a „táris", melyet ugy készitnek, hogy egy fazék tejbe egy maroknyi köleskását dobnak; hires még a „tejfeles pánkó" is, mely, mint neve is mutatja, tejfelből és málélisztből vastagra sütött palacsinta.

A zöldség veteményeknek minden nemét és faját termesztik a máramarosi magyarok s étkeiknél felhasználják. Buzájok (kevés ugyan), kolompérjok, káposztájok (hires a técsői és viski), gyümölcsük (körte, alma, szilva, mogyoró, tök, paszuly, bab stb) nagy és kitünő mennyiségben terem és fogyasztatik.

Marha-hust ritkán s inkább csak vasár- és ünnepnapokban vesznek; hanem annál többet fogyasztanak el a szelid és vad szárnyasokból, a jó izü halakból, sőt a vadállatokból is. (A veréb- és medvehust is sok helyen eszik.)

Evés közben az ital vagy csillogó, hideg édes viz, vagy savanyuviz. Munka közben is ez utóbbit iszszák többnyire, s talán ezért van, hogy a nagy ritkaságok közé tartozik, ha valaki tüdőgyuladásban, vagy tüdővészben hal el. A pálinkát munka végeztével és evés kezdete előtt szintén iszszák s azt hiszik, hogy munkás ember e nélkül el sem lehet, dolgozni sem bir. Lakodalmak és más ünnepélyek alkalmával az italnak minden más nemei, tehát ser, bor, fekete kávé, thea, sőt liqueur is járják, s az ételeknek is vége-hossza

nincsen. Szóval, az itteni magyar nép mindig jól táplálkozik, de mikor mulat, akkor traktálódzik is egyszersmind.

3. Foglalkozása a megyei magyar népnek nagyon sokféle. A földmivelés természetesen a legfőbb és legátalánosabb; de e mellett nagyban üzik az állat- és gyümölcs-tenyésztést is. Nincs olyan máramarosi magyar gazda, a kinek egy kevés földje (hacsak bérelt is) és valami házi állatja nem volna. Ezekből csinál egy kevés pénzt, s csak ezek révén tarthat igényt a „gazda“ névre. Minthogy a legtöbbnek járó marhája van: fuvarozással is sokat foglalkoznak. Mig vasut nem volt a megyében, s a só tengelyen is szállittatott egész a bustyaházi raktárakig: addig a hosszumezei, técsői és viski magyarok a sófuvarozásból pénzeltek, annyira, hogy e miatt gazdálkodásaikat is sokszor elhanyagolták. Mióta ez megszünt vagy szükebb körre szorittatott (Rónaszéktől, Sugatagtól Szigetig): a földmivelés, gyümölcs- és állattenyésztés, szóval az intensivebb gazdálkodás, kezd jobban lábra kapni; szünik a korcsmázás, s pusztulnak az utféli gazdag korcsmák és korcsmárosok. Eleinte zokon vette a nép, hogy a sófuvarozástól elesett; de lassankint kezdi belátni, hogy jobban van ez igy, a hogy van.

Nevezetes a magyar népnél itt az is, hogy furni-faragni mind tud. A legtöbb minden gazdasági eszközeit maga készíti el. Házaikat maguk tanult mester emberek nélkül tervezik ki s szépen fel is épitik.

Minden évszaknak megvan a maga teendője. Tavaszszal a szántás-vetés; kaszálók tisztogatása; oltása, ültetése, nyesése a fáknak, épületek javitgatása foly; később jön az első kapálás, mikor a népnek apraja-nagyja kiömlik a mezőre, s mint a hangya egymás elébe igyekeznek. Nyárban a második kapálással, az aratással, a szénatakarással és az ezek körüli más teendőkkel vannak keményen elfoglalva.

A nőknek azonfelül, hogy a férfiaknak mindenütt segitni tartoznak, saját foglalatosságuk is van. A kender és len megmunkálása tisztán az ő terhök. Ez a munka át is vonul nálok az egész éven. Tavaszszal gyomlálják, nyárban nyövik, őszszel törik, tilolják és ecselik, télben fonják, szapulják és szövik.

Az ősz az talán, mely mégis legterhesebb és legtöbb munkát ró reájok. A széna-hordás, a málétörés és hántás, a nyomtatás és a szarvasmarhának „szállásra“ hajtása mind ekkor jön sorban. Ez a

„szállásolás“ sajátságos módja az állatok meghizlalásának és a föld megtrágyázásának. Összeáll 4—5 gazda, s minden szarvasmarhájokat csomósitván, a határnak s különösen a felszabadult tilalmasnak azon a részén, mely legalkalmasabb legelőnek, sátrat ütnek (kalyiba) s késő őszig ott laknak, többnyire vadászattal és halászattal foglalkozva a legeltetés mellett. A meggyült tejet minden héten haza szállitják s ilyenkor maguk részére élelmi szereket is visznek ki. Megtörténik, hogy az ilyen szálláson kifogy a kenyér. Ekkor aztán ugy segitnek magukon, hogy jó csomó tokányt főznek, ezt egy lapos kenyér formává összeteszik s azon módon betakarják a parázs hamuba. Ha a tokányból készült kenyér igy kisül: azt hamuban sült pogácsának hivják s igen izletesen költik el.

4. A téli munka legkevesebb és legkönnyebb. Leginkább a szállásról karácsony-tájban hazahajtott marháikat etetik, fát hordanak és trágyázzák földjeiket. Ezek mind könnyü és időhöz nem kötött munkák levén, reá érnek a mulatozásra is. Ekkor folynak aztán, kivált a viski, técsői és hosszumezei nép között a kézfogók, lakodalmak, keresztelők, disznótorok, krécsenek (fonóházi mulatságok), kalákák és több effélék. Kaláka az, mikor valaki egy nap alatt egész évre való fát akar, például, hordatni magának s e végből felszólitja atyjafiait, komáit, szomszédait és más jó embereit egy szán fa behozatalára. Estére ugy tele rakják az udvart fával, hogy csak alig lehet már rajta mozogni. Ezért a kalákásoknak reggel, mikor mennek, egy pohár pálinka, s mikor a fával megjőnek, ismét egy vagy néha kettő is kell, hogy adassék a kalákatartó által. Ezt hozza az illedelem magával. Este azután nagy vacsora van, a hol a sok jóféle étel alatt csak ugy görnyed a mosószékből rögtönzött hosszu keskeny asztal. Az ilyen kalákák igen vigan folynak s gyakran dallal, tánczczal végződnek, mert pálinka van elég. Szoktak kalákába kapálni, kaszálni (kivált az egyházi előljárók részére), trágyázni és épületeket emelni is.

5. Lakházok a magyaroknak igen csinos, tiszta és izléses. Jól esik az utasnak, ha Técsőn s Hosszumezőn keresztüljöve, látja a szép fehérre meszelt, pinczével ellátott, magasan álló tornáczos házakat. Előtte mindeniknek kut és válu, mely a marhatenyésztés czéljából minden valamire való gazdánál meg kell, hogy legyen. A viskieknél e tekintetben bizonyos visszásság volt egész az ujabb időkig. Itt az istállókat épitették az utcza felől, s benn ennek és a

trágyadombnak háta megett, az udvar közepe táján a szép, sugár tetejü tornáczos házat. Ujabban már nincs erre eset. Az udvar mindenütt tágas, gazdasági épületekkel megrakva. A viskiek a szekérszint „szekérálló"-nak, a szomszédba átvezető lépcsőt „hágcsó"-nak nevezik. Van aztán majd minden udvaron egy ugynevezett „sütő", mely egy külön épület, s nem csupán, mint neve után gondolhatnók, kenyér-sütő helyül szolgál, hanem nyáron át itt fő minden étel, és esős időben itt történik az étkezés és hálás is. Kémény az ilyen sütőkben soha sincs, hanem a lobogó tűz lángja, mely vagy a sütő-kemencze tetejére készitett helyen, vagy egy, ez elébe alkalmazott „tűzhely-"en („tüszely") rakatik, felszáll a padlás nagy nyilásán az épület felső részébe s ott, a hogy tud, eloszlik.

A házak belseje is nagyon eredeti berendezésü. Az ezen a vidéken járatos ember, mihelyt a házba lép, tudja, hogy magyar családhoz lépett be. A mester-gerendán, mely a padlás alatt a szoba közepén huzódik végig, azonnal szembetünik a háztulajdonosnak és nejének czirádákkal felmetszett neve, ilyen formán: „Épitette K. S. és neje J. E. az 1838-ik esztendőben". Azután ott terpeszkedik a nagy szoba északnyugati szegletében a nagy zöld-cserépkályha, vagyis kandalló; körül ez előtt falócza, melyre a gyerekek nagyon szeretnek felkuporodni, ha jól megfázva haza érkeznek az iskolából. Az apró népnek kedves helye ez. Itt költi el az aranysárga darab málé kenyeret, melyet az anyja kezébe nyomott, mig az étel elkészül; itt ismételgeti el a simára tapasztott tűzhely farkán azokat a betüket, melyeket az iskolában a „tanitó ur" mutogatott. (Egy darab kialudott szénnel t. i. mind leirja sorban s szüleinek beszámol a napi eredménynyel. Rendes magyar háznál legalább ez igy van.)

Azután ott vannak a magas, tornyos ágyak, egész a padlásig rakva duzzadozó s elővégén czifránál czifrább tarkaságu párnákkal. Ezeket a párnahajakat rendszerint maguk a női nemen lévők varrják (slingolják), vagy czifrázzák ki különböző szinü haraszszal. Ebben és a szövés-fonásban nagyon ügyesek a máramarosi magyar és nem-magyar nők. Az ágyakban a szép párnákon kivül meleg dunnák vannak, s paplan helyett mindig ezzel takaróznak.

Elmaradhatlan a magyar házakból a fogas, a tálas és a pohárszék. A fogason hosszu sorral tulipántos kancsók (sokszor nagyon szép régi példányok), hosszu tejes fazekak és kanták csüngenek. A tálason czifra tálak és tányérok állanak, melyekhez, minthogy azok

a háznak ékitéséül vannak ott, csak ünnepélyes alkalmakkor, nagy ritkán nyulnak. A pohárszék egy fiókos és felül üveges házibutor, alul a fiókokban teli üvegekkel, felül az üveges ajtón belül teli historiás könyvekkel, bibliával, zsoltárral s mindenféle irományokkal. Van még a szobában egy élésláda és egy tulipántos láda is. Amabban a fehérnemü s gyakran a különböző fiókokban különböző ennivaló áll; ebben a pénzecske, a drágább ruhák, a gyolcs és kordován tartatik. A falakon képek is láthatók, melyek leginkább madarakat s virágokat ábrázolnak.

A házak rendszerint földeletesek. A földeletet gyakran kisikárolják (finomra megtapasztják) agyaggal, hogy fel ne cserepesedjék, vagy gödrök ne csinálódjanak rajta.

6. A magyar nép ruházatát leginkább maga állitja elő. A férfiak nyárban bő gatyát, inget s szalmakalapot viselnek. Ennyi az egész öltözet. A nőkön egy kis karton szoknya van; egyebekben ugy járnak, mint a férfiak. Télben a férfiak takaros testhez álló, zsinóros magyar ruhát, fejökön bárány- vagy vidrabőr sapkát hordanak; a nők is posztó „bujkát“ s átalában melegebb ruhát vesznek fel. A felső ruha mindkét nemnél mindig hosszufürtü fehér guba, lelógó ujjakkal s elől nemzeti szinü összekötő bojtokkal. Ünnep- és vasárnapokon felcziczomázzák magukat virággal, szalaggal, bojttal, szines kendőkkel, tarka kabáttal (szoknya), „vizitkével“ (rekli), fényes gombokkal s több effélével.

Sajátságos az a magyar népnél, hogy a fehérnemün kivül minden ruháját nagyon szükre szabja. Ilyen a járása, beszéde, táncza és munkája is. Gyorsan megy, őszintén, röviden beszél, tüzesen tánczol és erősen, kitartóan dolgozik. Átalában e nép kedélye eleven és vidám; ezt mutatja egész testalkata, öltözete, mely feszesen testéhez simul; ezt izmainak rugékonysága, hamaros magaelhatározása s a hevesség, mely egész valóján elömlik.

A tehetősb és szegényebb emberek öltözete közt csak annyi a különbség, hogy ezeké jobb minőségü, amazoké pedig gyengébb anyagból van készitve. A nők, mig hajadonok, hajdon fővel egy hosszu fürtbe (czopfba) font, fényesre simitott hajjal járnak; férjhez menés után csak bekötött fejjel lépnek ki a házból. Mikor gyászolnak: egészen feketébe öltöznek. A gyász egy évig tart, mely alatt a megszomorodott felek semmiféle mulatságba nem igen mennek, vagy ha mennek is, tánczban nem vesznek részt.

7. A tánez is igen jellemző a máramarosi magyar népnél. A lármás, rikitó és gyors zenét szeretik, a hangváltozatokhoz kezeikkel és lábaikkal eredeti, sőt sokszor művészi mozdulatokat tesznek. Hajlonganak a zenére, tapsolnak, ujjokkal pattintanak, tenyerökkel csizmájokra ütnek, ujjonganak és verseket kiáltanak közbe. Nincs egy-egy szebb látvány, mint egy ilyen magyaros mulatságot végignézni. A leányok nagy szemérmesen kört formálva állnak vagy ülnek azon legénycsoport körül, mely a középen a verbunkost járva egyengeti, illegteti magát. Azután büszkén félvállról int ki-ki a maga párjának, s az elébe perdülvén, kezdik együtt czifrázni, aprózni majd sebesen forogni. A tánczos hol elbocsátja, hol magához szoritja tánczosnéját; most elébe pattan, majd háta megé perdül, de mindig körülötte jár; mig ismét megragadják egymást, s jobbra-balra ugy megforognak, csuda, hogy bele nem szédülnek. Ez az igazi magyar csárdás.

Járják a magyar tánczokon kivül az erdélyi oláhot és a német tánczok minden faját. Ez utóbbiakat azonban csak nagy ritkán. A viskiek tudnak még valami medve-tánczot, kondás tánczot és kalamajkát is. Szóval, e nép nagymester a tánczban, és oly szépen csinálják kivált az erdélyi oláhot, hogy nincs az a tánczmester, a ki utánozni, vagy betanitani, avagy eltanulni birná. Talán vele születnek!

8. A vagyoni állapot átalában jónak mondható a magyarságnál. Többnyire földbirtokuk van, melyből a ház szükségei, marhaállományuk, melyből a ruházat, ló- vagy ökör-szekér, mely után egy kis pénzecske kerül a házhoz. A szabad uzsora azonban tagadhatatlan, hogy megviselte ezt a népet is. Pénzecskéje nem igen levén, az adóknak mindenféle nemei pedig reájok nehezülvén, jóformán eladósodtak. A nép-bankok, melyek a boldogabb években alakultak, s szép virágzásnak örvendtek, megszüntek, vagy idejök lejártával többé nem alakultak meg. Példa erre a viski is, mely a 70—75-ig terjedő 5 évre alakult s igen sok jót tett; de ekkor a pénz szétosztatván, azóta többé fel nem állhat. Az idő jelei ezek is.

Az egyesülés iránt is erős hajlammal bir a magyar nép. Vannak az egyes városokban népkörök, olvasóegyletek, egymást halál, vagy más szerencsétlenség esetére biztositó társulatok, gazdasági egyletek stb. Rendeznek kiállitásokat, versenyeket. Tartanak utcza- és tized-gyüléseket. A fiatalságnak játéka is mind társas és testedző.

A magyar ember, ha elszegényedik is, sohasem koldul. A rokonok, ha akarna, sem engedik, hogy házról házra járjon a családnak bármely távol tagja. Inkább kiosztják annak eltartását egymás közt ugy, hogy egy ideig gondozza egyik, azután a másik, harmadik egész a halálig. A szomszédok, ismerősök és a családon kivül állók is el-ellátogatnak a szegényhez és üres kézzel soha nem mennek. Még a betegágyas asszonyt is mind jó étellel és itallal látogatják és gondozzák az ismerősök a felgyógyulásig.

9. A bűntények sokkal kevesebbek aránylag a magyarság közt. Ezt a tömlöczök lakói s a statisztikai adatok mindig igazolták és igazolják. Ha bajba jön is a magyar ember: inkább csak verekedés miatt esik az meg. Az pedig vérében van, hogy jussait nem hagyja.

Rablás és gyilkolás a legritkább esetek közé tartozik nálok. Az ez előtti években megtörtént, hogy egy-egy lopott ló akadt a magyarság között is: de ujabban ilyen már elő nem fordul. Elvétve estek emberölések is a városokban, de többnyire nem szántszándékosak; vagy ha a harag és düh megtétette az ilyet valamelyikkel: azt a bíróságnak önként bevallja s bűnének büntetését kéri. Mindig beszélik a viski ember esetét, a ki a követválasztási mozgalmakkor ugy fejen talált ütni egy orosz ellenpártbelit, hogy az szörnyet halt. Ezért tömlöczbe tették a bűnöst, s mikor tárgyalás előtt azt mondta neki az ügyvédje, hogy „tagadjon el mindent; mert ha bevallja, felakasztják“: egész hideg vérrel felelt, hogy ő nem tagadja, akármi történik is vele, mert ő csakugyan megütötte, és attól az ütéstől halt meg az ember. „Hanem, tudja mit, fiscális ur? mondá a szegény ember, az ur ugy is érti ezt a mesterséget, tagadja el helyettem, megfizetem ugyan becsületesen a munkáját, de én bevallok mindent“ . . . . A técsői magyar is kitett egyszer magáért, mikor váló-perben törvényszék elé idéztetett békülésre. A törvényszék elnöke tisztéhez képest csak biztatta őket, hogy egyezzenek meg, menjenek össze s lakjanak együtt továbbá is szépen . . . Különösen a férjet kezdte kapaczitálni; dicsérte a menyecskét, hogy milyen szép, derék, takaros; vegye vissza stb. „Már, téns törvényszék, beszélhetnek nekem akármit és akármennyit, felelt a férj, nem kell nekem ez az asszony soha, mert ez félref—gó (azaz kikapó.)“ A törvényszék tagjai alig tudták a kellő komolyságot megtartani s abba is hagyták az egész békéltetést. A hosszumezei magyar asszony még eredetieb-

ben mondta meg a birónak, hogy miért nem kell neki a férje, mikor erőszakolta a hazamenetelre.

10. A beszédmód minden városban más-más a magyarok közt, s egyik a másikától sokban eltérő. A técsőiek igy beszélnek: Négy ökörvel szekérvel, három asszonyembervel. Az Istvánt Esvánnak hivják. E helyett: Hála Istennek, hogy haza jöttünk, igy fejezik ki magukat: Pedig hogy itthon vagyunk! stb. A viskiek már igy beszélnek: Öker, göder, tüker (ökör, gödör, tükör), hallad (hallod), öttem (ettem), Lajas, Káraly, Lingvaj, Szirmaj, Kassaj stb. (Lajos, Lingvai stb.) Itt nagyon sok olyan szó is van, melyet másutt az országban nem találunk sehol. Például: lagajda, futuczkó, kamundar, liligó; az igék közül: csimbargózni (felkunkorodni), hurgyalni (kivölgyelni a zsindelyt), dereducsálni (beszélgetni) . . . A hosszumezeiek igy olvasnak s beszélnek: „Dicsőségedvel teljes egész föld s jóságodot hirdeti minden! stb.“ Szigeten és Huszton az intelligentiától, mely a legszebben és minden modorosság vagy tájszólás nélkül beszél, a nép is eltanulta a helyes kiejtést, s külön beszédmódot nem is jelezhetünk.

11. A magyar népszokások a máramarosiaknál inkább Hosszumezőn, Técsőn és Visken veendők szemügyre. Némi eltérés egyik vagy másik szokásban a helyi viszonyokhoz képest mutatkozik egyik és másik városban is: de átalánosságban a következők mindenikre illenek, mert mindenikben igy vannak.

A szerelem virágai nyári vasárnapokon nyilnak a mezei társasjátékoknál, vagy hétköznap estéken a len- és kendertörésnél, tilolásnál. Folytattatik aztán télen át a fonó-házakban. Van kis leány-, nagyleány-, menyecske- és asszonyfonó is. Kiki a hozzá illő fonót látogatja. Fonó 10—20 is alakul egy-egy városban, s szombat- és vasárnapestét kivéve minden este összegyül. Szombat- és vasárnapeste arra való, hogy akkor otthon keresik fel a legények szivök választottjait. P. Szathmáry K. igen híven igy irja le ezeket a szokásokat.

A szombat-este egy gyöngéd szerelmi nyilatkozat ideje szokott lenni. A vizes veder t. i. ilyenkor a kutról le van véve s a tornácz utcza felőli karfájára állittatik, melyben a választott a számára kötött vasárnapi bokrétát megtalálja, ha valami baj nincsen a szivek világában. Ebben pompázik aztán az ifju egész vasárnapon keresztül, szerelmi jelét büszkén kalapja mellett hordozván.

A házasságok igaz, hogy „égben köttetnek“ : de itt a szülők is munkások benne, s különösen a fiu szülői mindent elkövetnek, hogy fiok érzelmeinek az ő választásuknak megfelelő irányt adják. Elejtett szavak, czélzások, biztatások, sőt egyenes parancsok is történnek azzal a határozott utasitással, hogy a fiu a kiszemelt leánykát mulattassa mások felett. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szerelem ritkán hágja át a szülői parancsot s még ritkábban a város határait.

Az ismeretség mindaddig szövődik, mig a fiu szülői kimondják az elhatározó szót, hogy „a télen meg kell házasodni.“ Ekkor már nem jöhet kérdés alá a személy; csupán az idő. Ettől kezdve a rendesen csak 20—22 éves ifju ember nemcsak szombaton s vasárnap estve, hanem a vasárnapi két templomozás között is megjelen a szülői háznál s a délutáni templomra együtt megy választottjával és leendő anyósával.

A megkérés következőleg történik: A vőlegény oly idő tájban, mikor a leány házánál idegen vendég nem lehet (estvéli 10—11, vagy reggeli 4—5 órakor), megjelen s a maga vagy mások által készitett, vers- vagy prózamondókával a leányt megkéri; kedvező válasz esetén a kézfogó valamelyik következő szombat-este (más nap nincs szokásban) kitűzetik, s a násznagy és örömapa kijelöltetnek.

A megkérés után mind a két háznál füstöl a kémény, sül a csőröge és kürtös fánk, hozzák a mézes pálinkát és bort (egyebet nagy ritkaság az ily lakomáknál látni), s hét óra tájban már itt is, ott is telve a ház rokonokkal és vendégekkel s az asztal a konyha fenn irt termékeivel.

Ekkor a násznagy elküldi a vőlegényt a leányos házhoz azzal az izenettel, hogy, „bizonyos dolog elintézése végett engedtessék meg oda mehetni násznagy uramnak és hozzátartozóinak.“ E kérésre az örömapa ekkép válaszol: „Ha tisztességes és a ház becsületével megegyező, istenes dologban járnak: jöjenek egész bátorsággal, mert kedves vendégek gyanánt fognak fogadtatni.“

Ekkor a násznagy a vőlegény jegyével, mely rendesen szalagból, néhány tallérból vagy aranyból áll, a nyoszolyó-asszony pedig egy tál kalácscsal és itallal megterhelve, a vőlegénynyel és vendégeivel együtt a leányos házhoz mennek, s miután eljövetelöket az előbb adott válasz előhozásával igazolják, helyet foglalnak. Pár percznyi ünnepélyes szünet után azonban feláll a násznagy s a vőlegény istenes szándékát ékes szavakkal tolmácsolván, a leányt kikéri.

Ilyenkor, ha az örömapa a kedélyes emberek közé tartozik, a leányt nem adja ki, sőt e botrányos elrablási szándékon megütközést tettet; későbbi megnyugtató szó-csere után azonban, melyben a kedélyes násznagy a vőlegény részéről menyet, földet igér, végre kiadják, de legtöbbször nem az igazi menyasszonyt, hanem valami rút álarczost, vagy potrohos komoly férfiut, kinek fejére kendő van kötve, s csak miután a násznagy az álmenyasszonyokat visszautasitja, történik meg az igazinak kiszolgáltatása.

Majd vége lesz a tréfának. Az öregek szájában Isten neve forog, s ezt nem szabad „hiába“ felvenni. A két ifjúval kezet fogatnak, s a jegyek a násznagy és örömapa által kicseréltetnek. A menyasszony jegye egy, háromba tűrt kendő.

Kezdődnek a kinálgatások, még pedig a vőlegény étellel és itallal a leány vendégeit és megforditva kinálgatják. Ilyenkor az a mester, ki a vőlegénynyel valami tésztából készitett babát vagy bölcsőt meg tud etetni. Lakoma után a násznép haza oszlik.

A szerelem és hűség ezentuli hévmérője a jegyszalag. Mást, kivált mástól kapottat, a leánynak hordani nem szabad; s a jegyszalag letevése, vagy idegennek fölvétele komoly viszályt idézne elő közöttük. A legény, ha otthon van, minden este látogatást tesz jegyesénél.

Közelegvén a násznap, mely némi előitéletes szokásból rendesen keddre szokott kitűzetni, az azt megelőző vasárnapon a vőlegénynek két s a menyasszonynak egy vőfélye bokrétásan s nádpálczásan czifra mondókákkal hivogat, s a mi eredeti, magát az illető két házat is ünnepélyesen meghivja.

A „sirató este“ a hivogatást követő napon történik, a mikor a vőlegény menyasszonyának ruhát, egy pár kordovány csizmát, nyakkendőt és selyemkötényt küld; ez a vőlegénynek inggel, lábravalóval s kendőkkel kedveskedik, s néha még a rokonoknak is jut a kendőajándékból. A küldeményt vivő nők hivatalosan lerészegittetnek.

Az esküvés is sok tréfás szertartással megy végbe. Mindkét fél hazulról külön indul el, s esketés után a templomból mindenik fél vendégeivel együtt hazatér.

Ekkor a vőlegény kisebbik vőfélye a leányos házhoz megy s fenhangon követeli a menyasszonyt, mint a kihez az örömapának s

a szülei háznak „már semmi köze.“ Meg nem nyervén a menyasszony kiadását, ostrommal fenyegetőzve távozik.

A fenyegetés nem sokára be is lesz váltva, a mennyiben a vőlegény menyasszonya házát összes háznépével együtt meglepi. De mind a kaput, mind az ajtókat zárva találják, a mi csak sok kérdés után tárul fel, midőn az ablakon át a sok vendég bennléte fölfedeztetett. Ekkor a bennlevők az udvarra zúdulnak, s az örömapa tettetett nehezteléssel tudakolja e megrohanás okát. Majd az ál-menyasszonyok komédiája ismételtetik, s végre komolyra tér át az ügy, a mikor a menyasszony-vers, illetőleg ennek bucsuztatása, s az uj szülőkhöz beajánlása történik sok sirás és érzékeny jelenetek közben.

Rövid kinálgatás után az összes násznép a vőlegény házához tér, a hol különösen levesből, töltött káposztából és tejes kásából álló lakoma várja, melyeket verses mondások között hordanak be a vőfélyek. A menyasszony elébe egy beboritott tálban verebet rejtenek; a vőlegényt tányérra szájával leforditott pohárborral kinálják meg.

A kéregetés a kásás kanállal szakácsnék és muzsikusok számára nálok is divatos. A lakoma utolsó ételénél a vőfélyek igy adják tudtul a lakoma befejezését: „Ezt elhoztuk; többet is hoztunk“ (azaz, hoztunk volt, de már nem hozunk).

A menyasszony-tánczon kezdődik a lakoma utáni mulatság. Ez akkép történik, hogy a vőfély a menyasszonyt egy legelőbbkelő férfival, s a többieket is párjával felállitja, s mikor ezek tánczkészen állanak, elkiáltja, hogy „szabad a táncz,“ a mire három rövid csárdást járnak. A menyasszony-tánczos köteles a tánczosnéját a vőfélynek visszaadni, s a násznagy előtt a menyasszony tánczért 10—20 krt kell fizetni. A vőfély azután mind tovább osztja a menyasszonyt, mig minden férfival nem tánczolt, még az előbbkelő nőkkel is, és mindeniket megfizettette. Ha valaki a menyasszonyt elszalasztja: bort fizet. Éjjel a vőfély, ha szerét teheti, ellopja a vőlegény vagy menyasszony csizmáját, a mi, ha sikerült, a nyoszolyó-asszony, mint rosz őr, bort köteles fizetni.

Reggel kontyolás után egyházba, s innen a leány szülőihez mennek, főkötős leányukat nekik bemutatni.

Vallásossága e népnek talán páratlan. Különösen a helvét hitvallásuaknál (ezek teszik főrészét a tősgyökeres magyarság-

nak) alig van ház, a hol a „Szent-Biblia“ és a „Zsoltáros könyv“ közkézen ne forogna. Az öreg asszonyoknak ezek egyedüli olvasókönyveik. Van olyan, a ki életében százszor is átolvassa. Az ünnepeket nagy áhitattal ülik meg, kivált délelőtt még kést sem fognak a kezökbe, mert azt mondják, hogy az vétek. Urvacsora-vételkor egész addig, mig a templomból ki nem jönnek, semmit nem esznek. A templomot nagy szorgalommal s tömegesen járják; ott buzgón imádkoznak, énekelnek és a predikácziót ugy megfigyelik, hogy azoknak, kik bármi ok miatt otthon maradtak, egészen is elmondják. Ünnepjök csak öt van egy évben: a husvét, karácsony, pünkösd, áldozócsütörtök és nagypéntek. Ezeket szorosan megtartják; de többre aztán, t. i. a más felekezetbeliekére, nem igen ügyelnek. A keresztelési, confirmálási, esketési és temetkezési vallásos szertartások nagyon nagy komolysággal és buzgó áhitatossággal történnek, s az Isten nevét ilyenkor hiában csakugyan fel nem veszik.

A halottat istenes énekek éneklése mellett virrasztják. Ilyenkor egy vagy könyvből, vagy a nélkül elől diktálja az ének-verseket, s a többi énekeli. Valami meghatóbb nincsen, mint egy ilyen virrasztóban lenni és végig hallgatni azokat a gyönyörüen elzengett szomoru áriákat. A halott felett hosszas predikácziókat tartanak s minden rokontól, szomszédtól, baráttól és komától elbucsuztatják. Efféle búcsuztatót mond a pap is a templomban prózában, s mond a tanitó is a temetőben versben. Az eltakaritás után, mindjárt a temetőben, meghivják a végtisztesség tevő közönséget torra a halottas házhoz. Itt aztán egy pár pohár pálinka megivása s egy pár harapás málékenyér elköltése közben megemlegetik még az eltakaritottnak érdemeit; vigasztalgatják a hátramaradt gyászos feleket, s lassankint hazaszélednek. A „fejfákat“ többnyire fából készitik, kicziráázzák s mindig versben irják reá, hogy kinek hamvai felett állanak. Ezek a versek sokszor nagyon furcsák, de mindig a kegyelet rovatik le általok.

Vallásossága mellett a magyar nép, mint mindenütt, itt is bizony babonás. Ha a kis gyerek roszul van: akkor annak „szenes vizet“ készitnek. Valami „átkozott szem“, mint mondani szokták, átnézte a porontyot, s ha e különösen készitett vizzel meg nem itatják, még meg is halhat. Előveszik tehát a vizivásra használni szokott bádog edényt, azt félig töltik esővizzel s egy pár izzó szenet belevetnek, mely sustorogva elalszik, azaz, mintegy beleful a

vizbe. A bádog edény száját befogják tenyérrel s néha még bűbájos szavakat is mondanak felette. Az igy ellátott lágymeleg vizből beletöltenek aztán egy pár kortyot a gyerekbe, s ha csakugyan jobban lesz, ezt bizonyosan a jó szenes viz hatásának tulajdonitják.

Az uj házaspárt ugy tréfálják meg a lányozni járó legények (s talán volt szeretőik), hogy éjnek idején felszedik kapujok előtt a hidat, kivetik sarkából a kaput és valami csóvát is felszurnak egy rudon a keritès tetejére. Ez aztán a mellett, hogy nagy csufság, roppant roszat is jelent. A híd és kapu helyrerakása egész házaséletben való haszontalan igyekezetet, a csóva pedig zenebonát fejez ki.

Tud e nép babonás része (legalább ugy hiszik) mást „megrontani“, tejet vérré változtatni, valakire ráolvasni, rostát vetni és sok más ilyen csuda dolgokat csinálni.

Ha a tűz pattog, ha a csorda későn jön, ha a nap fellegben megy le, ha a hegyek füstölögnek, ha a dohány nem akar égni a pipában, ha a marha eresz alá fekszik, ha a só megnyirkul, ha a köszvényes láb fáj, ha rekkenő meleg van, ha valaki hallal álmodik: ez nálok mind az esős időt jelenti. A péntek naptól, a 13-as számtól, az ágyból bal lábbal való kilépéstől csakugyan félnek itt is, mint másutt.

Kuruzsolni is jól tudnak a más vidékiekhez hasonlóan. Irralzsirral, gizzel-gazzal sok mindent meggyógyitanak, vagy még jobban elrontják. A kelésre keserülaput, a vágásra utilaput, pókhálót, fejérföldet, a zuzásra nadálygyökeret, a nyilamlásra lenmaglisztet, tormás mézet, dohánylevelet, a daganatra tejfelt, szurkos viaszkot, sült vereshagymát s több effélét raknak. A fájós fogba tömjént dugnak, farkas-cseresznyét tesznek, vagy pálinkát, rumot tartanak rajta, stb.

Tréfája és humora kitünő, eleven és kellemes a máramarosi magyar népnek. A técsői, viski és hosszumezei ember mindig évelődik egymással, bárhol és bármikor jönnek össze. Gunynévvel „técsi dongó“-, „viski szász“- és „hosszumezei pityeré“-nek czimezik őket. Egyszer a técsi azt kérdezte a viskitől: „Hová mégy te bakszász?“ „Megyek a „dongók“-nak köpüt vágni“, felelt ez rögtön. A hosszumezeiekről meg azt beszélik, hogy mikor először mentek vasuton a szigeti vásárra s ott megvették a marhát: elvezették a vasuthoz s hozzá akarták kötni a kupéhoz (már mint a szekérlőcshöz),

hogy hadd menjen igy a vasuttal hazafelé stb. Ha a viski ember meglát egy peczkes kis leányt, gunyosan utánakiált: „Csupa minő! Hátha még nő?“ A viskieknél szokás az is, hogy a hivásra „tessék!“ helyett ezzel felelnek: „Mi?“ A técsi, ha ezt hallja, ráfelel kötekedve: „Nem mí (mély) az, hanem csak kis gödör“ stb. A husztiakat sváboknak, a szigetieket pedig csizmadiáknak csufolják. Mindenik gunynévnek megvan a maga története. A técsiek azzal büntettek volna meg egy dongót, mely az ő birájoknak az orrát megcsípte, hogy felvitték a torony tetejére s ledobták, hogy törje össze magát. Persze a dongó elrepült. Azóta ezzel csufolják őket. A viskiek első magyaroknak tartják magukat az egész világon, azért nagyon neheztelik, ha szemökre vetik, hogy „szász“ az eredetök. Igy vannak a husztiak is a svábsággal. A hosszumezeiek azért pityerések, mert az egész határjokon csupa kolompért termesztenek. A szigetieket pedig azért csufolják csizmadiáknak, mert kivált ez előtt, csakugyan roppant sok volt ott a csizmadia.

De ki győzné e nép sajátos észjárását, találó és pattogó élczeit mind leirni? Legyen elég ennyi. Ezekből is meglátszik, hogy ez a faj nem satnya, hogy itt az ősi jóféle vér lüktet.

Viski K. Bálint.

59 §. Az oroszok.

1. Népjelleg. A máramarosi oroszok első pillanatra felismerhetők barna, nagy, fekete s többnyire göndör hajzatuk, sürü, hosszu vastag szemöldöküK, sötét szemeik, vékony, hegyes, felhajlott orruk által. A borotvált bajusz s a tőből lenyirt bajusz igen gyakori. Termetökre nézve izmosak, szálasak, s a barna szemüeket kellemeseknek is mondhatjuk, mig a kék s inkább szürke szemüek tekintetében a ragadozó madarakra emlékeztető kifejezés ül.

Kedélyök inkább derült; jellemök szelid; e mellett meglehetős mozgékonyak s a tett kérdésre gyorsan s egyszerüen felelnek.

Nőik csinosak, s nem ritkán kiváló szépségü is akad közöttök. Azonban alig van mulóbb szépség valahol, mint e népnél. Mikor a rövid ideig tartó ifju évek távozni kezdenek: ez arczokat azonnal mélyen bebarázdálja, eltorzitja az idő. Éltes szép nőt, vagy kellemes külsejü agg férfit alig találni a nép között.

Egészen jó erkölcsünek e nép nem igen mondható, és hogy a müvelődésben hátravannak, mutatják egyes oly jelenségek,

melyek csak igen primitiv fejlődési fokon levő népeknél fordulhatnak elő.

Igy pl. a Verchovina, e tisztán orosz járás, felsőbb vidékein semmi titkot sem csinálnak abból, hogy a gazda ugy szerződik a juhászszal, hogy nyáron át minden héten, vagy bizonyos időközben, felküldi feleségét, vagy ha az vén volna, leányát a juhászhoz a havasra. A Bach-rendszer alatt volt egy verekedési végtárgyalás a megyei törvényszéken, a mikor a vádlott megkérdeztetvén, hogy miért verte meg gazdáját? az azt válaszolta: „Mert nem tartotta meg a szerződést, melynél fogva kötelezte magát, hogy minden két hétben felküldi hozzám a feleségét, pedig ezzel bolonditott engem a havasra.“

2. Népviselet. A máramarosi, főkép verchovinai oroszok öltözéke nem igen kellemes hatást idéz elő. A fürtös vagy másutt füst-szinre festett guba, ugyanily szinü nadrág s a nagy kalap alatti bozontos haj igen zord külsőt kölcsönöznek a verchovinai orosznak. A nők általában véve csinosabbak és tisztábbak. Különösen a verchovinai nőket, mondhatni, egészen magyar nemzeti szinü ünnepi öltözékökben, mely rendesen fejér ingből, piros kötényből és zöld övből áll, szinte jól esik látni.

Az orosz nők különben igen hiuk és rendkivül kedvelik a piperét. A leányok az általánosan dívó gyöngypárta mellé oly nagy bokrétát tüznek, hogy az bármely kolosszalis virágkehelybe beillenék. Hajok közé két sor lószőrfonatot raknak, melynek segélyével különben is vastag és bozontos hajokat magasra fésülik. A kövér nyakat egész a hirtelen-domboru és messze kiálló mellig lenyuló, s üveggyöngyből, gránátból, keresztekből, pléhekből, tarka növény magvakból, rézkarikákból s honi gyémántból fűzött számtalan soru nyakláncz ékesiti.

Az asszonyok ünnepi fejéke apró keskeny magyar kucsmához hasonlit, melynek alja fekete, felső része fehér.

3. Lakhely. A máramarosi orosz, mint a román is, magakészitette faviskójában lakik. A tehetősb és szegényebb sorsuak házai csak abban különböznek egymástól, hogy az előbbiekéi szurkos fenyőből, az utóbbiakéi bikk-fából vannak épitve. Rendszerint igen alacsonyak s az igen kinyuló szalma-eresz miatt homályosak. A szük és ezen kivül az eresz alatt elbujt ablak nem sok világosságot bocsát be a szobába. Kéménye az orosz és román lakháznak nem

igen van. Egy, a szabadba szolgáló cső, vagy a padlásba vágott négyszegletü nyilás vezeti ki a füstöt.

A helységbeli házak sok helyütt 200—300 ölnyi távolságban állanak egymástól; s ha ezeket és a hegyek oldalain s tetején messze szétszórt egyes házakat szemléljük: azt kell hinnünk, hogy e nép a társasághoz nem igen vonzódik.

Butorzat. Kevés a mondani való az orosz lakházak butorzatáról. Egy ágy lepedővel betakarva, egy vastag asztal, egy edénynek szolgáló polcz, egy hosszu széles pad, egy hosszu élésláda a házi eszközök összesége.

Gazdasági viszonyok. A máramarosi oroszoknál alig lehet gazdaságról szólani. Tán nincs nép a földön, melynek oly kevés igényei, szükségei legyenek, mint ennek, s mert fogalma szerint elege van arra, hogy éhen meg ne haljon, igen nehéz közöttök gazdaságot, ipart fejleszteni. Diogenesi egyszerüségében csodálkoznék rajta, ha őt nagyobb szorgalomra azért ösztönöznék, hogy zabkenyér helyett töltött káposztája legyen.

Midőn tengeri vagy zabkenyere tavaszszal elfogy, a mi rendesen igy van: pár hónapot nagyon nehezen átküzdve, a föld terményeihez s fák gyümölcseihez fordul és a félig kifejlett, kőkeménységü vad almát majd nyersen, majd főve, majd vele ételét savanyitva fogyasztja.

Burgonyája rendesen szép és jó terem. De az éhség nagy ur; s mikorra a teljes megérés ideje eljön: akkorra már rendesen ki van bányászva a föld belseje.

Ipara, kereskedelme egyáltalában nincs. Bocskorát marhája bőréből, sapkáját, gubáját juha gyapjából önmaga készíti; fehérneműje kertjéből telik ki, s csak tarka-piros kendőkért, férfi kalapokért s üveggyöngyökért megyen a zsidó boltoshoz.

A mi oroszunk fentebb vázolt viskójában, főkép télen, minden közlekedéstől elzártan hetekig ellakik, sem ember, sem lelkész, sem templom hiányát nem érezvén. Mig van mit ennie: megvonul odujában, s félig rosz dohánynyal, félig hamuval telt pipájából füstölgetve füsttel különben is telt szobáját, hideg közönyösséggel néz ki, egy □ lábnyi ablakán, melyet télen félig, néha fölebb is hó takar, s várja, mig elvonul az iszonyú fergeteg, mely a rengeteg erdőt simává takarja, s észre sem veszi, hogy mig ő semmire nem gondolásában megszokott hidegséggel merült el a fagyos természet nézde-

lésében, addig elszabadult borját ajtaja elől czipeli el a farkas, s ennek társa a meztelen kifutott fiucskát marczangolja éles fogaival a jajveszékelő anya szemei előtt hatalmas körmeivel.

Ez állapot nem jobb a lappokénál!

De azért ne higye senki, hogy e nép nem boldognak érezi magát. Ám próbálják meg őt kicsalni ősei kunyhójából s elköltözésre birni. A termékenyebb szomszéd megyék térein csak addig tanyáz, mig jól lakott s családjának néhány heti élelmet szerezhetett: azután visszatér hegyeibe, ős erdői közelébe élvezni ujra a nem ismert, mert nem érzett nyomort s rágódni a sors nyujtotta táplálékon.

4. Vallás. A máramarosi oroszok mindnyájan kizárólag a gör. kath. egyház hívei. A mi vallásos meggyőződésöket illeti: sajátszerü vegyüléke az a vakbuzgalomnak és a babonás félelemnek, s alig lehetne meghatározni, hogy a kettő közül melyik benne a tulnyomó.

Vallásossága legelső sorban azon merev ragaszkodásban nyilvánul, melylyel hitének hagyományos szokásain csügg, s a melyektől alig lehetne eltériteni.

Lelkésze iránt a legnagyobb tisztelettel viseltetik; de ezzel szemben is kész hitének traditióit ugy, a mint azt apjától tanulta, minden ujitás ellen megvédeni.

Mindazonáltal az orosz, különösen a verchovinai, nem a legjobb templomjáró, s van közöttök olyan is, a ki csak husvét vasárnapján keresi fel az egyházat, hogy ősi szokás szerint eledeleit a lelkész által megszenteltesse s megvigye övéinek az örömhirt, hogy: „Chrisztosz voszkresze. (Krisztus feltámadott.)

Böjtjeit asceticus önmegtagadással tartja meg, sok tekintetben még szigorubban, mint a román. Húsos eledelekről, melyekből ugyan különben sem gyakran jut neki, szó sincs; szertartása szerint még tejet, vajat s tojást sem eszik ilyenkor, kizárólag savanyitott káposztával, kukoriczából készült kenyérrel s burgonyával táplálkozván.

Különös lelkiismeretességgel tartja meg a husvét előtti 40 napi böjtöt.

Ünnepei között az orosz népnek legelső helyen áll a husvét, melyet nagy ünnepélyességgel ülnek meg.

Husvét szombatjára a máramarosi orosz, bárminő szegény legyen is, megsüti buzalisztből „pászkáját“, azt egyéb élelmiszerekkel együtt kocsira teszi, vagy ha ilyen nem volna, zsákba téve vállára veti s a legközelebbi templomig viszi, hogy a lelkész áldását

kikérje rá. Ha ez megtörtént: hazatér s e szavakkal köszönt be családjához: „Chrisztosz voszkresze“, mire azok: „Voistinu voszkresze“ (valóban feltámadt) szavakkal felelnek.

Ezután az áldással ellátott eledelek asztalra kerülnek s a hosszu böjt után a legjobb étvágygyal fogyasztatnak el.

A karácsonyi ünnepek alkalmával az oroszoknál a nevetséges babonáknak egész sora hajtatik végre. Igy pl. mihelyt a nap alkonyatra hajlik, a legtöbb háziasszony szalmával hinti be a szoba padlózatát s leül rá, hogy kotlóstyúkja, az asszony példáját követve, sok tojást adjon. Ezután az asztalra helyezi a „Koroly“-t (egy zabszálat), melyet királynak hivnak; ezt vörösfonállal keresztül köti, mellé tesz annyi fokhagymát, a hány tagja van a családnak; mindezt fehérkendővel betakarja s a munka végeztével kuruzsoló körútat tesz a házban. Az istállóban a barmoknak sót ad; ha méhkas van a kertben, mindegyikbe annyiszor fuj bele, a hány uj rajt akar belőle jövőre. Visszatérve a házba leveti öltözékeit, s kezébe egy tál babot véve, meztelenül futkos, mindenféle irányban szórva a babot, hogy ez által a tüzet s jégesőt távol tartsa a háztól és vetésétől. Ha eladó leány van a háznál: azt megmosdatja mézes vizben, hogy vőlegénye akadjon.

Mindezek végeztével este megkezdődik a lakoma, mely után nyugalomra térnek. Alig koudul azonban meg az éjféli harangszó: talpon van az egész ház, s a templomba mennek.

Egyéb rendes ünnepeken kivül a Máramaros megyei oroszok még János születése napját is megülik (ó-naptár szerint jul. 6-án). Szokás ilyenkor a házak ereszét, az ajtófeleket zöldágakkal, különösen mogyoró-galyakkal, megrakni, azt hivén, hogy az akkor leszakitott fű ily módon száritva meg, csodahatásu orvosszerré válik, a miért főleg csecsemők fürdőjébe nagyon gyakran tesznek ily galyakat. Szokás még ugyanekkor az ugynevezett „Kupujló“, mely abból áll, hogy ez ünnep előestéjén égő fáklyák világitása mellett tánczolnak.

Hegyek tetején szokásban van továbbá tüzet gyujtani, melyet a fiatal leányok kézenfogva körüllejtenek. Ha e meggyujtott tüzek zsarátnakja három napig el nem alszik: akkor az orosz biztosan számit a jó termésre.

Az orosz templomokban profán tárgyu képek nem épen rit-

kaság. E képek éle leginkább az asszonyok ellen fordul s egyes bűneiket ostorozza.

5. Babona. A máramarosi oroszok vallásos hitében igen sok rész jutott a babonának. A már emlitettekhez hozzáadjuk még ezeket.

Az ördög létében való hitök feltétlen, s azt hiszik, hogy tényleg is beleavatkozik az emberi dolgokba. Hiszik a vampyrokat, melyek éjnek idején szerte barangolva az embert megtámadják s vérét kiszívják. Különben azt tartják, hogy e vampyrok nem egyebek, mint azok lelkei, a kik életökben kuruzslással foglalkoztak.

E hitök daczára is azonban a kuruzsolás közöttök igen el van terjedte.

Hogy a bajnak oka a nép tudatlanságában s müveletlenségében gyökerezik: alig tartjuk szükségesnek felhozni, s annak gyógyitására egyetlen szert ismerünk csupán: az iskolázást.

6. Népszokások. A máramarosi orosz népszokások főbbjeit, a következőkben adjuk:

a) Lakodalom. A lakodalmi ünnepély az esketés előtti estén veszi kezdetét s 3—4 napon keresztül tart folytonos mulatozás, és jó kedv között, melynek örömeibe csak az esküvőre menő menyasszony érzékeny búcsuja szüleitől, ismerőseitől önt némi bánatot. Esküvő előtti napon a menyasszony szüleinek házánál összegyülnek a rokonok, ismerősök, s egész éjen keresztül foly a táncz, meg a szeszes ital.

Viradatkor a menyasszony s a vőlegény a közellevő patakban megfürödnek, vagy ha ilyen a közelben nem volna, a kutnál megmosakodnak. Visszatérve, kibontják a menyasszony haját s ráteszik fejére a „Jefnárj“ megáldott koszorút. Ezután a menyasszony elbucsúzik övéitől, sőt még a szülei hajléktól is, s mint Rohrer igen szépen mondja, „a kályhától, mely oly gyakorta melegité, az ablaküvegtől, melyen keresztül először pillantotta meg vőlegényét.“ Ezután megindul a nászmenet a templomba, a hol a lelkész megköti a frigyet. Visszatérve a templomból, a mulatság ujra megindul s tart, mig csak a fiatal férj el nem viszi ifju feleségét.

Szokásban van Máramarosmegye oroszai között, hogy a fiatal asszony a menyasszony éj után következő reggelen fiatal férjének egy, e czélra készen tartott, darabka fehér czukrot nyujt át azon

kívánságának jelképeül, hogy a házasság olyan édes legyen neki, mint a czukor.

b) Keresztelés. Az uj szülöttet, alig pillantja meg az a napvilágot, a bábaasszony jéghideg vizbe mártja, melybe előbb csodahatásu füvet szórtak. A keresztelés napjának reggelén a kumy vagy komtry (komák) a keresztelőháznál megjelennek egy jó reggelire, melynek bevégeztével az uj szülött a templomba vitetik, a hol megkeresztel-tetik. A szertartás után az evés-ivás ujra megindul. A lakoma végeztével egy fatálra tett s pálinkával telt csuprot jártatnak körül, melybe minden jelenlévő egy rézpénzt vet. A csupor, midőn a körutat megtette, a betegágyas asszonynak adatik át, ki azt kiüriti s a pénzt keblére önti, hogy ujszülött gyermeke gazdag és takarékos legyen.

c) Temetés. Az oroszok gyásza igen megható, s a halál által sujtott család élénken fejezi ki fájdalmát. Ha a haláleset bekövetkezett: a szomszédok összegyülnek s előkészitik az elhunytat végső utjára. Miután langyos vizben a holttestet megfürösztötték, símára fésülték (a szakáll leborotváltatik): felöltöztetik ünneplő ruháiba s kiteritik. A virasztást a szomszédok teljesitik. A koporsóba az elhunytnak kedvencz tárgyait (ostorát, pipáját, kését, sőt néha pénzt is) mellé teszik, s mielőtt kivinnék a házból, az udvaron a földre helyezik a koporsót, sót és zabkenyeret tevén alája. A küszöbre érve, a koporsóval megérintik azt háromszor az elhunyt utolsó búcsujaképen, s miután a tetem átadatott nyughelyének, megtartják a szokásos halotti tort, mely azonban korántsem foly oly nagy zajjal, ugy szólván vigadva, mint a románoknál.

7. Költészet. Dal. Tánez.

Az orosz népnek, melynek legnagyobb része sem irni, sem olvasni nem tud, nincsenek verses könyvei. Egy ábrándos kedélyü leány, vagy mélabus pásztorlegény szíve képezi itt a költészet anthológiáját. A nép ajkán élő dalok, melyek örökségképen szállnak ivadékról-ivadékra, képviselik a költészetet.

A mult században még igen gyakoriak voltak e nép között a többnyire vak dalnokok, a kikről Biderman a „magyar oroszokról“ irt könyvében igen szépen mondja a következőt: Batyuját a vállára vetve, ifju kisérőjének erőteljes karjára támaszkodva, vándorolt az orosz troubadour házról-házra, faluról-falura. A nép mohón leste dallamos regéit, melyek majd bánatba ejték, majd örömre hangolták,

s miután a dal már rég elmult, még azután sokáig élt a hallgatók kedélyében annak lágy viszhangja."

A kevés fantazia s fatalismus ellenére is mély és fogékony kedély jellemzi e nép dalait, s csak egyetlen rövid példát akarunk itt felhozni, mely, úgy hiszszük, csak egy ujjmutatással bár, de eléggé jellemezni fogja e nép költőiségét s költészetét.

A megcsalt leánynak hűtlen szeretőjére mondott átka van e következő négy sorba foglalva :

Zsurov bésza upászáv
Bidov bészá pudper
Nescsásztyá pasztelév
Nedoleju prékrév.

(Búval lakjál jól,
Bajra támaszkodjál,
Szerencsétlenség legyen vánkosod,
Balsors a takaród.)

Kiváló említést érdemelnek igen sok költőiséget rejtő mondáik, a milyen pl. az, mely az egykor viz alá merült harangokról szól, melyek, valahányszor veszély közelget, megkondulnak alant a mélyben, figyelmeztetvén a lakosságot a bekövetkező bajra. Vagy az, a mely a dulfalvi „Szirén"-ről meséli, hogy a Talabor vizében lakik, s a habok titokszerü zugásával csalja le az arra menőket magához a mélybe, hogy megölje azokat. Továbbá minden havashoz fűznek egy-egy ilyen regét, melyek közül némelyik igen sok képzelemmel s költőiséggel bir. Ilyen a „Popágya" havas regéje. Egy rabló Iván pap ifju szép felesége iránt forró szerelemre gyulván, azt elrabolta. Iván pap neje keresésére indul, de a keresésben kifáradva összeroskad és meghal. Nejét a rabló a „Popágya" havasra vitte fel, a ki, hogy a rabló buja karjainak ölelését kikerülje s szerelme tisztaságát szeplőtlenül megőrizze, a havasról leugrik.

A máramarosi orosz tánczok közül, mint valódi nemzeti táncz, egyedül a „Kolomejka" emlitendő meg, mely a megyebeli oroszoknak kedvencz táncza, s általánosan el is van terjedve. Körtáncz ez, melyben a férfiu kezeit csipőjére támasztva, földre szegzett szemekkel hányja-veti lábát, mig tánczosnője reá szegzett szemekkel, apró tipegő léptekkel meg-megkerüli, olykor-olykor, ha tánczosa kezeit összecsapva erre jelt ad, egyet fordulva tovább tipeg. A tánczos

végre körülöleli tánczosnője nyakát, s jobbra-balra hajlongva folytatják a tánczot.

Jellemző az oroszoknál, hogy sohasem tánczol egyszerre több pár. Ha egy pár megkezdte : a többiek nézve állják körül s várnak, mig a sor reájok is kerül.

8. Közmondások.

Minthogy a közmondásokban a nép gondolkozásának sajátszerüségei vannak kifejezve : egynehány orosz példaszót is felsorolunk.

1) A né pecza, a né láve. (Se kemencze, se lócza. Azaz : Iro pauperior.)

2) Klén klénom vebevajut. (Ék ékkel üttetik ki.)

3) Na páde koszá ná kámény. (Nincsen olyan kasza, mely meg ne találná követ.)

4) Otpála mu czeczka ot rota. (Kiesett a csecs a szájából.)

5) Dobri sérétészá u csuzsim. (Jó terjeszkedni idegen jószágon.)

6) Né káményá ne dálbé holovu prováléte. (Még követ sem adna a fejem betöréséhez.)

7) Kám dále do lyisza, tèm bolse dróv. (Minél mélyebbre mégy az erdőbe, annál több fát találsz.)

8) Prejde kumecz na obidecz á lozska ne bude. (Eljön a koma ebédre, de nem lesz kanala.)

9) Bábá z vozá szpéczám lekse. (A vén asszony leszáll a szekérről, s könnyebb a küllőnek.)

60. §. A románok.

1. Népjelleg. A Máramaros megyei románok általában véve rendes alkatuak. Férfiaik izmosak és edzettek, különösen kiválnak azonban a megye hegyesebb vidékén lakók s pásztorkodással foglalkozók, a kik kivétel nélkül mind magas, erőteljes alkatuak. Igy pl. az izai kerületben az 1875-diki ujonczállitás alkalmával minden három egyén közül egy alkalmasnak találtatott. Arczjellegök a merészen hajló orr, a tüzes fekete szem, melyek a római eredet bizonyitékai. A mi nőiket illeti: azok általában csinos arczuak s arányos termetüek; a hegyek közt élők üdék, frisek. Itt-ott találni közöttök oly szabályos szépségüeket is, hogy mintaképül szolgálhatnának a festőnek vagy szobrásznak.

A máramarosi román férfi ingerlékeny természetü és boszuálló, mint azt a kevésbé müvelt népeknél rendesen találjuk; de ez nem zárja ki azt, hogy családja körében szeretetreméltó s övéihez gyöngéd legyen. A munkában kitartó s fáradhatatlan. Egyik legfőbb jellemző sajátsága azonban e népnek (a mi egyik oka annak, hogy szegénység közt tengődik) a mulatozásra való hajlam, s a mi ezzel rendesen együtt jár, a szeszes italok nagyon kedvelése.

Ez áll nőikről is. Ezekre vonatkozólag még hozzáteszszük, hogy rendszerint jó anyák. A román nő igen könnyen szüli gyermekét; lebetegedése után 2—3 nappal, a mi majdnem a csudával határos, fölkel és a legnehezebb munkákat végzi.

Egyes előfordult esetek igen érdekesek. Szálka Péter gyulafalvi lelkész állitása szerint történt, hogy egy barczánfalvi nő Szigeten meghált atyjával, s roszul kezdvén magát érezni, a csürbe vonult, a hol csakhamar egy fiut szült. Az ujszülöttet azonnal kötényébe pólyázta, a csikorgó téli idő daczára felült lovára s haza nyargalt. Gyulafalván megtörtént az az eset, hogy egy jómódu asszony kiment a mezőre aratni, ott fiút szült, azt pedig takarta, az árnyékba elhelyezte, hogy a nap ne süsse, maga pedig tovább aratott és csak este vitte haza az uj polgárt a meglepett családnak.

2. Viselet. A máramarosi románok öltözködése igen egyszerü és olcsó s a megye más-más részein különböző. A férfiak rendesen juhbőrből készült mellényt, rövid, derékig érő inget s gatyát viselnek, melyet a házi asszony készit saját termesztésü kenderből. Ehhez járul egy kerek fekete szőrkalap, télen bárányból sipka, s a jó módúaknál egy, hol fehér, hol fekete szőr-köntös. A sárga gombokkal tömötten kirakott széles tüsző vagy táska igen el van terjedve.

A nők fehér fürtös gubát, vagy fekete szőrköntöst viselnek, a mely elől-hátul kötő zsinórral van ellátva. A női fényüzés leginkább a nyak körül viselni szokott töméntelen gyöngyben és érmekben jelentkezik.

3. Lakhely. Butorzat. A román lakházak fából épitvék, s az ember legtöbb esetben saját maga épiti fel házát, minthogy rendes mesterember ritkán akad közöttök. Igy a gazdálkodás mellett rendesen az ács és kerékgyártó munkához is értenek.

Az épitkezésnél különböző fa-anyagok használtatnak; de a többi között a tölgyfa szerfölött becsben áll s a kőnek és téglának elébe helyeztetik.

Építkezési módról (stilusról) természetes, hogy nem lehet szó. Egy rendes háznak a következő részei vannak: a) egy kétablakos nagyobb szoba, melyben a nagy terjedelmü „kuptyor“ (kemencze) nem kis helyet foglal el; b) egy kamara; c) egy konyha. Ezekhez járulnak még a csür és az istállók. A ház előtt hosszában nyulik el az elmaradhatatlan tornácz, mely nyári időben hálóhelyül is szolgál.

A mi a butorzatot illeti: az igen egyszerü és kezdetleges. Egy durva faragásu széles ágy, egy asztal s néhány lócza, melyek a fiatalabb családtagoknak fekhelyül is szolgálnak. Ha ide számitjuk még a polczot is s egy almáriomszerü szekrényt: a nagy szoba butorzatát elsoroltuk volna. A tulipános láda, mely ritkán hiányzik valamely házból, s melynek oly jelentősége van, mint a Wertheim-szekrénynek, a kamarában van elhelyezve.

A lakás díszitményeit képezik egy tükör, a körüskörül elhelyezett tarka párnák és pokróczok s a falakra s gerendákra aggatott cserép kancsók, még pedig oly mennyiségben, hogy néhol egy lakszobában száz darabot is lehet látni. A falakra aggatott szentképek sem ritkák.

4. Gazdasági viszonyok. A máramarosi román a szerint, a mint a megye egyik vagy másik arra alkalmas helyén lakik, vagy földmiveléssel, vagy pásztorkodással foglalkozik. Azok, a kik a főfolyók mentében laknak, többnyire fausztatással foglalkoznak.

A földmiveléssel foglalkozó román ember gazdaságában főjelentőséggel bir:

a) A kukoricza (málé)-termesztés, melynek rendeltetése, hogy a család kenyérszükségletét fedezze. Egy középszerü gazdának rendszerint 80—100 vékája terem.

b) Búza, zab, árpa, tatárka, 30—60 véka, melynek fele eladatik, másik fele a háztartás szükségleteire fordittatik.

c) Széna-termelés. Középszerü gazda szénáját soha sem adja el, sőt örül, ha vennie nem kell, s a marhája beéri vele, kitelel rajta.

Kerti vetemények közül a hagyma, paszuly, bab, tök termesztetik leginkább.

A baromtenyésztés, mely azonban alig nevezhető intensivnek, a mezőgazdaság mellett igen üzetik, s ezzel összeköttetésben ismét a tejgazdaság az, mely a román gazda jövedelmének jelentékeny forrását képezi.

Egybevonva egy középszerü földmives évi jövedelmeit és kiadásait: a következő mérleget állithatjuk fel.

Jövedelem.

buza, zab, árpa, tatárka . . .	12 frttól	— 24	frtig.
tök-eladásból	10 „	— 10	„
vén juhok eladásából	10 „	— 30	„
bárányokból	17 „	— 34	„
gyapjuból	15 „	— 45	„
turóból	30 „	— 60	„
juhtejből	8 „	— 16	„
apró szarvas-marha eladásából .	30 „	— 30	„
lótartásból	13 „	— 13	„
sófuvarból	50 „	— 50	„
Összesen	205 frttól	—312	frtig.

Kiadás.

egy sertésért	10 „	— 20	„
húsra :	8 „	— 8	„
pálinkára	6 „	— 6	„
dohányra	36 „	— 36	„
ruházatra	59 „	— 59	„
cselédtartásra	75 „	— 75	„
adóban	20 „	— 50	„
különfélékre	10 „	— 10	„
Összesen	224 frttól	—264	frtig.

Ez összeállitásból, melynek tapasztalás szolgált alapul, meggyőződhetünk, hogy a román földműves helyzete nem a legkedvezőbb A középszerü gazdának igen takarékosan kell jövedelmével bánnia, hogy deficitbe ne essék.

5. Vallásosság. A máramarosi románok kizárólag a görög kath. egyház hívei, s általában azt mondhatni rólok, hogy vallásosak a buzgóságig.

E nép ragaszkodik hitéhez, mint eszményhez, s vallásának tanaiban bizonyos megnyugvást lel, a mely legnagyobb szerencsétlenségében is kibékiti sorsával. Érje bár a legnagyobb csapás, veszitse el pl. a szülő gyermekét, a vőlegény menyasszonyát, a férj nejét,

vagy viszont: a legnagyobb fájdalmai közepett is alázatos önmegadással hajtja meg fejét mondván: „Ase foszt voja luj Dumnezeu“ (Ez volt az Ur akarata).

A vallási ritusokat traditionalis tisztelettel tartja meg; s ha valódi jelentőségét nem tudja is: de megtartja, mert apjától is igy látta.

A máramarosi román szivesen jár el vasárnapokon vagy ünnepnapokon a templomba. Ünnepeit teljes szigorral üli meg. Ezek három osztályba sorozhatók. Vannak

a) egyházilag rendelt valóságos ünnepek;

b) fogadott ünnepek, a milyenek a husvéttól pünkösdig terjedő hét csütörtök, s a melyeken bármilyen munkát végezni tilos; végre

c) a „ziku prilézs“ vagyis az egyház által el nem ismert, de a nép által mégis megtartott ünnepek. Ez utóbbiak azonban inkább babonás félelemből, mintsem vallásosságból tartatnak meg.

A máramarosi román az ily ünnepek alkalmával tartózkodik munkát végezni, mert babonás félelmében magasabb természeti erők büntetésétől tart.

Sz. Illyés napján például, mely szintén „ziku prilézs“, a máramarosi román a világért sem takarna szénát, mert szentül hiszi, hogy abban a nyomban belecsap az Isten nyila.

Ez ünnepet Máramarosban most már annálinkább megtartja a románság, mert beszélik, hogy a 60-as években egy Hotye Dumitru nevü gyulafalvi gazdának szénakalangyáját ezen a napon épen akkor, midőn az összerakással elkészült, egy hirtelen támadt felhőcskéből alácsapott villám fölégette.

Vannak még egyes, ugy mondhatni, „dies fatales“-eik, a melyeken a munkának csak egy bizonyos faját tartják tilosnak. Igy pl. bizonyos napon ökröt befogni, erdőre menni, varrni stb. véteknek tartatik.

Nagyon természetes, hogy ez ünnepek, melyek a vallás körén kivül állanak, a munkanapok számának rovására esnek, s ezért óhajtandó volna, hogy e babonás félelemből megtartott ünnepek töröltetnének el, mikor annál több jutna a munkára, s a babona is gyérülne.

A mi a böjtöket illeti: azokat a nép teljes önmegtagadással tartja meg, jóllehet nem csekély számuak.

A nagyobb böjtök a következők:

a karácsonyi böjt, hat hét,
a husvéti böjt, hét hét,
a szűz Mária böjtje, két hét,
Szent Péter böjtje egy és fél hét. Összesen $16^1/_2$ hét.

A túlbuzgó orthodoxok a böjtökön kivül még a hét három napját a hétfőt, szerdát és pénteket: is fölveszik rendes böjtjeik közé, s igy azt lehet mondani, hogy az esztendőnek legnagyobb részét átböjtölik.

Miután a böjtnapokon nemcsak a husos, hanem a tojásos és tejes ételektől is tartózkodik a nép: tehát étele vizben főtt bab és hagyma száraz kenyérrel; a jobb módúaknál burgonya, nyers ugorka, káposztaczibere, tökmagolajjal készitett puliszka; az előkelőbbeknél s gazdagoknál vizben főtt, jól megborsozott laska, olajos palacsinta s néha-néha csemegeképen egy-két hal.

A böjtökhöz soroljuk még az ugynevezett, „ázsun“ vagy vezeklő böjtöket, melyeket az, a ki valamely bűnben hibásnak érzi magát, önmaga ró magára. Ezek a legszigorubb bőjtök, s az illető az „ázsun“ napján nemcsak az evéstől és ivástól, hanem még a dohányzás élvezetétől is megfosztja magát.

Némelyek, leginkább bünbánatos megtért gonosztevők, nagyhét csötörtöktől egészen husvét vasárnapig ily módon böjtölnek, elannyira sanyargatván magukat, hogy husvét vasárnapján alig birják a szenteltet lenyelni.

Ezeken kivül vannak még a máramarosi románoknak egyes böjtjeik, milyen pl. a „Posztu precseszti“, továbbá a „Czinye zile“, de a melyek nem annyira a vallás, mint inkább a babona körébe tartoznak.

Megemlitünk még e rovat alatt egy sajátságos jelenséget, melyre tudtunkkal más népnél nem akadunk sehol. Ez az, hogy a Máramaros megyei román templomok némelyikében a templomképek között politikai czélzatu, satirikus festvények is fordulnak elő.

E nemben érdekesek a dragomérfalvi és jódi templomok frescói.

A dragomérfalvi templom falán egy kép látható, mely a festmény készültével egykoru megyei magistratust (alispánokat, főszolgabirákat, perczeptorokat) ugy ábrázolja, hogy azok az ördögök által poklokra vitetnek. A jódi templomban pedig egy ennél kevésbbé szel-

lemes, czélzatában alig érthető fali kép látható, mely egy ijesztő szarvas által taposott, meztelen hátu, térdelő embert állit elő. Alatta e felirás olvasható: „Csizmarju csel sztriketorj“ („A bitang (kurvás) csizmadia.“)

E festmények, mint tárgyok is mutatja, bizonyos személyek kigunyolására czéloznak, s azt, hogy a templomban függesztettek ki, hajlandók vagyunk egy, a régi rómaiaktól örökölt pogány szokásban keresni.

Megemlitjük még, hogy a felső-visói templomban egy évtized előtt még egy Ottó görög király képét ábrázoló festmény is volt látható, a mely azonban az utóbbi években eltávolittatott.

6. Babonaság. A máramarosi román a mily vallásos, ép oly babonás is egyuttal. Természetfölötti lényekben, gonosz szellemekben való hite ép oly erős, mint ker. hitéhez való ragaszkodása.

A legképtelenebb s tulcsigázott phantasia-szülte szörnyalakok szerepelnek meséiben, melyek valósággal megtörténtét nemcsak az áhitatos hallgatók, hanem talán a mesélő maga is hiszi.

A népmythosz bizar alakjaitól csak ugy hemzseg e nép babonája. Nemtők, semonesek, dii penatesek, tritonok („Om gye ape“), a daemonok ezernyi-ezer variatióját, az averruncusok egész legioját hiszi e nép.

Nagy szerepet játszik e néphitben a „Fata peduri“ (az erdőleánya). Ez szerintök az erdő sürüjében lakik, s a daemonokkal házasságban élve, apró daemonokkal népesiti meg a világot. Néha csábitólag szép nő alakjában jelenik meg s megrontja a férfiut. Isten a megmondhatója, hány férfiut vesztett már el csábos szemeivel, észrontó mosolyával!

A népmythosz sajátszerü alakja az ugynevezett „Virkolák“. Ez egy sajátszerü lény, kiről a babona azt tartja, hogy bizonyos időn keresztül férfiu (vagy nő), bizonyos időn keresztül pedig farkas. A „virkolák“ kivált téli időkben összevissza barangolnak a kietlen, hófedte utakon, s jaj annak, ki velök utjában találkozik. E lény képes minden természetfölötti csoda véghezvitelére, s a máramarosi román nagy tekintettel viseltetik iránta.

Mily nagy lehet e nép között a babonahit: igen erősen illustrálja az is, hogy az idevaló román nép tudatlanabb része ma is azt hiszi, hogy a holdat, midőn az elfogy, a „virkolák“ falja fel.

Nem hiányzik nálok a lidérez sem. Erről art tartják, hogy

éjnek idején, gyönyörü lángu gyertyával kezében, befutja a mezőket, maga után csalva a könnyen hivőket, kik ha követik, soha többé nem kerülnek vissza. A vampyr is tárgya a néphitnek. Ez az, a ki a többek között elveszi a tehén tejét, megrontja a marhákat.

Legelterjedtebb a nép között a kuruzsolás és a jövendőmondás, melylyel nem ritkán férfiak is foglalkoznak.

A sybilla és a peszkellari oly két alak, melyek előtt a máramarosi román bizonyos nemével hajlik meg a tiszteletnek s félelemnek. A sybilla s a peszkellári szavait hiszi, még tán a szentirást sem jobban; s ha testi vagy lelki baja van, hozzáfordul tanácsért s segélyért. Természetes, hogy jól meg is fizet érte, s igy a sybillának a nélkül, hogy dolgoznia kellene, tisztességes existentiája van.

A mi a kuruzslást illeti: ennek, ugy szólván, egész rendszere fejlődött ki e nép közt; s ha megkérdezzük, még a gyermek is el tudja elsorolni, mi mindent tud jó pénzért a sybilla végbevinni. Például:

a) meggyógyitja a beteget,

b) betegséget áraszt,

c) szerzi és bontja a szerelmet,

d) kieszközli, hogy legény ne házasodhassék, leány férjhez ne mehessen,

e) jó áldomásért kikuruzsolja az életből azt, a kire haragszol,

f) fölfedezi, kinél van a lopott jószág s a tolvajt ugy elrejti, hogy még csak gyanu se támad rá senki részéről,

g) ha el nem adható áru hever házadnál, forgalomba hozza, ugy hogy mindenki kapva kap utána,

h) megutáltatja ellenségedet mindenki által, a ki csak ráveti szemét stb. stb.

Az egész ABC minden betűjén végig lehetne menni igy kétszer háromszor, s még mindig nem soroltuk volna el mind azt, a mit a sybilla tud.

S hogy teszi mindezt a sybilla? Neki természetfölötti ereje van, közvetlen összeköttésben áll a földöntuli szellemi hatalmakkal, magával a „draku“-val (ördöggel), s azok parancsára állanak mindenben.

Hogy azonban a kuruzslásnak sikere legyen: szükséges (a kuruzslásért járó, rendesen előre kialkudott s lefizetendő dijon kivül) a) hogy a sybilla az illető tárgyat vagy személyt, kire a kuruzslás

vonatkozik, megérintse; ha ez nem volna lehetséges: akkor b) egy haj, ruhadarab, övkötőmadzag is büvös szerré lesz a sybilla kezeiben; végre c) füvek-, porok-, vagy bizonyos folyadékoknak a megkuruzsolandó ételébe való becsepegtetése.

Ez utóbbi móddal a sybilla nem egyszer a legegyszerübb módon kikuruzsolja az embert az életből.

Történik még a kuruzslás bizonyos „abrakadabra"-szerü mondásokkal is, melyeket a sybilla egy kis hatásvadászat kedvéért bizonyos „hókus-pókus"-féle taglejtések kiséretében patheticus hangon szaval el.

Álljon itt egy a sok közül, melynek csodás hatást tulajdonitanak a kelések elmulasztásánál.

„Mojme in mojmate,
Kate gye inderate,
Ke gye n'ij inderatá,
Int o nuke tyej begá,
In marje tyej czipá,
Sze ptyéj, sze reszptyéj
Ka raá gye szare
Sztoptyitu in kerarje." *) Probatum est!

A máramarosi románoknak vannak még egyes babonás böjtjeik is, melyek megtartásától valamely eredményt várnak.

Jaj annak, a kire ellensége tartja meg az „á czinye zilé"-t (az életből kiböjtölést), mert akkor meg vannak számlálva napjai.

A „posztu precseszti" szintén egyike a babonás böjtöknek, melyet magtalan asszonyok szoktak megtartani Szüz Mária tiszteletére a végből, hogy gyermekök szülessék.

7. Költészet. Dal. Táncz. A máramarosi románoknak is van saját költészetök. A nép, mely hegyei között nyáját legelteti, vagy az erdők mélyén jár munkája után, önmaga s legtöbb esetben rögtönzi verseit s csinálja rá a dallamot. És e keresetlen, mesterkéletlen „rigmusok"-ban, e hangokban valami Ossian-szerü borongós, méla fájdalom van, mely önkénytelen megkap bennünket, s melyet csak akkor értünk át, ha előbb átéreztük.

*) Szószerinti forditásban: „Felduzzadt tályog ügyelj, hogy visszatérhess, mert ha nem kotródol, onnét is, a hol vagy, elveszlek, vagy dióhéjba duglak s a tengerbe vetlek, hogy elveszsz és elenyészszél, mint a harmat a naptól, mint a köpés az utból."

Minden egyes öröm vagy fájdalom egy uj nótát szül. A reménytelen szerelem siró panasza, a boldogtalan szerelem édes ömlengése, a szívet marczongoló féltékenység, a reménytelen ábránd s a reményteljes vágyódás mind kifejezést talál e hangokban.

Ha osztályozni akarnók e prosodia ismerete nélkül készült, ösztönszerüleg fakadt népköltészeti termékeket: három fajt lehetne megkülönböztetni;

a) dalok; b) románczok s balladaszerü elbeszélések; c) satiricus tárgyu költemények.

A lyrai költemények vagy dalok alaphangja nagyobbára elegiai; elbeszélő költészetében a rendkivüli felé hajlik; legerősebb azonban satirája, melynek egészséges zamatu szikrái pattogó elménczséggel s elmés találékonysággal vannak fűszerezve. Ez igen cultivált faj.

Ünnepélyes alkalmakkor, pl. lakodalmakban, ivás, vagy tánczközben rögtönzött szellemes epigrammszerü mondásokból áll ez, melyben a csintalan legény rápirit a szemérmes leányra, s a szerető negélyes incselkedéssel tréfálódzik kedvesével. A kiméletlen verselő itt-ott egy rejtett hibát állit pellengérre, vagy általánosan ismert gyöngét ostromol, néha nagyon érzékenyen találva pattogó élczeivel.

Néha azonban kitörései ezek a lappangó boszunak is. Midőn a verselő epés rímet mond ellenségére: ez mohó hahotával fogadtatik s néha véres megtorlásra ad okot. *)

A satiricus költészet kitünő, önálló darabokat is mutat fel. Ezek többnyire erkölcsi czélzatuak, s tárgyokat az iszákosság gáncsolása, a szeretőttartó, férjcsaló nő kigúnyolása stb. képezi.

A mi dallamaikat illeti: azoknak fő jelleme, mint a román népdalnak általában, bizonyos bánatos ömlengés, melynek alapmotivuma mindig elegiai. A monoton hanglejtés s a hosszu ütemek teszik e dalokat szomoruakká. Beosztásra nézve legközelebb állanak a magyar népdalhoz. A román népdal első része egy panaszos, síró, mint mondani szokás, keserves melodia, mint a magyar népdalban a csendes, melyre egy, a csárdáshoz hasonló ütemü, de evvel sem tűzre,

*) Még most is beszélnek egy budfalvi lakodalomról, melyben egy Bud Kirilla nevü legény egy ilyen rímes mondásáért Fejér Grigort ott a helyszinén leszurta.

sem dallamosságra össze nem hasonlitható, fris következik. A román népdalban általában van valami monoton egyformaság, mely élénkségéből, sőt dallamosságából sokat levon.

A dalolásnak egy sajátságos nemét képezi Máramarosban a „dirleitura“, vagyis szöveg nélkül való dudolás, mely dologközben, fonókákban, különösen a lányok közt igen divatos.

Máramarosban igen elterjedt a „kokonyicza de la czáre“ (Az ország, helyesebben, „a királykisasszony“) kezdetü Bukarestből átplántált dal; a „Pintye nótája“, mely Pintye zsiványról szól; továbbá egy czím nélküli, de gyönyörüen hangzó, általánosan elterjedt dal, mely egy busongó leányról szól, ki gerliczéjével küld hirt magáról távolban levő kedvesének.

A táncz a máramarosi román legényeknek és leányoknak kedvencz mulatsága. Ünnep- s vasárnapok délutánján mindkét nembeli fiatalság az italt mérő zsidó-csapláros kocsmájába gyül, a hol a köztánczok s mulatságok rendeztetnek.

E helyen a legjobb hirben álló s a legmódosabb emberek leányai sem tartják etiquette-ellenesnek megjelenni. Ha a fiatalság összesereglett: megkezdődik, a bámészkodók nagy csoportjától körbe fogva, két czinczogó hegedű mellett a mulatság s tart késő estélig.

A máramarosi román táncznak három faját lehet megkülönböztetni.

Az első: társastáncz, mely abból áll, hogy a tánczoló ifjuság kézenfogva kört képez s a középen helyt foglaló orchestrum körül majd jobbra, majd balra fordul; a második, mikor a kör megbomlik s ki-ki saját párjával rythmicus lépésekben lejt tova; s harmadik, mikor a tánczoló legény derekán fogja tánczosnéját s kering vele oly sebességgel, mint a forgószél egész a szédülésig.

A legjobb tánczospárnak természetesen az tartatik, mely leggyorsabban kering s leghosszabb ideig birja szédülés nélkül.

Táncz közben a szakadatlan kurjongatás és rímes mondások rögtönzése elmaradhatlan.

8. Népszokások. A máramarosi román népszokások főjelleme azon alapsajátság, mely magát az egész népet jellegzi, a mulatozásra való hajlam. Áldomás és dinom-dánom jelentékeny szerepet visz nálok. Ha lehet, még a munka is összeköttetésbe hozatik a mulatozással. Igy pl. a máramarosi román „klákával“ dolgoztat, azaz a gazda ember meghívja ismerőseit, szomszédait szénarakásra,

fahordásra, sőt aratásra is, a kik egy jó áldomás kedvéért, a mely rendes zeneszó mellett foly le, szívesen fogadják a meghívást. De csalatkoznék, a ki azt hinné, hogy a román gazda ezt takarékossági szempontból teszi, mert a klákával egybekötött dinom-dánom rendesen többe kerül neki, mintha napszámosokkal végeztetné el, de azért mégis igy cselekszik, mert igy jobban — szereti.

Egy másik jellege a román népszokásoknak, a minek oka különben vallásos buzgóságában keresendő, a babona. Igy pl., a teherben lévő nő szülési fájdalmainak enyhitésére szokásban van a templom harangját néhányszor megkongatni; vagy pedig, ha fegyver van a háznál, annak csöveibe vizet töltenek és azt megitatják vele.

Az egyes népszokások kiválóbbjai ezek :

a) Gyermekszületéskor többnyire inkább babonáknak nevezhető szokások dívnak, melyek nem igen különböznek a már emlitettektől.

Tisztább erkölcs jellemzi azt a szokást, hogy a hajadon leányt ilyenkor elküldik hazulról, mig ellenben a férfi mindig otthon marad.

A szülők örömére igen csekély befolyással van az, vajon fiu születik-e, vagy leány? Fiut ugyan jobban szeretnek, mert ha megnő, hasznát veszik a gazdaság körül ; de az örömet paralysalja az a gondolat, hogy a megnőtt fiugyermeket elviszik katonának.

Különös azonban, hogy e mulatni szerető nép a keresztelők alkalmával semmi lakomát vagy ünnepélyt nem rendez. A legnagyobb csendben megy végbe a szertartás, s az uj világpolgár vagy polgárnő egészségére még csak egy korty pálinkát sem hajtanak fel, holott más alkalommal, pl. lakadalomban, 50—100 itcze is elfogy e nemes italból.

b) Házasság. A leányt, kivált ha szép hozomány néz rá, s hozzá csinos arczu, ugyszólván még gyermekéveiben adják férjhez. Itt-ott oly fiatal asszonyokat lehet látni, a kiknél a mell még alig kezdett fejlődni. Az ily korán férjhezment leányok rendszerint igen szelid, dolgos asszonyokká szoktak válni, de nem csoda, ha korán is hervadásnak indulnak.

A lakodalmi szertartás sok ceremoniával s nagy ünnepélyességekkel van egybekapcsolva.

Az esküvőt megelőző estén kezdődnek ezek a „kuszutu stya-

guluj", vagyis „szertartásos zászlószegéssel s a menyasszonyi koszorukészitéssel.

A menyasszony rokonai, többnyire pedig leánykori barátnői, összegyülnek s szomoru dalokat énekelve szegik a zászlót, melyet a vőfély másnap büszkén lobogtat a nászmenet előtt, mikor az a templomba vonul.

A lakodalmasház zöld ágakkal ékesittetik föl, s a lakodalom napján ajándékokat szoktak osztogatni. A megye felső járásában ez sajátságos módon dívik. Itt gyapjuból készült tarka kesztyüket osztogatnak az örömszülők a vendégek közt.

Fölösleges megjegyezni, hogy a lakodalom napján hossza-vége nincs a mulatságnak.

Lakoma után az ócska fringiával övedzett vőfély kiáll s követeli a menyasszony kiadását, s e követelését fegyverrel is kész érvényesiteni. A menyasszony szinlegesen elraboltatik a szülei háztól. A vőlegény házához érve, a hol a menyasszonyt az ajtóban buzával telt kosárral fogadják, a mulatság ujra kezdődik s nincs hossza-vége.

Harmadnap végre megtartatnak az „uszpeczek", hasonlók a rómaiak „repotio"-ihoz, midőn a menyasszony a lakodalmi nép kiséretében látogatást tesz szülei házánál, a hol a zárvendégség tartatik meg. Innen a fiatal asszony visszatér férje házába, s ezzel a lakodalmi szertartás befejeztetett.

c) Temetés. A régi rómaiak „praefica"-i, kikről Svetonius azt irja: „Praeficae, mercede conductae, ut plangendi modum caeteris praeirent", a román temetéseknél igen szokásos. Asszonyok fogadtatnak, kik a koporsó után haladnak sírva és jajveszékelve.

A románok gyásza igen megható. A családtagok s közel rokonok hajadon fővel járnak, mig a nők hajkibontással jelzik gyászokat. A költséges torok megtartását elmulasztani valódi bünnek tekinti a máramarosmegyei román s a temetés alkalmával általában nagy bőkezüséggel jár el.

Nem mellőzzük, habár csak jegyzetben megemliteni, hogy a máramarosi főnépségek között igen sok nemes család találtatik, még pedig nagyobb számmal a donatariusok (ezek a 14. századból már), mint az armalisták. Különösen számosak a nemesek a románok közt, majdnem fele az összes népnek. A donatariusok a magyar királyok, az armalisták legnagyobb részt az erdélyi fejedelmek korából származnak. A románok után

számban a magyarok jönnek. Legkevesebb nemes családot mutatnak az oroszok. A magyar nemesség, néhány ős donatarius család kivételével, az öt város lakosaiból keletkezett. A nemes családok számát a magyarok közt 140-re, a románoknál 200-ra, az oroszok közt 32-re tehetni.

61. §. A németek.

A németeknek (svábok) Magyarországon való ujabbkori letelepitése, mint köztudomásu, 1763-ban Mária Terézia által kezdeményeztetett. Eredetileg az volt a czélja e telepitésnek, hogy a török hadjáratok által sokat szenvedett alvidék népesittessék be; később azonban II. József császár által ez Magyarország többi vidékeire is kiterjesztetett.

A németeknek Máramarosba letelepitése Szigeten, Hosszumezőn és Huszton az 1785. évi kamarai rendeletben foglalt utasitások és feltételek mellett történt. Nevezetesen a telepitésre jelentkezettek, ugy a föld-, mint a kézművesek, ideutazhatásuk végett bizonyos dijban részesittettek. A földművesek ezenkivül a kincstár költségén új lakó-házat, $^1/_2$, $^1/_4$ vagy $^1/_8$ urb. teleknek megfelelő szántó- és kaszáló-földet, egy pár ökröt, két lovat, egy tehenet és gazdasághoz szükséges szekeret, ekét stb. kaptak ingyen. Ezenkivül 10 évi adómentesség engedélyeztetett. A kézművesek lakházat kaptak, de minden egyéb földadományozás nélkül.

Ilyen föltételek mellett lett az Ausztriából bevándoroltak közül Szigeten 10 földműves $9^1/_2$ urbéri állománynak megfelelő telekkel ellátva, ezenkivül 5 házas zsellér; Hosszumezőn 7 földműves $3^4/_8$ urbéri telek-állománynyal; Huszton pedig mintegy 16 földműves ezen aránynak megfelelő földilletménynyel. Ezekhez járulnak még azok a kincstári munkások, kik Német-Mokrán, F.-Visón, Borsabányán, s más manipularis helyeken lettek később letelepitve nagyrészt a Szepességről.

Ezen betelepitett németeknek utódai a jelenleg Máramarosban élő német családok, kiknek egyrésze a kincstári jószágokon, sóaknákban van alkalmazva, mig mások földmivelést vagy egyéb kézműipart űznek.

Általán véve szorgalmas, munkásemberek s meglehetős jólétnek örvendenek. Érzelmeikre nézve jó magyarok s már eddig is nagyrészt összeforrtak a magyar elemmel.

Vallásra nézve csaknem kivétel nélkül a r. kath. egyházhoz tartoznak.

Várady Gábor.

62. §. A zsidók.

1. Máramaros megyében a XVIII-ik század második feléig csak elvétve lehet egy-két zsidót találni, mint kincstári bérlőt. A József császár által 1787-ben elrendelt népösszeirás alkalmával a férfiak száma már 1214 volt. A nőnemen levők ez összeirás alkalmával nem számláltattak meg. Az 180⁴/₅-iki országos népösszeiráskor 2488 férfi s 682 feleség találtatott, a leány-gyermekek számát azonban ez alkalommal sem irták össze. A férfiak száma tehát 17 év alatt 1274-el szaporodott. A zsidók beszármazását nagyban gátolta az a körülmény, hogy a kincstári helyeken meg volt tiltva letelepedniök. E tilalom folytán még a jelen időben is vannak oly kincstári telepitvények, a hol zsidók nem laknak; de más helyeken gyors szaporodásuk annál szembeötlőbb. A Tisza-völgy, Visó-völgy és a Taracz-völgy majdnem kizárólag Galicziából nyerte zsidó lakosságát; mig a többi vidékek a szomszéd megyékből népesittettek be ez élelmes faj által.

2. A zsidóság legnagyobb része Máramarosban öltözését és szokásait illetőleg megtartotta a régi keleti jelleget. Arczuk is egészen keleti jellegü. Néhány, az utóbbi időben bevándorolt haladó pártit kivéve, a leggazdagabb zsidók sem igyekeznek e tekintetben a korhoz alkalmazkodni s keveset gondolnak a kényelemmel. Öltözetöknek sajátságos kinézést kölcsönöz a hosszu kaftán (plundra), a lecsüggő madzagokkal (cziczesz, taleszkuton) diszitett mellény, s a kalap alatti kis kerek, bársony sapka (jármike). Ünnepnapokon a házas férfiak többnyire selyem kaftánban s prémmel szegélyzett bársony sapkában (strámli) járnak. Nyáron a térdig érő nadrágjokat hosszu, térdig felnyuló harisnya egésziti ki, melyen papucsot viselnek. Hajokat rövidre nyirják, legtöbbnyire borotválják, mint a törökök, s csak a fülek mellett hagynak meg hosszan lecsüggő két fürtöt. A nők öltönye azonban már nem bir a régi keleti jelleggel. Kiki vagyoni állása szerint öltözik az europai legujabb, vagy régibb divatok szerint. A nők legnagyobb része lenyiratja haját a férjhezmenetelkor s álhajat visel. Ünnepnapokon ékszereket, leginkább keleti gyöngyöket raknak magukra s többnyire selyemruhát viselnek. E tekintetben még a legszegényebbek is véghetetlenül hiúk, s inkább más tekintetben képesek önmegtagadók lenni, csakhogy gyöngyös pártáik s ékszereik ne hiányozzanak.

3. Különös jellemvonás bennök a kalmár szellem. A szülék nem sokat törődnek gyermekeik más irányu neveltetésével. Korán megházasitják őket, s a házasság napján mindkét részről átnyujtják a szülék vagy a gyámok a megajánlott összeget. A fiatal pár azután többnyire a szüléknél tartózkodik felváltva két évig, hogy ez alatt még jobban beletanuljanak az üzletbe, egyszersmind hogy a mindennapi házi kiadások megtakaritása által tőkéjöket gyarapitsák. A fiu-gyermekek tizenkét éves korukig a leginkább Galicziából bevándorolt s korlátolt tehetségü dászkáloktól (tanitók) tanulják a héber irást, egy kis számtant s a Talmudot. A ki még ezután is tanul, az már kiválik társai közül s a hirnevesebb rabbik valamelyikéhez megy rabbi-növendéknek. De azért ezek sem nyernek mai korbeli műveltséget. A máramarosi rabbik magyarul csak kivételesen tudják még nevöket is aláirni, és saját vallásuk s régibb történetök ismeretén kivül a többi tudományoknak még elemeivel sem ismerősek. Nyelvismeretök a héberrel kevert német tájszólásra s azon nép anyanyelvére terjed, a mely között élnek.

4. A községekben, a hol laknak, épületeiket leginkább az országutra épitik, vagy az oda kirugó épületeket igyekeznek megszerezni, mivel vagy kereskedők, vagy korcsmárosok és mészárosok. A mellett tartós szivossággal igyekeznek csekély tőkepénzeiket értékesiteni. A legutóbbi időben azonban már földműveléssel is kezdenek foglalkozni, s az erdőségekkel biró falvakban erősen üzik a faipart. Azonban e régebben jövedelmező üzletök, a kincstár és a „Magyar-német erdőipar Egyesület“, valamint a svájczi részvényesek birtokában levő „Máramarosi faüzlet“ nagy erdőipara folytán, most már pang kezeikben, s az utolsó évtized alatt nagyon sok gazdag fakereskedő jutott tönkre.

5. Szegényeik iránt könyörületesek és bőkezüek. Ezek segélyezése érdekében a hitközségek jótékony czélu egyesületeket alakitanak tagjaikból. A hitközség minden egyes község tekintélyesebb tagjaiból áll, s elnököt, alelnököt, jegyzőt, pénztárnokot, ellenőrt és választmányi tagokat tartanak ügyeik vitelére. Az egyházi gondnokok a hitközségnek hivatalból tagjai. A hitközségeknek azonban egyike sincs még véglegesen szervezve. Jótékony egyesületeiknek sincsenek hatóságilag megerősitett alapszabályaik; de e végből a munkálatok már folyamatban vannak.

MUNKÁCSI M. KIR. ÁLL. GIMNÁZIUM * TANÁRI KÖNYVTÁRA *

vallásuk tanaihoz, egészben véve, szigoruan ragaszkodnak oly annyira, hogy az 1867-ben Budapestre összehivott izraelita congressus alkalmával „Chasidim“ név alatt, az országos orthodox pártból kiválva, egy még orthodoxabb pártot alakitottak. Ünnepnapjaik előestéjén már bezárják üzleteiket s csak a végünnepnap estéjén nyitják azokat ki. A férfiak mindennap eljárnak rendesen az imaházba s ott töltenek, leginkább kora reggel, egy-két órát. A közös templomba azonban nem mindnyájan járnak. Az egymással ellenkező nézeten levő zsidók ima-hely tekintetében külön válnak, s ez imaházak vagy valamelyik jótékony egylet, vagy egy hirnevesebb olyan rabbi lakhelyének nevét viselik, a kinek tanaihoz feltétlenül ragaszkodnak s a kihez évről évre tanácsért el szoktak ráudulni.

6. A fiu gyermek a születése után következő nyolczadik napon metéltetik körül egy arra felkért egyén által. A szülék komát és komaasszonyt hivnak, s az uj-szülött a legközelebb meghalt rokon nevét nyeri. A körülmetélés után nagy lakoma következik, s ez alkalommal a szegények számára gyüjtést rendeznek. Ez ünnepélyeken alkalmi verseket is énekelnek. A leány gyermek névadási ünnepélye nincs határozott időhöz kötve.

7. Lakodalmaik rendesen népesek és zajosak szoktak lenni. Vagyonosabb zsidók a lakodalmi ünnepélyekre rendesen elhozatnak egy-egy zsidó zenetársulatot a szomszéd Galicziából. A férfiak és nők külön-külön szobában gyülnek össze, s a házasság megkötése előtt a nők egymással tánczolni is szoktak. Az uj párt többnyire egy arra felkért férfi, s csak kivételes esetekben a rabbi, adja össze. Ezután következik a lakoma, mely után a menyasszonyt egy tréfás férfi lefátyolozva vezeti a férfiakhoz, ugy hogy a zsebkendő egyik vége a menyasszony, a másik része pedig a tánczos férfi kezében van. E tánez ugrándozásokból áll, kisérve zene s a körülállók tapsai által. A vigalom estétől rendesen reggelig tart, a mikor az uj asszonyt megnyirják s főkötőt tesznek a paróka fölé. E paróka nem mindig hajból van készitve, hanem a levágott haj szinét viselő selyemből, a melynek közepére egy választék van festve. A lakoma alatt, a vendégek mulattatására meghivott tréfás férfi egy székre feláll s előbb az uj férj, később az uj asszony részére ajándékokat szed, s az adakozók neveit és az adott tárgyakat ki is kiáltja. A legközelebbi szombaton az uj asszony nőrokonai által a templomba vezettetik, s ekkor

szintén rendeztetik egy reggeli. Leányok templomba nem szoktak járni.

8. Temetéseik nagyon egyszerüek, s a hullát csak a férfiak kisérik a temetőbe.

9. A héber nyelv művelői gyakran adnak ki irodalmi, leginkább vallásos tárgyu, műveket. A „Máramarosi könyvnyomda- és kiadói részvénytársaság“ tulajdonában 1874. év elejétől kezdve héber nyomda is van, a mely állandóan négy héber szedőt foglalkoztat. 1874-ben Günzler Ábrahám szerkesztése mellett és kiadásában „Hatór“ (Galamb) czim alatt egy vegyes tartalmu hetilap is indult meg. Az 1874. év óta Szigeten megjelent héber irodalmi termékek a következők:

1) Jetev Lev. (Szívjavitó). Magyarázat Mózes öt könyvéhez. Irta Teitelbaum Salamon, szigeti rabbi. Három nagy 4-dr. kötet.

2) Menuchasz User. (User nyugalma.) Magyarázat a Talmudhoz. Egy ívrétü kötet, 200 l. Irta Jungreisz User, csengeri rabbi.

3) Mare Jecheskel. (Jecheskel tükre.) Vallásos kérdések megfejtése. Egy ivrét alaku kötet, 212 lap. Irta Penet Jecheskel, gyula-fehérvári rabbi.

4) Pri Hachag. (Az ünnepek gyümölcse.) Az ünnepi törvények magyarázata. II-ik kötet. Nagy ívrét, 80 oldal. Irta Bródi Ábrahám, nagy-bereznai rabbi.

5) Jád Józef. (József keze.) Kérdések és feleletek a vallásról. Nagy 4-dr. 280 lap. Irta Deutsch József Joël, manistritsi rabbi.

6) Divré Czádikim. (Az igazak szavai.) Kivonatok régi vallásos művekből. 4-rét alakban, 232 lap. Irta Káhán T. M., técsői lakos.

7) Zohár Harakiá. (A tiszta ég.) Gondolatok. II-ik kiadás, 4-drét, 424 lap. Egy régibb műből kinyomatta Schönfeld N., munkácsi lakos.

8) Remuze Thora. (Magyarázat a szentiráshoz.) Nagy 4-rét 80 lap. Irta Káhán Gedajle, szigeti lakos.

9) Masuvasz Hanéfes. (A lélek felüdülése.) Tanácsok. Nyolczadrét. 72 oldal. Irta Davidovics Mózes, szinyérváraljai lakos.

10) Saar Jehuda. (Jehuda kapuja.) Magyarázat a Talmudhoz. Nagy ívrét, 200 lap. Irta Saphir Juda, homonnai rabbi.

11) Ahavan Olam. (A világ szeretet.) Halotti versek. Nyolczadrét, 48 oldal. Irta Klein Salamon, szigeti lakos.

10. Máramarosban a zsidóság általában véve vagyonosnak mondható; azonban, fájdalom, legnagyobb részöknél a pénz csak

czél. Ennek oka leginkább hiányos neveltetésökben keresendő. Rendezett iskolájok egy sincs, s a zugiskolákból, a melyeknek száma a megyében biztosan tehető kétszázra, nagyon csekély ismeretekkel kerülnek ki. Szigeten a zsidóság leány gyermekei neveltetésére gondot fordit, s a nőnevelő intézeteket sok zsidó leány gyermek látogatja.

Szigeten és Huszton, különösen a vasuti vonal kiépülése (1872.) óta, már sok czivilizált zsidót találhatunk. Van közöttök 5 orvos, 1 ügyvéd, egy mérnök, két könyvkereskedő, több vendéglős, nyilvános pénzüzleti tisztviselő, s az üzletvilágban mint szállitók és kereskedők a legfontosabb szerepet játszák. A megyeitörvényhatósági bizottságban 120, Sziget város képviselőtestületében 22 zsidó van; a községekben pedig rendesen választanak belőlök az elöljáróság tagjai közé.

Sichermann Mór.

HARMADIK SZAKASZ.

Az igazságszolgáltatás állapota.

I.

Az igazságszolgáltatási közegek tevékenysége.

63. §. Királyi törvényszék. Járásbiróságok.

Az 1871. évi XXXII. törvényczikk 1. §-ában megállapitott első folyamodásu kir. törvényszékek és járásbiróságok számából Máramaros megye területén két törvényszék s hat járásbiróság, még pedig a törvényszékek Sziget és Huszt korona-városokban, a járásbiróságok Szigeten, Akna-Rahón, Felső-Visón, Técsőn, Huszton és Ökörmezőn állittattak fel.

A szigeti törvényszékhez kineveztetett 1 elnök, 6 biró, 2 kereskedelmi ülnök, 1 ügyész, 1 alügyész, 2 jegyző, 1 irodaigazgató, 2 irodatiszt, 5 irnok, 2 telekkönyvvezető, 3 telekkönyvvezető-segéd, 3 telekkönyvi irnok, 1 fogházi felügyelő és 1 végrehajtó.

A huszti törvényszékhez adatott 1 elnök, 4 biró, 2 kereskedelmi ülnök, 1 jegyző, 1 irodaigazgató, 1 irodatiszt, 3 irnok, 1 telekkönyvvezető, 1 tkvezető-segéd, 1 tkvi irnok, 1 alügyész, 1 irnok, 1 fogházi felügyelő és 1 végrehajtó.

A szigeti k. járásbirósághoz adatott 1 járásbiró, 3 albiró és 2 irnok.

A felső-visói járásbirósághoz adatott 1 járásbiró, 2 albiró és 2 irnok.

Az akna-rahói járásbirósághoz adatott 1 járásbiró, 1 albiró és 1 irnok.

A técsői járásbirósághoz adatott 1 járásbiró, 1 albiró, 2 irnok.

A huszti járásbirósághoz adatott 1 járásbiró, 2 albiró, 2 irnok.

Az ökörmezői járásbirósághoz adatott 1 járásbiró és 1 irnok.

E hivatalnokokon kivül a járásbiróságokhoz, még pedig a szigetihez kettő, a többihez egy-egy végrehajtó neveztetett ki.

Az ekkép szervezett két törvényszék mindaddig folytatta működését, mig az 1875. XXXVI. t.-cz. 1. §. rendelete szerint az összes törvényszékek létszáma 64-re leszállittatván, az 1875. évi október hó 1-ső napján a huszti kir. törvényszék feloszlattatott, s teendőivel a szigeti ker. törvényszék, a telekkönyvi ügyek vezetésével pedig a huszti kir. járásbiróság ruháztatott fel.

Jelenleg tehát Máramaros megye területén egy kir. törvényszék létezik, melynek székhelye Sziget koronaváros.

64. §. A szigeti kir. törvényszék ügyforgalma 1875-ben.

Az 1874. évi polgári, telekkönyvi, büntető és fegyelmi ügyek iktató könyveibe vezetett beadványok számából elintézetlenül maradt 5131 szám; 1875. évben ezekhez befolyt 20.267. E két összeg 25.398 számot tesz. Ez összegből elintéztetett 21.885 szám, hátralékban maradt 3513, a következő czimek szerint: 1) polgári ügy elintéztetett 8133, hátralékban maradt 326; 2) telekkönyvi ügy elintéztetett 9987, hátralékban maradt 3101; 3) bünügy elintéztetett 3749, hátralékban maradt 86; 4) fegyelmi ügy elintéztetett 16, hátralékban nem maradt semmi.

A) Az elsorolt polgári ügyek sorában

a) Polgári per 1874. évről volt 179; 1875. évben befolyt 342; összesen tehát volt 521. E mennyiségből befejeztetett itélettel 239, végzéssel 31, egyezséggel 73, folyamatban maradt 178.

b) Csődügy 1874. évről maradt 16; 1875. évben érkezett 4; összesen volt 20. Ebből elintéztetett 3, folyamatban maradt 17.

c) Örökösödési ügy 1874. évről maradt 257; 1875. évben

érkezett 1238; összesen volt 1495. Ebből elintéztetett 1019, folyamatban maradt 476.

d) Váltó- és kereskedelmi per 1874. évről maradt 3; 1875. évben érkezett 292; összes mennyiség volt 295. Ebből elintéztetett itélettel 10, végzéssel 41, egyezséggel 185, folyamatban maradt 59.

e) Czégbejegyzés 1874. évről maradt 1; 1875. évben érkezett 5; összesen volt 6. Ebből elintéztetett 5, folyamatban maradt 1.

f) Czégkitörlés 1875-ben befolyt 1, mely elintéztetvén, hátralékban nem maradt.

g) Urbéri és rokon ügy 1874. évről maradt 77; 1875. évben érkezett 33; összesen volt 110. Ebből elintéztetett itélettel 12, egyezséggel 3, folyamatban maradt 95.

h) Felebbviteli ügy fölterjesztetett a semmitőszékhez 41, a másod- és harmadbirósághoz 172. A semmitőszéknél 27-nek hely adatott, 11 elutasittatott. A másodbiróságnál 85-ben az első biróság itélete hagyatott helyben, 26 megmásittatott, 10 feloldatott. A harmadbiróságnál 25 helybenhagyatott, 5 megmásittatott.

B) A telekkönyvi ügyek sorában foglalt per 1874. évről folyamatban maradt 159; 1875. évben érkezett 56; összesen volt 215. Ebből itélettel befejeztetett 23, végzéssel 7, hátralékban maradt 185.

A telekkönyvi ügyek folytán következő változások történtek:

I. A birtokban, élők között 1) szerződések által 2510 eset 465.312 frt értékben; 2) végrehajtás által 740 eset 37.610 frt értékben; 3) haláleset következtében 360 eset 142.891 frt értékben; összesen 3610 eset 645.813 frt értékben.

II. A terheknél 1) új terhek keletkezése következtében, élők között a) szerződések bekeblezése által 2140 eset 511.556 frt értékben; b) igazolt előjegyzések által 810 eset 13.494 frt értékben; c) végrehajtás utjáni bekeblezés által 775 eset 75.081 frt erejéig; d) hagyatéki átszolgáltatás által 250 eset 3543 frt értékben; összesen 3975 eset 603.674 frt értékben. 2) Terhektőli felszabaditás következtében a) a hitelezők kielégitésére szolgáló bejött összeg elégtelensége miatt (csődesetekben) 120 eset 12.021 frt értékben; b) dologi jognak más módon megszüntetése által 1340 eset 293.376 frt és 770 cs. arany-értékben; összesen 1460 eset 305.397 frt és 770 cs. aranyértékben.

III. Egyszerü előjegyzések által 450 eset 37.010 frt értékben, a végrehajtási jognak már fennálló követeléseknéli bekeblezései által 930 eset 92.560 frt értékben.

IV. A már betáblázott összegeknéli átruházásoknál 251 eset 51.775 frt értékben.

Felebbviteli ügy 38. Ebből leérkezett, még pedig a másodbiróságtól 12 helybenhagyva, 8 megmásitva; a harmadbiróságtól 3 helybenhagyva, 1 megmásitva, 1 feloldva.

C) A bünügyek számában benn foglaltatik az 1874. évről befejezetlen maradt 66 bünügyi vizsgálat. Ezek 1875. évben szaporodtak 117-tel. Lett összesen 183. Ebből befejeztetett 118, folyamatban maradt 65.

1874. évről bünvádi per folyamatban maradt 1059. Ez 1875. évben szaporodott 593-mal; lett összesen 1652. Ebből elintéztetett más birósághoz történt áttétel vagy más vizsgálatba olvasztás által 37, vizsgálat megszüntetése által 660, itélet által 195, folyamatban maradt 760.

Felebbviteli ügy 180. Ebből a felsőbb bíróságoktól helybenhagyó itélettel 140, megmásitóval 21, feloldóval 15 érkezett vissza.

65. §. A járásbíróságok ügyforgalma.

1. A szigeti kir. járásbiróságnál a polgári és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok közül 1874. évről hátralékban maradt 458; 1875. évben érkezett 12,638, lett összesen 13,096. Ebből elintéztetett 13,053, hátralékban maradt 43.

Közpolgári ügy elintéztetett 10,685, hátralékban maradt 29; bünvádi ügy elintéztetett 2398, hátralékban maradt 14. Elnökségi ügy volt 234, melyekből hátralékban nem maradt semmi.

A) A polgári ügyek közt

a) sommás per 1874. évről maradt 1461; 1875. évben érkezett 2300; lett összesen 3761. Ebből elintéztetett itélettel 1215, végzéssel 881, egyezséggel 431, folyamatban maradt 1234.

b) Örökösödési ügy 1874. évről maradt 9; 1875. évben érkezett 3; lett összesen 12. Elintéztetett 11, folyamatban maradt 1.

c) Felebbviteli ügy a semmitőszékhez felterjesztetett 49, a másod- és harmadbirósághoz 235. Leérkezett a semmitőszéktől 35 helytadó, 20 elutasitó végzéssel; a másodbiróságnál 154 helyben-

hagyatott, 34 megmásittatott, 26 feloldatott. A harmadbiróságnál 19 helybenhagyatott, 3 megmásittatott, 2 feloldatott.

B) A bünügyek sorában 1874. évről maradt 484 bünvádi vizsgálat; 1875. évben szaporodott 302-vel; lett összesen 786. Ebből elintéztetett 274, folyamatban maradt 512.

Kihágási ügy 1874. évről maradt 184; 1875. évben érkezett 268; lett összesen 452. Ebből 1875. évben befejeztetett még pedig vizsgálat megszüntetése által 78, itélet által 99, folyamatban maradt 275.

Felebbviteli ügy felterjesztetett 40, leérkezett jogérvényesen 46 helybenhagyva, 8 megmásitva és 4 feloldva.

E járásbiróság területéhez a következő községek tartoznak: Karácsonfalva, Veresmart, Rónaszék, F.-Róna, A.-Róna, F.-Apsa, Apsicza, K.-Apsa, Fejéregyháza, Hosszumező, Kabolapatak és Csárda, Körtvélyes, Szaploncza, Szarvaszó, A.-Szlatina, F.-Szlatina, Sziget, Barczánfalva, Budfalva, Zsarapóbánya, Bréb, Fejérfalva, F.-Kálinfalva, Mikolapatak, Somfalva, Hotinka, Szerfalva, Bártfalva, Desze, Gyulafalva, Hernécs, Krácsfalva, A.-Sugatag, Disznópatak, Farkasrév, Nánfalva, Váncsfalva.

2. Az akna-rahói járásbiróságnál a polgári és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok közül az 1874. évről hátralékban maradt 547; 1875. évben érkezett 5181 összesen lett 5728. Ebből elintéztetett 5681, hátralékban maradt 47.

Közpolgári ügyekben elintéztetett 5046, hátralékban maradt 36; bünvádi ügyekben elintéztetett 635, hátralékban maradt 11; elnökségi ügy elintéztetett 150, hátralékban nem maradt semmi.

A) A polgári ügyek közt

a) Sommás per 1874. évről maradt 555; 1875. évben érkezett 1144; lett összesen 1699. Ebből befejeztetett itélettel 668, végzéssel 309, egyezséggel 343, folyamatban maradt 379.

b) Örökösödési ügy 1874. évről maradt 208; 1875. évben érkezett 62; összesen lett 270; 1875. évben 268 befejeztetett, folyamatban maradt 2.

c) Felebbviteli ügy a semmisitőszékhez felterjesztetett 15, a másod- és harmadbirósághoz 51. Leérkezett a semmisitőszéktől 9 helytadó, 15 elutasitó; a másodbiróságtól 19 helybenhagyó, 17 megmásitó, 15 feloldó. A harmadbiróságnál 2 helybenhagyatott, 3 megmásittatott.

B) A bünügyek sorában az 1874. évről maradt 92 bünvádi vizsgálat; 1875. évben érkezett 87, lett összesen 179. Ebből elintéztetett 82, folyamatban maradt 97.

Kihágási ügy 1874. évről maradt 55; 1875. évben érkezett 54; lett összesen 109. Ebből befejeztetett vizsgálat megszüntetése által 22, itélet által 25, folyamatban maradt 62.

Felebbviteli ügy felterjesztetett 3, leérkezett jogérvényesen helybenhagyva 2, megmásitva 1.

E járásbiróság területéhez tartoznak a következő községek: Kőrösmező, Bogdán, Luhi, A.-Rahó, Berlebás, B.-Rahó, Bilin, Borkut, Fejérpatak, Trebusa, Kaszópolyána, Kabolapolyána, Nagy- és Kis-Bocskó, Lonka, Roszucska.

3. A felső-visói járásbiróságnál a polgári és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok közül az 1874. évről hátralékban maradt 1831; 1875. évben érkezett 8577; lett összesen 10,408. Ebből elintéztetett 7972, hátralékban maradt 2436.

Közpolgári ügyekből elintéztetett 7047, hátralékban maradt 2131; bünvádi ügyekből 925, hátralékban maradt 305. Elnökségi ügy volt 317, elintéztetett 317, hátralékban nem maradt semmi.

A) A polgári ügyek sorában

a) Sommás per az 1874. évről maradt 1183; 1875. évben érkezett 1843; lett összesen 3026. Ebből befejeztetett itélettel 673, végzéssel 540, egyezséggel 270; folyamatban maradt 1543.

b) Örökösödési ügy 1874. évről maradt 372; 1875. évben érkezett 23; lett összesen 395. Ebből befejeztetett 38, folyamatban maradt 357.

c) Felebb viteli ügy a semmisitőszékhez felterjesztetett 19, a másod- és harmadbirósághoz 94. Leérkezett a semmisitőszéktől helytadó 12, elutasitó 13; a másodbiróságtól 54 helybenhagyó, 16 megmásitó, 7 feloldó; a harmadbiróságtól 4 helybenhagyó, 3 megmásitó.

B) A bünügyek közül 1874. évről folyamatban maradt 65 bünvádi vizsgálat; 1875-ben szaporodott 176-tal; lett összesen 241. Ebből elintéztetett 129, folyamatban maradt 112.

Kihágási ügy 1874. évről maradt 59; 1875. évben szaporodott 168-czal; lett összesen 227. Ebből befejeztetett vizsgálat megszüntetése által 58, itélet által 61; folyamatban maradt 108.

Felebbviteli ügy felterjesztetett 17; leérkezett jogérvényesen 15 helybenhagyva, 5 megváltoztatva és 3 feloldva.

E járás bíróság területéhez tartoznak a következő községek: Borsabánya, Borsa, Mojszin, F.-Visó, K.-Visó, A.-Visó, Ruszpolyána, Ruszkova, Ruszkirva, Leordina, Petrova, Petrova-Bisztra, Kis-Bocskó, Konyha, Dragomérfalva, Jód, F.-Szelistye, Szacsal, Batiza, Glód, Rozávlya, Sajó, Sajópolyána, Szlatinka, Szurdok.

4. A técsői járásbíróságnál a polgári és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok közül az 1874. évről hátralékban maradt 371; 1875. évben beérkezett 6373; lett összesen 6734. Ebből elintéztetett 6700, hátralékban maradt 34.

Közpolgári ügyekben elintéztetett 6008, hátralékban maradt 32; bünvádi ügyekben elintéztetett 692, hátralékban maradt 2; elnökségi ügy volt 102, elintéztetett 102, hátralékban nem maradt semmi.

A) A polgári ügyek sorában

a) Sommás per 1874. évről maradt 38, 1875. évben érkezett 1307; lett összesen 1345. Ebből befejeztetett itélettel 697, végzéssel 215, egyezséggel 307; folyamatban maradt 126.

b) Örökösödési ügy 1874. évről maradt 36; 1875. évben érkezett 58; összesen lett 94. Ebből befejeztetett 8, folyamatban maradt 86.

c) Felebbviteli ügy a semmitőszékhez felterjesztetett 39, a másod- és harmadbirósághoz 80. A semmisitőszéktől leérkezett 16 helytadó, 8 visszautasitó; a másodbiróságtól 41 helybenhagyó, 12 megmásitó, 10 feloldó; a harmadbiróságtól 4 helybenhagyó, 2 megmásitó, 1 feloldó itélet.

B) A bünügyek közül az 1874. évről folyamatban maradt 2 bünvádi vizsgálat; 1875. évben érkezett 47; lett összesen 49. Ebből elintéztetett 42, folyamatban maradt 7.

Kihágási ügy 1874. évről maradt 3, 1875-ben érkezett 63, lett összesen 66. Ebből az 1875. évben befejeztetett vizsgálat megszüntetése által 14, itélet által 38, folyamatban maradt 14. Felebbviteli ügy felterjesztetett 14, leérkezett jogérvényesen helybenhagyva 7, megmásitva 2, feloldva 3.

E járásbíróság területéhez tartoznak a következő községek: Técső, Ferenczvölgy, Remete, Dulfalva, Talaborfalva, Urmező, Vajnág, Bustyaháza, Bustyaháza-Handal, Brusztura, Dombó, Gánya, Plud-

plesza, A.-Kálinfalva, Királymező, Német-Mokra, Orosz-Mokra, Kökényes, N.-Kirva, Krasznisóra, Taraczköz, Bedő, Irholcz, Királyvölgy, B.-Neresznicze, F.-Neresznicze, Nyágova, Széles-Lonka, Tereselpatak, Kerekhegy, Ujbárd.

5. A huszti járásbíróságnál a polgári, telekkönyvi és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok számából 1874. évről hátralékban semmi sem maradt, 1875. évben beérkezett 8299. Ebből elintéztetett 8226, hátralékban maradt 73.

Közpolgári ügyekből elintéztetett 6749, hátralékban maradt 31; telekkönyvi ügy 1875. évben érkezett 858, ebből elintéztetett 816, hátralékban maradt 42; bünvádi ügyekből elintéztetett 661, hátralékban nem maradt semmi. Elnökségi ügy volt 221; elintéztetett 220, hátralékban maradt 1.

A) A polgári ügyek sorában

a) Sommás per 1874. évről folyamatban nem maradt; 1875. évben érkezett 1286. Ebből befejeztetett itélettel 512, végzéssel 227, egyezséggel 242; folyamatban maradt 305.

b) Örökösödési ügy 1874. évről folyamatban nem maradt. 1875. évben beérkezett 146. Ebből elintéztetett 65, hátralékban maradt 81.

c) Felebbviteli ügy a semmisitőszékhez felterjesztetett 23; a másod- és harmadbirósághoz 85. Leérkezett a semmisitőszéktől 9 helytadó, 14 visszautasitó itélet. A másodbiróságnál 34 helybenhagyatott, 11 megmásittatott, 15 feloldatott; a harmadbiróságnál 11 helyben hagyatott, 5 megmásittatott és 2 feloldatott.

B) A bünügyek közül az 1874. évről folyamatban maradt 19 bünvádi vizsgálat; 1875. évben szaporodott 35-tel; lett összesen 54. Ebből elintéztetett 26; folyamatban maradt 28.

Kihágási ügy 1874. évről folyamatban maradt 10; 1875. évben szaporodott 110-zel; összesen lett 120. Ebből elintéztetett vizsgálat megszüntetése által 39, itélet által 46; folyamatban maradt 35. Felebbviteli ügy felterjesztetett 19, leérkezett jogérvényesen 4 helybenhagyva, 3 megváltoztatva, 1 feloldva.

E bíróság területéhez a következő községek tartoznak: Huszt, Husztbaranya, Iza, Száldobos, Visk, Herincse, Berezna, A.-Bisztra, Gernyés, Husztköz, Sándorfalva, Sófalva, A.-Szelistye, Mihálka, Szeklencze, Keselymező, Lipcse, Lipcsepolyána, Dolha, Szuha-Boronyka, Kusnyicza, Rókamező, Zádnya, Vereczke, Csománfalva, Ötvösfalva,

Kövesliget, Bereznik, Darva, Uglya, Kricsfalva és Ugocsa megyéből Kirva, Velejte.

6. Az ökörmezői járásbiróságnál a polgári és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok számából 1874. évről hátralékban maradt 352; 1875. évben érkezett 5163; lett összesen 5515. Ez összeg 1875. évben mind elintéztetvén, hátralék nem maradt. Elintéztetett pedig polgári ügy 4783; bünvádi ügy 732; elnökségi ügy 282.

A) A polgári ügyek közül

a) Sommás per 1874. évről folyamatban maradt 192; 1875. évben érkezett 1400; lett összesen 1592. Ebből befejeztetett itélettel 222, végzéssel 498, egyezséggel 631; folyamatban maradt 241.

b) Örökösödési ügy 1874 évről maradt 151; 1875. évben érkezett 44; összesen lett 195. Ebből befejeztetett 132; folyamatban maradt 63.

c) Felebbviteli ügy felterjesztetett a semmitőszékhez 9; a másod- és harmadbirósághoz 38. Leérkezett a semmitőszéktől 5 helytadó, 8 visszautasitó; a másodbiróságtól 35 helybenhagyó, 3 megmásitó, 4 feloldó; a harmadbiróságtól 6 helybenhagyó, 3 megmásitó és 1 feloldó itélet.

B) A bünvádi ügyek közt az 1874. évről folyamatban maradt 5 bünvádi vizsgálat; 1875. évben érkezett 33; lett összesen 38. Ebből elintéztetett 34, folyamatban maradt 4.

Kihágási ügy 1874. évről maradt 10; 1875. évben érkezett 159; lett összesen 169. Ebből befejeztetett vizsgálat megszüntetése által 86, itélet által 65; folyamatban maradt 18. Felebbviteli ügy fölterjesztetett 3. Leérkezett jogérvényesen helybenhagyva 1; megmásitva 2.

E járásbiróság területéhez tartoznak a következő községek: Ó-Holyatin, Ripinye, Majdánka, Lozánszka, Ökörmező, Priszlop, Szolyma, Toronya, Vucskómező, Imsád, Kalocsa-Horb, Kalocsa-Láz, Kalocsa-Nyegrovecz, Szinevér, Szinevérpolyána, Bukovecz, A.- és F.-Hidegpatak, Iszka, Kelecseny, Pilipecz, Rosztoka, Podobecz, Ricska, Lyahovecz, Rekita, Tyuska.

Jelenffy Kornél.

II.

A bünügyi viszonyok különösen a törvényszékeknél.

66. §. Általános tájékozás.

A társadalom közerkölcsiségi állapotának hévmérője, tükre mindenütt a bünügyi statisztika adatai.

Máramaros megye 1869-től az 1875-iki év közepéig két törvényszéki területre, a szigetire és husztira, volt felosztva. A huszti kir. ügyészség bünügyi kimutatásaiból csak az 1874-ik év levén rendelkezésemre: az egész megyére nézve csak ez évről voltak az adatok összeállithatók. Ezek szerint 1874. évben volt

	Szigeten	Huszton
a bünügyi följelentések száma	302	110
az elitélt személyek száma	242	76

Ebből látható, hogy a huszti törvényszék területére a Máramaros megyei büneseteknek kerek számmal mintegy egynegyed része esett.

A további kimutatásokban már csak a szigeti törvényszék területén felmerült bünügyi esetek adatait sorolom fel, melyekhez, ha hozzászámittatik még a huszti területet repraesentáló egynegyed rész, azaz, a kitelt összegek egyharmad része, előttünk áll az egész megye bünügyi állapota.

A közerkölcsiség előhaladását vagy hanyatlását 5 évi statisztikai adatok egymás mellé állitásából kisérlem meg felmutatni, t. i. 1870—1874-ik évi adatok alapján. Az 1875. évet azért hagytam el, mert abban már a huszti törvényszék által elitéltek is benn foglaltatnak, a minek fölvétele az áttekintést zavarná.

67. §. Részletes kimutatás számarányok szerint.

1.

Büntények följelentése és elitéltek száma.

	Bünbejelentések száma	Vád alá helyezettek száma	Elitéltek száma
1870. évben . .	344	326	190
1871. „ . .	349	388	222
1872. „ . .	661	462	178
1873. „ . .	662	303	181
1874. „ . .	302	374	242
Összesen	2318	1853	1013

Ez adatokból egészen alapos következtetést lehetetlen vonni, mert a számok azt mutatják, mintha az 1872. és 1873. évben követtettek volna el a legtöbb büntények. Ez pedig nem valószinü, sőt, mint akkori királyi ügyész, saját tapasztalatom után tudom, hogy a királyi bíróságok életbe lépte folytán a károsok az 1860-ik évtől 1871-ik évig irányokban elkövetett, de addig be nem panaszolt büntényeket tömegesen ekkor jelentették be. Erre egyik inditó ok az lehetett, hogy 1872-ik év első napján a kir. bíróságok működésöket megkezdvén, mivel a járásbíróságok a vizsgálatokat gyorsabban fejezték be, mint addig a sok időt igénybe vevő közigazgatási teendőkkel is elhalmozott szolgabirák, a közönség példákból látta, hogy kevesebb fáradsággal és rövidebb idő alatt juthat az igazságszolgáltatáshoz; ennélfogva oly sérelmeiket is bepanaszolták, a melyek orvosoltatását az addig fennállt rendszer mellett sok fáradozásaik és időveszteségök mellett is alig remélték elintéztethetni s inkább nyugodni hagyták.

2.

Az elitéltek nemökre nézve.

	férfi	nő
1870. évben	165	25
1871. „	194	28
1872. „	153	25
1873. „	158	23
1874. „	211	31
Összesen .	881	132

Ezekből látható, hogy az elitéltek közt a nők 12—13 %-al fordulnak elő, a mi a nőknek, gyöngébb és tartózkodóbb tulajdonaik mellett, a férfiakénál jobb erkölcsi voltát bizonyitja.

3.

Az elitéltek korra nézve.

Évben	20 éven alól	20—24-ig	24—30	30—40	40—60	60-on felül
1870.	6	44	69	43	28	1
1871.	13	46	74	70	19	—
1872.	27	48	54	36	11	2
1873.	27	25	52	59	18	—
1874.	44	58	58	51	31	—
Összesen	117	221	307	259	107	3

E táblázatból kitünik, hogy a bünösök sorában a legtöbb a 24—30 évesek közt fordul elő. Ezeket a 30—40 évesek, 20—24 évesek követik. Legkevesebb az elitélt a 60 évet tulhaladottak közt.

Feltünő, hogy épen a férfikor virágában levők s igy a teljes testerővel birók azok, kik között a legtöbb bünös találtatik; de az meg épen megdöbbentő, hogy e rovatban a 20 éven alóliak már 10 %-al szerepelnek.

A 20 éven alóliak magas száma a népiskoláknak vagy teljes hiányát, vagy azt mutatják, hogy a létezők ugy, a hogy vannak, nem felelnek meg rendeltetésöknek. De mutatják e számok megyei és községi rendőrségünk szervezetlenségét is. Innét ered a tetterő teljében levő férfi bünösök magasabb száma, a kik helyes irányadás hiányában pezsgő tetterejöket büntényekre pazarolják s fogságban töltik el.

4.

Az elitéltek állapotuk szerint.

Évben	Nőtlen, hajadon	Nős, férjes	Özvegy
1870.	82	104	4
1871.	108	110	4
1872.	80	93	5
1873.	101	74	6
1874.	136	85	21
Összesen	507	466	40

A nőtlen bünösöknek a házasságban élőkével csaknem egyenlő száma az elhanyagolt nevelés szomoru következménye. Az özvegyek csekély száma itt is, mint a III. rovat alatt, ugy a 60 éven fölülieknek csekély száma arról tanuskodnak, hogy embereinket csak a hajlottabb öreg kor teszi képtelenekké a vétkek elkövetésére, és nem az erkölcsi javulásnak, hanem a tehetetlenségnek eredménye a kedvező szám.

5.

Az elitéltek vallásokra nézve.

É v b e n	Római kath.	Görög kath.	Helvét hitv.	Izraelita
1870.	12	153	4	21
1871.	9	201	5	7
1872.	7	160	4	7
1873.	25	147	—	9
1874.	23	193	5	22
Összesen	76	854	18	66

Ezek a számok tanusitják a vallásfelekezeteknek erkölcsi, közmiveltségi, egyszóval, népiskoláik virágzásának fokozatát. Első helyen állanak a helvét hitfelekezetüek, azután következnek a római katholikusok, az izraeliták, és legutóljára állanak a görög katholikusok.

Igaz, hogy a görög katholikusok lélekszáma 170.000, a többi hitfelekezeteké pedig csak 50.000; mindamellett évenkint a görög katholikusokra 1%, mig a többi felekezetekre összesen csak 0.5% elitélt esik.

6.

Az elitéltek hivatásokra nézve.

É v b e n	Foglalkozás nélküli	Napszámos	Iparos	Földmives	Tudományos és tisztviselő
1870.	29	43	21	96	1
1871.	26	30	3	163	—
1872.	57	60	6	54	1
1873.	34	87	26	33	1
1874.	59	87	23	68	5
Összesen	205	307	79	264	8

Ez adatok egy tekintetetre felmutatják, mily nagy hatása van a müveltségnek a bűnök csökkentésére.

Tagadhatatlan, hogy a határozatlan foglalkozásu 205 elitélt egyén közt igen sok (lehet venni ötödrészét) van, a mint azt a következő rovat kitünteti, a kik iskolázottak; s ez a körülmény arra szolgál tanuságul, hogy maga a népnevelés egyedül még nem oly erős óvszer a bűnök ellen, hanem karöltve kell haladni azzal a folyvást őrködő közigazgatásnak, és senkit nem engedni, hogy mint naplopó lézengjen a társadalom kárára. Erősen utalnak ezek a dolgozó házak szükséges voltára.

7.

Az elitéltek müveltségi fokra nézve.

É v b e n	Olvasni, irni nem tudó	Olvasni tudó	Olvasni, irni tudó	Magasabb miveltségü
1870.	167	5	17	1
1871.	206	6	9	1
1872.	167	5	6	—
1873.	151	9	20	1
1874.	201	—	37	4
Összesen	892	25	89	7

A VI-dik rovatnál tett azon megjegyzésem, hogy a foglalkozás nélküliek egy ötödrésze iskolázott, kitünik az itteni utolsó három rovat összegéből, a mely 183 iskolázott elitéltet tüntet fel, mig a VI-ik rovat adatainál az iparosok és tudományosok összege 129-et tesz.

Ezen két tétel alatti adatok összevetése is bizonyitja, hogy maga az iskoláztatás, foglalkozásra kényszeritès nélkül, nem fogja a bűnösök számát tetemesen csökkenteni, sőt a mennyivel lejebb szállitja is, annyival több leleményességgel és körültekintéssel elkövetett büntények fognak felmerülni.

8.

Az elitéltek vagyoni állapotra nézve.

É v b e n	Vagyontalan	Kevés vagyonu	Vagyonos
1870.	84	106	—
1871.	99	123	—
1872.	101	77	—
1873.	147	31	3
1874.	160	81	1
Összesen	591	418	4

Hogy a vagyonosabb, egyszersmind több műveltséggel is biró, osztály a többihez képest oly csekély számmal fordul elő: az a nevelésnek és vagyonosságnak természetes következménye.

9.

Az elitéltek előéletökre nézve.

É v b e n	Büntetve nem volt	Büntetve már volt
1870.	107	83
1871.	118	98
1872.	98	80
1873.	106	75
1874.	166	76
Összesen	595	412

Hogy a bünbe visszaesők száma az utóbbi években csökkent: tulajdonitható az az állami fegyintézeteknek, a hol a foglyok élelmök megkeresésére vezető mesterséget tanulnak, és részben a

budapesti kir. főügyész azon intézkedésének, hogy a vizsgálati foglyok általában nem bocsáttatnak, (az elitéltek is csak a városon, és oly szigoru felügyelet alatt) munkára, hogy azokkal az őrökön kivül senki ne érintkezhessék, ételt, italt magokhoz ne vehessenek.

1870. és 1871-ben a munkára kibocsátott rabok a munkaadó által élelmezésben részesittetvén, sőt az étkekben válogathatván s kezökbe pénzt is kaphatván, mivel ez uton több kényelemben és élvezetben részesültek, mint mikor otthon laktak, ez arra vitte a szegényebbeket, hogy a fogházba visszavágyjanak s csak azért is követtek valamit, hogy oda visszajuthassanak.

10.

Az elitéltek száma a büntények nemei szerint.

Itt a büntények 36 neme közül csak a gyakoribbakat és nevezetesebbeket sorolom elő, a többieket együtt tévén ki.

Évben	Hamis eskü	Gyilkosság	Gyermekgyilkolás, magzatelhajtás	Emberölés	Testi sértés	Gyujtogatás	Lopás	Rablás	Csalás	Egyéb büntények
1870.	2	4	5	17	29	5	108	5	5	10
1871.	1	3	2	13	31	3	148	1	2	18
1872.	2	2	3	9	17	5	117	11	5	7
1873.	—	8	1	10	16	4	115	8	4	15
1874.	2	2	2	18	22	—	153	4	13	26
Összesen	7	19	13	67	115	17	641	29	29	76

Az összes elitéltek száma 1013. Ebből a lopásért elitélteké 641, és igy felénél több levén, kitünik, hogy e megye népe a tulajdon szentségét még kevéssé respectálja, a mi majdnem nomád életöknek kifolyása. E mellett figyelemre méltó, hogy a sulyos testi sértések és ezekből származott emberölések miatt elitéltek száma az összesnek 18%-át meghaladja.

A gyilkosság, gyermekölés, gyujtás, rablás, csalás, hamis esküvés miatt elitéltek csekély száma mindenesetre kedvező jelenség; a

mi azt tanusitja, hogy e megye népe, más megyék népével összehasonlitva, a társadalomra nézve veszélyesebb és sulyosabb büntényektől jobban irtózik.

11.

Az elitéltek száma büntetésidejök szerint.

Évben	Halál	Élet-fogytig	10—20 évig	5—10 évig	1—5 évig	1 éven alól
1870.	—	—		1	59	130
1871.	—	—	1	2	40	179
1872.	—	—	1	10	37	130
1873.	—	—	3	5	41	132
1874.	3	—	1	—	40	198
Összesen	3	—	6	18	217	769

A halálitéletek rögtönbiróság kifolyásai voltak. Egy végrehajtott rablógyilkosságért, a másik kettő rablásért itéltetett el, a kiknek büntetése azonban kegyelem folytán börtönre lett átváltoztatva.

Ezen rovat adatai is azt tüntetik ki, hogy csak kisebb beszámitás alá eső bünténye fordultak elő; a mennyiben az egy éven alól elitéltek $76^{8}/_{10}$ %-kal, az 1—5 év köztiek $20^{7}/_{10}$-kal, a sulyosabb bünösök csak $2^{5}/_{10}$ %-kal szerepelnek.

68. §. Börtöni felszerelések.

Van a törvényszék rendelkezése alatt
1) egy imaház,
2) nyolcz börtönhelyiség,
3) három egyes zárka,
4) egy kórházszoba.
Hiányzik tehát
a) két munkaterem, egyik a nők, másik a férfiak részére;

b) egy női kórházszoba, sőt mindenik nemnél a sulyosabb betegek részére még egy-egy kórszoba.

c) A nők egy börtönhelyiségben vannak elhelyezve, együtt a vizsgálat alattiak az elitéltekkel.

d) A férfi foglyok a 7 börtönhelyiségben szintén nem különithetők el, mert erre még legalább öt helyiség kellene. A vizsgálati foglyok szintén el lennének különitendők, és még arra is figyelni kellene, hogy a bünrészesek egymással ne érintkezhessenek. Erre a czélra legkevesebb tiz helyiségre volna szükség.

e) A vizsgálatok sikere többnyire attól függ, hogy a vizsgálati fogságban lévő a külérintkezéstől teljesen elzárassék. Ez a jelenlegi helyiségben, a mely a törvényszéki, közigazgatási, árvaszéki hivatali helyiségekkel egy épületben van és csak egyetlen udvarral bir, az őröknek bármily száma és éber felügyelete mellett is, elérhetlen. Innét ered az, hogy mig az elől I. alatt előszámlált kimutatás szerint a felvett öt éven át 2318 bünügyi jelentés folyt be, a melyek mindenikében legkevesebb három egyén, tehát együtt 6954 vádolt egyén szerepelt: ezek közül csak 1853 volt vád alá helyezhető, és csak 1013 elitélhető.

A börtönhelyiségek elégtelensége, kitünik a foglyok év végén való létszámából is. Igy

	vizsgálati fogoly	elitélt	összesen.
a 1873-ik év végén volt . . .	52	56	108
a 1874-ik év „ „ . . .	37	58	95

A börtönhelyiségek köbtartalma tesz 156 köbölet, melyből ha személyeként 3 köböl területet veszünk, a meglevő börtön-helyiségek csak 52 fogoly részére elegendők. A többi tehát már a fogolytársak egészségének rovására emésztette a levegőt.

És most, mikor a huszti törvényszék egyesitése folytán, a foglyok száma szaporodott, a lég megromlása még nagyobb mérvben fog előmozdittatni.

Kitünik ez az 1875. év végén volt létszámból, a mely ekképen állott:

vizsgálati 62; elitélt 52; összesen 118.

Sőt vannak rendkivüli időszakok, a milyen a tél vége, a tavasz kezdete, a mikor a vagyontalan nép lopáshoz folyamodik, mert élelme elfogyott. Ekkor a foglyok száma 25 – 50%-al is felnövekszik.

Dr. Altman Leó fogházi orvos buzgalmának köszönhető egyedül, hogy az 1873-ik évi cholera-járvány alkalmával csak egy halt meg, hogy a skorbuttól mentek voltak a foglyok, s az egészségi állapot eddigelé általában folytonosan kedvező volt.

Egy czélszerü törvénykezési épület és börtönhelyiségek épitésére nézve már 1872-ik évben elkészültek a tervezetek: de a bekövetkezett pénzügyi kedvezőtlen viszonyok miatt a kivitelt el kelle halasztani.

69. §. A rabtartási költségek kimutatása.

Itt egyedül az 1874-ik évit tüntetem ki, a melyből ugy a szigeti törvényszéki, mint a hozzá akkor tartozott járásbirósági rabtartási költségek kitünnek:

	Élelmezési		Minden egyéb költség		Összesen	
	forint	kr.	forint	kr.	forint	kr.
Szigeti kir. törvényszéknél	6001	97.82	2698	44	8700	41.82
Técsői kir. járásbiróságnál	426	20	105	53.75	431	73.75
Rahói „ „	81	48	70	50	151	98
Visói „ „	211	20	31	50	242	70
Összesen .	6920	85.82	2905	97.75	9626	83.57
Bevétel munka utáni jövedelem- és költségtérítményekből	—	—	—	—	532	81
Fedezetlen kiadás . . .	—	—	—	—	9094	2.51

Ez évben volt 1 fogházfelügyelő és 14 börtönőr.

Szilágyi János.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Egyházak állapota.

I.

Római katholikus egyház *).

§. 70. Egyházi szervezet.

Máramaros megye r. kath. egyházai a szatmári püspöki egyházmegye hatósága alá tartoznak. Van pedig a megyében összesen 14 parochia, melyek egyházi tekintetben két esperesi kerületre osztvák, u. m. a szigetire és husztira. Ezek fölött áll a máramarosi főesperes, a ki egyuttal szigeti plébános is.

A szigeti esperesi kerületben 9 plébánia van, u. m. a szigeti 8, a rónaszéki 7, az akna-sugatagi 7, az akna-szlatinai 6, a bocskói 7, a f.-visói 13, a kabolapolyánai, a kőrösmezői 7 és a rahói 4 fiók-egyházzal.

A huszti esperesi kerületben van összesen 5 plébánia, u. m. a huszti 51, a visói 12, a técsői 10, a dombói 8 és a német-mokrai 12 fiók-egyházzal.

71. §. Az egyházak s lelkészek anyagi viszonyai.

Az egyházakban, melyeknek hívei — a 4 városi, u. m. szigeti, huszti, técsői és viski egyházakat kivéve — vagy részben vagy egészben kincstári állandó munkások, kegyúr a magyar kir. kincstár. Ez épitette a templomokat, látta el a lelkészeket készpénzfizetéssel, természetbeni járulékokkal és lakokkal, s gondoskodik rólok ma is. Ugyanő gyakorolja a lelkészek kinevezésének jogát a püspöki kijelölés alapján.

A kegyur által a mellékilletményeken (fa, só, gabna, szántóföld) felül biztositott évi lelkészi készpénzfizetés mennyisége a következő:

*) Egybeállitva azon adatokból, melyek Esztegár István és Orosz Antal alesperesek, Hanzulovics Gerő, Ulfert Alfonz, Széhnert Nándor és Galántha Ödön lelkész urak által beküldettek. *Szerk.*

Técsőn	106 frt 38 kr.
Visken	157 „ 50 „
Dombón	200 „ — „
Szigeten, Huszton, Bocskón	210 „ — „
Rahón	252 „ — „
Visón	262 „ 50 „
Rónaszéken, Sugatagon, Szlatinán, Kabolapolyánán	315 „ — „
Kőrösmezőn, Mokrán	367 „ — „

A hívek részéről általában csak az előforduló functionalis illetékek fizettetnek; a négy városi lelkész azokon felül még a kir. adománylevél alapján élvezett tized-kárpótlásban részesül.

72. §. Népesség és népesedési viszonyok.

A két esperesi kerület összes lélekszáma az 1875. évi egyházi összeirás szerint 17,186-ot tesz, mely száma az egyes anya- és fiók-egyházak szerint ekképen oszlik meg.

A szigeti kerületben.

	anyaegyházban	fiókegyházban
1. Sziget	2872	595
2. Rónaszék	1012	106
3. Sugatag	1300	59
4. Szlatina	830	131
5. Bocskó	690	699
6. Visó	1862	308
7. Kőrösmező	620	122
8. Rahó	828	145
9. Kabolapolyána . . .	528	—
	10,542	2165
	12,707.	

A huszti kerületben.

	anyaegyházban	fiókegyházban
1. Huszt	1185	598
2. Técső	318	396
3. Visk	320	495
4. Dombó	80	17
5. Német-Mokra . . .	409	661
	2312	2167
	4479	

Ez egyházakban az 1875. év alatt előfordult születések, házasság-kötések és halálozások felől a következő kimutatás ad felvilágositást, megjegyezvén, hogy a sorszámok a plébániák fentebbi számainak felelnek meg.

A szigeti kerületben.

	Született	házasult	meghalt
1.	142 (törvtelen 26)	32 pár	119
2.	42 „ 1	15 „	40
3.	67 „ 4	10 „	47*)
4.	52 „ 3	11 „	28
5.	31 „ 3	12 „	33
6.	81 „ 6	21 „	58
7.	38 „ 3	6 „	18
8.	37 „ 3	7 „	34*)
9.	22 „ 1	6 „	30*)

A huszti kerületben.

	Született	házasult	meghalt
1.	42 „ 5	20 „	29
2.	38 „ 3	6 „	33**)
3.	32 „ 4	10 „	31
4.	6 „ —	— „	—
5.	56 „ 4	12 „	22
Összesen	686 (törvtelen 64)	168 pár	522

*) Az 1873—5 évi átlag szerint.

**) Az 1871—3 évi átlag szerint.

tehát az összes lélekszámnak a születésekre: 3.9916 % (törvtelen 0.3724 %), a házasultakra: 0.9775 %-ka, a meghaltakra: 3o375 %-ka esik. E szerint minden 100 születésnél 90.671 % törvényes és 9.329 % törvénytelen volt.

Szembeállitva ez adatokat Tormay Károly „Orvosi statistiká"-jában (1869) foglalt adatokkal, melyek szerint Magyarországon minden 10,000 lélek után 469 születés, s minden 10 születésre egy törvénytelen születés, 110 házasulás és 334 halálozás számittatik: kitünik, hogy a Máramaros megyei r. k. felekezetnél a születések legtávolabb vannak ezen aránytól, mig a házasulások leginkább megközelitik azt.

Vegyes házasságok kötése a legutóbbi évben csak Visken és Técsőn fordult elő, ott 5, itt 1 eset. Elválás épen csak 1 történt, Királymezőn a n.-mokrai egyházban.

II.

Görög katholikus egyház.

A)

A munkácsi püspöki megye területéhez tartozó orosz egyházak. *)

73. §. Egyházi szervezet.

Máramaros megyének a munkácsi püspöki megyéhez tartozó görög katholikusai a szigeti püspöki külhelynök (vicarius) és főesperes felügyelete alatt 10 esperesi kerületre vannak felosztva, a kik 88 anya- és 96 fiókegyházban 116,960 lelket tesznek. Egyházi peres ügyeik elintézésére a vicarius elnökségéhez kötött „Máramaros vidéki alszentszék" névvel saját consistoriummal birnak, melynek ülnökei a megyei lelkészekből, püspöki jóváhagyás mellett, a vicarius által neveztetnek ki.

74. §. Az egyházak és lelkészek anyagi viszonyai.

A parochiák közül 27 az 1778. évben a m. kir. kincstár kegyurasága alá helyeztetvén, ezeknek megalapitásához, a lelkészek és

*) Egybeállitva a Gorzó Dénes, Demjanovics András, Medveczky Péter, Csopey Oreszt, Romanecz János, Lipeczky András, ifj. Zloczky János, Csopey Dénes és Szabad Antal alesperesek s Ujhelyi Antal lelkész urak által közlött adatokból. S. M.

kántortanitók fizetéséhez, az egyházi épületek felállításához és fenntartásához jelentékeny segitséggel járul. Ennek alapján ezen javadalmakban a lelkészek és kántortanitók kinevezésének jogát, a püspök előterjesztésére, a magyar kincstár gyakorolja.

Két egyházi javadalom felett a kegyuri jogot a „vallásalap“ vállalta magára.

A többi parochiák önerejökből, a hívek adományaiból tartják fenn magukat. Lelkészeik „congrua“ czimen a „vallásalap“-ból is segittetnek.

75. §. Népesség általán és feloszolva egyházankint.

A tiz egyházi kerületben a parochiák lélekszáma következőképen oszlik meg.

a) A dolhai kerületben.

Anyaegyház		Fiókegyház	
1. Bereznik . .	1186.	Dulyatin . . .	9.
2. Dolha . . .	1348.	Bronyka	459.
		Szuha	450.
3. Kereczke . .	1559.	Csónok	7.
4. Keselymező .	1381.	— —	—
5. Kusnicza . .	916.	Rókamező . . .	917.
		Krivapatak . . .	5.
		Peregyilya . . .	12.
6. Lipcse . . .	1675.	— —	—
7. Lipcse-Polyána	1086.	— —	—
8. Zádnya . .	1395.	— —	—
	11,437.		1859.
	12,296.		

b) *A dombói kerületben.*

Anyaegyház.		Fiókegyház.	
1. Brusztura . . .	998	— —	
2. Dombó . . .	1856	Krásznisóra . .	496
3. Gánya	1282	— —	—
4. A.-Kálinfalva .	950	— —	—
5. Sz.-Lonka . . .	885	— —	—

6. Orosz-Mokra	460	Német-Mokra	16	
		Királymező	19	
7. A.-Neresznicze	1069	Pudplesa	355	
		Szoleni	3	
8. F.-Neresznicze	1362	—	—	—
9. Teresel-patak	564	—	—	—
	9426			889
				10,315.

c) *A huszti kerületben.*

Anyaegyház.		Fiókegyház.		
1. Berezna	1109	Alsó-Bisztra	1063.	
2. Gernyés	723	—	—	—
3. Herincse	1365	Monostor	698	
		Poszics	29	
		Medvezse	31	
		Vurluka	10	
		Alexándrov	9	
		Tovszti	11	
4. Huszt	2724	Huszt-Baranya	607	
		Nagy-Ág-vám	3	
5. Husztköz	856	Pepávuszka	4	
		Mocsilcze	6	
		Hluboki	7	
		Szádok	5	
6. Iza	1679	—	—	—
7. Tisza-Kirva	451	—	—	—
8. A.-Szelistye	1175	—	—	—
9. Velejte	1740	—	—	—
	11,919			2480
				14,399.

d) *A rahói kerületben.*

Anyaegyház.		Fiókegyház.		
1. Akna-Rahó	1920	Lázi	272	
		Vilychováti	201	
2. Bisztra-Kraszna	863	Rónapolyána	127	
3. Bocskó-Rahó	1277	Berlebás	339	

4. Bogdán . . .	556	Luhi	526
		Vocsi	723
5. Borkut . , .	784	Bilin	559
6. A.-Kőrösmező .	1160	Lopusánka . .	460
		Sztebni . . .	632
7. F.-Kőrösmező .	1089	Fekete-Tisza .	767
		Lazescsina . .	885
8. Ruszkova . . .	1073	—	— —
9. Ruszka-Polyána .	3302	Ruszkirva . .	1069
10. Trebusa . . .	775	Fejérpatak . .	428
	12799		6908
		19,707.	

e) *A száldobosi kerületben.*

Anyaegyház.		Fiókegyház.	
1. Bustyaháza . . .	982	—	—
2. Mihálka . . .	540	—	—
3. Száldobos . . .	1234	—	—
4. Szeklencze . . .	1429	—	—
5. Ujbárd	603	—	—
6. Urmező . . .	1192	—	—
7. Vajnág	583	—	—
8. Visk	1197	—	—
	7768	—	—

f) *A szigeti kerületben.*

Anyaegyház.		Fiókegyház.	
1. F.-Apsa . . .	1556	Apsicza . . .	329
2. Nagy-Bocskó . .	1562	Kis-Bocskó . .	856
3. Karácsonfalva .	426	Veresmart . .	175
4. Kis-Lonka . .	1463	—	—
5. Kabola-Polyána .	560	Roszucska . .	365
6. Kaszó-Polyána .	1209	—	—
7. Róna-Felső . .	1564	Rónapolyána . .	129
8. Rónaszék . . .	637	—	—
9. Sziget	1201	Sziget-Kamara .	11
		Csárda . . .	8
	10178		1872
		11.050	

g) *A talaborfalvi kerületben.*

Anyaegyház.		Fiókegyház.	
1. Csománfalva . .	1004	—	—
2. Darva	527	—	—
3. Ötvösfalva . . .	1365	—	—
4. Kövesliget . .	1640	Bóczára . . .	49
		Hliszna . . .	118
		Zábrogy . . .	293
5. Kricsfalva . . .	1009	—	—
6. Sófalva . . .	422	Szenes	36
		Sándorfalva . .	622
7. Talaborfalva . .	1711	Dulfalva . . .	752
8. Uglya	1568	—	—
	9326		2150
		11.476	

h) *A taraczközi kerületben.*

Anyaegyház.		Fiókegyház.	
1. Bedő	1440	Monásztirecz . .	68
2. Hosszumező . .	579	—	—
3. Irholcz . . .	1388	Técsőpatak . .	420
		Vilhovcsik . .	137
4. Kökényes . . .	1415	—	—
5. Körtvélyes . .	1069	—	—
6. Nyágova . . .	642	Bilavárecz . .	459
7. Remete . . .	439	—	—
8. Taraczköz . . .	734	Nagy-Kirva . .	648
9. Técső	669	Kerekhegy . .	170
		Ferenczvölgy .	64
	8435		1946
		10.381	

i) *Az alsó-verchovinai kerületben.*

Anyaegyház.		Fiókegyház.	
1. Ökörmező	1061	Lozánszka	452
		Sztriholnya	104
		Kilinicspatak	281
		Prohudnya	26
		Potocsina és Záp-regyila	340
		Szopkó	129
2. Nász-Holyátin	591	Felső-Bisztra	490
		Kusbej	126
		Rudovécz	110
3. Imsád	489	Nyegrovécz	347
4. Kalocsa	400	Kalocsa-Láz	1201
		Horb	35
		Bovczára	38
		Mezsor	31
		Vulsána	117
5. Ripinye	426	Gyilok	186
		Szuha	277
		Szolyma	250
6. Szinevér	1401	Szinevérpolyána	709
		Tócska	178
		Dezső	32
		Vágás	79
7. Toronya	500	Priszlop	697
		Zavijka, Titkovécz, Lopusnya	219
8. Vucskómező	398	—	—
	6224		6177
	12.401.		

k) *A felső-verchovinai kerületben.*

Anyaegyház.		Fiókegyház.	
1. Bukócz	250	Zolomiszta . .	150
		Pávlovecz . . .	100
2. Hidegpatak . .	1229	Sztudena . . .	141
		Sztudenipatak .	155
3. Ó-Holyátin . .	450	Pohári	75
4. Uj-Holyátin . .	600	Novoszelicza . .	69
5. Iszka	309	Matacsov . . .	120
6. Kelecsen . . .	339	Oblázka . . .	167
7. Lyáchovecz . .	398	Rekita . . .	293
8. Pilipecz . . .	650	—	—
9. Rosztoka . . .	442	Podobócz . . .	314
10. Tyuska	260	Ricska	550
		Kirvávecz . .	101
		Zsihán . . .	107
	4837		2342
		7.179	

76. §. A népesedési mozgalmak adatai 1875-ben.

Ez egyházakban az 1875. évben előfordult születések, házasság-kötések és halálozások felől a következő kimutatások adnak felvilágositást.

a) *A dolhai kerületben.*

	Született.		Házasult pár.	Meghalt.
1. Bereznik . . .	49; törvénytelen	—	14	28
2. Dolha	105 „	4	24	73
3. Kereczke . . .	63 „	4	21	40
4. Keselymező . . .	55 „	2	12	32
5. Kusnicza . . .	52 „	1	10	46
6. Lipcse	66 „	—	16	52
7. Lipcsepolyána . .	34 „	1	11	38
8. Zádnya	38 „	1	16	44
	423; törvénytelen	13	114	353

b) *A dombói kerületben.*

	Született.			Házasult pár.	Meghalt.
1. Brusztura . . .	57;	törvénytelen	3	14	51
2. Dombó	108	„	3	26	67
3. Gánya	51	„	1	12	47
4. A.-Kálinfalva . .	47	„	1	11	40
5. Sz.-Lonka . . .	37	„	—	14	34
6. Orosz-Mokra . .	24	„	2	7	18
7. A.-Neresznicze . .	42	„	—	10	37
8. F.-Neresznicze . .	59	„	2	15	46
9. Terselpatak . .	35	„	—	9	27
	460;	törvénytelen	12	118	367

c) *A huszti kerületben.*

	Született.			Házasult pár.	Meghalt.
1. Berezna	97;	törvénytelen	3	23	74
2. Gernyés	28	„	—	8	25
3. Herincse . . .	81	„	4	16	77
4. Huszt	164	„	7	34	143
5. Husztköz . . .	46	„	—	7	37
6. Iza	77	„	1	24	72
7. T.-Kirva . . .	32	„	—	6	25
8. A.-Szelistye . .	65	„	1	15	48
9. Velejte	94	„	2	27	83
	684;	törvénytelen	18	160	584

d) *A rahói kerületben.*

	Született.			Házasult pár.	Meghalt.
1. Akna-Rahó . .	64;	törvénytelen	3	26	72
2. Bocskó-Rahó . .	70	„	7	22	63
3. Bogdán	71	„	5	19	59
4. Borkut	53	„	2	12	41
5. A.-Kőrösmező . .	81	„	3	23	75
6. F.-Kőrösmező . .	91	„	4	25	86
7. Ruszkova . . .	41	„	1	7	38
8. Ruszkapolyána .	183	„	11	35	139
9. Trebusa . . .	65	„	2	14	47
	719;	törvénytelen	38	183	620

e) *A száldobosi kerületben.*

	Született.		Házasult pár.	Meghalt.
1. Bustyaháza . .	46; törvénytelen	—	10	27
2. Mihálka . . .	24 „	—	6	20
3. Száldobos . . .	44 „	—	12	37
4. Szeklencze . . .	54 „	—	11	50
5. Ujbárd	29 „	—	5	28
6. Urmező	44 „	7	9	59
7. Vajnág	24 „	3	5	16
8. Visk	45 „	5	11	48
	310; törvénytelen	15	66	275

f) *A szigeti kerületben.*

	Született.		Házasult pár.	Meghalt.
1. F.-Apsa	98; törvénytelen	7	30	66
2. N.-Bocskó . . .	114 „	6	28	86
3. Karácsonfalva . .	29 „	1	9	26
4. K.-Lonka . . .	63 „	1	14	58
5. Kabolapolyána .	38 „	2	3	36
6. Kaszópolyána . .	51 „	3	7	46
7. F.-Róna	67 „	2	11	59
8. Rónaszék . . .	27 „	2	10	35
9. Sziget	55 „	5	12	63
	524; törvénytelen	29	124	473

g) *A talaborfalvi kerületben.*

	Született.		Házasult pár.	Meghalt.
1. Csománfalva . .	37; törvénytelen	1	11	29
2. Darva	23 „	—	11	19
3. Kövesliget . . .	79 „	5	26	60
4. Ötvösfalva . . .	75 „	—	9	37
5. Kricsfalva . . .	41 „	—	11	30
6. Sófalva	39 „	—	13	29
7. Talaborfalva . .	81 „	3	28	68
8. Uglya	86 „	2	18	65
	461; törvénytelen	11	117	337

h) *A taraczközi kerületben.*

	Született.		Házasult pár.	Meghalt.
1. Bedő	67; törvénytelen	2	14	53
2. Hosszumező . .	23 „	1	3	19
3. Irholcz	89 „	3	29	76
4. Kökényes . . .	54 „	4	25	49
5. Körtvélyes . . .	50 „	—	15	47
6. Nyágova . . .	32 „	—	6	31
7. Remete	21 „	1	8	20
8. Taraczköz . . .	63 „	4	17	51
9. Técső	41 „	10	2	32
	440; törvénytelen	25	119	378

i) *Az alsó-verchovinai kerületben.*

	Született.		Házasult pár.	Meghalt.
1. Ökörmező . . .	93; törvénytelen	7	28	82
2. Nász-Holyátin . .	57 „	—	11	49
3. Imsád	36 „	1	7	38
4. Kalocsa	88 „	3	25	67
5. Ripinye	43 „	1	9	35
6. Szinevér . . .	103 „	5	33	81
7. Toronya . . .	52 „	—	11	43
8. Vucskómező . .	29 „	—	8	24
	521; törvénytelen	17	136	419

k) *A felső-verchovinai kerületben.*

	Született.		Házasult pár.	Meghalt.
1. Bukócz	33; törvénytelen	1	4	27
2. Hidegpatak . .	69 „	3	23	54
3. Ó-Holyátin . .	30 „	—	5	31
4. Uj-Holyátin . .	37 „	1	8	33
5. Iszka	23 „	—	7	19
6. Kelecsen . . .	28 „	1	6	22
7. Lyachovecz . . .	34 „	1	11	29
8. Pilipecz	41 „	—	9	37
9. Rosztoka . . .	38 „	1	10	32
10. Tyuska	50 „	2	12	47
	383; törvénytelen	10	97	331

E szerint mind a 10 kerületben összesen születetett 4924, ebből törvénytelen 188; házasult 1237 pár, meghalt 4137. És igy a születtek száma 787 lélekkel felülmulja a meghaltak számát.

Vegyes házasság az 1875. év alatt csak a városokban fordult elő 8. Elválás nem történt. Áttérés 4 adta elő magát.

Suba Mihály.

B)

A szamosujvári püspöki megyéhez tartozó román egyházak.

77. §. Egyházi szervezet.

Felállittatván 1874-ben a szamosujvári püspöki megye, a máramarosi román ajku egyházak, melyek addig a munkácsi püspökség alá tartoztak, innen elválasztatván, ez ujan alkotott, különben is román ajku hívekből álló megyéhez csatoltattak. 1863-ban külön főesperesség s azzal egyesitve vicariatus is állittatott fel a megyei hívek számára a nélkül azonban, hogy egyuttal a székhely is meg lett volna állapitva. Az első vicarius és főesperes F.-Szlatinán lakott, mint ottani lelkész, a jelenlegi Farkasréven lakik.

E főesperes és püspöki helynök alá 6 alesperesség tartozik, u. m. az izai, jódi, kaszói, márai, szigeti és visói.

Az izai kerületben van 7 anya- és 1 fiókegyház 8 lelkészszel;

a jódi kerületben van 7 anyaegyház, 8 lelkészszel;

a márai kerületben van 7 anyaegyház 2 fiókkal, 7 lelkészszel;

a szigeti kerületben 14 lelkész alatt 11 anya- és 3 fiókegyház áll;

a visói kerületben van 8 anya- és 1 fiókegyház 8 lelkészszel.

78. §. Az egyházak és lelkészek anyagi viszonyai.

Az imaházakat a parochiák legtöbbjében a nép maga erejével állitotta föl, s az egyház terheit jobbára az illető hívek viselik.

A lelkészek az izai kerületben középszerü javadalommal birnak; kegyur csak Szurdokon és Rozávlyán van, a kir. kincstár, mely egy-egy sessió földet és 52 ft 57 kr (Rozávlyán 54 frt 39 kr) fizetést ad. A jódi kerületben az 1806. évi összeirás szerint 1—1

ezüst forint dij és 1 sessió föld a javadalom, mely mintegy 300 ftot ad. A kaszói kerületben minden önálló gazda 1 véka málét (tengerit) és egy véka zabot ad; ezen felül jár a vallás-alapból 7—199 frt congrua. Kegyúr csak Akna-Sugatagon van, a k. kincstár, mely 52 ft 13 krt ad. A márai kerületben hasonló javadalommal birnak a lelkészek; azon felül az önálló gazdák 1—2 napszámot is tartoznak teljesiteni. Farkasréven és Bártfalván a málé és zab helyett 1 ft 5 kr, illetőleg 1 ft 60 kr ágybér jár. A szigeti kerületből e részben adatok nem közöltettek. A visói kerületben a hívektől és a vallás-alapból az 1806. évi összeirás szerint 315 ft a lelkész illetéke.

79. §. Népesség általában és részletesen.

A hat al-esperesi kerületben 1875. évben 59.987 volt a lelkek száma. Ez az esperesi kerületekre és parochiákra következőleg oszlik fel.

a) Az izai kerületben:

1) Batiza 928; 2) Glód 649; 3) Szlatinka fiókegyház 558; 4) Nánfalva 481; 5) Rozávlya 1473; 6) Sajó 995; 7) Sajópolyána 705; 8) Szurdok 2151. Összesen 7940 lélek.

b) A jódi kerületben:

1) Dragomérfalva 1141; 2) Konyha 1168; 3) Jód 1821; 4) Szacsal 1984; 5) Felső-Szelistye (felső parochia) 777; 6) A.-Szelistye (alsó parochia) 1099; 7) Kis-Bocskó 560. Összesen 8550 lélek.

c) *A kaszói kerületben:*

1) Barczánfalva 1974; 2) Budfalva 1574; 3) Fejérfalva 265; Somfalva fiókegyház 303; 4) Akna-Sugatag 507, Hotinka fiókegyház 399; 5) Felső-Kálinfalva 926; összesen 8582.

d) *A márai kerületben*:

1) Farkas-rév 1118, Disznópatak fiókegyház 385; 2) Bártfalva 1300; 3) Gyulafalva 1282; 4) Falu-Sugatag 952; Hernécs fiókegyház 545; 5) Desze 835; 6) Krácsfalva 807; 7) Bréb 926; összesen 8150 lélek.

e) *A szigeti kerületben:*

1) Alsó-Apsa Cseresznyés fiókkal 2778; 2) Közép-Apsa 2159; 3) Fejéregyháza 766; 4) Kabolapatak Csárdával 1127; 5) Alsó-Róna 450; 6) Szaploncza 1652; 7) Szarvaszó 634; 8) Falu-Szlatina 1186; Akna-Szlatina fiókegyház 854; 9) Sziget 1353; összesen 13.469 lélek.

f) *A visói kerületben:*

1) Borsa (felső parochia) 2100; 2) Borsa (alsó parochia) Borsa bánya fiókkal 2000; 3) Mojszin 1956; 4) Felső-Visó 2000; 5) Közép-Visó 1021; 6) Alsó-Visó 2100; 7) Leordina 1023; 8) Petrova 1096; összesen 13.296 lélek.

80. §. A népesedési mozgalmak adatai.

Ezen egyházakban 1875. évben következő arányban fordultak elő születések, házasságkötések és halálozások, u. m.

a) *Az izai kerületben:*

(A sorszámok a parochiák fentebbi számainak felelnek meg)

	Született		házasult	meghalt	
	fiu	leány			
	törvényes / törvénytelen		pár	fi	nő
1)	16/1	21/3	13	11	9
2)	4/2	17	6	6	5
3)	8	5	9	4	11
4)	9	10/2	7	5	7
5)	18	24/2	13	22	13
6)	9	13	11	3	2
7)	13/1	4	12	8	6
8)	42/12	29/5	17	43	39
Összesen:	119/16	123/12	88	102	92

b) *A jódi kerületben:*

1)	25/1	17/2	8	20	10
2)	22	20	12	10	11
3)	30/3	38/3	23	20	25
4)	35/7	29/1	24	36	15
5)	20	12/4	13	13	14
6)	19/1	22/4	10	9	8
7)	17	11	7	8	6
Összesen:	168/12	149/14	97	116	89

c) *A kaszói kerületben.*

	Született fiu leány törvényes / törvénytelen		házasult pár	meghalt fi	meghalt nő
1)	42/6	33/4	27	28	32
2)	26/1	21/1	12	13	21
3)	8	6	6	5	6
	9	10	3	7	6
4)	9	8	3	9	6
	6	6	6	3	8
5)	24	10	9	6	6
6)	8	8/1	6	3	6
7)	18	15/1	11	10	6
8)	11	11	9	13	16
Összesen:	161/7	127/7	92	98	113

d) *A márai kerületben.*

1)	20/1	27/2	7	16	16
	11	4	—	2	6
2)	23/2	15/1	10	15	11
3)	22/4	22/2	16	11	11
4)	10/2	17	10	4	8
	18	12/1	7	8	17
5)	19/1	16/2	8	30	9
6)	14/1	17/1	13	6	7
7)	16/1	21/1	7	6	8
Összesen:	153/12	151/10	79	78	93

e) *A szigeti kerületben.*

1)	67/2	42/3	33	44	32
2)	41/1	49/2	19	40	50
3)	17/1	13/1	4	14	14
4)	19	34/2	10	9	12
5)	17	18/2	8	10	12
6)	24/5	23/4	16	23	18
7)	7/1	8/6	3	6	1
8)	18/2	26/2	8	24	20
	14/1	13	11	8	15
9)	12/4	13/5	9	17	10
Összesen	236/17	239/27	121	195	184

f) *A visói kerületben.*

	Született		házasult	meghalt	
	fiu	leány			
	törvényes / törvénytelen		pár	fi	nő
1)	47/3	55/7	21	37	40
2)	52/1	44/5	22	28	12
3)	30/3	31/2	10	22	27
4)	36/3	35/3	14	44	27
5)	21/1	19	6	19	8
6)	40/2	39	15	25	14
7)	18/3	19/1	6	9	11
8)	23/3	25/9	7	16	22
Összesen	267/19	267/27	101	200	161
Mind a hat kerületben együttvéve					
	1204/83	1056/97	578	789	732
	2440			1521	

Ezekből kitünik, hogy az 59,987 összes lélekszám után törvényes születés volt 3.767%, törvénytelen 0.3%, házasulás 0.96354%, halálozás 2.5355%.

Ha már most a dr. Tormay adatait tekintetbe veszszük: a kerek számban 60,000-rel számitott lélek után esnék 2814 születés, 281 törvénytelen születés, 660 egybekebelés és 2004 halálozás. A születések tehát a románoknál sem érik ugyan el ezt az arányt, valamint az egybekelések sem, de a fenn közölt adatok kedvező jelenséget constatálnak a törvénytelen születéseknél és halálozásoknál, mert e két tekintetben az arány igen kedvezően áll, t. i. a 281 ellenében csak 180 törvénytelen születés, és 2004 ellenében 1521 halálozás.

A mi a házasultak életkorát illeti: ez a következőkben mutattatik ki.

f é r f i

éves	Izai kerület	Jódi kerület	Kaszói kerület	Márai kerület	Visói kerület
20—30	62	79	78	58	83
31—40	17	12	9	15	13
41—60	9	4	5	6	5
61—70	—	2	—	—	—

	n ő				
éves	Izai kerület	Jódi kerület	Kaszói kerület	Márai kerület	Visói kerület
14—20	46	34	50	23	42
21—30	35	58	39	45	53
31—40	4	3	2	9	5
41—60	3	1	1	2	1
61—70	—	1	—	—	—
	88	97	92	79	101 pár

A szigeti kerületből adatok nem közöltettek.
Az öt kerületbeli házasultak közt tehát voltak

	f é r f i a k		
20—30 év közt	. .	360 vagyis	78.783 %
31—40 „ „	. .	66 „	14.442 %
41—60 „ „	. .	29 „	6.348 %
61—70 „ „	. .	5 „	0.437 %
		457	
	n ő k		
14—20 év közt	. .	195 vagyis	42669 %
21—30 „ „	. .	230 „	50.328 %
31—40 „ „	. .	5 „	5.033 %
41—60 „ „	. .	8 „	1.751 %
61—70 „ „	. .	1 „	0.229 %
		457	

A kimutatott halálozási esetek kor és nem szerint következőleg fordultak elő az emlitett öt kerületben (a szigetiből nem levén ily adatok beküldve):

	f é r f i						
	Izai kerület.	Jódi kerület.	Kaszói kerület.	Márai kerület.	Visói kerület.	Összesen	%
0— 5 év közt	47	39	28	37	90	241.	40.572 %
5—20 „ „	17	17	32	11	30	107.	18.013 %
21—50 „ „	10	23	26	13	30	102.	17.172 %
51—80 „ „	22	34	12	17	47	132.	22.222 %
81—100 „ „	6	3	—	—	3	12.	3.021 %
	102	116	98	78	200	594.	

n ő

	Izai kerület.	Jódi kerület.	Kaszói kerület.	Márai kerület.	Visói kerület.	Összesen	%
0— 5 év közt	43	23	34	37	64	201.	36.679%
5—20 „ „	12	7	29	13	28	89.	16.241%
21—50 „ „	15	27	23	23	29	117.	21.350%
51—80 „ „	20	28	27	19	40	134.	24.453%
81—100 „ „	2	4	—	1	—	7.	1.277%
	92	89	113	93	161	548.	

Ugy az egybekelésekre, mint a halálozásokra vonatkozó fentebbi kimutatás arról tanuskodik, hogy a házasságkötések szabályszerü, a halálozások pedig nagy részben a magasabb életkorban következnek be; és ha tekintetbe veszszük, hogy hazánkban közönségesen minden 100 meghalt közt 0—5 éves korig 51%, 5 - 20-ig 10%, 20—50-ig 19%, és ezen felül 20% az arány: ugy a gyermekhalandóság általában csekélynek mondható, s e helyett a magasabb korosztályokban nagyobb valamivel a halandósági százalék.

Egybeállitva a *Papp* János főesperes, *Lázár* László, *Kökényesdy* Mihály, *Gyenge* Sándor, *Gyenge* László, *Anderko* Elek, *Opris* Péter és *Szálka* Péter lelkészek által beküldött adatokból.

III.

A helvéthitvallásu egyházak.

81. §. Egyházi szervezet.

A Máramaros megyebeli helvéthitvallásu egyházak a tiszántuli hh. egyházkerülethez tartoznak. Hajdan, egész a XVI. századtól fogva, ezek maguk külön egyházmegyét (esperesség) alkottak; azonban az 1821. évi convent az ugocsaival egyesitette őket, igy ma már azokkal együtt alkotják a „máramaros-ugocsai egyházmegyét".

Máramaros megyében anyaegyház öt van, melyek fiókegyházaikkal együtt e következők: Sziget (a megye felső részében lakó reformátusok mintegy 25 helységben ide tartoznak), Hosz-

szumező (fiókegyháza Taraczköz), Técső (fiókjai: Urmező [temploma van], Remete [templom], Vajnág, Darva), Visk, Huszt (f. e. Dolha).

Mindenik anyaegyház egy-egy lelkészszel birván, ezek száma 5. Segédlelkész egy sincs.

Az egyházak igazgatása presbiteri elvek szerint történik. Vannak közgyüléseik, melyekben részt vesz és szavazattal bir az egyháznak minden önálló s egyházi adót fizető tagja. Ezek mellett a folyó ügyek vitelére vannak az egyháztanácsok (consistorium), melyek 12—36 tanácsos férfiuból (presbiter) állanak, a kiket a közgyülés választ. A gyülések elnökei a lelkész és gondnok. Minden egyházban vannak ezeken kivül jegyzők, énekvezérek, tanitók, egyházfiak, pénztárnokok s több-kevesebb kezelő egyén.

Templomaik mindenütt kőből épültek, s a Szigetin kivül, mely az 1859. évi tüzvész után épittetett, mind a 13. és 14. században.

82. §. Az egyházak anyagi viszonyai.

A máramarosi hh. egyházakban patronatus oly értelemben, a mint ez más felekezetüeknél van, nincs. Az egyház anyagi fenntartói maguk az egyház hívei; azok fedeznek minden kiadást azon különféle kutforrásokból, melyeket maguk állitottak elő. Adományozók azonban voltak eleitől fogva, a kik kegyes hagyományokkal járultak és járulnak az egyház vagyon-ereje gyarapitásához. Mikor a megye még Erdélyhez tartozott: akkor fejedelmi adományokból a papság élvezte az öt városi tizedet; egyházak és iskolák a lelkészekkel együtt só-alapitványnyal birtak: azonban a későbbi időkben a tized végkép elesett, a só helyett pedig a kir. kincstártól, az iskolákat illető részt is beleszámitva, készpénz-relutumot nyernek, ezer kősóért 83 ft 20 krt régi váltó érték szerint.

Az évi kiadások fedezésére most a következő forrásokkal rendelkeznek az egyházak: a) a fekvőségek, b) tőkepénzek, c) egyéni kivetés, d) adakozás (perselypénz). A két utolsóból mily mennyiség folyhat be az egyházak pénztárába: az meg nem határozható; azért csak az a) és b) pontok alattiakban mutatjuk ki az egyes egyházak erejét.

a) *Fekvőségek.*

Czim	Sziget	Hosszumező	Técső	Visk	Huszt	Összesen
Telek szám	13	6	4	2	7	32
Szántó hold . . .	23	54	28	104	62	271
Kaszáló hold . . .	68	15½	135	46	16	280½
Erdő	—	—	—	—	—	—
Összesen hold	—	—	—	—	—	551½

E mennyiségből 22½ hold jövedelmez az egyházi közszükségekre, 331 h. pedig a lelkészek és tanitók illetményeit képezi. A telkek is 12-ön kivül a belhivatalnokok rendelkezése alá tartoznak s azoknak szolgálnak jövedelmi forrásul.

b) *Tőkepénzek o. é. ftban.*

Czim	Sziget	Hosszumező	Técső	Visk	Huszt	Összesen
Egyházi alap	15.766.74	2160.01	1567.91	1571.45	9682.00	21.563.59
Iskolai alap	400.00	100.00	100.00	1892.00	134.00	2.626.00
Összesen	16.166.74	2260.01	1667.91	3463.45	9816.00	24.189.59

Ezenkivül a fiókegyházak közt Taraczköznek van 1415 ft 48 kr alaptőkéje.

Az anyagi állapotnak ekkép lett előterjesztése mellett érdemesnek tartjuk, hogy az erőfelhasználásáról is tegyünk egy kis kimutatást. Bizonysága ez annak, hogy a helv. hitv. egyházak azt, a mivel rendelkeznek, czélszerüen használják is fel.

a) *Bevételek 1875-ben o. é. ftban.*

Sziget	Hosszumező (Taraczköz)	Técső	Visk	Huszt	Összesen
6632.84	1564.92½ 96.53	2374.50	2012.44	1842.50	14.523.73½

b) *Kiadások 1875. o. é. ftban.*

	Czimek	Sziget	Hosszumező (Taraczköz)	Técső	Visk	Huszt	Összesen
	Általában	6658.84	1436.48	2095.25	1828.82	864.00	12.883.35
Részletezve	lelkészfizetésre . .	420	300	420	350	420	1910
	tanitófizetésre . .	1 400	2 650	3 800	3 900	1 200	2850
	jótékonysági kiadás	638.60	250	300	260	193	1649

A fennmaradt összegek az egyházak közszükségeire (épitkezések, iskolai fölszerelések stb) fordittattak.

83. §. A népesség általában és egyházankint.

A népesség összeszámlálása, valamint a népesedési mozgalom adatai az 1875-dik év deczember 31-ki állapotot tüntetik fel. Ez adatok az esperesi canonica visitatio, mely minden évben megtartatik, jegyzőkönyvéből vannak kivéve és összeállitva.

A népesség összes száma 6689 lelket tesz. E szám az egyes parochiák között ekképen van megoszolva :

Egyházak		Anyaegyházban			Fiókegyházban			Főösszeg
anya	fiók	férfi	nő	összes	férfi	nő	összes	
Sziget . .	25 diaspora .	947	779	1726	164	146	310	2036
Hosszumező	Taraczköz	355	350	705	nem jegyeztetett			705
Técső . .	Urmező . .	656	700	1356	23	32	55	1411
Visk . . .	—	971	1054	2025	—	—	—	2025
Huszt . .	Dolha . . .	247	228	475	28	29	37	512

84. §. A népesedési mozgalmak viszonyai.

A népesedési mozgalom a születési, házasodási és halálozási adatokat foglalja magában. Ezek adatai a következőképen állanak:

A) **Születések 1875.**

Egyházak		Anyaegyházban			Fiókegyházban			Főösszeg	Törvénytelen
anya	fiók	férfi	nő	összes	fi	nő	összes		
Sziget . .	25 diaspora . .	33	28	61	3	4	7	68	—
Hosszumező	Taraczköz .	13	26	39	—	—	—	39	01
Técső . . .	Urmező . .	31	35	66	—	—	—	66	03
Visk . . .	—	33	39	72	—	—	—	72	02
Huszt . .	Dolha . . .	11	8	19	—	—	—	19	—
	Együtt . . .	121	136	257	3	4	7	264	06

B) **Házasodási esetek 1875.**

Egyházak	Mindenik fél protestáns	Vegyes párok			Főösszeg
		protest. férj	protest. nő	összesen	
Sziget	5	4	10	14	19
Hosszumező	6	—	2	2	8
Técső	15	2	—	2	17
Visk	21	2	1	3	24
Huszt	4	1	4	4	9
Összesen . . .	51	9	17	26	77

C) **Halálozási esetek 1875.**

Egyházak	Férfi	Nő	Összesen
Sziget	30	21	51
Hosszumező	17	16	33
Técső	29	17	46
Visk	46	27	73
Huszt	8	12	20
Együttvéve .	130	93	223

85. §. A házas-élet viszonyai.

A házas életnél figyelemmel szoktak lenni a népmozgalmat följegyző statisztikusok arra is, hányan élnek a meglevő népség között házasságban általán s hányan vannak az özvegyek, s a házasságban élők között is mennyire szokásos a vegyes házasságok kötése? E tekintetekből a máramarosi helv. hitv. egyházak adatai következőkép állanak.

A) **Házasságban élők 1875.**

Egyházak	Tiszta házasság	Vegyes házasság			Összeg részletesen
		a férj protest.	a nő protest.	összesen	
Sziget	411	69	68	137	548
Hosszumező	103	12	13	25	128
Técső	303	15	12	27	330
Visk	418	17	9	26	444
Huszt	77	36	13	49	126
Összesen . . .	1312	149	115	264	1576

B) **Özvegyek 1875.**

Nemek	Sziget	Hosszumező	Técső	Visk	Huszt	Összesen
Férfi . . .	55	10	27	53	11	156
Nő	79	37	78	100	31	225
Összesen	134	47	105	153	42	381

86. §. Áttérések.

Az egyházak népesedésének vagy néptelenedésének tényezői közé tartoznak az áttérések. E tekintetben

a) a helv. hitvallásu egyházba léptek át Szigeten 4-en, Visken 2-en és Técsőn 1, összesen 7, mindnyájan a rkath. egyházból.

b) Áttérés a hh. egyházból más egyházba 1875-ben nem történt egy sem.

Az ágostai hitvallást követő megyei lakosoknak Máramarosban egyházuk nincs. Csatlakozva vannak ők a nbányai anyaegyházhoz, mint diaspora. Ideiglenes lelki gondozásukkal a hh. lelkészek vannak megbizva. Saját anyaegyházi lelkészök évenkint rendesen egyszer, pünkösd utáni vasárnapon, szokott nálok látogatást tenni Szigeten, a hová gyülnek a különböző helyeken lakók is, a mikor isteni tisztelet tartatik, s az ur-vacsora kiszolgáltattatik.

Az izraelita-felekezet egyházi viszonyairól, rendezetlen állapota miatt, semmit azon kivül, a mi fentebb elmondatott, nem közölhetni. Talán egy erélyesb intézkedés, mint az eddigiek voltak, rá fogja őket kényszeriteni, hogy rendes és szervezett egyházközségekké alakuljanak, a mikor aztán lehetnek és lesznek is rendesen és szabályszerüen vezetett anyakönyveik, a milyenekkel most nem birnak. Akkor aztán ők is tárgyai lehetnek a statisztikának, mely most csak arra szoritkozhatott, hogy legalább általánosan állapitsa meg számukat a megyében. Ennél többet még ma nem lehet tenni.

*Szilágyi István.**)

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Közoktatás-ügyi állapotok.

I.

Népoktatási ügyek.

A)

Kisdednevelés.

87. §. Az „Erzsébet"-kisdedóvó intézet Szigeten.

Máramaros vármegyében kisdedóvó-intézet csak egy létezik, Szigeten, a megye székvárosában.

Az ezt megalapitó s fenntartó egyesület 1844-ben alakult meg, a mikor elnökké Nánásy Lajos, igazgatóvá Groschmid Imre, jegyzőkké ifj. Várady Ádám és Csiszár Lajos, pénztárnokká Berghoffer János választattak.

Maga a kisdedóvó intézet 1845. augusztus hó 20-kán nyittatott meg, már megnyiltakor 71 növendéket fogadván kebelébe Bodnár János óvó vezetése alatt.

*) A helvéthitvallásuakra tartozó adatok a máramaros-ugocsai esperesség „Egyházmegye-rajz" czimü statisztikai tartalmu összeirásából vétettek, melyet Doktor János esperes bocsátott rendelkezésem alá.

Sz.

Az intézet azonban az 1848—49-diki események után 1850. évben megszünt létezni; de 1855. évi szeptember hó 24-ik napján ismét ünnepélyesen megnyittatott, s miután Erzsébet királynénk Ő felsége erre l. m. engedélyt adott, „Erzsébet-kisdedóvó“ nevet nyert.

Az intézet a megnyitás évében 74 növendéket számlált. Ezek közül volt

r. kath. fiu 17, leány 27	44
helv. hitv. fiu 12, leány 10	22
gör. kath. fiu 1, leány 2	3
izraelita leány 5	5
összesen .	74

Ezek közül alapitók gyermekei . . .	39
óvásdijt fizetők	30
ingyen fölvétetett	5
összesen .	74

A következő években az óvonczok száma fokonkint növekedett, s átlagos számitásban számuk évenkint 100—110 között váltakozott.

Az intézet anyagi fenntartására jótékony czélu előadások, hangversenyek, tánczvigalmak utján adózott a közönség; egyesek részéről ajándékozások és alapitványok tétettek.

Ezen kivül Várady Gábor, mint az egyesület elnöke által Ő felségéhez benyujtott kérvény folytán a séta-utczában a kincstári „Csür“-ből egy 848 □ öl nagyságu telek, a rajta levő épületekkel együtt, 1435 ft 38 kr becsárért átengedtetett az egyesületnek. Ez összegnek is azonban fele később elengedtetett.

Igy az egylet azon kedvező helyzetbe jutott, hogy 1869-ben egy közel 5000 ftba került, czéljainak teljesen megfelelő s mintaszerü berendezésü épületet nyert, illetőleg állittatott.

Megemlitjük, hogy Ő felsége a királyné 1868. április 25-dikén Mária-Valeria főherczegnő születése alkalmából 2000 ftot ajándékozott az intézetnek; továbbá a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1872-ben 1500 ftot, a következő években pedig felváltva 4—6—8 száz ftnyi segélyt utalványozott az intézetnek.

Ez adakozásokon kivül 1) Szeget város tanácsa 1861. május 18-kán tartott ülésben 210 ftnyi alapitványnyal járult az egyesü-

let segélyezéséhez, s az alapitvány „Rudolf-koronaherczeg“ czímet nyert.

2) Haas Mihály szatmári megyés püspök alapítványul adott 100 ftot;

3) Nánásy Lajos alapitványt adott 100 ftot;

4) Papi Balogh Péter alapitott 100 ftot;

5) Pellionisz József ajándékozott 300 ftot;

6) Láhner Róza végrendeletileg hagyományozott 50 ftot.

Az intézet rendes évi jövedelméhez számitjuk az alapitványi kamatokon s az óvásdijakon kivül az évenkint rendeztetni szokott hangversenyeket, tánczmulatságokat, szini előadásokat, melyekből átlag véve 3—400 frt tiszta jövedelem szokott évenkint az intézet pénztárába befolyni.

A rendes évi kiadások táblázatosan igy állanak:

1.	Óvó s óvóné fizetése	700 ft
2.	segéd dajka	180 „
3.	szolga	30 „
4.	fűtés	188 „
5.	igazitásokra, udvari munkákra és takaritásra	153 „
6.	felszerelési czikkek, vegyes kiadások	62 „
		1313 ft

Az egyesület tisztségei jelenben következőleg vannak betöltve: elnök Várady Gábor (1855 óta); gondnok és helyettes elnök Girsik Adolf; pénztárnok Marosán Albert; gazda Spachtholz József; jegyző Kutka Kálmán. Az egylet védasszonya báró Sztojka Gyuláné (1855 óta). A 22 választmányi tagon kivül a tanfelügyelő, minden helybeli lelkész, tanodai igazgató, a városi polgármester hivatalból tagjai a választmánynak.

Várady Gábor

B)

Népiskolák állapota.

88. §. Általános áttekintés a megye népiskoláin 1874-ben.

1. Máramaros megyében van 1 községi s 171 felekezeti, összesen 172 elemi iskola.

Tanköteles gyermek 6—12 év közt 20.546, 13—15 év közti 8411, igy összesen 28,957.

Ezen tanköteles gyermekek közül iskolába jár, még pedig elemi iskolába 5360 fiu, 2629 leány, együttvéve 7989; ismétlő iskolába 743 fiu, 325 leány, összesen 1068; magán tanintézetben tanul 37 leány, s végre középtanodában 123 fiu. E szerint az iskolába járók főösszege 9217.

Iskolába nem jár 8800 fiu, 10,940 leány, összesen 19,740, a mi az iskolába járók számát 10,523-mal haladja meg.

Az iskolába járó 9217 növendék vallásra nézve következőleg oszlik fel:

róm. kath.	g. kath.	g. keleti	h. h. evang.	ágost. evang.	Mózes vall.
1913	6372	7	858	9	68

ugyanezek közt nyelvre nézve van

magyar	német	román	tót	szerb	orosz	összesen
2749	249	2429	41	14	3735	9217

A megye szegényebb népe nyáron át gyermekeit a mezei munkákra használván fel, csak télen adja iskolába; innen van aztán, hogy az iskolák növendékei közül egész éven át 5460, s 3757 csak télen jár iskolába.

Az iskolába járók közül tankönyvvel el van látva 6254; hiányzik a tankönyv 2963 növendéknél.

A mulasztási naplók kivonata szerint voltak összesen mulasztók 3707-en; ezek közül felmentetett 434, mulasztásaikat 416-an nem igazolván megbüntettettek.

Az iskolából kiléptek közül a kilépéskor 764 jól tudott olvasni, 980 pedig olvasni és irni is.

2. A fentebb emlitett 172 iskolában van 180 tanitó. Ezek közül tanitói államvizsgán képesitett 136, nem képesitett 44. A 180 tanitó közül 163 rendes, 17 pedig segéd tanitó.

Az iskola-épületek a községek tulajdonai 164, bérelt 8 helyen. Az összes iskolai épületekben van 192 tanterem, 182 tanitói lak. Az iskola-épületek mellett van fa-iskola 44, kert 156, testgyakorló hely 8.

A 172 iskolában a következő taneszközök vannak:

fekete iró tábla	fali olvasó tábla	fali térkép	földgömb
183	169	179	123

természetrajzi eszközök	és természettani eszközök	könyvtár	testgyakorlati készletek.
92.	32.	12.	3.

3. Az iskolák évi jövedelme készpénzben 35,602 ft, természetben 65 ft, összesen 35,667 ft.

Ez a jövedelem származik tőkepénzekből, melyeknek összege 12.837 ft, kamatja 963 ft, tandijakból (1321 ft.); továbbá segélyekből, melyek tesznek évenkint

az államtól	a községtől	az egyházaktól	s egyéb forrásokból
1070 ft,	21.641 ft,	4454 ft,	6218 ftot

vagyis összesen 35.667 ftot.

Az iskolák évi kiadásai tesznek összesen 35.877 ftot, mely kiadás a következőleg oszlik fel:

A tanitók fizetésére, rendeseké	fűtésre, tisztogatásra, javitásokra, segédeké	tanszerekre	szegény gyermekek könyveire	egyebekre
30,298 ft,	1858 ft,	1550 ft,	84 ft,	136 ft, 1951 ft,

vagyis összesen 35,877 ft, a mi a 35.667 ft bevételt 210 fttal haladja meg.

Góga Illés.

89. §. A helv. hitv. feiekezet népiskolái különösen 1875.

A helvéthitvallásu felekezet mindenkor különös figyelmet forditván iskoláira, érdemesnek tartom, hogy ezek külön is kiemelve az egyetemes statisztikai előterjesztésből, az 1875. évi állás szerint tüntettessenek fel, mert ez az évi állapot az 1874-kihez képest világosan haladást jelez.

A máramaros-megyei helvéthitvallásuak egyházainak mindenike külön iskolával bir a fiuk, külön a leánygyermekek részére, az egy Husztot kivéve, mely nem annyira a fundus elégtelensége, mint inkább a nem nagy népesség miatt, egyet tart csupán, tehát csak ez az egy a vegyes iskola.

Van e szerint az öt egyháznak 9 népiskolája, mindenik hat évre terjedő tanfolyammal, melyek a tantárgyak beosztását tekinve, kevés lényegtelen kivétellel, az országos törvény és a közoktatási kormánynak ezekre vonatkozó rendeleteivel egészen megegyeznek.

Tanitók ez iskolákban vannak 12-en, kik közül Szigetre, Té-

csőre, Viskre 3—3, Hosszumezőre 2, Husztra 1 esik. Tannyelve mindeniknek a magyar.

Az iskolakötelezettség teljesitésére az egyházi előljáróságok kiváló figyelmet és gondot forditanak; de nem is kell a szüléket valami nagyon erősen szoritani gyermekeik iskoláztatására, mert ők, ennek jótékonyságát ismervén, önként minden kényszerités nélkül viszik azokat iskolába. Innen van, hogy a legritkább esetek közé tartozik, hogy az egyházközségben irni-olvasni nem tudó egyén találkozzék, s ha van ilyen, az bizonyosan másunnan cselédképen beszármazott lehet.

Eléggé megvilágositja az e tekintetben való állapotot a következő tábla.

Egyház	Tankötelesek száma			Iskolába járók száma			Nem járók száma			Ismétlő iskola
	fiu	leány	összes	fiu	leány	összes	fiu	leány	összes	
Sziget . . .	125	115	240	121	79	210	4	36[1])	40	van
Hosszumező	48	50	98	47	50	97	1	„	1	nincs
Técső . . .	96	98	194	98[2])	93	191	„	5	5	van
Visk . . .	117	120	237	117	120	237	„	„	„	nincs
Huszt . . .	39	29	68	39	29	68	„	„	„	nincs
Összesen .	425	412	837	422	391	813	5	41	46	2

Feltünő szép jelenség, hogy a nem járók általános számaránya nem több 3%-nál; Hosszumezőn pedig csak 1, Visken, Huszton egy sincs a kötelezettek közt, a ki iskolába ne járna.

Az iskolák mindenütt az egyházak tulajdonai levén, ezek gondoskodnak azoknak épitéséről, fenntartásáról, tanszerekkel ellátásá-

[1]) Nem kötelezett 2.

[2]) Szétszórt helyeken lakó szülék gyermekei. Ezekhez kell még számlálni a fiókegyházakban lakó szülék 23 fi és 9 leány gyermekét. Ez által az összes iskolakötelezettek száma 877-et fog tenni. A fiókegyházakban lakó gyermekek közül a jobb módu szülékéi magántanitást nyernek; a kevésbé módosokéi a szüléktől tanulják az irás és olvasás ismeretét.

ról, a közös pénztárból pótolván azokat, a melyek a tisztán iskolai czélu alapból (fentebb ki volt mutatva ezek mennyisége) nem telnének. Van egyébiránt oly rendeltetésü alap is, melyből a szegény gyermekek láttatnak el hol könyvvel, hol pedig ruhanemüekkel (Szigeten pl. a „Kóródi Krisztina"-alapitvány; van ilyen Hosszumezőn is).

Különösen kiemelve a tanodai fölszereléseket: van az 5 egyház iskoláiban térkép 29 db; történeti képek 23; tábla 23, ásványgyüjtemény 165 dbból álló; állatképek 215; természettani szerek (a közoktatási kormány ajándékából) 176; növénygyüjtemények 219 példánynyal. Nem hiányzanak a könyvtárak sem. Ezek darabjai tesznek 925 (magának Husztnak 500 db). Csupán a gyümölcs-fa iskolák hiányzanak a községek nagyobb részében. Szigeten és Técsőn vannak ilyenek, ez utóbbi helyen a város által adományozva, mely a három felekezet iskoláinak közösen áll rendelkezésére.

Testgyakorlati tanitás Szigeten adatik a lyceum gymnastikájában, a hol dijtalannl nyernek a gyermekek hetenkint 2 órai oktatást.

90. §. A r. katholikus népiskolák különösebben, 1874.

A rkath. népiskolákra vonatkozólag közelebbi s részletekbe bocsátkozó kimutatás nem adatván szerkesztői rendelkezése alá: a szatmári egyházmegye 1874. évi „Schematismus"-a alapján annyit, a mennyi abban foglaltatik, ide följegyezni azért is szükségesnek tartottam, mivel ezek az adatok, legalább az iskolás gyermekek számát kiemelvén az általános mennyiségből, határozottan megmutatják, hogy a kedvezőtlen statisztikai következtetésekből a felekezetre nem nagy százalék esik.

A római kath. felekezetnek 1874. évben volt

anyaegyházakban	16
fiókegyházakban	4

igy összesen 20 iskolája, tehát annyi, a mennyi az egyházak száma.

Ez iskolákban tanitott férfi tanitó 16, nő tanitó 4 (Szigeten az irgalmas nénék); összesen 20 tanitó.

Az iskolakötelezettek száma	
a szigeti alesperesi kerületben . .	2087
a huszti „ „ . .	535
összesen .	2622
Ezek közül iskolába járt	
a szigeti kerületben	1563
a huszti „	460
összesen .	2023
Ehhez képest nem járt	
a szigeti kerületben	324
a huszti „	75
összesen .	399

mely mennyiség az összes kötelezettek 15%-kának felel meg.

A gkath. felekezet népiskoláiról részletes adatok nem közöltettek.

A zsidóknak saját iskoláik az egész megyében sehol nincsenek. Gyermekeik a városokban a helv. hitvallásuak vagy rkatholikusok iskoláiba járnak igen csekély számmal, az általános kimutatás szerint 1874-ben 58, mig csak magában Szigeten megüti a kötelezettek száma a 400-at.

Az ágostai hitvallásu gyermekek a lakhelyen létező református vagy kath. iskolákat látogatják.

Szilágyi István.

91. §. A magy. kincstár, mint a róm. és gör. katholikus elemi iskolák patronusa.

Máramaros megye az 1712. évi 92. t.-cz. folytán 1733-ban az anyaországhoz visszacsatoltatván, azon intézkedések között, melyeket az akkori kormány az itteni k.-birtok tisztázása, a só-bánya és és erdőügy rendezése körül kifejtett, legméltóbb helyet foglalja el az e megyei népoktatás emelésére irányzott törekvés; mindazonáltal több mint félszázad kellett ahhoz, hogy e téren némi eredmény mutatkozzék.

A bécsi cs. k. és a pozsonyi m. k. udvari kamaráknak 1778-dik évben kiadott rendeletei folytán egy részről a kincstári uradalom, más részről a községek s a „tanulmányi alap“ között létrejött szerződések következtében több helyen iskolák épittettek, szereltettek fel s láttattak el tanitókkal jobbára a kegyur-kincstár adakozásával.

Ez idő szerint azon adakozások, melyekkel a kincstár az e megyei róm. és görög katholikus elemi iskolák fentartásához s az alkalmazott tanitók díjazásához járul, a következők:

Szigeten ad 2 r. k. fitanitónak készpénzfizetést 504 ft 6 krt, lakpénzt 63 ftot, 112 kilogramm sót és 22 hektoliter gabonát kedvezményi árban; 2 leány-tanitónőnek készpénzül 210 ftot, 56 kilogramm sót és 11 hektoliter gabonát; 1 g. k. éneklész fitanitónak 105 ft készpénzt, természetben lakot, féltelki állományt és 28 kilogramm sót.

Hosszumezőn ad a g. k. éneklész-tanitónak 105 ft készpénzfizetést, természetben lakást, féltelki állományt, 56 kilogramm sót.

Körtvélyesen a g. k. éneklész-tanitónak nyujt készpénzben 63 ftot, féltelki állományt, 28 kilogramm sót és természetben lakot.

Farkasréven a g. k. éneklész-tanitónak ad szabad lakást és féltelki állományt.

Krácsfalván a g. éneklész-tanitónak ad 52 ft 50 kr készpénz fizetést, féltelki állományt, 28 kilogramm sót és szabad lakást.

Falu-Sugatagon a g. k. éneklész-tanitónak ad 27 ft 30 kr készpénzfizetést, természetben lakást, féltelki állományt, 28 kilogramm sót.

Akna-Sugatagon a r. k. rendes fitanitó kap készpénzben 157 ft 50 krt, természetben lakot, földváltsági dijt 11 ft 76 krt, 34 ürköbméter tüzifát, 45 kilogramm sót és 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban; a segéd kántor-tanitó kap 27 ürköbméter tüzifát, 45 kilogramm sót. Ezeken kivül az iskola fütésére ad a kincstár $40^1/_2$ ürköbméter tüzifát, s iskolai szerekre 20 ftot.

Szlatinán ad két r. k. tanitónak 262 ft 50 kr készpénzfizetést, természetben lakást, 13 ft 44 kr földváltsági összeget, 50 ürköbméter tüzi fát, 101 kilogramm sót, 20 hectoliter gabonát kedvezményi árban; az iskolák fütésére 36 ürköbméter tüzi fát.

Rónaszéken ad a két r. k. tanitónak 367 frt 50 kr készpénzfizetést, természetben lakást, $2^1/_2$ hold föld-illetményt, 125 ürköbméter tüzifát, 84 kilogramm sót és 22 hektoliter gabonát kedvezményi árban. A g. k. éneklész-tanitónak 52 ft 50 krt készpénzben, 25 ft 25 krt földváltási dij fejében és 28 kilogramm sót.

Akna-Rahón ad a r. k. tanitónak készpénzben 210 ftot természetben lakást, 3 hold földilletményt, 45 ürköbméter tüzifát, 45

ürköbméter tüzifát, 45 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban.

Körösmezőn a r. k. tanitónak ugyanily fizetést ad. Akna-Rahón a g. k. kántor-tanitónak szabad lakást és féltelki állományt.

Bocskó-Rahón a g. k. tanitónak ad szabad lakást és 26 ft 25 krt földváltási dij fejében.

Alsó- és Felső-Körösmezőn a g. k. éneklész tanitóknak egyenkint ad szabad lakást és 17½ hold föld-illetményt.

Bogdánban a g. k. éneklész-tanitónak ad szabad lakást és három hold földilletményt.

Huszton ad a r. k. tanitónak 157 ft 50 kr készpénzfizetést természetben lakot, 13 ft 44 kr földváltsági összeget, 36 ürköbméter tüzifát, 56 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban s irószerekre 6 ft 30 krt.

Visken a r. k., valamint Técsőn r. k. tanitónak ad 52 frt 50 kr készpénzfizetést, szabad lakást, 37 ft 80 kr földváltsági összeget, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban.

Bustyaházán a r. k. tanitónak ad 151 ft 20 kr készpénzfizetést, szabad lakást, 36 ürköbméter tüzifát, 45 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban.

Dulfalván, Bustyaházán, Száldoboson a g. k. éneklésztanitóknak egyenként féltelki állományt ad.

Izán a g. k. éneklész-tanitónak féltelki állományt és szabad lakást ad.

Talaborfalván a g. k. éneklész-tanitónak ad 94 ft 50 kr készpénzfizetést, szabad lakást és 28 kilogramm sót.

Visken a g. k. tanitónak ad szabad lakást és 7½ hold szántóföldet.

Técsőn a g. k. éneklész-tanitónak ad féltelki állományt.

F.-Visón a r. k. tanitónak ad 210 ft készpénzfizetést, szabad lakást, 20 ft 16 kr földváltsági összeget, 68 ürköbméter tüzifát, 45 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát.

Ruszkován a g. k. tanitónak ad 31 ft 50 kr készpénzfizetést és féltelki állományt.

Nagy-Bocskón ad a r. k. tanitónak készpénzben 294 ft 25 krt, szabad lakást, 36 ürköbméter tüzifát, 56 kilogramm sót és 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban. Ezeken kivül ad iskolai szerekre 6 ft 30 krt, az iskola fűtésére 18 ürköbméter fát.

Trebusán a r. k. tanitónak ad készpénzben 200 ftot, természetben lakást, 20 ürköbméter tüzifát s az iskola fűtésére ugyanannyit.

Kabola-Polyánán a r. k. tanitónak 189 ft készpénzfizetést, lakot, 36 ürköbméter tüzifát, 56 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban, s az iskola fűtésére 31½ ürköbméter tüzifát.

Kaszó-Polyánán a g. k. éneklész-tanitónak ad 52 ft 50 kr készpénzfizetést, féltelki állományt, 28 kilogramm sót.

Felső-Rónán a g. k. tanitónak ad 42 ft fizetést készpénzben, természetben lakást, 16 hold föld-illetményt és 28 kilogramm sót.

Lonkán a g. k. kántor-tanitó kap féltelki állományt és 28 kilogramm sót.

Német-Mokrán a r. k. tanitónak ad készpénzfizetést 210 ftot, természetben lakást, 3 hold földet, 45 ürköbméter tüzifát, 45 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban, s az iskola fűtésére 22½ ürköbméter tüzifát.

Királymezőn a r. k. tanitónak ugyanily fizetést ad, kivéve a 3 hold földet, mely helyett 20 ft 16 kr jár ; só 56 kilogramm adatik.

Dombón a r. k. tanitónak ad 189 ft készpénzfizetést, természetben lakást, 12 ft 60 kr földváltsági összeget, 45 ürköbméter tüzifát, 56 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban, s az iskola fűtésére 21 ürköbméter tüzifát.

Orosz-Mokrán a g. k. kántor-tanitónak 57 ft 75 kr készpénzfizetést.

Bruszturán a g. k. kántor-tanitónak 52 ft 50 krt, természetben lakot, és 26 frt 26 kr. földváltsági öszveget ad.

Dombón, Kökényesen, Alsó- és Felső- Nereszniczén a g. k. kántor-tanitónak ad egyenként 26 ft 25 kr készpénzfizetést.

Szigeten a r. k. leánytanoda igazgatójának ad 42 frtot, a r. k. elemi iskola igazgatójának 63 ftot.

Kerekhegyen a g. k. kántor-tanitónak készpénzben 189 ftot, 36 ürköbméter tüzifát, 45 kilogramm sót és 11 hektoliter gabonát ad kedvezményi árban.

A fentebbiek szerint tehát ad a k. kincstár 53 tanitónak 4762 frt 6 kr készpénzfizetést, 34 tanitónak szabad lakást, 63 ft lak-

pénzt, földilletmény fejében kioszt 615½ hold szántót és kaszálót, ezenkivül 244 frtot s 92 krt földváltsági öszveg fejében; 1207 kilogramm sót, 729 ürköbméter tüzifát, 218 hektoliter gabonát kedvezményi árban; az iskolák fűtésére 244½ ürköbméter tüzifát s néhány iskolánál tanszerekre 32 ft 60 krt.

Igy tehát az évi készpénzbeli kiadás tészen 5102 ft 58 krt.

Hitter Győző.

C)

Tanitóképző intézet.

92. §. Királyi állami tanitóképezde Szigeten.

1. A szigeti m. kir. állami tanitóképezde, mely 1870. okt. 1. nyittatott meg, 8 tagból álló igazgató tanács kormányzata alatt áll, s ez az iskolai év végén a tanitóképezde erkölcsi, szellemi és anyagi ügyeinek állásáról, valamint saját munkássága eredményéről, a vallás- és közoktatási miniszterhez részletes kimutatást terjeszt fel.

A tanári karnak 14 tagja van, egy igazgató tanárral.

Az 187⅝. évben a tanulók létszáma 61 volt három osztályban. Ezek közül 50 növendék részesült havonkint 12 frt államsegélyben (összesen 600 ft), 10 növendék havonkint 10 ftban (összesen 100 ft). Az ösztöndij egész évre 6300 ft; az évi szükséglet 8033 ft 50 kr.

Az intézetnek állandó saját helyisége még nincsen, s jelenleg bérházban van elhelyezve.

A tanári kar és az ifjuság képzésére 1857 ft 56 kr értéket képviselő s 307 darabból álló könyvtár van berendezve. A természet- és vegytani muzeum 1640 ft 64 kr értékü, mely azonban minden esztendőben, a könyvtárral együtt, gyarapittatik 250 ft értékig. A zene- és ének-tanitásához van öt zongora, egy orgona és 66 hegedű, melyeknek jó karban tartására, valamint hangjegyek beszerzésére, évenkint 100 ft fordittatik.

A beteg növendékek ingyen ápolásban és ingyen gyógyszerben részesülnek. Ez utóbbi a mult évben 151 ft 16 krba került.

Az intézet helyiségéért egy évre 960 ft fizettetik, s van benne összesen 11 szoba. Benn egyedül a képezde szolgája lakik.

Van az intézetnek egy hold területü saját kertje, melyben

az ifjúság a gyakorlati kertészetben és mezei gazdászatban képeztetik.

2. A képezdéhez egy négy osztályu gyakorló-fiiskola van kapcsolva, melynek egy kert is áll rendelkezésére. A gyakorlóiskola növendékei ebben a kertben tanulják a kertészetet és mezei gazdászatot. Ugyanott van a gyakorlóiskola tanitójának három szobából álló lakása is. E helyiségért évenkint 500 ft lakbér fizettetik.

A gyakorló iskolai növendékek létszáma az 187⁵/₆ évben 61 volt, a kik egy évre fejenkint 2 ft 25 kr tandíjt fizettek, mely összegből 25 kr az iskolai könyvtár gyarapitására fordittatik.

3. A képezdének saját tornahelyisége nem lévén: télen saját tantermeikben, nyáron pedig a róm. kath. algymnasium tornaudvarán képeztetnek a növendékek a tornászatban.

A növendékek a három évi rendes tanfolyamot elvégezvén, egy évi gyakorlati tanitás után köteleztetnek képesitő-vizsgálatot tenni. Kivételesen azonban megengedtetik azon növendékeknek, a kik jó sikerrel végezték a három évet, hogy a képesitő vizsgálatot a harmadik év letelte után már két hónapra letehessék.

4. Az 187⁵/₆. évben a növendékek létszáma osztályonkint a következő volt:

a harmad éves osztályában 18;
a másod éves osztályban 24;
az első éves osztályban 18, összesen 60.

A gyakorló iskola I-ső osztályban 18,
a II-ik „ 21,
a III-ik „ 15,
a IV-ik „ 7.

összesen 61.

5. A másod osztály növendékei a mult évben tanulták a könyvkötést, az I-ső osztály növendékei a kézimunkát, a III-ik növendékei a gyorsirászatot. Az ifjúság kebelében önképzés czéljából egy társulat állott fenn „Gönczy-Önképzőkör“ név alatt, melynek 233 füzetből álló könyvtára és 98 ft és 19 kr tőke-pénze van. Volt ezenkivül az ifjúság kebelében egy „Dalárda“, melyet egy 3-ad éves növendék vezetett, s mely a temetéseknél és más ünnepélyek alkalmával koronkint működni szokott.

Koós Ferencz.

D)

93. §. Népnevelés-ügyi egyletek.

A népnevelés ügyének előmozditására következő egyletek vannak a megyében:

1) „Máramaros-megyei néptanitók egylete.“ Alapittatott 1874. Alapszabályait a vallás- és közoktatásügyi miniszter megerősitette 1874. aug. 18-án 21,933. sz. alatt.

Az egylet 10 „kört“ foglal ugyan magában: de ezek közül maig csak kettő u. m. a szigeti és a tiszavölgyi körök vannak szervezve. E két körben a tagok száma 34 néptanitó, kik mindannyian különböző felekezeti tanitók.

Az egylet „választmánya“ Szigeten minden hóban ülést tart. Közgyülés évenkint egy tartatik Szigeten az őszi hónapok valamelyikében.

Az egylet 1875. okt. 12-én Szigeten s közgyülés alkalmával a megyeház nagytermében sikerült tanszerkiállitást rendezett, melyet 368 egyén látogatott meg, s a kiállitás pénz-forgalma 143 ft 40 krt tett.

Az egyletnek könyvtára is van, melyben az 1875. év végén 49 ft 75 kr értékü könyv volt, de a mely azóta még annyival szaporittatott. Készpénze volt 1875. végén 68 ft.

A folyó év alatt közel ezer darabot árusitott el az „Aradvidéki népirodalom“ termékeiből.

Tagja lett az „Eötvösalapnak“, s ennek gyarapitására folyvást gyüjt. Behozta 3 iskolába a takarékpénztárt, egybe a kézimunkát. A zugiskolák megszüntetésére teljes erővel működik.

Az egylet elnöke a képezde igazgatója.

2) „A máramaros-vidéki helv. hitvallásu néptanitók egylete.“ Évenkint tart az öt koronaváros valamelyikében egy-egy értekezletet, melyben a h. h. lelkészek is mindnyájan résztvesznek. Az elhunyt néptanitók felett emlékbeszédet tartanak; az elnök által kitüzött paedagogiai és didaktikai tételeket kidolgozván, az értekezleten felolvassák, a jobbakat jutalmazzák és emlékkönyvbe iktatják; gyakorlati tanitást tartanak és nyomban megbirálják. Az öt koronaváros lakói ez értekezleteket nagy számmal látogatják. A tanitók az egyházaktól fuvart és napidijt kapnak. Azon egyház, melynek kebe-

lében az értekezlet tartatik, az összegyült lelkészeket és tanitókat megvendégeli.

Egyesek az irásbeli dolgozatok jutalmazására pénzbeli áldozattal járulnak.

3) A megyei g. kath. orosz néptanitók szintén tartanak évenkint ilyen értekezleteket. rendesen kétszer.

A g. kath. román és róm. kath. magyar tanitók értekezleteiről értesités nem adatott.

Koós Ferencz.

II.

Felsőbb oktatásügy.

A)

A helv. hitvallásuak lyceuma Szigeten.

94. §. Igazgatás és kormányzás általában.

Az összes tanintézet ügyeit, mint helybeli főigazgató testület, kormányozza a pártfogóság, melynek tanácskozó és határozó tagjai mindazon protestáns hívek, kik annak gyüléseiben, helybeliek ugy, mint vidékiek, buzgalmoknál fogva meg szoktak jelenni. Ennek kifolyása, mint állandó igazgató hatóság, a választott tagokból álló kormányzó tanács, melynek kebelében a tanügyre nézve külön kiküldetéssel, az összes tanács felügyelete alatt, egy tanügyi választmány van szervezve.

A lyceum két tanfolyamot foglal magában, u. m. jogit és gymnasiumit. Mind a két tanfolyam, belső szellemi életére nézve, egy állandó közigazgató közvetlen vezetése alatt áll.

95. §. A jogakadémia.

A jogakadémia, mely eredetileg gróf Buttler János által az 1837-ik évben alapittatott s első szervezetében az $185^{2}/_{3}$-dik tanévig bezárólag működött, ez időtől fogva pedig a körülmények kényszeritő hatalma miatt az ötvenes és hatvanas években szünetelt, ujonnan az $18^{69}/_{70}$-dik tanévvel kezdte meg és folytatja működését.

Ez uj aerájában mindeddig három éves tanfolyammal és a királyi jogakadémiákéval teljesen egyező tanszervezettel birt, a mennyiben előadattak benne mindazon jogi és államtudományok, s

ezek előadásában megtartatott az egyes évfolyamokban az a sorrend, a mely tudományok és sorrend amazokra nézve kötelezők voltak. Sőt az utóbbi években a docentura intézménye is életbeléptettetvén, abban a kötelező tantárgyakon kivül rendkivüliek is adattak elő, főleg a bölcsészet és történelem köréből.

Az akadémia mellett egy, a közoktatási kormány által kinevezett tagokból szervezett birói államvizsgáló bizottság is működött, az országos kormány által e végre kiadott szabályrendelet értelmében. E bizottság a királyi jogakadémiák legujabb szervezésének életbeléptetéséig, illetőleg kormányengedélylyel azontul is, az 1876-dik év február hava 15-ig állott fenn, és e fenállása alatt összesen 91 ifjut képesitett.

A jogakadémiák legujabb szervezése folytán, mely szerint azok négy évfolyammal biró jogi- és államtudományi karokká emeltettek, s ez által a tudományegyetemek jogi karával, a tudori szigorlatok felvehetési és a tudori fokozat adhatási jogát kivéve, egyenlő szinvonalra állittattak, e lyceum küligazgatósága is a maga jogakadémiáját, melyre a végvidéknek több tekintetből nagy szüksége van, a királyi jogakadémiákra alkalmazott legujabb szervezett szerint átalakitotta, az $187^{6}/_{7}$-dik tanévvel négy évfolyamu jogi és államtudományi intézetté bővitette, abban a rendes tantárgyakat előadó tanárok számát hatra szaporitotta s e mellett a docentura intézményét is az eddiginél több erővel alkalmazandónak határozta; végre, az ujabb szervezet értelmében mind az alapvizsgálatok tartását elrendelte, mind az akadémia mellett működendő jogi- és államtudományi államvizsgálati bizottságok életbeléptetését az országos közoktatási kormánynál kérelmezte.

És miután a közoktatási kormány a fentebbi intézkedések helybenhagyó tudomásul vétele és megerősitése mellett e kérelmet a hozzá javaslatképen felterjesztett bizottsági tagoknak kinevezésével már teljesitette is: el lehet mondani, hogy a szigeti jogakadémia a királyi jogakadémiák legujabb szervezetével ismét egyező szinvonalon áll.

A jogakadémia belügyeit, a mint eddig is történt, az akadémiai tanártestület és ennek élén a rendes tanárok által kebelökből évenkint választott dékán, mint szakosztályi elnök, vezeti és intézi, a ki e végre havonkint egyszer rendes, és szükség esetében, valahányszor kivántatik, rendkivüli gyüléseket tart. Végre a tanártes-

tület magát a tanrendben, a vizsgálatok tartásában, a fegyelmezésben és a magán tanulók felvételében, szóval minden eljárásában, a királyi jogakadémiák részére kiadott legujabb miniszteri szabályrendelethez alkalmazza.

A rendes hallgatók kebelökben minden évben szoktak alakitani általános jogász-egyletet, segély-egyletet és becsületbiróságot.

Az utolsó három évben a hallgatók létszáma igy állott:

	nyilvánosak	magán tanulók	rendkivüliek
$187^{3}/_{4}$	35	44	—
$187^{4}/_{5}$	38	16	2
$187^{5}/_{6}$	35	14	1

96. §. A főgymnasium.

1. A főgymnasium, mely nyolcz osztályt foglal magában, a protestáns főtanodákban ezelőtt divatozott szokás szerint két szakosztályra oszlik, u. m. a 6 alsó osztályból álló szorosb értelmü gymnasiumira és a két felső osztályból alkotott bölcsészetire. De mindamellett is, hogy a gymnasium kebelében e kettős elnevezés van, sőt a szakosztályok mindenike saját belügyeinek intézésére nézve külön szükebb körü tanártestülettel, ennek élén külön elnökkel bir és külön tanári értekezleteket tart: az összes gymnasium, lényegében véve folytonos egymásutánt, egységes egészet képez, mivel a tudományok az egész gymnasiumra való tekintettel vannak abban nemcsak felvéve, hanem egymásután sorozva és az egyes osztályok szerint be is osztva, ugy hogy a középtanodai tudományanyag és kör csak a nyolczadik osztály működésével van teljesen feldolgozva s bevégezve. E mellett a szakosztályoknak e szerves összefüggése külsőleg is fenntartatik részint a közigazgatóság intézménye, részint az egész lyceumnak (még a jogi szakosztálynak is) közös belügyeit együttesen intéző összes tanári közgyülések által, melyek a közigazgató elnöklete alatt havonkint tartatnak.

2. Tanártestület. A főgymnasiumi tanári kar 11 rendes és 8 mellék-, illetőleg segédtanárból és tanitóból áll. A rendes tanárokat, kiknek egyike a közigazgató is, a pártfogóság választja és bocsátja el; a melléktanárokul vett r. és gkath. vallástanárokat az illető egyházi főhatóság nevezi ki; végre a többi mellék- és segédtanárt,

illetőleg tanitót, a köztanári gyüléssel egyetértőleg, és a kormányzótanács megerősitése mellet, s megbizása folytán a közigazgató állitja hivatalába. A rendes tanárok élethossziglan választatnak, és hivatalból állandó tanácskozó és határozó tagjai a pártfogósági gyüléseknek; ezenkivül képviseletileg részt vesznek a kormányzótanács és tanügyi választmány üléseiben is. Végre a közigazgató, mint ilyen, az egész főtanoda belügyeire nézve, mint az összes tanári kar képviselője, állandó rendes tagja a pártfogósági gyülésnek és kormányzótanácsnak, s alelnöke a tanügyi választmánynak.

3. Nevelés-oktatási állapot. Nevelés tekintetében a tanári karnak főelve az, hogy a lehető kihágásokat inkább tapintatosan megelőzze és javitson, mintsem büntessen. De ha a büntetés mégis kikerülhetetlen, akkor azt komolyan és atyailag alkalmazza. Ezzel kapcsolatban a józan nevelés legfőbb tényezőit a vallásosságot és erkölcsiséget folytonosan azzal a lelkiismeretességgel kezeli, a melylyel azt tisztéből kifolyó kötelességének ismeri. Minden ünnepen és vasárnapon az egész tanodai ifjuság közisteni tiszteletre jár, melyen a tanárok is jelen vannak. Ugyanezt teszik a római és gör. kath. tanulók is, a kik saját katechetáik felügyelete mellett gyakorolják az isteni tiszteletet. Az ifjuság erkölcsiségére a tanárokon kivül közelebbről a tanodai senior és contrascriba ügyelnek fel első sorban; a tanári kar hetenkint kétszer számonkérő fegyelmi ülést tart, s a rendreutasitást azonnal megteszi. Végre az ifjuság testi neveléséről a tanári kar a rendesen tartatni szokott tornagyakorlatok által, a lehető megbetegedések esetében pedig azoknak gyógyitásáról a tanoda iránti szivességről magukat díj nélkül felajánlott helybeli orvos urak egész készséggel gondoskodnak.

Az oktatást illetőleg a gymnasiumban szakrendszer mellett mindazon tudományok tanittatnak, melyek az államgymnasiumok számára előirvák. A négy alsó osztályban a rendes tantárgyak közé tartoznak a rajz, az éneklés és a tornászat is; mig a felsőbbekben ugyanezek már szabad választásra bizatnak. Mint nem kötelező tantárgyak előadatnak még a franczia nyelv és a gyorsirászat. A nyelvek tanitásának egymásutánjára nézve azt az elvet követi a tanári kar, hogy azok az alsóbb osztályokban ne halmoztassanak, hanem minden új nyelv a már felvett után csak két év mulva kezdessék meg. Igy van, hogy az elemi osztályokból már ismert anyanyelv, a magyar mellett a latin nyelv az első, a német a harmadik, a görög

az ötödik gymnasiumi osztályban kezdetik tanittatni. A bölcsészettudományból mint előtan a hetedik osztályban, a hatodik osztályból már ismert testtan alapján, a tapasztalati lélektan, a nyolczadikban a tiszta gondolkodástan adatik elő.

Az összes tanitás oda irányul, hogy a gymnasiumi tanuló értelemfejlesztőleg öngondolkodásra és önmunkásságra szoktattassék, s ez által a felsőbb tudományok eredményes hallgatására képesittessék.

4. Népesség. A gymnasiumi ifjuság létszáma évenkint 3—400 közt áll, mely létszámban a magán-tanulók körülbelől ugy viszonylanak a nyilvánosokhoz, mint 1 az 5-hez. Az ifjak a gymnasiumot, mint átalában az egész főtanodát is, leginkább Máramaros, Ugocsa, Szatmár, Szabolcs, Ung és Bereg megyékből, de olykor távolabb helyekről is, látogatják. Nemzetiség szerint véve a népességet: ebben mind a román, mind az orosz ajkuak külön mintegy tizedrészét képezik az összes létszámnak, a többi, tehát $^{8}/_{10}$-ed rész magyar. De a román és orosz ajku ifjak is már felvétetésök alkalmával birják a magyar nyelvet, vagy ha nem birnák, e gymnasiumban elsajatitják azt teljesen, ugy hogy az egyedüli magyar tannyelven is mindannyian képesekké válnak a tudományok tanulására. Hitvallás szerint a többséget a helvét hitvallásu ifjak teszik. Megjegyzendő még, hogy a felsőbb osztályok rendszerint népesebbek az alsóknál, a mi onnan van, mert helyben egy második gymnasium is van 4 osztálylyal a kegyes rendiek vezetése alatt, s igy a növendékek választhatnak a tanodák között.

97. §. Egyletek.

A tanuló ifjuság kebelében a már emlitett jogász-egyleteken kivül van Magyar-irodalmi önképző társaság, Dalegylet, és a mikor csak alakitható, zenegylet. Mindenik egylet egy-egy tanár felügyelő elnöksége s vezetése alatt áll.

A Magyar-irodalmi Önképző társaság a maga tisztikarát félévenkint választja. A társaságnak van tudományos és szépirodalmi válogatott művekből álló csinos könyvtára, és járat részint politikai s szépirodalmi lapokat, részint tudományos folyó-iratokat. Az egylet hetenkint egyszer gyülést tart, a melyen a tagok a folyó ügyek elintézésén kivül magukat a szavalásban gyakorolják, s ugy tudományos, mint szépirodalmi saját eredeti dolgozatokat vagy remekirók műveiből készitett forditásokat olvasnak, és mind a szavalatok, mind

a felolvasott munkák felett birálatokat tartanak. Végre a társaság év végén a lyceumi zárünepélyen tevőleges részt vevén, itt a maga egész évi működéséről titkári jelentéssel számot ad, és szellemi előhaladását szavalatokkal és pályamunkákkal bemutatja.

A Dalegylet az egész főtanoda énekre képesebb ifjaiból alakittatik, és tagjaira nézve a tan- és gyakorlati órák látogatása épen ugy kötelező, mint a rendes tantárgyak tanulása. A magukat szorgalommal és előhaladásban kitüntető tagok jutalomban részesülnek. Az egylet résztvesz a lyceum minden ünnepélyében, és a lehető gyászesetek alkalmával, valamint az iskolán kivül is felhivás folytán készséggel működik minden ünnepélyes alkalommal. Végre egész évi előhaladását az iskolai zárünnepélyen szintén bemutatja.

A mely évben zeneegylet alakul, évi előhaladásáról a zárünnepélyen hasonlóul számot ad.

Végre megjegyeztetik, hogy a tanuló ifjaknak az iskolai törvények 45. §-a értelmében „irodalmi, művészeti és jótékony czélu iskolai társulatokon kivül másnemüeket alakitani, valamint külegyletekbe lépni nem szabad; sőt amazokra is a tanári gyülés előleges engedelme szükséges.“

98. §. Jótékonyság. Segedelmezés. Jutalmazások.

1. Alumneum. A tanodában régebben létezett és benlakással egybekapcsolt tápintézetet most alumnialis jótétemény élvezése helyettesiti. E jótéteményben alsóbb osztályu szegény és arra érdemes tanulók részesülnek, a kik mint ilyenek egyszersmind tandijmentesek is. Számuk az utolsó tanévben 13 volt.

2. Ünnepi jótétemények. A máramaros-ugocsai, szatmári és nagybányai ref. egyházmegyék több egyházai e tanoda tanuló ifjai közül minden évben fogadnak el ünnepi követeket, és ezeket nevezetes adományokkal segitik elő szükségeik fedezésében. Ez adományok évenkint közel két ezer o. é. ftra mennek.

3. Ösztöndijak. Ösztöndijak kétfélék vannak, u. m. királyiak és tanodaiak. Amazokat az országos kormány adományozza, ezekre a tanodai kormányzótanács nevez ki a tanári kar ajánlatára a folyamodók közül olyakat, a kik birnak az egyes alapitványok szerinti qualificatióval. Királyi ösztöndijban az utolsó tanévben 8 ifju részesült.

Tanodai ösztöndijak jelenleg a Tisza Kálmán, Várady Gá-

bor, Nánásy Lajos, Kóródi Krisztina, Koppel Károly és a Szigeti Nemesség neveit viselők.

4. Pályadijak. Pályadijakul kezeltetnek a b. Szentkereszti András, Kádár Mózes, Vámosi Mihály, Balog Irma és Hatvani Mária neveiket viselő alapitványok. A pályázatok eredményeiről a zárünnepélyen tartatni szokott igazgatói jelentés mindig tüzetes értesitést ad.

5. Egyéb jutalmazások. Szorgalmi ajándékokul való kiosztás végett is rendszerint folynak be az igazgatósághoz részint pénz-, részint könyvbeli adományok, a melyeknek kik közt leendő kiosztását, az adományozók speciális czéljainak tekintetbe vételével, a tanári kar határozza meg.

99. §. Gyüjtemények állapota.

1. Könyvtár. A könyvtár részint adományok, részint vásárlás utján gyarapittatik. Annak jelen állapota 13,000 darabot tesz. Vannak ezek közt incunabulumok, igen becses unicumok, hungaricák és kéziratok.

2. A természetiek tára bőven el van látva természet- és vegytani eszközökkel, természetrajzi szép példányokkal. Kivált az ásványtani osztály egyike az országban a leggazdagabb iskolai gyüjteményeknek.

3. A régiségek tárában igen szép bronz-kori darabok találtatnak.

4. A képtárban a tanoda pártfogói-, gondnokai- és tanárainak olajba festett képei gyüjtetnek össze. Eddig gr. Buttler János, P. Horváth Simon és Mária, Bethlen István fejedelem — alapitók, Hari Péter, Pataki János, Batizi János tanárok, Tar Gáspár és Tóth János gondnokok arczképei vannak megszerezve.

5. A pénzgyüjtemény hazai, külföldi és római példányokat foglal magában.

100. §. Tannyelv. Értesitő.

A lyceum tannyelve kizárólag magyar.

A tanoda összes állapotáról minden tanév végén részletes értesitő adatik ki, mely rendszerint két főrészből áll. Ezek elsőjében tudományos értekezések s elhunyt, a lyceum történelmében érdemesült tanférfiak s tanügybarátok életrajzai, másodikában statistikai részletek foglaltatnak. *Dr. Fejér Bertalan.*

101. §. A. róm. kath. al-gymnasium.

A m. szigeti kegyes tanitórendiek 4 osztályu algymnasiumát alapitá III. Károly magyar király az 1730-ik évben.

Tannyelve a magyar, a hit- és nyelvtanra nézve részben a román és orosz

A gymnasiumi épületben van 3 osztály- és egy rajzterem; a rendi társházban pedig a 4-dik osztály. A tanoda alapitványilag a kegyes tanitórendre van táblázva.

A tanoda épületében van 4 tanterem; a többi helyiségek pedig a társházban vannak, u. m. a tanári és ifjusági könyvtár és egy természettudományi szertár. A társházban van további 8 tanári szoba, egy iroda és egy szolga-szoba különféle mellékhelyiségekkel; a szobák összes száma 19.

Az ifjusági könyvtár áll 140, a tanári 780, a társházi 1640 kötet műből. A természetrajzi gyüjtemény, névszerint az álattani áll 310 dbból, a növénytani 5140 dbból, az ásványtani 725 dbból. A természettani szertár 195 különféle dbból áll. A földrajzi, régiségi és éremtár 110 dbot számlál.

Nyári testgyakorlója teljesen fölszerelve a társház alkalmas négyszögében van. A gymnasiumi épületnek kertje nincsen, de egy kis udvara igen.

A tanári személyzet áll a) a kegyes tanitórendiek közül egy igazgatótanárból és öt szaktanárból; b) egy-egy szamos-ujvári és munkácsi egyházmegyei román és orosz g. k. áldozárokból, mint a román és orosz nyelv és hittan tanáraiból; c) két világi tanárból a rajz, szépirás és tornatanitásra. A román és orosz nyelv tanárai évi 600, a rajztanár, a ki egyuttal a szépirást is tanitja, évi 980, a tornatanár 300 ftnyi fizetést nyernek az államtól. A kegyes tanitórendiek a rend által tartatnak el.

A tanulók közül beiratott az $187^5/_6$ tanév elején, még pedig az I. osztályba nyilvános tanuló 46, a II. osztályba 41, III. osztályba 34, a IV. osztályba 14; összesen 135, és a II. osztályban 1 magán tanuló. Összes szám 136.

Az év végén megvizsgált

I. osztályu 47 tanuló közül anyanyelvre nézve magyar volt 28, román 8, orosz 11; vallásra nézve róm. kath. 27, gör. kath. 19, Mózes vallásu 1.

A II. osztályu 40 tanuló közül anyanyelvre nézve magyar volt 34, román 5, orosz 1; vallásra nézve róm. kath. 26, gör. kath. 12, helv. hitv. 1, Mózes vallásu 1.

A III. osztályu 34 tanuló közül anyanyelvre nézve magyar volt 20, román 9, orosz 5; vallásra nézve róm. kath. 19, gör. kath. 15.

A IV. osztályu 12 tanuló közül anyanyelvre nézve, magyar volt 6, román 3, orosz 3; vallásra nézve, róm. kath. 5, gör. kath. 6, Mózes vallásu 1.

Összesen volt tehát anyanyelvre nézve magyar 88, román 25, orosz 20; vallásra nézve róm. katholikus 77, gör. kath. 52, helv. hitv. 1, Mózes vallásu 3.

Franczia nyelvet tanult 5, éneket 127, zenét 14, gyorsirást 46, szépirást 84.

Fölvételi dijt fizetett 47, tandijt 108. A fölvételi dij 2 ft 10 kr, a tandij 12 ft fejenkint felsőbb hatóságilag megállapitva. Ösztöndijas volt 1. Az ösztöndij 120 frtos Mária-Terézia-féle.

A közoktatási kormány a tanintézetnek taneszközök beszerzésére és kezelési kiadások fedezésére a lefolyt évben 520 frtot utalványozott.

Janky Károly.

III.

Nőnevelési intézetek.

A)

102. §. A szigeti „Erzsébet“ felsőbb nőnövelde.

1. A növeldét Mán József megyei főispán nejének, báró Sztojka Klárá-nak, felhivása és buzgalma folytán alakult és ugyanannak elnöksége alatt álló „Máramaros megyei Nőegylet“ alapitotta az 1870-dik évben, egyelőre 5 tanévre; határozatilag kimondván, hogy a növelde felekezetiség- és polgári osztálykülönbség nélküli felsőbb leánytanoda leend.

2. A nőegylet az 1871-dik év márczius havában Erzsébet királyné Ő Felségéhez terjesztett kérelmére megnyerte, hogy Ő Felsége a növeldét legfelsőbb védnöksége alá fogadta s megengedte, hogy az nevéről „Erzsébet-nőnövelde“ czimet viselhessen, sőt azt ugyanakkor még 300 ft segélyösszeggel is gyámolitotta.

3. Gyámolitásul nyert ezután a növelde József főhg urtól is máramarosi utja alkalmával 100 ftot. Az országos közoktatási kormány részéről is egyfelől folytonos erkölcsi támogatásban, másfelől ugy több izbeli államsegélyekben, valamint általában taneszközökben és növeldei helyiségül szolgálandó telek vásárolhatása szempontjából nyolcz ezer o. é. frtnyi, nyolcz év alatt egyenlő részletekben visszafizetendő kamat nélküli kölcsönben részesült.

4. Az egylet a növeldét az eredetileg megállapitott 5 tanéven át anyagilag ugyan küzdelmek közt, de szellemileg szép eredménynyel fenntartván, azon időnek az 1875-dik évben lejártával ujabban elhatározta, hogy az intézetet még további 3 éven át is fenn fogja tartani. Igy az az $187^{5}/_{6}$-dik tanévvel már az uj időkör első évét töltötte be.

5. Az egylet, alapszabályai értelmében, minden 10 benlakó fizető növendék után egy vagyontalan árva növendéket ingyen teljes ellátásban és tanitásban, és minden 5 bejáró fizető növendék után szintén egy vagyontalan árva növendéket ingyen tanitásban részesit minden évben. Az első 5 éves időkörben három vagyontalan árva növendék mint benlakó tartatott és neveltetett ki teljesen ingyen, és többen mint bejárók részesittettek tandijmentességben.

6. A növelde az állam részéről, a népiskolai közoktatás tárgyában alkotott 1868. évi 38. törv.-czikk értelmében, a máramarosi kir. tanfelügyelőség felügyelete alatt áll.

7. Az egylet kebelében az 1873-dik évben helybenhagyott alapszabályok szerint egy gazdasági és egy tanügyi választmány áll fenn, melyek közül az előbbi a növelde anyagi, az utóbbi annak szellemi ügyeit intézi. Mind a két választmány felett az intézet összes ügyeiben határozó közgyülés áll.

Az intézet élén közvetlenül egy igazgatónő és egy igazgatótanár van, kik közül az előbbi a háztartást, a benlakó növendékek nevelését s általában a házirendet, az utóbbi a növelde összes tanügyeit vezeti s e mellett mint szaktanár is működik. Ez utóbbi állást az egylet az $187^{2}/_{3}$-dik tanév kezdetén rendszeresitette.

8. Az intézetben egy igazgatónő s ennek felügyelete alatt két nevelőnő működik, a kik mint szaktanitók is foglalkoznak. Nevezetesen egyik a német és franczia nyelvet, a másik az igazgatónővel a női kézmunkát s a gépvarrást, s ezenkivül az előkészitő osztályok növendékeit tanitja.

A szaktanárokat az egylet folytonosan a helybeli róm. kath. és helv. hitv. tanodák tanári karából választja. Az $187^{5}/_{6}$-dik tanévben a nevelőnőkön kivül működött az intézetben 1 igazgató, 2 vallástanár, 5 szaktanár, 1 énektanitó és 1 zongoratanitó. A vallástant a felekezetek lelkészei tanitják; a Mózes-vallásu növendékek hitoktatásáról a szülék házilag gondoskodnak.

A nevelő-tanári kar a tanitásokról rendes naplókönyvet vezet, és koronkint értekezleteket tart. A nevelőnők és tanárok mind a tanügyi választmánynak, mind a közgyülésnek hivatalból tagjai.

9. A növelde egy előkészitő és egy felsőbb tanfolyammal bir; amabban 2, ebben 3 osztály van.

A növendékek az intézet irányában három szempontból kétfélék voltak folytonosan, u. m. benlakók és bejárók, fizetők és ingyenesek, helybeliek és vidékiek. Lakhely tekintetében a növendékek eddig Máramaros, Ugocsa, Szatmár és Bereg megyékből látogaták a növeldét; az $187^{5}/_{6}$-dik tanévben azok számának legnagyobb részét maga Sziget városa szolgáltatá.

A növendékek létszáma a 6 év alatt évenkint igy állott:

	r. kath.	g. k.	h. hitv.	ág. h.	móz. h.	összesen
$187^{0}/_{1}$-ben	5	4	6	1	—	16
$187^{1}/_{2}$-ben	9	7	9	—	—	25
$187^{2}/_{3}$-ban	9	3	10	—	2	24
$187^{3}/_{4}$-ben	23	4	14	1	4	46
$187^{4}/_{5}$-ben	17	6	11	1	11	46
$187^{5}/_{6}$-ban	20	8	16	—	30	74
Összesen	83	32	66	3	47	231

10. A növelde tannyelve magyar, társalgási nyelve német.

A tantárgyak kétfélék, u. m. kötelezők és nemkötelezők. Kötelezők a hit- és erkölcstan, magyar irálytan, magyar irodalomtörténet, német nyelv, franczia nyelv (csak a felsőbb tanfolyamban), földrajz és földisme, hazai- és világtörténelem, magyar alkotmánytan, széptan, természetrajz (mind a három ország), természet- és vegytan, számtan (a méter-rendszer tanitásával), rajz, ének, tornászat és mindennemü női kézimunka, különösen a fehérnemü és ruhavarrás. Nemkötelezők a zene (zongora, czitera) és táncz. Ezekért külön díj fizettetik.

A tanév tiz hónapon át tart (a legujabb miniszteri szabályrendelet értelmében szeptember 1-től junius végéig). Minden tanév végén a kir. tanfelügyelő jelenlétében nyilvános közvizsgálat tartatik, melyen az elnökséget az egylet által felkért egyházi és világi tanférfiak viszik. A közvizsgálatot s általában a tanévet nyilvános zárünnepély rekeszti be, melyen az igazgató-tanár beszámoló jelentésén kivül a növendékek művészeti tanulmányainak eredménye (szavalás-, ének- és zenében) mutattatik fel a közönség előtt.

11. Az egylet a növeldét mindjárt az első tanévben abból a kétezer ft segélyösszegből látta el az első szükségletnek lehetőleg megfelelő konyha- s asztali készletekkel, butorokkal és taneszközökkel, mely összeget az egylet kérelmére a közoktatási országos kormány utalványozott. Ugyanazon miniszteriumtól nyert az egylet természetben is több darab taneszközt ajándékul, u. m. földgömböt, térképeket és természetrajzi ábrákat. Némely taneszközt az egylet később saját pénztárából szerzett. Végre egyesek ajándékából van az intézetnek egy, a növeldei czélnak megfelelő, magyar, német és franczia ifjusági könyvekből, folyóiratokból és lapokból álló kis olvasó-könyvtára.

Bevételi források voltak: a) adományok; b) a felsőbb engedélylyel 1872-ben rendezett ezüst nyereményü sorsjáték; c) nőegyleti tagok alapitványai s évdijai; d) a növendékek ellátási és tandijai; e) házbér; f) tánczvigalmak, hangversenyek és szini előadások jövedelmei, végre a telekvásárlásra nyert miniszteri kölcsöntőke.

Kiadási czimek voltak: a) növeldei háztartás; b) igazgatónő és nevelőnők utazási átalánya és fizetésök, ugyszintén a tanárok, tanitók, intézeti orvos tiszteletdija; c) a telekvásárlásra nyert miniszteri kölcsöntőke törlesztése; d) a vett házak igazittatása és tüzellen biztositása; e) százalék és házbéradó; f) növeldei helyiség bére; g) növeldei butorok és taneszközök vétele; h) nyomtatványok, postaköltség s egyéb vegyes kisebb kiadások.

Az egyletnek a növelde évenkinti fenntartása az 5 éves időkörben mintegy 6—7 ezer forintjába került; az utolsó tanévben azonban mérsékeltetvén a kiadások, ezek összege az előbbi évekéhez képest körülbelül egy harmaddal apadt.

Dr. Fejér Bertalan.

B)

103. §. A „Mária-Valeria-nőnövelde."

A Mármaros megyében fennálló tanintézetek között megemlitendő a Mária-Valeria főherczegnő védnöksége alatt álló és nevét viselő „Mária-Valeria-Nőnövelde". Ez a tanintézet az 1863-dik évben állittatott fel oly formán, hogy a szatmári püspöki megye akkori főpásztora Haas Mihály a kath. egyházközségnek megigérte, miszerint Szigetre a páli sz.-Vincze által alapitott „Irgalmas-nénék" közül annyit fog küldeni, a mennyi a tanitásról teljesen gondoskodhatik, ugy azonban, hogy ezek anyagi szükségleteiről a növendékek szülei gondoskodjanak a fizetendő magasabb tandij által. A föltétel elfogadtatott, s 1863. nov. 11-én megnyittatott az intézet az „Irgalmas-nénék" vezetése mellett.

Az intézet, mint a mondottakból kitünik, minden alap nélkül, csupán a szedett tandijakból tartja fönn magát; mikor azonban ez nem elég a szükségletek fedezésére: a szatmári megyés püspökök időről időre segélyezik meg nem határozott, de a szükséghez mért összegekkel.

Az intézet felett való fő felügyeletet a szatmári püspök gyakorolja; közvetlenül pedig a szigeti főesperes-plebános felügyelete alatt áll, a ki az intézetnek egyszersmind igazgatója is. Ezen kivül beszólása van az intézet ügyeibe a kath. iskolaszéknek is.

Az intézet tisztán katholikus jelleggel bir, ugy azonban, hogy a növendékek fölvétetnek vallás- és nemzetiség-különbség nélkül.

1863—1869-ig három osztályu volt a növelde, s fölvétettek a 8—13 éves leányok.

1869—1871-ig négy osztályuvá tágittatott, s fölvétettek 6—13 éves leányok.

1872-ben még egy osztály csatoltatott a növeldéhez, s lett öt osztályuvá, s ez állapotban van jelenleg is. Most fölveszi növendékekül a 6—15 éves leányokat.

Ujabb időben, 1873-ban, benn lakó növendékek fölvételére is vállalkozott az intézet, s havi 20 ft dij fizetésért teljes ellátásban és oktatásban részesiti a benn lakó növendékeket.

Jelenleg tanit az intézetben öt „Irgalmas-néne", egy hittanár és egy műének- s zongora-mesternő.

Előadatnak az intézetben következő tárgyak:

Vallástan. (Ó- és ujszövetség; katekizmus, szertartástan, egyháztörténelem.)

Magyar nyelv. (Nyelvtan, irálytan, remekirók rövid ismertetése.)

Német és franczia nyelv rendes és külön (magán) órákban.

Számtan; részletes és általános földrajz.

Természetrajz. (A kisebb osztályokban magyar nyelven, a magasb osztályokban német nyelven.)

Természettan (ehhez szertár).

Magyar és világtörténelem; alkotmánytan.

Gazdaasszonyságtan. Rajz, szépirás, kézimunka, műének, zene.

Az intézet népessége a legutóbbi 10 év alatt következő volt:

	rk.	gk.	hh.	izr.	összesen
$186^{6}/_{7}$-dik tanévben	44	5	2	1	52
$186^{7}/_{8}$ „ „	46	6	1	2	55
$186^{8}/_{9}$ „ „	38	12	2	3	55
$186^{9}/_{70}$ „ „	51	9	3	9	72
$187^{0}/_{1}$ „ „	60	16	6	10	92
$187^{1}/_{2}$ „ „	70	11	6	15	102
$187^{2}/_{3}$ „ „	60	15	7	12	94
$187^{3}/_{4}$ „ „	65	13	3	22	93
$187^{4}/_{5}$ „ „	70	15	4	13	102
$187^{5}/_{6}$ „ „	69	5	4	6	84

Jordán Károly.

C)

104. §. Nőnövelde Huszton.

Huszton 1873-ban abból a czélból alakult volt egy Nőegylet a Szigeten fennállónak mintájára, hogy egy Nőnöveldét állitson fel egy előkészitő és rendszeres két osztálylyal 3 évfolyamban. Az ügy élén Husztváros előkelői állottak s megindították az alapgyüjtést. Mivel azonban ez nem adott kellő eredményt: a közoktatási kormányt kérte fel segélyezésre, a honnan nyert is, hogy működését életbeléptethesse, 1000 ftot.

E segély mellett az intézet 1874. évben meg is nyittatott. A tanitás helyiségeül ház béreltetett, a tanszoba a szükséges taneszközökkel felszereltetett.

A növendékek száma az első évben 20—30 között állt, kik a legszükségesebb ismeretekben, különösen a gazdasszonyi teendőkben, dicséretes előhaladást tettek.

Az egylet az $187^{5}/_{6}$-évben az intézetet, mig erősb és biztosb alapon rendezheti be, magán kézre bizta, magának csak a felügyeletet s az erkölcsi támogatást tartván fenn.

Törzsök Mihály.

HATODIK SZAKASZ.

A megye anyagi viszonyai.

I.

Gazdasági állapotok.

A)

Mezőgazdaság.

105. §. A földmivelés.

A katasztralis felmérés szerint van Máramaros megyében

kertföld	4,750
szántóföld	174,492
kaszáló	319,869
legelő	157,190
erdőség	1.004,364
épületek alatti tér . . .	2,436
hasznavehetlen terület .	26,845
összesen . .	1.689,906 kat. hold.

A megye 220,506 lélek számához képest jut egy emberre 7 hold és $^{1}/_{4}$, vagy ha tisztán csak a mezőgazdászati terület-részt az erdőségen kivül veszszük, esik egyre-egyre $3^{1}/_{9}$ hold föld.

Az 1870-ik évi statisztikai összeirás szerint van a föld- és erdőmüvelésnél

birtokos	35,460
haszonbérlő	384
gazdatiszt	135
évesszolga	14,026
napszámos	26,879
összesen . .	75,884 egyén.

Minthogy az egész megyei terület völgyekből áll (ezek a bennök végig folyó vizektől neveztetnek el, köztök a nagyobbak az Iza-, Visó-, Tisza-, Taracz-, Talabor és Nagyág-völgyek); ezen fekvésnél fogva az e megyei földmivelés mind a mivelési ág és kezelés, mind a termékenység szempontjából két osztályba sorozandó, u. m. a völgyek felső és a völgyek alsó részén folytatni szokott gazdálkodásra.

Az alsóbb részek átlag véve a völgyek két harmadát teszik. A lapályrész többnyire vizjárta föld s egy részben homokos, de több helyen kövecses. A hegyoldalakon az északra fekvő rész hideg, erősen kötött agyag, sok helyt vad vizes és csekély termékenységgel bir; mig a déli oldalak földe kevésbbé kötött. Szelidebb humusu agyag, gazdagon vegyitve korhadványnyal, az előbbit többszörösen felülmulja termékenységben.

Az őszi vetések közül a repcze 100 holdnál többre nem tehető. Buza és rozs legtöbb termeltetik Sziget határán, azután Hosszumezőn, Técsőn, Huszton és Szlatina, Taraczköz, Szarvaszó, Urmező, Vajnág tagositott községekben. A többi községekben őszi buzát majd semmit, rozsot is alig számbavehető mennyiségben vetnek. Átalános fő termesztménye a megyének a tengeri, vagy a mint itt nevezik, málé; utána a zab és tatárka. A kolompér mondhatni csak néhány évtized óta kezdett nagyobb mértékben elterjedni.

A buza és rozs, mivel itt az elgazosodásra és elkorcsosulásra nagyon hajlandó, többnyire minden 4—5-ik évben a szomszéd alsóbb megyékből hozott maggal ujittatik meg. Árpa csak tavaszi vettetik, s ez igen kitünő, mind sulyára, mind minőségre az alsóbb megyeit felülhaladja, s ára azénál magasabb is. A tavaszi buza szintén igen sulyos, piros szemü. A zab, mint második termény, igen jó minőségü, sőt egyes vidékeken, a minők Glód, Szlatinka, Sajópolyána, Batiza, különösen igen kitünő. A tengeriből csak az idevaló fajbeli tud itt beérni. Ez közép szemü, benőtt végü s nem vastag csövü. Az alsóbb megyékbeli itt-ki nem bir fejlődni (az ide való májusban vettetik, s szeptember közepéig be kell érnie) mert itt késői és korai

fagyok vannak, ugy hogy biztosan állitható, hogy minden tizedik évben vagy tavaszszal elfagy, vagy őszszel a kora derek miatt nem érhetik be, mondhatni, a megyének fele részében.

A völgyek felsőbb részein, melyek havasok és fenyves erdőségek alatt feküsznek, nincsenek lapályok, hanem csak hegyoldalak, a melyek nagy emelkedettségök miatt fölfelé nem szánthatók. Ezeket vizszintes irányban oldalaslag szántják. Szántásra oly szerkezetü faeke van, melylyel a szántás mindig egy barázdán történik, folyvást le-fel forditva. Ez ekének lapos vasa két oldalra van élezve, az eke-talp is, a gerenda is az ekevasnak közepére illesztetik. A kormánydeszka mozditható a köldökben, és az eke szarvába illesztett horoggal ugy van ellátva, hogy az a barázda utján mindig megforditható. A talyiga kerekei egyenlő átmérőjüek.

A Verchovinán és a Dolha-vizen a dombos helyeken, hogy a televényesebb, vagy inkább termékeny földet szántás által el ne temessék, minden barázda után üresen térnek vissza. A nagyon meredek oldal kapálással miveltetik.

Ezeken a részeken csak zab, tatárka és kevés kolompér termeltetik. A Verchovinán és a Talaborvizén egyik fő termesztmény a „disznóbab".

A birtokok rendezetlensége miatt csak a kétfordulós rendszer van alkalmazásban, t. i. egyik évben nyomás, másikban tilalmas a föld. Őszi s tavaszi vetés-forduló elkülönitve nincs, sarlós és kapás vetemény együtt egy határ-részben termeltetik. A verchovinai kopár vidéken a földek csak 3-ik évben jönnek müvelés alá. Időközben legeltetik s hevertetés által nyernek némi termő képességet.

Az 1873-ik évi statistikai összeirás szerint van e megyében vaseke 119, faeke 4912 db. Esik 27.3 holdra egy eke.

Mán József (Szarvaszó) és Pogány Sándor (Urmező) birtokosoknak van egy-egy négy lóerejü cséplő-gépjök. Kézi cséplő-gép van a megyében négy. Ezeken kivül semmi más gazdasági gép e megyében nem használtatik.

Az átlagos termés buzából holdankint 8 pozsonyi mérő, rozs, árpa, tengeri 10, zab, tatárka 12, kolompér 16 pozsonyi mérő.

A hat évi piaczi ár pozsonyi mérőnkint buzánál 4 ft, gabonánál 3 ft, tengerinél 2 ft 50 kr, zabnál 1 ft 50 kr, kolompérnál 1 ft 40 kr.

Borsó, paszuly kevés, többnyire mint melléknövény a kolompér és málé között termeltetik. — Kendert a nép csak házi szük-

ségletére vet; egyedül a lenből megy valami a piaczra, mely Visk városában egyik fő termelési czikk. Olaját a böjti időkben árusitják el, s a nagyszámu ó-hitü lakosságnak egyik fő fogyasztási czikke. Ez olajjal egyedül Visk városa látja el őket, pogácsája marhahizlalásra fordittatik. Termel mintegy 200 köböl len-olajat (4000 régi itcze).

A kerti növények közül a káposzta nagyban termeltetik, s vannak évek, mikor huszezer fő is kivitetik a megyéből. Ez előtt két évtizeddel egyedül Técső látta el a megyét e czikkel, de már ma Sziget, Taraczköz, Rahó és Kőrösmező is hoznak a piaczra. A Nagyágvölgyön és Talabor-vizén a hegyi veres káposzta termeltetik.

106. §. Rétmüvelés.

A megyének fő gazdaságát terjedelmes kaszálói teszik. Maga a természet a föld sajátságánál s fekvésénél fogva egyenesen utal a rét mivelésre, a takarmány készitésre. A lapályokon szálas, a hegyeken apró tömött, jobb helyeken lóherével vegyes leveles fü terem. Ennek szénává elkészitése sok időt és munkát kiván, ugy hogy a nép nyári idejének nagy részét szénakészitéssel tölti el. A levágott fü rögtön széthányatván, némi fonnyasztás után másnap ismételten megforgattatik, majd apró boglyákba rakatik. E boglyák szétrázása és összerakása mindaddig ismételtetik, mig a fü elegendő száraz nem lett. Ez eljárási módot az égalji viszonyok teszik szükségessé, mert hirtelen változó az idő járása, és ha az eső néhány napig veri a földön hagyott füvet, ez hamar rothadásnak indul, megfeketedik, táperejét csaknem egészen elvesziti.

A birtokok rendezetlenségének egyik káros kifolyása az a szokás, hogy a marha a tilalmasnak hagyott részeken ó-szerinti Szent-György napig, vagyis május 5-ik napjáig, szabadon legeli, tapossa azt. Ez által a legtáplálóbb első növésü fü letapostatván, annak gyors fejlődése s növése megakadályoztatik, s igy a kaszálás későre következik be. Ez az oka, hogy kivánt tápláló erővel biró széna nem készülhet, a minek ismét az a következése, hogy a marhák a sok takarmány-vesztegetés után is soványan maradnak.

A szénatermés mennyiségét nem lehet nagyon sokra tenni.

A kaszálók igen cseprentések levén, de a föld sem levén nagyon termékeny: a széna-termés holdankint átlagosan véve nem tehető többre, mint nyolcz mázsára.

A mesterséges rét füvei közül a luczerna és lóhere Sziget határában nagy mértékben, sőt váltó gazdaságilag is termesztetik. A tagositott községekben is láthatni már ily táblákat: de a nagyobb rész még meg sem kisérlette, holott a luczerna a szelidebb lapályokon, a lóhere pedig a felsőbb részeken kielégitő termést adna.

107. §. Legelő.

A legelőket a havasok teszik.

A Borsa, Visó, Szacsal, Mojszin, Ruszpolyána, Kőrösmező, Rahó, Királymező határán levő havasok sokkal szelidebb, gazdagabb s táplálóbb erejü füvet adnak, mint a verchovinai havasok.

A juhok egy részét itt szokták nyaraltatni, s a hizlalásra szánt marhák is itt hizlaltatnak. A legeltetés igen rövid ideig, három hónapig, tart juniustól augusztus végeig. A legeltetési rendszer igen hiányos. Az ott levő marha az idő sanyaruságainak kitéve a szabad ég alatt tartatik; fedett helyről gondoskodva nincs; a földjavitásról, vagy legalább a fektetés általi trágyázás czélszerü felhasználásáról szó sincs. A marha az erdőben tanyáz; a trágya minden haszonra való forditás nélkül vész el.

A havasokat legelő marhával a megye lakossága nem birja ellátni, ezért a nagy része galicziai zsidóknak adatik bérbe. Ezek az itt felhizott marhákat egyenesen a bécsi piaczra szállitják.

108. §. Állattenyésztés.

Az 1870-ik statisztikai összeiráskor volt a megyében

a) Ló 15,115, öszvér 16, szamár 71.

b) Szarvasmarha magyar fajta bika 196, tehén 18,475, ökör 18,925, borju 3-ik évig 21,562.

Riska, csira mindenféle fajta bika 98, tehén 17,437, ökör 9664, borju 19,054.

Bivaly 423.

Összesen volt szarvasmarha 105,834.

c) Juh nemesitett 447, közönséges 147,009, összesen 147,456.

d) Kecske 30,591.

e) Sertés 33,711.

Esik egy □ mértföldre szarvasmarha 505 db.
„ „ „ ló 84 „
„ „ „ juh 819 „
„ „ „ sertés 187 „

a) Lótenyésztés.

Ezelőtt csak két évtizeddel is e megyében egy külön lófaj tenyésztetett, a borsai és a Kudrics-féle, többnyire fekete szinü, rövid nyaku, tömött termetü, vastag sörényü és farku állat 14—15 marok között. Vad volt bár s nehezen tanitható, de kitartó erős izommal birt s elnyühetetlen. Különösen a hegyes vidéken való használatra nézve felülmulhatatlan. Teljesen a szabad ég alatt nőtt fel. Már ma ez a faj-ló kiveszőben van, mint szintén az átalános lótenyésztés is.

A nép elszegényedése, a legelők megrontása, de különösebben mintegy négy év óta az egész megyében elterjedt s minden évben megujuló rühbetegség községenkint, ménesenkint pusztitotta ki a ló-létszámot.

Nemesitett lótenyésztést csak Pogány Ödön üz Urmezőn.

b) Szarvasmarha.

Az Erdélylyel, Bukovinával és Szatmárral határos részeken a közép nagyságu fejér és daruszőrü magyar és erdélyi faj, a Galiczia-val szomszédos vidékeken a riska, fekete és tarka szőrü apró fajta marha tenyésztetik.

Nyári tartása a vonós tejelő marhának, sőt a bornyuknak is, a községi sovány legelőn történik. Nyári sem egész, sem fél istállózás nincs. A téli tartás is egyedül csak a szénára van szoritva, s e miatt történik, hogy majd minden ötödik évben rendkivüli nagy szénaszükséglet áll elő, mint volt az 1875-ik év tavaszán, a mikor a házak és ólak szalmafedeleit etették le. Mázsája a szénának ekkor 3—4 ft volt.

A szarvasmarhatenyésztés rohamosan hanyatlik, annyira, hogy saját szükségleteit sem birja a megye már fedezni. Tenyésztehenei aprók, soványak; a növendék marhát alig két éves korában már járomba fogják.

Egyik legnagyobb hiba, hogy a tenyészbikák kiválasztására semmi gond, semmi ügyelet nem fordittatik; azok elegendő számmal nincsenek; a tehenek meddőn maradnak, a mit szomoruan igazol a statisztikai összeirás, a mely szerint az 1870. évbeli 35,912 darab tehén mellett mindössze 294 darab bika volt, s igy 122 tehénre jutott egy; és ha a 2 éven aluli borjuk számát figyelembe veszszük,

mely 40,616-ot tett, s ezen három évi létszámot felosztjuk: ugy alig három darab után neveltetik egy bornyu. E megye lakosságánál a legelterjedebb állattenyésztési mód az, hogy vagy Erdélyből, vagy az alsóbb megyékből két éves tulkokat vásárolnak, azokat gyenge munka végzése mellett fölnevelik, majd mint kinőtt ökröket nyáron át a havasokon, télen szénával kihizlalják s ugy adják el. S ez igy folytattatik tovább.

Tej-gazdaság e megyében nincs; de megemlitendő Királymező havasain az a szép kis tehenészet, mely József császár által az ottlevő német kincstári munkások részére alapittatott oly formán, hogy azoknak egy havas-rész adományoztatott, a hol azok teheneiket nyaralják. Istállókkal és lakhelyekkel van ellátva a havas, s ugy a fejést és tejkezelést, mint a pásztoroltatást kizárólag leányok teljesitik. Itt csak vajat készitenek.

Nagyobb, tömegesebb rendszeres téli hizlalás nem folytattatik, miután a megyében szesz- vagy czukorgyár egy sincs. A mi kevés történik, az mind szénán esik meg és csak nyáron.

Állat-betegségek nem igen szokták a megyét látogatni, s leginkább csak a száj- és lábfájás honos. Közelebb a keleti marhavész hozatott be a Bukovinából behajtott marhákkal. Ilyen volt 1864-ben, mely különösen Sziget városában tartott hosszasan, és sokat elpusztitott. Ilyen volt 1868-ban Borsán, a hol a felvett 2456 darab marhaszámból 115 elhullott; agyonveretett 29 db. Ugyanazon időben Ruszkován is elhullott 17 db.

c) Juhtenyésztés.

Habár a megyei mezőgazdaság fenntartására mindenek felett a juhtenyésztés volna a legfőbb tényező, a mint volt régebben is: mind a mellett a juhtartás még a szarvasmarháénál is nagyobb mértékben hanyatlott. Vannak községek, a hol eddig ezerekre ment a juhok száma, s a hol ma már alig van egy pár száz darab. Magában Szigeten 1848. év előtt több ezer volt a juhállomány; ma alig tehető 4—500-ra, az is két birtokos kezében csak. Ez az arány van az egész megyében.

Csak a közönséges magyar juh tenyésztetik. Nyaralása a községi nyomáson, de leginkább a havasokon van. Téli tartása a legkezdetlegesebb. A hegyi kaszálókon vesszőből fent kertelést készitenek az állatok számához képesti nagyságban (kosárnak nevezik).

E kosárban hál a juh és tanyáz a legnagyobb télben, hóban és esőben, minden fedél vagy alj nélkül, ugy hogy mikor nagy havazások vannak, nappal és éjjel folyvást forgatni s jártatni kell őket abban, hogy a reájok eső havat eltapossák, különben az őket eltemetné. Etetésre a szabad mezőn a szénát apró csomókban rázzák szét, s ugy eresztik rá őket. Természetes, hogy az esős vagy havas időben e takarmányból a juh többet letapos, mint felemészt. Ez eljárásnál fogva kell egy-egy juh téli tartására négy mázsa széna. A jobbmóduak a juh által ott hagyott szénamaradványra reá eresztik a szarvasmarhát, s ha ez is keresztülment rajta, azután jönnek a lovak.

A juhot nyáron háromszor fejik. A sajt elkészitése után megmaradt tejből ótó hozzáadásával készittetik az a turónemü rész, melyet „ordá"-nak neveznek, mely igen kedvelt étke az itt lakó embernek, s turó-módjára használtatik fel; vagy a forralt fris tej ótóval vegyittetik, s készül belőle a savanyu-tej, a juhásznak egész éven át egyedüli ázaléka.

Kőrösmezőn különös gonddal készittetik a turó, mely országszerte a legkiválóbb hirben áll. Az őszi juh-tej is igen kedvelt eledel. Ha erre a két productumra több gondot forditanának s nagyobb terjedelmet adnának nekik; jó áron megfizetett s kivitelre is alkalmas czikkeivé válnának a juhgazdászatnak.

A közönséges turó mázsája 12 fttól 20 ftig váltakozik, az idő és a turó minősége szerint. A gyapju 30—40 ft, a melylyel való kereskedés egyedül a zsidók kezében van. Tavaszszal a bárányos anyajuhokat a felső megyebeli tótok vásárolják össze s ezrével hajtják ki a megyéből.

A juhtenyésztés hanyatlásával terjed mindinkább a kecsketartás, nagy veszedelmére az erdőgazdaságnak.

d) Sertés-tenyésztés.

Az ujabb időben a sertés-tenyésztés némi gyarapodást vett, mivel a tölgy- és bükkerdőkben a makk-termés idején a teleltetés nem sokba kerül. A városokban s nagyobb birtokosoknál fejér szőrü mangalicza, Hosszumezőn a nagy szalontai faj tenyésztetik, de a községekben még mindig a felálló sertéjü s vad disznóhoz közel álló faj a kedvelt. E megye föld- és erdőterülete még egyszer annyi sertést kitarthatna.

109. §. Birtok-állapot.

A megye összes községei közül a) tagositott községek ezek: Szarvaszó, Szlatina, Urmező, Vajnág, Remete, Taraczköz, Batiza, Dolha, Kereczke, Bereznik, Szinevér, Szinevérpolyána;

b) elkülönitett községek: Mihálka, Szaploncza, Ujbárd, Kalocsa, Imsád, Kalocsa-Horb, K.-Láz, Nyegrovecz, Ó-Holyátin, Ökörmező, Majdánka, Priszlop, Toronya, Lyachovecz, Vucskómező;

c) kihasitás alatt állanak: Gánya, Irholcz, Kökényes, Alsó-Róna, Lipcse, Herincse, Ruszpolyána, Ruszkova, Ruszkirva, Szeklencze. A kincstár részéről még 1861. évben folyamatba tétetett 21 község urbéri rendezése, azonban azóta szünetel.

A többi községekben a birtokok számtalan elaprózott részletekből állanak.

A megyének legnagyobb birtokosai: az államkincstár, a gróf Teleki és Patay családok; nagy erdőbirtokosok gróf Scheertosz Arthur s a „Magyar-német Erdőipar-egylet".

A birtokok száma 47.869. Öt holdnál kisebb birtokos van 26.978; 5-től 15 holdig van 14.091; 15-től 30-ig 4222; 50—100-ig 346; 100-tól 200-ig 112 a birtokosok száma.

Ötven forintnál kevesebb kataszteri tiszta jövedelemmel birók vannak 46.628; 50—100 ftig 809; 100 fttól 200 ftig 239; 200 fttól 500 ftig 80.

110. §. Munka-erő.

Munkás kézben hiány nincs, kivált mióta a sóusztatás megszüntével az ott foglalkozásban volt munkások is majdnem mind a földmivelési munkák teljesitésére vannak kényszeritve, sőt a nyári munka idején százával mennek ki az alsóbb megyékbe.

Egy pásztornak évi fizetése, az élelmezésen kivül, 30—50 ft és hat pár bocskor; bojtároké 10—15 ft. Béres és kocsis fizetése 40 fttól 60 ftig és félhold málévetés.

Napszámosok Szigeten élelmezést nem kapnak, ezért a férfi 50—80 kr-ig, a nő 40—50 krral fizettetik. A vidéken élelmezéssel a férfi 25—40 kr-ig, a nő 15—30 kr-ig fizettetik.

Cselédek és napszámosok általában tudatlanok, nincs bennök sem kellő ügyesség, sem elegendő szorgalom. Saját és gazdája érdeke iránt indolens. E miatt a mező-gazdászat sok bajoskodással és nagy fáradsággal jár.

111. §. Trágya-termelés és szükséglet.

A föld az egész megyében a kevésbbé termékenyek közé tartozván, javitás nélkül a reá forditott napszámot sem téritené viszsza. Megtermékenyitésére a trágyázás elkerülhetlen. Minthogy a föld talaja általában hideg és kötött: ezért a trágya ereje öt évnél tovább nem tart; innen a földbirtok megjavitása, termővé tétele rendesen több költségben áll, mint a mennyit tesz annak vételára. A megyei földbirtok marha-tartás nélkül nem jövedelmez.

A föld javitására megkivántató trágyát a megye legkevésbé sem birja előállitani marháinak kevés száma miatt.

Van szántó-, kaszáló-, és kertföld kerek számban 500.000 hold. Ha ezt a területet hat évi időköz alatti megtrágyázásra osztjuk fel: megtrágyázandó évenkint 81,666 hold. Ha holdankint 40 szekér (12 mázsát tevő) trágyázást veszünk, egy holdra kell 500 mázsa jó trágya. Igy a 81,666 hold földre 40.833,000 mázsa trágya kivántatik.

Előállithat pedig a megye 65,000 nagy marha után évenkint

70 mázsát számitva	4.550,000 mázsát.
40,000 3 éven aluli marha után . .	2.000,000 „
140,000 darab juh után, 5 mázsájával	700,000 „
Összesen	7.255,000 mázsa

trágyát. Hiányzik tehát az évi trágyaszükségletből 33 millió mázsa. E szerint a hat évi időközre felosztott trágyázandó földnek egyötödrészére lenne csak elegendő az előállitható trágya-készlet, vagyis, csak harmincz esztendőben lenne képes földét a megyei lakosság egyszer megtrágyázni.

Máramaros megye földjének végkép elterméketlenülése, teljes kisoványodása közel van, ha a mesterséges trágya-készités be nem hozatik.

Szigeten egy szekér trágya 40—80 krjával fizettetik.

112. §. Birtok-érték, haszonbér.

Minthogy a megyében a földbirtok csak tetemes befektetési tőke által tehető jövedelmezővé: ennél fogva a föld értéke igen alacsony. Kivételt e részben csak az öt város képez, különösen Sziget,

a hol a földbirtok még elég nagy értékkel bir, holdja átlag 80 fttól 120 ftig; de a falvakon 10 fttól 40 ftnál magasabbra nem hág, az is csak a szabad kézből alkalmilag tehető eladásnál, mert a birói elárverezéseknél 2 ftra is alig megy a vételár.

Ennek azonban az apró parczellákra szakgatottság is az oka, tagositatlan levén a megyének legnagyobb része.

Földbérlő osztály egyátalában nincs, nem levén nagy terjedelmü uradalmak. Parczelákat bérlenek csupán egyesek, leginkább a kincstártól, de erre kulcsot felállitani nem lehet.

Az öt városban az ily bérlet tiz évi átlag után számitva szántóföldnél 2 ft — 4 ft, kaszálónál 1 ft 50 krtól 3 ftig megy holdankint. A falusi községekben 50 krtól 2 ftig is alig lehet bérlőt kapni. A havasi legelők bére 17 kr, a legmagasabb 60 kr holdankint.

113. §. Hitelviszonyok.

Földbirtokra kölcsönző hitelintézet a megyében nincs. A szigeti takarékpénztár ad ugyan jelzálogi kölcsönöket, de csak inkább Szigeten s belsőségekre. Népbankok szintén nincsenek az egy szigeti segélyegyleten kivül; de ez is nagyrészt iparosokból alakulván, azoknak a részére hitelez. A nagy többség a földbirtokosok közt irástudatlan levén, a Szigeten és Huszton létező pénzintézetektől még csak váltókölcsönt sem nyerhet. Egyedüli hitelezője az uzsorás és a zsidó.

114. §. Mezőgazdászati ipar.

A mezőgazdászati ipar igen kezdetleges, mondhatni, alig valami. Legfeljebb a saját egyszerü házi szükséglet fedezésére készitett némely czikkeket lehet e rovat alá sorozni. (L. a „Néprajz“ szakaszt.)

Az életnemüek mint nyers termények használtatnak fel. A malom-iparra nézve van némi előhaladás. Szaploncán vizerővel dolgozik 10, Szigeten gőzerővel egy műmalom.

Az állati nyers termények ipar-czikkekké e megyében nem dolgoztatnak fel. Bőr-gyár nincs. Egyedül a gyapju az, melynek nagy részét a nép maga dolgozza fel, ebből készitvén összes öltözetét, u. m. a harisnyát, a fehér gubát, a fekete szerdákot. A kenderből, lenből csak a közönséges vászonnemüek készülnek, azok is

csak saját szükségletre, eladásra kevés, kivitelre semmi. Készitenek még közönséges pokróczot, igen csinos tarka finomabb szőnyegeket, melyek igen tartósak, de nagyobb kelendőségre drágaságuk miatt nem kaphatnak.

115. §. Fogyasztás, kivitel, behozatal.

A gazdászat productumaiból mennyi fogyasztatik el a megyében, mennyi hozatik be s mennyi a kivitel: erről ez ideig statisztikai adatok gyüjtve nincsenek.

A megyei átlagos termés a hivatalos statisztikai összeirás szerint igy áll:

a) Őszi és tavaszi vetés-terület 76.512 k. hold.

Ebből őszi vetés	2.169 „ „
Tavaszi vetés	74.343 „ „

b) Termett őszi buza	413 k. holdon	4.046 o. mérő.
„ kétszeres	30 „ „	320 „ „
„ rozs	1.686 „ „	19.457 „ „
„ őszi árpa	42 „ „	32 „ „
„ repcze	36 „ „	620 „ „
„ tavaszi buza	4.126 „ „	24.043 „ „
„ „ rozs	997 „ „	7.621 „ „
„ „ árpa	1.903 „ „	18.032 „ „
„ zab	28.342 „ „	222.507 „ „
„ köles	10 „ „	60 „ „
„ kukoricza	24.617 „ „	162.456 „ „
„ tatárka	1.977 „ „	12.642 „ „
„ burgonya	9.244 „ „	147.898 „ „
	Összesen .	1,177.734 o. mérő.

E terményekből a zabot, árpát, répát, mint nem tulajdon kenyér-terményt leszámitva, de a burgonyának táperejét tekintetbe véve, s a mi marad, azt a 220.506 ember között fejenkint 5 osztrák mérőjével felosztva, kitünik, hogy mintegy 300.000 osztr. mérő gabona az, a melynek behozatalára van e megye lakosságának szüksége. E mennyiség a szomszéd Szatmár s más közel megyékből és Galicziából szállittatik. Ebből tehát kivitele nincs.

A zabból némely kivételes években történik kivitel; de azt állandónak venni nem lehet.

Csak az állat-tenyésztés az, a mely e megyében pénzt hoz be; s ha a gazdálkodásnak ez ága a földterület nagyságához és a czéljához megkivántató mennyiségben s rendszerrel üzetnék: a gazdálkodó osztálynak biztos és kielégitő jövedelmi forrást szolgáltatna.

Széna-termését a megyének hivatalos adatok évenkint 1,786.339 mázsa természetes szénára és 31.131 mázsa mesterséges takarmányra teszik, a mely szerint az összes a széna-termés 1,817.470 mázsára rug.

Ez a megyei marha-tenyésztés virágoztatására nem elegendő.

A juh-tenyésztés utáni jövedelemre adatok nem állván rendelkezésre, azt csak combinative lehetne meghatározni. Ebbe azonban ereszkedni nem akarok.

Az ezzel és szarvasmarhával kereskedők előadásainak összevetése után azonban az innen befolyó jövedelmet 1 millió forintra bátran tehetni.

116. §. Záradékul.

A kép, melyet előterjesztettem, nem felette örvendetes; de épen ez int hathatósan, hogy igyekezni kell ez állapotnak jobbra forditásán.

A kezdeményezést, véleményem szerint, mint legfőbb birtokosnak a kir. kincstárnak kellene megtenni, hogy a mint adatok tanuságtétele szerint ő volt az okszerübb gazdálkodásban a megyei lakosság előtt utmutató a mult században, ugy a rosz sülyedt állapotból is ő legyen a kiemelő.

Szerintem e három volna az első teendő:

1) Általános és az itteni viszonyokhoz alkalmazott birtokrendezés.

2) Egy földhitel-intézet, mely apróbb részletekben s hosszabb időtartamra kölcsönözzön pénzt a kis birtokosoknak, hogy birtokaik rendezését eszközölhessék.

3) A kincstári birtokon, pl. Szigeten, egy kézmü-iparral, földmives és cselédképző iskolával egybekapcsolt mintagazdászat.

Timár Pál.

B)

Erdőgazdaság.

1.

117. §. A megyei erdőségek általában.

Habár az állandó kataszteri (1858—1865. eszközölt) felméréskor ugy találtatott, hogy a megye 1.689.906. k. hold területéből csak 1.004.364 holdat teszen az erdő, s e szerint csak 59·40 %-át foglalja el az egésznek: mind a mellett a feltétlen erdőtalaj mégis sokkal nagyobbra tehető; mert ha

a kertek . . .	0·29 %,
a szántóföldek .	10·32 %,
a rétek. . . .	8·00 %,
és a beépitett tér	0·14 %,
összesen	18·75 %,-ka nem kizárólag erdőtalaj

is; de a rétek nagyobb része, a legelők és az adómentes tér már az erdő belsejében lévén, épen ennek a talaját foglalják el. E szerint a feltétlen erdőtalaj kerek számban 80 %-át teszi a megye területének.

Az erdők állabjait a lucz- és jegenyefenyő, azután a bikk és kis részben a tölgy képezik.

A fenyvesek a megyének Galicziával határos északkeleti szélén, a Bukovina és Erdély közé beékelt keleti csucson, végre a beregi határszélen, a Berzavszka és Kusnyicza völgyek hátuljain tenyésznek 3400—4300 b. láb (1075—1360 méter) magasságban a tenger színe fölött; mig a bikkesek azon alul a megye többi részét boritják.

Az alig egy fél százalékot tevő tölgyesek csak a Tisza-árterület közvetlen közelében képeznek kisebb (ezer holdon aluli) állabokat. A bikkesek a lakott helyek közelében legeltetés folytán cserjévé fajultak. Az uralkodó luczfenyő és bikk állabjaiban szórványosan találhatók a jegenye- és czirbolyafenyő, a juharjávor, kőris-, szil-, nyirfa, vörösberkenye, kecskefüz stb. A vörösfenyő csak mesterséges művelés folytán fordul elő a kincstári fenyvesekben; és az 50—60 éves csekély terjedelmü ertvények példányai mohos kérgökkel, szakállas galyaikkal és sárgás tüleveleikkel

azt mutatják, hogy a leginkább kárpáti homokkőből, agyagból csillámpalából származó, bár mély rétegü és igen termékeny, azonban inkább nedves máramarosi talaj és clima nem hazájok. A pásztorok kutatási hajlamától megkimélve maradt, ritkán található Tiszafa-egyedek arra engednek következtetni, hogy ez a fanem hajdan Máramarosban .nagyobb mennyiségben díszlett. A hamvas és mézgás éger csak a völgyek alján, vizenyős vizmellékeken találhatók, és csak igen kevéssé használják. Az ős fenyvesekben gyakran előfordul a mogyorós fenyő (Haselfichte), melyből zeneműszert lehetne készitени.

A luczfenyő növekvése általában véve jelesnek mondható és a különben többnyire tulsürüen nőtt erdőkben az egyes törzsek sugár és hengerded szálakat képeznek. A bikk, sőt a tölgy növése is megfelelő, de csak a védettebb termőhelyeken, mig inkább kitett fekvésben mindkét fanem törpe és dísztelen. A luczfenyő is csak 4,300 láb tengerfölöti magasságig képez sürü és használható állabokat, mig azon felül hovatovább törpébb és gyérebb lesz, és mint havasi erdő még néhány száz lábbal magasabbra fölmegy, a hol fölötte a henyefenyő és havasi éger foglalják el a fatenyészet felső övét.

A megye 100.43 osztr. □ miriameterre terjedő erdőségéből

a fenyves hozzávetőleg 30.00 %
a bikkes „ 69.5 %
a tölgyes „ 00.5 %-ot

foglal el.

A máramarosi erdőgazdaság általában a házi tüzelésre, gazdasági és házi eszközökre, épitkezésre, só- s vasbányászati és üveggyártásra szükséges, továbbá elárusitásra szánt fa előállitásából áll. A községek és városok lakói jogosultak az erdőben a faizásra, melyeknek rendezése még csak néhány községben történt meg. Az erdőbirtokosok vagy maguk, vagy pedig eladás folytán mások által tutajfát termelnek, melylyel a Tisza-vidéken kereskedés üzetik. A bikkölfával való kereskedés, ámbár az a 60-as években vett némi lendületet, de az 1873-ban beállott kereskedelmi pangás és a drága vasuti közlekedés miatt most igen csekély, és a bikk műszerfát e miatt még kevésbbé lehet értékesiteni.

Erdei mellékhaszonvételek a vadászat, erdei legelő és a kincstári fenyvesekben a luczkéreg. A vadállomány és különösen a szarvasvad, a korlátlan legeltetés, a szabálytalan vadászat és a dúvad nagy-

mérvü pusztitásai folytán, a rengeteg erdőség daczára, eddig igen csekély volt és csak a legújabb időben, a vadállomány tenyésztésére forditott figyelem folytán, kezd örvendetes módon emelkedni. A makkoltatás igen alárendelt; és ha némely évben a makk megterem, az árverés utján értékesittetik.

Fűrészanyagot annakelőtte csak kevés parasztfűrészen vágtak. 1870. óta azonban magánosok és a kincstár is több műfürészt állitottak fel, melyekben jelenleg már tetemes mennyiségü fürészáru készül részint belföldi, részint már külföldi kereskedésre is.

A fenyvesek felújitásáról eddig csak a kincstár gondoskodott.

A magán közbirtokossági és községi erdők feletti felügyeletet a megye gyakorolja közigazgatási közegei által; e czélra azonban semmiféle szakközeggel nem rendelkezvén: eredménye e felügyeletnek igen kevés.

A megyebeli egész erdőség területe birtokczimek szerint a következő:

Kincstári erdő van	40.87	osztr. □ mf. vagy	23.52 □ miriaméter
Közbirtokossági erdő	34.98	„ „ „	20.13 „
Magán erdő	24.58	„ „ „	14.15 „
összesen	100.43	osztr. □ mf. vagy	57.80 □ miriaméter

vagyis %-okban kifejezve, van kincstári erdő 40.69 %
közbirtossági „ 34.83 %
magán erdő . . . 24.48 %
összesen . . 100.00 %.

2.

A kincstári erdők különösen.

118. §. Az erdők fekvése, felosztása.

A kincstár közvetlen kezelése alatt álló erdőkből a fenyvesek a megye északkeletén egyrészt a Taracz és Mokra, másrészt a Fekete és Fejér-Tisza, végre a Visó egy mellékvölgyének, a Wasserpataknak, hátuljait foglalják el; mig a lomberdők ugyan e völgyek alsóbb részein és a Bocskó és Huszt közötti Tisza s mellékágainak partjain tenyésznek.

Ez erdők birtokczim szerint tisztán kincstári és koronavárosi erdőkre oszolnak.

A tisztán kincstári erdőket az elődök már a mult század elején két részre osztották. Ezek egyikét, a tiszta fenyvesek összefüggő rengetegjeit, manipuláris erdőnek czimezték s abból a szolgálmányok gyakorlatát teljesen kizárták. A többi részt, mely dominalerdő néven a község közelében terül el, a kincstár szintén használta ugyan, de abban az urbéri szolgálmányok gyakorlata is megengedtetett.

Az első rész ma is csupa teljzárlatu, majdnem egészen tiszta luczfenyő-állabokat képez; a másik mértföldekre menő kiterjedésben majdnem csupa használatlan lombcserjékből áll, és csak az illető völgyek leghátuljában állanak még hatalmas bikkesek, mint a régi idők maradványai.

A koronavárosi erdők kezelési és védköltségeit*) a kincstár viseli; azok után az adót szintén a kincstár fizeti. Ez erdőkből a koronavárosok minden egyes beltelkes lakójának joga van faszükségletét ingyen elégiteni ki. A termés fenmaradó részét a kincstár fölhasználhatja ugyan; de miután ez erdők többnyire lombfából állanak, s közelökben vas- vagy más iparműveket felállitani a szükséges többi feltételek hiányában nem lehetett: az egész haszon, mely a kincstárra háramlik, majdnem egyedül a ferenczvölgyi üveggyár által fáért fizetett csekély összegben áll.

Ezeken kivül van a kincstárnak részbirtoka a (34·98 osztr. mértföld vagy 20·13 □ miriaméterre terjedő) közbirtokossági erdőségekben is; de az arány, melyben ez erdőkre a birtokosok mindenikének s igy a kincstárnak is jogigénye van, még nincs megállapitva. Egyrészét ez erdőknek a közbirtokosok mindenike ugy használja, a mint neki tetszik, vagy a mint hozzáférhet.

119. §. Erdőgazdaság a fenyvesekben.

A kincstári erdőkben eddig követett rendszeres gazdaság első alapjának az 1778-ban kelt gróf Festetics Pál-féle instructiót kell tekinteni.

Mivel a Máramarosban nagy mennyiségben termelt sót az ország belsejébe a leggyorsabban és legolcsóbban akkor csak vizen, még pedig tutajon lehetett leszállitani: ennélfogva a főtörekvés, az volt, hogy a kincstári erdők, különösen pedig a fenyvesek, a

*) Az 1753-ki kiegyezés folytán. *Szerk.*

szakszerű mívelés által nemcsak fenntartassanak, hanem a lehető leghasznosabb fát is tartamosan szolgáltassák.

E célból elkülönitették a fenyveseket a lomberdőktől ugynevezett „manipulár-erdőkké“, felosztván ezeket a dombói, körösmezői, akna-rahói és visói 4 kerületre, s mindenik számára egy-egy kincstári erdőtisztséget szervezvén. S e szempont volt a termelésben az irányadó eljárás egész a legújabb időkig.

Az erdőknek 1859—1872-ben történt berendezésekor a 100 évi fordát vették alapul, s igy csak öt, 20 évi korosztály volt. Miután azonban az északkeleti vasut Szigetig megnyilt, s azóta a só Máramarosból vasuton szállittatik: az erdőgazdaság más irányt vett. A tutaj-fával való kereskedés az utólsó évekbeli tapasztalás szerint, nem ölthet többé oly mérveket, hogy az évi fatermésnek megfelelő részét előnynyel lehetne eladni: ezért tutajfa helyett a legjobb fűrészárút igérő szál- és rönkőfa termelése az, mely a jövőben haszonnal járó lehet.

Az erdőbecslés és rendezés adatai szerint 16,690.000 köblábat vagy 527.204 köbmétert tevő évi fenyőfa-termésnek átlagosan alig a fele volt eddig értékesithető. E részben az évi gabonatermés sikere s az általános fakelendőségi viszonyok a mérvadók. 1868-ban nagy terjedelmü széldöntések és a pénzügyminiszterium meghagyása folytán az évi fenyőfa-termelés majdnem elérte a teljes fahozamot.

A fenyőfa eladása iránt szerződés is jött létre 1869. évben a „Pollák-testvérek“ fakereskedő czégével, a mely kötelezte magát, hogy a kincstári fenyvesekben évenkint termelhető összes fenyőfát 10 éven át megveszi. Az 1873. évben beállott kedvezőtlen termési és pénzviszonyok miatt azonban e fakereskedő-czégnek is meghiusultak tervei, és az elvállalt kötelezettségnek nem birt megfelelni, a miért, sokszori kérelmére, szerződési kötelezettsége alól fel is mentetett, s a nagy fenyőfa-készlet ott maradt.

A termelést ennek folytán meg kellett szoritani, mivel szálfát eladni csak keveset lehetett, a fűrészárunak sem volt nagy kelete, kivált miután e részben a kincstári erdőgazdasággal a magánosok tekintélyes mennyiségü fűrészárui is versenyeznek. Ily viszonyok közt elfogadhatónak látszott a „Grödl-testvérek“ bajor fakereskedő czégének ajánlata, a mely szerint ezek hajlandóknak nyilatkoztak a kincstártól évenkint 3 millió köblábig fűrészárut vásárlani s ezt mind kivinni a külföldre. Ez ajánlat folytán a szerződés meg is kötte-

tett, ugy hogy a kincstár a nevezett czégnek a szigeti kamarán 1875-ben épitett 12 kerettel és hét körfürészszel dolgozó gőzfürészmalmának összes fürészáruját egy millió köblábig, évenkint eladja külkereskedésre, a belföldi szükséglet kielégitésére a bustyaházi 7 keretü gőzfürészgyár dolgozván.

A fenyőfa keletének és a fürésziparnak most emlitett igényei mérvadók az évi termelés nagyságára, mely a következő elvek szerint történik.

A manipular-fenyveseknek körülbelül 0·9-e már ujitva van, mig a többi még ős-erdő. Az évi vágások tehát hol ős, hol pedig a már 90—100 éves ujitott erdőben eszközöltetnek. Az ős-erdőkből azon részek, melyek közvetlen a vizzárdák felett terülnek el, vagy a melyek különös czélokra való műszerfát tartalmaznak, reserváltatnak vizzárda (Klaus) épitésére és esetleg a közelben szükségelt müfára.

Az ős erdővágások fájából csak 20—50 % használható. A többi tuléltek, korhadt bélűek, ugy a lombfák 5—10 évig, azaz bő fenyőmagtermésig, ott állva maradnak, s ha ez bekövetkezett, az összes még álló fák levágatnak (Abstockung), hogy elrothadjanak.

A vágások nagyságának meghatározásánál tekintettel kell lenni a kihozatal lehetőségére is.

Az e viszonyok tekintetbevételével kijelölt vágások a völgyek lejtőin a völgy aljától a gerinczig nyuló pásztákat képeznek, melyek szélessége a lejtők alakzatához képest 10—30 öl. A fa májusban és juniusban döntetik le fejszével; azután 13 cm. felső átmérőig legalyazzák, s meghámozva ott helyben fekve marad őszig. A fák azután megméretnek és megszámláltatnak, s megtétetik az intézkedés, hogy a tutajozható patak partjáig kihozassanak, s e vizi uton fognak aztán tovább szállittatni.

Ezen vizi utakat a fenyveseket átszelő főpatakok képezik, melyek a máramarosi kincstári manipular-fenyvesekben három csoportot képeznek.

Az első s egyszersmind legtekintélyesebb csoport a Tisza vidékén ágazik el, s magában foglalja a Tiszcsora, Apsinecz, Sztaniszló, Dozsina, Sztebna, Kozmiescsek, Lazescsina, Sztudena, Lopusanka, Bogdán, Hoverla, Balcsatul, Sztohovecz, Szcsavul, Kvaszni és Berlebás patakokat, melyek mind a Tiszába folynak.

A második csoport a Komán, Katarami, Stebiora és Botizul

patakokból áll, melyek a Wasser folyóban egyesülve, ezzel a Visóba szakadnak, a mely azután Rónapolyána mellett egyesül a Tiszával.

A harmadik csoport a Mokránka, Janovecz, Plaiszka, Bertyánka, Turbát és Jablonicz patakokból áll, melyek a Taracz folyóban egyesülve, evvel Remete és Bedő helységek közt szintén a Tiszába szakadnak.

E patakoknak mindenike be van rendezve tutajozásra. E berendezés áll a patak medrének szabályozásából, továbbá a vizállás szabályozására szolgáló vizzárdából vagy vizfogóból; végre a leuszó rönkök s egyéb fa felfogására szolgáló gerebekből, a szükséges gátakkal és csatornákkal, és ha a leeresztés megkivánja, surrantókból.

Az ily módon berendezett vizi utak mind a Tiszába vezetvén, a fenyőfa további feldolgozására szolgáló műtelepek és eladási rakhelyek mind a Tisza partjain vannak.

Nevezetesen van Sziget-Kamarán egy 12 keretü, Bustyaházán pedig egy 7 keretü gőzfürész, melyek a Tiszán lejövő fenyőfákat vágják fel fürészárúvá.

A fenmaradt rész az eladásra szolgáló rakpartokon helyeztetik el. Ily rakpartok vannak Bocskón, a hol evező-hajók, kompok és csolnakok is gyártatnak; továbbá Bustyaházán és Tisza-Ujlakon.

A különbékek (Sortimente), melyekké a fenyőfa földolgoztatik, e következők: szálfa, rönkő, ászokfa vagy gerenda, szarufa, heveder, evezőrúd, hajórúd, hajóbokony, lécz, zsindely, dránicza, donga, szilánk. 1868. óta, a midőn Haas Adolf vállalkozóval sikerült a kincstári favágásokban évenkint előállitható luczfenyőkéreg eladása iránt szerződést kötni, ennek alapján ez is készül és a nevezett vállalkozónak a vágásban adatik át. Onnan ő maga szállittatja el azt saját költségén a Szvidoveczen, Bogdánban, Visón és Királymezőn épitett zuzdákba, a hol cserkéreggé töreti s ugy adja el tovább.

120. §. Erdőgazdaság a lomberdőkben.

A lomberdők még legnagyobb részt ős-állabokat képeznek. Fájok csak helyben, itt is aránylag csekély mennyiségben használtatik fel. Tovább szállitása iránt valamely fapiaczra eddig néhány

öllel tétetett csak kisérlet; nagyban való elszállitására még nem akadt vállalkozó.

Az ős lomberdők termékeit eddig leginkább csak a szolgalmárok használták fel a helységek mellett közvetlenül fekvő részekben s többnyire szálazás utján.

Rendes tarvágások csak ott alkalmaztatnak, a hol a kincstár nagyobb menyiségü deputát-fát vagy pedig a vasgyártáshoz Trebusán és K.-Polyánán szénfát termel. A sóbánya-hivatalok részére a tüzifa szintén rendes vágásokban termeltetik; az épitkezésre és külön czélokra szükséges műfa pedig a fenyőszálfából, vagy szálazás utján a lomberdőkből adatik ki. A koronavárosi lakosság alkalmaz ugyan vágásokat: de a fában annyira válogat, hogy tetemes részét állva, részint ledöntve a vágásban hagyja elrothadni, a mi által igen akadályozza az utó-növedéket a fejlődésben.

Tüzifát fogyasztó iparmű kettő van. A „Szikső- és vegygyár“ Bocskón az egyik, s a Rényi J. üveggyára Ferenczvölgyön a második. Ezek is rendes vágásokban maguk készitik tüzelő fájokat bizonyos meghatározott tőbér lefizetése mellett.

A bocskói szódagyárnak a kincstár évenkint 46,000, a ferenczvölgyi üveggyárnak 4000 normal öl tüzifát enged át.

A k.-polyánai és trebusai vasgyártáshoz szükséges szenet a trebusai és kabolapolyánai bikkesekből nyert fából az erdészeti személyzet termeli.

A lomberdők felujitása általában magfák hagyása által eszközeltetik. A szenesi vágásokat 1872. óta két évi mezőgazdasági kapamivelés után a harmadik év őszén tölgymakkal vegyitett gabonával vetik be. Összehasonlitva a lomberdők . . 163,870 normálöl
évi hozamát az . . . . . 104,300 „

ölet tevő eddigi átlagos használattal: kitünik, hogy évenkint még . . . . . 59,570 normálöl,
vagy 188.235 köbmétert kell eladni, hogy a gazdaság egyik főczélja, a termés mindenkori értékesitése el legyen érve.

A vadászat az összes kincstári erdőkben bérbe van adva. A vadállomány kitelhető őrzését és gondozását az erdészeti személyzet köteles teljesiteni. A vadak elejtéséért a bérlő lődijakat fizet.

121. §. A kincstári erdő területe.

A máramarosi kincstári erdőség állabjait az erdőhivatali kerületek szerint elosztva a következő kimutatás terjeszti elő. Ebből egyszersmind a kataszter szerinti tiszta jövedelem s az ezután fizetett évi adó is kivehető.

Az erdőhivatal megnevezése	A pagonyok száma	A kincstári erdők területe			kataszter szerinti tiszta jövedelem		után fizetett évi adó	
		fenyves	lomberdő	összesen				
		1600 □ ölnyi holdakban			ft	kr.	ft	kr.
Királymező . .	3	50.000	31.186	81.186	21.699	.	7105	.
Rahó	4	112.440	34.379	146.819	69.982	.	23.160	.
Visó	2	29.300	935	30.235	16.280	80	5087	75
Bocskó	5	4.916	103.779	108.695	28.555	96	8490	61
Bustyaháza . .	3	.	41.738	41.738	17.432	.	4495	76
Összesen	17	196.656	212.017	408.673	153.949	76	38.339	12

122. §. Az erdőpusztitások.

A pusztitások és károk, melyek a kincstári erdőt érik, részint elemiek, részint az emberek gondatlanságából és nyerészkedési vágyának kielégitéséből erednek. Az elemi károk csak évtizedek alatt fordulnak elő egyszer, de akkor annál érzékenyebben sujtják, különösen a fenyveseket. Igy letört és ledöntött a szélvihar 1868. évi deczember $^{27}/_{28}$-iki éjjel kisebb-nagyobb fenyőcsoportokat 1—600 holdnyi nagyságban, melyek összesen 4000 holdat tettek. A záratokban ezáltal megsérült állabok tovább sinlődvén annyira kiszáradtak, hogy az eredetileg 4000 holdnyi széldöntések 1872-ig már 7000, 1874-ig 7500 holdra terjedtek, és e továbbszáradás még mindig terjed.

A fenyőszú nem árt.

Erdőégések ki nem oltott pásztortüzekből és az irtások terjesztése végett szándékosan gerjesztett tüzekből gyakran támadnak.

Minden öt-hat évben megtörténik, hogy 24—300 holdnyi erdőrészek leégnek. Ily erdőégés volt 1876. aprilisban a kőrösmezői Plostyineczben.

Az emberek által nyerészkedési vágyból szándékosan elkövetett károsítások legtöbbnyire erdőtermények elidegenitéséből s a vágások legeltetéséből állanak. Ily károk gyakran és nagy számban fordulnak elő, kivált a bocskói és bustyaházi erdőhivatal kerületében, a hol leginkább lomberdő van.

Az 1875-ben elkövetett és a bíróságnál tárgyalás végett bepanaszolt ily káresetek az erdőhivatali kerületek szerint a következők.

Erdőhivatali kerületek	A káresetek		
	száma	becsüje	
		ft	kr.
Királymező	54	2220	14.5
Rahó	48	573	63
Visó	1	9	70
Bocskó	638	2437	14.6
Bustyaháza	679	3333	37.5
Összesen .	1420	8573	99.6

A káresetek ellátása a kir. járásbíróságok körébe tartozik. 10 forintig az erdész panaszolja be, 18 fton felül a kincst. uradalmi ügyészség a károsítókat.

123. §. Az erdőkezelés szervezete.

Az erdők 5 erdőhivatali kerületre vannak beosztva, melyeknek mindenike 2—5 pagonyból áll.

A manipulár-fenyveseknek az a része, mely a Taracz-fővölgybe nyiló Mokra, Janovecz, Taracz, Turbát és Jablonicz völgyek lejtőin

terül el, valamint a Taracz-vidék alsó részén fekvő kincstári és közbirtokossági lomberdők a királymezői kerülethez tartoznak. A Nagyág völgyén fekvő Bisztra és Ökörmező községek határaiban volt közbirtokossági erdőből kihasitott kincstári rész szintén ez erdőhivatalhoz tartozik.

A Tisza felső vidékén fekvő Kőrösmező, Bogdán, Luhi és Rahó községek határaiban fekvő fenyvesek, továbbá a borkuti, bilini és rahói lomberdők képezik a rahói kerületet.

A Wasser-völgy manipulár-fenyvese, valamint a Visó vidékén levő kincstári és közbirtokossági lomberdők a visói kerülethez tartoznak.

A bocskói erdőhivatal kerületét képezik a trebusai és fejérpataki határban fekvő csekély kiterjedésü fenyvesek, a Tisza, Iza és Sopurka vidékén fekvő kincstári, koronavárosi és közbirtokossági lomberdők le Hosszumező-Körtvélyesig.

Az ezen alul a Tisza vidékén fekvő kincstári, koronavárosi és közbirtokossági erdők mind a bustyaházi kerülethez tartoznak.

A pagonyok, mint a kezelő erdészekre bizott erdőtestek, némi tekintetben önállóan kezeltetnek. Védelmi szempontból felosztvák védkerületekre, melyeknek mindenikében egy-egy erdővéd gyakorolja az őrzést és a munkák felett a felügyeletet.

Az erdők beosztása hivatali kerületekre és pagonyokra, továbbá az erdőhivatali kerületekben alkalmazott erdészeti személyzet létszáma a következő két kimutatásból tünik ki.

Az erdő-hivatalok.

Az erdőhivatal megnevezése és székhelye	A pagonyok megnevezése	A pagony magában foglal			Közbirtokossági erdők
		kincstári erdőt	koronavárosi erdőt	összesen	
		1600 □ ölnyi holdakban			
Királymező	Német-Mokra	28.394	.	28.394	87.293
	Brusztura	39.592	.	39.592	.
	Királymező(Dombóval)	13.200	.	13.200	71.472
	Összesen 3	81.186	.	81.186	158.765
Rahó	Tiszcsora	27.695	.	27.695	.
	Lazescsina	29.380	.	29.380	.
	Bogdán (Luhival)	61.340	.	61.340	.
	Rahó	28.408	.	28.408	.
	Összesen 4	146.823	.	146.823	.
Visó	Fajna	26.235	.	26.235	.
	Visó	4.000	.	4.000	96.935
	Összesen 2	30.235	.	30.235	96.935
Bocskó	Trebusa	12.950	.	12.950	.
	Rónaszék	9.105	.	9.105	15.351
	Bocskó	24.000	.	24.000	.
	Kabolapolyána	37.000	.	37.000	.
	Sziget	19.518	6.122	25.640	51.881
	Összesen 5	102.573	6.122	108.695	67.232
Bustyaháza	Técső	7.588	9.614	17.202	.
	Visk	.	11.828	11.828	.
	Huszt	6.878	5.830	12.708	26.885
	Összesen 3	14.466	27.272	41.738	29.885
	Összevonás.				
Királymező	3.	81.186	.	81.186	158.765
Rahó	4.	146.823	.	146.823	.
Visó	2.	30.235	.	30.235	96.935
Bocskó	5.	102.573	6.122	108.695	67.232
Bustyaháza	3.	14.466	27.272	31.738	26.885
	Összesen 17.	375.283	33.394	408.677	349.817

MUNKÁCSI M. KIR. ÁLL. GIMNÁZIUM * TANÁRI KÖNYVTÁRA *

Személyzeti létszám.

Rang		a királymezei	rahói	visói	bocskói	bustyaházi	mind az öt
		erdőhivatal kerületében					
Az erdőhivataloknál	Erdőmester	1	1	1	1	1	5
	Főerdész	.	1	.	1	.	2
	Pénztárnok	1	1	1	1	1	5
	Ellenőr	1	1	1	1	1	5
	Számvivő	.	1	.	1	1	3
	Erdőgyakornok	.	2	.	5	2	9
	Dijnok	1	3	.	1	3	8
	Erdővéd	2	3	3	2	3	13
	Hivatalszolga	1	1	1	1	1	5
	„ huszár	1	1	1	2	1	6
	Tüzi őr	1	1	.	2	2	6
Az anyagkezelésnél	Raktárgondnok	.	.	.	1	1	2
	Raktártiszt	.	.	.	2	1	3
	Szálmester	.	.	.	.	.	.
	Raktárőr	1	.	.	8	6	15
	Magtárőr	4	.	.	2	2	8
	Tüzifaraktár-őr	.	.	.	2	1	3
	Segédőr	.	.	.	.	.	.
Az épitészetnél	Épitész	.	.	.	.	1	1
Az egészségügynél	Orvos	1	2	1	1	1	6
	Szülésznő	1	2	1	1	1	6
A pagonykezelésnél	Erdész	3	4	2	5	3	17
Az erdővédelemnél	Erdővéd I. osz. 400 fttal	.	1	.	.	5	6
	II. „ 250 „	3	2	2	4	7	18
	III. „ 300 „	3	10	3	10	8	34
	IV. „ 250 „	10	10	3	17	.	40
	Erdősuhancz 200 „	1	5	.	2	.	8
	„ 150 „	.	.	.	.	1	1
	Összesen . .	.	.	.	.	.	235

Az erdőhivatalok vezetik és ellenőrzik a pagonyaikban folytatott erdőgazdaságot. Számadást vezetnek a termelt faanyagokról és egyéb erdei terményekről; gondozzák az anyagok és összes termelvények, továbbá az üzleti anyagok és termények raktárolását; közvetitik a fakereskedést; kezelik a pénztárakat és számolnak rólok. Felügyelnek második fokon az erdővédelemre, melyről a szükséges nyilvántartást is eszközlik. Gazdasági szempontból vezetik és ellenőrzik a kerületeikben előforduló épitkezéseket.

Az erdészek közvetlen intézői az összes erdőgazdasági műveleteknek. Ezekről a megállapitott üzemterv alapján elősitvényeket és költségvetéseket készitnek, azokat a hivatalhoz megvizsgálás és felsőbb helybenhagyás végett fölterjesztik. A munkásokat akár maguk fogadják fel, akár vállalkozók által állittatják ki, a segitségökre rendelt erdővédek által állitják be a munkába s e felett ők gyakorolják a másod-foku felügyeletet. Átveszik a teljesitett munkát és kiállitják róla a bérjegyzékeket. Az erdővédelem felett első fokon felügyelnek; szerkesztik az erdőkárositási lajstromokat, s közvetitik a 10 frton aluli erdőkárok birói ellátását.

Kezelik a mag- és szertárakat; gazdasági szempontból vezetik első fokon az épitkezést és a kisebbszerüről a költségvetést ők készitik el.

Az erdőhivatali személyzet kezeli a fentebb kimutatott erdőn kivül a kisebb és szétszórt mezőgazdasági tárgyakat is, melyek általában bérbeadás utján értékesittetnek. E mezőgazdasági tárgyak az egyes kerületek szerint kimutatva a következők :

a királymezői kerületben van	szántóföld	és	rét	460	havas	és	legelő	11,484	hold
„ rahói	„	„	„	„	„	448.5	„	„	„	27,126 „
„ visói	„	„	„	„	„	1.812	„	„	„	375 „
„ bocskói	„	„	„	„	„	420	„	„	„	17438 „
„ bustyaházi	„	„	„	„	„	1.551	„	„	„	1961 „
				összesen		4691.5	havas és legelő			58,384 hold,

1,600 □ ölével számitva.

Az erdőgazdaságot kormányozza a szigeti kir. bánya- s jószágigazgatóság a kebelében fenálló erdészeti ügyosztály segélyével.

Az időszaki üzemtervek megállapitását (melyek minden 10 évi időközökben megujittatnak), valamint az erdő-felmérési és állabfelvételi adatok nyilvántartását az erdőrendezőség eszközli.

A kisebb épitkezést műszaki szempontból vezeti s felülvizsgálja, a lényegesebbeket maga tervezi s közvetlenül vezeti a bányas jószág-igazgatóság épitészeti osztálya.

Az erdészeti s mezőgazdászati ágat illető évi számadásokat megvizsgálja, s ezeket és az évi előirányzatokat az egész igazgatósági kerületre nézve egybeállitja az igazgatóság mellett szervezett számvevőség erdészeti s gazdászati osztálya.

Az erdészeti gazdaság munkásai érdekéből a kir. kincstár minden kerületben tart egy-egy orvost vagy sebészt, szükség szerint kettőt is, ugyanannyi szülésznőt saját költségén.

A segődött munkások, ezek családjai s a kincstári munkában megsérült egyéb munkások a kincstár költségén gyógyittatnak.

124. §. A termelési viszonyok és a munkaerő.

A fa termelése általában árlejtés utján adatik ki vállalkozóknak. A fenyőfa termeléseért s az erdei rakhelyekre való szállitásaért járó bér darabszám szerint állapittatik meg s a darabok méreteihez képest változik 34 krtól — 8 ft 50 krig. Az illető vállalkozó maga fogadja fel a munkásokat. A napszám 60, 70—90 kr között váltakozik.

A tizennyolczadik század első fele óta különböző időszakokban az erdőgazdaság fejlődése szerint telepitett felső-ausztriai s szepesi német munkások száma jelenleg 660. Ily telepitvények a királymezői kerületben Német-Mokra és Királymező; ilyenek laknak a rahóiban Kőrösmezőn és Akna-Rahón, a visóiban Visón, a bocskóiban Trebusa-Fehérpatakon és Bocskón; ilyen a bustyaháziban Csebreny. Számuk összesen nyolcz.

Az e telepeken lakó német munkások e czélra kölcsönös megállapodás folytán létrejött statutum (Dienstverfassung) alapján vannak segődve, és a kincstár részéről földilletményt, bizonyos mennyiségü élelmi szereket s nyugbért élveznek.

Egy segődött munkás napibére az összes élvezmények beszámitásával átlagban 1 ftot tesz.

A segődött munkások statutumaik értelmében az önsegélyezés elvére alapitott társpénztárakkal (Bruderlade) birnak. Ezeknek száma és vagyona a következő:

Erdőhivatali kerület	A társ-pénztárak			
	helye	száma	vagyona	
			ft	kr.
Királymező	Királymező	1	14.285	.
Rahó	Kőrösmező	1	7.000	4
	Rahó	1	6.000	.
Visó	Visó	1	17.463	83
Bocskó	Bocskó	1	7.759	79.5
	Összesen .	5	52.508	62.5

Az egész vagyonból esik egy munkáscsaládra 80 ft.

125. §. A szállitási viszonyok.

Az erdei termények az eladás vagy feldolgozás helyére vagy vizen, vagy pedig tengelyen és vasuton is szállittatnak. A fenyőfa letutajozására s a bikkfa usztatására berendezett és fenntartott vizi ut 69 mérföldet (523 kilométert) tesz. A vizi ut mentében, valamint a szén és luczkéreg kihozatalára, 66 mértföld (500 kilométer) kezelési ut tartatik fenn.

A vizi utak berendezését képező viziművek száma s az ezekre, valamint a vizi utak fenntartására az 1866. évtől 1875. évig évenkint forditott átlagos költség a következő:

A vizi művek							
neme	száma						
	a királymezői	rahói	visói	bocskói	bustyaházi	mind az öt	évi fentartási költsége
	erdőhivatal kerületében						
Vizzárda	6	14	4	.	.	24	4.803
Vizduzzasztó	2	.	.	.	.	2	.
Bukó gát	5	1	.	.	1	7	622
Osztó gát	1	.	.	.	2	3	293
Zár- és eresztő gát . .	.	.	.	.	7	7	2.337
Uszagereb	2	1	1	3	.	7	1.516
Szálcsatorna	.	.	.	1	1	2	5.473
Vizi ut (szabályozott patak, folyó)	.	.	.	.	.	.	45.818
Összesen . .	16	16	5	4	11	52	60.862

126. §. Az erdőipar.

A kincstári erdőgazdaságban az erdőipar csupán fenyő- és csekély mennyiségü kemény fürészáru termeléséből áll. A jelenleg működő vizi és gőzfürészek elősorolvák a következő kimutatásban, melyből azok száma, helye, az erő nagysága, továbbá az ezeknél alkalmazott munkások száma, a termelvények mennyisége s ezek értéke is kitünik.

A fürészmüvek							
neme	helye	száma	gőz- ereje lóerőkben kifejezve	vizi ereje lóerőkben kifejezve	munkásainak száma	termelvényeinek mennyisége köbmét.	termelvényeinek értéke o. é. ft.
Gőzfürész . .	Sziget-kamarán	1	120	.	63	31.579	317.400
„ . .	Bustyaházán .	1	70	.	166	18.947	209.484
Fűrészmalom	Királymezőn .	2	.	48	14	224	1.497
„	Szvidoveczen .	1	.	6	6	1.582	12.600
„	Kvaszniban . .	1	.	6	6		
„	Visón	1	.	6	2	164	1.886
„	Makerlón . . .	1	.	2			
„	Lonkán	1	.	21	36	3.953	43.678
„	Bocskón . . .	2					
	Összesen .	11	190	89	293	56.449	586.545

A szigeti kamarán termelt tiszta áru külföldi kereskedésre van szánva; a bustyaházi gőz- és a vizifürészeken termelt áru pedig a belföldi kereslet kielégitésére szolgál.

A vizi fürészek termelése egyébiránt most már a helyi s a kincstári épitkezés körüli szükségletre terjed.

A fürész-munkások bére a gőzfürészeknél részint hónap-, ré-

szint napszám szerint fizettetik. A napszám a munkás hivatalához képest 30 kr — 1 ft 40 kr. A fűrészgépészek évi fizetése 800 ft.

A vizi fürészeknél a munkabér a fürészelt anyag mennyisége szerint számittatik.

Fából faragott házi és gazdasági eszközök, minők a lapát, tál, kanál, targoncza, szénavilla stb, leginkább csak a helyi szükséglet kielégitésére készittetnek. Kivitel a megyéből e részben kevés van.

A bocskói hajógyár 15 munkást foglalkoztat és készit egy év alatt 3 evezőshajót, két kompot, 12 halászladikot és 20 létrát.

127. §. Az eladási viszonyok és a faárak.

Az erdőtermények értékesitése az eladás lényege s mennyisége szerint a következő:

Első helyen áll az 1—3 millió köbláb (31.600—94.800 köbméter) fürészáru, melyet Grödl vesz meg. A bustyaházi fürészáru a belföldi keresletre vár.

Fenyő-épületfa árjegyzék szerint adatik el a bocskói, bustyaházi és t.-ujlaki rakpartokon, ezen kivül az egyes pagonyokban, a rakhelyeken és az erdőkben tövön.

A szálfa tutajokon, mint félteher, zsindely és dránicza szállittatik szintén eladásra. Bikk ölfát veszen a fentebb érintett gyártelepeken kivül az északkeleti vasut kazánfütésre a szigeti, bustyaházi és huszti állomásokon. Szigeten és Huszton a kincstárnak állandó tüzifaraktára van ölenkinti árulásra.

Egy köbméter fenyőfának az ára Bocskón és Bustyaházán a méretekhez képest 3 ft 17 kr és 11 ft 8 kr. Egy köbméter fürészárué fenyőből 9 ft 50 kr és 15 ft 83 kr között váltakozik. Egy 4′ hosszu öl-bikkfa a szigeti raktárban 9 ft.

Egy köbméter fenyőfa tőára, a méretek s az erdő távolsága szerint, 2 ft 22 kr — 4 ft 75 kr. Egy köbméter tölgyfa tőára 5 ft 7 kr — 12 ft 67 kr. Szil-, juhar- és kőrisfa 3 ft 17 kr — 6 ft 33 kr. Ezer darab zsindelynek az ára hosszuság szerint 6 ft 50 kr. — 9 ft.

Forberger János.

II.

Bányászat.

A)

Sóbányászat.

128. §. A máramarosi kősó természettani és vegytani tulajdonságai.

A máramarosi kősó tiszta minőségben egészen fejér vagy világos-szürke, kisebb vagy nagyobb szemcséjü s ehhez képest vagy tömör, vagy parázs és könnyen törékeny; nedvszívó, könnyen feloldható. Keménysége 2 fok, fajsulya 2.2-től 2.3-ig. Egy köblábnak sulya 126 font.

Teljesen tiszta állapotában 39.66 halvanyból és 60.34 szikenyből áll (Chl. N.). Esetleges vegyülékei mészhalvag, kénsavas mészéleg, kénsavas szikéleg és oldatlan agyag.

A halli főkémle-hivatalban Kripp Antal főkémlész által vegybontatván a máramarosi kősó, a vegyelemzés eredményei a következő táblázatban tüntettetnek fel.

Helyek megnevezése	Szikhalvag	Mészhalvag	Kénsavas mészéleg	Kénsavas szikéleg	Oldhatlan agyag	Összeg	Vizveszteség 160—170 Cels.-nál
I. Rónaszék.							
a) *A só-hátról.*							
1. Sóagyag v. palag 13.275 m. mélységből	6.795	.	0.788	1.695	90.011	99.289	5.013
2. Ugyanaz 34.137 m. mélységből	6.089	.	25.669	1.590	66.293	99.641	9.200
b) *Só a felsőbb szintekből.*							
3. Józsefakna 13.275 mélységéből	99.744	.	0.025	.	0.231	100.000	0.056
4. Antalakna 17.068 mélységéből	96.106	0.074	0.681	.	2.963	99.284	0.500
5. Ferencz-tárnából 34137 m. mélységből	93.190	.	0.810	0.008	5.760	99.768	0.484

Helyek megnevezése	Szikhalvag	Mészhalvag	Kénsavas mészéleg	Kénsavas szikéleg	Oldhatlan agyag	Összeg	Vizveszteség 160—170 Cels.-nál
c) *Só a közép szintekből.*							
6. Antalaknából 53.102 m. mélységből . . .	97.852	0.047	0.134	.	1.784	99.817	0.341
7. Ferdinándaknából 66377 m. mélységből	99.927	.	0,009	.	0.064	100.000	0.116
8. Ferenczaknából 79.652 m. mélységb.	99.417	0.063	0.301	.	0.219	100.000	0.130
9. Antalaknából 79.652 m. mélységből . . .	99.217	.	0.408	.	0.296	99.921	0.136
10. Ferdinándaknából 81.549 m. mélységb.	98.951	0.046	0.549	.	0.365	99.911	0.096
11. Ferenczaknából 111.893 m. mélys. .	99.946	.	0.008	.	0.046	100.000	0.115
12. *Jegeczsó* Józsefakna 72.066 m. mélységb.	99.940	.	nyoma	.	0.060	100.000	0.081
II. Sugatag.							
a) *Sóagyag vagy palag a sóhátról.*							
1. Mihály - vizgyülde 37.930 m. mélységb.	8.457	.	0.414	0.058	90.700	99.629	2.312
2. Gábor - vizakna 37.930 m. mélységb.	24.450	.	12.097	0.781	62.030	99.358	3.529
3. Mihály - vizgyülde 51.205 m. mélységb.	11.507	.	0.059	0.163	87.425	99.454	2.380
4. Gábor - vizakna 51.205 m. mélységb.	7.266	.	70.880	0.512	21.131	99.789	15.072
b) *Só a felsőbb és közép szintekből.*							
5. Mihály-akna 45.516 m. mélységből . . .	98.100	0.151	1.561	.	nyoma	99.812	0.307
6. Gábor-akna 68.273 m. mélységből meddő befektetés	100.000	.	nyoma	.	„	100.000	0.092
7. Gábor-akna 89.135 m. mélységből . . .	99.998	.	„	.	0.002	100.000	0.116
8. Mihály-akna 91.031 m. mélységből . . .	99.992	.	0.008	.	nyoma	100.000	0.102
III. Szlatina.							
a) *Só a felsőbb szintből.*							
1. Albert-tárna 22.758 m. mélységből . . .	94.590	0.038	1.334	.	3.949	99.911	0.359
2. Ferencz-tárna 33.344 m. mélységből . . .	95.629	.	1.038	0.035	3.102	99.804	0.341

Helyek megnevezése	Szikhalvag	Mészhalvag	Kénsavas mészéleg	Kénsavas szikéleg	Oldhatlan agyag	Összeg	Vizveszteség 160—170 Cels.-nál
b) *Só a közép szintből.*							
3. József-bánya 56.895 m. mélységből . . .	99.756	.	0.032	.	0.212	100.000	0.062
4. Ferenczbánya 60.687 m. mélységből	97.871	0.013	0.699	.	1.132	99.715	0.202
c) *Só a legmélyebb szintből.*							
5. József-bánya 132.754 m. mélységből . . .	99.386	.	0.216	0.032	0.366	100.000	0.141

Hamany-tartalom tekintetéből csak a felsőbb rétegbeli néhány só- és agyag-példány vegyelemeztetett, de a legtöbb esetben még nyomai sem találtattak a hamanynak, annál kevésbbé várható tehát, hogy a sótelepnek alsó rétegeiben fedeztethessék fel hamany-tartalom.

A közlött vegyelemzés szerint a rónaszéki só-agyagból (palag), fősz-, konyhasó- és (bár igen csekély) hamany-tartalmánál fogva, a trágya-sónak kitünő keveréke lenne; sőt több esetben használtathatnék a palag magában is trágyaszerül, nevezetesen nehéz minőségü talajban gyöknövények termesztésénél, továbbá agyagban szegény vizenyős meszes talajban, névszerint réteknél, továbbá répa-, dohány- és krumpli-veteményeknél.

129. §. Kutatási módszerek.

A mult század vége óta a régibb „kupalaku“ helyett az egyenközlapu kamara-bányaművelés van szokásban. Kupalaku régi bányák ma már csak Rónaszéken láthatók, de azok nem miveltetnek. A művelés alatt maradt ilyenek kamara-művelésüvé idomittattak át.

A kamara-rendszer szerint a bánya-főte rendesen 11—15 méter széles, a bánya hossza pedig 114—190 méter, melyből több egyenközü osztályok vagy szárnycsarnokok nyittatnak. Ezek, valamint a fővágtér oldalfalai is, 45 fok alatt hajtatnak alá mindaddig, mig a vágterek és csarnokok talpai átlag 42 méter-szélességet el nem érnek, a mikor az oldalfalak függélyesen tartatnak.

130. §. Sófejtés.

A sófejtés jelenleg réselés utján történik, mely abban áll, hogy a bánya-talpon a sóban 10 cm. széles és 23 cm. mély árkolás vágatik csákánynyal, átlag 2—2½ méter hosszuságban; ettől 1—1·12 m. távolságban párhuzamosan egy második rés; e két rés végén egyenszögben ismét más két rés. Az igy négy oldalról szabaddá tett sótábla, az aljába illesztett vasékekkel felveretvén, 3 méter hosszu vasruddal felemeltetik s csákánynyal alaksó darabokká fölszegetik.

E régibb modoru, de már az által, hogy az eddigi 42 cm. széles sótáblák helyett 1—1·25 méter szélességüek (Rónaszéken még nagyobbak is) veretnek fel, jelentékenyen javitott sófejtés főleg abból az okból tartatik fenn, mivel csak ily módon lehetséges alaksót termelni, mint a minőt a fogyasztók csaknem kivétel nélkül követelnek, leginkább azon téves felvételből, mintha a törmelékső nem volna oly tiszta, mint az alaksó; holott a törmelékső, mint mellék terméke az alaksónak, ép oly tiszta minőségü, mint ez utóbbi.

Jelenleg Rónaszéken, Sugatagon és Szlatinán vannak sóbánya-mivelések.

131. §. Rónaszéki sóbányászat.

Rónaszék Szigettől délkeletnek 18 kilométer távolságban fekszik egy katlanszerü, három oldalról meredek és csuszásra hajlandó hegylánctól köritett mély völgyben. A völgy 410 m. magassággal bir.

A bányahelység térnagysága 93·5 hektár, melyből maga a bányaterület 10·36 hektárt foglal el.

Az eddig feltárt sótest a csapás után 1327 m. hosszaságban, dülés után 474 m. szélességben és 121 m. mélységben ismeretes. A csapás iránya 3—4 óra között váltakozik; a rétegek észak felé 55 fok alatt dülnek, melyek a felsőbb szintekben néhol meredekek, a mélységben azonban ellapulnak.

Rónaszéken négyrendü bányák vannak, u. m. ős-régiek, elhagyottak, tartalékok és mivelés alattiak.

Elhagyott bánya 14 van (köztök nevezetesebbek a Keresztelő sz. János-, Rákóczy-, Kurucz-, Vizakna- és az Apaffy-bánya.)

Tartalékbányák ezek:

1) Mária-Terézia-bánya. (Megnyittatott 1763.).
2) Pál-bánya (Megnyittatott 1768.).
3) Károly-bánya (Megnyittatott 1778.).
4) József-bánya (Megnyittatott 1778.).

Mivelés alatt levő bányák.

1) Ferencz-bánya, 1795-ik évben nyittatott meg. A sótest 37·9 m. mélységben eléretvén, főtegyám hátrahagyása után, a bánya feltáratott egy északnak s egy keletnek hajtott, egyenkint 189·6 méter hosszu csarnokkal, mi által egy 35970 □ m. kiterjedésü műveleti tér lett előkészitve.

A keleti főcsarnokból az északi főcsarnokkal párhuzamos 3 szárnycsarnok nyittatott 15 m. széles főtével 41·7 m. távolságban; s miután e szárnycsarnokok a keleti főcsarnokkal párhuzamosan menő vágtérrel elláttattak, 9 gyámoszlop maradt hátra a főte biztositásául, s a bánya oly területet ért el, hogy abból 3920 millió kilogramm tiszta só lesz még fejthető.

E bánya egész terjedelmében vasuttal van ellátva; a fölszinen is vasutak vezetnek minden egyes rakpajtához, s átalában oly rendszerü mivelettel bir, melynél a sótömzs a lehető legteljesebb mérvben kiaknázható.

2) Ferdinánd-bánya. 1828-ik évben táratott fel s jelenleg egy északnak terjedő főcsarnokkal és ennek két oldalán kivágott 5 szárnycsarnokkal van ellátva. 5036 □ m. műveleti területe a legtisztább sót tartalmazza. E bányából előszámitás szerint még 220 millió kilogramm só aknázható ki.

A rónaszéki feltárt bányák által, kevésre számitva 7000 millió kilogramm só termelhetése van biztositva. A feltárt bányákon tul északi irányban még nagy terjedelmü, eddig sértetlen, só-tömzs áll rendelkezésre, mely a rónaszéki sótermelést, emberi fogalom szerint, örök időkre biztositja.

132. §. Sugatagi sóbányászat.

Sugatag Szigettől délirányban 17 kilométer távolságra fekszik a Guttin-hegy északi lejtőjén, s az itteni sóbányák a Kaszó- és Mára-völgyek között levő fönsík egyik mélyedését foglalják el.

A tulajdonképeni bányatelep medenczét képez, melynek tenger feletti magassága 482 méter. A sótelep főcsapása 3 óra; hajlása északnyugot felé 60—80 fok.

A bánya-művelések által a sótelep a csapás irányában 1517 m., hajlása után 474 m. és mélységre 136·5 méternyire táratott fel. A sótelep kiterjedése azonban sokkal nagyobb, mert kutatások által 5790 m. hosszuságban és 2923 méter szélességben még mindig a sótelep fedü-rétegei tárattak fel.

1777-ik év óta Sugatagon 6 bánya nyittatott, melyek közül 3 vizzel elárasztatott, 1 tartalékul szolgál, 2 pedig művelés alatt áll.

Elhagyott bányák.

1) Az egyesült Juliána-, Anna- és Erzsébet-bánya (1777.).
2) Nep. János (1803.)
3) Terézia (1809.)

Tartalékbánya az

Albert-bánya (1799.)

Mivelés alatt lévő bányák.

1) A Mihály-bánya, a mely 1802-ik évben táratott fel. Van egy 113,8 m. hosszu főcsarnoka, melynek főtéje 10 méter széles. A főcsarnokból 1842. évben két remény-hajtás nyittatott, kelet és észak-nyugoti irányban, mely vágterekkel párhuzamosan még több csarnok is vágatott, melyek a legtisztább minőségü sót adják.

2) A Gábor-bánya. 1821-ik évben táratott fel két akna torok által, melyek egy 341. m. hosszu főcsarnokkal vannak összekötve. A főcsarnokból 14 szárnycsarnok vágatott, a mi által e bánya Máramaros egyik legnagyobb területü bányája lett. Mivelési talpa a legtisztább só.

A tartalék- s a mivelet alatt levő két bánya 2688 millió kilogramm tiszta minőségü sótermelést biztosit; e mellett a még feltárható sótest a sugatagi sóbányászatot is sok évszázadra biztositja.

133. §. Szlatinai sóbányászat.

A Rónaszéken és Sugatagon előforduló ryolith-szivagok Szlatinán a só közvetlen közelségében egészen hiányoznak s csak a bányáktól távolabb északnyugoton jönnek elő.

A só közvetlen fedüje itt is a sóagyag (palag), melyet laza és egészen tömörült kavicsrétegek fednek, s a sótest felülete a földszinhez hasonló hullámos alakkal bir.

A sótest feltárt csapás szerinti hossza 664 m., hajlás szerinti szélessége 1138 m. Vastagsága még nincsen feltárva, de 108 méternyire ismeretes.

A sótelep csapása 21 óra, dülése északkelet felé 65—85 fok.

Szlatinán régebben a sóbányászat a fensik északnyugoti szélén üzetett, a mult század végétől kezdve azonban délkeletnek irányult.

A feltárt bányák közül elhagyatott a

1) A Krisztina-bánya (1778).

2) Albert-bánya (1781).

Az Albert-bánya bejárható állapotban lévén, a nagymérvü vizmosások által támadt terjedelmes üregek megszemlélése bányászati tekintetben érdeket keltő.

Tartalékbányák.

1) A József-bánya (1804).

2) Ludovica-bánya (1808).

Mivelésben lévő bányák.

1) Az egyesült Miklós-Kunigunda-bányák 1789-ik évben két akna-torok által tárattak fel, melyek közül a Miklós-bánya-torok által a sótest 209 méterben, a Kunigunda-bánya-torokkal 303 méter mélységben éretett el.

E két bánya 1790-ik évben 474 m. mélységben egy főte-vájat által összeköttetett. Később egy mélyebb szintben délkelet és északnyugot felé meghosszabbittatott a bánya-csarnok, melynek hossza 394, szélessége pedig 17—50 m. között változik.

A bányamiveleti talp területe 98.189 □ m.; s a mennyiben tapasztalás szerint a só a mélység előhaladásával tisztább, s bizton feltehető, hogy a termelés még 25—30 méter mélységig eszközölhető lesz: a még fejthető tiszta só mennyisége 490—500 millió kilogrammal vehető számitásba.

2) A Ferencz-bánya. Feltárása 1808-ik évben történt, de 1833-ik évben egy új torok mélyeztetett le, melylyel a sótest 25·1 méter mélységben eléretvén, 22 méter főte-fal hátrahagyásával a

legtisztább sóban délirányban egy 165 méter hosszu főcsarnok vájatott, melyhez egyenszög alatt, keleti és nyugoti irányban három-három szárnycsarnok vágatott, a mi által a miveleti talp terület 14.387 □ méterre emelkedett. Mivel e bányánál a még lemivelhető mélységet 57—60 méterre számithatni, e mivelés által még 1400 millió kilogramm tiszta só kiaknázására van remény.

134. §. Szállitási módozatok és eszközök.

A termelt só kiszállitása a bányákból s szállitása a fölszinen egész ujabb ideig a legkezdetlegesebb módon eszközöltetett. Annál nagyobb erélylyel fejleszteti ujabb időben a bányaigazgatóság a sószállitás tökéletesbitését.

Mai napság a szintes szállitás mind a három sóbányahivatalnál, ugy a bányában, mint nagyobbrészt fölszinten is, átalában vasuton történik. Vasuti szekerek használata mellett egy ember 500—560 kilogram sóterhet szállit egyszerre, mig régen a legfölebb 56—100 k-ot szállithatott csak.

Függélyes szállitásnál átalánosan csak sodrony-kötelek használtatnak, melyek olcsóság, tartósság és aránylag csekély sulyok folytán a kenderköteleknél jelentékenyen előnyösebbek.

A magyarországi csekély sófogyasztás miatt a máramarosi sóbányákban, termelési nagy képességök ellenére, évenkint aránylag igen kevés (átlag 56—60 millió kilogramm) tiszta só fejtetik, a mi miatt Rónaszéken és Sugatagon a só függélyes szállitására gőzgépek még nem alkalmazvák, s még most is lóerőre berendezett orsógépek használtatnak. Szlatinán azonban, mely bányahelység az északkeleti vasut végállomásához alig 2 kilométernyire fekszik, s a hol ez okon évenkint 28—30 millió kilogramm tiszta só fejtetik (az egész évi mennyiségnek fele), már mind a két bányánál gőzgépek vannak, nevezetesen a Ferencz-bányánál egy 12 lóerejü gőzmozdony, a Kunigunda-bányánál egy 50 lóerejü gőzgép. Ez utóbbi a magyar államvasutak gépgyára által készittetett és szereltetett fel.

E gőzgép alkalmazása mellett egy nyolcz órai műszakban 72,000—100.000 kilogramm só szállittatik a bányából fel.

135. §. Légvezetés.

A máramarosi terjedelmes sóbányákban átalán véve jó lég van, mely körülmény azon állitás helyességét, hogy a bányalég a só által javittatik, igazolja.

Hosszu és kis méretü csarnokokban észlelhető ugyan néha szorult levegő, de ritkán és nem kiállhatlan mérvben.

Tárnákban is észlelhető szorult rosz levegő, különösen ha viz nem foly le a tárnán, s ez tekervényes és közelben bányatorokkal összeköttetésben nincsen. A légvonal a légajtók alkalmazása által fokoztathatik. Egyébiránt a máramarosi sóbányászatnál mesterséges légvezetés szüksége a legritkább esetek közé tartozik.

136. §. Vizvezetés.

A viz oldó ereje oly nagy hatással van a kősóra, hogy a viz a sóbányászat legkártékonyabb ellenségének tekinthető. E miatt a sóbányászatnál a viztartás fő figyelmet igényel.

Eleinte bőr-tömlőkben való viz-huzás által mentesittettek viztől a sóbányák; de ez nem volt kielégitő, a mennyiben az ily vizhuzások által a bánya viztükre folytonos hullámzásnak lévén kitéve, a sótömzs nagy mérvü kilugozást szenvedett. E mód még most sincs egészen mellőzve.

Ott, a hol a helyi viszonyok megengedik, napra nyiló tárnák vezettetnek egész a bányák területeig, illetőleg odáig, a hol a bányák közelében vizforrások tünnek fel.

A legújabb időben a bányákba betódult vizek kézi és gépszivatyúkkal huzatnak ki. Igy Szlatinán a Ferencz-bánya-tárnákban gyült vizek kihuzására egy Knauszt- és egy Siegl-féle kézi szivattyugép van felállitva; az Albert-bányában pedig egy Rittinger-féle (Wagner volt főmérnök által tervezett) köldök-ramács-szivattyu működik, mely utóbbi szivattyugépnek működésben tartását egy Siegl-féle 12 lóerejü gőzmozdony eszközli.

Hogy a vizvezetést illetőleg jövőre czélszerü intézkedések tétethessenek, Prugberger József jelenlegi bányaigazgató intézkedése folytán megindittattak Szlatinán és Rónaszéken a kutatások a végett is, hogy a só-fedü-agyag települési viszonyai s a vizek folyása kipu-

hatoltatván, a vizek a bányák területén kivül édes minőségben fogatván fel, a bányáktól levezettethessenek.

A máramarosi 3 sóbányahivatalnál kiemeltetik évenkint gőz-, ló- és emberi erő felhasználása által összesen 152.620 ür-köbméter sós viz, átlag 6,503.760 kilogramm sótartalommal; természetes uton, csatornákon és tárnákon elvezettetik évenkint összesen 132.600 ür-köbméter, összesen 1,073.520 kilogramm sótartalommal. Ebből kiviláglik, hogy a sótömzsből évenkint 17 millió kilogrammon felüli sómennyiség lugoztatik ki.

137. §. Üzleti rendszer.

A máramarosi sóbánya-hivataloknál feloszlik: az üzlet: a) sótermelésre, b) sójövedékre, két elkülönitett számadás-vitellel.

A termelési üzlet körébe tartozik: a sóbányák szakszerü művelése, a sajátlagos sótermelés, a sónak a jövedék részére való átadása, a bányák fenntartása (ide értvén a bányabiztositási munkálatokat és a viztartást), továbbá a pénz- és szertárkezelés, s a munkások személyi ügyeinek elintézése.

A jövedéki rovatba tartozik: a naponkint termelt sónak azonnal átvétele, az átvett sónak beraktározása, elárusitása, küldeményezése a sóhivatalokhoz, illetőleg a sziget-kamarai sószállitó hivatalhoz, s ugy a sóanyagot, mint a jövedéket illető pénzbeli bevételek és költségek elszámolása.

Máramarosban legelőbb Rónaszéken volt sóbánya-hivatal. Itt lakott az igazgatóság is egész 1749-ik évig, a mikor Szigetre tétetett át. Sugatagon és Szlatinán 1777. évben állittattak fel a sóbányahivatalok. Ezek most a rónaszéki sóbánya-hivatallal együtt a szigeti bánya-igazgatóság alá vannak rendelve.

A sóbánya-hivatalok üzleti személyzetét a következő táblázatok mutatják.

Czimek	Rónaszék		Sugatag		Szlatina		A tisztviselők és altisztek összes		Jegyzet
	szám	évi fizetés ft	szám	évi fizetés ft	szám	évi fizetés ft	száma	évi fizetése	
I. Tisztviselők.									
Bányanagy és hivatalfőnök	1	1200	1	1300	1	1400	3	3900	Az állandó fizetéseken kivül a tisztviselők és altisztek szabad lakást, vagy ennek hiányában 10% lakpénzt, valamint természetben fa- és sójárandóságokat élveznek.
Pénztárnok-számvivő	1	1000	1	900	1	800	3	2700	
Ellenőr	1	800	1	750	1	750	3	2300	
Szergondnok	1	700	1	700	1	700	3	2100	
Raktár-mázsatiszt	1	650	1	650	1	650	3	1950	
Bánya „	1	600	1	600	1	600	3	1800	
Almázsatiszt	1	500	1	500	1	500	3	1500	
Műorvos	1	600	1	600	1	600	3	1800	
	8	6050	8	6000	8	6000	24	18050	
II. Altisztek.									
Gépész	.	.	.	.	1	600	1	600	Az altisztek fizetésének szükséges felemelése folyamatban van. Különben egy sulybemondó és egy hivatalszolgasegéd a sójövedék személyzetéhez tartoznak.
„ segéd	.	.	.	.	1	400	1	400	
„ „	.	.	.	.	2	912	2	912	
Műpallér	1	300	1	300	1	300	3	900	
Bányafelőr	2	600	2	600	2	600	6	1800	
„ segéd	1	250	1	250	1	250	3	750	
Sulybemondó	2	400	2	400	2	400	6	1200	
Hivatalszolga	1	200	1	200	1	200	3	600	
Szertár „	1	200	1	200	1	200	3	600	
Hivatal „ segéd	1	180	1	180	1	180	3	540	
Szülésznő	1	150	1	150	1	150	3	450	
	10	2280	10	2280	14	4192	34	8752	
Mindössze	18	8330	18	8280	22	10192	58	26802	

Állandó munkások	Munkabérek		Rónaszék	Sugatag	Szlatina	A sóbányahivatalnál összesen	Jegyzet
	8 órai műszakra	egy napra					
	krajczár		szám szerint				
Felügyelők	60	70	12	7	12	31	A készpénzfizetésen kivül az állandó munkások leszállitott árban gabonát is kapnak, még pedig havonkint $30^1/_2$—$61^5/_{10}$ literig, és ezen kivül minden családtag után $15^5/_{10}$ liter buzát vagy tengerit. A gabonapótlék értéke műszakonkint 18—20 krt képvisel. Minden munkásnak a buzán kivül családtagonkint 15 ℔ só és 2 tehéntartásra 6 ℔ só járul.
Sóvágók	54	—	85	107	168	360	
Mesterek	Szakmánybérben állanak		3	3	2	8	
Bodnárok	„		8	15	13	36	
Ácsok és tárnászok	54	70	24	26	37	87	
Kőmivesek	54	70	10	9	16	35	
Örök	—	40—45	12	12	22	46	
Segédmunkások .	—	30—48	64	95	127	286	
Gyermek „ .	—	20—30	21	18	21	60	
	.	.	239	292	418	949	
Tisztviselők és altisztek létszáma .	.	.	18	18	22	58	
Üzleti személyzet	.	.	251	310	440	1007	

A sóbánya-üzem fentarthatása követeli, hogy a bányákba behatoló vizek rendszeresen összegyüjtetvén, kiemeltessenek. Az aknákból kiemelt telitett sós viz mindhárom bányahivatal székhelyén fürdésre is használtatik; ez irányban azonban leginkább megemlitést érdemel Szlatina, a hol a Lajos-tartalékbányából kiemelt, s köblábankint 26-℔-ig telitett sós viz az akna mellett berendezett fürdőházban fürdésre használtatik fel nemcsak az ottani sóbányamunkások által, kiknek többnemü betegségekben ez orvosilag rendeltetik, hanem idegenek részéről is.

A szlatinai konyhasós viz nevezetes mennyiségü kénsavas sókat és (habár csekély mennyiségben) hamagot is tartalmazván, gyógyhatási tekintetben több figyelmet érdemel, mint a mennyiben eddig részesittetett.

E fürdőnek fokonkinti oly állapotba fejlesztése, mely a műveltebb osztályok ez idő szerinti kivánalmainak is megfelelend, a bányaigazgatóság által czélba vétetett.

138. §. A máramarosi sóbányák átlagos

	1846—1855.					1856—	
	Évi termelés				kiállítási ár 100 kilogramm	Évi ter-	
	kősó	marha-só	gyári só	összesen		kősó	marha só
	kilogramm				kr.	kilo-	
Rónaszék .	16,310.540	312.961	.	16,623.501	50.53	15,667.190	1,570.277
Sugatag . .	14,642.496	.	.	14,642.496	54.07	18,637.080	1,162.000
Szlatina . .	14,095.928	.	.	14,095.928	49.67	17,859,688	1,118.544
	45,048.964	312.961	.	45,361.925	51.42	52,163.958	3,750.821

Bárha az utolsó évtizedben különösen Szlatinán jelentékeny beköltségei a kiállítási árakban benfoglalvák : az előbbi évtizedekhez termelés, részint pedig a kezelés körül eszközölt javitások által.

I. tábla.

termelése 1846—1875. években.

1865.			1866—1875.				
melés		kiállítási ár 100 kilogr. után	Évi termelés				kiállítási ár 100 kilogr. után
gyári só	összesen		kősó	marha-só	gyári só	összesen	
gramm		kr.	kilogramm				kr.
.	17,237.467	60.73	18,676.442	818.986	440.789	19,936.217	60.66
61.376	19,860.456	60.35	20,847.512	827.064	367.640	22,042.216	44.93
20.104	18,998.336	58.25	25,325.508	1,334.760	204.176	26,864.444	48.26
81.480	56,096.259	59.77	64,849.462	2,980.810	1,012.605	68,842.877	47.95

ruházások és Rónaszéken bányafeltárások is történtek, melyek képest a kiállítási árak mégis kisebbek lettek, részint a nagyobb

139. §. A máramarosi só-

	Feltárt terület □ méter	Mivelhető állapotban levő sóbányák							Gépezetek		
		száma	területe □ méter	kiaknázható só millió kilogr.	nyitott aknák száma	nyitott aknák összes mélysége mét.	napra nyilo tárnák száma	napra nyilo tárnák összes mélysége mét.	gőz- vagy lóerőre berendezve	száma	összes lóerő
Rónaszék .	629.414	7	86319	61.60	54	2586	15	4808	Lójárgány	7	56
Sugatag . .	719.330	3	29492	26.88	18	448	26	2252	„	9	72
										4	88
Szlatina . .	755.297	4	30212	25.20	27	493	12	1687	gőzmű lójárgány	5	24
	2,104.041	14	146.023	11.368	99	3527	53	8747	.	25	240

II. tábla.

bányászati ipar átnézete.

Évi termelés (öt évi átlag szerint)			kiállítási ár kilogrammonkint	Üzleti személyzet				Munkabér egy 8 órás műszakra		Társláda vagyonállapot	Jegyzet
neme	mennyisége	értéke		tisztviselők	altisztek	munkások: férfiak	munkások: gyermekek	a férfiaknál	a gyermekeknél		
	kilogr.	forint	kr.	s z á m a				kr.		forint	
Tiszta kősó	16,892.193	1,554.081	0546	8	11	233	36	40—60 kr.	20—30 kr.	28.066	A bocskói sodagyár részére a gyári só 100 kilogramm után $10^{71}/_{100}$ krral árusittatik.
Gyári só .	1,469.296	1.573									
Tiszta kősó	21,342.776	1,963.535	0533	8	11	270	12			21.975	
Gyári só .	514.360	1.954									A tiszta kősó 9 for. 20 krral, és a gyári só 38 krral van 100 kilogrammonkint értékesitve.
Tiszta kősó	26,143.432	2,405.195	0526	8	16	387	53			33.143	
Gyári só .	305.816	1.162									
	66,667.873	5,927.500	0545	24	38	890	101	—	—	83, 184	

III. tábla.

140. §. A máramarosi konyhasós források táblázata.

Sorszám	Forrás helye és fekvése	Sós vízforrás száma	Sótartalom százalékban
1	Sófalván a helység közelében	2	18.85
2	Sándorfalván, az ut mellett Só- és Sándorfalva között	3	25.95
3	Talaborfalván	4	ismeretlen
4	Kerekhegy helység északi végén, a Farkaspataki völgyben	4	14.11
5	Nyágova helységtől északnyugoti irányban $^1/_2$ óra távolságban . . .	1	9.74
6	Irholcz helységtől északnyugot irányban Ulhucseken	3	11.75
7	Felső-Neresznicze helységtől északnyugot irányban $^1/_2$ kilometer távolságban	3	11.61
8	Királyvölgy-Alsó-Nereszniczétől észak irányban 4 kilometer távolságban, a volt bányahelység területén . . .	2	16.70
9	Gánya helységtől a Dombó felé vezető uttól eltérő mellék-völgyben 4 kilometernyire	2	13.06
10	Királymezőtől $^1/_4$ óra távolságban északnak a bruszturai patak jobb partján	1	3.60
11	Apsicza helység közelében	1	ismeretlen
12	Közép-Apsáról Felső-Apsára vezető ut mellett	1	csekély sótartalommal
13	Szlatinai fensík nyugoti lejtő aljában .	1	20.48
14	Borkuton, a Tiszavölgyben, 4 kilometernyire a helységtől a Kőrösmezőre vezető ut mellett	1	ismeretlen

Sorszám	Forrás helye és fekvése	Sós vizforrás száma	Sótartalom százalékban
15	Luhiban, a hoverlai völgyben, a Mencsul nevü hegy déli oldalán	1	csekély sótartalommal
16	Alsó-Róna helység közelében, a Szeráta nevü hegy keleti lejtőjén	1	16.56
17	Alsó-Rónán, az előbbi forrástól 189 meter távolságban	1	12.54
18	Felső-Rónán a Dobruka hegy északi lejtőjén	1	7.04
19	Rónaszék bányahelységben a gorcz alján	1	26.75
20	Felső-Szelistyétől nyugotnak 1/4 órányira az Iza-völgyben	3	6.69
21	Konyha helységtől 1/2 órányira Jód felé	2	14.55
22	Jód helység északi végén a malomnál	1	10.00
23	Batiza-Jód közötti ut mentében Implejucz néven ismeretes	1	10.30
24	Batiza helység északi végén, a Muncsel nevü pataknál	1	19.15
25	Batiza helység közepén	1	7.58
26	Szlatinka helység délnyugoti részében	1	6.80
27	Akna-Sugatag bánya-helységben . . .	1	26.75
28	Pudplesza helység felett Királyvölgy felé	1	csekély sótartalmu
29	Husztköz helység közelében	1	„
30	Ujbárd és a sándorfalvi ut mellett . .	1	„
	Összesen . . .	48	—

Prugberger József.

B)

Vasbányászat.

141. §. Bánya- és gyárhelyek. A vasércz előjövetele.

A tisza-kerületi vasgyárak közül, melyek Erdély keleti határától a galicziai határ mentében a Kárpátok különböző völgyeiben feküsznek, Máramaros megye területére a fehérpataki, a kabolapolyánai és a dolhai vasgyárak esnek.

A vaskő-lerakodások, melyekre e gyárak alapitva vannak, sürüen fordulnak ugyan elő a megye területén, azonban csekély vastagságuk és szegényebb vastartalmuk miatt valamely nagyszerü vasipar biztositására annál kevésbbé mutatkoznak elegendőknek, mivel e vaskövekben vilany és kén is foglaltatik, minél fogva csak magas vasárak mellett hasznositathatók az itteni nagyterjedelmü bikkerdők olcsó szenének segélyével.

Az előforduló vasérczek a következők:

a) Barna-vaskő. Ez a legelterjedettebb. Leggyakrabban az agyag- vagy csillámpala és mészkőrétegek érintkezési lapjai között találtatik.

b) Veres-vaskő. Ritkábban található. Az előbbinél rendesen dusabb vastartalommal bir és kevésbbé varlás.

c) Agyag-vaskő. Rendesen trachitkőzetek felett.

d) Pat-vaskő. A csillámpala és mészkő közötti, itt-ott tartamos berakodmányokban barna vaskővel váltakozva találtatik.

Az e vidéken nyert vaskövek átlagos vastartalma a 28%-ot ritkán haladja meg.

142. §. A fejérpataki vasgyár.

Midőn az 1851. és 1852. években a kabolapolyánai vasgyár, mely közel egy század óta fedezte a máramarosi kincstári sóbánya-, erdő- és gazdászati üzemek vasszükségleteit, egyfelől a jobb minőségü vasérczekben mindinkább kezdett szükölködni, másfelől azokat csak távol eső bányákból nyerhette, a meginditott kutatások pedig nevezetes érczmennyiségek fölfedezésére engedtek következtetni; ezenfelül a nagy terjedelmü erdőségek értékesitése is elérhetőnek igérkezett: kivánatosnak, sőt jövedelmezőség tekintetében szüksé-

gesnek tartatott a nyers vasgyártást Kabolapolyánáról Fejérpatakra, a Tisza folyam partjára, a kassa-jabloniczai államut mellé áthelyezni, illetőleg ott egy uj nagy vasgyárt telepiteni.

A szigeti kamarai administratio az épitési engedély megnyerése végett 1852-ben a bécsi cs. k. pénzügyminiszteriumhoz fordult. A pénzügyminiszterium e felterjesztéseknek helyt adván, Mannlicher pénzügyminiszteri titkárt bizta meg a tervezett vasmű épitésére vonatkozó adatoknak helyszini felvételek alapján valo megbirálására és ennek alapján javaslattételre. A nevezett miniszteri titkár a helyszinén Fejérpatakon megjelenvén, a viszonyok tanulmányozása után ajánlotta, hogy Fejérpatakon egy terjedelmes vasgyár, két nagy olvasztóval, épittessék. Ajánlata a miniszterium által elfogadtatván, az szentesités alá bocsáttatott, s az épitési engedély is 1856. évben leérkezvén, az épitkezés még ugyanazon évben megkezdetett és 1861. évben befejeztetett, ugyanazon év október havában legfelsőbb engedély mellett „Ferencz-József“ kohó név alatt nagy ünnepélyességgel üzembe is vétetett.

Fejérpatak a Tisza-folyam bal partján fekszik és Trebusa községtől csak a Tisza-folyam által választatik el. A lélekszám az utolsó népszámlálás szerint Trebusán 1159, Fejérpatakon 587; összesen mindkét községben 1746.

Fejérpatak az északkeleti vaspálya szigeti pályaudvarától $3^3/_4$, és a lemberg-czernoviczi vaspályának kolomeai állomásától $18^1/_2$ mértföldnyire fekszik.

A lakosok, kevés földmivelésen és némi marhatenyésztésen kivül, leginkább azon munkákból élnek, melyeket a gyár közvetve és közvetlenül nyujt, a milyenek a favágás, csusztatás, szenités, fa-, szén- és vaskő-fuvarozás.

143. §. A vasérczek fejtési módja és kiállitási árai.

A fejérpataki vasgyári üzem alkatrészét képező bánya-telkek száma 18. Terjedelmök 881,660 □ m. Van ezeken kivül egy kültelke 115,104 □ m. és 7 szabad kutatása.

A vasérczek fejtése részint aknák és tárnák, részint külfejtés által eszközöltetik. Külfejtés által jelenleg a budfalvi, szeret-plai és a kabolapolyánai-bánszky bányákban eszközöltetik a termelés, és

csak az e fejtési módozatnak ujabb időben behozatalával sikerült az érczek kiállitási árait némileg leszállitani.

A vasérczek kiállitási árai a kohóhoz szállitva az utóbbi 6 év alatt 20—40 kr között váltakoztak bécsi mázsánkint. A luhyi-bánya gazdagabb vasérczeket tartalmazó eddig feltárt lerakodásainak leművelése után jelenleg csak csekélyebb tartalmu és nehéz olvu, s az ipar nagy pangása folytán mélyre csökkent vasárak mellett, kedvező eredménynyel nem használható érczek állván rendelkezésre, a magas kemencze működése ideiglenesen megszüntettetett, s egyelőre a kutatások indittattak meg nagyobb mérvben, melyek sikerre nézve némi kilátással biztatnak, különösen Luhy területén.

A dohorunyai, szeret-plai, bánszki- és budfalvi bányákban a vasérczek fejtése folytattatik azon feltevésben, hogy az itt nyert gyengébb tartalmu vasérczek vegyitéséhez megkivántató gazdagabb berakodások felkutatása után, a magas kemencze működésének ujból megindítása, a vasáruk nyomott kelendősége mellett is, némi nyereség reményével eszközölhető leend.

144. §. Nyers vastermelés.

Az olvasztás egy 42 láb (13·3 méter) magas nagy olvasztóban történik, bikkfaszénnel, mely a kohóhoz szállitva dobánkint (1·58 hektoliter) 40 krral fizettetik. A fúlég egy, a kohószinten alkalmazott hevitő készülék (schottischer Apparat) által hevittetik és egy kéthengerü gép által szolgáltattatik, mely, valamint a gyárnál létező többi erőművek is, egy 25′ (9·9 méter) átmérőjü s 30 lóerejü felülcsapó vizi kerék által hajtatik. A magas-kemencze bélleléséhez szükséges anyag közelben megszerezhető, s képlekő-, kova- és agyag-vegyülékből áll. Egy ilyen béllelés gondos kivitel mellett két éven tul is eltart.

Az érczek pörkölése 5, ugynevezett „cseh“, hengeralaku kemenczében eszközöltetik. Az érczek nehéz-olvuak és nehezen reducálhatók levén, csak nagy hőségben olvaszthatók. A termelt nyersvas szürke apró szemcsés, s mázsánkint (56 kilogramm) átlagosan 21 köbláb (6·6 hl.) tüzelő-anyagot igényel.

Az olvasztási üzem-eredmények mindeddig kevés kivétellel kedvezőtlenek voltak, s jövedelmet ez üzemnél 3 ft 65 kr mázsánkinti nyersvas előállitási ár mellett elérni eddig nem sikerült. Ennek oka a vasérczeknek drágaságában és nehéz olvu minőségében (ko-

varcz tartalmoknál fogva egész 28% mészkővel adagolandók) van. E tekintetben kedvezőbb fordulat csak abban az esetben várható, ha a luhy-i, és esetleg más kutatások jobb minőségü és tartalmasabb ércz feltalálását eredményeznék.

Az átlagos évi termelés nyers vasban 10—12.000 mázsa vagy 672.000 kilogramm, mely a kabolapolyánai vasfinomitó gyár által értékesittetik; öntvényekben 6—8000 b. m. (336.000 —488.000 kilogramm), melyek leginkább a közelfekvő Galicziában találnak piaczot. A nagyolvasztó összes termelési képessége tehát 16—20.000 b. mázsa vagyis 896.000—1,120.000 kilogramm; megemlitvén, hogy az öntvények közvetlenül a nagy olvasztóból állittatnak elő.

A gépműhelynek átlagos évi termelése 600—900 mázsa (33.600—50.400 kilogramm).

A reszelő-gyártás csak saját szükségletre és a kincstári fürész-művek részére tartatik fenn.

145. §. Kezelési adatok.

A fejérpataki vasgyár kezelési személyzete áll 2 tisztviselőből (1 művezető gondnok és 1 ellenőrző hivataltiszt), 5 altisztből és 87 szegődött munkásból. Ez utóbbiak épen azon elbánásban részesülnek, mely a szegődött sóbányászokra nézve áll fenn.

146. §. Társláda, annak kezelése és alapszabályainak főbb pontjai.

A társláda 21,901 ft vagyonnal rendelkezik. Bevételeit a szegődött munkások adalékai (melyek minden egyes érdembe hozott forint után $3\frac{1}{2}$ krban számittatnak) és a kiadott kölcsönök 6%-os kamatai képezik. Rendkivüli esetekben a büntetéspénzek is ez alaphoz csatoltatnak. Kölcsönök csak szegődött munkásoknak adatnak, és e czélra nem kivántató pénzkészletei állampapirokba fektettetnek.

A fejérpataki társláda eredeti vagyonát a kabolapolyánai szegődött munkások alapitották, mely 1861. évig a kabolapolyánai hivatalnál kezeltetett. 1861. évben a kabolapolyánai finomitó gyár a fejérpataki gondnokság alá rendeltetvén: a társláda közös vagyont

képez, melyhez a szegődött kabolapolyánai munkások a fejérpatakiakkal egyformán járulnak és egyforma jogokban is részesülnek.

A felügyeletet a társládavagyonnak kezelése felett a bányaigazgatóság gyakorolja, a számvitel pedig a helybeli pénztári ellenőr teendőihez tartozik. Ezenfelül a vagyonkezelést egy, a munkások által titkos szavazat utján megválasztott, 5 munkásból álló választmány is ellenőrzi. Ezen bizottmány legidősebbik tagjánál tartatik a pénztár ellenőrző kulcsa, a kinek tudta nélkül semmiféle fizetés nem teljesithető, valamint a választmány beleegyezése nélkül semmiféle kölcsön, vagy segélyezés ki nem utalványozható.

147. §. A gyár jövője.

A mi a fejérpataki gyár jövőjét illeti: az érczfedezetnek kétséges volta miatt az nem sokat igérő, még pedig annál kevésbbé, mivel a közlekedési eszközök (vasutak) szaporodása folytán a drágán termelt vasáruknak piaczai mind szükebb térre szorulnak. Galicziában, melynek tetemes részét az utóbbi időkig vasáruival Máramaros látta el, vetélytársa keletkezett a porosz-sziléziai vasgyárakban. A máramarosi piaczokon a kedvezőbb viszonyok között fejlődő gömöri vasgyárakkal kell megküzdenie, melyek áruikat az északkeleti vasut segélyével idáig képesek szállitani. Egyelőre csak az olvasztás lenne a dohorunyai, bánszki, szeretplai és budfalvi érczekkel folytatandó. Azon esetben, ha a további kutatások sikerteleneknek bizonyulnak, az itteni gyártelep máshonnan vett nyersvassal dolgozó „ömlesztő gyárrá“ lenne átalakitandó, a mikor a gépmühelyt ugy kellene kibőviteni, hogy az necsak egyes géprészek csinozására, hanem egész gépek és különösen gazdasági gépek előállitására is alkalmas legyen. Ily módon a nagy befektetéssel épült gyárat kedvező vasiparállás mellett kedvező üzemeredményekkel fenn lehetne tartani, annál inkább, mivel a máramarosi kincstári igazgatósági területben ugy az erdészeti, mint a sóbányászati üzemeknél a gépek mindinkább szaporodnak, és a műmalmi ipar is évről évre terjed.

Végre a fejérpataki gyárnak további üzemben tartása mellett némi nemzetgazdászati indokok is szólanak. Ha a gyár nem hajt is közvetlen jövedelmet: mégis azt az előnyt nyujtja az a kincstári uradalomnak, hogy e vidéki nagy kiterjedésü bükkeseinek egy részét értékesitheti és a letarolt területnek értékesebb fával befásitását esz-

közölheti; továbbá munka-adással a gyár-környékbeli lakosok adóképességét fentartja, növeli a regalék jövedelmét. Igy pl. e gyár fennléte folytán az italmérési jog jövedelme 250 - 300 ftról 400 ftra, a malomjogé pedig 150—200 ftról 1200 ftra emelkedett.

148. §. A kabolapolyánai vasgyár története.

Mikor keletkezett a kabolapolyánai vaskohászat: biztosan meg nem határozható. Állitólag 1775-ik évben a helység közvetlen közelében indittatott meg a vastermelés a Lonka, Rahó és Kabolapolyána területén előforduló pat-, barna- és veres vaskövekből.

Az 1779-ben kelt Festetich-féle instructio a kabolapolyánai vaskohászatot, habár odáig nem volt jövedelmező, fentartandónak mondja, miután az államkincstár azon üzembe már nevezetes összegeket fektetett; továbbá, mert ezen távol eső, minden közlekedést nélkülöző vidék só- és erdő-üzemének vas szükségletei ezen gyár által olcsó és jó vassal fedezhetők; végül, mert a kabolapolyánai völgy nagy terjedelmü (32.217 hold) bükk őserdei ezen vasüzlet nélkül nem hasznosithatók.

A gyár ehhez képest ezen század ötvenes éveig megszakitás nélkül dolgozott változó eredménynyel, állagban azonban veszteséggel.

Vasérczeit a gyár a mult században a kabolapolyánai völgyben szerezte; minthogy azonban ezek csekély vastartalmuak voltak: e század elején már a rahói, kaszópolyánai és különösön a fejérpataki völgyekben is indittattak meg kutatások, s az utóbbi völgyben némi eredménynyel, minthogy a mencsul-berlachi bányák hosszabb ideig jó minőségü veres vasérczczel látták el a vasgyárat.

Az 1848. és 1849. évek után a munka és fuvarbérek növekedése folytán a kabolapolyánai vasgyár üzem-eredményei évről évre kedvezőtlenebbekké válván, az akkori cs. k. kameralis administratiónak meghagyatott, gondoskodjék oly módokról, melyek által a vasgyári üzlet jövedelmezővé tétethetnék.

Megindittattak tehát a kutatások a Tisza, Kaszó és Iza vizek völgyeiben, s különösen nagy reményeket kötöttek a Tisza völgyében észlelt vasérczekhez. Minthogy azonban ezeknek a $3^1/_2$—4 mértföld távolságra fekvő kabolapolyánai vasgyárhoz fuvarozása költségesnek tartatott: nem a már fenálló kabolapolyánai gyár

bővitése hozatott ajánlatba, hanem egy nagyobbszerü vasgyárnak közvetlen a tiszai vasérczkerület közelében, Fejérpatakon, épitése inditványoztatott.

A fejérpataki vasgyár ezek alapján 275.025 ft 35½ kr költséggel felépittetett, és az ugyanez időben leégett kabolapolyánai nagyolvasztó többé fel nem épittetvén: azóta e gyár kizárólag a nyersvas finomitásával foglalkozik. Ez irányban e gyártelep annyira is fejlesztetett, hogy az utóbbi években haszonnal volt fentartható, annak daczára, hogy a drágán termelt és neki átszámitott fejérpataki nyersvasat volt kénytelen értékesiteni.

A vasipar terén tapasztalt ujabb és korszerübb berendezések alkalmazása és foganatositása által e vasgyár egészen uj lendületet nyert és műszaki tekintetben tett előhaladása által oly állást vivott ki magának, hogy részint vasgyártmányainak minőségénél, részint ezeknek elért kedvezőbb előállitási árainál fogva a versenyt más gyárakkal bizvást kiállhatja.

Ennek egyik bizonyitéka, hogy az 1873-ik évi bécsi világtárlaton, áruinak minősége és csinossága folytán, érdem-éremmel jutalmaztatott.

A kabolapolyánai vasgyártelep a következő berendezéssel bir.

Kezelési épületek. 1) Egy kohóhivatal-főnöki lakház, hivatali épülettel.

2) Egy ellenőri lakház.

3) „ sáfári „

4) „ I. kohófelőri lakház.

5) „ II. „ „

6) „ hivatalszolgai „

7) „ lakatos „

Üzleti épületek. Üzleti épületei a következők:

1) A nagyolvasztó épület, a hozzá tartozó szénpajtával.

2) A kavarda-huta, egy egyesitett kavaró és hegesztő kemenczével, egy bocspőrölylyel, egy kettős tüzzel, durva pőrölylyel és kettős szekrény-fúvóval.

3) Az aszhuta három aszkamarával és léghevitő készülékeivel.

4) A nyujtó pőrölyde, magában foglalván egy kettős tüzet, egy durva és egy nyújtó pőrölyt, a hármas menetü üröbös, lépcsős és sima hengereket tartalmazó hengermü, a hozzátartozó egy hegesztő kemenczével, egy simitó pőrölylyel és egy faszáritó kemen-

czével; végre az itt alkalmazásban lévő összes tüzeket léggel ellátó kettős szekrény-fúvóval és egy szénpajtával.

5) A szerkovácsda, egy külön épületbe helyezett kettős fekvő vashenger fúvóval, mely 6 kovács tűzhelyet lát el léggel. Ezenkivül 3 pőröly és egy kapa-köszörüléshez való készülék, meg egy szénpajta tartoznak még ezen szerkovács-műhely berendezéséhez.

6) Egy kapapőrölyde, 2 pőrölylyel és 2 tűzzel; továbbá egy pőröly és ülők köszörülésére berendezett készülékkel.

7) Egy kapapőrölyde a kavarda-huta mellett, 2 pőrölylyel, két tűzzel és egy kis szénpajtával.

8) Egy forgó fűrész.

9) Egy fűrészmalom.

10) A szegverő műhely 16 tűzzel és egy közönséges szijas fúvóval s hozzá tartozó egy szénpajtával.

11) Egy vas- és szerraktár.

12) Egy magtár.

13) Egy ököristálló.

14) Egy ácsműhely.

15) Egy kis lőportartó ház és

16) Egy rendelkezési szoba.

A munkások házainak száma

a handalban . . .	96
a borkuton . . .	17
összesen. . .	113.

A vasgyár-telepitvénynek összes térfogata, a kezelési helyeket, faraktárakat, utakat és a folyótájt befoglalva, 58 katasztrális holdnyi területre terjed.

149. §. A vasgyári üzemnek jelenlegi berendezése.

Szénégetés. A vasgyári üzemhez szükségelt faszenet a vaskohó maga termeli a bocskói erdő-hivatal által a gyárhoz vizen szállitott bikk hasábfából, melynek szabda ölét 4 ft—4 ft 50 krral fizeti.

Átlagosan évenkint 115.000—130.000 köbláb szenet termel, melynek egy része a sóbánya-hivataloknak és a magánosoknak adatik el.

Egy szabda öl fából nyeretik 57·5 köbláb faszén.

Kavarókemencze-üzem. A nyersvas feldolgozása egyesitett kavaró-hegesztő kemencze által foganatosittatik.

A kavarókemencze évenkinti termelése 8600—9700 mázsa tusok- és durva vasra terjed.

Ezen üzemnél egy mázsa durva vas 23—24% nyersvas-apadékkal és 10—11 köbláb aszalt lángfa-felhasználással állittatik elő.

Hengerdei üzem. Ez a kavardától nyert tuskókból hordó-, abroncs-, finom rács- és karika- (közönséges ráf- és keréktalp) vasakat, továbbá szeggyártáshoz való hengerelt, finom fodorvasat állit elő.

Ez üzem csak időnkint folytattatik. 24 óra alatt 36—40 mázsa hengerelt vasat állit elő.

Az évi hengerelt vas-termelés 5000—5200 mázsából áll; azonban a műnek jelen berendezése mellett 9—10.000 mázsa akadálytalanul termelhető.

A tusok-vasbeli apadék egy mázsa kész hengerelt vasnál 6—6½ %, a lángfa-felhasználás pedig 100 font hengerelt vasnál csak 2½—2¾ köblábra számitható.

Készelőhődi üzem. A készelőhődi üzem évenkint 500—600 mázsa durva vasat állit elő, 18% nyersvas-apadék és 4 doba vagyis 20 köbláb faszén felhasználása mellett egy mázsa durva vas előállitásánál.

Nyujtópőrölydei üzem. A mennyiben az utóbbi években berendezett hengerdei üzem nagyobb kiterjedést nyert, annyiban korlátoztatott a vert és nyujtott vasgyártás.

A vert és nyujtott vasbeli évi termelés 2000—3500 mázsáig változik, és 5¼—5¾ % tusokvasbeli apadék és 9—10 köbláb faszén felhasználás mellett foganatosittatik.

Szerkovácsdai üzem. Ez egyik lényeges ágazatát képezi a kabolapolyánai vasgyárüzemnek. Innen láttatnak el a sóbánya- és erdészeti hivatalok azon mindennemü szerárukkal, melyek kezelésök rendes folytatására megkivántatnak. Ez üzem kiállit évenkint 40—50.000 darabra felrugó ásót és különnemü kapákat, melyeknek jelentékeny része Gácsországba, Bukovinába és Erdélybe szállittatik.

A szervasgyártás az utolsó években tetemesen fejlesztetett, úgy hogy az évi termelés 1200—1700 mázsáig terjedt. Egy mázsa szervasnemü előállitásához 9—10 % durva vasbeli apadék mellett 20—23 köbláb faszén szükségeltetik.

Szeggyártási üzem. A szeggyártás majdnem kizárólag a kincstári művek számára történik; azonban magánosok részéről beadott megrendelések is teljesittetnek.

Az évi szegtermelés 200—300 mázsa között változik.

E termelésnek üzemi eredményei, fodorvasbeli 10—12%-ra terjedő vasapadék és 1 mázsa előállitott kész szegműnél, 1.9—2.2 doba (vagy is 9.5—11 köbláb) faszén felhasználás mellett hajtatnak végbe.

E vasgyári üzemből eredő évi átlagos termelés, pénzértékben is kifejezve, a következő kimutatásból kivehető.

Üzemi anyagok megnevezése	Vastermesztmények átlagos évi termelése			
	minősége	mennyisége		pénz-értéke
		köbláb	mázsa	forint
Szénégetési üzemnél	faszén	125.000	—	10.000
Kavarókemenczei „	kavar v. tusok vas	.	8800	59.840
Készelőhődi „	durvavas	.	500	3.500
Nyujtópőrölydei „	nyujtott vas . .	.	2000	18.000
Hengerdei „	hengerelt vas .	.	5300	53.000
Szerkovácsdai „	szervasnemü . .	.	1200	25.000
Szegverdei „	szegnemü. . . .	.	220	5720
Átlagosan tehát egy évben	. . . . .	125.000	18.020	175.060

150. §. A kohó-hivatal berendezése és a kohó-személyzet létszáma.

A kabolapolyánai m. k. vasgyár a szigeti főbányaigazgatóságnak közvetlenül alárendelt hivatal által kezeltetik. E hivatal élén áll a kohógondnok, a ki mellett egy ellenőrködő hivataltiszt müködik.

A müveletek feletti felügyeletre két felőr van állandósitva.

Az orvosi segély a bocskói kincstári orvos által szolgáltatik a kohószemélyzetnek.

A vasgyári müvek foglalkoztatnak:

7 munkavezetőt,

69 szegődött és

56 nem szegődött állandó munkást, ezen kivül időnkint 20—30 napszámost.

A szegődött munkások itt is, mint más kincstári hivataloknál, részesülnek kedvezményi gabona élvezetében ugy, hogy a szegődött munkásnak a buza és tengeri, bármily magas áruak legyenek különben, 1 ft 84 kr, illetőleg 1 ft 20 krért adatik mérőnkint. A gabona-illetéken kivül részesülnek még a szegődött munkások ingyen sóilletékben is, mely családfejenkint 15 fontban, és minden darab szarvasmarha után 6 fontban van megállapitva. Részesülnek még a szegődött munkások szabad faizásban, t. i. megengedtetik nekik, hogy tüzelőfának a dült és ágfát felszedhessék.

A munkabérek, melyek részint alku, részint napszámbérek szerint állapitatnak meg, évenkint 25,000—26,000 frtra rugnak.

A munkások érdembéréből a társláda számára minden forint után $3^1/_2$ krra kiszabott társládai járulék vonatik le.

151. §. A vaskohónak eladási viszonyai.

A kabolapolyánai vaskohó termeléséből közel egy hatodrész (1400—1600 b. mázsa, 23,000—25,000 ft értékkel) a kincstári sóbánya és erdőhivatalok által használtatik fel; a termelt áruknak többi része a magánosok vásárlására bocsáttatik.

Az elárusitás nagyobbrészt Gácsországban, Bukovinában és Erdély északi területén eszközöltetik; némi része azonban Sziget városában és az ehhez közel fekvő vidéken talál vevőket.

Az a körülmény, hogy az északkeleti vaspályának megnyitása óta Gömör megyéből tetemes mennyiségü vas szállittatik Szigetre, valamint az a pangás, mely már három éven át észlelhető a forgalomban és kereskedésben, a kabolapolyánai gyárra is kedvezőtlen hatást gyakorol. De bár áruinak árát tetemesen le kellett szállitani, s e mellett készletei megszaporodtak: működését mégis már több éven át haszonnal zárja le, a mi életképességének bizonyitéka.

Prugberger József.

152. §. dolhai vasgyár keletkezése és viszonyai.

A dolhai levéltárban létező számadásokból látható, hogy Rókamezőn a gróf Teleki-család dolhai uradalmában már 1780. egy papirgyár létezett, mely 1830 körül más papirgyárakkal többé nem lévén képes versenyezni, a részvényesek által vasgyárrá alakittatott át. Kezdetben csak készelő-tüzek és nyujtó-hámorok helyeztettek el a papirgyári épületben, és feldolgozásra a nyersvas Gömör megyéből hozatott: de már 1852. évben Dolhán egy magas kemencze épitése kezdetett meg, miután sikerült Bereg megyében Bilke és Ilonczа határaiban vasköveket találni.

Ez időtől fogva a vasgyár folytonosan működik és felemészt évenkint 3—4000 köböl szénfát és 800—1000 öl kétláb hosszu lángfát.

Kezdetben a gyár részvényekre levén alapitva, az uradalom szerződésileg feljogositтatott, hogy a fatörzsdiját 5 évi időszakokban 50 krról egészen 2 ft 50 krig emelhesse; azonban a szegény vastartalmu és távolról szállitandó vaskő mellett ily alapon a gyár folytonos veszteséggel működött. Végtére is a gróf Teleki-család a részvényeket magához váltani kénytelenittetett.

Kevés lévén a rendelkezésre álló vaskő: csak 8—10,000 mázsa finomitásra szánt nyersvas termeltetett a magas kemenczében; a 42,000 holdra terjedő erdőség némi bővebb kihasznosithatása czéljából azonban 1869. Rókamezőn szertüzek rendeztettek be, a hol metzenzéfi áruczikkek gyártattak, a kavaró és nyujtó-hámorok Dolhán összpontositтattak.

1875-ben a vasgyár az ujabb rendszer szerint átalakittatott, az öntvényekre is suly fektettetvén.

Jelenleg áll a vasgyári telep:

a) Dolhán

egy olvasztóból 20,000 mázsa nyersvas termelési képességgel (abból 2—3000 mázsa öntvények);

egy kavaróból, 8000 mázsa tusok-vas termelő képességgel;

egy két-kamarás faszáritóból,

egy készelő tüzből;

két hevitő hődből.

b) Rókamezőn

egy készelő tüzből ;

tizenkét szertüzből, 100,000 db szervasnemüeket termelő képességgel.

A vizerő és esése oly kedvező a lisziczkai patakon, hogy e vidék képes Metzenzéffel versenyezni, sőt azt tulszárnyalni.

A vaskő trachyt-kövezetben fordul elő és átlagosan 22—25% vastartalmu.

Egy köböl bikkfa vágatásért fizettetik 90—100 kr.

Egy 2' ölért 50—60 kr.

10 köbláb szenesitéseért 15—18 kr.

10 köbláb fuvarozásaért a távolsághoz képest 15—18 kr.

Egy két sukkos ölfa fuvarozásért 1 ft 20 kr.

Az ölfa-usztatás a rókamezei és bronyka-rikai patakon eszközölhető ; de jelenleg még a közelfekvő dolhai és rókamezei erdőségek miatt nem használtatnak e czélra.

Roxer Vilmos.

III.

Ipar és kereskedelem állapota.

A)

Kézműipar.

153. §. A kézműipar általában. A jelenlegi iparágak.

Azon, mondhatni nomád állapot, a melyet Máramaros megye népességének legnagyobb a falukon lakó része élt, egyátalában nem volt kedvező a kézműipar gyarapitására. Ilyet csak a városokban találunk, mig a faluk egészen elszigetelve éltek a polgáriasodás ez első feltételei irányában. A mire rendes foglalkozásaik mellett (földmivelés, baromtenyésztés) szükségök volt, azt maguk állitották ki, s igen kevés volt, a miért vásárt, boltost föl kellett volna keresniök. A városok iparosai e miatt jobbára csak kebelbeli szükségeikre termeltek, s ez az oka, hogy nálok és általok valami jelesebb nem igen állhatott elő, s a kézműipar ágai is igen szük körre voltak szoritkozva. Terjedelmesebb iparosságra csak a 18. század közepe után találunk, midőn a belháborgások megszüntével a megye az anyaországhoz visszacsatoltatott.

A lakosság legkiválóbb, csak pénzen megszerezhető szükséglete a lábbeli (bocskor és csizma) levén, az iparnak ez ága kezdett leginkább fejlődni, s igy sokan adták magukat a városokban a timár és csizmadia mesterségre. Sziget városában keletkeztek legelőször a timár- és csizmadia-czéhek. Ez iparág a régibb időkben meglehetősen jövedelmező volt, és üzői a legmódosabb polgárok közé tartoztak.

A szabók csak a műveltebb osztályok számára dolgozván, mivel ez osztály nem igen nagy számu volt, nem képeztek erős czéhet.

Szűcs és gombkötő régen több volt, mint jelenleg, mert az akkori divatu magyar ruhák készitéséhez e két mesterség nélkülözhetlen volt.

A fazekas mesterség régen gyakoroltatik. Számuk szaporodott, de a mesterség maga nem haladt előre, mert a milyen volt ezelőtt száz évvel, ma is csak olyan, s jó edény csak a városokra jövő nagybányai vagy gácsországi fazekasoknál kapható.

A kovácsok és kerékgyártók a régibb időkben, mikor a vasas szekér ritkaság volt, a lovak is vasalatlanul jártak, a szekereket pedig és egyéb famunkákat a lakosok maguk készitették, nem igen voltak keresettek, s igy e két iparág nem fejlődhetett. Lassankint azonban a vasas szekerek szaporodván, s a kövezett utak a lovak vasalását megkivánván, e mesterségek is lendületet nyertek.

A lakatos mesterség a régibb időkben csaknem egészen ismeretlen volt. Még e század elején csak egy lakatos volt az egész megyében Szigeten, s a kassai czéhbe tartozott.

Az asztalos mesterség egyike a legrégibbeknek a megyében; mivel azonban az épitkezések nagyon gyérek voltak: nagyobb jelentőségre nem vergődhetett. Butorok készitésével foglalkoztak közönséges szükségletre; de arra, hogy mű-darabokat állitsanak elé, nem volt sem ok, sem mód.

Kesztyüs egyetlen egy telepedett le e század elején, s egy maga üzte a mesterséget.

A kádár mesterség a régibb időkben csak naturalisták által gyakoroltatott. Az első tanult kádárt a mult században a kir. kincstár hozta be és telepitette a megyébe.

Az ács és kőmives mesterségek közül az első eleitől fogva gyakoroltatott, de a kőmivesség majdnem ismeretlen volt, ugy hogy minden nagyobbszerü épitkezéshez külvidékieket kellett alkalmazni.

Bádogost és rézmüvest egy század előtt még nem ismert a megye.

Legkiválóbb saját ipara volt a megyének már régibb időkben a faedények, teknők, tálak stb. készitése, melyekért a szomszéd vidékektől sok pénzt kaptak; azután a gyapju szőnyegek, melyek azonban leginkább csak saját használatra és nem eladás végett készitettek, bár szépségök, tartósságuk és eredetiségök tekintetéből megérdemelnék, hogy kül-kereskedelmi czikkekké tétessenek.

A kézműiparral foglalkozók jelenlegi számát a megyében a következő hivatalosan összeállitott lajstrom terjeszti elő:

Ács van 96, asztalos 80.

Bádogos 7, borbély és fodrász 16.

Czipész 75, czukrász 4, csizmadia 175.

Ezüstmüves 3, esztergályos 4, épitőmester 2.

Fürészmester 5, fazekas 60, fésüs 3.

Gombkötő 4, gubás 8.

Hentes 6.

Kádár 60, kerékgyártó 52, késcsináló 2, köszörüs 6, kémény-seprő 10, kőmives 46, kosárfonó 4, kőfaragó 2, kovács 162, kalapos 1, kötélverő 15, könyvkötő 6.

Lakatos 20.

Mészáros 61, molnár 180.

Nyeregcsináló 2.

Órás 5.

Puskamives 3, paplanos 6.

Rézmüves 5.

Sapkás 3, sütő 10, szabó (férfi) 80, szabó (női) 20, szappanos 14, szijgyártó 5, szücs 30, szobafestő 4, szitás 5.

Timár 68, takács 7.

Üveges 10.

Összesen 48 kézmű iparág 1457 iparos-mesterrel.

E rovat alatt látom helyén különösen kiemelni a „Részvénytársulati nyomdát, mely 1872. évben jött létre. T. i. az addig Szigeten fennállott két nyomda-vállalat tulajdonosai átlátván, hogy nyomdáik berendezése a mai kor igényeinek meg nem felel: elhatározták, hogy a két üzletet egyesitsék, részvények alapján egy teljesebbet, tökéletesebbet állitsanak elé. Sikerült is egy consortiumnak alakulni, mely „Mármarosi könyvnyomda- és kiadói Rész-

vénytársaság“ czimmel átvette az előbbi tulajdonosoktól nyomdáikat; azok helyett, részint azokból egy ujat szervezett s egy oly minden igényeknek megfelelő s dusan felszerelt intézetet állitott fel, melyet a vidéken nem sok mul felül. Magyar és héber osztályra oszlik fel. Alaptőkéje a társulatnak 12.000 forint 4000 ft tartalékkal.

B)

Gyáripar.

154. §. A gyáripar állapota általában.

A természet nyujtotta előnyöket gyárak alapitására forditani Máramarosban : ezzel az eszmével csak e században találkozunk először. A kir. kincstár Kabolapolyánán már azelőtt próbálkozván a vasgyártással, ez kedvet szolgáltatott arra, hogy ugyanő üveggyárt alkosson a técsői bércz egy völgyében (Ferencz-völgy); a gróf Teleki-család papir-gyárt állitott, majd vasgyárt a Dolha-viz mentén. A kedvezőtlen coniuncturák egyiket sem engedték kellő virágzásra jutni, sőt a papir-gyár épen el is enyészett.

A nagyobb lendület e téren az 1848. utáni idők következménye, a mikor a nemzetgazdászati eszmék hatalmasabb áramlatot vettek az egész országban. A kereskedelem impulsust adott, s azok, a kik az anyagi virágzást a nemzeti lét egyik fentartó eszközének lenni beismerték, kerestek és találtak is tért a megyében, a hol a gyáripar némely ágait megtelepitsék s ez által megvessék legalább az alapot a jövendőség számára, mely a kétségtelen előnyöket bizonnyal nem engedendi használatlanul heverni, mint hevertek eddig.

A gyáripar statistikájára nézve jelenleg igy áll a megye.

Van 1.	„Szóda- és vegygyár“ . . .	1
2.	Üveggyár	1
3.	Czementgyár	1
4.	Vasgyár	3
5.	Gyufagyár	1
6.	Sörgyár	4
7.	Pálinkagyár	6

8. Fürészárugyár 11, melyek közül 4 gőzerővel, a többi vizzel dolgozik.

9.	Lisztmalom vizre	180
10.	Könyvnyomda	1
	Összesen . .	209

A vasgyárakról a bányászati, s részben a fürészárukról az erdészeti rovat alatt lévén már szó: e helyen különösebben csak a kiválóbbakról kívánok részletesb ismertetést nyujtani, mint olyanokról, a melyek még kevésbbé ismeretesek.

155. §. A magyar-svajczi szóda- és vegygyár.

Ezen, az egész Magyar-osztrák monarchiában legnagyobb ilynemü gyár megalakitására az első lépés 1868. február 26-án tétetett meg, midőn egy szerződés köttetett egy részről a szigeti m. kir. államjavak igazgatósága, továbbá Klapka György, Majthényi Bálint, Holländer testvérek, Dr. Wagner Dániel és Nagel Majer, mint magyar alapitók, másrészről Peyer ins Hof és Blank Arbenes, mint svajczi alapitók, által Máramarosban szikső- és más vegyészeti gyártmányok előállitása czéljából. Ez alapitókból álló consortium két millió forint befizetett tőkére kibocsátott részvények alapján részvénytársulattá alakult, a mikor a tőkéből egy millió forint befizettetett.

Még ugyanazon évben megszereztettek a gyári helyiségek alá szükségelt földek, a melyek Nagy-Bocskó község határán a Sopurka folyam jobb partján feküsznek.

Az épitkezés 1869. évben megkezdetett, a gyártelep a szigetgácsországi országuttal egy ehhez csatlakozó ut által összeköttetett, s a legszükségesebb épületek két év alatt elkészülvén, a gyár működését megkezdette.

A gyártelepen felépitett épületek következők.

1. Kénsavgyár, 94 méter hosszu,
   23 „ széles,
   17 „ magas.

Ebben vannak elhelyezve a pörkölő-kemenczék, ólom-kamarák, Gay-Lussac-tornyok, savany-tartalékok, lepároló kemenczék, sav- és viz-vezetékek, vízlugdák stb.

2. Kéngyár, 36·5 méter hosszu,
   22·5 „ széles,
   5 „ magas.

Ebben vannak a kén-kemenczék, szétbontó (3000 kilogramm) öntött vasüstök, a sósav absorbeálásra szükséges tüzmentes agyagból elkészitett korsó-rendszerek, kénsavtartalékok stb.

3. Szódagyár, 95 méter hosszu,
36 „ széles,
5 „ magas.

Ebben vannak a szóda-kemenczék, a lugzó rendszerek, lepároltató- és égető kemenczék.

4. Gépházépület, 52 méter hosszu,
19 „ széles,
5 „ magas.

Ebben vannak a gőzgépek és katlanok, a mész-, szén-, só- és szóda-malmok, valamint egy nagy kisérleti műhely.

5. Chlor-mészgyár ólomkamarákkal, agyagégető kemenczékkel, műhelyekkel és száritókkal.

6. Gépjavitó műhely, kovács-, lakatos-, asztalos-, kádár- és ácsműhelyekkel.

7. Iroda-épület a különböző hivatalok számára.

8. Tisztviselői lakházak.

9. Iskola.

10. Munkások lakházai kertekkel.

11. Vendéglő.

12. Kórház.

13. Istálló 90 lóra.

Ez épületek sínhuzatokkal vannak egymással összekötve.

A gyár évenkint termel:

a) 2,700.000 kgr. 60%-nyi kénsavat, melyhez a szükségelt nyersanyag 1,800.000 kgr. kénkovand.

b) 3,500.000 kgr. glaubersót,
1,500.009 kgr. sósavat, melyekhez a
szükségelt nyersanyag 2,700.000 kgr. konyhasó,
2,700.000 kgr. kénsav.

c) 1,500.000 kgr. szikszódát mindenféle minőségüt, melyhez a
szükségelt nyersanyag 3,000.000 krg. kén.
3,000.000 kgr. mészkő.
1,500.000 kgr. faszén.

d) 200.009 kgr. salétromsavat,
200.000 kgr. mészhalvagot.

A tüzmentes tégla-gyárak minden minőségben, ugymint savaknak ellenálló edények gyártásában, kitünők.

A gyártáshoz szükségelt nyersanyagok a következő módon szereztetnek be:

1. A fát a gyártól nem messze fekvő kincstári erdőkből termeli és saját készitményü usztatóin és vízfogó-gátjain szállitja a gyárhoz.

2. A kénkovandot részint a borsa-bányai telepből, részint a Fajna-völgyből tengelyen szállittatja.

3. A fa-szenet a kincstártól bérelt erdőkben vállalkozók által szerzi be.

4. A mészkövet Trebusán a Tisza folyam mentében előnyös fekvésben feltalált telepről a szomszéd községek vonó erejével szállittatja.

5. A vas-szereket (öntött és nyujtott vasat értve) a kabolapolyánai és fejérpataki kincstári vasgyárakból szerzi.

Az egész munka-erő, mely az üzlet vezetéshez szükségeltetik, a környékbeli lakosságból állittatik elő, és 300 állandó férfi és női kézi munkást foglalkoztat, a kik évenkint összesen 100.000 ftot hoznak érdembe.

A gyártmányhoz szükségelt anyagoknak vételi, szállitási és üzleti költsége 300.000 ftra tehető.

A gyártmányok elárusitása egész Magyarországra, a szomszéd Galicziára és Bukovinára, Oroszország déli részeire és legutóbbi időben magára a bécsi piaczra is kiterjed.

Az alakulás alkalmával a gyárhoz kötött remények, annak jövedelmezőségére nézve nem teljesültek, és a részvényesek mindeddig semmi nyereségben nem részesültek. Szükségesnek látjuk tehát itt elősorolni azon okokat, a melyek a különben életrevaló és hasznos vállalat eddigi fejlődését és jövedelmezőségét akadályozták. Ezek a következők:

1. A közlekedési eszközöknek csak a gyár felépülése után történt javulása, és különösen a vasutnak későn lett megnyitása.

2. A munka-erő hiánya, azok begyakorlása s általjában a kezdet nehézségeinek legyőzése.

3. A vevő közönség ál-nézete, mely szerint az a külföldi, habár sokszor roszabb gyártmánynak mindig elsőbbséget ád.

4. A mellék-gyártmányok nem értékesithetése. Ezek ezen iparnál nagy tényezőt képeznek, de a gyár körüli vidék ipar-hiánya

miatt lehetetlen volt azoknak elárusitása helyben, a tovaszállitást pedig megnehezité a magas vasuti díjak.

5. Az általános üzlet-pangás, mely ezen iparágat szinte sulyosan érinté.

Ez okoknál fogva 1873-ban a részvényesek közgyülése egy uj gyártási módozat behozatalát határozta el, mely szerint, a mellékgyártmányok mellőzésével, a konyhasónak szódává való közvetlen átidomitása lészen eszközlendő. Ez uj gyártásmód foganatositásával a gyár nagyobb évi termelésre képesittetvén, gyártmányainak kiállitási ára lényegesen olcsóbb leend.

A felhozott körülmények tekintetbe vételével, méltatásával, annak daczára, hogy a gyár még nem jövedelmez, életképessége koránt sem vonható kérdésbe, sőt ellenkezőleg már a legközelebbi jövőben remélhető, hogy az uj gyártásmód foganatositásához szükséges pótépitkezések bevégeztével, továbbá az északkeleti vasut részéről a honi ipar előmozditása czéljából hazafias készséggel engedélyezett szállitási kedvezmények beálltával és a kereskedelmi téren uralgó rendkivüli pangás megszüntével, ezen gyártelep figyelmet érdemlő jövedelmet hajtand, és nemcsak a megyei, hanem a hazai gyár-ipar sorában is méltó helyet foglaland el.

156. §. A ferenczvölgyi üveggyár.

Ezen gyár keletkezése e század második évtizedének elejére esik, és a máramarosi kincstári uradalom által leginkább a gyár körül fekvő erdők értékesitése érdekében állittatott fel. Kezdetben házi kezelés alá volt helyezve; később egy társulat bérelte ki, s ez uton később dr. Ries Ferencz, egy jó módunak látszó és Bécsben nagy pártfogásban részesült uri ember kezére került, a ki alatt a gyár eredeti rendeltetésétől egészen eltérő czélokra használtatott.

Ez állapot 1823-tól 1845-ik évig tartott és csak a nevezett bérlő dr. Ries halálával ért véget. Erre egy tiz éves időköz következett, a mely alatt megkisértetett lebonyolitása az összekuszált ügyeknek, melyeket a hatalmas és magas pártfogásban részesült bérlő hagyott maga után, s a melyek oly természetüek voltak, hogy a kincstár a tért lábai alól és jogát csaknem ténylegesen elvesztette, kivált miután 1848/9-ben Rapaich honvédőrnagy a völgy patakjait öt vezetékbe fogva, ugyanannyi lőpor-malom épitéséhez ide sok uj munkásokat telepitett, a mikor a gyári telep „Rapaich-völgy“

nevet nyert. Végre 1854-ben megkisérlette a kincstár e gyár bérbeadását ujolag, és az akkori szigoru viszonyok közt sikerült is az addig alig valamit vagy épen semmit nem jövedelmező gyárat 4000 ft évi bérért kihaszonbérelni. A bérlő azonban két év alatt a fegyelmet nem ismerő renitens gyarmatosoknak áldozatává lett. 1857-ben egy társ csatlokozott hozzá, Rényi József, a ki mindenek előtt egy kincstári tanácsos és a járásbiróság előtt a telepitvényeseket jegyzőkönyvileg a gyár czéljainak alárendelte, 23 lakházat kisajátitott és ujakat épitve uj munkásokat telepitett s ez által egyidejüleg a gyarmatot a kincstárnak visszaszerezte.

Ez évi november 1-től a gyár rendszeresen működik ugyan, de a kincstárrali szoros összefüggésnél fogva a siker nem az érdekközösségtől, hanem annak pusztán esetleges jó akaratától feltételeztetvén, a 17 éves üzem statistikája e gyárt egyátaljában nem irigylendő helyzetben tünteti fel.

E helyzetből Ferenczvölgy csak akkor bontakozhatik ki, ha saját erdeje lesz, és minden mozgásra szabad tere nyilik. A számok elvitázhatlanul bizonyitnak és szolgáltatják egyuttal azokat az adatokat, hogy e gyár a jelen körülmények között nem a fejlődés, hanem a hanyatlás felé gravitál.

1858.	évben	gyártatott	16.233 kopa (schock)
1859.	„	„	17.144 „
1860.	„	„	19.447 „
1861.	„	„	16.620 „
1862.	„	„	11.852 „
1863.	„	„	23.438 „
1864.	„	„	22.889 „
1865.	„	„	21.407 „
1866.	„	„	16.438 „
1867.	„	„	19.935 „
1868.	„	„	20.687 „
1869.	„	„	19.170 „
1870.	„	„	19.799 „
1871.	„	„	19.871 „
1872.	„	„	19.112 „
1873.	„	„	15.595 „
1874.	„	„	14.859 „
1875.	„	„	13.550 „

E hanyatlással csökken természet szerint az erdőtulajdonos jövedelme is. Mert ugy áll a dolog, hogy a gyártelepet magát a nevezett bérlő Rényi József örök áron megvette ugyan a kincstártól, de az erdő a gyár körül a kincstár tulajdona maradt.

Az 1863-4-5. évekre esik a díszüveggyártás behozatala és nagyban készitése kétezeret meghaladó rajzmintában, u. m. tejüveg, alabest, opál, rubin, vörös, skarlát, máj- és rózsaszin, sárga, topáz, szalmaszin, sárgászöld, smaragd, tenger- és fűzöld, türkisz, sötétkék, amethyst, biber, 3 faj viola, kávészin, agát, hyalit és ezekből vegyes márványozott, tömör és átlátszó, továbbá velenczei millefiori, evanturin és filigran, zománczozott arabeszk és bágyadt lemezek, az öblös, azon felül gyöngyökkel s aranyozással diszítve; gyógyszertári edény-szerelvény stb. Szóval e gyár üzemének a fentebbi évek képezik fénypontját.

157. §. A ferenczvölgyi czement-gyár.

E völgy felszine alatt váltakozó mélységben igen jeles minőségü tömör, kemény kagylótörésü vízhatlan mész találtatott az 1874. évben. E réteges ülepedési képződmény meszes palával vegyesen két méter átmetszésü vastagságban a partfölddel csaknem egyenközüleg halad, különféle alaku és idomu tartalommal. E mészkőpala kénnel és magneziával vegyest 13, 24, és 38% kovasavas tim-földet tartalmaz, a közbenső mész-pala pedig 59 és 70 százalék csillámvegyü iszapot. Az előbbeni igen alkalmatos a feldolgozásra, és a gyártott anyagot egy külországi czement-koczkagyár valamennyi angol- és északnémetországi mészleny fölé helyezvén, termelése fokozatosan haladni fog.

Különösen tömeges földalatti és feletti épitkezésnél kitünő, valamint járdák, folyosók, termek, előszobák, templomok, üvegházak, pinczék, sírboltok stb. talajozására, akár beton, akár koczka-alakban fedéllapok, ónvezetések stb. gyártására, és miután szine a bronzéhoz hasonlit, szobor-öntvényekre is igen alkalmatos. Jelenleg nem lévén nagy a kereslet: a gyár sem igen termel sokat, legfeljebb 10—20 ezer mázsát évenkint; de nagyobb kereslet esetében képes 100 ezer mázsáig is fokozni a termelést.

C)

Kereskedelem.

158. §. A kereskedelmi állapot általában és részletesen.

Nagyobb forgalmu kereskedelemről csak azóta lehet szó Máramarosban, mióta a közlekedési módok javultak is, szaporodtak is, különösen mióta az *északkeleti-vasut* egészen Szigetig kiépittetett. A *kivitel* azóta azon czikkekben, melyek erre alkalmasak, oly mértékü szaporodást nyert, hogy azt az addigival egybe sem lehet hasonlitani. Különösen a *fakereskedés* különböző ágai nyertek tetemes lendületet, a mennyiben az alvidék épületi fával majdnem egészen e megye rengeteg erdőiből fedezi ebbeli szükségleteit. E mellett szép fokon áll még a *juh-, marha- és lókereskedés*, ugy a *gyapju*, melyekből tetemes mennyiség szállittatik Magyarország alsóbb részeibe. Kiviteli czikkek még a *nyers bőrök, méz, gyümölcs*, melyekből főleg Galicziába tetemes mennyiség szállittatik.

Rendes följegyzések ezekről nem történvén: a mennyiség sem darabban, sem értékben meg nem határozható.

A kereskedelmi üzlettel foglalkozókat a hivatalos összeirás következőképen állapitotta meg.

Van t. i. a megyében:

termény -	kereskedő	45
vas- és füszer-	„	10
füszer-	„	15
rőfös-	„	45
vegyes-	„	52
liszt-	„	35
könyv-	„	2
bor-	„	16
fa-	„	90
gyapju-	„	4
photogén-	„	6
szalonna-, zsir-	„	12
bőr-	„	26
kis-	„	120
szatócs		40
üzér		50

lókereskedő	4
marha-kereskedő	20
tőzsér	22
gyógyszerész	12
dohány-tőzsde	7

Ide számithatók a vendéglősök is, a kik a különböző ágak szerint igy állanak:

vendéglősök	20
korcsmáros	260
sörárulo	20
pálinkamérő	111
Összesen	1038

A kereskedelmi forgalmat igen előmozditják a megyei országos vásárok, melyek közül különösen a szigetiek, técsőiek és husztiak hiresek, kivált a marha-kereskedésre nézve. A szigeti pünkösti vásárt a ló-kereskedők a szomszéd országokból is felkeresik.

Urányi Imre.

D)

Pénzintézetek.

159. A szigeti takarékpénztár.

Szigeten a takarékpénztár eszméje 1864-ik évben pendittetett meg.

E czélra Nánásy Lajos, Várady Gábor és több más megyei vezérférfiak egyletté alakulván, még a mondott évben az akkori m. k. helytartótanácshoz folyamodtak egy ilyennek engedélyezése végett.

Az alapszabály-szerkezet 1866-ban részletesen megállapittatván, az egylet azonnal megalakult, s a megerősittetést előbb a m. k. udvari kanczelláriától (1866-dik évi nov. 27-én 16956. sz. a.), később a magyar k. földmivelési, ipar- és kereskedelmi miniszteriumtól (1867-ik évi april hó 24-én 928. sz. a.) megnyerte.

A szigeti takarékpénztár 60,000 ft alaptőkével alakult. Miután erre a kibocsátott 600 db 100 ftos névértékü részvény jegyzése folytán 50%, vagyis 30.000 ft befizettetett: az üzlet 1867-ik évi november 1-én tettleg megnyilt.

1869-dik évben jóváhagyatván egy hozzá kapcsolandó zálogház alapszabályai is, ugyanakkor a zálogházi üzlet is megnyilt, nem külön alappal és vezetéssel, hanem mint a takarék-pénztár egyik

elkülönitett üzletága, mely a szükséges pénzzel a takarékpénztárból láttatik el.

E pénzintézet a megyében nagy hiányt pótolt s feladatának megfelelve, a takarékosság ébresztése, a földhitel elősegitése és a kereskedelmi forgalom élénkitése körül érdemeket szerzett; de az itteni emporialis pénzforgalmi igényeket, főleg az 1870. és 1871-ik években nagyobb lendületet nyert kereskedelem mellett, teljesen ki nem elégithetvén, az egylet részvény-alaptőkéjének megkétszerezését határozta el.

Ehhez képest 1873-ik évben módositván alapszabályait, a részvény-tőke 120,000 ftra emeltetett, a régi részvényesekre nézve fentartott jegyzési előjoggal további 600 db 100 ftos uj részvény bocsáttatott ki, s erre 50% vagyis 30,000 ft befizetése eszközöltetvén, e takarékpénztár jelenleg 1200 db, egyenkint 100 ftról szóló s 50%-kal befizetett részvény után 120,000 ft biztositott s 60,000 ft tettleg befizetett alap-tőkével rendelkezik.

Az 1875-ik évi XXXVII-ik. t.-cz. értelmében legujabban módositott s a szigeti királyi törvényszéknek bemutatott alapszabályok szerint a f. 1876. évi april 6-án megtartott közgyülés határozatai alapján következő szervezettel bir:

A társulat ügyeit intézi egy 24 tagból álló választmány, mely a részvényesek közgyülésének külön állandó bizottsága.

Az ügyvitel élén áll az igazgatóság, mely, a választmányból alakuló 10 tagu biráló bizottság közreműködése mellett, egy könyvvivővel, egy pénztárnokkal és egy segéd-könyvelővel viszi az üzletet.

Az ellenőrködő tisztet egy három tagu felügyelő bizottság teljesiti.

A takarékpénztárnak fő feladata levén egyesek megtakaritott pénzvagyonát betétkép kamatoztatni: ezen és a társaság pénzeinek gyümölcsöztetése végett, a nyerészeti vállalatokban való részvétel kizárásával, következő üzletágakat folytat:

Előlegez a) államkötvényekre s egyéb értékpapirokra, b) belföldi arany és ezüst pénzekre, c) más közhasznu s a kölcsönösség elvén alapuló intézetnek.

Leszámitol 1) idegen és saját váltókat, 2) állampénztári utalványokat és más belföldi állampapirokat, 3) felmondott, de még nem esedékes takarékpénztári betéteket.

Kölcsönöz földbirtokra, házakra s községeknek.

Vesz kamatozó államkötvényeket s nagyobb vállalati kötvényeket és zálogleveleket.

Ez intézetnek üzletforgalma tett 1875. évben a közzétett zármérleg szerint 1.993.300 frtot. Takarékbetét állaga volt 287 194 frt; váltótárczája 302,917, jelzálogi kölcsön-tárczája 94,445 frt, zálogelőleg-tárcza 14,572 frt. Tartaléktőkéje 18,268 frt. A tiszta jövedelem volt 21.151 frt.

Hitter Győző.

160. §. A szigeti népbank.

A szigeti segély-egylet alakult 1870-ben, tiz évi időtartamra; engedélyeztetett az 1870-ik évi 26.349. belügyminiszteri szám alatt.

Az egylet czélja egy központot alkotni a megye székhelyén, mely a legkorlátoltabb anyagi helyzetüeknek is alkalmat nyujtson 10 krtól forintokig terjedhető heti betételek által a takarékossági hajlamot ébreszteni egyfelől, másfelől pedig a szegényebb néposztályt megsemmisitéssel fenyegető apró kölcsönök magas uzsorái ellenében 5 frttól kezdődő, s részletekben törlesztendő kölcsönökkel oltalmazni. Kölcsönben csak tagok részesülhetnek.

Tagjai legnagyobb részben városi lakosok; vidékiek kevesen. Tagokat a földmivestől kezdve a városi lakosok majd mindenik osztályából számit.

Az alakulás esztendejében 358 tag irt alá 853 törzs-betételt. Az 1875-ik év zárlatakor 477-re szaporodott a tagok száma, kik 1255 törzs-betételt tartanak, jóllehet a lefolyt 6 év alatt részint halálozás, részint elköltözés, részint végelszegényedés miatt 376 tag 872 törzs-betétellel véglegesen megszünt tag lenni, s a szabályok értelmében kitöröltetett, s illetőleg végkielégitést nyert.

Az alakulás alkalmával 32 frt törzsbetét fizettetett le, s ma már a törzsvagyon a 26 ezer forintot meghaladja.

Az egylet 1870-től 1875-ik év végéig számitott 5 éves forgalma következő volt:

Rendes bevételek.

Előleges költségekből	218 frt 40 kr.
Törzs-betételekből	26.742 „ 30 „
ezek késedelmi illetékeiből , . .	700 „ 15 „
Rendes 8—10% kölcsön kamatokból	6.295 „ 21 „
ezek késedelmi illetékeiből . . .	190 „ 60 „
Függő tartalék-alapra	836 „ 53 „
Összesen . .	34.984 frt 19 kr.

Rendes kiadások.

Végkielégitésekre	5.252 frt 61 kr.
ennek 5% kamataira	198 „ 19 „
Tiszti fizetésekre	1.604 „ — „
Kezelési költségekre	935 „ 56 „
Függő tartalék-alapra a kitöröltek betétei	853 „ 73 „
Összesen . . .	8.844 frt 09 kr.

A rendes bevételből . . . . . 34.984 frt 19 kr.-ból
a rendes kiadást . . . . . 8.844 frt 09 kr.-t

leütvén, tesz a maradvány 1875. év végével . 26.140 frt 10 kr.-t.

Ez egyleti vagyon el van helyezve:

kölcsön-kötvényekben . . . . . 25.812 frt 72 kr.
érték erejéig, melyhez a pénztári készpénz-maradványt . . . . . 327 frt 38 kr.-ral

számitva, kiadja a fentebbi vagyonállapot a 26.140 frt 10 kr.-t.

Az egylet vagyonát kezeli a közgyülés által évenkint választott 20 tagból álló választmány. Az egylet tisztviselői az elnök, alelnök, egyleti tiszt, pénztárnok, ellenőr, ügyvéd. Ellenőrző a felügyelő bizottság, melynek köréhez tartozik a zárszámadások megvizsgálása is.

Draskóczy Gábor.

161. §. Kereskedelmi- és hitel-intézet Szigeten.

1872-ben a már fennálló szigeti takarékpénztár nem lévén képes kielégiteni az ipar és kereskedelem igényeit, melyek az idők megváltoztával mind nagyobb mértékben fokozódtak, alakult egy társaság, mely egy nagyobb pénzintézet felállitását tűzte ki czélul, és sikerült is neki még ugyanazon évben „Szigeti kereskedelmi- és hitelintézet“ czimmel egy erős, 150.000 frtnyi tényleg befizetett tőkével rendelkező intézetet állitani fel, mely működését 1873. január hóban meg is kezdette. Gondoskodott, hogy a pesti és bécsi nagyobbszerü, valamint a vidéki pénzintézetekkel összeköttetésbe jöhessen, s ezáltal egyrészt idegen pénzt vonjon a megyébe, másrészt kereskedelmi közvetitő functiot teljesithessen. Ez intézet 3 évi fennállása alatt képes volt nemcsak Bécsből, hanem a svajczi bankokból is szerezni pénzt kölcsön. Most 150.000 frt alaptőkéje, 10.000 frt tartalékalapja, 250.000 frt körüli betéte, 150.000 frt körüli leszámitolási kölcsönei mellett 600.000 frtot forgat, s ez által, különösen a nagyobb iparnak és kereskedelemnek, hathatós emeltyüjévé vált.

Urányi Imre.

162. §. Takarékpénztár Huszton.

A szigeti pénzintézetek példája által buzdittatva 1872-ben Huszton is alakult egy consortium, mely 30.000 frt alaptőkével takarékpénztárt alapitott, s azon évi deczember 9-ke óta folyvást működik. Üzleti összeköttetésben áll az „első hazai“, a „központi“ és a „szepesi XVI városi“ takarékpénztárakkal. Az 1875-ki (3-d) üzlet-évet 5271 frt tiszta nyereménynyel zárta be.

Horvát M.

E)

Kert-ipar.

163. §. A kertipar emlékei. Jelene.

Máramaros megye földje a gyümölcs-termesztésre kiválóan alkalmas. Láthatni itt százados gyümölcsfákat vad és nemesitett állapotban, melyek erőteljesek és bőven gyümölcsöznek.

Hogy a megyében régi időben is létezett gyümölcstermesztés: azt láthatni a régi iratokból. 1671-ik évben Apaffi Mihály a róna-

széki kamara-ispán Alvinczy Péternek utasitást adott, melyben a 9-ik pont igy hangzik: „Hasznos ékessége levén az háznak az gyümölcsös kert, az minemü keritès nélkül vagyon az kamara-ház mellett, azt bekerittesse, reá gondot viseljen, tisztogattassa és szaporittassa; gyümölcsét pedig, ha annyira való leszen, hasznunkra forditani igyekezze.“

II. József idejében az utak szélei gyümölcsfákkal ültettettek be, és az erdők széleiben levő gyümölcsfák beoltattak. Técsőn még most is vannak ez időből gyümölcsösök.

Jelenleg a városokban és a kincstári hivatalok székhelyein a gyümölcs-termesztésre kiváló gond fordittatik. Gyümölcstermő években a téli gyümölcs jelentékeny kiviteli czikket képez, melynek tenyésztésében kiválik Técső városa, a hol legtöbbet termesztenek, és szállitják a jelentékeny mennyiségü izletes téli almát vasuton és a Tiszán tutajokon az alföldi megyékbe, ugy szintén Sziget és Bocskó is. Ez utóbbinak téli almái legtöbbnyire Galicziába szállittatnak.

A megyében elterjedt gyümölcs-fajok közt emlitést érdemel a szemes alma, mely Szigeten, Bocskón és Rónaszéken, továbbá a sóvári, a zöld és a zöld-kormos-alma-fajok, melyek Técsőn vannak leginkább elterjedve. Az utóbbi időkben számos bel- és külföldi gyümölcs-fajok hozattak a megyébe és honosittattak meg.

Az 1838-ik évben Pelikán József szigeti r. kath. lelkész buzgólkodása folytán részvények utján jött létre az ugynevezett „Pomona-kert“, mely jelenleg is jó karban tartva áll fenn. E kertben számos külföldi faju gyümölcsfák találtattak, és innen terjedtek szét a megyében. 1874-ik évben a Máramarosi Gazdasági Egylet rendezett Szigeten egy gyümölcskiállitást, melyben 64 kiállitó által nagy mennyiségü téli alma- és körtve-fajok voltak kiállitva.

A régibb időkben többször tétettek kisérletek szőlő-termeléssel. Az 1462. évben Huszton a Nagyágfolyó tulsó oldalán Máté Pálnak volt szőlője, ezt irja az akkori Simon nevü huszti r. kath. lelkész, a huszti egyház fölbirtokainak lajstromában, a mely irat jelenleg Técsőn az öt városi levéltárban őriztetik.

Huszton a várhegy déli oldalán a század elején a kincstár által, Körtvélyes és Fejéregyháza községek határaiban pedig szerzetesek által müveltetett a szőlő. De ezek mind elpusztultak, azonban még

most is találhatók egyes tövek. 1836—40 években Szlatinán a b. Sztojka birtokán termesztetett szőlő.

Hogy a szőlő-termesztés e megyében mindez ideig nem sikerült, az annak tulajdonitható, hogy nem ültettek korai fajokat. Az 1821-ik évben Hari Péter, a ref. lyceum igazgatója egy emlékiratában bebizonyitja, hogy e megyében a szőlőtermesztés korai fajokkal lehetséges. Tétettek is kisérletek ilyenekkel Szigeten egy pár kertben, azonban az ültetvények fiatalok lévén, az eredmény még nem tudható.

A konyha-kertészet e megyében leginkább csak a saját szükségletre házi kertekben üzetik; kiválik azonban Técső és Kőrösmező káposzta termesztése és kereskedése által, mely községek részint saját, részint a szomszédos megyék piaczait káposztával, továbbá Fejéregyháza községe, melynek szorgalmas román ajku lakosai Sziget város piaczát zöldséggel látják el.

Spachtholcz József.

HETEDIK SZAKASZ.

Közlekedési viszonyok.

A)

Vasut.

164. §. A magyar északkeleti vasut.

Máramaros megye
határában elhaladó részének állapota.

1. A vasuti pálya vonal-hossza kilométerekben 61.419

Esik ebből:

a)	bevágásban	3.455	kilometer.
b)	töltésben	57.964	„
c)	fekszik egyenesben	54.196	„
d)	„ görbületekben	7.223	„
e)	„ vizszintesen	16.356	„
f)	„ Budapest - Sziget irányában emelkedésben	42.023	„
g)	„ ugyanez irányban esésben . .	3.040	„

Absolut emelkedés Máramaros megye határától egész a szigeti pályaudvar végéig . . . . . 114.3 meter

Előforduló legmagasabb töltés az Iza-hid környékén . . . . . 9.04 „

Előforduló legmélyebb bevágás a kabolai csárda táján . . . . . 9.80 „

2. A hidak száma . . . . . 17, ... 1163.6 m. össznyilással. Ezek a Nagyág, Talabor, Taracz, Iza, Tisza és Kabola-patak vizei felett és azok árterében épitvék.

Ezek közül vasszerkezettel bir 7 db. . . . . 738.2 m. össznyil.
fa „ „ 10 db. . . . . 425.4 m. „

3. Az átereszek száma . . . . 60 db. . . . . 172.1 m. össznyil. a legkisebb nyilás 0.6 met. a legnagyobb 9.1 met.; ezek közül van boltozott vagy fedett áteresz 23 db. . . . . 34.8 m. össznyil.
nyilt áteresz vasszerkezettel 5 „ . . . . . 33.3 „ „
„ „ fa „ 32 „ . . . . . 104.0 „ „

4. Egyéb műépitmények megnevezése és száma.

a. Útátjáró van egészben 60 darab, melyekből a pálya-test magaságában 59
pálya-áthidalás Kabolacsárda mellett 1
Ezek közül bir forgatható sorompóval 36
huzó sorompóval, összesen 2740 met. huzattal . . 21
gyalog átjárás elzárás nélkül 2

b. Ut-szabályozás a Nagyág-hid előtt, Szeklencze előtt és Hosszumező-Sziget között összesen 3 db.

c. Patak-szabályozás és igazitás . . . 6 helyen.

d. Folyam-igazitások és kőburkolattal ellátott föld-, vagy kasiczából készült elzáró töltések előállitása

a Nagyágnál	445	folyómeter hosszban
a Talabornál	1811	„ „
a Taracznál	1545	„ „
a hosszumezői Tiszánál . .	340	„ „
az Izánál	455	„ „
Összesen . . .	4596	folyómeter.

5. *Állomások helyei.*

a. Huszt. Az állomás 500 meter hosszu. Bir 1858 meter hosszu vágányokkal, egy db. kis forgó koronggal, 7 db. váltóval és keresztezéssel, egy III. osztályu emeletes felvéti épülettel, különálló árnyékszékkel, 119 □ meter területü árúraktárral és 341 □ meter területü rakodóval, baromrakodóval és 80 meter hosszu ágyúrakodóval.

b. Bustyaháza. Az állomás 500 meter hosszu. Bir 1318 meter hosszu vágányokkal, 4 db. váltóval és keresztezéssel, egy III. osztályu földszintes felvéti épülettel, különálló árnyékszékkel, 16 meter hosszu s 4000 pozsonyi mérő raktározhatására szolgáló gabnaszinnel; ideiglenes kis rakodóval, egy viztartó medenczéjü vizházzal, mely mellett mindkét oldalról mellék-épületek (lakások) vannak épitve.

c. Técső. Az állomás 500 meter hosszu. Bir 1528 folyómeter vágánynyal, egy kis forgó koronggal, 5 db. váltóval és keresztezéssel, III. osztályu földszintes felvételi épülettel, szabadon álló árnyékszékkel, 119 □ meter területü áru-raktárral és 341 □ meter területü rakodóval, 16 meter hosszu s 4000 pozsonyi mérő raktározhatására szolgáló gabnaszinnel és baromrakodóval.

d. Taraczköz. Megállapodási hely. Nem bir külön épitményekkel, a felvéti épület is csak egy váróterem és iroda hozzáépitése által nagyobbitott őrház. Pusztán személy, podgyász és gyorsárú felvételére szolgál.

e. Hosszumező. Kitérő állomás, 500 meter hosszu, 1000 meter hosszu vágánynyal, 2 váltóval és keresztezéssel; egy V. oszt. földszintes felvéti épülettel és egy különálló árnyékszékkel. E kitérő állomás teherszállitmányok fel- és leadására nincs berendezve.

f. Sziget. Az állomás 600 meter hosszu. Bir 3404 folyó meter vágánynyal, 2 kis és 1 nagy forgó koronggal, 15 db. váltóval és keresztezéssel, II. osztályu emeletes felvéti épülettel 187 □ met. nagyságu áruraktárral, 341 □ meter területü rakodóval, 24 meter hosszu gabnaszinnel, melyben 6000 pozsonyi mérő raktározható, 2 viztartó medenczéjü viz-állomással, és hozzáépitett két melléképülettel; mozdonyszinnel, két mozdonyállással, 120 tonna szén raktározására szolgáló szénfészerrel, mely most raktározási czélokra használtatik; baromrakodó udvarral, hidmérleggel, rakodási mintával és 80 meter hosszu ágyúrakodóval.

A só-kamarára innen egy vágány vezet.

165. §. Az 1875. évi forgalmi eredmény.

1) Szállittatott:

utas	89.140	
podgyász	246	tonna
gyorsáru	138	„
teheráru	92.857	„

2) Bevétetett:

utasokért	81.540	forint
podgyászért	2.534	„
gyorsárukért	566	„
teherárukért	584.286	„
Összesen . .	668.926	forint.

3) Az egész pálya összes költsége . . . . 1,911.388 frt
vagy pályakilometerenkint . . . . . 3.334 „
Volt e szerint Máramaros megyére 61.419 kilométer után . . . . . 205.781 „

4) A szállitás tárgyai voltak: vas, fa, liszt, szesz, kő, kavics, gabona, cserhéj, czement, só, szikső, élők.

5) A kezelő s műszaki hivatalnokok és szolgák száma ez: van 16 hivatalnok, ezek között 1 szakasz-mérnök, egy segédmérnök, 2 pálya-orvos és 83 szolga.

A vezérigazgatóság közlése.

B)

Államutak.

166. §. Utvonalak s azok állapota.

Máramaros megyében állami gondozással három utvonal tartatik fenn.

Összes hossza ez utaknak 39 1/8 mértföld (297 kilométer).

A m. kir. államépitészeti hivatal, melynek székhelye Sziget, jelenleg négy egyénből áll.

Az érintett utak következők:

1) „Kassa-jabloniczai“ név alatt az az ut, mely Huszton alól Máramaros területét elérve: Técsőn, Szigeten, N.-Bocskón, Trebusán, Rahón, Körösmezőn át Galicziába vezet.

Hossza ez utvonalnak 20 mértföld (152 kilométer).

A tágas Tiszavölgy lapályán vonul Huszt felől a Tisza jobb partján Técsőig; onnan a balpartra átkelve Szigeten át, N.-Bocskónál visszatér a jobb partra.

N.-Bocskó felett Lonkánál éri el ez ut a Tisza folyó szükebb völgyét, s innen kilencz mértföld hosszuságban, csaknem mindenütt a Tisza folyó mellett, ennek helyenkint igen meredek jobb parti oldalába bevágva, véd- és támfalak között emelkedik Kőrösmezőig, s innen feljebb nagyobb meredekséggel Galiczia határszéléig.

Van ez utvonalon összesen 572 hid és áteresz. Ezek közt legnevezetesebbek a huszti Nagyág, a técsői és nagy-bocskói Tiszahidak, melyek a m. kincstár által vámszedési jog mellett tartatnak fenn.

Vannak ez utvonalon:

94	szakaszban	alsó- vagy vizifalak . . .	11.987 folyó-méter
25	„	felső oldalfalak	1.962 „
134	„	utbiztonsági korlátok . . .	20.449 „
6	„	kerékvetők	173 „
4	„	rőzse-partvédművek . . .	3.000 „

hosszuságban.

Az utpálya tatarozására átalában aprózott kövecs használtatik, melyhez legnagyobb részben a folyókból és oldal-patakokból összeszedett hordalék, részben a hegy-oldalokban nyitott, főleg mészkőbányák szolgáltatják az anyagot.

Legnevezetesebb mészkő-bánya van Lonka felett a „Kuzi“ nevü helyen.

Az 1875. évben 13.366 köbméter kavics használtatott fel, melyből egy folyó-méter ut hosszára közel $\frac{1}{10}$ köbméter fedanyag felhasználása esik.

Alkalmazva van ez utvonalon egy utmester és 40 utász, kik kitüzött szakaszaikon teljesitik a szolgálatot.

Az 1875. évben ez utvonalon egy folyó-méternyi hosszuságu utrészletnek teljes kezelési és fentartási költsége 47 kr.-ba került.

2) A sziget-kapnik-n.-bánya-kolozsvári államut. Kezdetét veszi Szigeten, a kassa-jabloniczai utból elágazva. Farkasréven, Bártfalván, Akna-Sugatagon vonul át, s az erdélyi határszélnél Kapnik előtt ér véget.

Hossza ez utvonalnak 37 kilométer ($4^7/_8$ mértföld).

Szigettől a széles Iza-völgyön vezet az ut Farkasrévig, a hol átlépve az Iza folyót, s Bártfalván tul a Mára folyó hidján átmenve,

emelkedik Akna-Sugatag felé. Innen, többnyire a hegygerinczek menetét követve, Budfalva felett, azután Brébet érintve, a Guttin hegy mögött vonul tovább.

Van ez utvonalon 53 hid és áteresz, melyek közül említésre méltó a farkasrévi „Iza"- és bártfalvi „Mára"-hid.

Az 1875. évben ez utvonalon mindössze 1458 köbméter fedanyag volt felhasználva, melyből egy folyó-méter ut hosszára 0·04 $= \frac{4}{100}$ köbméter fedanyag felhasználása esik.

Ez utvonalon egy utmester 9 utászszal van alkalmazva.

Az 1875. évben ezen utnak egy folyó-méternyi hossz-szakasza 27 kr. költségbe került.

3) A sziget-kirlibábai államut. Kiágazik a kassa-jabloniczai államutból a Tisza és Visó folyók összefolyásánál. A Trebusa alatti „Tisza-hidnál" Chmelli mellett veszi kezdetét. Innen Bisztriig a Visó jobb partján, Bisztritől Petrován s Leordinán át a bal parton, innen Alsó-Visóig a jobb parton, Közép-Visón át Felső-Visóig a bal parton, honnan Mojszinig ismét a jobb parton, innen Borsáig a bal parton vezet. Borsa előtt a jobb partra átkelve, a Sztrimturán, Tatár-szoroson, Gurafontinán fel a Priszlop-hegy magaslatára vezető serpentinák előtt levő „Visó-hidig" mindenütt a jobb parton vonul el.

Itt elhagyva a Visó-völgyet, kigyózó vonalokban emelkedik fel a Priszlop-hegy 1367·5 méter (4200 láb) magas nyereg-pontjáig, a honnan lebocsátkozva az Aranyos-Besztercze folyó völgyébe, ennek bal partján vezet odáig, a hol a Czibó folyó az Aranyos-Beszterczével egyesülve, Magyarország, Erdély és Bukovina között a hármas határpontot képezik.

Innen a Czibó folyón átkelve, Bukovina területére megyen által.

Hossza ez utvonalnak 108·099 kilometer (14⅔ mtfd.)

Vannak ez utvonalon:

591 hid és áteresz 1343 folyó-méter hosszuságban, melyek közt nevezetesebbek a Trebusa alatti chmelli Tisza-hid; a bisztrii, leordinai, alsó-visói, felső-visói, mojszini és borsai „Visó-hidak".

157	szakaszban	alsó- vagy vizifalak . . .	16.889	folyó-méter
45	„	felső oldal-támfalak . . .	4.206	„
76	„	utbiztonsági korlátok . .	49.478	„
22	„	kerék-vetők	3.289	„
2	„	rőzse-partvédművek . . .	200	„

hosszuságban.

Az 1875. év alatt ez utvonalon összesen 9276 köbméter kavics volt felhasználva; és igy egy folyó-méter ut hosszára $\frac{8}{100}$ = 0·08 köbméter fedanyag esik.

Ez utvonalon három utmester 36 utászszal van alkalmazva.

Az 1875. évi összes költségek ezen utvonalon egy folyó-méter uthosszára arányitva 27 krt tettek.

Nagy György.

C)

A megyei utak.

167. §. A száraz utak.

Máramaros megye területén műszakilag tervezett s rendszeresen épitett ut 1849-ig egyedül a Huszt és Sziget közötti, jelenleg államut, s mint ennek kiágazása, a Szatmár megyével való összeköttetés könnyitése czéljából 1841-ik évben megkezdett „Técső-bérczi“ utvonal volt. Az ez utvonal épitési és fentartási szükségletéből fenmaradott közmunkaerők a primitiv állapotu mellékutak járhatlanabb helyeinek kijavitására használtattak fel.

Az 1850-től 1859-ik évig terjedő időszak alatt az utépitkezés meglehetős lendületet nyert. Ez időben épült fel az addig kincstári manipularis utnak használt ut Szigettől Kőrösmezőig, midőn a krími hadjárat folytán ez utvonal, hadászati fontossága miatt, kiépitendőnek találtatott. Ez időszakban történt a Sziget és Kapnikbánya közötti utvonal felépitése is, mely 1857 óta államilag kezeltetik.

1861-ik évben, a Huszt-Sziget-Kőrösmező és Sziget-Sugatag-Kapnikbánya közötti utak kivételével, melyek állami kezelés alá rendeltettek, az összes többi a megye által vétetvén által, a megye közvetlen kezelése alá tartozó utrendszer következőleg állapittatott meg:

1. Huszt-nagyágvölgyi országos utvonal.
2. Técső-bérczi „ „
3. Técső-királymezői „ „
4. Iza-völgyi „ „
5. Visó-völgyi „ „

Ez utvonalak az országos utépitkezési alapból nyert segélyezéssel, a közmunka ide forditásával épültek, mig a huszt-dolhai, kaszói, máravölgyi, ruszvizi és talaborvölgyi utvonalak 1868-ik évig csak mint vicinalis utvonalak tekintettek.

1868-ban az összes közmunka-erőknek nemcsak természetben szolgáló része, hanem a váltságokból befolyó pénzösszegek is a megyék rendelkezésére bocsáttatván, az uthálózatba az elébb emlitett vicinalis utak is felvétettek, az egy, a visó-völgyi utvonal állami kezelés alá adatván.

Igy a megyei uthálózat ez alkalommal összesen 56 mértföld hosszuságban rendszeresittetett.

1872-ik évben megye-határozatilag az eddigelé divatozott napszám-lerovási rendszer eltöröltetvén, e helyett az egyes községek napszám erejére s a községi előljárók felelősségére kimért szakmánymunkálatok kiosztása lépett életbe.

Egyszersmind felvétettek még a megyei uthálózatba a

1. Bustyaháza - visk - komorzáni,
2. Hernécs - sugatag - barczánfalvi,
3. Budfalva - tótosbányai,
4. Taraczköz - kökényes - kaminecz-hidi,
5. Királymező - mokra - kalocsa - lázi,
6. Iza - gernyés - kövesligeti,
7. Szinevér - ökörmezői,
8. Lipcse - huszt - vámhidi,

9. Dolha - roszosi, összesen 19 mföld hosszaságu utvonalak. Ezeknek besorozása folytán a jelenlegi megyei utvonalak összes hosszasága 75 mfldet teszen. Nevezetesen a

1. Técső-bérczi utvonal	hossza	10.5	km.	Egészen kiép.
2. Visk-ferenczvölgyi utvonal	„	12.5	„	„ „
3. Bustyaházi-visk-komorzani ut	„	12.0	„	¼ rész „
4. Máravölgyi-felsőbányai ut	„	23.0	„	Egészen „
5. Hernécs-sugatag-barczánfalvi ut	„	17.0	„	Részben „
6. Kaszóvölgyi utvonal	„	15.0	„	Egészen „
7. Budfalva-zserápoi ut	„	6.	„	Részben „
8. Izavölgyi ut	„	61.	„	Szelistyéig egészen
9. Ruszvizi ut	„	16.	„	Egészen „
10. Kaszópolyánai ut	„	7.5	„	Részben „
11. Kabolapolyánai ut	„	12.5	„	Egészen „
12. Sziget-taraczköz-kökényesi ut	„	30.5	„	Részben „
13. Técső-királymezői ut	„	53.0	„	Egészen „
14. Királymező-kalocsai ut	„	22.0	„	Kezdő munkában

15. Talaborvölgyi ut	hossza 68.5 km.	Részben	kiép.
16. Száldobos-kövesligeti ut	„ 19.0 „	Részben	„
17. Iza-kövesligeti ut	„ 19.5 „	„	„
18. Szinevér-ökörmezői ut	„ 13.0 „	„	„
19. Nagyágvölgyi ut	„ 68.5 „	„	„
39. Dolha-roszosi ut	„ 38.0 „	„	„
21. Lipcse-husztvámhidi ut	„ 12.0 „	„	„
22. Kusnyicza-ökörmezői ut	„ 27.0 „	Kezdő munkában	
23. Dolha-zádnyai ut	„ 8.0 „	Egészen	kiép.
	Összesen 572 km.		

Műtárgyak.

1. Az izavölgyi utvonalon

1869. évben épült a farkasrévi, váncsfalvi, rozávlyai, sajói faszerkezetü és váncsfalvi bolthajtásos kőhid.

1872. évben épült Dragomérfalván egy faszerkezetü hid.

1873. „ „ Szacsalon „ „ „

1874. „ „ Szelistyén „ „ „

1875. „ „ Konyhán „ ujból épült.

Ez évek alatt épült összesen 63 áteresz.

2) A máravölgyi utvonalon épült

1869. évben Deszén egy faszerkezetü hid.

1872. „ Gyulafalván „ „

1874. „ Krácsfalván 4 darab fahid.

Ez idő alatt még 11 áteresz épült.

3) A kaszóvölgyi utvonalon lévő hidak 1860-tól 1870-ig épültek. Összesen 9 darab.

4) A szigeti határban van e megye egyik legrégibb bolthajtásos kőhidja, az 1825-ben kezdett s 1826-ban bevégzett „Rónahid". A Tisza áthidalása a szlatinai közbirtokosság által ugyancsak a szigeti határban 1862-ik évben eszközöltetett.

5) A sziget-taraczközi utvonalon lévő kő- és fahidak 1868-tól 1870-ig épültek.

6) A taraczköz-kökényesi utvonalon levő 4 darab bolthajtásos kőhid épült 1875-ben.

7) A Técsőtől Dombóig terjedő szakaszon a nyágovai kőhid 1873-ban épült.

8. A Nagyágvölgy utvonalán állami segély mellett épült kő-oszlopokon és hidfőkön nyugvó nagy hid befejeztetett 1870-ben. Ugyanez utvonalon Vucskó mezőnél épittetett egy amerikai rendszerü hid 1868-ban. Ezeken kivül épittetett 5 kisebb fahid 1869-ben.

9. A Dolha vizi utvonalon a trasznai, amerikai rendszerü hid épült 1869-ben; a dolhai, szintén amerikai rendszerü hid épült 1875-ben.

10. A Técső bérczi utvonalon lévő kőhidak 1865-től 1874-ig épültek.

11. A viski velencze-pataki hid épült 1874-ben. Jelenleg a megye részéről épités alatt vannak a borsa-bányai, szolymai, kusnyiczai, bronykai és gányai hidak.

Az ut- és hidépités egy fő- és egy almérnök vezetése, 12 utmester és 36 utkaparó felügyelete alatt áll.

A técsői, huszti, kamineczi, dombói, bocskói hidak a m. kir. kincstár tulajdonai.

Épitkezési és utfentartási alap 1876-ik évre.

Az 1867-ik évre Máramaros megye területén összeiratott:

	14.188	kettős,	120	egyes	fogatu	igás,	111.248 gyalog
napszámból megváltatott	3.283	„	14	„	„		22.618 „
természetben dolgozik	10.905	„	106	„	„		88.630 „

Összes közmunkaváltsági összeg egyes fogatu igás, 12.995 frt 20 kr.

168. §. A viziutak.

1) Tisza-folyó. A vasut fölépitéséig a kincstár só- és fakiszállitási pályája lévén, addig nagymérvü partvédezeti munkálatokkal szabályoztatott. A vizen-szállitás megszüntetésével a kincstári érdekeltség is megszünvén, megszünt a további gondozás is. Igy a gyakori áradások rakoncátlansága, a partra dülő földekben, hova tovább több károkat okoz.

2) Taracz-folyó. A 68·5 kilométer hosszu rohamos futásu folyam, melynek kifajulásait czélszerüen ellensulyozzák a kincstár és megye által épitett és fentartott vizimunkák. A kincstár fa-usztatásai sok szabályozási munkálatot igényelnek.

3) Talabor-folyó. A 69 kilométer pályavonalán az usztatási engedményes „Magyar-német erdő-iparegylet“ által, a községek hozzájárulásával, Urmezőig, innen a vaspálya-hidig az „É.-K.-Vasuttársu-

lat", onnan a benecsői állami hidig az állam által nevezetes szabályozási munkálatok eszközöltettek és tartatnak fenn.

4) Nagyág-folyó. A. 69 kilométer hosszu, sziklás medrü, rohamos futásu folyamon, melyen a fa-usztatást gróf Scheer-Thoss és több verchovinai közbirtokosok gyakorolják, említést érdemlő vizi munka csupán az, mely Huszt felett létezett, a hol a kir. kincstár, a megye, az É.-K.-Vasuttársaság és Huszt város együttesen az 1876-iki vizáradás következtében egy 300 méter hosszu s 11 lök-sarkantyuval ellátott zárgátat épitettek.

5) Visó, melyen a „Svájczi fa-üzlet", a „Magyar-német erdőiparegylet" s több magánosok fa-usztatást gyakorolnak.

Az Iza, Kaszó és Mára folyók, mint vizi-utak semmi fontossággal nem birnak.

Rajtok szabályozás csak annyiban eszközöltetik, a mennyiben a hidak és falvak védelmére a megye több rendbeli vizi gátakat épittet és tart fenn.

Acsády Sándor.

D)

Távirda.

169. §. Távirda-rendszer. Jövedelmi állapot.

1. Máramaros megyében összesen három államtávirda-állomás van, u. m. Szigeten, Huszton és Nagy-Bocskón. Van ezeken kivül még négy vasuti távirda-állomás: Hosszumezőn, Técsőn, Bustyaházán és Huszton, melyek állami- és magánsürgönyzésre is fel vannak hatalmazva, s a melyeknek levelezéseit a szigeti államtávirda közvetiti, illetőleg ellenőrzi.

A megyében első helyen áll a szigeti távirda-állomás, mely üzlet körénél és forgalmánál fogva a legfontosabb.

A szigeti kir. távirda-állomás 1865. évi szeptember 9-én nyittatott meg. Ez állomáshoz két Máramaros megyei, egy Ugocsa megyei és egy Szathmár megyei melléktávirda-állomás van beosztva, melyekre nézve a szigeti állomás az első foku felettes hatóság, azokat az üzlet minden ágában ez ellenőrzi és igazgatja. Az összes Máramaros megyei távirda-állomások a kassai távirda-igazgatóság kerületéhez tartoznak.

A szigeti állomásban a következő távirda-vonalak vannak bekapcsolva:

1) a 67. sz. sziget-budapesti állami vonal;

2) a 312. (magyar) és 562. (osztrák) számu kolosvár-kolomeai vonal;

3) a vasut-üzleti vonalnak sziget-királyházi része.

Az állomás rendszeresitett személyzete ez: egy állomás-főnök, segédszemélyzetül két kezelőnő. Ezeken kivül a távirdai vonalfelügyeletet teljesitő 3 vonalőr van az állomásnak alárendelve, a kiknek egyike (lovas) a Sziget-Galiczia közt eső határszéli, másika (lovas) a Sziget-Nagybánya, harmadika a sziget-királyházai közti vonalrészt kezeli, s kötelességök a reájok bizott vonalrészeket jó karban tartani.

A szigeti állomás 1875-ik évi forgalma, viszonyitva annak 1874-ik évi forgalmához, igy áll:

1875-ben helyben feladatott	10.082 db sürgöny
„ „ beérkezett	9.227 „ „
Különböző vonalokon közvetittetett	1.626 „ „
Tehát az 1875-ik évben feldolgoztatott összesen	20.935 db sürgöny.
Az 1874-ik „ „ „	21.607 „ „
Tehát az 1875-iki forgalomban összesen . .	672 db sürgöny

csökkenés mutatkozik az 1874-ik évi forgalomhoz képest.

A csökkenés e helyben feladott és beérkezett sürgönyöknél észlelhető; mig a közvetitett sürgönymennyiségnél 1875-ben 25% növekedés tapasztalható az 1874-ik évi forgalomhoz képest.

A szigeti állomás pénzforgalma ez:

A helyben feladott sürgönyök után bevétetett 1875. évben	4.951 frt 10 kr.
Összes bevétel volt az 1874-ik évi forgalom után	5.228 „ — „
Tehát az 1875-ik évi pénzbevétel, az 1874-ik évihez képest	276 frt 90 kr-ral csökkent.

A huszti magy. kir. távirdai mellék-állomás megnyittatott 1866-ik évben julius 13-án.

Sürgönyforgalma ez:

Helyben feladatott 1875. évben összesen . . .	2.569 db sürgöny
„ beérkezett 1875. „ „ . . .	2.268 „ „
Tehát az összes 1875-ik évi forgalom	4.837 db sürgöny.

Az 1874-ik évi összes forgalom volt	5.795 db sürgöny
Tehát az 1875-iki forgalomban az 1874-ikihez képest	958 db sürgöny
csökkenés mutatkozik.	
A helyben feladott sürgönyök után bevétetett 1875-ben	1.584 frt 90 kr.
Összes bevétel volt az 1874. évihez képest . .	423 frt 40 kr.
csökkenést mutat.	

A bocskói m. kir. távirdai mellék-állomás megnyittatott 1872-ik évi január 11-én.

Sürgönyforgalma ez:

helyben feladatott 1875-ik évben összesen . .	825 db sürgöny
„ beérkezett 1875. „ „ . .	932 „ „
Tehát az összes 1875-ik évi forgalom . . .	1.757 db sürgöny.
Az 1874-ik évi összes forgalom volt	1.589 „ „
Tehát az 1875-ik évi forgalom az 1874. évihez képest	168 db sürgöny
szaporodás mutatkozik.	
A helyben feladott sürgönyök után bevétetett 1875-ben	497 frt 50 kr.
Összes bevétele volt az 1874-ik évi forgalom után	490 „ 50 „
Tehát az 1875-ik évi pénzbevétel, az 1874-ik évihez képest	7 frt — kr.
növekedést mutat.	

2. E statisztikai adatokból kitünik, hogy mig a szigeti és huszti távirda-állomások forgalma 1875-ben az 1874-ik forgalomhoz képest tetemesen csökkent, a bocskói állomásnál némi növekedés tapasztalható. Ezekből kifolyólag határozottan állithatni, hogy a távirdai forgalom általában véve hanyatlóban van.

Azonban a megyei távirda-állomások üzletforgalmát egészben véve, mégis jónak lehet mondani (habár 1873. év óta azok forgalma folytonosan hanyatlóban van), mert viszonyitva az ország többi állomásainak forgalmához képest, határozottan a legcsekélyebb csökkenési százalékot mutatja, a mi annak a jele, hogy a távirdai levelezést e megyében, a biztos alapu kereskedelem és a családi

ügyek föltételei, a mint az a sürgönyök természetéből is kivehető, nem pedig más ingadozó alapu üzérkedések képezik. A hol a mult évek papirüzérkedési maniája a távirdai levelezést meglepő és váratlan módon felrugtatta: ott az utóbbi években, nevezetesen 1873. óta, a csökkenés épen oly nagy, s néhol egész 40 %-ot mutat.

Tehát a Máramaros megyei távirda-állomások üzletforgalma egészben véve, igen kielégitőnek mondható, s bizton lehet várni, hogy a solid kereskedelem emelkedésével azok forgalma virágzó lészen.

A megyét átfutó különböző irányu távirdavezeték hossza összesen körülbelől 220 kilométert teszen.

Vindisch.

E)

Posta-ügy.

170. §. Postahivatalok-helyei.

Máramaros megye összes postahivatalait és azok járatait a következő kimutatás terjeszti elő:

1. Berezna (küldöncz-kocsi), 2. Bustyaháza (vaspálya), 3. Borsa (k. k.), 4. Borkut (személy-kocsi).

5. Dolha (k. k.), 6. Dombó (k. k.), 7. Dragomérfalva (k. k.).

8. Felső-Visó (k. k.).

9. Huszt (vaspálya).

10. Irholcz (k. k.).

11. Kövesliget (k. k.), 12. Kőrösmező (sz. k.).

13. Mojszin (k. k.).

14. Nagy-Bocskó (sz. k.).

15. Ökörmező (k. k.).

16. Petrova (k. k.).

17. Rahó (sz. k.), 18. Ruszpolyána (k. k.), 19. Rónaszék (k. k.).

20. Sugatag (k. k.), 21. Szurdok (k. k.), 22. Szinevér (k. k.), 23. Sziget (sz. k., vaspálya.)

24. Técső (v. p.), 25. Trebusa (sz. k.).

26. Visk (gyalogposta), 27. Hosszumező (v. p.), 28. Taraczköz (v. p.)

E postahivatalok legnagyobb része csak a legujabb időben állittatott fel.

171. § A szigeti posta forgalma különösen.

1) Levélpostai küldemények 1875.

Mi czim alatt?	Feladatott	Leadatott
Közönséges levél	181.725	174.777
Ujság	22.306	816.704
Ajánlott levél	13.056	18.858
Kocsipóstai küldemény	19.500	20.122
Postautalvány	5.090	3.906
Postautánvételi küldemény	2.224	1.890

2) Továbbitás végett érkezett küldemények.
   a) Levélpostánál 1) közönséges levél 66.641 db., 2. ujság 59.885 db., 3) ajánlott levél 11.140.
   b) Kocsipostánál 11.473 db.
3) Bevételezett posta utánvételek száma 2997.
4. Levélcsomagok száma:
   a) érkezés 19.381.
   b) inditás 20.686.
5. Pénzes zsákok száma:
   a) érkezés 7778.
   b) inditás 6116.
6. Különfélék száma:
   a) érkezés 9778.
   b) inditás 8570.
7. Kocsi-postai küldemények értéke:
   a) feladásnál 5,265.913 frt
   b) leadásnal 6,538.827 frt

   összesen 11,804.740 frt.
8. Készpénzforgalom volt 203.673 frt 05 kr.

Hoffer Antal.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

Pénzügyi viszonyok Máramaros megyében.

I.

Pénzügyigazgatás.

A)

Hatóságok és hivatalok.

172. §. A megyében levő pénzügyi hatóságok és hivatalok berendezése.

1) Adófelügyelőség. Az 1876. évi 15 tcz. alapján Máramaros megyére nézve egy adófelügyelőség állittatván fel Szigeten, ennek személyzete áll 1 adófelügyelőből, 1 helyettesből és 3 számtisztből.

2) Adóhivatalok. A megyében a szatmári k. pénzügyigazgatóság alá rendelve összesen 3 adóhivatal van, u. m. Szigeten, Huszton és Visón. Ezek mellett f. é. juliusig fenállott még egy 4-dik is Técsőn. Most már fel van oszlatva. Ezeknek személyzete és 1875. évi kiadása következőkben mutattatik ki:

1.	a szigeti	adóhivatalnál	6	tiszt	1	szolga	5908	frt	47½ kr.
2.	a técsői	„	3	„	1	„	3111	„	45 „
3.	a huszti	„	4	„	1	„	4233	„	57½ „
4.	a visói	„	3	„	1	„	3019	„	45 „
		összesen	16	tiszt	4	szolga	16.272	frt	95 kr.

Ez adóhivatali kerületekben összesen 43 adóvégrehajtó volt alkalmazásban 2 frt — 2 frt 50 kr. — 3 frt napdijjal és a szabályszerü utazási illetékekkel. Ezekre 1875. évben következő kiadás fordittattott.

1.	a szigeti	kerületben	15	végrehajtóra	7110	frt	49 kr.
2.	a técsői	„	9	„	2896	„	36 „
3.	a huszti	„	9	„	4240	„	43 „
4.	a visói	„	10	„	4416	„	34 „
		összesen	43	végrehajtóra	18.663	frt	62 kr.

3) Kataszteri közegek. A megye a földadószabályozás eszközlése czéljából 6 becslőjárásra osztatván, mindegyik becslő járásban 1—1 becslőbiztos van alkalmazva, kik szolgálati tekintetben a szat-

mári kir. kataszteri igazgatóságnak vannak alárendelve. A 6 becslőjárás parczellák szerint következőleg oszlik fel:

Szigeti becslőjárás	. . .	198.600	parczellával.
Rahói „	. . .	44.986	„
F.-visói „	. . .	183.993	„
Técsői „	. . .	121.732	„
Huszti „	. . .	128.974	„
Ökörmezői „	. . .	106.075	„
Összesen	. .	184.380	parczella.

A becslőbiztosok évi fizetése és mellék-illetményei az 1875. évi szabályrendelet által szabályozvák.

4) Pénzügyőrség. A megyében 2 pénzügyőri biztosság van, u. m. Szigeten és Huszton, melyek a szatmári kir. pénzügyigazgatóságnak vannak alárendelve.

A szigeti p.-őri biztosság kerülete kiterjed Szaplonczától felfelé a megye egész felső részére; a huszti biztosságé pedig Szaplonczatól lefelé a megye alsó részére.

A szigeti kerületben 4 p.-őri szakasz van, u. m. Szigeten, Sugatagon, Szurdokon és F.-Visón, melyek összesen 2 szemlészből, 7 fővigyázóból, és 12 vigyázából, összesen 21 egyénből állanak.

A huszti kerületben 3 szakasz van, u. m. Huszton, Técsőn és Ökörmezőn, melyek összesen 1 szemlészből, 6 fővigyázóból és 9 vigyázóból, együttvéve 16 egyénből állanak.

A biztosok tiszti fizetést, a legénység zsoldot kapnak, melyeknek, valamint a mellékjárulékoknak mérve rendeletileg van megállapitva.

A pénzügyőrség 1875. évben összesen 19,815 szemlét és kutatást tartott, nagyobbrészt dohány-, bélyeg- és sóárudákban, szeszfőzdékben és tilos dohányültetőknél, mely alkalommal tényül vétetett 2723½ ℔ tilos dohány és 1171 szivar, fölfedeztetett és megsemmisittetett 58.123 ℔ zöld dohány, az ültetés megakadályoztatott 667 □ öl területen; lopott kő és fözött só lefoglaltatott 23.586½ ℔.

B)

Kir. korona és kincstári uradalmi igazgatás.

173. §. Az igazgatás szervezete.

A Máramaros megyében létező királyi kincstári és korona-uradalmakat, sóbányászatot és sójövedéket és kincstári vasipart 1774-ig az udvari kamarának alárendelt administratorok igazgatása alatt állott inspectorok és praefectusok kezelték. E javak czélszerübb kezelése czéljából II. József császár alatt szerveztetett első dicasterialis administratio, mely egy administratorból, két assessorból, egy actuariusból és 3 irnokból állott. Ez a szervezet, de több személylyel, tartott 1856-ig, a mikor helyébe bánya-, só-, erdő- és jószágigazgatóság szerveztetett, mely azzal a hatáskörrel ruháztatott fel, mely 1852-ben az erdélyi bánya-, só és erdőigazgatóság számára kiadatott.

A máramarosi igazgatóság 1867 óta közvetlenül a m. királyi pénzügyministeriumnak van alárendelve, s 1856. évi szervezete csekély módositással ma is fenáll.

A m. k. pénzügyminiszter 1868. évi február 8-án 280./P. M. sz. a. kelt rendeletével a bánya- és jószágigazgatónak uj hivatali hatáskört adott, melyszerint az igazgató a kerületébe osztott államvagyon kezelése iránt a m. k. pénzügyministeriumnak személyes felelőséggel tartozik. E hatáskör, mely 1870, és 1872-ben némi megszoritásokat szenvedett, az 1874-ben julius 24-én 35.958. sz. a. kelt p. ü. miniszteri intézkedés folytán egy ujabb, most is érvényes, hatáskörrel cseréltetett fel. 1875-ben az igazgatóság szervezetében az a változás történt, hogy a pénzügyministeriumban volt számvevőség feloszlatása alkalmával a kebelében addig fen állott számosztály és az igazgatósági pénztár megszüntettetvén, a számosztály helyébe az igazgatóság mellé számvevő osztály szerveztetett, és a volt igazgatósági pénztár bekebeleztetett a helybeli adópénztárba.

1873-ban a máramarosi bánya- s jószágigazgatóság igazgatása kiterjesztetett a sóvári sófőzdére s árudára is.

A m. k. bánya- és jószágigazgatóság jelenleg az igazgató elnöklete alatt álló hat ügyosztályból áll. Első a jogi, 2-ik az erdészeti, 3-ik a bányászati, 4-ik a gazdasági, 5-ik a számvevőségi, 6-ik a sójövedéki.

Az igazgatóság elintéz, több évi átlag szerint, évenként 230 elnöki és 10.000 darab általános ügydarabot.

A szorosan vett irodai teendőket az igazgatóság segédhivatala végzi. Ennek személyzete: egyegy irodaigazgató, öt irodatiszt, két irodasegédtiszt és hat dijnok.

Ezeken kivül támogatja az igazgatóságot a bányafelmérési és bányatérképezési munkálatokban egy bányamérnök; a földtani vizsgálatokban és földtani térképezési munkálatokban egy (ideiglenesen ide rendelt) bányageolog; az erdőbecslési s rendezési és erdőtérképezési munkálatokban egy erdőbecslő s rendező, a hozzá beosztott két erdőgyakornokkal és egy dijnokkal; a kezelési, üzemi és vízépitkezési munkálatokban az épitészeti osztály, melynél rendesen egy főmérnök, két mérnök, két segédmérnök és két dijnok nyer elfoglaltatást.

Az épitészeti osztály készit és megvizsgál több évi átlag szerint évenként 358 költségvetést és tervet, s e mellett elintéz 660 ügydarabot.

Az egészségügy gondozása a Szigeten székelő bányakerületi kincstári főorvos közvetitése által történik.

Az igazgatóság összes évi költsége teszen kerekszámban 86.000 forintot.

Jogi és peres ügyekben tanácsadó és végrehajtó közege az igazgatóságnak az alája rendelt korona- s kincstáruradalmi ügyészség Szigeten, három ügyészszel, egy irnokkal és három dijnokkal.

Az igazgatóságnak ezek a kezelő hivatalok vannak alárendelve: 3 sóbányahivatal, u. m. a szlatinai, sugatagi és rónaszéki; 2 sószállitóhivatal, a szigeti t. i. és a t.-ujlaki, a sóvári sófőzde- és sóárudahivatal; 5, u. m. a bocskói, bustyaházi, királymezői, rahói és visói, erdő- és gazdasági hivatal; 2, u. m. a fejérpataki és kabolapolyánai vasgyári hivatal és a szigeti ispánság.

E hivatalok személyzetét teszi 120 tiszt, 200 altiszt, 60 szolga és 1791 szegődött munkás. Ezenkivül foglalkozást adnak e hivatalok sok ezer magánmunkásnak és fuvarosnak.

A bánya- s jószágigazgatósági kerület 119 □ mértföldnyi terjedelemmel bir, s az igazgatása alatt levő kezelő hivatalokra bizott birtoktárgyak öt korona- és egy mezővárosi, 24 kincstári és koronauradalmi és 59 közbirtokossági községi határban vannak, hol összefüggő csoportokban, hol pedig szétszórva.

II.

Pénzügyi állapotok.

A)

Az adók *).

174. §. Egyenes adók.

a) Földadó.

Máramaros megyének földadó alá tartozó területe a kataszteri igazgatóság kimutatása szerint

összesen 1,665.127 hold 1212 □ öl.
a terméketlen adómentes tér 34.507 „ 778 „

összeg 1,699.635 hold 390**) □ öl.

Az adóköteles tér után, a tiszta jövedelemhez képest $29^{76}/_{100}$ %-kal számitott 1875. évben földadó és hátralék 1875 év végén tett:

	Egyéb mivelési ágak után		Erdők után		Hátralék	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
A szigeti adókerületben . . .	190.585	65	101.542	09	61.243	$31^1/_2$
A técsőiben „ . . .	92.695	50	32.881	13	46.096	$18^1/_2$
A husztiban „ . . .	141.347	90	37.828	23	44.277	$56^1/_2$
A visóiban „ . . .	90.079	66	49.911	50	97.371	$29^1/_2$
Összesen . . .	514.708	71	222.162	95	248.988	36
Végső összeg . .	736.871 frt 66 krt.					

E szerint, tekintet nélkül a mivelési ágakra, 1 hold földre átlag valamivel kevesebb, mint 45 kr. adó esik.

*) A részletezett kimutatást lásd fentebb. Szerk.

**) Czollner László szatmári p.-ügyigazgató ur szives közlése szerént az 1875. évről összeállitva B.

Helyén valónak találjuk itt megemlékezni a földadókataszter kiigazitási munkálatokról, melyek az 1875. év 2-ik felében vették kezdetöket.

A megye területén 1875 végéig a kiigazitás megtörtént, s a helyszini felülvizsgálat által befejeztetett:

a szigeti	járásban	10	községben	28.073 parczellára.
a rahóiban		10	„	37.378 „
a f.-visóiban		8	„	48.331 „
az ökörmezőiben		2	„	11.482 „
összesen		30	községben	125.264 parczellára.

s igy, tekintve, hogy a munkának legnagyobb része 1876. évre maradt, az 1876. évi földadókivetés a régi adótelekkönyv alapján történhetett csak.

b) Házadó.

A házadó az 1868. 22. és 1875. 23. tcz. értelmében két osztályra szakad, u. m. házbér- és házosztályadóra. Máramarosban kiválóan ez utóbbi adónem alkalmaztatik, s azért a házadót, a házbéradóval együttvéve mutatjuk ki. Az 1875. évben volt a házadó

a szigeti adókerületben	26.433	f.	60	kr.	és	1875	végén	hátralék	15.036	f.	03½ kr.
a técsőiben	7.241	„	39	„	„	„	„	„	4.442	„	10 „
a husztiban	12.322	„	21	„	„	„	„	„	16.595	„	50 „
a visóiban	10.055	„	70	„	„	„	„	„	13.580	„	21½ „
összesen	56.052	f.	90	kr	és	1875	végén	hátralék	49.653	f.	85 kr.

E szerint a hátralék a házadónál aránylag sokkal magasabb, mint a földadónál.

c) Keresetadó.

A kereset-adónak mind a 4 osztályát egybefoglalván, azokat együttvéve a szerint mutatjuk ki, a mennyi volt 1875. évben a kirovás, a behajtott adó és a mi hátralékban maradt.

	kivetés	lerovás	hátralék
A szigeti adókerületben	69.734 frt 61½ kr.	64.179 frt 96 kr.	145.924 frt 39 kr.
a técsőiben	26.513 „ 05½ „	31.053 „ 72 „	28.039 „ 46 „
a husztiban	47.614 „ 01 „	60.600 „ — „	23.444 „ 98 „
a visóiban	29.386 „ 84½ „	31.411 „ 39 „	83.449 „ 63 „
összesen	173.248 frt 52½ kr.	187.245 frt 07 kr.	280.857 frt 46 kr.

s igy a keresetadó czimenként levő hátralék még a házadó hátralékánál is aránylag sokkal magasabb.

d) Tőkekamat és járadékadó.

Ezen adónemnél, melyet az 1875. 22. tcz. léptetett, mint önálló adónemet, életbe, a kivetés, lerovás és hátralék 1875. évben ez volt:

	kivetés	lerovás	hátralék
a szigeti kerületben	18.907 frt. 36 kr.	6.600 frt — kr.	12.307 frt. 36 kr.
a técsőiben	5.813 „ 15 „	1.212 „ 33 „	4.600 „ 82 „
a husztiban	5.427 „ 85 „	— „ — „	5.427 „ 85 „
a visóiban	5.416 „ 44½ „	— „ — „	5.416 „ 44½ „
összesen	35.564 „ 80½ „	7.812 „ 33 „	27.752 „ 47½ „

e) Nyilvános vállalatok és egyletek adója.

Ez az adónem Máramarosban csak két adóhivatali kerületnél fordul elő, u. m. a szigetiben és husztiban.

	kivetés	lerovás	hátralék
A szigeti kerületben	4.378 frt 27 kr.	3000 frt — kr.	1.378 frt 27 kr.
a husztiban	13.939 „ 83 „	— „ — „	13.939 „ 83 „
összesen	18.318 frt 10 kr.	3000 frt — kr.	15.318 frt 10 kr.

f) Vadászati és lőfegyveradó.

Az 1875 évi adó e rovatnál volt

a szigeti kerületben	1.225 frt.
a técsőiben „	472 „
a husztiban „	537 „
a visóiban „	517 „
összesen . . .	2.751 „

g) Fényüzési adók.

Az 1875. évi eredmény a következő volt:

	kivetés	lerovás	hátralék
a szigeti kerületben	1409 frt — kr.	391 frt — kr.	1018 frt — kr.
a técsőiben	194 „ — „	102 „ — „	92 „ — „
a husztiban	460 „ — „	168 „ — „	292 „ — „
a visóiban	391 „ — „	100 „ — „	291 „ — „
összesen	2454 frt — kr.	861 frt — kr.	1693 frt — kr.

h) Adóhátralékok.

Ha a fentebb kimutatott egyenes adóhátralékokat összeadjuk: kitünik, hogy Máramaros megyét az 1875. év végén összesen 626.263 frt 24½ kr. hátralék terhelte, melyből mintegy 530 ezer frt esik a föld- és kereseti adóra. Az 1874. év végén hátralékban maradt egyenes adók 624.598 frt 29½ krt. tettek, melyből 242 ezer a szigeti, 205 ezer a visói kerületre esik, a maradvány a többi két adóhivatal közt oszolván meg.

175. §. Fogyasztási adók.

A fogyasztási adók rovata alatt: a szesz-, bor-, hus- és sörfogyasztási adókat emlithetjük meg csupán. Czukorgyár a megyében nem lévén, erről nem is lehet szó.

a) Szeszadó.

Máramarosban csak kisebb, u. n. iparüzleti főzdék vannak. Van pedig ilyen

a szigeti p. ü. őri biztosság kerületében	88
a husztiban	50
összesen	138

A szeszfőzés rendesen vegyes gabnából eszközöltetik, u. m. kukoricza- és rozs-, helyenkint zablisztből; a rozs- vagy zabliszt a kukoriczához ¼ részben szokván vegyittetni. Egy akó lisztes czefréből 48—60 órai erjesztés és kétszeri lepárolás után 8—10 itcze 45—48 Fralles foku pálinka nyeretik. A második felöntésnél „ánis“ magot kevernek bele, hogy szeszolaj izét elvegyék. A szilvából való pálinkatermelés csak kivételesen fordul elő.

1875-ik évben főzetett a megyében szilvából 1466 akó czefre, vagyis 146 akó pálinka; gabnából 7762 akó lisztes czefre, vagyis 970 akó pálinka.

A szeszfőzést kiválólag a főzésből nyert üledék (moslék) miatt gyakorolják, mely marhaeledelül használtatik. Nagyban nem üzhetik a pálinkafőzést, mert mig az ekkép nyert pálinkának itczéje 22—23 kr.-ba kerül, addig Galicziából ugyanezt 10—14 kr.-ért, a szeszt pedig 25—30 kr.-ért nagy mennyiségben lehet vásárolni, és szállitják is.

Gazdasági pálinka-főzde összesen 7 van a megyében, de ezek üzleten kivül állanak. Az adómentes pálinka főzését néhány viski lakos gyakorolja, de az is inkább csempészetre használtatik.

A szeszadózás 3-féle módon történik, u. m. megváltás utján nagyobb főzdéknél; szabad egyezkedés utján kisebb főzdéknél, és árszabás utján, ha a főzdékkel egyezkedés létre nem jön.

Az 1875. évi szeszadó volt:

a szigeti adóhiv. kerületben . . .	2.427 frt 45 kr.
a técsőiben	107 „ 35 „
a husztiban	541 „ 33½ „
a visóiban	470 „ 35 „
Összesen . .	3.546 frt 48½ kr.

b) Bor- és hus-adó.

E két czimen volt az adó 1875. évben:

adóhiv. kerületben	boradó	hus-adó.
a szigetiben	2.235 frt 57 kr.	12.824 frt 30½ kr.
a técsőiben	724 „ — „	1.155 „ 59 „
a husztiban	738 „ 23 „	2.603 „ 12 „
a visóiban	758 „ 08½ „	3.888 „ 58½ „
Összesen . .	4.455 frt 88½ kr.	20.471 frt 60 kr.

c) Sör-adó.

A megyében levő 4 sörfőzde ugy oszlik meg, hogy a szigeti adóhiv. kerületbe 2, a visóiba 1, a husztiba 1 esik.

Ezen főzdékben évenkint átlag 5000 akó, nagyobbrészt alczöksör termeltetik. 1875-ik évben (a huszti szünetelvén) összesen 4990 akó sör termeltetett. Minőségre nézve középszerü jónak mondható. Ennek egyik oka az, hogy a finom jó komló rendesen hiányzik, s a serlé alig 11 czukorfokra készittetvén, gyöngének mondható; de oka az is, hogy az üzlet jó pinczével és jégveremmel nincs ellátva, s igy a sörnek szabályszerü fentartása sem eszközölhető.

Sör-adó czimen, mely akónkint a czukormérő minden egyes foka után 10 kr., befolyt 1875. évben:

a szigeti adóhivatali kerületben . . .	4.831 frt 20 kr.
a visóiban	528 „ — „
Összesen . .	5.359 „ 20 kr.

B)

Jövedékek.

176. §. Egyenkénti kimutatása az eredménynek.

a) Só-jövedék.

A sóbányászatnál részletesen ismertetett.

b) Dohány-jövedék.

Máramarosban dohány sem a kincstár számára, sem kivitelre nem termeltetvén, a figyelem csak az önhasználatu termelésre szoritkozik.

Az 1875. évben a megyében 1719 önhasználatu dohánytermelő volt, kik a termelésre 21·1560 holdnyi területet forditottak.

Fajra nézve kisérletek tétetnek mindennemü hazai, amerikai és török fajokkal. Tapasztalat szerint az amerikai és török fajok ritkán sikerülnek, sőt a hazai fajok közül is a sz.-andrási és csetneki, mint késői természetüek, ritkán érnek be, a verpeléti pedig épen sikertelenül plántáltatik. Ellenben jó sikerrel tenyésztetnek a muskotály-fajok, igy a csengeri muskotály és a gálocsi dohány. A szeptember 5—10 körül beállani szokott derek miatt a sarju nem mindig használható.

A dohányültetési illetéknek folyó 1876. évben történt fölebb emelése folytán 1876. évre alig jelentkezett 600 termelő.

A megyében dohány-nagyáruda van:

a szigeti p. ü. őri biztosi kerületben . . .	5
a husztiban	3
Összesen . .	8
Kisáruda a szigeti kerületben	348
„ a husztiban	171
Összesen . .	519

E dohányárudák évi forgalma 190—200.000 frtot tesz, a mi azonban a dohány árának és termelési illetékének fölebbemelése folytán bizonyára nevezetesen fog gyarapodni.

c) Lottó-jövedék.

A lottó-jövedékről kevés följegyezni valónk van, mert a megye kevéssel járul e jövedék gyarapitásához.

Lottógyüjtőde volt 1875-ben a megyében 2, Szigeten 1 és Huszton 1. Ugyanez évben a Rahón és F.-Vissón fennállott gyüjtődék megszüntettettek, de a helyett 1876-ban Kőrösmezőn 1 és Szigeten egy második gyüjtőde állittatott fel.

A lottó-jövedék forgalma volt 1875. évben:

a szigeti gyüjtődénél . . .	9.974 frt	— kr.
a huszti „ . . .	1.901 „	— „
Összesen	11.875 frt	— kr.

Ugyanezen gyüjtődéknél 1875. évben 67 nyeremény eszközöltetett 3.222 frt 79 kr. kifizetett összeggel.

d) Távirda.

A távirda jelentéktelen bevételei a közlekedésügyi részben már megemlittettek.

e) Posta.

A megyében létező 28 postahivatalnál 1875. évben összesen 29.910 frt 11½ kr. jövedéki bevétel fordult elő. A hivatalok föntartása, beleértve a postajáratokért eső szállitási illetményeket is, 36.853 frt 78½ kr.-ba került, vagyis a jövedék mintegy 7000 frtnyi veszteséget szenvedett.

Mellőzve annak részletes kimutatását, hogy e bevétel és kiadás minden egyes postahivatalra, mily arányban oszlik fel: elégségesnek tartjuk azokat csupán a nevezetesb állomásokra nézve mutatni ki a következőkben:

postahivatal	Bevétel	Kiadás
a bustyaházinál . .	840 frt 23 kr.	886 frt — kr.
„ f.-visóinál . . .	1.382 „ 83 „	1.185 „ — „
„ borkutinál . . .	75 „ 58½ „	2.621 „ 93½ „
„ husztinál . . .	4.436 „ 16 „	1.720 „ — „
„ kőrösmezőinél . .	1.067 „ 38 „	3.457 „ 69½ „
„ rahóinál . . .	637 „ 07½ „	2.609 „ 07½ „
„ szigetinél . . .	14.901 „ 72 „	5.814 „ 40 „
„ técsőinél . . .	1.223 „ 84½ „	1.111 „ — „
„ trebusainál . . .	254 „ 75 „	3.735 „ 19½ „
„ viskinél	314 „ 70½ „	592 „ — „
E 10 hiv.-nál összesen	25.134 frt 28 kr.	23.732 frt 30 kr.

Ebből kitünik, hogy a veszteséget a postai hálózat tökélesbitése végett felállitott kisebb posta-állomásokkal fentartott közlekedés okozza.

C)

Illetékek.

177. §. Az 1875-iki eredmény.

a) Jogilletékek és dijak.

Az 1875. évben kivetett, behajtott és hátralékban maradt illetékek és dijak, az egyes adóhivatali kerületek szerint következőleg oszlanak fel:

	Kivetés		Lerovás		Hátralék			
					1875. évről		1874. végén	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
Szigeti kerületben	72.367	94½	24.039	17½	48.328	77	47.945	13
Técsőiben	16.067	25	7.802	24	8.265	01	5.408	90
Husztiban	37.141	66½	22.318	51½	14.823	15	24.237	17
Visóiban	34.186	46	12.798	—	21.388	46	23.432	38
Összesen .	159.763	32	66.957	93	92.805	39	101.023	58
					193.828 frt 97 kr.			

b) Bélyeg.

Bélyeg- és váltóürlapárudák száma a megyében van:

a szigeti kerületben	101
a husztiban	24
Összesen . .	125

Ez árudák utján 1875. évben eladott bélyegek után befolyt:

a szigeti adóhivatali kerületben . .	42.258	frt 48	kr.
„ técsőiben	5.843	„ 53½	„
„ husztiban	11.415	„ 77½	„
„ visóiban	5.435	„ 17	„
Összesen .	64.952	frt 96	kr.

D)

Államjavak.

178. §. Nemei és a pénzügyi eredmények.

Az államjavak közé sorozzuk a kincstári-, uradalmi-, mező- és erdőgazdasági birtokokat, a vasgyárakat és sóbányákat.

A mezőgazdasági birtok területe	72.348 hold
Az erdőgazdaságié	408.673 „
Összesen . .	481.021 hold.

A mezőgazdasági birtok, melyhez 800 taxális házhely, 45 malom, 50 korcsma, 48 bérház és bolt, 3 vámhid, 5 fürdő, 325 kezelési- s 153 kegyuri épület stb. is tartoznak, csekély kivétellel haszonbérbe van adva; az erdőbirtok ellenben, melyhez 24 vizzárda, 10 fűrészmű, 66 mértf. kezelési- és 69 mértf. vizi-ut, 1 hajógyár stb. tartoznak, házilag kezeltetik.

A vasgyárak, melyekben évenkint 8—21.000 mázsa nyers és öntvényvas, 1.700 m. vasszerszám és 400 m. szeg termeltetik, szintén házilag kezeltetnek, valamint a sóbányák is. Ez utóbbiban most rendesen 1 millió m. só termeltetik.

Mindez ágazatok évi nyers jövedelme, illetőleg termelése, kerek számban átlag 8.06 millió forint értéket képviselnek, ide értve a sót is, mint jövedéki czikket. A tiszta jövedelem közel $7\frac{1}{2}$ millió frtra rug.

A pénzváltsággal karöltve bekövetkezett közgazdasági hanyatlás folytán, különösen az erdőgazdaság szenvedett, minél fogva ezen ágazat az utóbbi években már nem hozhatta meg azt a jövedelmet, melyet kedvezőbb viszonyok között hajtani képes.

Bertin Pál. *)

*) Hivatalos adatok nyomán egybeállitva. B.

KILENCZEDIK SZAKASZ.

A megye egészségügyi viszonyai.

I.

Az egészségügyi állapotok általában.

179. §. Éghajlati viszonyok mint egészségügyi tényezők.

A hegyekkel és folyamokkal elboritott megye már helyrajzi fekvésénél fogva is általában hidegebb légmérséklettel bir, mely egyes vidékek szerint is feltünő eltéréseket mutat. Igy a Verhovina, a Király- és Tiszavölgy északibb tájai a szigeti és délfelé eső völgyek hőfokától legalább is 2—3°-ban különböznek.

A hőmérő állása, valamint a légáramlatok, légnedvesség, légnyomás hirtelen és jelentékeny ingadozásoknak vannak alávetve. Legfeltünőbb szökései 24 órai időközben 10—12°-ban észleltettek.

A hőmérő ingadozásai fentebb már röviden adatván: itt annak csak legszélsőbb határait jegyzem meg, melyek több évi megfigyelés alapján, Szigeten, 24° és + 27° R. között észleltettek.

Az uralgó légáramlat a vizvezető völgyekben a folyamok irányától függvén: azok észak és keleti irányt követnek. Nem ritkák azonban a viharok és orkánok sem, melyeknek jelei az ezerekre menő kidöntött százados fákban nem egyszer láthatók.

A hidegebb időszak rendesen szeptember második felében szokott fellépni éjjeli erős derekkel, nem ritkán fagyokkal, s már oktober végén sokszor a hó is leesik.

180. §. A nép-fajok egészségügyi tekintetben.

Alig van az országban megye, melyekben annyi különböző népfaj legyen képviselve, mint Máramaros megyében; s különös, hogy ezek legnagyobb része, az egymással való folytonos érintkezés daczára, eredeti jellegét mind megtartotta.

Az egészség, testalkat épsége s kifejlődése tekintetében első helyen a magyar faj emlitendő. Többnyire zömök termetü, széles vállu, domboru mellü, feszes izomzatu.

A magyar faj után legerőteljesebb a román.

Ezeknél gyengébb az orosz faj, többnyire vézna testalkattal.

Legerőtlenebb a zsidó faj.

A czigány alig érdemli meg a külön megemlitést. Testkifejlettsége azonos azon fajéval, a mely között él.

Oka e különböző testi kifejlettségnek legfőképen a táplálkozás, ruházat, lakás és foglalkozás.

A magyar faj a megye legtermékenyebb vidékeit lakja; táplálkozása kielégitő, ruházata czélszerü, az idő viszontagságai ellen kellően védő, lakása tiszta, világos, szellős; maga a nép munkás, gondos, takarékos, általában józan életü.

Nem igy a többi népfaj.

Egy tekintet a román vagy orosz és magyar községre, azok lakóira állitásomat igaznak fogja mutatni.

A román s orosz legfőbb táplálékát tengeri lisztből készült sürü pép (málétokány) és burgonya, a tehetősebbeknél tej és turó képezi. Huseledel ritkán kerül asztalokra. Ruházatjok télen nyáron majdnem ugyanaz. Széles tüsző, rövid ing, gyapjunadrág s guba, báránykucsma és bocskor egész öltözetjök.

Lakások általában szük, nedves és sötét. Ablakaikat télire beszegezik s körülmázolják, hogy levegő ne szivárogjon be. Foglalkozásaikban nem kitartók, mindennek a könnyebb oldalát válogatják, máról holnapra nem igen gondolnak, s a korcsmák kedvencz tanyázó helyeik, a honnan igen gyakran addig nem távoznak, mig legutolsó fillérök is tart.

A zsidó faj testi gyengesége szintén több körülményekben találja magyarázatát. A 16—17 éves apától származott gyermeket, mihelyt beszélni kezd, azonnal tanitóhoz (dászkál) jártatják, a hová a 3—4 éves, már születésénél fogva is gyenge gyermek egy darab kenyérrel reggel elmegy s estve tér haza, az egész napot büzhödt levegőn, fészer-féle ronda helyiségekben töltvén. 12—14 éves korában már üzérkedni kezd, s ezt folytatja egész életén át. Sokat éjjelez részint utazás, részint ascetikai gyakorlatok czéljából, minthogy nappal gescheftelnie kell. Minden fárasztóbb s testet edző munkát kerül. 16 éves korában titkon nősül, s ujabb, magánál talán még satnyább, generatiót produkál.

181. §. Népesedési viszonyok.

A szaporaság a megye különböző faju népségeinél a testi épséggel s kifejlettséggel forditott viszonyban áll. A zsidó faj a legszaporábbnak ismertetik; határozottan állithatni, hogy a többi faj e tekintetben ennek jóval mögötte áll. Daczára a gyengébb testalkatnak, az élettartam a zsidóknál általában nem rövidebb, mint a többinél. „Ennek egyedül elfogadható magyarázata abban keresendő, hogy a mig a zsidó egészségére mindenek fölött vigyázó, legcsekélyebb bajában orvosi segélyt kereső, czélszerütlen sanyaru táplálkozása mellett mérsékelt életü, addig a többi faj egészsége iránt közönyös, betegségében orvosi segélyhez csak a legvégső esetben fordul, többnyire az „Istenre“ bizza magát; életmódja, táplálkozása rendetlen, s hol tulbő, hol pedig az éhezésig szük; ruházkodása, lakása czélszerütlen s egészségtelen, s végtére a szeszes italok élvezetében korlátokat nem ismer.

182. §. Általános közegészségi viszonyok.

Máramaros megye, az egészségre oly nagy befolyással biró kitünő vize és élenydus levegőjének daczára, ugy a szórványos, mint járványos kórok irányában kivételt épen nem képez. A legutóbbi időben hazánkban dult cholera-járvány kiindulási pontját szintén Máramaros megye képezte. E körülmény megfejtését ismét a nép nyomoru viszonyaiban, legfőképen sanyaru életmódjában találjuk. És hogy ily hitvány táplálkozás és általában czéliránytalan életmód mellett a közegészségügy még ennyire is kedvező állapotnak örvend, csak a természet által nyujtott helyrajzi viszonyoknak köszönhetni. Tájkórok nincsenek. A golyva az, mely a megye egyes vidékein, különösen ez előtt mutatkozott, azonban ez is mind gyérebben fordul elő.

Uralkodó kórjellegnek a zordonabb éghajlatnál fogva a légutak hurutos-lobos bántalmait tekinthetjük. Talán e bántalom sem adna oly magas százalékot, ha a nép elég figyelmes, gondos s arra megérett volna, hogy magát az idő viszontagságai elől kellőleg védje.

A lakosok legnagyobb részének keresetmódját folytonos hegymászással egybekötött nehéz munka képezi. Ilyen a fa- s az aknákban a sóvágás, vasgyárakban foglalkozás; sőt a lakosoknak az a része

is, mely e nehéz munkákat nem végezi, többnyire hegyoldalokban fekvő sziklás talaju kis földjét nem kevesebb fáradsággal műveli.

Ezen körülményből fejthetők meg a gyakrabban előforduló csonttörések, sérvek (különösen lágyéksérvek) és duzznyaknak esetei.

A halálozások rendes viszonyok között a megbetegülésekhez általában elég kedvező arányban állanak. Legkedvezőbb mégis ez arány a városokban és kincstári telepitvényi helyeken, a hol a nép orvosi segélyben és gyógyszerben részesülhet, s felvilágosodottabb állapotánál fogva ezek iránt bizalommal viseltetik.

Feltünően kedvezőtlen halálozási arány fordul elő a gyermekkorban, s ha meggondoljuk, hogy a legtöbb községben nemcsak orvos, hanem szakképzett bába sincs, sőt szükség esetében észszerü tanácsot nyujtható műveltebb egyén sem lakik, e körülmény ugy a szülési, mint a nevelési eljárásoknál elkövetett szabálytalanságokban s ferdeségekben eléggé megtalálja legelfogadhatóbb magyarázatát.

183. §. Orvosi személyzet. Kórházak.

A 169 □mfldnyi területü 220,506 lelket, s 160 községet számláló megye területén az egészségügyi személyzetet összesen 27 orvos képviseli, kik 16 külön községben laknak, 6 olyan községgel, melyekben egynél több orvos van. Ezek közül 18 orvostudor, 9 pedig sebész; megye törvényhatósági alkalmazásban áll 11, kincstáriban 10, községiben 4; magánorvos 2. Okleveles szülésznő 26, kik közül 10 megyei, 9 kincstári állomással bir, 7 pedig magán gyakorlatot üz. Baromorvos összesen 2, megyei alkalmazásban. Nyilvánossági joggal felruházott gyógyszertár 12 van.

Az egészségügyi személyzet a megye különböző helyein való lakás, szám s rangfokozat szerint a népességhez való arány könnyebb áttekintése szempontjából következő táblázatban van összeállitva:

Az orvosi személyzet lakhelye		A járás		Orvossebésztudor szülész és műtő	Orvos sebész tudor és szülész	Orvostudor és szülész	Orvostudor	Sebészmester	Polgári sebész	Barmorvos	Gyógyszerész	Szülésznő	Összesen	Jegyzet
járás	község	községeinek száma	lélekszám											
Huszti . . .	Huszt . . .	13	23.319	—	—	—	1 v. 1 m.	—	1 tj.	1 tj.	2	1 tj.	7	tf. = törvényhatósági főorvosi.
Dolhai . . .	Dolha . . .	12	16.554	—	—	—	1 tj.	—	—	—	—	1 tj.	2	
Ökörmezői	Ökörmező .	29	20.389	—	—	—	—	—	1 tj	—	1	1 tj.	3	
	Técső . . .			—	—	1 v.	1 tj.	—	—	—	1	1 tj.	4	tj. = törvényhatósági járási.
Técsői . . .	Bustyaháza	16	19.570	—	1 kcs.	—	—	—	—	—	—	1 kcs.	2	
	Királymező			—	—	—	1 kcs.	—	—	—	—	1 kcs.	2	
Taraczvizi	Kökényes .	19	18.537	—	—	—	1 tj.	—	—	—	—	1 tj.	2	kcsf. = kincstári főjárási.
	Szlatina . .			—	—	—	—	1 kcs.	—	—	—	1 kcs.	2	
Szigeti . .	Sziget . . .		34.672	1 tf. 1 v.	1 kcsf.	—	1 tj.	1 tj.	—	1 tj.	3	1 tj. 7 m.	17	kcs. = kincstári aljárási.
	Rónaszék .	26		—	—	—	1 kcs.	—	—	—	—	1 kcs.	2	
												1 tj.		v = városi.
Kaszói . . .	Sugatag . .	20	20.379	—	—	1 kcs.	—	—	—	—	1	1 kcs.	4	k = községi.
Izai	Rozávlya .	13	18.326	—	—	—	—	1 tj.	—	—	—	1 tj.	2	
					1 tj.							1 tj.		m = magán személyt jelent.
Vissói . . .	F.-Vissó . .	11	26.310	—	1 kcs.	—	—	—	1 m.	—	1	1 kcs.	6	
	Bocskó . .			—	—	—	1 kcs.	—	—	—	1	1 kcs.	3	
Tiszavölgyi	Rahó		22.460	—	1 kcs.	—	—	—	1 k.	—	1	1 kcs.	4	
												1 tj.		
	Kőrösmező	11		—	—	—	—	1 kcs.	1 tj.	—	1	1 kcs.	5	
	Összesen .	160	220.516	2	5	2	9	4	5	2	12	26	67	

E táblázatból kitünik, hogy egy orvos átlagosan 8167 lélekre, $6^1/_4$ □ mfldre s 6 községre, egy gyógyszertár 18,376 lélekre, $13^1/_2$ községre és 14 □ mfldre esik.

Legkedvezőbb arány van a tiszavölgyi járásban, melyben 4500 lélekre, ezután a szigetiben, a hol 5000-re, legkedvezőtlenebb az ökörmezőiben, a hol 20,000 lélekre jut egy orvos.

Állandó megyei kórháza a megyének nincs, pedig alig van ez országban megye, melyben a közkórház nagyobb fontossággal, értékkel birna, mint épen itt, a hol a sanyaru viszonyok között élő, szegény müveletlen nép oly sokszor és oly sok esetben van utalva egy ilyennek jótékony segélyét igénybe venni. Sokszor tapasztaljuk is ennek hiányát. — Elbetegesedett szegény emberek kellő ápolás és orvosi gyógykezelés hiányában vesznek el; a mi bizonnyára nem igen történnék meg, ha ilyenek részére kórházzal birnánk.

A 60-as évek elején elharapódzott bujasenyv kiirtása czéljából e megye-közönség felterjesztésére az országos kormány 1865. évi augusztus 5-én kelt rendeletével egy bujasenyvi megyei kórháznak szervezését 40 ágygyal engedélyezte.

E kórház azon idő óta fenáll, s abban évenként átlagosan mintegy 300 beteg, többnyire másodlagos bujasenyvi bántalommal, nyer orvoslást és ápolást. Habár e kórház kizárólag bujasenyvben szenvedők befogadására van engedélyezve: ritka és sürgős esetekben ebbe másnemü betegek is felvétetnek és gyógyittatnak.

Az 1873. évi cholerajárvány alkalmából Sziget város, a szegényalapból 10 ágygyal egy városi szegény-kórházat rendeztetett be, mely azóta fenáll, s évenkint mintegy 35—40 beteg nyer benne gyógyápolást. Továbbá a szigeti központi fogházban letartóztatott rabok közül a megbetegültek számára berendezett egy kórszobában évenkint 70—80 egyén gyógykezeltetik.

Végre a kincstári telepitvényi helyeken kincstári szolgálatban álló munkások részére, egy-egy kórszoba 5—6 ágyra van berendezve, melyekben különösen kincstári, munkaközben megsérült, vagy megbetegedett szegény munkások nyernek gyógyápolást.

184. §. Orvostörvényszéki s rendőri esetek.

A kerületi orvosok által előterjesztett időszaki jelentések szerint több évről egybevetett adatok alapján, évenkint átlagosan mintegy 20 orvostörvényszéki s orvosrendőri bonczolat s különböző testi

sérelemről szintén évenkint átlagosan mintegy 170 orvosi lelet állittatik ki. Itt megemlitendőnek találom, hogy ez eseteknek feltünően nagyobb száma a román népnél fordul elő, mely faj heves véralkatánál s szilaj természeténél fogva vérengzésre könnyen hevül, s igen gyakran a legcsekélyebb okból is egymásnak vérét ontja.

Az orvosrendőri felügyeletben igen sok kivánni való van. Ujonnan épült lakások még a városi helyeken sem vétetnek egészségi szempontból előleges vizsgálat alá, a minek természetes következménye, hogy sok olyan nedves, egészségtelen földalatti helyiség használtatik lakásul, melyekben egész családok egészsége végképen aláásatik.

A halott-kémlés csak községi orvossal biró, vagy legfeljebb olyan helyeken foganatositttatik, a hol orvos állandóan lakik. Ilyen hely a törvényhatóság egész területén összesen csak 16 van.

A húskémlés, ugy szintén a piaczra hozott élelmi czikkeknek egészségi szempontból való vizsgálata hasonlag nagyon lazán, felületesen történik, s még igy is csak ott, a hol orvos lakik a községben.

185. §. Védhimlőoltás.

A himlőoltást a törvényhatósági járási orvosok foganatositják. Megemlitendő, hogy ez eljárásnál az országos kormány az általában kevés fogattal rendelkező megyére nézve a fuvardijt kivételesen az országos alapból fedezi. Több évi adat egybevetése szerint évenkint átlagosan, mintegy 5—6000 gyermek oltatik be.

186. §. Adatok az utóbbi időben előfordult járványokról.

Az 1866. évben uralgott cholerajárvány e megyében a Kis-Lonka községben tört ki september 22-én, s tartott ugyanazon évi november 19-ig, mely napon az utolsó eset Remete községből jelentetett be. Tartott tehát a járvány 59 napig. Dühöngött a megye 8 községében.

Összesen megbetegült	196
ebből meghalt	104
ebből meggyógyult	92

Legtöbbet szenvedett Fehéregyháza, melynek 742 lakosa közül megbetegült 90, elhalt 50, mely szám a lelkek számához viszonyitva 6.738%-nak felel meg.

Mind kül-, mind belterjességre sokkal nagyobb volt ennél az 1872—73. évi cholerajárvány, mely 1872. évi szeptember hó 14-én Rahó községben lépett fel, akkor a midőn az országban még egyetlen cholera-eset sem volt jelezve. E községből huzódott a járvány lefelé, s mondhatni az egész megyét ellepte.

Csekély félbenhagyással (1873. márczius 10-től junius 3-ig) kisebb nagyobb hevességgel tartott egész 1873. novemb. 3-ig, mely napon az utolsó cholera-eset Felső-Róna községből volt bejelentve.

Föllépése magyarázatára legvalószinübb nézet, hogy az a szomszéd Galicziából, a hol ez időtájban e járvány uralgott, hurczoltatott be ki nem puhatolható uton és módon.

Uralgott e járvány a megyének 73 községében, melyekből összesen 4859 cholera-megbetegülést jelentettek be. Ezek közül meghalt 1434, meggyógyult 3425. A 73 község lélekszámához (128,316) viszonyitva a megbetegülés 3.78, a halálozás pedig 1.11%-nak; mig a megbetegülésekhez viszonyitva a halálozás 29.51%-nak felel meg.

Leghevesebben pusztitott 1873. év nyár közepén junius, julius és augusztus hónapokban. Legtöbbet szenvedtek Szurdok és Barczánfalva községek, melyekben egyes napokon 12—14 halálozási eset is fordult elő.

A kórlefolyás legtöbbnyire rohamos volt. Nem tartozott a ritka esetek közé, hogy az 10—12 óra alatt halállal végződött.

A meglepett 73 községre összesen 21 orvos esett, kik közül kettő, mint cholerajárvány-orvos volt az országos kormány által kiküldve. *Dr. Badzey László.*

II.

Fürdő-intézetek.

A)

A visk-várhegyi fürdő.

187. §. A fürdő multjából.

A visk-várhegyi fürdő

Szigettől mintegy négy és fél, a técsői és bustyaházi vasuti állomásoktól pedig mintegy másfél mértföldnyi távolságra esik, s akár a Técsőtől Husztig vezető országutról, akár pedig a Técsőtől Husztig menő vasuti vonalról, szabad szemmel is könnyen kivehe-

tők annak, s a kup-idomu domb oldalában, annak alsó harmadán elhelyezett épületei.

A várhegy aljában közvetlenül a Tisza foly, ennek folytatásául pedig a várhegyről szintén belátható gyönyörü fekvésü Talabor-völgy terül el.

A fürdő kezdete az 1818-ik évre esik, bár már azelőtt is használtattak ki nem mutatható idők óta e források különböző betegségekben a környékbeli, de főleg a viski lakosok által, részint ivó-, részint fürdővizül. Az 1818-ik évben történt, hogy Fodó Márton viski lakos, a források közelében eső bükkest kiirtván, Szépi Pál viski birtokos kaszálóján egy kis faházat épitett.

A forrásoktól kis távolságban több, mintegy méter mélységü gödröket ásatott, azokat agyaggal, deszkával és famohával ugy kibélelte, hogy a beléjök bocsátott viz ki ne szivárogjon.

E gödrökbe eresztett vizet forró kövek segélyével melegitette fel. Ebben történt aztán a fürdés.

Figyelmessé tétetvén ekképen nemcsak a vidék lakossága, hanem a kir. kincstár is a mindinkább hirre kapó fürdőzésre : a magánosok közül kezdtek többen házakat épiteni a forrás körül, a kincstár pedig lépéseket tett, hogy azokat megvegye, a tért kisajátitsa, s ekképen rendes fürdő-intézetet hozzon létre. A mi 1857-ig sikerült is, ugy hogy most a fürdő vidéke 11.645 hektárt tesz, s a viski telekkönyvben az összes épületekkel együtt be is van iktatva a kincstár nevére.

S ez idő óta kezdette meg a k. igazgatóság az egész ügyet komolyan venni, s tette azokat a nagyobbszerü épitkezéseket, melyek egy rendes fürdő-intézethez megkivántatnak.

188. §. A fürdő jelene.

A fürdő jelene tulajdonképen az 1875-ik évvel kezdődik, a mikorra t. i. a fürdőt valóban fürdőintézetté tevő nagyobbszerü épitkezések már bevégeztettek.

A régi viski fürdőnek ma már nyoma is alig van, mivel a régi épületek mind szétbontattak, s helyökre vagy uj épületek emeltettek, vagy pedig sétányok épittettek.

A régi épületek közül csak egy van még meg, mely oldalt a mostani vendéglő és az alsó kut között keresztbe fekszik.

A most meglevő épületek már mind a kincstári igazgatóság által épittettek, a nagy rész még az ötvenes és hatvanas években, mig a legnagyobbszerü épitkezések, t. i. a Berta csarnok, a felső fürdőház, az ásványvizek csorgókut szerkezete, az 1871-től 75-ig terjedő években.

A „Berta-csarnok“ tartalmaz 1 nagy mulató-, ét- és tánczteremet, 30 vendégszobát, 1 előcsarnokot.

A felső fürdőházban van 6 fürdőszoba czinkkádakkal. El van látva ujabb modoru vizmelegitő kazánnal, vizemelő géppel, reservoirral, czélszerü vizvezetékekkel; ezenkivül összeköttetésben állván a felső svájczi házakkal és a „Berta-csarnokkal“; körülbelül 35—36 szoba vendége élvezheti a kényelmet, hogy a legzordabb időben is fürödhessék a nélkül, hogy a fedél alól ki kelljen lépnie.

A „Berta-csarnok“-on és az uj fürdőházon kivül van még 6 Svajczi ház 18 vendégszobával. Van a „grófi lak“, vagyis „alsó fürdőház“, mely 10 vendég- és 10 fürdőszobával bir. Egy másik svájczi ház magában foglalja a régi használatban levő éttermet, a vendéglős lakát, konyhát, cselédházat, pinczét, kamarát. Van még egy szintén svajczi stilben épitett szállodaszerü ház, mely a fürdőt hivatalosan felkereső orvosi, politikai és kincstári egyének szállodájául, továbbá az épületekre állandóan felvigyázó s ott lakó őr lakásául használtatik.

Az eddig elősorolt épületeken kivül van egy „zsidó szálloda“ és ebédlő, mely egyszersmind cselédkorcsma is, s egy teremmel, egy konyhával és pinczével van ellátva.

Van egy emeletes kioszk, melynek alsó földszinti része az ásványviz meritő, ivó, és töltő helyéül, felső része pedig a vendégek időző és mulató helyéül szolgál.

E kioszk mellett van egy terjedelmes reservoir, a melyen tul néhány öllel áll az alsó vizmelegitő ház.

Van még az alsó forrás felett egy kutház, több külső konyha, öt istálló, 3 kocsiszin stb.

Mindez elősorolt épületek a források közelében állanak, és a hegy menedékén levén épitve, csinos, élő növényzettől szegélyzett lépcsőzetek s kigyódzó sétányok által vannak egymással összeköttetésben.

A fürdő beludvarán kivül van még egy, a fürdő mellett elterülő bükkesbe metszett felső sétány az „Andalgó“, és egy alsó sétány

a „Szerelmes“, s ez utóbbi mellett egy zuhanyház, és egy tekéző.

Az összes épitkezések következő helyiségeket tartalmaznak :

Terem van	3
Vendégszoba	60
Vendéglősszoba	1
Lakószoba	2
Szállószoba hivatalnokoknak	2
Fürdőszoba	22
Cselédszoba	3
Konyha	9
Kamara	4
Külső konyha	3
Istálló	6
Kocsiszin	3
Pincze	2
Előcsarnok	3
Jégverem	1
Összesen . .	124 helyiség.

Az étkezés részint a közös vendégteremben, részint az egyes vendégszobákban történik.

Egy közös ebéd ára boron kivül 80 krtól 1 frtig változik.

Este adagszámra megrendelés szerint étkezhetni. Ezenkivül némely lakokban konyha is van, a hol a lakó saját konyhát tarthat.

Vannak külső konyhák is, a hol a vendégek részint főzetni, részint mosóvizeket melegiteni, ruhavasalást stb. stb. végeztetni vannak közösen jogositva.

A szobák ára 80 krtól 2 frtig váltakozik 24 óránként.

Néha pár hétig zene is van, mikor a zenészeket a vendéglős élelemmel szokta ellátni, a vendégek pedig aláirás utján közösen fedezik a zenészi jutalomdijakat.

A fürdőt édes vizzel a fürdő alatt pár száz lépésre eső Csorgó látja el, mely egy kis hegyi csermely felfogása által hozatott létre.

A fürdő a técsői és bustyaházi vasuti állomásoktól mintegy másfél órai távolságra esvén, egész a várhegy aljáig türhető országuton lehetvén haladni, a fürdőbe eljutás meglehetős kényelemmel történik, főleg Técsőről, a hol 2—3 forintért mindig lehet fuvarost találni, a ki az utast a fürdőbe szállitja.

Az idény alatt a bustyaházi állomásnál is van a fürdőtől rendesen egy alkalmatosság.

A fürdőbe és fürdőből postai közlekedés az egy órányira eső Visk város postahivatalán át történik, a hová a bérlő mindennap küld be levelet vivő és hozó küldönczöt.

189. §. Az ásványviz vegytani alkatrészei.

A mi a várhegy geologiai viszonyait illeti: azt a mellékelt rajz tünteti elő, melyet Gesell Sándor m. k. kerületi bányageolog ur vett fel.

Mint e rajzból kitünik, a forrás a tömör trachyt, és a trachyttufa között e két kőzet vállapján nyittatott meg. (a)

Szelvény.

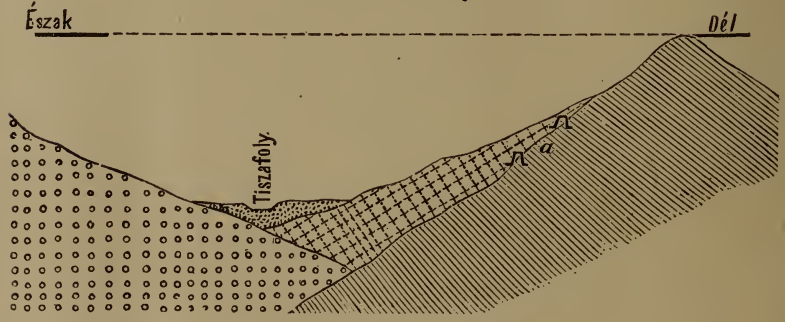

Jegyek magyarázata.

Alluvium és Diluvium. Harmadkori homokkő. Trachittufa. Tömör Trachit.

a) A viskvárhegyi forrást megnyitó tárna.

A levegő hőmérséke az idény alatt + 14° R.-től 22° R.-ig váltakozik.

A vizhőmérséke + 9° R., midőn a légé 15° R.

A vegyelemzés a m. kir. pénzügyminiszteriumnak 1873. május 20-ik kelt 27424. sz. intézvénye következtében Than egyetemi vegytanár által a bécsi kiállitásra hivatalosan eszközöltetvén, az eredmény következő lett.

Fajsuly = 1.005.

Ezer sulyrészben vannak

összesen szilárd alkatrészek . .	= 5.994
szénsavas szikeny	= 0.5623
„ hamany	= 1.1042
„ vas	= 0.0826
szikhalvag	= 4.0008
szénsavas mész	= 0.2175
„ kesreny	= 0.084
kovasav	= 0.0060
szabad szénsav C. C.-ben . . .	= 2.470

és könhydrogen nyomai.

Ezekből láthatni, hogy a viski viz az erősebben vasas égvényes konyhasós sąvanyu vizek közé tartozik.

190. §. Gyógyászati viszonyok.

A viski fürdőt leggyakrabban a méh és hüvely hurutos vagy lobos bántalmaiban, sulyos szülések, nagy foku vérvesztések utóbajaiban szenvedő nők szokták felkeresni, mivel az ily nemü esetek sokszor meglepően kedvező gyógyulással végződnek a fürdő használata által. Ez az oka, hogy a közönség e fürdőt kizárólag női fürdőnek tekinti, a mi nem helyes, és ugy a fürdőre, mint a közönségre nézve káros vélemény, mert a férfiaknál is, mint nőknél, előjöhető betegségekben kitünő hatása van e viznek.

A fürdő gyógyjavallatait illetőleg azon négy idény alatt, mig mint fürdő-orvos működtem, a következő bántalmakban találtam a viskvárhegyi vizeknek kitünő hatását.

1) Szülés vagy hószám alatti vérvesztések után létrejött heveny vagy idült kimerültségi és vérhiányos állapotban.

2) A hüvely és méh hurutos és lobos bántalmaiban, főleg ha a bántalom makacs tartalmának a szervezet általános zsongtalansága volt az oka.

3) Sulyos betegségek utáni kimerültségekben, (pl. typhus, cholera, vérhas stb. után), a hol ugy szólván, csudás sikert láttam az esetek legtöbbjeinél.

4) Sápkórnál, de csak azon esetekben, a hol a Bland-féle labdacsok a vizzel egyidejüleg használtattak.

5) Különösen a gyomor legidültebb katarrhalis állapotainál oly fényes sikerrel találkoztam, melynél fényesebbet nincs az a Karlsbad a világon, mely felmutathasson. Még pedig főleg az „alsó-forrás“ vizét tartom ilyen kincsnek.

Magam hét évig szenvedtem e bántalomban, és igen kimerült állapotban voltam, mikor e viz használatához folyamodtam. Már 10—12 nap mulva, habár keveset, de kezdettem jó izüen enni még a legegyszerübb leveseket is, holott azelőtt évekig annyira el volt tompulva nálam az izlés érzéke, hogy csak a legerősebb maró izü étkek birtak rám némi ingerrel.

Az alsó forrást én azon tapasztalat folytán kezdtem használni, hogy ivása után mindig kellemes érzést éreztem a gyomorban, mig a felső-viz után legtöbbször némi felfuvódás tünetei léptek fel. Nagy barátja levén azon elvnek, hogy a szervezet mintegy ösztönszerüleg kivánja azt, mire szüksége van, és hogy az, a mi a szervezetre hasznos, a legtöbb esetnél abban egyszersmind kellemes érzést is hoz létre, minden további orvosi okoskodás nélkül használni kezdettem a vizet is, teljesen jó eredménynyel.

Ez időtől kezdve ez irányban kezdettem észleleteket tenni, és mondhatom, hogy minden oly esetben, a hol a gyomor katarrhalis bántalmának nem valamely eltávolithatlan szervibaj (pl. gyomorrák) volt az alapja, teljesen kielégitő eredményt nyertem, annak daczára, hogy a karlsbadi étrend a legtávolabbról sem volt (mert pl. a vendéglői vagy a beteg egyéni viszonyai miatt sem lehetett) alkalmazásban.

Még egyszer ismétlem tehát, hogy a gyomor-katarrhalis bántalmaknál a viskvárhegyi alsó-forrás vizét kitünő nagy kincsnek tanultam ismerni.

Szükségesnek vélem itt még azt is megemliteni, hogy egyéni nézetem szerint e viski viznél annak belső használatára fektetendő a suly.

Nagy előnye a viski viznek más ásvány vizeink felett, hogy mig a legtöbbnél van valamely kellemetlen utóiz, addig a viskinél alig akad egyén, ki a viz e tekintetben hátrányos voltáról panaszolna, épen ezért azt a betegeknek legnagyobb része nem megerőltetéssel, hanem teljes élvezettel képes fogyasztani.

A mi elszállitását és több hónapon keresztüli eltartását illeti:

ha a bedugaszolás gonddal és a töltés száraz időben történik: bármely más ásványviznek jól eltarthatóságával versenyez..

A fürdőnek orvosi ellátása jelenleg a bustyaházi kincstári orvos kötelességei közé osztatott be, a ki azt hetenkint két izben keresi fel. Kivánatos azonban, hogy Visken állandóan ott lakó orvos legyen, mert idényenként 400—600 beteg keresvén fel e fürdőt, részint ez a nagyszám, részint az ezek között előjövő sulyos esetek megkivánják, hogy az orvos rögtön kéznél legyen.

191. §. A fürdő jövője érdekében.

Véleményem szerint következő intézkedések lennének elmulaszthatlanul teendők a viski fürdő érdekében:

1. Egy közvetlenül orvosi vezetés alatt álló s a fürdőben állandóan az orvos által képviselve lévő igazgatóság szervezése.

2. Ha netalán az ilynemü szervezet a kincstárra nézve terhelő lenne: a fürdőnek magánosok részére átengedése.

3. Egy bő édes vizi forrás felkutatása, a mely bármely nagyszámu fürdőközönség számára zuhanyokhoz elegendő vizet adjon.

4. Az ásványvizben fürdések megszüntetése, és e helyett konyhasós, timsós és cserfürdők előállitása, mivel azok a bántalmak, melyekkel a betegek a viski fürdőt fel szokták keresni, s melyeknél a viski viz belső használatra javallva van, külsőleg kiválóan a sós fürdők alkalmazását igényelnék.

5. Egy teljesen fölszerelt zuhanyzó ház épitése.

6. Savógyógymód felállitása, a mi ez erdős, cserjés helyen néhány darab juh legeltetése által a legkönnyebben kivihető lenne.

7. Az erdőben több terjedelmes sétány kimetszése, a mi az erdő fái között nagyobb légmozgást idézvén elő, megakadályozná a lehullott levelek, galyak elkorhadását, s ez által a levegő megfertőzését. E czélból:

8. Az ásványviznek kereskedésbe hozataláról gondoskodni kellene, a mi a fürdőnek jelentékeny jövedelmet fogna hajtani.

Dr. Batizi Endre.

B)

A kabola-polyánai fürdő.

192. §. Helyszini rajz.

A kabola-polyánai fürdő Szigettől északkeletre $2^1/_2$ órányira fekszik a Kobila-hegy aljában.

Multjából röviden annyit emlitek meg, hogy már a mult században ismerték és használták forrásai vizeit, s a figyelem iránt annyira felkölt, hogy 1796-ban már vegybontás alá is vétettek. A naprólnapra mind jobban megkedvelt forrásokat többször is tették ezután vizsgálat tárgyaivá pl. Kitajbel, Vozáry és Pedler gyógyszerészek, nem különben dr. Tognio Lajos és dr. Wachtel Dávid (1875.) *)

Kabola-Polyánának három forrása van. Az első forrás, mely körülbelől 1000 lépésnyire esik a nagy vendégfogadó épületétől fölfelé a „Kobila“ hegy oldalán csak ivó kurára használtatik. E forrás egy harmadfél lábnyi átmérőjü körkörös kömedenczébe van foglalva, s felül vasrostélyzattal védve. Mélysége $^1/_2$ meternyi.

A vize tiszta, szintelen s azzal a szaggal bir, mely a vastartalmu ásványvizeknek rendes tulajdona; kellemes savanyus, kissé pezsegve csipős s végre tintaszerü izzel.

Ettől néhány lépésnyire van a 2-ik, és még kissé feljebb ettől körülbelül 100 méternyire a harmadik forrás. A vegyi alkatrészek e forrásoknál nem eltérők: a harmadik forrás vize azonban még sem bir azzal a pezsgős s csipős izzel, mint a másik kettő. Mind a három forrás vize vascsöveken át egy reservoir-ba vitetik, melynek medenczéje 100 fürdőre való vizet is foglal magában.

E forrásoktól nem nagy távolban zuhog alá egy felette hideg vizzel biró havasi patak, melynek vize fenn zuhanynyá, lenn pedig szökő kutakká van felhasználva.

193. §. A fürdő keletkezése.

E fürdőhelyiség ásványforrásait eleinte csak a legközelebbi faluk lakói látogatták, s csak azok ismerték. Ezek nyáron át összegyültek és a nomádélet mintájára a fák galyaiból sátrakat csináltak,

*) E vegyelemzések eredménye az I. részben adatott. Szerk.

a földbe gödröt vájtak, tüzben hevitett kövekkel melegitették fel a gödrökbe bocsátott vizet; azután beleültek, s ez volt a fürdési mód.

Hogy a helyiség fürdői berendezést nyert: azt az egykori kincstári igazgatónak, Gerzon Antalnak köszönhetni, a kinek e természeti bájokkal annyira felruházott helyiség valóságos kedvencze volt. Ő tette kitartó erélyével és tapintatával e helyiséget fürdővé. 1815-ik évtől kezdve viselte is már a fürdő nevet. A közönség is felkarolta ugy, hogy 1836-ig ez volt Máramaros megyének leglátogatottabb fürdőhelye.

A tulajdonos kincstár nem is mulaszt el semmit, hogy e fürdőt mindinkább lakályossá tegye, hogy a természet által készen adott eszközöket előnyösen használja fel, s alkalmazza a hely diszitésére.

A fürdő intézetnek egy külön kincstári felügyelője van, ki egyszersmind a kertészettel is foglalkozik, és télen nyáron ottan tartózkodik.

194. §. Éghajlata a vidéknek.

Kabola-Polyána levegője hegyi, élenydus, tiszta és felette egészséges. Hőmérséklete a fürdői idény alatt junius, julius és augusztus hónapokon átlag 14—20°-ig, vagy e között váltakozik. A havasok közelléte a fürdő légkörére nagy befolyással van, azonban ez üditő, a légzési és vérkeringési szervekre előnyös, bár erős időjáráskor, vagy szelek által annyira meghüvesül a levegő mérséklete, hogy mindenkinek, de leginkább a betegeknek ajánlható, hogy melegebb öltönyökkel okvetlenül lássák el magukat.

195. §. A fürdő a hogy van.

A fürdőhelyiség egy kőépületből, a nagy vendéglőből áll, melyben nyolcz vendégszoba van, nagy és tágas étteremmel. Ez épülethez van csatolva 12 fürdőszoba, csinos kuglizó; a parkban számos szép kilátással biró ülőhelyek, lugasok és sétányok, valamint szépen elhelyezett, jól fentartott helyek a nyáron tánczolni akarók számára és társalgásra.

A vendéglő előtt van egy vizmedencze szökő-kuttal, széles uttal jobbról-balról terepélyes köris- és hársfák árnyában. Szépek és tiszták a vasgyári munkások lakhelyei kétoldalt, mely lakhelyek nyáron át a fürdői vendégek által foglaltatnak el. Ilyen ház van összesen 40; 20 jobbról, 20 balról.

196. §. Gyógyjavallatok.

Hat évi ittlétem alatt számos ide sereglett betegeken tett észleléseim és tett tapasztalataim nyomán ugy nyilatkozhatom, hogy a kapola-polyánai ásványviz a szervezetre zsongitólag, izgatólag és hugyhajtólag hat, s felette nagy haszonnal alkalmazható a nemi bántalmak körében részint mint ivóviz, részint mint fürdő.

Következő betegségekben használtattam pedig e vizet:

1. Az emésztő szervek különböző bántalmaiban, legkivált gyomorbajoknál (gyomorgörcsnél).
2. Sokáig tartó makacs és különösen bélzsongtalanságból eredő hasmenésnél.
3. Az idegrendszer sokféle bajainál.
4. Sápkórnál kitünő és meglepő sikerrel.
5. A női bajok legkülömbféleinél (ivar-vérzési rendellenességeknél).
6. Nedvvesztéseknél, vérszegénységnél.
7. Különböző betegségek után az üdülő stadiumban, szintén feltünő jó sikerrel.
8. Csontbajoknál (rachitis).
9. Görvély és higany idézte vérsenyvnél.
10. Legkitünőbb gyógyhatásunak tapasztaltam pedig e vizet a váltólázak által elsatnyult s testi erőben hanyatlott betegeknél, kiknél vérvörös testecsei majdnem szemlátomást adatnak vissza e viz ivása által a beteges szervezetnek.

197. §. A fürdő-idény viszonyai.

A fürdő-idény kezdődik junius hó 15-én és tart augusztus hóig, sőt ha szép az időjárás, szeptember hó végéig is.

A fürdő gazdasági és kezelési ügyei a bocskói kir. adóhivatal által vezettetnek.

Patika van a $^3/_4$ órai távolra eső Bocskón; ugyanonnan jár fel a fürdőbe a kincstári bocskói orvos is hetenkint 2-szer.

Jó magyaros konyháról a bérlők gondoskodnak; mely gondoskodás kiterjed a hirlapokra és postai összeköttetés fentartására is.

Kellemes kirándulási helyek a közel fekvő kir. vasgyár; a

fürdőt övedző magaslatok, a honnan a legimposansabb kilátás van; azután a bocskói szódagyár stb.

Kabola-Polyána ásványvize most már el is vitetik palaczkokban; minél fogva ezek töltése nagy óvatossággal és figyelemmel történik a bérlő felügyelete alatt. Egy 40 (itczés) palaczkkal töltött ládáért 5 frt 50 krt; egy 20 (itczés) palaczkkal töltöttért 3 frt 50 krt szoktak venni.

198. §. Közlekedés.

Szigetről Kabola-Polyánáig $2^1/_2$ óra alatt lehet elérni. Az ut kitünő jó, melyen a haladás gyors és kellemes.

A vasuti összeköttetés Pestről Szigetig ez: Budapestről-Hatvan-Szerencs-Királyháza; vagy Budapestről-Szolnok-Debreczen-Királyháza. Ez utóbbi helyről Huszt-Bustyaháza-Técső-Hosszumező és Sziget következik.

A fürdőben szállásról a bérlő gondoskodik.

199. §. Ellenjavallatok.

Végül pedig legyen szabad még megemlitenem, hogy mikor nem tanácsos e vastartalmu ásványvizet élvezni. Ezek a lázas heveny betegségek, agyfelé való vértorlódások, agygutaütésre való hajlam, plethora, és a kifejlődött tüdőgümősödés. E kóreseteknél teljesen ellenjavalt a polyánai ásványviz használata.

Dr. Novák Károly.

C)

A brébi fürdő.

200. §. Helyrajzi fekvése.

Máramaros megye délkeleti szélén, Szigettől három óra, a sugatagi só-aknáktól egy óra, a Szathmár megyei Kapnik-Bányától egy óra, Nagy-Bányától öt órai távolságra esik a brébi fürdő.

Mindezen községektől a legjobb karban levő kövezett, állami és megyei utak vezetnek hozzá.

Az ásványviz-források Bréb község határában, Budfalva határszélén, a Guttin-havas aljában, a nyugatról gyengébb, keletről erősebb hajlásu völgynek déli felső végén vannak. Tőlök dél felé a Gut-

TANÁRI KÖNYVTÁRA

tin havasra, észak felé a Kaszó, Iza, Visó, Tisza, észak-nyugot felé a Taracz, Talabor, Nagyág völgyeit azokat övező hegylánczolatokra és havasokra nyilik oly kilátás, a minő e megye hasonczélu intézeteinek nem mindenikénél található.

Erről a pontról több mint 200 négyszög mértföldnyi a Kárpátok lánczolataival beszőtt, regényes vidék, egy tekintetre belátható.

A lég hőmérséke, junius, julius, augusztus és szeptember hónapokban 15—24 + R.° közt váltakozik.

201. §. Történeti adatok.

Emberi emlékezetet meghaladó idő óta, a környékbeli nép a brébi forrás vizét, ugy ivásra, mint fürdésre, többféle betegségekben, s mint kellemetes ivóvizet, az egészségesek is használták.

A főforrás egy fabödönbe volt felfogva, vagyis oldalkövezet és gárdolat helyett, egy vastag fatörzs belseje kivájatván, mint valamely fenék nélküli hordó ásatott be a forrás főere körül, s belsejéből a föld és kő kikotortatott.

A vidéki lakosság, köszvénycsuz-bántalmakban szenvedő, sőt hűdött tagu betegeit, a forrás közelében levő kaszállóra szállitva, gödröt ásott, azt agyaggal kitapasztotta, a forrás vizéből megtöltötte, s azt tüzesitett kövekkel fölmelegitvén, betegeit abba beleültette, és mindaddig tartá benne, mig ki birta állani.

Egy ily 4, sőt 12 óra hosszan tartott, legfölebb három fürdő után, a magával tehetetlen beteg, rendesen maga lábán ment haza.

Ház vagy más épület 1845-ig nem volt, legfölebb galyakból rögtönzött sátrakat állitottak fel az egy pár napi használatra.

1846-ik évben, Alexi György, sugatagi kovácsmester azt a kaszállót, melyen a főforrás van, Papp Juon budfalvi lakostól 32 évre, szabad épitkezés mellett zálogba vevén, állitott fel egy, két szobából, konyhából álló házat, abba egy pár kádat helyezvén. Ekkor a müveltebb osztály is kezdé a helyszinén is használni a vizet, melyet addig csak lakásokra hordatva használhattak. De a közönség növekedő igényeinek megfelelni nem levén képes, 1856-ik évben Szőllősy Balázs ügyvéd és földbirtokosnak, és Szendy Antal gyógyszerésznek adta el.

Az uj birtokosok, a tulajdonos Papp családtól, a forrást és te-

rületét örök áron megvevén, s körülte nagyobb mennyiségü kaszállókat is vásárolván, szabályszerü épitkezéshez fogtak, s a már meglevő házhoz 20 lakszobából és 10 fürdő-kabinból álló épületeket, istállót, kocsiszint emeltettek.

Az 1860-ik év végével ez épitkezések a gyorsan növekedett keresletnek és igényeknek sem levén elegendők, a vállalkozási szellemmel biró Szőllősy Balázs, miután egyedüli tulajdonosává lett, uj berendezést adott a fürdőnek, nagy számu épületeket emeltetvén, ugy, hogy most özvegyének kezelése alatt ez a létszám:

1) lakszoba van	36
2) fürdőszoba	10
3) 80 személyre ebédlő terem . . .	1
4) nyári ebédlőhely	1
5) gazda-szoba	1
6) konyha	3
7) kamara	2
8) pincze	1
9) istálló	3
10) kocsi-szin	2
11) zuhany	1
12) melegitő-üst helyiség	1
13) és egyéb szükséges épületecskék .	10
Összesen .	72

A főforrás most egy pavillon alatt, azon már petrificálódott bödönben van, melyben eredetileg is volt, azzal a különbséggel, hogy a szük völgy tágitása, és az épitkezések folytán, a forrás környéke hat lábbal magasabbra töltetvén fel, az alsó bödönre egy másik van alkalmazva

A főforráson kivül a „zsidó-épület“ mellett van egy második ásott kut; a nagy ebédlő-terem előtt ismét egy öt öl mély, annak háta megett is hasonló mélységü, 16 négyszegméter terjedelmü kut, a melyek mind a főforráshoz hasonló, csakhogy gyengébb ásványvizet tartalmaznak.

A két utóbbiból szivattyus csatornákon vezettetik a viz a kazánba, és a hidegvizes kádba.

A fürdő már 1868-ban annyira látogatott volt, hogy a vendé-

gek száma a 300-at meghaladta. Addig a tulajdonos által házilag kezeltetett.

1869—71-ik években a bérlőknek adatván ki, azok rosz bánása által sok vendég elidegenittetett; de 1872-ik évtől ismét a tulajdonos által házilag kezeltetik, és azóta mindinkább ismét látogattatik.

202. §. A fürdő a jelenben.

A lakszobák, ruha-szekrényekkel, divánokkal, ágyakkal, asztalokkal, székekkel vannak butorozva.

A fürdő-szobák mindenike két-két káddal, összesen 20 tölgyfa fürdő-káddal van ellátva.

A vizmelegités egy nagy zárt réz-kazánban történik, melyből, mint szinte a hideg vizes viztartóból, vas-csöveken fut a viz a fürdőszobák mindenikébe, a hol a használó, tetszése szerint, bocsáthat egyikből vagy másikból hideg vagy meleg vizet.

Az étkezés leginkább a nagy ebédlő teremben, közös asztalnál történik; de kivánatra mindenki vitetheti lakszobájába is.

A vendégek kényelmére, és a számadás egyszerüsitése tekintetéből, több éven át, a tulajdonos 2 frt 50 krba állapitotta meg a vendégek napi ellátását, melyért ebédre öt tál étel, reggelire tejes kávé kalácscsal, estelire két tál étel, egy fürdő, egy zuhany, egy 60 kros szoba adatik.

A ki többet és egyebet is kiván, mérsékelt árszabály szerint után fizeti.

A gyógyforrások körül sürü árnyas és kevésbbé árnyas sétautak vannak, mint egy 30 holdnyi területen, itt-ott pihenő lóczákkal ellátva. Ezenkivül a fürdő-térhez tartozik még 100 holdnyi terület, mely kaszállókból, dombos, erdős, völgyes helyekből állván, kisebb kirándulásokra igen alkalmas.

A vendégek száma, a legközelebbi 1875-ik évben 250 körül volt, habár az idény csak junius 15-kén nyittathatott meg, és szeptember 1-ső napján már bezáratott. *)

*) Nevezetes pont e fürdőintézet életében az, hogy az 1865. évi 17. t. cz. a zsidók egyenjogositásáról a Máramaros megyei izraeliták részére itt hirdettetett ki ünnepélyesen.

203. §. Természettani viszonyok.

A fürdő a Guttin havas alatt, az annak alját környező ős erdőségtől negyedorányira feküdvén, levegője sokkal üdébb, mint a megye alsóbb völgyeiben, a hol a lég hőfoka sokszor a 30-at is meghaladja, mig a brébi fürdőben a 24° is ritkán éri el.

A gyógyforrás ásványos vizének vegyelemzése a helyszinén 1858-ban Wachtel Dávid által vétetett fel először, ki erre hivatalosan volt kiküldve.

A pontosabb minőleges vegyelemzést Molnár a Rókus-kórház gyógyszertárának gondnoka vevé fel. *)

Hozzá teszi Molnár jelentéséhez, hogy szabad és kötött kénköneg nemcsak sok van benne, hanem legalább is annyi, ha nem több mint a parádiban. Továbbá ezt mondja: „A minőleges vegybontásból kitetszik, hogy a brébi ásványvíz, nemcsak a legnemesebb kénvizek sorába tartozik, hanem hogy azt, mint az e tekintetben leghiresebb parádi viznek, teljesen jogosult concurrensét, üdvözölhetjük, s azt annál nagyobb örömmel mondom ki, mivel meggyőződésem az, hogy a kitünő tulajdonságu parádiviz, ez egyértékü eredeti természet-adománynyal versenyezve, jó híréből nem fog veszíteni annyit, mint a mennyit vesztett eddig is a sok mesterséges utánzások által.

204. §. Gyógyászati viszonyok.

Dr. Altman Leo Máramaros megyei kerületi, fogházi és törvényszéki orvos szerint, ezen, a test kóros anyagait feloldó ásványviz kitünő:

1. a görvély-, köszvény-, csuz-bántalmakban;
2. a kapu-viszér keringésében levő pangások, aranyér, makacs váltóláz, máj- és léptultengés, méh- és petefészek daganatokban;
3. a sárgaság, székrekedés, higanysenyv, idült bőrkiütegek és lábfekélyek eseteiben;
4. az arcz- és ülzsábában;
5. a csúzos eredetü hüdésekben;
6. az idült takárban és
7. a légző szervek minden hurutja ellen.

Hogy a csuzos, köszvényes bántalmakban mily kitünő, arról a

*) Fentebb már közöltetett. Szerk.

vidéki nép azon eljárása tanuskodik, hogy még télen is az ily betegeket gyalogszánnal hozzák a fürdőbe.

A beteg néhány, 6—12 óra hosszat tartó erős meleg fürdőt kap, s pár nap mulva, azt a szánat, melyen hozatott, gyógyvizzel megterhelve, maga huzza a beteg haza.

Egressy Gábort szélhüdött állapotából, jóllehet egész kurát nem vehetett, mert szeptember-oktober hideg napjaiban volt itt, s csak 20 napon tölthetett, ez a fürdő hozta annyira helyre, hogy a szinpadra ismét fölléphetett; s ha vagy tovább használhatja, vagy a másik évben ide jött volna vissza: épen ugy teljesen visszanyerte volna egészségét, mint Ugocsa megyei földbirtokos Guthy, a ki 8 éven át különféle fürdőintézetekbe zselye-székben hordatá magát, lába teljesen hasznavehetetlen lévén, és Brébnek egy nyáron két hónapig lett használata után képessé lett a járásra, sőt önerejéből lépett fel távozásakor kocsijára is.

A 70 éves Vattay kegyesrendi tanár is itt nyerte vissza szélhüdött tagjai használatát.

Nagy baj mi nálunk, hogy orvosaink jobban ismerik a külföldi gyógyvizeket, mint a hazaiakat, és az ottani, pedig csekélyebb hatásuak miatt a hazaiakat egészen háttérbe szoritják.

A fürdő Hegyesi Sámuel megyei orvos, és dr. Csiky sugatagi kincstári orvos által látogattatik, minden héten; de ha orvosra szükség van, az egy óra járásnyira eső Sugatagról az minden időben kihozatható.

A gyógyviz, reggeli előtt kezdetben félpoharanként minden negyed órában 3—4-szer használtatik; később a vizmennyiség és poharak száma addig fokoztatik, mig egy székletételt idéz elő.

Köszvény-, csuz-, szélhüdési bajokban, a beteg testerejéhez mérten naponként egy, két fürdő vétetik.

A használatnál a fürdés és gyógyvizivás egyesithető, és a szerint is gyakoroltatik.

A viz jól bedugaszolt üvegekben évekig megtartja gyógyerejét, és az ismerők által távol vidékeken is sikerrel használtatik.

Megérdemelné, hogy egy kis áldozattal is, ismét kereskedésbe bocsáttassék. A pesti piaczot ismét meg kellene vele ismertetni, a mint volt ez már 1865—6-ban.

Az 1873-ik évi bécsi világkiállitáson e gyógyviz elismerő oklevelet nyert. *Szilágyi János.*

TIZEDIK SZAKASZ.

Közművelődést előmozditó egyletek.

205. §. Az egyleti szellem a multban és jelenben.

Közművelődési czélok elérése végett társulatokká egyesülni: ez eszmének nyomaira 1836-ban találunk először Máramaros megyében, midőn id. Várady Ádám megyei főjegyző inditványa és serkentése következtében a „Jótékony Egylet“ a koldulás megszüntetése, a szegények fölsegéllése és egy kórház alapitása czéljából, Szigeten megalakult. A mint a példa adva volt, s az egylet szép jelét adta tevékenységének s eredményes munkásságának: 1841-ben azonnal követte azt a Casinó-egylet megalakulása s rá a Pomona (-kertész)-egylet 1842., majd 1844-ben a Kisdedovó-egylet szervezkedése, az elsőnél Pelikán József, a másodiknál Szikonya Mátyás, az utólsónál Nánásy Lajos levén a főtényezők a létrehozásban.

E négy egylettel, melyek mindenikének székhelye Szigetváros volt, érte meg a megye e téren egy évtizeden átal; kivül a központon nem jutott eszébe senkinek, hogy a létező, s máskép le nem győzhető hiányokon társulati uton kellene segiteni.

Az 50-es évek nem voltak egészen alkalmasak arra, hogy embereink ily egyletek felállitásával foglalkozzanak. Elég volt, ha a már létezőket fentarthatták. Ez az oka, hogy ez évtizedből csak kettőt mutathatni fel, egyet a huszti Casinót (1851), s egyet Szigeten az uj életre hivott Kisdedovóban.

A 60-as évek már nagyobb tevékenységet mutatnak, s a ma is fenállók közül 9 köszöni ez időknek lételét, s a mi fontos körülmény, kivül is a megyei székváros on Huszton szinte és Akna-Sugatagon, ott egy Jótékony-egylet, itt Olvasó-egylet alakulván.

Az egyletek nagyobb számmal alapitásának évei a 70-esek, ugy hogy az eddig lefolyt hat év alatt, nem számitva a már el is enyészteket, 21-et emlithetünk fel, nem csupán humanitásiakat már, hanem olyanokat is szép számmal, a melyek az anyagi jólét előmozditását tették feladatokká.

Sziget város egyleteit egy külön szakasz adván elő: itt csak

azokat soroljuk fel, a melyek a központon kivül a megye többi községeiben léteznek, az alapittatás esztendejét is följegyezvén.

F.-Visón van Olvasó-kör (1873).
A.-Sugatagon Olvasó-egylet (1864).
B.-Rahón Olvasó-kör (1872.)
Kőrösmezőn Olvasó-kör (1873).
N.-Bocskón Olvasda-kör (1874).
Técsőn Társalkodó (1874).
„ Segély-egylet (1873).
Bustyaházán Lövész-egylet (1873).
Huszton Jótékony-egylet (1868).
„ Casinó (1851).
„ Takarékpénztár (1872).
Visken 48-as-kör (1870).
Szinevéren Erdőipar-egylet (1872). *Kutka Kálmán.*

TIZENEGYEDIK SZAKASZ.

Sziget város külön rajza.

206. §. Közigazgatási szervezete.

I. Sziget koronaváros határának területe 1 négyszög mértföld 11,902.640 □ öl; ebből:

a) erdő	4934 kat. hold	905 □ öl.
b) szántó	3266 „ „	102 „
c) kaszálló	8226 „ „	1470 „
d) legelő	371 „ „	475 „
e) terméketlen	640 „ „	488 „
Összesen	17.439 kat. hold	240 □ öl.

II. Népessége. Az 1870-ik évi népszámlálás szerint 8833 lélek. Ebből:

a) felekezetek szerint:

római katholikus	2848.
görög „	2122.
helvét hitvallásu	1464.
ágostai „	74.
Mózes vallásu	2325.
összesen	8833.

b) nemzetiségek szerint:

magyar . . .	4386.
orosz . . .	1319.
oláh	803.
zsidó	2325.
összesen	8833.

III. Állapota. Mint a máramarosi öt koronavárosok egyike, a melyek szabadalmokat 1329. nyerték I. Károly királytól, az addigi négyhez I. Lajos által csatoltatott 1352-ben.

Nyert szabadalmaikban az öt város: Huszt, Visk, Sziget, Técső és Hoszszumező a későbbi magyar királyok és erdélyi fejedelmek által is megerősittettek, sőt pallosjogot is nyertek. Sziget mindig rendezett tanácscsal birt, s ujabb időkben több éveken át saját törvényszéke volt. Az 1871. évi XVIII. tcz. értelmében szervezkedvén, megtartotta rendezett tanácsu állását, s mint ilyennek külön városi árvaszéke van.

IV. Tisztikara és képviselete.

Polgármester, a ki árvaszéki elnök is.

Első tanácsnok, polgármesteri helyettes és árvaszéki ülnök.

Másod tanácsnok, számvevő és árvaszéki ülnök.

Főjegyző, tiszteletbeli tanácsnok.

Rendőr-kapitány, tiszt.-tanácsnok.

Rendőr-albiztos.

Pénztárnok (közgyám is).

Adószedő-pénztárnok.

Ügyész.

Orvos.

Aljegyző (igtató és kiadó is).

Irnok.

Határgazda.

Tiszteletbeli tanácsnokok, mérnökök és 1 baromorvos.

Képviselő testülete áll

45 virilis és 45 választott tagból s 15 póttagból.

V. Szakosztályai az ügyek kezelésénél.

1) Pénzügyi és számvevőségi osztály.

Ennek ügyköre a költség-előirányzat és számadások átvisgálására s átalában ezen ügyre vonatkozó véleményezésre terjed ki, u. m. haszonbérletek és javadalmakra.

Van 1 elnöke,

1 előadója.

Tagjainak száma 47.

2) Gazdászati szakosztály.

Ennek ügyköréhez tartozik a határnak miként felosztása; a marhatartással járó bevételekre és kiadásokra, a szükséges épitkezésekre, dűlő utak fentartására való felügyelés.

Van 1 elnöke,

1 előadója.

Tagjainak száma 35.

3) Közrendészeti szakosztály.

Ennek körébe tartozik a rendőri szakba vágó szabályrendeletek szerkesztése, az egészségi, épitészeti, tüzrendőri ügyekben véleményadás. Az épitészeti szakosztály ennek egy alosztályát képezi, valamint az egészségügyi is.

Van 1 elnöke,

1 előadója.

Tagjainak száma 40.

4) Épitészeti és szépitési alosztály.

Ez határoz az épitkezéseknél, hogy mennyiben engedhető meg, s hol és minő feltételekkel az uj épületek felállitása; véleményezi a rendészeti szakba vágó épitkezések iránti kérvényeket.

Van 1 elnöke,

1 előadója.

Tagjainak száma 38.

5) Tanügyi osztály.

A közoktatási szakhoz tartozó intézkedésekre nézve ad véleményt.

Van 1 elnöke.

1 előadója.

Tagjainak száma 38.

6) Szegényügyi szakosztály.

Ennek köréhez tartozik a szegények, árvák, nyomorultak segélyezéséről gondoskodni, e részben véleményt adni, valamint a szegény betegek elhelyezéséről, az ezekre megkivántató költségekről az előirányzatot elkésziteni.

Van 1 elnöke,

1 előadója.

Tagjainak száma 12; ezeken kivül az orvosok és minden hitfelekezeti lelkész.

VI. Vagyoni állapot.

a) Cselekvőleg	I. ingatlanokban	107.040 frt	— kr.
	II. javadalmakban	174.433 „	80 „
	III. anyagkészletekben	2.000 „	— „
	összesen	283.473 frt	80 kr.
b) Szenvedőleg	I. az évi rendes kiadás	16.368 frt	24 kr.
	II. a függő adósságok	25.589 „	17 „
	összesen	41.957 frt	41 kr.

c) Költségvetés az 1875. évről.

Rendes és rendkivüli bevételek . .	36.433 frt	$74^2/_3$ kr.
Rendes és rendkivüli kiadások . .	31.948 „	$62^2/_{12}$ „
A kiadást a bevétellel összehasonlitva mutatkozó maradvány . . .	4.485 frt	$12^1/_2$ kr.

207. §. Intézetek, melyek kebelében vannak.

1) Oktatásiak.

A helvét hitvallásuak jogakademiája.

A helvét hitvallásuak 8 osztályu főgymnasiuma.

A helvét hitvallásu tanulók Önképző egylete. Fenáll 1860. évtől. Tagok száma 72.

A helvét hitvallásuak 4 osztályu elemi fi- és 4 osztályu leányiskolája.

A római katholikusok négy osztályu alreáltanodája a kegyesrendiek igazgatása alatt.

A római katholikusok 4 osztályu elemi iskolája a kir. kincstári uradalom kegyurasága alatt.

Ezen kegyuraság alatt áll a római katholikusok elemi leányiskolája az irgalmas nénék vezetése alatt.

A görög katholikusok népiskolája.

A „Román népnevelési egylet.“ Fenáll 1861-ik évtől. Tagok száma 78.

„Mária-Valeria“ nőnevelde az irgalmas nénék vezetése alatt fenáll 1863. évtől.

A Kisdedóvoda. Fenáll 1855. évtől. Tagok száma 70.

A magyar királyi állami tanitó-képezde 3 évfolyammal. Ehhez tartozó gyakorló iskola.

Az „Erzsébet“ felsőbb nőnevelde. Fenáll 1870. évtől a Nőegylet vezetése és főfelügyelete alatt. A nőegyleti tagok száma 304.

2) Jótékonyságiak.

A „Szigeti Jótékony-Egylet.“ Fenáll 1836. évtől. A tagok száma 70. Jelenleg beolvasztatva a városi szegényügyi szakosztályba.

Az Öreg-Ápolda. Magán alapitvány a római katholikus lelkész felügyelete alatt.

A Temetkezési egylet. Fenáll 1870. évtől. Tagok száma 300.

A „Segély egylet. Fenáll 1870-től, 500 taggal.

Máramarosi Honvéd-egylet.

3) Társadalmiak.

Casino-egylet. Fenáll 1841-től, 78 taggal.

A polgári Olvasókör. Fenáll 1867. évtől, tagok száma 85.

A kincstári tisztviselők olvasóköre 13 taggal.

4) Pénzügyiek és gazdaságiak.

„Pomona-egylet.“ 1841. évtől, 78 taggal.

A „Szigeti takarékpénztár“ 1867-től, 182 taggal, 1200 részvénynyel.

A „Kereskedelmi és hitelintézet.“ 1772. évtől, 3000 darab részvénynyel.

Nyomda-egylet, 1872-től, 120 részvénynyel.

„Faüzleti“ részvénytársulat 500 részvényre.

Máramarosi „fürészmalom és faüzlet“ 1873. évtől, 5 részvényre.

5) Politikaiak, rendőriek és kincstáriak.

Az Önkéntes Tűzoltó Egylet. Fenáll 1873. évtől, 132 taggal.

A megyei bujasenyvi kórház.

Helye továbbá a város Máramaros megye központi törvényhatóságának, a megyei árvaszéknek, a királyi törvényszéknek, a kir. bánya- és jószágigazgatóságnak; a 33 számu m. kir. honvéd zászlóalj állomása; az Északkeleti vasut végállomása. Van itt állammérnöki hivatal. Székhelye az ujonnan szervezett számvevőségnek; a Máramaros, Ugocsa, Bereg és Ung megyei Ügyvédi kamarának.

208. §. Ujonczozási viszonyai.

Sziget város ujonczait állitja a II. Lajos bajor király nevet viselő 5. számu cs. kir. gyalog sorezredbe, melynek hadkiegészitő parancsnoksága Szatmárt állomásoz; a honvédeket pedig a Szigeten állomásozó m. kir. 33 számu honvéd zászlóaljba.

Állitott 1875-ik évben

a) a sorezredbe 13 embert,

b) a póttartalékba 1 embert, összesen 14 embert.

Tettleges szolgálatban áll a hadseregnél 51, a póttartalékban 4.

209. §. Ipar és kereskedelem.

1) Iparosainak és kereskedőinek összes száma 723.

Ezek közül iparos	556
kereskedő	167
mindössze	723

2) Iparágak szerint van

bérlő és korcsmáros	19	férfi szabó	44
vendéglős	16	női szabó	7
fürdős	6	órás	3
kávés	4	borbély és fodrász	2
szállitási és épitési vállalkozó	13	mészáros	26
		kéményseprő	3
épitőmester	2	esztergálos	2
fényképész	1	gombkötő	2
sörfőző	2	sütő	8
timár	34	kőműveslegény	18
csizmadia	104	ácslegény	24
czipész	35	kőfaragó	1
kovács	9	burkoló	1
kerékgyártó	12	bádogos	5
asztalos	22	szobafestő	2
lakatos	10	üveges	6
szijgyártó	3	kádár	3
szűcs	6	ötvös	3
kötélverő	8	rézműves	7

rézöntő	2	hentes	7
sapkás	3	eczetfőző	2
szappanos	5	bérkocsis	31
zongorakészitő	1	gubás	1
puskaműves	1	virslis	2
késes	2	szitás	2
fazekas	15	kárpitos	3
czukrász	3	könyvkötő	2
mézeskalácsos	1	Az iparosok összes száma	556

Az iparágak száma 54.

3) A kereskedői ágak szerint:

rőfös-kereskedő	18
vas-, fűszer- és vegyes kereskedő	11
gabona- és liszt-kereskedő	32
gyapju- és bőr-kereskedő	27
szatócs	30
üzér	17
könyv-kereskedő	2
szalonna-kereskedő	4
vászon-kereskedő	4
fa-kereskedő	9
ószerárus	3
posztó-kereskedő	2
divat-árus	2
rövid-áru-kereskedő	3
gyümölcs-kereskedő	2
Kereskedők összesen szám szerint	167
„ „ ágak szerint	15

4) Gyári ipara áll 3 gőzfürész malomból,
1 gőzörlő malomból,
2 vizi örlő malomból.

Szabó Ede.

Pótlékok.*)

I. Az ügyvédi kamara Szigeten.

(A III. szakasz 66. §-a után.)

Az 1874. évi XXXIV-ik t.-czikk értelmében Szigeten alakitott ügyvédi kamara, mely a m. k. igazságügyminiszteriumnak 1874-ik évi deczember 28-án 35.365. sz. a. kelt rendeletével a beregszászi, huszti, szigeti, nagyszőllősi és ungvári törvényszékek területeire alakittatott, és a legujabb törvényszéki rendezés folytán ma már a beregszászi és szigeti királyi törvényszékek területeire nézve áll fenn, 1875-ik évi február 7-én alakult meg.

Ügyrendje szerint, mely az igazságügyminiszter által 1875-ik évi deczember 22-én 36.164. sz. a. hagyatott helyben, a kamara választmányát képezik egy elnök, alelnök, titkár, ügyész, pénztárnok, és 6 választmányi tag.

Az ügyvédi kamara lajstromába bejegyzett ügyvédek száma 112. Ezek közül lakik Máramaros megyében 37, Beregben 30, Ung megyében 36, Ugocsában 9. Az ügyvéd-jelöltek száma 63, kik közül 13 Szigeten, 4 Máramaros egyéb helyein működik.

A lefolyt 1875-ik évben 828 ügydarab érkezett be az igtatóba, melyekből a közönséges ügyekre 751 db, a fegyelmiekre 67 db esett. Ezekből elintéztetett 810, hátralékban maradt 18. Ülést tartott összesen 23-at. *Jakab Péter.*

II. Arany-, ezüst-, ólom-, rézfémbányászat.

(A 17. szakasz 153. §-a után.)

1. Máramaros megye délnyugati határszélén Borsától Husztig nyuló, a harmadkori képletcsoportba tartozó trachyt és porphyr hegylánczolatok nagy kincseket tartalmaznak, melyek a kutató bányász figyelmét nagyobb mérvben megérdemelnék, mint a mennyi eddig azokra fordittatott.

Arany-, ezüst-, réz-, ólom- és horgany-fémeket a borsabányi, makerlói, zsarampói, tótosi és viski bányákban találni.

2. A borsabányi Torojága-hegyben a zöldkő porphyrban kova kiséretében betörő, s több párhuzamos irányban huzódó vas- és rézkovand-telérek, arany, ezüst és rézfémek kiaknázásai vannak miveletben.

*) Későn érkeztek be. Szerk.

Az érczek általános tartalma $1^1/_2$—$2^0/_0$, melyekből helyben két olvasztó-kemenczében $85^0/_0$ tiszta rezet, 0.056 pénz-font aranyat és 0.349 pénz-font ezüstöt tartalmazó nyersréz termeltetik, mely a további fémválasztás végett a kapniki és fernezelyi állami kohóknál váltatik be.

Egyrésze a bányákból kiszállitott vas-kovand részeknek a bocskói szódagyárnak adatik el.

Az évi termelés nyersrézben 1000 mázsáig, — 56 pénz-font arany és 350 pénz-font ezüst-tartalommal — fokozható, melyeknek összes értéke 100.000 frtot képvisel. Az eddigi termelés azonban évenkint a 600 mázsát ritkán haladta meg.

3. A Visó területén létező makerlói bányában hasonló földtani viszonyok között aranyat s ezüstöt tartalmazó réz- és kénkovand s ólom-fényle, kovamirenynyel és delejes vaskovanddal jönek elő, melyek a borsabányai kohóknál értékesittetnek.

4. A budfalvi határban fekvő zsarampói „Anna-Heléna“ bánya-művek, melyek a mult század végén keletkeztek, addig, mig a gazdag aranyat s ezüstöt tartalmazó ércz-telérek kiaknázása a mélyebb szintekre nem került, nagyban jövedelmeztek : itt azonban a berohanó vizek a mélyesztéssel lépést tartván, azoknak további mivelése lehetetlenné vált.

E bányaművek később a „Tótosi fémtársulat“ birtokába szálltak át, mely társulat azonban, mielőtt a roskadozó „Antal“ altárnának ujból kiépitése és a dus (ezer mázsa nyers anyagban 25 lat aranyat tartó) telérnek a mélységben eszközlendő akadálytalan lemüvelése czéljából a szintén tervbe vett vizemelő gépnek felállitása egészen foganatba vétethetett volna, kénytelen volt a vállalattal fölhagyni.

Ellenben ugyanezen ércztelep a szomszéd „István-bánya-térben“ arany-, ezüst-, réz- és ólom-érczek vájása és tömöritése által üzemben tartatik, és korlátolt munkáltatásához képest nem jelentéktelen hasznot hajt.

A zsarampói bányáktól egy negyed órányi távolságra nyugotnak a tótosi völgyben ugyanazon irányban a hegybe van behajtva a „József-altárna“.

Az e helyen tett kutatások azt bizonyitják, hogy igen nagy vastagságu ércztelepek vannak a Tótos-bánya területén, minélfogva indittatva érezte magát a illető bánya-társulat hogy a felépiteni czélzott ércz-zuzda, olvasztó és finomitó müveknél s egyéb, a rézfém-termeléséhez szükségelt készülékeknél, oly mérvü befektetéseket

eszközöljön, melyek 2000 mázsa réz évi termelésének felelhessenek meg.

Az épitkezések 1868-ik évben meg is kezdődtek, s 1873. év május haváig folytattattak is, azonban be nem fejeztethettek, mert a beállott pénzválság folytán a bánya-társulat fő részvényese, ki a rézgyárt egyelőre saját költségén volt köteles kiépiteni, s vele együtt az egész bányatelepitvény, csődbe sodortatott.

Megemlitésre méltó még a tótosi hegy tuloldali völgyében előjövő egy öl széles horgany-fényle-telér, mely a mai kor szinvonalán álló technikai vegytan segélyével minden nehézség nélkül értékesithető lenne.

5. A viski-bánya mű 1862-ik évben még szabad kutatás volt. Az itt fölfedezett $1^1/_2$ láb széles kvarcz-telér kemény durva szemü porphyr-kőzetbe van betelepedve. Csapása északkeleti, majdnem függőleges dülése pedig délkeleti irányt követ. Egy mázsa tömöritett ércz 45 ℔ ólmot, ez pedig négy lat ezüstöt tartalmaz. A vizerőhiány miatt az érczek tömöritése kézi munkával történik, a mi az itteni bánya-iparra nézve nagy calamitás.

Steiger Ágoston.

III. Temetkezési-egylet Szigeten.

(A XI. szakasz után.)

Máramaros megye s közvetlenül Sziget város egy temetkezési-egylettel is bir, mely 1868-ik évben jött létre.

Alapszabályai szerint, melyek a belügyminiszteriumnak 1868. évi junius 8-án 2964. sz. a. kelt jóváhagyási záradékával vannak megerősitve, a társulat 600 tagból áll. Ilyenekül beléphetnek e város lakosai felekezeti különbség nélkül. Belépéskor alapitványi dijul fizetni tartoznak a tagok 12 éves kortól 40 éves korig 50, 40-től 50-ig 60, 50-től 60 éves korig 80 krt.

Halálozás esetében az elhunyt utódai a temetkezési költségekre 40 frt segélyben részesülnek, mely czélra az életben maradottak fejenkint, u. m. 12 éves kortól 40 éves korig 10 krt, 40 éves kortól 50-ik évig 15 krt, 50 éves kortól 60-ik évig 20 krt tartoznak a pénztárba fizetni.

Ha valamely tag az alapitványi összegen felül részletenkint 30 frtot már befizetett: a további befizetéstől felmentetik.

A társulat fölöslegpénzei a takarék-pénztárban gyümölcsöztetnek. Kivételesen 40 frt erejéig tagoknak kellő biztositék mellett kölcsönök is adathatnak.

A társulat ügyei egy 15 tagu választmány, elnök, egy jegyző és egy pénztárnok által intéztetnek.

Az egylet mindaddig fenáll, mig tagjainak száma a 400-ra le nem apad, mely esetben, ha az feloszlanék, a vagyon a tagok között a befizetett összeg arányában lesz felosztandó.

Várady Lajos.

IV. Önkéntes tüzoltóegylet Szigeten.

(A XI. szakasz után.)

Az önkéntes tüzoltóegylet az 1872. május 4-ki nagy tüz után, mely Sziget város egész piaczát elhamvasztá, 1873. tavaszán alakult meg; azonban az erőteljesebb s rendszeresebb működést a közönség pártfogása csak 1875 óta tette lehetővé.

Az egyletnek van egy elnöke, 2 alelnöke, 2 jegyzője, 1 pénztárnoka, 1 ellenőre s összesen 480 működő tagja.

A működő csapat következő beosztással bir:

1 főparancsnok, 2 alparancsnok, 2 mászóparancsnok, 4 szivattyuparancsnok, 2 segédtiszt, 1 szertárnok, 1 orvos, 1 mérnök, 12 altiszt, 60 működő köztüzoltó.

Az egyletnek van 7 alapitó tagja 50 frttal .	350 frt
393 évdijas tagja össz.	2625 „
városi segélyt nyer	1200 „
adakozásokból egyszer mindenkora van . .	63 „
büntetéspénzekből	60 „
biztositó intézetektől	100 „
Összes jövedelem . . .	4418 frt

A csapat két külön osztályból áll, melyek külön alparancsnokok alatt egyszerre külön két helyen önállólag működhetnek. Minden osztálynak van teljesen fölszerelve egy mászó és két szivattyu szakasza. Az egyéni fölszereléseken kivül van az egyletnek 2 hydrophorja, egy kincstári Knaust-féle és két Seltenhoffer-féle kocsifecskendője; 2 négy és 2 két kerekü vizes hordója, egy szerkocsija, egy szerhordója; ezeken kivül minden szükséges mentő, mászó és bontó eszközei. Összes értéke ezeknek 3500 frt.

Várjon Lajos.

MÁRAMAROS VÁRMEGYE.

Közigazgatási beosztás.

Járás:
1. Felső-Visséi
2. Iza-Völgyi
3. Kaszói
4. Tisza Völgyi
5. Szigeti

Járás:
6. Técsői
7. Taracsoiri
8. Huszti
9. Dolhai
10. Ökörmezői

JELMAGYARÁZAT.

Tisztán kincstári birtok.

Kerületek: Községek

Lemberdik: Osállatok; 80 – 100 ezer állatok; 60 – 80 „ „; 50 – 60 „ „; 20 – 40 „ „; 1 – 20 „ „

Keresztnevek erdők

Kenderterkassági „

Mezők „

Szántóföldek, rétek, legelők stb.

Határok

Országok

Megyék határai

Kerületek

Keresztnevek

Magyar helységek

Orosz „

Olák „

Észak-keleti nagyut

Országutak

Községutak

Ansay-ezüst bányák és kiolvasások

Rez „ „

Vasas „ „

Só „ „

Sóvizes fürdések

Kénes és gyantaolajkutak

A részlet-földleiri Gleretek határai

Régiszeti tárgyak lelhelyei

A talaj osztályozása

Művelési ágonat	Terület holdakban	Terület hectárokban	Az egész terület %-a
Kertföld	4718	2710 négyszögöl	0 25
Szántóföld	174.692	100.420 négyszögöl	10 32
Kaszáló	312.563	180.084 négyszögöl	18 51
Legelő	157.190	90.462 négyszögöl	9 29
Erdőség	1.008.364	578.011 négyszögöl	59 40
Kiválelek	2436	1.401 négyszögöl	0 14
Adómentes terület	28.845	15.549 négyszögöl	1 69
Összesen	1689.306	972.340 négyszögöl	100 %

Tengerfeletti magassagok b. ölekben

A magy. kir. Államnyomdából 1876.